کورد و کوردستان

لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی ئەمریکادا

(کوردستانی ئێران و تورکیا)

وەرگێران لە ئینگلیزییەوە:
وریا رەحمانی

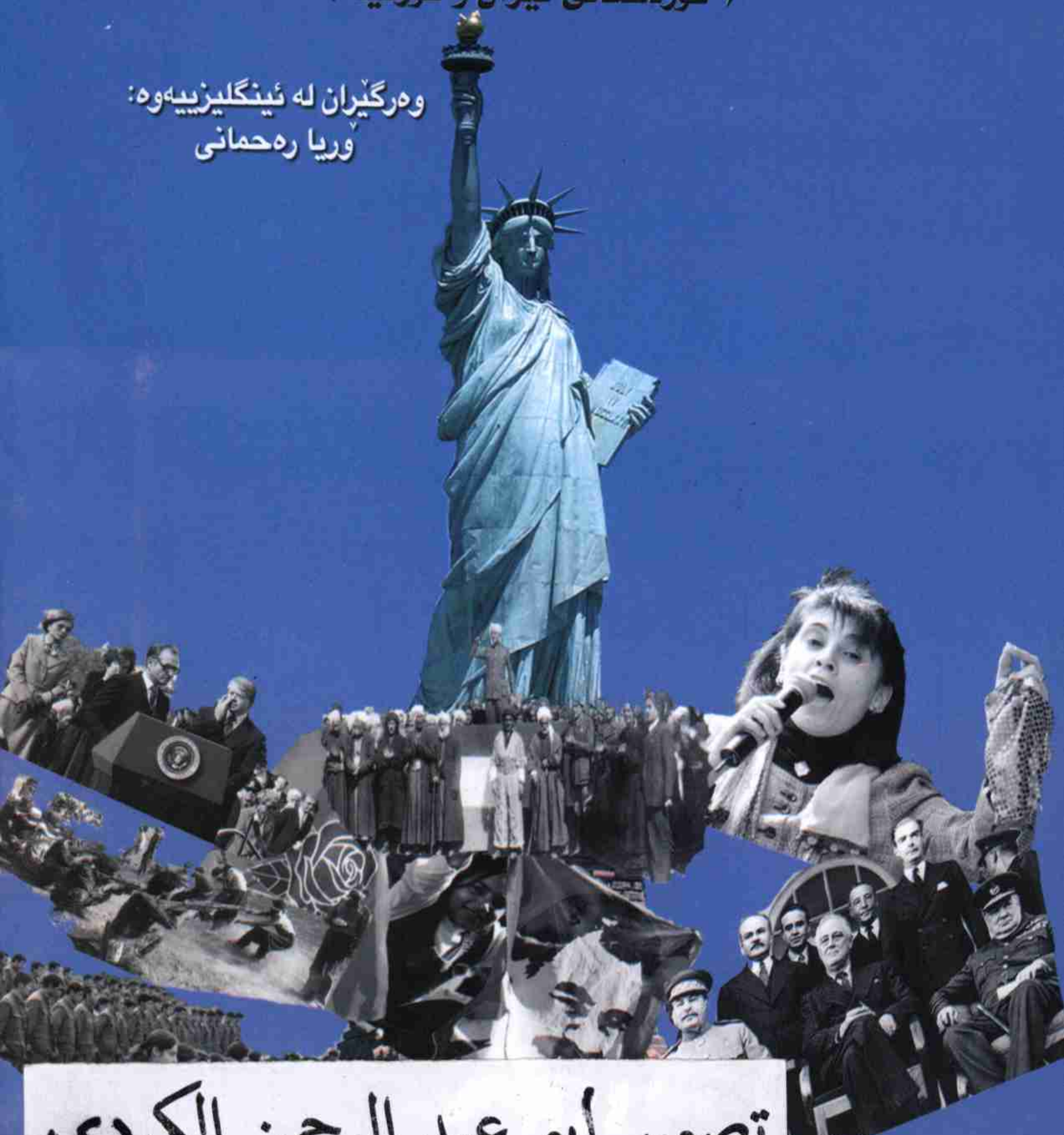

تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

کورد و کوردستان

له به‌ڵگه‌نامه نهێنییه‌کانی ئه‌مریکادا

كورد و كوردستان

لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی ئەمریکادا

(بەشی دووەم و کۆتایی : کوردستانی ئێران و تورکیا)

ئامادە کردنی:

پرۆفیسۆر لوکمان میهۆ

وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە:

وریا رەحمانی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

ڕۆژهەڵات

خاوەنی ئیمتیاز

کەژاڵ ڕەفیق

سەرنووسەر

حەسەنی دانیشفەڕ

Email: h.daneshfar@yahoo.com

Mob: 0750 449 3561

هەولێر ـ شەقامی ئاراس ـ کۆڵانی سینەما سیروان

✓ ناوی کتێب : کورد و کوردستان له بەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکادا

✓ ئامادەکردنی : لۆکمان میهۆ

✓ وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : وریا رەحمانی

✓ نرخی هەردوو بەرگ (٢٥٠٠٠) هەزار دینارە

✓ ساڵی چاپ : ٢٠٠٩

✓ بڵاوکراوەی : دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی رۆژهەڵات

✓ لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
ژمارەی سپاردنی (٢٢٦٦) ساڵی ٢٠٠٩ی داوەتێ

✓ شوێنی چاپ: چاپخانەی رۆژهەڵات – هەولێر

بەڕێوەبەری هونەری دەزگا

سەلام محەمەد رەسول

پێشکەشە بە

لەیلا زانا

و

سەرجەم ئەو سیاسەتمەدارە بەشەرەفانە کە داکۆکی لە گەلی

بندەستی کورد دەکەن، لەسەرووی هەموویانەوە

ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمریکا:

باب فیلنێر

و

فرانك پاڵۆن

پێرست

پێشەکی- نۆام چامسکی	٣٠
بەشی یەکەم: کوردستانی تورکیا و ئێران لەبەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا	٣٤
راپۆرتی کارداری باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران به وەزارەتی دەرەوە دەربارەی شێوەی چالاکییەکانی میسیونی لوتیرانی رۆژهەڵات لە مهاباد تاران، ١ ی گوڵانی ١٩٣٦	٣٥
تیلیگرامی ١٨٦٢ /٠٠ / ٨٩١ لە لایەن وەزیرموختاری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی نیگەرانییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئاژاوەگێڕییەکانی کوردەکان لە پارێزگای بە دەستی سۆڤیەت داگیرکراوی ئازەربایجان تاران، ١ ی گوڵانی ١٩٤٢	٤٠
تیلیگرامی ١٨٦٦ / ٠٠ / ٨٩١ لە وەزیرموختاری وڵاتە	٤٣

	یەکگرتووەکانی ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی دیداری کاربەدەستانی ئێران و کوردەکان تاران، ٣ ی گوڵانی ١٩٤٢
٤٤	تیلیگرامی ١٨٦٧ / ٠٠ / ٨٩١ له باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا له تورکیا بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی نیگەرانی جیدی دەوڵەتی ئێران له ئاژاوەگێڕییەکانی کوردەکان له ئازەربایجان ئانکارا، ٤ ی گوڵانی١٩٤٢
٤٦	تیلیگرامی ١٨٦٢ / ٠٠ / ٨٩١ له وەزارەتی دەرەوە بۆ باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت دەربارەی چالاکیەکانی عەشیرەتە کوردە یاخیبووەکان له ناوچەی رەزائیە واشنگتۆن، ٦ ی گوڵانی ١٩٤٢
٤٩	تیلیگرامی ١٨٧١ / ٠٠٠ / ٨٠١ له وەزیرموختاری ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی تاڵانکارییەکانیانی کوردەکان له ناوچەی رەزاییە تاران، ١٢ ی گوڵانی ١٩٤٢
٥٠	تیلیگرامی ٠٠١١/ ٢٤٥٤٦٧٤٠ / ١٩٣٩ له وەزیرموختاری ئەمریکا بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی جموجۆڵی سەربازانی روسیا

تاران، ٢٨ ی ئەیلوولی ١٩٤٢	
تیلیگرامی ٢٣٤٥ ـ ١٠ / ٠٠ / ٧٦١ له باڵوێزی ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی سیاسەتی یەکێتی سۆڤیەت به نیسبەت کوردەکان مۆسکۆ، ٢٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٥	٥٢
تیلیگرامی ٥٤٦ ـ ٧٦١/٩١/٣ له جێگری کونسولی ئەمریکا له تەورێزبۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی ئەوەی کورەکانی ئێران داوای کوردستانی تورکیا دەکەن تەورێز، ٥ ی ئاداری ١٩٤٦	٥٩
تیلیگرامی ١٧٤٦ ـ ٢٤٥٩١/٣ ـ ٨٦١ له لایەن کارداری ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی هێما و ئاماژەکانی چالاکیەکانی سۆڤیەت له ئێران موسکۆ، ١٧ ی ئاداری ١٩٤٦	٦١
تیلیگرامی ١٨٤٦ ـ ٨٦١/٢٤٥٩١/٣ له باڵوێزی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی بارودۆخی هێزەکانی سۆڤیەت و چالاکیەکانی کوردەکان تاران، ١٨ ی ئاداری ١٩٤٦	٦٤
تیلگیرام له وەزارەتی دەرەوە بۆ جێگری کونسولی وڵاته	٦٦

یەکگرتووەکانی ئەمریکا له تەوریز دەربارەی نەچوونی بەرپرسانی ئەمریکا بۆ لای قازی موحەمەد بۆ مهاباد واشنگتۆن، ٢٩ ی نیسانی ١٩٤٦	
تیلگیرامی ٨٤٦ ـ ٨٩١/٠٠/١١ له باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی دڵساردبوونی قازی موحەمەد له سۆڤیەت تاران، ٨ ی تشرینی دووەمی ١٩٤٦	٦٨
تیلیگرامی ١٧٤٦ ـ ٧٦١/٦٧/٦ له باڵوێزی ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی سیاسەتی سۆڤیەت بە نیسبەت عەشیرەتە کوردەکان موسکۆ، ١٧ ی حوزەیرانی ١٩٤٦	٧٠
تیلگرامی ١٥٤٧ ـ ٧٦١/٩١/٥ له بالوێزی ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی ئەگەری جموجۆڵی بارزانیەکان بەرەو باکووری ئێران تاران، ١٥ ی گوڵانی ١٩٤٧	٧٢
تیلگرامی ٢٦٤٧ ـ ٧٦١/٩١/٩ له کەفیلی وەزیری دەرەوە بۆ باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکان له ئێران دەربارەی ئەوەی کوردەکان بوونە بە ئامرازی یەکەمی دەستێوەردانی سۆڤیەت له ئێران واشنگتۆن، ٢٦ ی ئەیلوولی١٩٤٧	٧٦

یادداشتنامەی گفتوگۆ غەیرە فەرمیەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا – بەریتانیا دەربارەی کونترۆڵکرنی کوردەکان ٢١ ی ئەیلوولی ١٩٥٠	٧٨
پێشنووسی بەرپرسی کاروباری میسر و بەریتانیا ـ میسر و سودان دەربارەی ئەگەری پشتیوانی سۆڤیەت لە راپەڕینی کەمینەکان واشنگتۆن، ٢٤ ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٠	٨١
یادداشتنامەی گفتوگۆی شا لەگەڵ سەرۆك کۆمار ئایزینهاڤێر دەربارەی دامەزراندنی ئێزگەی رادیو یە زمانی کوردی واشنگتۆن، ٣٠ ی حوزەیرانی ١٩٥٨	٨٥
یادداشتنامەی گفتوگوکانی ٣٨٦ مین کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی دەربارەی ئەوە کە کوردەکان لە ژێر بومبارانی بەردەوامی پروپاگەندای سۆڤیەتدان واشنگتۆن، ١٣ ی تشرینی دووەمی ١٩٥٨	٨٩
واشنگتۆن، ٢ی ئاداری ١٩٦٤ یادداشتنامەیەك لە لایەن کەفیلی جێگری وەزیری دەرەوە لە کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك و باشووری ئاسیا بۆ گروپی تایبەت(دژە راپەڕین) دەربارەی راپۆرتی بەرەوپێشچوونی پلانی بەرگری ناوخۆیی ـ ئێران و کاریگەری کێشەی کورد	٩٣

	ڕاپۆرتی ئوفیسی هەڵسەنگاندنی هەواڵگری نیشتمانی دەربارەی ئەگەری هاندانی بزووتنەوەیەکی جیاییخوازانە لە نێو کوردەکانی ئێران واشنگتۆن، ٢٠ ی گوڵانی ١٩٦٤
٩٦	نامەی (شا)ی ئێران بۆ جانسۆن، سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەربارەی پەیوەندییەکانی ئێران و عێراق و کێشەی کورد تاران، ٧ ی کانوونی دووەمی ١٩٦٤
١٠٠	تیلیگرام لە باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی پەیوەندییەکانی ئێران و عێراق و کێشەی کورد تاران، ٢٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٦٦
١٠٤	نامەی باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران بۆ جێگری وەزیری دەرەوە بۆ کاروباری ڕۆژهەڵاتی نزیك و باشووری ئاسیا دەربارەی زیادبوونی چالاکی کوردەکانی ئێران تاران، ٢٢ ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٦
١٠٨	بەشی دووەم: کوردستانی تورکیا و ئێران لە ئەجینداى کۆنگرێسی وڵاتە

يەكگرتووەكانی ئەمريكادا	
كوردەكان: رۆڵە هەتيوەكانی جيهان ٢٩ی تشرينی دووەمی ١٩٧٩- ئەنجوومەنی نوێنەران	١٠٩
رەوشی خراپی كورد ژينۆسايدمان وەبير دێنێتەوە ٦ی كانوونی يەكەمی ١٩٨٢ = ئەنجوومەنی پيران	١١١
ئێش و ئازاری ئاوارە كوردەكان لە توركيا ٢٨ی حوزەيرانی ١٩٩٠ — ئەنجوومەنی نوێنەران	١١٤
ئاوارە كوردەكانی عێراق لە توركيا بەردەوام لە سەختيدا دەژين ١٢ی تەموزی ١٩٩٠- ئەنجوومەنی نوێنەران	١١٥
كورد ، تورك و قبرسييەكان : ئاژينی نوێی جيهانی، بۆ كێ ؟ ٧ی ئاداری ١٩٩١ــ ئەنجوومەنی پيران	١١٩
٣٠ ی ئاداری ١٩٩٢ — ئەنجوومەنی نوێنەران تراژيديايی مافی مرۆڤ : رەفتاری توركيا لەگەڵ كوردەكان	١٣٢

۷ ی نیسانی ۱۹۹۲ - ئەنجوومەنی پیران سیاسەتەکانی تورکیا بەرامبەر بە هاووڵاتیە کوردەکانی	۱۳٤
حەواندنەوەی کوردەکان لە باکووری عێراق ۱۲ی حوزەیرانی ۱۹۹۲- ئەنجوومەنی پیران	۱۳۷
درێژکردنەوەی ڕێککەوتننامەی شاڵاوی دابینکردنی ئاسایش لە لایەن تورکیاوە ۸ی تەموزی ۱۹۹۲- ئەنجوومەنی نوێنەران	۱۳۹
پیرۆزبایی لە تورکیا بۆ درێژکردنەوەی کاتی شاڵاوی دابینکردنی ئاسایش ۹ی تەموزی ۱۹۹۲ - ئەنجوومەنی نوێنەران	۱٤۱
درێژکردنەوەی ڕێککەوتننامەی شاڵاوی دابینکردنی ئاسایش هیوایەکی نوێ دەبەخشێ بە کوردەکان ۹ی تەموزی ۱۹۹۲ - ئەنجوومەنی نوێنەران	۱٤۲
٦ ی گوڵانی ۱۹۹۲ - ئەنجوومەنی نوێنەران بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا	۱٤٤

١ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران پاکتاوی رەگەزی دەوڵەتی تورکیا بەردەوام پشتگوێ دەخرێت	١٤٨
ئێستا کاتی ئەوەیە ئێمە و کۆمەڵگای جیهانی سەرنج بدەین بە پاکتاوی رەگەزی کوردەکان لە تورکیا ٩ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران	١٥٣
٥ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٣ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران کارنامەی پڕ لە شەرمی مافی مرۆڤی تورکیا	١٥٦
سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەنیسبەت تورکیا و کێشەی کورد ١٠ شوباتی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران	١٥٨
٢ ی ئاداری ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی پیران دیموکراسی لە تورکیا کەوتووەتە ناو مەترسی	١٦٥
١٧ ی گوڵانی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی پیران دیموکراسی لە تورکیا؟ مەهدی زانا ئازاد کەن	١٧٤

٢٣ ی گوڵانی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران دوایین بەرنامەی دیموکراسیزایونی تورکیا	١٨٣
٢٣ ی حوزەیرانی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی نوێنەران دیموکراسی تورکیا: هەنگاوێکی دیکە بەرەو قوڵایی	١٨٥
٢٨ ی تەموزی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران سیاسەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان لەسەر بنەمای ئەخلاقە یا بەرژەوەندییە جوگرافیاییەکان؟	١٩١
٤ ی ئابی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی پیران دیموکراسی لە تورکیا لە مەترسیدایە	١٩٢
٦ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی نوێنەران رێگرتن لەچالاکی رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لە تورکیا	١٩٦
٨ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران نامەی پڕ سۆز و هەستی لەیلا زانا بۆ ئەنجوومەنی نوێنەران	١٩٩
بارودۆخی کوردەکان لە تورکیا	٢٠٣

٣٠ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی پیران	
٢٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لەلایەن تورکیاوە بەردەوامە	٢٠٩
٢٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی نوێنەران دەوڵەتی تورکیا ٥ قاتی ئەو پارەیە کە بۆ جێبەجێکردنی پرۆژەی گەورەی ئاوی GAP خەرج دەکات، بۆ شەڕ لەگەڵ PKK خەرجی دەکات	٢١٢
٩ ی شوباتی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران پەرەسەندنی شەڕی تورکیا لەگەڵ ئازادی رادەربڕین	٢١٥
٢٠ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی پیران ئاتوێ کردنی گەڵاڵە یاسایەك بۆ سنووردار کردنی یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا	٢١٩
٢٣ ی ئاداری ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران بڕیارنامەی ٩١ ی ئەنجوومەنی پیران دەربارەی تورکیا	٢٢٦

٢٨ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران بارودۆخی مافی مرۆڤ لە توركیا لە زمانی لیژنەی مافی مرۆڤەوە	٢٣٢
٢٨ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی پیران داگیركرانی باكووری عێراق لە لایەن توركیا	٢٤٠
٣٠ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران توركیا دەبێ هێرشە دڵڕەقانەكانی دژبە گەلی كورد رابوەستێنێت	٢٤٤
٥ ی نیسانی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران توركیا دەبێ لەباكووری عێراق پاشەكشە بكات ٢٤ ی گوڵانی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی نوێنەران راپورتێك دەربارەی یارمەتیە سەربازییەكانی ولاتە یەكگرتووەكان بە توركیا بۆ شەڕ دژی كوردەكان	٢٤٧
٢١ ی ئەیلولی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی پیران هەموار كردنی یاسای یارمەتی ئابووری ولاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بە توركیا	٢٥٠

١٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران دادپەروەری بۆ ئالێزا مارکوس	٢٦١
نامەی ئەندامانی کۆنگرێس بۆ سەرۆك کۆماری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ پشتیوانی لە"پارڵمانی کورد لە دەرەوەی وڵات" ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٥	٢٦٥
٢٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە ئێران	٢٦٧
١٢ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران دژایەتی کردنی فرۆشتنی موشەکی پێشکەوتوو بە تورکیا	٢٧١
٢٠ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی پیران فرۆشتنی موشەك بە تورکیا	٢٧٨
٢٢ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٥- ئەنجوومەنی نوێنەران فرۆشتنی سیستمی موشەکی ATACMS بە تورکیا	٢٨٠

٢٥ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران پشتیوانی لە ئاشتی، دیموکراسی و دادپەروەری بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی تورکیا، لەوانە کوردەکان	٢٨٩
ئەنجوومەنی نوێنەران ـ ٣١ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٦ پشتیوانی لە ئاشتی و دیموکراسی لە تورکیا: پشتیوانی لە بڕیارنامەی ١٣٦	٢٩٥
ئاگربەستی دووەمی PKK و دەوڵەتی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا (نامەی ئەندامانی کۆنگرێس بۆ سەرۆك کۆماری ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) ٢٥ی ئاداری ١٩٩٦- ئەنجوومەنی نوێنەران	٣٠٣
٢٧ ی ئاداری ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران تورکیا سازوبەرگە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دژ بە کوردەکان بەکاردەهێنێت	٣٠٧
١٠ ی ئەیلوولی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران	٣٢١

تورکیا: دەوڵەتی نویێ، سەرکووتی دێرین	
٢٤ ی ئەیلوولی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران حوکمی دادگای مافی مرۆڤی ئەورووپا دژ بە تورکیا بۆ سووتاندنی گوندە کوردنشینەکان	٣٢٧
مافی چارەی خۆنووسین بۆ کورد ١ی گوڵانی ١٩٩٧- ئەنجوومەنی نوێنەران	٣٣٠
٣٠ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٧ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران بارودۆخی دڵتەزێنی مافی مرۆڤ لە تورکیا	٣٤٣
نامەی ١٥٣ کەس لە ئەندامانی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە بیل کلینتۆن، سەرۆك کۆماری ئەمریکا بۆ ئازادکردنی لەیلا زانا ٣٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٧	٣٥٧
٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران شووناسی کورد لە تورکیا دەبێ بە فەرمی بناسرێت	٣٦٤
٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران	٣٦٩

كێشەی كورد لە ناوخۆی توركیایە بەڵام دەوڵەتی توركیا هەوڵ دەدات لە دەرەوەی سنوورەكانی چارەسەری بكات	
٩ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ - ئەنجوومەنی نوێنەران لەیلا زانا ئازاد بكەن	٣٧٦
پێویستی دادگایی كردنی رێبەرانی رژێمی عێراق و توركیا لە دادگای نێونەتەوەیی تاواندا ١٤ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ – ئەنجوومەنی نوێنەران	٣٨١
١٤ ی ئاداری ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران هێزەكانی ئاسایشی توركیا و گروپە"مرۆڤكوژەكان" پێكەوە هاوكاری دەكەن	٤٠٠
٤ ی ئابی ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا درێژە دەدات بە پشتگوێ خستنی بارودۆخی خراپی گەلی كورد	٤٠٤
٨ ی تشرینی یەكەمی ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران بریاری توركیا بۆ مەحكوم كردنی لەیلا زانا پێشێلكردنی بێ	٤٠٧

	ئەملاولای ئازادی رادەربڕینە
٤١٠	١٥ ی تشرینی یەكەمی ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران ئاگربەستەكەی PKK دەرفەتێكە كە نابێ پشتگوێ بخرێت
٤١٥	٢٥ ی تشرینی یەكەمی ١٩٩٨ - ئەنجوومەنی نوێنەران ئەو پاكتاوییە رەگەزییە كە لە كوردستانی توركیا روو دەدات زۆر لە پاكتاوی رەگەزی كۆزۆڤۆ گەورەترە بەڵام دەوڵەتی ئێمە هیچ كارێك ناكات
٤٢٢	٢٥ ی ئاداری ١٩٩٩- ئەنجوومەنی نوێنەران رفاندنی بەڕێز عەبدوڵا ئوجەلان كارێكی نایاسایی و ناڕەوایە
٤٢٦	١١ ی گوڵانی ١٩٩٩ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران كێشەی كورد ـ تورك دەبێ چارەسەر بكرێت
٤٣١	٢٠ ی گوڵانی ١٩٩٩ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران كۆنگرەی نەتەوەیی كوردستان هێمای نەتەوەیەكە كە بەقەد مێژوو كۆنە

توركیا دهبێ پێشنیارهكهی عهبدوڵڵا ئوجهلان بۆ ئاشتی قبوڵ بكات ٨ ی حوزهیرانی ١٩٩٩ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران	٤٣٦
كێشهی كورد هەڵقوڵاوی سروشتی دیموكراسی لاوازی توركیایه ٦ ی نیسانی ٢٠٠٠ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران	٤٤١
بهسهرهاتی لهیلا زانا هێمای بهسهرهاتی گهلی كورده ٦ ی نیسانی ٢٠٠٠ - ئهنجوومهنی نوێنهران	٤٤٦
١٥ ی نیسانی ٢٠٠٠ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران ئێمه دهبێت بهتوندی دژی كردووه نادادپهروهرانهكانی توركیا رابوهستین	٤٥٩
١١ ی تشرینی یهكهمی ٢٠٠٠ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران دژایهتی كردن لهگهڵ فرۆشتنی كۆپتهری جهنگی به توركیا	٤٦٢
٧ ی كانوونی یهكهمی ٢٠٠٠ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران دهوڵهتی توركیا دهبێ دان به مافه بنهڕهتیهكانی گهلی كورددا بنێت	٤٦٨

پاشکۆی١ تاوتوێی بارودۆخی کوردەکانی ئێران، عێراق و تورکیا لە کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەورووپا (کومیسیونی هلیسینکی) سەر بە کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ١٧ی گوڵانی ١٩٩٣	٤٧٤
پاشکۆی ٢ وتاری خاتوون کەژاڵ عەبدولی، هاوسەری فەتاح عەبدولی، لە قوربانییانی (تیرۆری) رستورانی میکونوس لە کومیسیونی مافی مرۆڤی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ١٠ی حوزەیرانی ١٩٩٧	٥٣٨
سەرچاوەکان	٥٤٦

پێشەكی وەرگێڕ

راستە ناوی بەرگی دووەمی ئەم كتێبە " كوردستانی ئێران و توركیا له بەڵگەنامە نهێنییەكانی ئەمریكادا" یە (كە باشتریش وایە بڵێین "كوردستانی ئێران و توركیا لە سیاسەتی دەرەوی ئەمریكا") بەڵام هەروەها كە دەبینین زۆربەی ناوەرۆكی كتێبەكە پەیوەندی بە كوردستانی توركیاوە هەیە و زۆر باسی كوردستانی ئێرانی تێدانییە. هۆكاری ئەم مەسەلەیە ئەوەیە كە لە راستیدا بەپێچەوانەی مەسەلەی كوردی عیراق كە ئەمریكا بە "كوردە باشەكان"ی زانیون و جارناجار پشتیوانی لێكردوون و هەروەها كوردی توركیا كە ئەمریكا بە "كوردە خراپەكان"ی زانیون و زۆربەی جاران دژایەتی كردوون و زۆر باسیشی كردوون، مەسەلەی كوردی ئێران قەد بە لای دەوڵەتی ئەمریكاوە(و تەنانەت كۆنگرێسی ئەمریكاشەوە) گرنگ نەبووە و لە راستیدا ئەمریكا نە بە خاس ، نە بە خراپ هەر باسیشی نەكردووە .

هۆكاری ئەم مەسەلەیە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە كە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریكا وەك هەموو وڵاتانی دیكە لە سەر بنەمای بەرژەوەندییە و ئەگەر دەبینین نەتەوەی بندەستی كورد سەرنجی تایبەت بەسیاسەت و هەڵوێستی ئەمریكا دەدات و بەردەوام هەوڵی داوە پشتیوانی ئەمریكا بەرەولای خۆی رابكێشێت، هۆكارەكەی ئەوە نییە كە بەتەمای ئەوەبوبێت ئەمریكا بێت و رزگاری بكات یا لە فەلسەفەی سیاسەتی ئەمریكا تێنەگەیشتبێت، بەڵكوو ئەوەیە كە بە هۆی ئەوەی ئەمریكا خاوەن سیستمیكی دیموكرات و یاسایەكی پیشكەوتوو و كۆمەڵگا و دەوڵەتێكی مۆدیرنە و دەوری یەكلاییكەرەوە دەگێڕێ لە هاوكێشەكانی جیهان و بە تایبەت هاوكێشەكانی

ڕۆژههڵاتی ناوهڕاستدا، ههربۆیه چاوهڕوانی ئهوهی لێدهکرێت پشتیوانی لهو بیرۆکه و چهمکانه بکات که خۆی بانگهشهی دهکات و خۆی به پێشڕهویان دهزانێت، بهڵام دهبینین بهتهواوی بهپێچهوانهیه و لهپێناو بهرژهوهندییهکانیدا، ئهمریکا چاوپۆشی له قوربانیکردنی هیچ پرهنسیپ و ڕێوشوێنێکی مرۆڤی و ئهخلاقی(بهتایبهت له پهیوهندی لهگهڵ گهل و نهتهوه بندهست و بێ پشتیوانهکان) نهکردووه و ناکات .

ئهمریکا له سهردهمی حکومهتی پههلهویدا دۆست، هاوپهیمان و پشتیوانی بێ ئهملاولای شا بوو و سهرهڕای ئهو ههموو سهرکووت و زهبروزهنگهی شا دژ به گولی کورد، ئهمریکا جارێ له جاران باسی مافی گهلی کوردی نهکرد و له کاتی کۆماری کوردستانیشدا سهرهڕای ئهوه که پێشهوا قازی محهمهد هیچ دژایهتی ئهمریکای نهدهکرد و چهند جار به شێوهی ناڕاستهوخۆ گڵۆپی سهوزیشی بۆ ههڵکرد، ئهمریکا نهتهنها هیچ گوشارێکی نهخسته سهر شا تا له بهرامبهر داواکارییهکانی کوردهکان نهرمونیانتر بێت، بهڵکوو تا ئهو شوێنهش که پێیکرا درێغی نهکرد له هاندان و پشتیوانیکردن له شا بۆ ئهوهی کۆماری مهاباد بڕوخێنێت و گهلی کورد سهرکووت بکات. ئهمریکا تهنانهت له ئاستی ئێران به گشتیدا، پشتیوانی له سهرهڕۆیی شا لهبهرامبهر دهوڵهتی نهتهوهیی دۆکتۆر موسهدیق کرد و له ئهنجامی پیلانی ڕاستهوخۆی ئهمریکا(لهڕێگای CIAوه) دهوڵهتهکهی موسهدیق ڕووخا و بهمشێوهیه دیسان سهرکووت و زهبروزهنگ بهسهر ئێراندا زاڵ بووهوه.

تهنانهت پاش شۆڕشی ئیسلامی ١٩٧٩ و دهستپێکردنی ناکۆکی و دوژمنایهتییه ئیدوئۆلۆژیك و سیاسییهکانی دهوڵهتی کۆماری ئیسلامی و ئهمریکا و سهرهڕای ئهوه که گهلی کورد له کوردستانی ئێران به گشتی و بزووتنهوهی نهتهوهیی کورد به

تایبەتی، هاوتەریب لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا دژی کۆماری ئیسلامی خەباتی کردووە و زۆرترین قوربانیش داوە، ئەمریکا نەتەنها دانی خەیری بە خەباتی گەلی کورد و داواخوازییەکانیدا نەناوە و هیچ پشتیوانییەکی لە کوردەکانی ئێران و بزووتنەوەکەیان نەکردووە، بەڵکوو بەردەوام دژایەتی بزووتنەوەی کوردی(بە ناسیونالیست و کومونیستییەوە) کردووە و تەنانەت گڵۆپی سەوزیشی بۆ کۆماری ئیسلامی بۆ کوشتن و تیرۆری ڕێبەرانی کورد لە دەرەوە وڵات هەڵکردووە کە بەرچاوترین نموونەی، تیرۆری دۆکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملوو بووە.

لەوانەیە بڵێین ئەمریکا قازانجی سیاسی لەوەدا نەبووە پشتی بزووتنەوەی سیاسی کوردی ئێران بگرێت یا وەك نەتەوەیەك یا لانیکەم وەك لایەنێك مامەڵەی لەگەڵدا بکات، بەڵام ئەمریکا تەنانەت وەك ئەتنیك، کەمینە و گروپێکی کولتووریش هەڵسوکەوتی لەگەڵ کوردی ئێران نەکردووە و لە روانگەی خێرخوازی و مافی مرۆڤیشەوە وەکو پێویست بە قازانجی گەلی کورد و دژ بە کۆماری ئیسلامی هەڵوێستی نەگرتووە.

ئەڵبەتە نابێت ئەوەش لەبیر بکەین کە هەرچەند کە گەورەترین هۆکاری ئەم بێدەنگی و بایەخنەدانەی ئەمریکا بە پرسی کوردی رۆژهەڵات، مەسەلەی بەرژەوەندی ئیستراتژیك و درێژخایەن بووە، بەڵام چەند هۆکارێکی دیکەش لەم پەیوەندییەدا دەوریان بینیوە کە یەکێ لەوانە زاڵبوونی بیرۆکەی چەپ بە سەر بزووتنەوی کورد و دژایەتیکردنی ئیمپریالیزم(بەتایبەت لە ساڵانی سەرەتای شۆڕشی ئیسلامی) بووە. هۆکاری دیکە، لاوازبوونی لۆبی کوردی رۆژهەڵات (بە بەراورد لەگەڵ لۆبی بزووتنەوەی کوردی باکوور و باشوری کوردستان) لە ئەمریکا و بەهێزبوونی لۆبی

ئێرانییەکان (بە هەردوو لایەنی لایەنگری کۆماری ئیسلامی و دژبەری کۆماری ئیسلامی) بووە، چونکە بەهەرحاڵ ئێرانییەکان (سەرجەم لایەن و حیزبەکانیان، تەنانەت دیموکراتترینەکانیان) ئەگەر لە سەر مەسەلەکانی دیکە پێکەوە ناکۆك بن، لە سەر ئەوە کۆکن کە نابێت پرسی نەتەوەکانی ئێران، بەتایبەت نەتەوەی کورد رەوایی نێونەتەوەیی پەیدا بکات، هەربۆیەش ئەم هێز و لایەنانە دەوری سەرەکییان بینیوە لە بەلاڕێدابردن و چەواشەکردنی جەوهەری خەبات و راستی ماف و داواکارییەکانی نەتەوەکانی ئێران (بەتایبەت لە پەیوەندی لەگەڵ مەترسی یەکپارچەیی خاکی ئێران) لای بیروڕای گشتی و لایەنە نێونەتەوەییە پەیوەندیدار و بڕیاربەدەستەکانی ئەمریکا .

ئێستاش بە هاتنەسەرکاری دیموکراتەکان و بەتایبەت "باراك ئۆباما"ی سەرۆك کۆمار، ئاسۆی پشتیوانی ئەمریکا لە مافی نەتەوە بندەستەکانی ئێران و بە تایبەت گەلی کورد ئەوەندەی دیکە لێڵ و هیوابڕانە بووە، چونکە ئەگەر جاران کۆماریخوازەکان جارناجار رووی قسەیان لە خەڵکی ئێران دەکرد و جارناجار کێشەی پێشێلکردنی مافی مرۆڤیان دەکرد بە بیانوو بۆ ئەوەی گوشار بخەنە سەر دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی، ئێستا دیموکراتەکان ئامادەن بە هەموو بەهایەك، لەوانە قوربانیکردنی مافی گەلانی بندەستی ئێران و تەنانەت بە تیروریست لەقەڵەمدانی بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورد لە کوردستانی ئێران(کە لەم پەیوەندییدا هەنگاوی یەکەمیان بەنیسبەت یەکێ لە حیزبە کوردەکانی رۆژهەڵاتی کوردستانی هەڵگرتووە) نیازپاکی خۆیان بە کۆماری ئیسلامی بسەلمێنن و لەسەر حیسابی خوێن و مافی گەلی کورد لەگەڵ دەوڵەتی ئیران مامەڵە بکەن.

پێشەکی- نۆام چامسکی*

ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەك بەهێزترین دەوڵەت لە جیهاندا، دەوری هەیە لە هەموو کاروباری جیهاندا و بێگومان دەستی هەبووە و دەستیشی هەیە لە کاروباری کوردەکاندا. بۆ نموونە ولاتە یەکگرتووەکان تا ئاستێك پشتیوانی لە راپەڕینی کوردەکان لە عیراق لە سەرەتای دەیەی ١٩٧٠ کرد بەڵام دوابەدوای مامەڵەی ئێران و عێراق، بزووتنەوەی کوردی فرۆشت و لە ئاکامدا کوردەکان بوون بە قوربانی و کاتێ کە کۆنگرێس رەخنەی لە "هێنری کیسینجێر"ی وەزیری دەرەوە گرت کە بۆ سەرەتا پشتیوانی لە خەباتی کوردەکان کردوە و پاشان (کاتێك کە سوودیان بۆ ئەمریکا نەما) پشتی لێکردن، کیسینجێر قسەیەکی بەناوبانگی کرد کە واتاکەی ئەوەیە کە" کاری سیاسەتی دەرەوە نابێت لەگەڵ کاروباری ئایینی تێکەڵ بکرێت".

ئەمڕۆش ئەم مەسەلەیە بەنیسبەت دەوری ولاتە یەکگرتووەکان لە کاروباری کوردەکان وەڕاست دەگەڕێت، بەتایبەت لەپەیوەندی لەگەڵ کوردەکانی تورکیا، چونکە دەوڵەتی ولاتە یەکگرتووەکان لەم دوو دەیەی رابردووەدا بەردەوام پشتیوانی لە سەرکوتی کوردەکان بەدەستی دەوڵەتی تورکیا کردووە کە لە روانگەی منەوە هیچی لە (کۆمەڵکوژییەکەی) کۆزۆڤۆ کەمتر نییە. ئەمریکا بەردەوام رایگەیاندووە لە خەبات دژی تروریزم، دۆست و هاوپەیمانێکی بەتواناتر و باشتر لە تورکیای نییە، چونکە

---

* بۆ ناسینی کەسایەتی نۆام چامسکی بنوارن بۆ لاپەڕەی ٧٠٠ی ئەم کتێبە.

سوپای تورکیا توانایی خۆی له هەڵمەتی دژەتیرور له ناوچەی کوردنشینی باشوری رۆژهەڵات سەلماندووە.

مەسەلەی کوردەکانی تورکیا روونترین نموونەی پشتیوانی یەکلاییکەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان له تروری دەوڵەتییە. دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکان زۆرترین چەکوچۆڵی سەربازی داوە بە تورکیا(لەپاڵ دەوڵەتی ئیسراییل و میسردا) و قەت سەرنجی بە راپۆرتی رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ دەربارەی سەرکووت و تیروری بەردەوامی کوردەکان بە دەستی دەوڵەتی تورکیا نەداوە کە له ئەنجامیدا میلیونەها کورد له زێدی خۆیان ئاوارە بوونە، چەند هەزار گوند کاول کراون، دەیان هەزار کورد کوژراون و هەموو جۆرە کردەوەیەکی هۆڤانە دژیە کوردەکان بەرێوەچووە کە هەندێکیان لەریزی خراپترین تاوانەکان دژ بە مرۆڤایەتیدان.

ئەم کردەوانەی تورکیا(کە بە پشتیوانی وڵاتە یەکگرتووەکان ئەنجام دەدرێت) دەکەوێتە ناو پۆلێنی تروریزمی نیونەتەوەیی- دەوڵەتی. پاکانەی تورکیا بۆ ئەم کردەوە دلڕەقانە ئەوەیە کە وڵاتەکەی لەگەڵ مەترسی گریلا کوردە تروریستەکان روبەڕوویە. بەڵام کێ تروریستە و کێ دژە تروره. بە درێژایی مێژوو، سەرکوت بووەتە هۆی بەرخۆدانی و زۆربەی جارانیش ئەم بەرخۆدانییە توندوتیژانە بووە و پاشان سەرکوتکەرەکان ناویان ناوە خەبات دژی تروریزم و بەو لایەنە کە چەوساندوویانەتەوە وتوویانە تروریست. ئەم مەسەلەیە تەنانەت بۆ مرۆڤکوژترین رژیمەکانیش وەڕاست دەگەڕێت، بۆ نموونە دەوڵەتی ئاڵمانیای نازی دەیگوت ئەوە کە ئەوان دەیکەن بۆ پاراستنی خەڵکە لەبەرامبەر تروریزمی پارتیزانەکان و دەیانگوت دەوڵەتی رەوای فەرانسا له بەرامبەر پارتیزانە تروریستەکان (کە له دەرەوە رێنوێنی دەکرێن و یارمەتی دەدرێن)دەپارێزن.

دەوڵەتی ژاپۆنیش لە هەرێمی داگیرکراوی "مەنچووری" چین دەیگوت خەڵك لە بەرامبەر تیرۆریزمی جەردە چینییەکان دەپارێزێت.

تایبەتمەندییەکی گرنگی دیکەی چەمکی تیرۆریزم ئەوەیە کە ئەو شتە کە بە دژە تیرۆریزم دەناسرێت لە لایەن دەوڵەتەکانەوە بەڕێوەدەچێت، دەوڵەتەکان دەیکەن، واتا تیرۆریزمی دەوڵەتییە و دەوڵەتەکانیش کۆمەڵێك سەرچاوەیان لە دەستدایە کە وایان لێدەکات لە هێزە نادەوڵەتییە تیرۆریستەکان توندوتیژتر و کاولکارتر بن. بەردەوام دەگوترێت تیرۆریزم چەکی لایەنە لاوازەکانە، بەڵام بەتەواوی بەپێچەوانەیە، تیرۆریزم هەر وەك هەموو ئامرازەکانی دیکە بە کاریگەرترین شێوە لەلایەن لایەنە بەهێزەکان، بەتایبەت بەهێزترین دەوڵەتەکانەوە بەڕێوەدەچێت.

خەباتی گەلی کورد و ئامانجەکانیان لە تورکیا بۆ ئازادی و مافی مرۆڤ، بۆ خەڵکی دیکەی جیهان ئیلهامبەخشە، چونکە خەباتێکی سروشتی و راستەقینەیە و بە هەستکردن بە بەرپرسیارێتییەوە بەڕێوەدەچێت و نموونەیەکی روونە کە نیشان دەدات مرۆڤ دەتوانێت لە بارودۆخێکی یەکجار دژوار و ناڵەباردا بەسەر سەرکوت و توندوتیژی دەوڵەتدا زاڵ بێت. لە تورکیا کوردەکان بوێرانە بەرخودانی دەکەن و کار دەکەن بۆ ئاڵوگۆڕ و پێکهاتنی کۆمەڵگایەکی کراوەتر، ئازادتر، لیبراڵتر و دادپەروەرانەتر. کوردەکان لە لایەن گەلێ لە خەڵکی ئازا و بەشەرەفی تورکیاوە پشتیوانیان لێدەکرێت.

کوردەکان تەنها ئەوەیان لە ئێمە دەوێت کە پشتیوانی لە ئامانجە رەوا و بەهەقەکانیان بکەین. واتای ئەم پشتیوانییە ئەوەیە کە ئێمە کۆتایی بێنین بە یارمەتییە یەکلاییکەرەوەکەمان بە سەرکووت و توندوتیژی دەوڵەتی تورکیا دژ بە کوردەکان.

لەم چوارچێوەیەدا هیوادارم کوردستانێکی خودموختار دابمەزرێت کە هەموو کوردەکانی ناوچە کە دەیان میلیون کەس دەبن، تێیدا بگەن بە مافی خۆبەڕێوەبردن و سەربەخۆیی کولتووری خۆیان بەدەستبهێنن و ببن بە بەشێك لە فدراسیونێکی بەرفراوانتر کە لە گروپە ئەتنیکی، نەتەوەیی و کولتوورییەکانی دیکە پێکبێت.

مەسەلەی کورد بە گشتی و کوردەکانی تورکیا بەتایبەتی یەکێ لەو مەسەلانەیە کە جێگای لە دڵمدایە، هەر ئەم هاوسۆزییە لەگەڵ بارودۆخی تراژیدیکی کوردەکانی تورکیایە کە هانیدام سەرەڕای سەرقاڵییەکی یەکجار زۆر وەڵامی ئەرێنی بە داواکارییەکەی بەڕێز وریا رەحمانی بدەمەوە و ئەم چەند خاڵە لەگەڵ ئێوە بهێنمە بەرباس.

بەشی یەکەم:
کوردستانی تورکیا و ئێران لەبەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

(١٩٣٦ : بەرگی III ، لاپەڕەی ٣٨٩ ـ ٣٨٧)
راپۆرتی كارداری بالۆێزخانەی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا لە ئێران (مریەم[١]) بە وەزارەتی دەرەوە
تاران، ١ ی گوڵانی ١٩٣٦ نێردراوە، ٢٧ ی گوڵان گەیشتووە
٧٨١ : بەڕێز، شانازی بەوە دەكەم راپۆرت بدەم كە بە وتەی جەنابی قەشە "هێنری مولێر[٢]" لە میسیونی *لوتیرانی رۆژهەڵات* لە مهاباد(ساوجبلاخی پێشوو[٣]) سەر بە ئازەربایجان ـ كە ئێستا بارودۆخەكەی بە دەستی دەوڵەتی ئێران لە ئالوگۆڕدایە ـ لە كونفرانسی مسیونێری جیهانی كە لە ١٩١٠ لە ئیدینبورگ[٤] بەڕێوەچووە، بڕیار دراوە كە میسیونێرێكی پروپاگەندای ئینجیل بە سەرپەرەشتی كلیسای *لوتیران* لە نێو كوردەكاندا كار بكات. كەوابوو *میسیونی لوترانی رۆژهەڵات*[٥] متمانەی پێدەبەخشرێت لەناو كوردەكاندا وەك گەلێك كار بكات و مەیدانی كارەكەی لە ناوچە كوردنشینەكانی عێراق، ئێران و توركیا دەبێت. شوێنی ئەم میسیونە لە یەكێ لەم وڵاتانە بەگوێرەی شەرت ومەرج و بارودۆخەكە هەڵدەبژێردرێت، و بەهۆی ئەوەی كە میسیون ئێستا لە سەرزەمینی كوردەكان لە ئێران زۆر دوورە، دەبێ هەوڵ بدرێت شوێنی میسیون لە كوردستانی عێراق دابنرێت. ئەڵبەتە بەهۆی هەڵوێستی توركیا

[١] *Merriam*
[٢] Henry Mueller
[٣] سابلاخ راستە، "ساوجبلاغ "شارێكی دیكەیە لە نزیكی تاران (وەرگێڕ).
[٤] Edinburgh
[٥] Lutheran Orient Mission

بەنیسبەت میسیونێرە مەسیحیەکان لە ماوەی چارەکە سەدەی رابردوودا، کوردەکانی تورکیا لە دەرەوەی ئەم بازنەیە بوونە.

بەڕێز "مولێر" خۆی باسی ئەم مەسەلەیەی لای من کرد و ئەوەی زیاد کرد کە ئەڵبەتە بڕیاری کۆتایی لەسەر ئەم مەسەلەیە لە ناوەندی بەڕێوەبەرایەتی *میسیونی لوترانی رۆژهەڵات* دەردەچێت. بەبۆچوونی بەڕێز "مولێر"، کاری مسیونێری لە عێراق بەگوێرەی رێککەوتنامەیەك رێکوپێك کراوە و بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی سیاسەتی دەوڵەتی عێراق بەنیسبەت کوردەکان هەم نەرمە و هەمیش لە سەر بنەمای روونکردنەوەی شتەکانە (لانیکەم بە بەراورد لەگەڵ سیاسەتی توندی دەوڵەتی ئێران و تورکیا بەنیسبەت کوردەکان) بوونی *میسیونی لوتیران* لە لایەن دەوڵەتی عێراقەوە پێشوازی لێدەکرێت.

من پێشنیاری ئەوەم بە بەڕێز "مولێر" کرد لەسەر رێگای گەڕانەوە بۆ وڵات، سەردانی دەفتەری نوێنەرایەتی ئەمریکا لە بەغداد بکات بۆ ئەوەی بتوانێ ئاگاداری دەقە ساردەکەی رێککەوتننامەکەی ئێمە لەگەڵ عێراق بێت و ئاگاداری ئەو کەشوهەوایە بێت کە مسیونێرەکان تێیدا کاری خۆیان لە عێراق ئەنجام دەدەن و هەروەها ئاگاداری هەر چەشنە فاکتورێکی تایبەت بێت کە لەوانەیە کار بکاتە سەر کاری مسیونێرەکان لە ناوچە کوردنشینەکانی عێراق. شایانی ئاماژەپێکردنە کە کاربەدەستانی ئێران ئاگاداری ئەوەن کە لەوانەیە "لوتیران"-ەکان لە سنوور تێپەڕبن و تووشی کێشە و گیروگرفت بن. کاربەدەستانی ئێران زانیارییاکانی خۆیان لە رێگای خوێندنەوەی راپۆرتەکانی *میسیونی لوتیران* بە دەست دەهێنین.

ئێران لە راستیدا ئاگاداری ئەو راستیەیە کە ناسیونالیزمی کورد ـ هەرچەند کە ئێستا جێگای نیگەرانی نییە ـ لەوانەیە لە هەرکام لەو وڵاتانە کە کورد تێیدا نیشتەجێن، سەرهەڵبدات، کەوابوو ئەوان هەموو کارێکیان کردووە و ئێستاش دەیکەن بۆ ئەوەی پێش لەم پێشهاتە لە قەڵەمڕەوی ئێران بگرن. بەهەرحاڵ ئەم کارەی ئێران کارێکی زەحمەتە چونکە هێڵی سنووری(ئێران و تورکیا- وەرگێڕ) بە تەواوی دیار نییە، هەرچەند کە هێڵی سنووری لە "پەیماننامەی ئەرزڕوم "[٦] لە ساڵی

---

[٦] کێشەو شەڕی لە مێژینەی نێوان دەوڵەتی عوسمانی و ئێران ساڵانێکی زۆری خایاند، سەرەنجام هەردوو دەوڵەتەکە بەو قەناعەت گەیشتن کە واز لەشەڕ بهێنین و پێکەوە رێکبکەون، بۆ ئەم مەبەستەش وتووێژ لە نێوان نوێنەرانی عوسمانی وئێران بە چاودێری روسیا و ئینگلیز لە شاری ئەرزڕۆم دەستی پێکردەوە و لیژنەیەکیان پێکهێنا کە بریتی بوو لە نوینەرانی عوسمانی، ئێرانی، ئینگلیزو روسیا، ئەم لیژنەیە بە ناو لیژنەی تێکلاو ناسرا. دوای گفتوگۆی زۆر توانیان لەساڵی ١٨٤٧ی زایینی رێکەوتنامەیەك لە شاری ئەرزڕۆم مۆر بکەن بە ناوی "رێکەوتنامەی ئەرزرۆمی دووەم". بەگوێرەی ئەم رێکەوتنامەیە هەر دوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێران سازشیان کرد وجارێکی تر کوردستانیان لە نێوان خۆیاندا دابەش کردەووە. ئەم رێکەوتنامەیە لە٩ ماددە پێکهاتبوو کە زۆرترین ماددەکانی پەیوەندییان بە کوردەوە هەبوو و کۆتایی بە فەرمانرەوایی ناوخۆیی کورد هێنا. لە دوای "رێکەوتننامەی ئەرزڕۆمی دووەم" ، تا رادەیەك ئاشتی لە نێوان عوسمانی وئێرانی چەسپا و ناکۆکییەکانیان تا رادەیەك کەم بوونەوە، ئەمەش بە هۆی ئەوە بوو کە ئەم رێکەوتنامەیە بە چاودێری هەر دوو دەوڵەتی رووس وئینگلیز بەڕێوەدەچوو. شایانی ئاماژەپێکردنە کە پێش لە "رێکەوتننامەی ئەرزڕۆمی دووەم"، وتووێژێك لەشاری ئەرزڕۆم لە باکووری کوردستان لە نێوان نوێنەرانی هەر دوو لادا دەستی پێکرد و رێکەوتنێکی لێکەوتەوە کە لە ٢٨ی تەموزی١٨٢٣ ئیمزا کرا کە بە "رێکەوتننامەی ئەرزڕۆمی یەکەم" ناسراوە . ئەم

١٨٤٧دا دیاری کراوە و ساڵی ١٩١٤ لە لایەن کومیسیونێرەکانی ئێران و تورکیا(بە یارمەتی کومیسیونێرەکانی بریتانیا و روسیا کە لە نێو ئەم دوو وڵاتەدا بوونە بە حەکەم) سەرلەنوێ دیاری کراوەتەوە.

بەڕێز "مولێر" کە لەسەراسەری ناوچەدا گەڕاوە دەیگوت ناتوانین بڵێین کە دەسەڵاتی ئەم دوو دەوڵەتە لە کوێ دەستپێدەکات و لە کوێ کۆتایی پێدێت. پێموایە دەوڵەتی ئێران لەوە بەدگومان بێت کە *میسیونی لوتێران* دەستێوەردانی سیاسی لە بزووتنەوەی ناسیونالیستی کورددا بکات. پێموایە ئەم دەستێوەردانە هیچ پەیوەندییەکی بە کاری پروپاگەندای ئینجیل و کارەکانی دیکەی میسیونەوە نییە. دەوڵەتی ئێران هەوڵ دەدات پەیوەندییەکانی کوردەکانی ئێران لەگەڵ کوردەکانی عێراق و تورکیا بپچڕێنێت بۆ ئەوەی کوردەکان لەبیریان بچێت کە کوردن و وابیر بکەنەوە کە پێش لە هەموو شتێك ئێرانین، بە کورتی بۆ ئەوەی بیانتاوێننەوە و سەرەنجام جیاوازییەکانی نێوان کوردەکان و ئێرانییەکان لە ناو ببات، کەوابوو کاری میسیون دەکەوێتە خزمەتی پێداگرتن و قووڵترکردنی ئەو جیاوازییانە کە پێشتر هەبووە.

ئەگەر میسیون لەراستیدا ناسیونالیزمی کورد هان نەدات، لانیکەم بوار بۆ گەشەکردنی ئەم ناسیونالیزمە خۆش دەکات. بەڕێز "مولێر" زۆر سپاسی ئەم بیروبۆچوونەی کرد و لەراستیدا سەرزەنشتی دەوڵەتی ئێرانی نەکرد کە بۆ پێیخۆشە میسیون لە ئێراندا نەمێنێت. بەڕێز "مولێر"دەرکی بەوە دەکرد کە جیاوازییەکی

ڕێکەوتنامەیە بووە هۆی چەسپانی ئاشتی لە نێوان هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانیدا و لە حەوت ماددەی ڕێکەوتنەکە، سێ ماددەی پەیوەندی بە کوردستانەوە هەبوو.(وەرگێڕ)

بنەڕەتی هەیە لە نێوان ئامانجەکانی میسیون و ئامانجەکانی دەوڵەتی ئێران و ئەوە کە دەوڵەتی ئێران هێزێکی سکولاری هەیە بۆ لەناوبردنی ئەو کەسانە کە دژایەتی ئامانجەکانی دەکەن و ئەمەش مافی خۆیە.

بەڕێز "مولێر" ڕێزێکی یەکجار زۆر لە کوردەکان دەگرێت و وتی کوردەکان گەلێکی شاخنشینی سەربەرز، سادە، پڕوزە و پاك و خاوێنن. بەڕێز "مولێر" وتی سیاسەتی دەوڵەتی ئێران و تورکیا بەنیسبەت کوردەکان لە ولاتەکەیان زۆر سەرکوتکارانە بووە و بەردەوام لە لایەن ئەم دەوڵەتانەوە ئازار وئەزیەت دەدرێن و چەپاو دەکرێن و هەزاران کەسیان ـ تەنانەت ژنەکانیان ـ بە دەستی ئەم دەوڵەتانە کوژراون. بە وتەی بەڕێز "مولێر"، بەپێچەوانەوەی دەوڵەتی ئێران و تورکیا ، دەوڵەتی عێراق ـ هەرچەند کە دەستی بەسەر کوردەکاندا قورسە ـ کوردەکان وەك گەلێك تەشوێق دەکات و پێیخوشە پێشبکەون. هەر بۆیە گەلێ لە کوردەکانی ئێران کۆچیان کردووە بۆ کوردستانی عێراق.

لەگەڵ ڕێزمدا

گوردۆن پ. مریەم[٧]

---

[٧] GORDON P. MERRIAM

(١٩٤٢ ، بەرگی IV ، لاپەڕەی ٣١٩ ـ ٣١٨)

تیلیگرامی ١٨٦٢ /٠٠ / ٨٩١ لە لایەن وەزیرموختاری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران (درەیفووس[١]) بۆ وەزارەتی دەرەوە

بابەت: نیگەرانیەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئاژاوەگێڕییەکانی کوردەکان لە پارێزگای بە دەستی سۆڤیەت داگیرکراوی ئازەربایجان

تاران، ١ ی گوڵانی ١٩٤٢ ، کاتژمێر ٤ ی پاش نیوەڕۆ ناردراوە، کاتژمێر ٨/٣٢ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە

١٣٤ ـ کونیهوڵم[٢]* راپورتی داوە کە بارودۆخی رەزائیە خراپ بووە و کوردەکان لە دەرەوەی شار هێرشیان کردووەتە سەر ٨٠٠ ژاندارم و داوای:

١ـ مۆرکردنی رێککەوتننامەیەك

٢ـ مافی هەڵگرتنی چەك لەناو شار

٣ـ هەڵگرتنی بنکەی ژاندارمەکانیان کردووە.

"کونیهۆڵم" لەسەر ئەو باوەڕەیە کە دەبێ رێگە بە سەربازانی ئێران بدرێت بچنە ناو ئەم ناوچەیە، ئەگەر هات و بارودۆخەکە باشتر بوو. بە بۆچوونی "کونیهوڵم" ئەگەر روسەکان لە قەفقاز شکست بهێنن، لە نەبوونی هێزی چەکداری بەهێز، سەراسەری ئازەربایجان لەگەڵ هێرش و چەپاوی کوردەکان بەرەورِوو دەبێتەوە. بە وتەی ناوبرا بارودۆخەکە باشتر دەبێت ئەگەر سۆڤیەتییەکان بە کوردەکان بڵێن کە لەگەڵ

[١] *Dreyfus*

[٢] بیرتێڵ ئی کونیهۆڵم کونسولی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بووە لە تەورێز.

* Bertel E. Kuniholm

کردهوهکانیاندا نین. جیدیبوونی بارودۆخی رەزاییه له لایهن سهرچاوهکانی دیکهوه پشتڕاست کراوهتهوه و دهڵێن کوردهکان، گهلێ له شارهکانیان گهمارۆ داوه.

سهرۆك وهزیرانی ئێران[٣] کوپیهك لهو یادداشتنامهیه نیشانی من دا که ناردبووی بۆ باڵوێزی سۆڤیهت و هۆشداری دابوو که ئهگهر سۆڤیهت پێش له هاتنی سهربازهکانی ئێران بۆ ئهو ناوچهیه بگرێت، بارودۆخهکه زۆر مهترسیدار دهبێت. سهرۆك وهزیران وتی دهوڵهتی ئێران مافی ئهوهی ههیه که چاوهڕوانی ئهوهبێت سۆڤیهت رێگه به سهربازانی ئێران بدات بچنه ناوچه، چونکه ئێران و روسیا رێککهوتننامهیان پێکهوه مۆر کردووه.

شا دوێنی بانگی منی کرد و باسی ههمان ئهو مهسهلانهی کرد. شا به عاجزییهوه گلهوگازندهی ئهوهی کرد که لهم پهیوهندییهدا به سووکایهتیهوه لهگهڵ ئێران رهفتار کراوه چونکه ئێران وڵاتێکی بچووك و لاوازه، بهڵام روسیا و بهریتانیا ناوێرن بهههمان شێوه لهگهڵ تورکیا رهفتار بکهن. شا وتی ئێران بهگوێرهی رێککهوتنامهکهی، لهگهڵ روسیا وهك دهوڵهتیکی گهوره ههڵسوکهوت دهکات و دیارنییه بۆ دهبێ سهربازانی ئێران لهو مافه بێ بهش بکرێن که یاسا و سهقامگیری ناوچه بپارێزن. شا هیوای دهربڕی که وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا بهم زووانه لهم پهیوهندییهدا یارمهتیان بدات.

به بۆچوونی من باسکردنی ئهم مهسهلانه لهگهڵ کاربهدهستانی دهوڵهتی سۆڤیهت دهتوانێ سوودمهند بێت. من ئهم مهسهلهیهم لهگهڵ باڵوێزی سۆڤیهت باس کرد و

---

[٣] عهلی سوههیلی

ئەویش وتی ژمارەی ژاندارمەکانی ئێران ئەوەندە هەیە کە بتوانن سەقامگیری رەزاییە بپارێزن، ئەگەر لەراستیدا بیانەوێت. بەڵام من لەگەڵ ئەودا هاوڕا نەبووم. چاپەمەنیەکان وادیارە لە ترسی سۆڤیەت یان لە ژێر دەسەڵاتی ئەواندا بارودۆخی باکووری ئێران چەواشە دەکەن و بەردەوام باسی پەیوەندییە باشەکانی ئێران لەگەڵ دراوسێ باکورییەکەی دەکەن. لە هەرێمی ژێردەسەڵاتی بریتانیا لە ناوەندی کوردستان شەڕ و پێکدادانگەلێکی زۆر بەرفراوان لە نێوان سەربازانی ئێران و کوردەکان بە ڕێبەرایەتی حمە رەشید(خان) رووی داوە کە بووەتە هۆی کوژران و بریندابوونی ژمارەیەکی زۆر.

بەگوێرەی راپورتەکان، ورەی سەربازانی ئێران نزمە و کوردەکان کونترۆڵی هەندێ شوێنیان بە تەواوی لەدەستدایە. پێدەچێت بۆ سەرکوتکردنی ئاژاوەگێڕییەکانی کوردەکان پێویست بە کردەوەیەکی سەربازی بەهێز هەبێت. بەهەرحاڵ دەبێ لە چوارچێوەی ئەو پێشنیارانە کە بریتانیا خستوونیەتەڕوو، ڕێگاچارەیەکی درێژخایەن بۆ ئەم مەسەلەیە بدۆزرێتەوە. دەوڵەتی ئێران دان بەم پێویستیەدا دەنێت و کومیتەیەك دروست کراوە بۆ ئەوەی گلەوگازندەکانی عەشیرەتەکان تاوتوێ بکات و ڕێگاچارەیەکی بنەڕەتی بۆ ئەم کێشانە بدۆزێتەوە.

درەیفووس

(١٩٤٢ ، به‌رگی IV ، لاپه‌ڕه‌ی ٣٢٠)

تیلیگرامی ١٨٦٦ / ٠٠ / ٨٩١ له‌ وه‌زیرموختاری وڵاته‌ یه‌كگرتووه‌كانی ئه‌مریكا له‌ ئێران

(به‌ڕێز دره‌یفووس[١]) بۆ وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌

تاران، ٣ ی گوڵانی ١٩٤٢ ، كاتژمێر ٤ ی پاش نیوه‌ڕۆ ناردراوه‌، كاتژمێر ٩/٥٣ ی سه‌ر له‌ به‌یانی گه‌یشتووه‌

١٣٩ ـ "كونیهۆلم" [٢] راپورتی داوه‌ كه‌ ٢ ی مایس، كاتژمێر ٢ ی پاش نیوه‌ڕۆ، كونسولی گشتی سۆڤیه‌ت، ئه‌فسه‌رانی فه‌رمانده‌ی سه‌ربازانی سوور، كاربه‌ده‌ستانی ئێران و كورده‌كان له‌ گوندی "عه‌سكه‌رئاباد[٣]" له‌ نزیكی ره‌زائیه‌[٤] پێكه‌وه‌ دیداریان كردووه‌. كورده‌كان كۆمه‌ڵێ داواكاریان خستووه‌ته‌ڕوو كه‌ ده‌بێ ده‌وڵه‌تی ئێران و هه‌روه‌ها روسه‌كان زیاتر قسه‌وباسی له‌ سه‌ر بكه‌ن. كونسولی گشتی سۆڤیه‌ت داوای له‌ كورده‌كان كردووه‌ ده‌ست له‌ كاره‌كانیان هه‌ڵگرن و بچنه‌وه‌ ماڵ.

چه‌پاوكارییه‌كانی كورده‌كان به‌رده‌وامه‌.

دره‌یفوس

[١] *Dreyfus*
[٢] Kuniholm
[٣] Askerabad
[٤] Rezaieh

(١٩٤٢ ، بەرگی IV ، لاپەڕەی ٣٢٠ ـ ٣٢١)

تیلیگرامی ١٨٦٧ / ٠٠ / ٨٩١ لە باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تورکیا (بەڕێز ستینهاردت[1]) بۆ وەزارەتی دەرەوە

ئانکارا، ٤ ی گوڵانی١٩٤٢ ، کاتژمێر ٤ ی پاش نیوەڕۆ نێردراوە ، کاتژمێر ٩ پاش نیوەڕۆ گەیشتووە

٣٦٢ ـ باڵوێزی ئێران لە تورکیا سەرلەبەیانی ئەمڕۆ بانگی کردم و ئاگاداری کردمەوە کە: دەوڵەتی ئێران بەجیدی نیگەرانی ئاژاوەگێڕییەکانی کوردەکانە لە ئازەربایجان، بەتایبەت لە ناوچەکانی دەوروبەری ئورومیە و دەریاچەی ورمێ. هەرچەند ژمارەیەکی زۆر لە هێزەکانی سۆڤیەت کە دەڵێن ٢٠ هەزار کەس دەبن و لە یەکینە میکانیزەکان پێکدێن، ئازەربایجانیان داگیر کردووە بەڵام هیچ هەنگاوێکیان هەڵنەگرتووە بۆ سەرکوتکردن یا کەمکردنەوەی چالاکی ٣ هەزار کورد و تەنانەت یاخیبوونی کوردەکانیشیان هان داوە.

سۆڤیەتیەکان، داواکاری بەردەوامی ئێرانیان ڕەت کردووەتەوە بۆ ئەوەی سۆڤیەت ڕێگەی پێبدات هێزەکانی خۆی بنێرێت بۆ ئەم ناوچەیە بۆ ئەوەی کوردەکان سەرکوت بکات. دەوڵەتی ئێران بەردەوام ئاواتی ئەوەبووە ئەم ئاژاوەگێڕیانە سەرکوت بکات و خۆشحاڵ دەبێت هێزی پێویست بنێرێت بۆ ڕاپەڕاندنی ئەم ئامانجە، ئەگەر کاربەدەستانی سۆڤیەت ڕێگەیان پێبدەن. دەوڵەتی ئێران بەدگومانە بەنیسبەت

[1] *Steinhardt*

هاناكانی هێزه داگیركهرهكانی سۆڤیهت چونكه ئهم هێزانه كردهوهی پێویست دژی كوردهكان ئهنجام نادهن.

باڵوێزی ئێران وتی هانای دهوڵهتی سۆڤیهت بۆ ئهوهی رێگه نادات هێزهكانی ئێران بچنه ناوچه و خۆیشی هیچ كارێك لهم پهیوهندییهدا ئهنجام نادات ، ئهوهیه كه دهوڵهتی توركیا چاوترسێن بكات كه ئهم ئاژاوهیه له نێو كوردهكانی توركیاش پهرهپێبدات ئهگهر توركیا مل به داواكارییهكانی سۆڤیهت له داهاتوودا نهدات. باڵوێزی ئێران وتی له زمانی زاوای كونسولی ئێران له شاری"كۆبیشێڤ"[٢] بیستوویهتی كه ستالین دوو ههفته لهمهوبهر له مۆسكۆ بانگی باڵوێزی ئێرانی كردووه تا لهسهر مهسهله پهیوهندیدارهكان پێكهوه گفتگۆ بكهن[٣].

ستینهاردت

[٢] Kubyshev

[٣] ئهم راپۆرته نێردراوه بۆ تاران و كۆبیشێڤ

(١٩٤٢ ، بەرگی IV ، لاپەڕەی ٣٢١ ـ ٣٢٢)

تیلیگرامی ١٨٦٢ / ٠٠ / ٨٩١ له وەزارەتی دەرەوە بۆ باڵوێزی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت (بەڕێز ستاندبای[1])

واشنگتۆن، ٦ ی گوڵانی ١٩٤٢ ، کاتژمێر ١١ ی پاش نیوەڕۆ

٢٠٣ ـ باڵوێزخانەی ئێمه له تاران راپۆرتی داوە که چالاکیەکانی عەشیرەته کوردە یاخیبووەکان له ناوچەی رەزائیه له ئازەربایجان بارودۆخێکی زۆر جیدی دروست کردووە که دەوڵەتی ئێران ناتوانێت کونترۆڵی بکات لەبەر ئەوەی سۆڤیەت ناهێڵێت سەربازانی ئێران بگەڕێنەوە بۆ ناو ئەو ناوچەیه. دەوڵەتی ئێران نارەزایەتی خۆی له سۆڤیەت دەربڕیووە و داوای لێکردووە بەگوێرەی رۆحی پەیماننامەی هاوپەیمانی بریتانیا ـ روسیا ـ ئێران لەگەڵ ئێران هاوکاری بکات.

شا هیوای دەربڕیوە که وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی له هەڵوێستی ئێران بکات. ئەگەر ئێوە پێتان باش بێت، زەحمەت نەبێت هەوڵ بدەن له کاتێکی گونجاودا نیگەرانی دەوڵەتی ئێمه لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەت بخەنه بەرباس دەربارەی ئەو بێ سەرەوبەرەییه که ئەم دواییانه بەسەر باکووری کوردستاندا زاڵ بووە.

لەکاتی گفتوگۆ لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەت دەتوانن ئەم هۆکارانەی خوارەوە که مایەی نیگەرانبوونی دەوڵەتی ئێمەیه، باس بکەن:

١ـ هەروەها که دەوڵەتی سۆڤیەت بێ گومان ئاگادارە، ئاژانسه پروپاگەندابییەکانی دەوڵەته هاوپەیمانەکان سەرمایەگوزارییەکی زۆریان لەسەر راپەڕینەکانی کوردەکان

[1] *Standley*

كردووه و دەڵێن روسەكان كوردەكان هان دەدەن وەك بەشێك لە بەرنامەكەیان بۆ لكاندنی ئەو ناوچانە(بە سۆڤیەت) كە ئێستا هێزەكانی سۆڤیەت داگیریان كردووه. ئەم پروپاگەندانە كە بەتایبەت لە توركیا و عێراق و هەروەها ئێران دەكرێت، لەوانەیە دەنگدانەوەیەكی زۆر خراپی لەسەر پێگەی ولاتە یەككگرتووەكانی ئەمریكا لەم ناوچە زۆر زۆر گرنگە هەبێت.

٢ـ ژیانی هاوولاتیانی ئەمریكا و ماڵ و داراییان لە مەترسیدایە. هاوسەری هەواڵنێرێكی ئەمریكایی لە دەروبەری تەورێز بە دەستی كوردەكان كوژراوە.

٣ـ جارێكیان رادیۆی هاوپەیمانان(AXIS) وتی هێزەكانی رەشید عالی گەیلانی، رێبەری راپەڕینی عێراق پەیوەست بوونە بە كوردەكانی ئێران. لەكاتێكدا كە لەوانەیە ئەم هەواڵە راست نەبێت، بەلام نیشان دەدات كە راپەڕینی كورد دەرفەتێكی ناڕاستەوخۆیە كە دوژمن دەتوانێت كەڵكی لێوەربگرێت و تەنانەت لەوانەیە كۆمەڵێك كێشە و گیروگرفت بۆ گەیشتنی پێداویستیەكانی روسەكان لە رێگای ئێرانەوە دروست بكات.

كەوابوو بەگوێرەی ئەو هۆكارانە كە باس كرا، دەوڵەتی ولاتە یەككگرتووەكانی ئەمریكا هیواداره كە دەوڵەتی سۆڤیەت ئەم هەنگاوانە هەڵبگرێت چونكە ئەم هەنگاوانە پێویستە بۆ ئەوەی كاربەدەستە بەرپرسیارەكان بتوانن یاسا و نەزم بپارێزن بۆ ئەوەی كۆتایی بەم بشێوی و بێ سەرەوبەرەییە بێنن.

دەوڵەتی ئێران ئاگاداری ئەم پەیوەندیگرتنەی ئێمە نییە و ئێوە نابێ بە دەوڵەتی سۆڤیەت بڵێن كە ئێران داوای دەستێوەردانی ولاتە یەككگرتووەكانی ئەمریكای كردووه. بۆ ئاگاداری خۆتان، كاربەدەستانی مەحەلی سۆڤیەت و كاربەدەستانی ئێران

له ئازەربایجان چەند رۆژ لەمەوبەر لەگەڵ رێبەری کوردەکان دیداریان کردووە و پێدەچێت داواکارییەکانی کوردەکان گوازرابێتەوە بۆ تاران و بۆ کاربەدەستە پەیوەندیدارەکانی روسیا.

زەحمەت نەبێت وەزارەتی دەرەوە لە پێشهاتەکان ئاگادار بکەنەوە

هۆڵ[٢]

[٢] HULL

(١٩٤٢ ، بەرگی IV ، لاپەڕەی ٣٢٣)
تیلیگرامی ١٨٧١ / ٠٠٠ / ٨٠١ لە وەزیرموختاری ئەمریکا لە ئێران (بەڕێز دەریفووس) بۆ وەزارەتی دەرەوە
تاران، ١٢ ی گولانی ١٩٤٢ ، نیوەڕۆ ناردراوە، کاتژمێر ٩:٥٥ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە
١٥١ ـ "کۆنیهولم" نیوەڕۆی ١١ ی مایس راپورتی داوە کە ژنەراڵی حاکم ، وەزیری جەنگ و کاربەدەستانی سەربازی ئێران و سۆڤیەت دوێنی شەو لە رەزائیە گەڕاونەتەوە(بۆ تاران). کوردەکان ئێستا تالانکارییەکانیان راوەستاندووە و ٢١ بازگەی تێکەڵی پولیس(کە لە ٢٠ سەربازی رووس و ئەفسەر و ٣ یا ٤ ژاندارمی ئێران پێکهاتووە) لەسەر رێگای نێوان رەزاییە و "خۆی"[1] دانراون بۆ ئەوەی خەڵکی دانیشتووی ناوچەکە بپارێزن.
سۆڤیەتیەکان جارێ رازی بوونە بەوە کە فەوجێکی ئێران لە تاران بنێردرێت بۆ رەزاییە. هیچ خواستێك لە ئارادا نییە بۆ بەخشینی پوان(ئیمتیاز) بە کوردەکان کە گلەوگازندەکانیان لە جێی خۆیدا نییە.
هەندێ لەو کەلوپەلە کە تالان کراوە، نێردراوە بۆ عێراق.
درەیفووس

[1] Khoi

(١٩٤٢ ، بەرگی IV ، لاپەڕەی ٣٢٤)
تیلیگرامی ٠٠١١ /٧٤٠/٢٤٥٤٦ / ١٩٣٩ له وەزیرموختاری ئەمریكا(درەیفووس) بۆ وەزارەتی دەرەوە
تاران، ٢٨ ی ئەیلوولی ١٩٤٢ ، كاتژمێر ٤ ی پاش نیوەڕۆ نێردراوە، كاتژمێر ١١/١٧ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە
٣٠٢ ـ كاربەدەستانی سەربازی سۆڤیەت داوایان له دەوڵەتی ئێران كردووە فەوجێك سەرباز بنێرن بۆ تەورێز بەڵام ئێرانیەكان وەڵامیان داوەتەوە فەوجێك سەربازیان له بەردەستدا نییە. ئێران پێشنیاری كردووە ئەم فەوجە له سەربازانی پێشووی ئازەربایجان ئامادە بكرێت بەڵام سۆڤیەت لەوەڵامدا وتوویە ئەم كارە كاتی زۆری دەوێت.
بەهەرحاڵ من ئاگادارم كە ئێستا ئەم كارە خەریكە جێبەجێ دەكرێت. بریتانیا لێرە ئەم داواكارییەی سۆڤیەتی وا لێكداوەتەوە كە سۆڤیەت ژمارەی هێزەكانی خۆی له ئازەربایجان كەم كردووەتەوە یا یا دەیەوێت كەمی بكاتەوە.
"كونیهولم" راپۆرتی داوە كە سەربازانی روسیا له دو هەفتەی رابردوودا له ئازەربایجان جموجۆڵی زۆریان بەخۆوە بینیوە و دەڵێت هاوكات لەگەڵ ئەوەی لەوانەیە زۆربەی ئەم جموجوڵانە بەهۆی ساخكردنەوەی ئاسایی یەكینەكانیان بێت بەڵام ژمارەی هێزەكانیان زۆر زۆر كەم بووەتەوە.
"كونیهولم" هەروەها راپورتی داوە كە سۆڤیەتیەكان هەڵوێستێكی توندوتۆڵتریان بەنیسبەت كوردەكان گرتووەتەبەر. ئەم هەڵوێستەی سۆڤیەت له تاران هەستپێكراوە

چۆنکە راپورت دراوە کە سۆڤیەتیەکان بە ئێرانیەکانیان وتووە کە ئەوان رازین بە چەککردنی کوردەکان و وتوویانە کە دەکرێت ئەم کارە بە شێوەی ئاشتیخوازانە جێبەجێ بکرێت.

درەیفووس

(١٩٤٥ ، بەرگی V ، لاپەڕەی ٩٠٨ ـ ٩٠١)
تیلیگرامی ٢٣٤٥ ـ ١٠ / ٠٠ / ٧٦١ لە باڵوێزی ئەمریکا لە یەکێتی سۆڤیەت (بەڕێز هاریمان[1]) بۆ وەزارەتی دەرەوە
ژمارە ٢٢١٥ ، مۆسکۆ، ٢٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٥ نێردراوە ، ٦ ی تشرینی دووەم گەیشتووە

SIR : بەشانازییەوە ئاماژە بە ڕەوتی ئێستای سیاسەتی سۆڤیەت بەنیسبەت ڕۆژهەڵاتی نزیك و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەکەم[2]:

گشتی:
ئامانجەکانی سۆڤیەت لەم ناوچەیە ئامانجگەلێکی ئیستراتژیکن و لە چوارچێوەی ئاسایش و بەرفراوانترکردنی خاکی سۆڤیەت دان. ئەم ئامانجانە لە ڕەوشێکی خێرا و توندوتۆڵدا پێناسە ناکرێن و بەگوێرەی کات و بارودۆخ جێبەجێ دەکرێن. دەسەڵاتخوازی بەردەوام و بێ کۆتایی ، خووخدەی دەوڵەتی روسیایە کە ئەمەش تەنها لە دابونەریتەکانی دەوڵەتی روسیا سەرچاوە ناگرێت بەڵکوو لە ئیدوئولوژی حیزبی

[1] **Harriman**

[2] ئەم ڕاپۆرتە لە لایەن جۆرج. ف. کینان(George F. Kennan)، کونسولی باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و جان. پ. دەیویس (John P. Davies)، سکرتێری دووەمی باڵوێزخانە لە مۆسکۆ ئامادە کراوە.

"کومونیست"یش سەرچاوە دەگرێت کە وەك دوژمنی هەتاهەتایی روسیا سەیری سەرجەم دەوڵەتە پێشکەوتووەکانی دنیا دەکات و وەك داردەست بۆ شەڕی دەسەڵاتی خۆی، سەیری دەوڵەتە دواکەوتووەکان دەکات. ئەم مەسەلەیە بەتایبەت لە ناوچەی بەردەوام لە ئالۆگۆڕی رۆژهەڵاتی نزیك و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەڕاست دەگەڕێت . بۆ سیاسەتکردنێکی واقعبینانە لەم ناوچەیە نەتەنها دەبێ حیساب لەسەر فاکتورە نەتەوەییەکان بکرێت بەڵکو دەبێ حیسابیش لەسەر هێزە نێونەتەوەییەکان وەك کلیسای ئورتودوکس، کۆمەڵگای ئەرمەنیەکان،جولەکەکان، کوردەکان و یەکێتی عەرەبەکان بکرێت.

تورکیا:

.....

نەبوونی هیچ چەشنە ئوپوزسیونێکی گرنگی چڕوپڕ لە تورکیا بە واتای ئەوەیە کە یەکێتی سۆڤیەت زۆرتر دەبێ پشت بە فاکتورە ناڕازییە راستەقینە و دەستکردەکانی دیکە ببەستێت. ئەم فاکتورانە کوردەکان و ئەرمەنیەکانن. هەم کوردەکان و هەم ئەرمەنیەکان لەگەڵ سۆڤیەت هاوسنوورن، کەوابوو قازانجی زۆریان بۆ سۆڤیەت هەیە. هەرچەند کە ئێستا لە کردەوەدا هیچ ئەرمەنیەك لە رۆژهەڵاتی تورکیا نەماوە بەڵام بزووتنەوەیەکی ئەرمەنی کە بانگەشەی خاکی ئەرمەنیەکان دەکات، بەناو لە ئەرمەنستانی سۆڤیەت هەیە. ئەگەر ئەم بزووتنەوەیە بەتوندی پێشبکەوێت، دەتوانێت یارمەتی بدات بە جیاکردنەوەی پارێزگاکانی رۆژهەڵات لە تورکیا لە رێگای فشارگەلی ئاشتیخوازانەی جۆراوجۆر یا ببێتە هۆی توڕەبوونی یەکجار زۆری تورکیا.

لەکاتێکدا کە توانایی سەرەکی جیاییخوازی ئەرمەنیەکان دەبێ لە دەرەوەی تورکیا سەرچاوە بگرێت، کوردەکان ئەوەندە لەناوخۆی تورکیا بەهێزن کە دەتوانن ـ ئەگەر چەکیان پێبدرێت و رێگایان پێنیشان بدرێت ـ ببن بە هێزێکی تێکدەری گرنگ. باڵوێزخانەی ئێمە تا ئێستا هیچ نیشانەیەکی نەبینیوە کە کوردەکانی تورکیا لە لایەن یەکێتی سۆڤیەتەوە بە رێکخستن کرابن یا چەکدار کرابن بەڵام ئەگەر کاتی خۆی بێت، یەکێتی سۆڤیەت کەڵك لە توانایی سروشتیان وەردەگرێت.

کوردەکان

سودبەخشبوونی کوردەکان وەك هێزێکی نێونەتەوەیی دەکێشرێتە ناو عێراق و ئێران. ئەمە بەواتای ئەوەیە کە ئەگەر یەکێتی سۆڤیەت بیەوێت کەڵك لە توانایی کوردەکان وەربگرێت دەبێ هەستی جیاییخوازی ناوچەیی لە نێو کوردەکانی ئەم سێ وڵاتەدا هان بدات.

عێراق

نەوت و دەستڕاگەیشتن بە کەنداوی فارس و نیمچە دوورگەی عەرەبی، هاناکانی زیادەخوازییەکانی سۆڤیەتن لە عێراق. روسەکان پێدەچێت تا ئێستا گەیشتوونەتە ئەو قەناعەتە کە ناتوانن لەگەڵ عەرەبەکان مامەڵە بکەن کە ئێستا لە عێراق لە ژێر کونترۆڵدان. روسەکان ئەم دواییانە توانیویانە پەیوەندی دیپلوماتیك لەگەڵ دەوڵەتی عێراق دابمەزرێنن و هێشتا دوودوڵن کە ئایا ئاشکرا هێرش بکەنە سەری یا نا، چونکە لەوە دەترسن کە بەگشتی خۆیان بخەنە ناو کێشەی جیهانی عەرەب، کەوابوو رووسەکان بە پارێزی زۆرەوە لەگەڵ دەوڵەتی عێراق هەڵسوکەوت دەکەن. بەهەرحاڵ ئەم مەسەلەیە پێش لە رووسەکان ناگرێت کە کەڵك لە سیاسەتی پڕ لە کەموکۆڕی

عێراق بەنیسبەت کوردەکان وەربگرن. ئاماژەپێکردن بەوە گرنگە کە کوردەکان لە دەوروبەری ناوچە نەوتیەکانی باکووری عێراق، زۆر بەهێزن.

دەبێ چاوەڕوانی ئەوە بین کە دەوڵەتی سۆڤیەت گلەوگازندەکانی کوردەکان هان بدات و ڕۆژێك لە ڕۆژان وەك ئامرازێك بۆ گوشارخستن لەسەر دەوڵەتی ناوەندی عێراق کەڵکی لێوەربگرێت. جاری سیاسەتی سۆڤیەت ئەوەیە کە کێشەی نێوان کوردەکان و عەرەبەکان تا ئەو شوێنە کە دەکرێت قووڵتر بکات، لە هەمان کاتدا سۆڤیەت بەتوندی هەوڵ دەدات دەستڕۆیشتوویی خۆی لە نێو ڕوشنبیرە عەرەبەکان لە بەغداد قایم بکات. دەبێ چاوەروان بین کە ئەگەر ئەم هەوڵە سەربکەوێت، ڕۆژێك لە ڕۆژان هێزە عەرەبە لایەنگرەکانی سۆڤیەت و نەیاری حکوومەتی عێراق دەست بە سازکردنی کێشە بۆ دەوڵەتی عێراق بکەن و سۆڤیەت هانیان بدات ـ وەك ئەوانەی ئێران ـ داوای دەسەلاتی سیاسی بکەن.

ئێران

مەسەلەی ئاسایش، نەوت و دەستڕاگەیشتن بە کەنداوی فارس سێ فاکتۆرن کە بە هۆیانەوە یەکێتی سۆڤیەت دەستدرێژی دەکاتە سەر ئێران. زاڵبوون بەسەر باکووری ڕۆژئاوای ئێران یەکێ لە پێویستیەکانی دابینکردنی ئاسایشی ناوچەی قەفقازە و بەدەستهێنانی کونترۆڵی نەوتی باکووری ئێران یەکێ لە ئامانجەکانی سۆڤیەتە لە داهاتوویەکی نزیکدا.

سۆڤیەت بۆ کونترولکردنی نەوتی باشووری ئێران دەبێ چاوەڕوان بکات چونکە ئەگەر ئێستا کارێکی وا بکات لەگەڵ کاردانەوەی توندی بریتانیا ڕوبەڕوو دەبێتەوە. بەهەرحاڵ چاوەڕوانی ئەوە دەکرێت کە USSR کەمکەم هەوڵ بدات کونترولی

نەوتی باشووری ئێران بەدەست بهێنێت، هۆکارەکەشی زۆرتر ئەوە نییە کە سۆڤیەت پێویستی بەم نەوتە هەیە، بەڵکوو ئەوەیە کە ئەگەر ئەم نەوتە بکەوێتە دەستی بریتانیا و ئەمریکا، زەبرێکی ئیستراتژیك لە سۆڤیەت دەکەوێت.
دەستڕاگەیشتن بە کەنداوی فارس کە هۆکاری سییەمی دەستدرێژی سۆڤیەت بۆ ئێرانە، رێگایەکی گەورە دەکاتەوە بۆ سۆڤیەت تا دەستی بگات بە عەرەبستان و هیند و رێگایەکی بازرگانی راستەوخۆیە لە نێوان ناوچەی پیشەسازی "ئورال" و باشووری رۆژهەلاتی ئاسیا کە خاوەن سەرچاوەی ماددەی خامە.
یەکێتی سۆڤیەت بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی لە ئێران، پشت بە ٤ ئامراز دەبەستێت:
یەکەم ئامراز، سوپای داگیرکەری سوورە کە کەندوکۆسپ دروست دەکات لەسەر کارەکانی دەوڵەتی ئێران، و داردەست و گوماشتەکانی USSR (لە رێگای بوونی راستەوخۆی خۆی) لە ناوچە دەپارێزێت.
دووەم ئامراز، حیزبی "تودە"یە. USSR بەدوای ئەوەدایە کە کەڵك لە حیزبی "تودە" وەربگرێت بۆ بێ متمانە کردن و روخاندنی بەرەبەرەی دەوڵەتی ئێستای ئێران، و رژێمێك بخاتە جێگای کە گوێڕایەڵی یەکێتی سۆڤیەت بێت.
ئامرازی سێیەم، ئازەربایجانی ئێرانە. USSR هەوڵ دەدات(لە قۆناخی یەکەمدا) لە رێگای ئازەربایجانەوە، باکووری رۆژهەلاتی ئێران لە ولاتی ئێران جیا بکاتەوە و بالادەستی سۆڤیەت لەو ناوچە تایبەتە مسۆگەر بکات.
ئامرازی چوارەم، کوردەکانن. کوردەکانیش هێزێکن لە باکووری رۆژهەلاتی ئێران کە بە رێگاپێشاندەری سۆڤیەت دەتوانن لە ئێران جیا ببنەوە. کۆمەڵێك هێما و ئاماژە

ههیه كه نیشان دهدات بزووتنهوهی سهربهخۆیی كورد باش پێشكهوتووه و ههندێ له كوردهكانی عێراق لهگهڵ سۆڤیهت پهیوهندیان گرتووه.

پوختهی تاكتیكه سیاسیهكانی سۆڤیهت له رۆژههلاتی نزیك و رۆژههلاتی ناوهڕاست

یهكێ له تایبهتمهندییه سهرهكیهكانی سیاسهتی دهرهوهی سۆڤیهت، چهند شێوازهبوونیهتی و له هیچ شوێنێك له دنیادا بهقهد رۆژههلاتی نزیك و رۆژههلاتی ناوهڕاست ئهم تایبهتمهندییه به روونی رهنگی نهداوهتهوه. كهوابوو لهوانهیه سودمهند بێت له كۆتاییدا به كورتی ئاماژه به لایهنه جۆراجۆرهكانی سیاسهتی سۆڤیهت لهو ناوچانه بكهین:

سۆڤیهت ههستی ناسیونالیستی و گهڕاندنهوهی خاكه لهدهستچووهكان له نێو ئهرمهنیهكان هان دهدات، راپهڕینی عهشیرهته كوردهكان و داخوازی ئوتونۆمی له نێو كوردهكان هان دهدات، جۆری دهرهكیی ئیدوئولوژی ئیستالینی دهفرۆشێت به جولهكهكان و پرۆپاگهندا بۆ دوكتورینی یهكێتی كلیسا له نێو كۆمهڵگا ئورتودوكسهكان دهكات.

بۆ مامهڵهكردن لهگهڵ دهوڵهتهكان، سۆڤیهت له كۆمهڵێك تێكنیكی دیكه كهڵك وهردهگرێت:

له میسر له تاكتیكگهلی خۆشهویستیی كولتووری و ئایینی كهڵك وهردهگرێت، بهپێچهوانهوه دژی توركیا له تاكتیكی وتووێژی دیپلوماتیك و شهڕی دهرونی(لهوانه بهرێخستنی ههڵمهتێكی شهڕی دهروونی گهوره دهربارهی ههڕهشهی كردهوهی سهربازی) و پروپاگهندای گوماشته بیانیهكان(وهك داواكاری ئهرمهنیهكان له ولاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا بۆ ئهوهی پارێزگاكانی رۆژههلاتی توركیا بگهڕێنهوه بۆ سهر

USSR) کەڵك وەردەگرێت و سەرەنجام بەنیسبەت ئێران، کەڵك لە دەستێوەردانی چالاکانە و ئارامی سەربازی و پیلانگێڕی سیاسی ناوخۆیی وەردەگرێت.

لەگەڵ ڕێزمدا

و ـ ئا هاریمان

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٣٤٠)

تیلیگرامی ٥٤٦ ـ ٧٦١/٩١/٣ له جێگری کونسولی ئەمریکا له تەورێز(بەڕێز ڕۆسۆ[١]) بۆ وەزارەتی دەرەوە

نهێنی

تەورێز، ٥ ی ئاداری ١٩٤٦

کاتژمێر ١ ی پاش نیوەڕۆ نێردراوە، کاتژمێر ٦/٢٥ ی پێش نیوەڕۆی ٦ ی ئادار گەیشتووە

٤٠ ـ له دوێنێوە سەربازانی سۆڤیەت کەوتوونەتە جموجۆڵێکی سەربازی گرانی بێ وێنە بەم شێوەیە:

شەوی ٣ ی ئادار، ٤٥٠ ئۆتوموبیلی بارهەڵگری سۆڤیەت کە بەتەواوی پڕبووە له کەلوپەل(زۆرتر تەقەمەنی) له تەورێز رویشتوون بەرەو تاران. دوێنێشەو ٢٠ تانك بە ١٠٠ دانە ئوتومبیلی بارهەڵگر بەرەو هەمان شوێن بەڕێکەوتوون و سەرلەبەیانی ئەمڕۆ گەیشتوونەتە ناوچەی "بوستان ئاباد[٢]". دوو فەوجی سوارە لەگەڵ دو هێزی توپخانە بەتەواوی چەکوچۆڵ و پێداویستەوە سەرلە بەیانی ئەمڕۆ له تەورێز بەرەو "مەرەند[٣]" بەرێکەوتوون و بەتەواوی دیارنییە کە ئایا دەچن بۆ "جولفا[٤]" یان دەچن بەرەو "خۆی[٥]"، رەزاییە و "ماکوو[٦]".

---

[١] Rossow
[٢] Bostanabad
[٣] Marand

بەهەرحاڵ لە ماوەی هەفتەی رابردوودا سۆڤیەتیەکان ئازوقەیەکی زۆریان لە ناوچەکانی تەوریز بەتایبەت بەرەو رەزاییە کۆ کردووەتەوە کە ئەمە نیشان دەدات هێزەکانی سۆڤیەت لەو رێگاوە رۆیشتوون.

هەروەها لە مهاباد راپورت دراوە کە کوردەکان ئامادەن داوای کوردستانی تورکیا بکەن و بەرنامەیان دارشتووە کە بۆ گەیشتن بەم ئامانجە بەمزووانە دەست بە ئوپەراسیونی سەربازی بکەن.

هێزێکی گەورەی دیکەی سوپای سوارەی سۆڤیەت دوو رۆژ لەمەوپێش بینراوە کە بەرەو باشوور لە رێگای "گیرگان"[7]-ەوە بەرەو سنووری عێراق رۆیشتووە. وادیارە لە پەیوەندی لەگەڵ ئەم جموجۆڵەدا ٩ تانکی سۆڤیەت شەوی رابردوو بەرەو "مەراغە"[8] بەرێکەوتوون. ئێستا لانیکەم ٢ فەوجی سوارە و هەندێ هێزی توپخانە لە تەوریز ماونەتەوە بەڵام دیار نییە ئایا هێزی زرێپۆشیان ماوەتەوە یا نا. لە سێ شەوی رابردوودا هەندێ ئوتومبیلی بارهەڵگری گەورە پڕ لە سەرباز بینراون کە لە سنووری سۆڤیەتەوە هاتوونەتە ناو خاکی ئێران.

رۆسۆ

---

[4] Zhulfa
[5] Khoi
[6] Maku
[7] Girgan
[8] Maragheh

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٣٦٤ ـ ٣٦٢)

تیلیگرامی ١٧٤٦ ـ ٢٤٥٩١/٣ ـ ٨٦١ له لایەن کارداری ئەمریکا له یەکێتی سۆڤیەت (بەڕێز کینان[1]) بۆ وەزارەتی دەرەوە، نهێنی

موسکۆ، ١٧ ی ئاداری ١٩٤٦ ، کاتژمێر ٩ ی نیوەڕۆ ناردراوە، کاتژمێر ٥/٣٧ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە

٨٤٣ ـ لەم دەرفەتەدا هەوڵ دەدەم هێما و ئاماژەکانی چالاکیەکانی ئێستای سۆڤیەت له ئێران(وەها که له موسکۆ دەبینرێن) به کورتی بخەمە بەرباس.

پێش له هەموو شتێك من پێشبینی ئەوە دەکەم که سۆڤیەتیەکان له داهاتوویەکی زۆر نزیکدا کۆمەڵێك هەوڵ دەدەن بۆ ئەوەی رژێمێك له ئێران بهێننە سەر دەسەڵات که ئامادە بێت داواکارییە سەرەکیەکانی سۆڤیەت قبوڵ بکات، بەتایبەت مانەوەی بەردەوامی هێزە چەکدارەکانی سۆڤیەت له ئێران و بەخشینی ئیمتیازی نەوت به سۆڤیەت. ئەڵبەتە ئەم هەوڵە له رێگای ئەو هێزە ئێرانیانەوە دەدرێت که سوودمەندن بۆ سۆڤیەت بەڵام راستەوخۆ لەبەرامبەر سۆڤیەت بەرپرسیار نین. هێزەکانی سۆڤیەت له ئێران خزمەت بەم پلانە دەکەن له رێگای هەڕەشە و چاوەترسێنکردن و ئەگەر پێویست بکات له رێگای هەڕەشەی بەکارهێنانی هێزی سەربازی بۆ جێبەجێ کردنی ئەم پلانە. ئەگەری روودانی ئەم پێشهاتانە هەیە بەهۆی ئەوەی:

١ـ دەوڵەتی سۆڤیەت هیچ نیازێکی نییە سەربازەکانی له ئێران بباتە دەرەوە، بەپێچەوانەوە به نیازە ژمارەی سەربازەکانی له ئێران تۆزێ زۆرتر بکات.

---

[1] Kennan

٢ـ درەنگ یا زوو دەوڵەتی سۆڤیەت دەبێ کۆمەڵێك پاساو بۆ جیهان بخاتەڕوو بۆ مانەوەی بەردەوامی هێزەکانی له ئێران که پێشێلکردنی پەیماننامەکانه.

٣ـ درەنگکردن له وەڵامدانەوه به پرسیاری ئێمه نیشان دەدات که دەوڵەتی سۆڤیەت پێیخۆش نییه کردەوەکانی تەنها لەسەر بنەمای پێداویستیه ئاسایشیەکانی USSR ئەنجام بدات و چاوەڕوانی کۆمەڵێك پێشهات دەکات تا وەڵامێکی باشتر به ئێمه بداتەوه.

٤ـ باشترین وەڵامێك که به مێشکی سۆڤیەتدا دەگات ئەوەیه که دەوڵەتی ئێران داوای له سۆڤیەت کردووە هێزەکانی له ئێران بهێڵێتەوه.

٥ـ کۆبوونەوەی UNO له پێشه که SC(ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوه یەکگرتووەکان- وەرگێڕ) ناچاره بەم زووانه ڕێگاچارەیەك بۆ کێشەی ئێران بدۆزێتەوه.

بەبۆچوونی من دووره که دەوڵەتی سۆڤیەت پلانی ئەوەی دارشتبێ لەم کاته قەیرانیەدا دەستدرێژی بکاته سەر تورکیا چونکه لێره هیچ هۆکارێکی سیاسی تایبەت بۆ ئەم کردەوەیه لەئارادانیه و تا ئەو شوێنه که من دەیبینم هیچ هەوڵێك له ئارادانییه بۆ ئەوەی بیانوویەك بۆ ئەم کردەوەیه دروست بکرێت. ئەمه به واتای ئەوه نییه که سۆڤیەت به شوێن تێکشکاندنی دەسەڵاتی تورکیا و دروستکردنی بنکه له تەنگەکان و دروستکردنی ڕژێمێکی دۆست له ئانکارا له کات و شوێنی گونجاوی خۆیدا نییه، هەروەها بەواتای ئەوه نییه که ئەو کوردانه که لایەن سۆڤیەتەوه چەکدارکراون ، ئێستا دەست نەکەن به ئاژاوەگێڕی لەسەر سنووری تورکیا که سۆڤیەت وەك بیانوویەك کەڵکی لێوەربگرێت بۆ دەستێوەردانی خۆی، بەڵام ئێستا هێما و ئاماژەی

پێویست لهدهستدا نییه که نیشان بدات سۆڤیهت سوپای خۆی له باکووری ئێران ئاماده کردووه بۆ ئهوهی دهستبهجێ هێرش بکاته سهر تورکیا.

بهنیسبهت عێراق، بارودۆخهکه روون نییه. لێره کۆمهڵێك هێما و ئاماژه ههیه که نیشان دهدات سۆڤیهت کوردهکانی هان داوه و چهکی پێداون تا ناوچهی موسڵ بگرن و هێزهکانی سۆڤیهت له پشتهوه ئامادهن له کاتی گونجاوی خۆیدا پشتیوانی له کوردهکان بکهن و ئهگهر کوردهکان داوایان لێکردن لهدوای ئهوان بێنه ناو ناوچهکه. شایانی ئاماژه پێکردنه که لێره پروپاگهندایهکی زۆر دهکرێت دهربارهی کێشهخولقاندنهکانی بریتانیا و ئهوه که ئهگهر ئهم ههوڵه له ناوچهی موسڵ بهرفراوان بکرێت، لهوانهیه لهگهڵ بریتانیا تووشی کێشه بن. لهوانهیه ئهم پروپاگهندایه بۆ ئهوهبێت که خهڵکی ئێره له رووی دهروونیهوه بۆ ئهم بارودۆخه ئاماده بکهن.

بهڵام لێره ئێمه هیچ نیشانهیهك نابینین که دهوڵهتی سۆڤیهت بیهوێت لهم پهیوهندییهدا ئهوهنده بچێته پێش که پهیوهندییهکانی لهگهڵ بریتانیا به ئاشکرا بپچڕێنێت.

کینان

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٣٤٠)
تیلیگرامی ١٨٤٦ ـ ٨٦١/٢٤٥٩١/٣ له باڵوێزی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا له ئێران(مورای[١]) بۆ وەزارەتی دەرەوە، نهێنی
تاران، ١٨ ی ئاداری ١٩٤٦ ، کاتژمێر ٥ ی پاش نیوەڕۆ نێردراوە، کاتژمێر ١١/٥٠ پاش نیوەڕۆ گەیشتووە
٣٦٢ـ کاپیتان گاگارین و ڕۆسۆ* داوای ئیزنیان کردووه له تەورێز بچن بۆ ڕەزائیه بۆ ئەوەی ئاگاداری بارودۆخی هێزەکانی سۆڤیەت و چالاکیەکانی کوردەکان ببنەوە[٢]. من ئیزنم پێنەدان و موچیاریم کردن بۆ هیچ شوێنێکی کوردستان سەفەر نەکەن[٣].

---

[١] *Murray*

* Capt. Gagarine and Rossow

[٢] ئالێکسێز م گارگارین، گوماشتەی یارمەتیدەری سەربازی باڵوێزخانەی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا بووە له ئێران. له تیلیگرامی ٣٦٢، بەرواری ١٨ی ئادار، کاتژمێر ٤ی پاشنیوەڕۆ، باڵوێزی وڵاته یەکگرتووەکان له تاران ڕاپۆرتی داوە که گارگارین له ١٧ی ئادار له ڕێگای جادەی تاران - تەورێز گەیشتووەته تەورێز. ڕاپۆرتەکان ئاماژەیان بەوە کردووە که ٢٥ دانه تانکی سۆڤیەت له گەڵ سەرباز بەرەو تاران ڕۆیشتوون و ژمارەی هێزەکانی سۆڤیەت له سەربازخانەی قەزوین و یەکینەکانی پیادەی سۆڤیەت له زەنجان زیاد بووە. هەروەها سەربازانی سوور له گەڵ دیموکراته چەکدارەکانی ئازەربایجان له ناو هەمان ئۆتۆمبیله نەفەرهەڵگرانەدا بینراون. (861.24591/3–1846)

[٣] له تیلیگرامی ٢٢٣، بەرواری ١٩ی ئادار، کاتژمێر ٧ی پاشنیوەڕۆ که وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بۆ باڵوێزخانەی ئەمریکا له تارانی ناردووە، وەزارەتی دەرەوە بە تەواوی له گەڵ

هەتا کاتێك بۆ وەزارەتی دەرەوە، بەدەستهێنانی زانیاری زۆر نوێ و راستەوخۆ دەربارەی سەربازانی سۆڤیەت کە لە ناوچە سنوورییەکانی ئێران ـ تورکیا مۆڵیان داوە، زۆر گرنگ نەبێت، من پێشنیاری ئەوە ناکەم کە ئێستا هیچ ئەفسەرێکی ئەمریکایی بنێردرێت بۆ ئەو ناوچەیە.

کوردە چەکدارەکان لەم ناوچەیە دەژین کە بە کەمی کونترۆڵ دەکرێن و یا قەت کونترۆڵ ناکرێن. بە بۆچوونی من ئەمە پێشهاتێکی جیدی زۆر مەترسیدارە کە تەنانەت پێدەچێت رووسەکان پیلانیان بۆ دارشتبێ بۆ ئەوەی سەرنجەکان لەسەر مەسەلە سەرەکییەکانی قەیرانی ئێستا بەرەو شوێنەکانی دیکە رابکێشن. بە بۆچوونی من ئێمە دەبێ لە هەر چەشنە کارێك دووری بکەین کە مەسەلەکان لە ئێران تێکبدات لە کاتێکدا کە مەسەلەی ئێران لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکاندا دەخرێتەڕوو.

سپاسی وەزارەتی دەرەوە دەکەم ئەگەر لە بیروبۆچوونەکانی خۆتان لەم پەیوەندییەدا ئاگادارمان بکەنەوە.

موورای

بۆچوونەکەی "موورای" هاوڕا بووە کە ئەوان پێیان باش نییە کاربەدەستانی فەرمی ئەمریکا بۆ کوردستان سەفەر بکەن .(861.24591/3-1846)

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٤٤٣ ـ ٤٤٢)
تیلگیرام لە وەزارەتی دەرەوە بۆ جێگری کونسولی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تەوریز(بەڕێز دۆهێر[١])

پەنانەکی

واشنگتۆن، ٢٩ ی نیسانی ١٩٤٦ ، کاتژمێر ٧ ی پاش نیوەڕۆ

لە وەڵامی تیلگیرامی ١٣٧ ، بەرواری ٢٧ ی نیسان:

بەبۆچوونی ئێمە، بۆ ئێوە یا "رۆسۆ" باش نییە لەم بارودۆخەدا وەك میوانی قازی موحەمەد [٢]سەردانی مهاباد بکەن چونکە قازی موحەمەد هێشتا ڕێبەری بزووتنەوەیەکی سەربەخۆخوازە دژی دەوڵەتی ناوەندی ئێران[٣]. لەمە زیاتر سەردانێکی وەها لەوانەیە لە سەراسەری رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بە تایبەت لە عێراق و تورکیا

[١] Dooher

[٢] ڕێبەری سەرەکی کورد لە ئێران

[٣] لە تیلیگرامی ٦٤٨، بەرواری ٦ی مایس ، گوماشتەی باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تاران پێشنیاری ئەوەی کردووە کە قەدەخەبوونی سەفەری کارمەندانی باڵوێزخانەی ئەمریکا لە تاران و کونسولگەری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تەوریز بۆ کوردستان هەڵبوەشێتەوە چوونکە سەرجەم سەربازەکانی سۆڤیەت تا ٧ی مایس لە ئێران دەچنە دەرەوە. وەزارەتی دەرەوەش لە تیلیگرامی ٣٩٨، بەرواری ٧ی مایس رازی بووە بەوە کە لەو بەروارە، ئەم قەدەخەبوونە هەڵبوەشێتەوە. (124.91/5–646)

وەك هێمای هاوخەمی ئەمریكا لەگەڵ ئامانجەكانی كوردەكان بۆ پێكهێنانی دەوڵەتیكی سەربەخۆی كورد لێكبدرێتەوە*.

ئاچیسۆن[٤]

* ئەم تیلگیرامە بۆ تارانیش نێردراوە

[٤] ACHESON

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٥٤٥)

تیلگیرامی ٨٤٦ ـ ٨٩١/٠٠/١١ لە باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران(بەرێز ئالین[١]) بۆ وەزارەتی دەرەوە، نهێنی

تاران، ٨ ی تشرینی دووەمی ١٩٤٦ ، کاتژمێر ٥ ی پاش نیوەڕۆ نێردراوە، کاتژمێر ١/٢٠ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە

١٤٥٠ـ من ئەمڕۆ "دوهیر[٢]"م لەگەڵ خۆم برد بۆ لای قەوام تا زانیاری پلە یەك دەربارەی بارودۆخی ئێستای ئازەربایجان بدەین بە سەرۆك وەزیرانی ئێران.

"دۆهیر" جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە ڕێبەرانی کورد، بەتایبەت شومەرخان و سەرۆکی کوردەکانی ڕۆژئاوا(ی ئێران)، لەوانە "قازی موحەمەد"یش بەتوندی دژی کومونیزمن و لە سۆڤیەت دڵسارد بوونە چونکە سۆڤیەت ئەو پێداویستیانەی بۆ دابین نەکردوون کە بەڵێنی پێدابوون، و ئامادەن لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی ئێران هێرش بکەنە سەر ئازەربایجان بەو مەرجە کە دەوڵەتی ناوەندی دڵنیایان بکاتەوە کە چالاکیە سەربازییەکانی لەگەڵ ئەوان ڕێکدەخات و بەڵێنیان پێبدات کە ئیدی سیاسەتی سەرکوتکارانەی ڕەزاشا[٣] بەنیسبەت عەشیرەتە کوردەکان درێژەی نابێت. قەوام قسەکانی "دۆهێر"ی زۆر پێخۆش بوو و پرسیاری زۆری کرد دەربارەی دەوڵەتی تەورێز

---

[١] **Allen**

[٢] Dooher

[٣] ڕەزا شای پەهلەوی(باوکی محمد ڕەزا شا کە زۆرتر بە ڕەزاخان ناسراوە- وەرگێڕ) تا کاتی لەسەرکار لابرانی لە ساڵی ١٩٤١ شاهەنشای ئێران بوو.

و بارودۆخه سهربازییهكهی. قهوام وتی شێلگیره لهسهر ئهوهی له ماوهی ١٠ رۆژدا زهنجان بگرێتهوه(ئهگهر پێویست بكات له رێگای هێزی سهربازی).

من قهوامم دڵنیا كردهوه كه سیاسهتی ولاٌته یهكگرتووهكانی ئهمریكا بۆ پشتیوانی له یهكپارچهیی خاكی ئێران قهد لهرزۆك نهبووه، بهپێچهوانهی ئهو دهنگۆانه كه بیستوومه كه گوایا جیابوونهوهی ئازهربایجان له ئێران به قازانجی ولاٌته یهكگرتووهكانی ئهمریكا دهبێت چونكه ژههری كومونیزم دزه دهكاته ناو ئێران.

من بههەرحاڵ ئاماژهم بهوه كرد كه ولاٌته یهكگرتووهكانی ئهمریكا به زهحمهت دهتوانێت ههروا پشتیوانی بێ سنوور له یهكپارچهیی خاكی ئێران بكات، ئهگهر دهوڵهتی ئێران نیشان نهدات كه لانیكهم له بارهی ئهم مهسهلهیه لهگهڵ ئێمه بهرژهوهندی هاوبهشی ههیه. لهئهنجامدا من پێشوازیم له لێدوانهكهی قهوام كرد كه دهیهوێت كهڵك له سهرچاوهكانی بهردهستی وهربگرێت بۆ ئهوهی دهسهلاٌتی خۆی تا زهنجان بهرفراوان بكات. من وتم به بۆچوونی من تهنها گرتنی زهنجان بهس نییه بهلاٌم لانیكهم سهرهتایهكه بۆ گرتنی شوێنهكانی دیكه. قهوام وتی دهیهوێت كهمكهم بچێته پێش.

نێردراوێكی ئهمریكایی كه دوێنێ له تهورێز گهڕاوهتهوه بۆ تاران دهڵێت هێزهكانی(حكوومهتی) تهورێز له دهروازهی زهنجان چاڵیان ههڵكهندووه و وادیاره دهیانهوێت بهتوندی له بهرامبهر هێزهكانی حكوومهتی ناوهندی رابوهستن.

ئالین

(١٩٤٦ ، بەرگی VII ، لاپەڕەی ٨٢٥ ـ ٨٢٤)
تیلیگرامی ١٧٤٦ ـ ٧٦١/٦٧/٦ لە باڵوێزی ئەمریکا لە یەکێتی سۆڤیەت (بەڕێز سمیت[1]) بۆ وەزارەتی دەرەوە، پەنانەکی
موسکۆ، ١٧ ی حوزەیرانی ١٩٤٦ ، کاتژمێر ٦ ی پاش نیوەڕۆ ناردراوە، کاتژمێر ٣/٤٤ ی پاش نیوەڕۆ گەیشتووە
١٩٧ ـ هێرشە سیاسیەکانی USSR دژی تورکیا کاریگەرییەکی زۆر کەمی لەسەر مەسەلەی ئەرمەنیەکان و گورجیەکان بووە، بەڵام پێدەچێت هێرشێکی نوێ لە بەرەیەکی دیکە واتا کوردەکانی تورکیا بکرێتەوە. (رۆژنامەی) "ترود"[2] سەرەتا ئەم مەسەلەیەی بە هەراوهوریاوە تەقاندەوە. ئەگەر USSR بەشوێن وتارەکەی(رۆژنامەی) "ترود" دا بچێت و هەڵمەتی پروپاگەندا بۆ ئوتۆنومی کوردستان دەستپێکات، بە زەحمەت چاوەڕوانی ئەوە دەکرێت کە "کرملین"[3] بتوانێ زیاتر لەو پێشکەوتنەی کە بۆ پروپاگەندای گەڕانەوەی خاکی ئەرمەنی و گورجیەکانی تورکیا بۆ وڵاتی باوپیرانیان واتا سۆڤیەت بەدەستی هێنا، بۆ پروپاگەندای هاندانی ئوتونۆمی کوردستان بەدەستی بهێنێت کە ئەمەش چەند هۆکاری هەیە:
یەکەم، بەگوێرەی زانیارییەکانی ئێمە، کوردەکانی تورکیا لە ناوچە سنوورییەکان گوازراونەتەوە بۆ ناو خاکی تورکیا، کەوابوو USSR بە زەحمەت دەتوانێ(ئەگەر نەڵێین قەد بۆی نالوێ) پەیوەندی لەگەڵ کوردەکان بگرێ و چەکداریان بکات.

---

[1] **Smith**
[2] *Trud*
[3] ٣- کۆشکی سەرۆك کۆماری سۆڤیەت لە بەرامبەر کۆشکی سپی ئەمریکادا

دووەم، تەنانەت ئەگەر USSR بتوانێ ئەم کارەش ئەنجام بدات، ئەزموونی سۆڤیەت لەگەڵ کوردەکانی ئێران نیشان دەدات کە ئەم عەشیرەتە رەوەندە(کوردانە) بەتەواوی داردەستی سیاسەتی سۆڤیەت نین. "کرملین" بێ گومان دەزانێت کە ئەگەر نەیەوێت کوردستانێکی راستەقینە دروست بکات، هاندانی کوردەکانی تورکیا لەکردەوەدا دەبێتە هۆی پێشکەوتنی بزووتنەوەی کوردستان لە ئێران و عێراق. کەوابوو ئەگەر ئەوەی سەرەوە راست بێت، هەڵمەتی کوردستانی تورکیا لە لایەن سۆڤیەت دانەڕژاوە بۆ ئەو ئامانجە رواڵەتیانە، بەڵکوو ئامانجەکانی بریتین لە:

١ـ دەستپێکردنەوەی شەڕی دەرونی دژی تورکیا لە بەرەیەکی نوێدا

٢ـ رەشکردنی تارمایی لەسەر مەسەلەکانی CFM کە پێدەچێت داوێنی USSR بگرێت.

بەنیسبەت ئامانجی دووەم، هاوکارتبوونی بڵاوبوونەوەی وتارەکەی رۆژنامەی "ترود" لەگەڵ کردنەوەی کۆبوونەوەی CFM، دووپاتبوونەوەی نموونەیەکی ئاشنامان نیشان دەدات چونکە ئەگەر لەبیرمان بێت لە کاتی کۆبوونەوەکانی رابردووی FM و UN ، سۆڤیەت هێرشێکی پڕوپاگەندایی بەنیسبەت ئەرمەنیەکان، گورجیەکان، یونانیەکان، میسریەکان، ئەندونزیاییەکان و نەتەوە گلەوگازندەکەرەکانی دیکە بەڕێوە برد. ئەم هێرشە پروپاگەندایانە ـ هەر وەك هێرشە پروپاگەندا ییەکەی ئێستا ـ لانیکەم بەشێك لە ئامانجەکەی ئەوەیە کە پێگەی سۆڤیەت بپارێزێت لە رێگای تاکتیکی سەرلەشێواندن، دەستێوەردانی بێ بنەما و ئاڵۆزکردنی بارودۆخەکە.

سمیت

(١٩٤٧ ، بەرگی V ، لاپەڕەی ٩١١ ـ ٩١٠)

تیلگرامی ١٥٤٧ ـ ٧٦١/٩١/٥ لە بالوێزی ئەمریکا لە ئێران(ئالین[١]) بۆ وەزارەتی دەرەوە،

نهێنی

تاران، ١٥ ی گوڵانی ١٩٤٧ ، کاتژمێر ٩ ی سەرلەبەیانی

٣٧٩ ـ گەلێ لە سەرچاوەکان، لەوانە کوردەکان و ئەندامێکی مەجلیسی(پارلمان) ئێران ـ کە تازە لە گەشتە سێ مانگیەکەی لە پارێزگای ئازەربایجان گەڕاوەتەوە ـ راپۆرتیان داوە کە چالاکیەکانی سۆڤیەت لە ئازەربایجان بەتوندی دەستی پێکردووەتەوە. سەرچاوەکان دەڵێن ئەم دواییانە چالاکی لە نێو هێزەکانی دیموکراتی(ئازەربایجانی ـ وەرگێڕ) پێشوو دەستی پێکردووەتەوە.

ئەم دەنگوباسە، قورسایی ئەو راپورتە زیاتر دەکات کە پێدەچێت حیزبی دیموکراتی(ئازەربایجان ـ وەرگێڕ) خۆی وەك هێزێکی ژێرزەمینی سەرلەنوێ بەرێکخستن بکاتەوە. ئەم راپۆرتە دواییە، وەردەکارییەکانی پلانی ئەم سەرلەنوێ بەرێکخستنکردنەی باس کردووە و دەڵێت فیداییەکانی[٢] پێشوو و هەندێ لە

[١] Allen

[٢] فەداییەکان هێزە چەکدارە مەدەنییە خۆویستەکانی رژێمی (دیموکراتی) ئازەربایجان بە رێبەری جەعفەر پیشەوەری بوون کە رژێمەکەیان لە دیسامبری ١٩٤٦ بەدەستی دەوڵەتی ناوەندی ئێران رووخا.

موهاجیرەکان[3](کە مانگی دیسامبر لەگەڵ پیشەوەری[4] هەڵهاتبوون و ئێستا گەڕاونەتەوە بۆ ئێران) و ژمارەیەك لە قەفقازییەکانی سۆڤیەت لە ناوچەکانی رۆژئاوای ئاستارا لە نزیکی سنووری سۆڤیەت، بەتایبەت ناوچەی خەڵخاڵ، خۆی و ماکو کۆبوونەتەوە. دەڵێن ئەم هێزانە باش چەکدار کراون.

ئەندامەکەی مەجلیس ئاماژەی بەم مەسەلەیە کرد و وتی لەرێگای دۆستەکانی دیموکراتی پێشوو سەردانی سێ دانە لە بنکەکانی سەرکردایەتی دموکراتەکانی پێشووی کردووە، هەروەها ئەوەی زیاد کرد کە لەگەڵ کونسولی سۆڤیەت لە تەورێز، ژنەراڵ کراسنیك[5] گفتوگۆی کردووە و پێیوتووە بە هەموو شێوەیەك پشتیوانی لێدەکات ئەگەر یارمەتی بدات بە"دیموکراتیزەبوونی" ئازەربایجان.

راپۆرت دراوە کە هەندێ لە نیمچە عەشیرەتەکانی کوردی جەلالی(لە ناوچەی ماکو) داڵدەی ژمارەیەکی بەرچاو لە موهاجیرەکان و داردەستەکانی سۆڤیەتیان داوە و لە بەرامبەردا بڕێك تفەنگ و تەقەمەنییان لە سۆڤیەتییەکان وەرگرتووە.

---

[3] موهاجیرەکان ئەو کەسانە بوون کە لە ناوچەی قەفقازیای سۆڤیەت بۆ ئازەربایجانی ئێران کۆچیان کردبوو.

[4] محمد جەعفەر پیشەوەری، سەرۆکی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوو کە ساڵی ١٩٤٦، چەند رۆژ پێش لە راگەیاندنی کۆماری مهاباد، کۆماری دیموکراتی ئازەربایجانی دامەزراند و پاش رووخانی ئەم کۆمارە بێ هیچ بەرخۆدانییەك هەڵهات بۆ ئازەربایجانی سۆڤیەت و چەند ساڵ دواتر بە پیلانی محمد جەعفەر باقرۆڤ، سەرۆکی کۆماری خودموختاری ئازەربایجانی سۆڤیەت لە باکو بە ئۆتۆمۆبیل کوژرا.(وەرگێڕ)

[5] General Krasnik

جموجۆڵی بارزانییەکان بەرەو باکوور(کە لە تیلیگرامی ٢١٧ ی باڵوێزخانە لە ٢٤ ی ئادار) ئاماژەی پێکراوە، پڕوپاگەندای سۆڤیەتیەکان بووە بە ئامانجی ئەوەی بڵێن گوایا بارزانیەکان دەچنە ریزی بزووتنەوەی پارتیزانی دیموکراتەکان کە سەرلەنوێ بەرێکخستن کراوەتەوە. رۆژنامەکانی تاران لە دوو هەفتەی رابردوودا هەڵمەتێکی پڕوپاگەندایییان دژی هاتنی موهاجیران لە یەکێتی سۆڤیەت بۆ ناو ئێران ئەنجام داوە و دانیشتووانی تەورێز هەفتەی رابردوو خۆپیشاندانیان کردووە بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی خۆیان لە هاتنی موهاجیران. سوپای ئێران حاشای لەوە کردووە کە هیچ هێزێکی گەورە هاتبێتە ناو خاکی ئێران بەڵام دانی بەوەدا ناوە کە لەوانەیە هەندێ گروپی بچووك لەرێگای رووباری ئاراسەوە پەڕیونەتە ناو خاکی ئێران.

لە لایەکی دیکەوە ئەفسەرانی لیژنەی ژاندارمری ئەمریکا کە تازە لە تەورێز گەڕاونەتەوە، راپۆرتیان داوە کە سوپای ئێران جگە لە چەند شوێنێك وەك جولفا و ئاستارا، هیچ خاڵێکی سنووری دیکە کونترۆڵ ناکات و دەڵێن پێدەچێت قەفقازییەکانی سۆڤیەت بەشێوەیەکی بەرفراوان بێنە ناو خاکی ئێران. هەندێ لە ئەفسەرەکان راپۆرتیان داوە کە جوتیارانی ئازەربایجان پێشوازی لە هاتنەوەی دیموکراتەکان دەکەن چونکە دەوڵەتی ئێران نەیتوانیوە هیچ کارێك بکات بۆ باشترکردنی ژیانە هەژارانەکەیان و پشتیوانی لە چینی زەمیندار لە پارێزگای ئازەربایجان دەکات.

هاوکات لەگەڵ ئەوەی باڵوێزخانە(ی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران) بەتەواوی متمانەی بەم راپۆرتانە نییە بەڵام لەسەر ئەو باوەڕەیە کە سۆڤیەتیەکان لەوە بێ هیوا نەبوونە کە کونترۆڵی ئازەربایجان دیسان بگرنەوە دەستی خۆیان و ئەگەر

مەجلیسی ئێران بەخشینی ئیمتیازی نەوت بە سۆڤیەت ڕەت بکاتەوە و بەم شێوەیە پێش لە دزەکردنی ئاشتیخوازانەی(لە رووی سیاسیەوە) سۆڤیەت لە پارێزگای(ئازەربایجان - وەرگێڕ) بگرێت، پێدەچێت سۆڤیەت دەست بکاتەوە بە دەستێوەرادنی چالاکانەتر لە ئازەربایجان و لەوانەیە هەوڵ بدات بارودۆخێکی جەنگی گریلایی وەك ئەوەی یونان (لە ئێران ـ وەرگێڕ) دروست بکات.

ئالێن

(١٩٤٧ ، بەرگی V ، لاپەڕەی ٩٦٠ ـ ٩٦٢)

تیلگرامی ٢٦٤٧ ـ ٧٦١/٩١/٩ له كەفیلی وەزیری دەرەوە بۆ باڵوێزخانەی وڵاته یەكگرتووەكان له ئێران

نهێنی

واشنگتۆن، ٢٦ ی ئەیلوولی ١٩٤٧ ، كاتژمێر ٥ ی پاش نیوەڕۆ

٥٨٤ ـ URTELS ی ئەم دواییانه نیشان دەدات هەڵوێستی ئەمریكا بەنیسبەت پەیوەندی ئێران ـ سۆڤیەت دەربارەی نەوت سودمەند بووە. وەزارەتی دەرەوە لەسەر ئەو باوەڕەیە كه كاردانەوەی توندی سۆڤیەت ـ تەنانەت پێش له كردەوەی فەرمی مەجلیسی ئێران ـ پێدەچێت به یەكێ لەم شێوانەی خوارەوە بێت:

١ـ دەستپێكردنی جەنگی گریلایی له سنووری ئێران ـ سۆڤیەت كه لەوانەیە بارزانیەكان، موهاجیركان و هێزەكانی دیكەی قەفقازیای سۆڤیەت تێیدا بەشداری بكەن.

٢ـ دروستكردنی بشێوی له شارەكانی ئازەربایجان و ئابادان، ئیسفەهان و تاران بۆ ئەوەی ئەو تۆمەتانەی سۆڤیەت ببێ به راست كه تیرور بەسەر ئێراندا زاڵه و هێزه چەكدارەكانی ئێران له ناوچه سنوورییەكان بكێشنەوە.

٣ـ توندتركردنی پروپاگەندای دژی ئێرانی له لایەن سۆڤیەتیەكان.

به پێشبینیكردنی كردەوەگەلێكی وەها له لایەن سۆڤیەتەوە، وەزارەتی دەرەوە ئێستا چالاكانه ئیستراتژی نەتەوە یەكگرتووەكان بۆ ئەم كردەوانەی سەرەوە لەبەرچاو دەگرێت. ئێمه دیسان جەخت لەسەر هەوڵەكانی باڵوێزخانه دەكەینەوە بۆ

تەشویقکردنی عەشیرەتەکان تا کەڵك لە ئامرازی ئاشتیخوازانە و وتووێژ وەربگرن بۆ گەیشتن بەو ئامانجانە کە خۆیان بە دادپەروەرانەی دەزانن(تیلیگرامی ٤٧٦ ی وەزارەتی دەرەوە، ١٤ ی ئاب).

ئێمە بەتایبەت بە پەرۆشین کە کوردەکان بە هەموو شێوەیەك تەشوێق بکەین، چونکە دوابەدوای رەتکردنی بەخشینی ئیمتیازی نەوت بە سۆڤیەت(لە لایەن ئێرانە ـ وەرگێڕ)، کوردەکان بوونە بە ئامرازی یەکەمی دەستێوەردانی سۆڤیەت لە ئێران و ئەگەر بەهۆی سیاسەتی تاوانبارکردنی یەکدی لە لایەن سوپای ئێرانەوە، لە ئێران نامۆ بن، لەوانەیە بن بە چەکێك لەدەستی سۆڤیەت بە دژی ئێران و هەروەها عێراق و تورکیا. ئێمە وای بۆ دەچین کە ئەگەر کوردەکان تا رادەیەك لە لایەن دەوڵەتی ناوەندییەوە بەفەرمی بناسرێن ـ وەك رێککەوتنەکەی قەوام لەگەڵ بەختیارییەکان و قەشقاییەکان ـ ئەگەری ملکەچنەبوونی کوردەکان بە دەوڵەتی ئێران لە میانەی رووداوە پێشبینیکراوەکانی سەرەوە کەمتر دەبێت.

لە کۆتاییدا ئێمە وا هەست دەکەین کە هەڵوێستمان لە نەتەوە یەکگرتووەکان زۆر بەهێزتر دەبێت و زۆرتر دەتوانین داکۆکی لێبکەین ئەگەر:

١ـ رق وکینەی نێوان شا ـ قەوام کۆتایی پێبێت

٢ـ وەفاداری کەمینەکانی ئێران بە دەوڵەتی ئێران مسۆگەر بێت

٣ـ کۆمەڵێك چاکسازی درێژخایەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی دەستبەجێ لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە دەستپێبکات.

لۆویت[1]

[1] LOVETT

(١٩٥٠ ، بەرگی V ، لاپەڕەی ٢٠٦ ـ ٢١٢)

٢١٥٠ ـ ٧٨٠/٠٠/٩

یادداشتنامەی گفتوگۆ غەیرە فەرمیەكانی ولاَتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا - بەریتانیا لە لەندەن پاشنیوەڕۆی ڕۆژی پێنج شەمە، ٢١ ی ئەیلوولی ١٩٥٠ ، نهێنی

بەشدار بووان: ئوفیسی دەرەوەی بەریتانیا:

- بەڕێز م. ر. رایت[١]، یارمەتیدەری جێگری وەزیری دەرەوە
- بەڕێز گ. و. فورلانگ[٢]، سەرۆكی بەشی كاروباری ڕۆژهەلاَت
- بەڕێز ت. ی. ئیوانس[٣]، سەرۆكی بەشی سكرتاریای كاروباری ڕۆژهەلاَتی ناوەڕاست
- بەڕێز ل ـ ئا.س. فری[٤]، ئوفیسی باشووری ڕۆژهەلاَتی ئاسیا
- بەڕێز ل. بارنێت[٥]، ئۆفیسی ڕۆژهەلاَت

بەشدار بووان لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریكا :

- زۆر بەڕێز جۆرج .سی. مەككگی[٦](بۆ تەوەری ١٢ و ١٩)
- بەڕێز ساموئێل. ك. سی. كۆپێر[٧](بۆ سەرجەم تەوەرەكان)
- بەڕێز و . ساندز[٨](بۆ سەرجەم تەوەرەكان)

---

[١] Mr. M. R. Wright
[٢] Mr. G. W. Furlonge
[٣] Mr. T. E. Evans
[٤] Mr. L. A. C. Fry
[٥] Mr. L. Barnett
[٦] Hon. George C. McGhee
[٧] Mr. Samuel K. C. Kopper

ـ باڵوێزی ئەمریکا لە لەندەن

ـ بەڕێز جۆزێف پاڵمێر[9](بۆ تەوەری ١٢ و ١٩)

....

کوردەکان

ئێمە وتمان هەرچەند کە بارودۆخەکە ئەوەندە خراپ نییە کە لێی بترسین بەڵام کۆمەڵێك نیشانە هەیە دەربارەی زۆرتربوونی بشێوی لە نێو کوردەکان لە سەرجەم ئەو وڵاتانە کە کوردەکان تێیدا نیشتەجێن و بارودۆخەکە لەوانەیە لە داهاتوودا جێگای مەترسی بێت. کەوابوو ئێمە وا هەستمان کرد کە دەبێ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و بریتانیا زانیارییەکانیان ئاڵوگۆڕ بکەن بۆ ئەوەی کونترۆڵی بارودۆخەکەیان بەتەواوی لە دەستدابێت.

نوێنەرانی بریتانیا وتیان بەتایبەتی نیگەرانی کێشەی کورد نین و ئاماژەیان بەوە کرد کە کوردەکان هەمیشە ناسەقامگیر و پەخش و بڵاون و هاوکات لەگەڵ ئەوەی بەریتانیا ئاگادارە کە ئێستا هەندێ بشێوی و ئاڵۆزی هەیە، بەڵام زۆر بە مەسەلەیەکی جیدی نازانن.

بەهەرحاڵ نوێنەرانی بەریتانیا وتیان هەمیشە خۆشحاڵ دەبن کە زانیاری و بیروبۆچوونەکانیان لەگەڵ ئێمە ئاڵوگۆڕ بکەن و لەگەڵ ئێمە هاوڕا بوون کە دەبێ چاودێری بارودۆخە بکرێت. ئێمە نوێنەرانی بریتانیامان ئاگادار کردەوە کە سەرقاڵی ئەوەین کونسولگەری زیادە لە سەراسەری ڕۆژهەڵاتی نزیك بکەینەوە و هیوامان

---

[8] Mr. W. Sands

[9] Mr. Joseph Palmer

دەربڕی کە لەرێگای ئەم کونسولگەریانە بتوانین پەیوەندی نزیکتر لەگەڵ کوردەکان و عەشیرەتەکانی دیکە دابمەزرێنین.

لیژنەکەی ئێمە و بەریتانیا لەسەر ئەوە هاوڕا بوون کە هەر چەشنە نزیکبوونەوەیەك لەگەڵ کوردەکان دەبێ لەرێگای ئەو دەوڵەتانەوە بێت کە کوردەکان لە وڵاتەکەیاندا نیشتەجێن و دەبێ وریا بین کە کوردەکان ئەوەندە بەهێز نەبن کە کردەوەیەکی وەها راپەڕینی کوردەکانی لێبکەوێتەوە. هەروەها لیژنەکەی ئێمە و بەریتانیا لەسەر ئەوە هاوڕا بووین کە ئاڵوگۆڕی زانیاری و بیروڕا لە نێوانمان دەبێ لەرێگای کاناڵگەلی ئاساییەوە ئەنجام بدرێت و جارێ ئێستا پێویست ناکات گفتگوی تایبەتمان لەسەر ئەم تەوەرە هەبێت.

(١٩٥٠ ، بەرگی V ، لاپەڕەی ٢٢١ ـ ٢٣٠)

٢٠٥٠ ـ ٧٨٠/٠٠/١٠

پێشنووسی بەرپرسی كاروباری میسر و بەریتانیا ـ میسر و سودان(بەڕێز ستابلێر[1])

بەتەواوی نهێنی

واشنكتۆن، ٢٤ ی تشرینی یەكەمی ١٩٥٠

ئەم نووسراوەیە، ئەو هەڵوێست و كاردانەوانە لەخۆدەگرێت كە چاوەڕوان دەكرێت دەوڵەتانی عەرەب و ئیسرائیل لە كاتی روبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەم پێشهاتانانەی خوارەوە لە داهاتوودا بیگرنەبەر و پێشنیار دەكات چ كردەوەگەلێك لەم یەیوەندییەدا ئەنجام بدرێت. ئەو پێشامەدانە كە ئەگەری روودانیان لەداهاتوودا هەیە بریتین لە:

١ـ گرتن و داگیركردنی رۆژهەڵاتی نزیك بەدەستی سۆڤیەت

٢ـ هێرشی بەرتەسكی سۆڤیەت بۆ سەر هەندێ لە شوێنە زۆر گرنگەكانی رۆژهەڵاتی نزیك

٣ـ پشتیوانی سۆڤیەت لە راپەڕینی كەمینەكان

٤ـ داگیركردنی شوێنەكانی دیكەی جیهان بە ئیلهامگرتن لە سۆڤیەت وەك ئەوەی كۆریا

٥ـ دوژمنایەتیەكانی نێوان USSR و ولاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا دەستبەجێ رۆژهەڵاتی نریك ناگرێتەوە

....

٣ـ پشتیوانی سۆڤیەت لە راپەڕینی كەمینەكان:

---

[1] Stabler

(الف) ـ هەڵوێستەکان و کاردانەوەکان: هەرچەند کە USSR گلەوگازندەکانی نێو زۆربەی کەمینەکانی پەرەپێداوە و هانی داوە، بەڵام تەنها گروپێکی چڕوپڕ کە دەتوانن دەست بە راپەڕین بکەن، کوردەکانن.

بەڵام بەهەرحاڵ یەکگرتوویی و یەکڕیزی عەشیرەتە کوردەکان زۆر نییە و گەلێ لە رێبەرە دەستڕۆیشتووەکانیان هاوپەیمانی دەوڵەتە ناوەندییەکان و سوپای ئەم دەوڵەتانەن. لەمەزیاتر لەوە ناچێت کە بزووتنەوەیەکی ناسیونالیستی لاوازی کورد یا رێبەرانی عەشیرەتەکان بتوانن دژی ئەم دەوڵەتانە راپەڕن چونکە ئەم دەوڵەتانە بەریانێکی زۆریان بەرەولای سۆڤیەت هەیە. بەهەرحاڵ مەلا مستەفا(بارزانی)، رێبەری راپەڕینی ١٩٤٥ ی کورد لە عێراق لە لایەن USSR لە قەفقاز دالدە دراوە و دەڵێن سۆڤیەت ئامادەی دەکات بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ عێراق.

هێزە چەکدارەکانی عێراق و سوریا ئەوەندە بەهێزن کە بتوانن لە بەرامبەر راپەڕینی مەحەلی کوردەکان رابوەستن ، تەنانەت ئەگەر سۆڤیەت بە بەخشینی بڕێکی کەم چەکی سووك پشتیوانی لە کوردەکان بکات. ئەگەر شتێکی وەها رووبدات، دەوری هێزی هەوایی عێراق یەکلاییکەرەوە دەبێت، بەتایبەت ئەگەر یەکینەکانی RAF (هێزی هەوایی پاشایەتی بریتانیا ـ وەرگێڕ) پشتیوانی لە هێزی هەزایی عێراق بکات.

چاوەڕوان دەکرێت ئیسرائیل بەچاوی ترسەوە سەیری ئەم راپەڕینانە بکات بەڵام پێدەچێت سیاسەتی"بنواڕە و چاوەڕوان بکە" بەنیسبەت ئەم راپەرینانە بگرێتە بەر، مەگەر ئەو کاتە کە ئاسایشەکەی راستەوخۆ بکەوێتە ناو مەترسی. لەوانەیە هەندێ لە گروپە توندڕەوەکان لەم بارودۆخە کەڵك وەربگرن لەپێناو ئامانجەکانیان لە بەرامبەر

دەوڵەتانی عەرەبی. بەهەرحاڵ هێزە چەکدارەکانی عێراق و سوریا ناتوانن لە بەرامبەر هێرشێکی گەورەی یەکینە نارێکوپێکەکانی روسیا رابوەستن کە لە جلوبەرگی راپەرینێکی گشتی کوردەکاندا چالاکی دەکەن. ئەگەر شتێکی وا رووبدات، تەنها دەستێوەردانی هێزە چەکدارەکانی دەوڵەتانی رۆژئاوا دەتوانێ هێرشی سۆڤیەت رابوەستێنێت کە پێدەچێت لە ناو یەك یا چەند جلوبەرگدا لە ناوچەکانی دیکەی رۆژهەڵاتی نزیك پەرە بسێنێت.

(ب) ـ رەوتی کار: ئەگەر پێشهاتێکی وەها رووبدات(مەبەستی راپەرینی کوردەکانە ـ وەرگێڕ) دەبێ هێزە چەکدارەکانی رۆژئاوا لە چوارچێوەی هێزەکانی سوپای بەریتانیا و چەك و تەقەمەنی سوپای وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەستبەجێ و بەشێوەیەکی کاریگەر یارمەتی عێراق و سوریا بدەن.

ئەنجامەکان

......

٣ـ پشتیوانی سۆڤیەت لە راپەرینی کەمینەکان: هێزە چەکدارەکانی عێراق و سوریا ـ کە ئەگەری راپەرینی کەمینەکان لەم دوو وڵاتە زۆرە ـ ئەوەندە بەهێزن کە بتوانن لە بەرامبەر راپەرینی مەحەلی کوردەکان بە هاندانی سۆڤیەت رابوەستن و بەهەرحاڵ کوردەکان نە بەرێکخستن کراون و نە بەگشتی لایەنگری سۆڤیەتن. بەهەرحاڵ هێزە چەکدارەکانی عێراق و سوریا ناتوانن لە بەرامبەر هێرشێکی گەورەی کوردەکان، ئاسورییەکان و ئەرمەنیەکان لە چوارچێوەی یەکینە سەربازییە نارێکوپێکەکانی یەکێتی سۆڤیەت و روسەکان رابوەستن کە لە جلوبەرگی راپەرینێکی گشتی کورد و

کەمینەکانی رۆژهەلاّتی نزیك چالاکی دەکەن و لەرێگای ئێرانەوە دەگەنە عێراق و سوریا.

ئەگەر لەم مەسەلەیەدا ـ وەك ئەوەی کۆریا ـ نەتەوە یەکگرتووەکان دەست بەکار بێت و دەوڵەتانی رۆژئاوا یارمەتی سەربازی بدەن، دەوڵەتانی عەرەبی بەتوندی پشتیوانی لە رۆژئاوا دەکەن. بەهەرحاڵ ئەگەر دەوڵەتانی رۆژئاوا یارمەتی نەدەن یا یارمەتیەکەیان کاریگەر نەبێت، عێراق و سوریا هیچ رێگایەکیان بۆ نامێنێت جگە لەوە کە ئاکامی رووداوەکان قبوڵ بکەن. لەمەزیاتر بە دروستبوونی پێگەیەکی وەها لە رۆژهەلاّتی نزیك، پێدەچێت USSR هەموو هەولێك بدات کونترولّی ناوچەکانی دیکە بە دەست بێنێت.

چاوەڕوان دەکرێت ئیسرائیل بە چاوی ترسەوە سەیری ئەم راپەڕینانە بکات بەلاّم پێدەچێت سیاسەتی"بنوارە و چاوەڕوان بکە" بەنیسبەت ئەم راپەڕینانە بگرێتە بەر، مەگەر ئەوکاتە کە ئاسایشەکەی راستەوخۆ بکەوێتە ناو مەترسی.

(١٩٥٨ ـ ١٩٦٠ ، بەرگی XXI ، لاپەڕەی ٥٦٦ ـ ٥٦٩)

٢٠٤ـ یادداشتنامەی گفتوگۆی شا لەگەڵ سەرۆك كۆمار ئایزینهاڤێر[1]

واشنگتۆن، ٣٠ ی حوزەیرانی ١٩٥٨ ، كاتژمێر ٢/٤٥ تا ٤/٢٥ پاش نیوەڕۆ[2]

بەتەواوی نهێنی

ئامادەبووانی دیكە:

جەنابی شای ئێران

كاپیتان ئەورەند[3]

سەرۆك كۆماری ئەمریكا، ئایزینهاڤێر گفتوگۆی خۆی لەگەڵ شا بەو پرسیارە دەستپێكرد كە ئایا سوپای ئێران لە ١٠ لیوا پێكهاتووە. "شا"یش وەڵامی دایەوە: "بەلێ لە ١٠ لیوا و چەند تیپ پێكهاتووە"

پاشان شا لە روانگەی خۆیەوە چەمكی بارودۆخی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی پێناسە كرد و باسی گرنگی ئیستراتژیكی ئێران بۆ رۆژئاوا لە ژێر سێبەری جموجۆڵەكانی USSR ی كرد. شا جەختی لەسەر ئەم خاڵانە كردەوە:

---

[1] **President Eisenhower**

[2] سەرچاوە: كتێبخانەی ئایزینهاڤێر، فایلی Whitman ، فایلی نێونەتەوەیی، ئێران، بەتەواوی نهێنی."ئەورەند" ئامادەی كردووە. ئەم كۆبوونەوەیە لە كۆشكی سپی بەڕێوەچوو.

[3] Captain Aurand

١ـ چوار ساڵ له‌مه‌وپێش ئێران ده‌ستی له سیاسه‌تی بێ لایه‌نبوونی ١٥٠ ساڵه‌ی خۆی کێشا و به‌ختی خۆی تێکه‌ڵ به رۆژئاوا کرد.

٢ـ شا جه‌ختی له‌سه‌ر گرنگی هه‌ڵکه‌وتی ئیستراتژیکی ئێران کرده‌وه و وتی ئێران ده‌روازه‌یه‌که که هه‌رچه‌شنه داگیرکردنێکی رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست یا جموجۆڵ به‌ره‌و باشووری ئاسیا ده‌بێ له‌رێگای ئێرانه‌وه ئه‌نجام بدرێت. شا وتی: "ئه‌گه‌ر که‌سێك بتوانێ ئێران کونترۆڵ بکات، ده‌توانێ ته‌واوی رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست کونترۆڵ بکات"

٣ـ شا جه‌ختی له‌سه‌ر ئه‌وه کرده‌وه که پێناچێت شه‌ڕیکی گه‌وره له روانگه‌ی"سیاسه‌تی رێگری دولایه‌نه" له ئه‌نجامی به‌رهه‌مهێنانی بومبه هیدروژینیه‌کان ساز بێت

٤ـ شا وتی ٢ ساڵ له‌مه‌وپێش، روسیا هیچ پلانێکی نه‌بوو بۆ رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست به‌ڵام له کاتی دروستبوونی "کاناڵی سوئیزه"وه به ئاشکرا پلانی هه‌یه بۆ دزه‌کردنه ناو رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست و کونترۆڵ کردنی. ئامانجه‌کانی روسیا، کونترۆلکردنی هێڵی په‌یوه‌ندی رۆژئاوایه بۆ رۆژهه‌ڵاتی دوور و کونترۆلکردنی نه‌وتی رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست و ده‌ستراگه‌یشتن به عێراق و ئوردونه(پاش لوبنان).

٥ـ شا وتی ئێستا کومونیسته‌کان له‌رێگای بڵاوکردنه‌وه‌ی به‌رنامه له رادیۆ قاهیره، کورده‌کان هان ده‌ده‌ن بۆ"کوردستانێکی ئازاد" شه‌ڕ بکه‌ن و به‌رنامه‌کانیان له سه‌رزه‌مینی ئێران، تورکیا، عێراق و USSR بڵاو ده‌بێته‌وه. شا ئاماژه‌ی به‌وه کرد که ده‌ستبه‌جێ پاش داگیرکردنی ئازه‌ربایجان، روسه‌کان ئازه‌ربایجانیان به دو پارێزگای تورك و کورد دابه‌ش کردووه و ده‌وڵه‌تیکی کوردیان دامه‌زراندووه و به هه‌موو

پێداویستییەکان، لەوانە سرودی نەتەوەیی تەیاریان کردووە. شا وتی رادیۆ قاهیرە، ئێستا لە هەڵمەتی پڕوپاگەنداکەی خۆی هەمان ئەو سرودە بڵاو دەکاتەوە.

....

سەرۆك كۆماری(ئەمریکا) دەربارەی ئیزگەکانی رادیۆ لە شا پرسیاری کرد. شا وتی ئەوان(دەوڵەتی ئێران ـ وەرگێڕ) دەستیان کردووە بە دامەزراندنی ئەم ئیزگانە و هەوڵ دەدەن لەرێگای ئەم ئیزگانەوە خەڵك پەروەردە بکەن. شا وتی فەرمانی دامەزراندنی دو ئیزگەی زیاتر لە ١٠٠ کیلوواتی دەرکردووە کە بەرنامەکانی لە سەراسەری ناوچە عەرەبنشینەکان و ناوچە موسڵمانەکانی روسیا بڵاو دەبێتەوە.

شا هەروەها وتی ئەم ئیزگانە بە زمانی تورکی و کوردی و هەروەها فارسی بەرنامە بڵاو دەکەنەوە. سەرۆك كۆماری ئەمریکا وتی پێیخۆشە ئەم ئیزگانە لەو ناوچەیە بەرنامە پەخش بکەن کە رادیۆ قاهیرە بەرنامەیان تێیدا بڵاو دەکاتەوە و بەتایبەت دەنگی بگاتە خەڵکی عەرەبستانی سعوودی بۆ ئەوەی مەلەك سعود ناچار بکات تۆزێك زیاتر خەمی خەڵکەکەی بخوات. سەرۆك كۆماری ئەمریکا وتی("شا"ش لەگەڵی هاوڕا بوو) مەلەك سعود وەك پارێزەری شوێنە پیرۆزەکان(مەبەستی مەکە و مەدینەیە ـ وەرگێڕ) لە قازانجەکانی پروپاگەندایەکی گەورە سود وەردەگرێت.

....

شا وتی نیگەرانی ئەوەیە کە هێزەکانی سوریە ـ میسر بە چەکوچۆڵی روسیا تەیارتر بن و وتی ئەم ئامادەکارییە بۆ ئەوەیە ئەنباری چەك و تەقەمەنی بۆ"کوردە خۆویستەکانی" سوریا دابین بکەن. شا وتی ئێران و وڵاتانی دیکەی(رۆژهەڵاتی

ناوهڕاست) كه لایهنگری ڕۆژئاوان، پێویستیان به چهك ههیه بۆ ئهوهی بتوانن دهستبهجێ له بهرامبهر ههڕهشهیهكی وهها رابوهستن.

(۱۹۵۸ ـ ۱۹٦۰ ، بەرگی XII ، لاپەڕەی ٦۰٤ ـ ٦۰۰)[۱]

۲۵٦ـ یادداشتنامەی گفتوگوکانی ۳۸٦ مین کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی

واشنگتۆن، ۱۳ ی تشرینی دووەمی ۱۹۵۸

بەتەواوی نهێنی

۱ـ پێشهاتە گرنگەکانی جیهان کە کار دەکاتە سەر ئاسایشی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

.... لە ئێران سەرۆکی دەزگای هەواڵگری شا، راپۆرتێکی بۆ شا ئامادە کردووە و دەربارەی پیلانە خراپکارانەکانی سۆڤیەت هوشداری پێداوە.

بەبۆچوونی بەڕێز دولز[۲] پێویستە ئێمە بە وریایی تایبەتەوە، پێشهاتەکانی ناوچە سنوورییەکان، بەتایبەت ناوچە سنووریە کوردنشینەکان بخەینە ژێر چاودێری. ناوچە سنوورییە کوردنشینەکان باشترین شوێنە بۆ ئەوەی سۆڤیەتیەکان کێشەی تێدا ساز بکەن. بەگشتی پەیوەندییەکانی سۆڤیەت ـ ئێران ئێستا گەیشتووە بە کەمترین ئاستی خۆی لە ماوەی سێ ساڵی رابردوودا. لە بەشی ئەنجامی قسەکانیدا بەڕێز "دولز" بە کورتی ئاماژەی بە چەند هەنگاوێکی بچووک کرد کە شا هەڵیگرتووە بۆ جێبەجێ کردنی بەرنامەی چاکسازی ناوخۆیی وڵات. هاوکات لەگەڵ ئەوەی ئەم

---

[۱] سەرچاوە: کتێبخانەی ئایزینهاوێر، فایلی Whitman، فایلی ئەنجوومەنی ئاسایشی نیشتمانی، بەتەواوی نهێنی.گلیسۆن لە ۱۳ی نۆڤامبر ئامادەی کردووە.

[۲] Mr. Dulles

بەرنامەیە بە عاقارێکی راستدا دەچێتە پێش، بەڵام بەبۆچوونی بەرێز "دولز" هێشتا زۆری ماوە کە کۆتایی بە نارازیبوونی(خەڵك) بهێنێت.......

بەرێز گۆردۆن گرای[3] لەبەشی ئەنجامی قسەکانیدا داوای لە بەرێز هیرتێر[4]، وەزیری دەرەوە کرد بیروڕای خۆی دەربارەی سیاسەتە تازە پێشنیارکراوەکە دەرببڕێ. بەرێز هیرتێر وتی بەبۆچوونی ئەو سیاسەتی نوێ زۆر سەرنجڕاکێشە، زۆرتر بەهۆی ئەوەی ئێران یەکێ لەو وڵاتانەیە لە جیهاندا کە سنوورێکی درێژی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت هەیە کە ئێمە هیچ هاوپەیمانییەکی بەرگریمان لەگەڵی نییە، تەنانەت ئێمە بەتەواوی ئەندامی "پەیماننامەی بەغداد" نین.

بەرێز هیرتێر هەروەها وتی روونە کە ئێران هەڵکەوتێکی زۆر ئیستراتژیکی هەیە و لەکاتی گفتوگۆکانمان لەگەڵ ئێران، لەگەڵ کەسێکدا مامەڵەمان کردووە (شا) کە کەسایەتیەکی زۆر لەرزۆکی هەیە. روونە کە شا پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ "ئاریستوکراسی سەرزەمینی کۆن" بە هێواشی بچڕاندووە بەڵام ئێستا کۆمەڵێك هەنگاوی گرنگی بەرەو ئاراستەیەکی نوێ و باش هەڵگرتووە. ئەم هەنگاوە نوێیانە ئاکامی پێداگرتنی دوستانەی وڵاتە یەکگرتووەکان لەسەر شا بووە نە سەرنیان بەسەر شادا.

وەزیری دەرەوە وتی شا ئەوەندە توندمەزاج بوو کە وەزارەتی دەرەوە لەوە دەترسا کە ئەگەر ئێمە لەراستیدا هەوڵ بدەین سەر بنێینە سەری، پێدەچێت شا بەتەواوی لێمان توڕەبێت و لەگەڵ لایەنی دیکە دەست بە تۆپ تۆپێن(مەبەستی مامەڵە کردنە-

[3] Mr. Gordon Gray
[4] Herter

وەرگێڕ) بکات. بارودۆخەکە، بارودۆخێکی باش نەبوو و لەمەزیاتر ئێستاش بەهۆی ئاژاوەگێڕییەکانی ئەم دواییانەی کوردەکان بارودۆخەکە ئاڵۆزتر بووە.

سەرۆك کۆماری ئەمریکا باسەکەی بردەوە سەر مەسەلەی تەیاربوونی سوپای ئێران و ئاماژەی بەوە کرد کە کاتێ کە شا لە هاوینی رابردوو سەردانی ئەوی کردووە، باسی ئەوەی بۆ کردووە کە پێویستە دو یەکێنەی باشی سوپای ئێران لە سەر سنووری ناوچە کوردنشینەکانی عێراق و ئێران تەیار بکرێت و هەروەها وتوویە کارێکی باشە ئەگەر ئیزگەیەکی رادیۆ دابمەزرێت بۆ ئەوەی بەرنامە بە زمانی کوردی بۆ کوردەکانی ئێران بڵاو بکاتەوە.

شا ئاماژەی بەوە کرد کە کوردەکان لە ژێر بومبارانی بەردەوامی پڕوپاگەندای سۆڤیەتدان و ئەو دەیەوێت بەچەند شێوازێك دژکردەوە لە بەرامبەر پڕوپاگەنداکەی سۆڤیەت نیشان بدات. سەرۆك کۆمار پرسیاری کرد ئایا ئێمە هیچ کارێکمان کردووە بۆ ئەوەی وەڵامی داواکارییە یارمەتی خوازانەکەی شا بدەینەوە. بەرپرسی USIA ، بەڕێز جۆرج ئالین[٦] وتی ئاژانسەکەیان ئێستا لەگەڵ دەوڵەتی ئێران کار دەکات بۆ دامەزراندنی ئیزگەیەکی ٥٠ کیلوواتی بۆ پەخشی بەرنامەی رادیویی. بەڕێز ئالین لە درێژەی قسەکانیدا وتی ئەڵبەتە بە هەمان ئەندازە کە دامەزراندنی ئەم رادیویە گرنگە، بەهەمان ئەندازەش گرنگە کە ئەم رادیویە چی بەرنامەگەلێك بڵاو بکاتەوە و چی بە کوردەکانی ئێران بڵێت.

کاربەدەستانی ئێران هێشتا بریاری ئەوەیان نەداوە کە ئەم رادیو نوێیە چی سیاسەتێك بگرێتە بەر. کەوابوو USIA هەوڵ دەدات جۆرە سیاسەتێك بۆ بەرنامەکانی ئەم

[٦] Mr. George Allen

رادیویە دابڕێژێت کە کوردەکان پێشوازی لێبکەن و وەڵامی ئەرێنی بدەنەوە، ئەڵبەتە ئەم کارە کارێکی ئاسان نییە چونکە کوردەکان هەمیشە رقیان لە (دەوڵەتی) ئێران بووە و زۆر زەحمەتە تەشویق بکرێن (دەوڵەتی) ئێرانیان خۆش بوێت.

س ئیویریت گلیسۆن[٧]

[٧] S. Everett Gleason

(١٩٦٤ ـ ١٩٦٨ ، بەرگی XXII ، لاپەڕەی ١٨ ـ ١٣)
یادداشتنامەیەك له لایەن کەفیلی جێگری وەزیری دەرەوە له کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك و باشووری ئاسیا(بەڕێز جێرنیگان[1]) بۆ گروپی تایبەت(دژە راپەڕین)
واشنگتۆن، ٢ی ئاداری ١٩٦٤
بابەت: راپۆرتی بەرەوپێشچوونی پلانی بەرگری ناوخۆیی ـ ئێران

......

٤ـ ئەو ناوچە سەرەکیانە کە بەردەوام جێگای نیگەرانین:
ج ـ کێشەی کورد له ئێران پێدەچێت کەوتبێتە ژێر کاریگەری ئاگربەستی ئەم دواییانەی نێوان دەوڵەتی عێراق و کوردەکانی عێراق.
ئێستا جارێ زۆر زووە بۆ ئەوەی بڕیاری ئەوە بدەین کە ئایا ئەم ئاگربەستە جێگیر دەبێت یا نا و ئەگەر هاتوو جێگیربوو ، ئایا کاریگەری خراپی لە سەر کێشەی ئاسایشی ناوخۆی ئێران دەبێت یا کاریگەری باش ؟

......

[1] Jernegan

(١٩٦٤ ـ ١٩٦٨ ، بەرگی XXII لاپەڕەی ٥٢ ـ ٤١)

٢٣ـ ئوفیسی هەڵسەنگاندنی هەواڵگری نیشتمانی

٦٤ ـ ٣٤ ـ NIE ، واشنگتۆن، ٢٠ ی گولآنی ١٩٦٤

ئێران

......

ئەنجامەكان

١ـ گیروگرفتەكانی ئێران

دژایەتیەكان

١٤ـ ئێستا دژایەتیكردنی عەشیرەتەكان، هەڕەشەیەكی دەستوبرد نییە بۆ رژێمی ئێران. كوردەكانی ئێران هێشتا ململانێی نەریتی عەشیرەتی بەسەریاندا زاڵە و هیچ كەسێكیان نییە كە بەشێوەیەكی بەرفراوان لە لایەن ئەوانەوە وەك رێبەرێكی مەحەلی قبوڵ كرابێت. لەمەزیاتر كوردەكان گلەوگازندەیەكی زۆر جیدییان(لە حكومەت ـ وەرگێڕ) نییە و دەوڵەتیش ئێستا خەریكە كۆمەڵێك هەنگاو هەڵدەگرێت بۆ ئەوەی ناوچە كوردنشینەكان لە رووی ئابوورییەوە پێش بخات و كوردەكان زیاتر بەرەو ژیانی نیشتمانی ئێران رابكێشێت.

پێناچێت كوردەكانی ئێران گیروگرفتی جیدی بۆ دەوڵەتی ئێران دروست بكەن مەگەر ئەو كاتە كە كوردەكانی عێراق ئوتۆنومیەكی گەورە بەدەست بهێنن یا USSR هەوڵی شێلگیرانە بدات بۆ هاندانی بزووتنەوەیەكی جیاییخوازانە لە نێو كوردەكان كە بەهەرحاڵ ئەگەری روودانی ئەم دوو پێشهاتە لەئێستادا دوورە. لەوانەیە بشێوی

عەشیرەتی له شوێنەکانی دیکەی ئێراندا روو بدات بەڵام کونترۆلکردن و گۆشەگیرکردنیان ئاسانه و لەرادەبەر زەحمەته بۆ گروپە عەشیرەتیه پەخش و بڵاوەکان که کردەوەیەکی هاوئاهەنگ دژی رژێمی ئێران ئەنجام بدەن.

هەرچەند که بەدڵنیاییەوە میسر و عێراق کۆمەڵێك پیلان و فیتنه لەناو عەرەبەکانی خوزستاندا دەنێنەوە بەڵام عەرەبەکانی خوزستان بێ چەکن، هەژاری بەسەریاندا زاڵ بووە و خوێنساردن، کەوابوو له ئێستادا هیچ هەڕەشەیەك دروست ناکەن به دەوڵەتی ئێران.

......

(١٩٦٤ ـ ١٩٦٨ ، بەرگی XXII ، لاپەڕەی ٣ ـ ٨)[1]

٢ ـ نامەی (شا)ی ئێران بۆ جانسۆن، سەرۆك كۆماری ئەمریكا

تاران، ٧ ی كانوونی دووەمی ١٩٦٤

بابەت: پەیوەندییەكانی ئێران و عێراق و كێشەی كورد

.....

جارێكی دیكە بگەڕێینەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بارودۆخی عێراق ناسەقامگیرە. بە رووخانی رژێمی لەرزۆكی قاسم، ئێمە هیواداربووین كە پەیوەندی نزیكترمان هەبێت لەگەڵ عێراق و وابیرمان دەكردەوە كە بەهۆی ئەوەی كە بەعسیەكان وڵاتی عێراقیان لە كومونیستەكان پاك كردووەتەوە، ئێمە لە شەڕی دراوسێیەكی كێشەخوڵقێنەر رزگارمان بووە بەڵام بەهەرحاڵ خۆشبینیەكەی ئێمە زۆری نەخایاند لەبەر ئەوەی كە ئێمە ماوەیەكی كورت پاش ئەوە، بنكەی سیخوڕی عەرەبەكانمان لە باشووری ئێران كەشف كرد كە چاوی تەماحیان بڕیوەتە بەشێكی تایبەتی جیانەكراوەی وڵاتی ئێمە (پارێزگای خوزستان) كە ناوەندی سەرەكی پیشەسازی نەوتی ئێمەیە.

---

[1] سەرچاوە: كتێبخانەی جانسۆن، فایلی ئاسایشی نیشتمانی، فایلی هەواڵنێری تایبەتی سەرۆك كۆمار، هەواڵنێری ئێران ـ سەرۆك كۆمار، پۆلێنبەندی نەكراوە. كۆپی نامەكەی شا لە وەزارەتی دەرەوە هاوپێچ كراوە لەگەڵ یادداشتنامەیەك كە نیشان دەدات ئەسڵی نامەكە لەلایەن باڵوێزخانەی ئێران لە ئەمریكا لە ١٧ی حوزەیران تەسلیم بە وەزارەتی دەرەوە كراوە (وەزارەتی دەرەوە، فایلە ناوەندییەكان، US/JOHNSON ١ ـ ١٥ POL).

به رووخانی دەوڵەتی بەعس له عێراق، ئەم مەترسییه وادیاره کەم بووەتەوە بەڵام بەهەرحاڵ بەدگومانییەکه هەر بەردەوامە. زانیارییەکانی ئێمە نیشان دەدات که خودی "مارشاڵ عارف" بەتەواوی ئاگاداری ئەم چالاکیانه بووه و بەتەواوی پشتیوانی لێکردووه.

بەداخەوه دەبێ بڵێم که پێشتر "مارشاڵ عارف" بەریانی بەرەولای میسر نیشان دابوو. ئەگەر من لەسەر ئەم مەسەلەیه پێدادەگرم و نیگەرانی خۆم دەردەبڕم لەبەر ئەوەیه که ئێمه بەتەواوی ئاگاداری پێشهاتەکانی ئەم ناوچەیه و ئەو ڕێگایەین گه ئەوان دەیانەوێت بیگرنه بەر.

دەبێ بڵێم هەڵویستی ئێمه بەنیسبەت عێراق هەمیشه دۆستانه بووه و هەمیشه هیوادار بووینه که عێراق دەوڵەتیکی بەهێز و سەقامگیری هەبێت که بتوانێ سەربەخۆیی خۆی بپارێزێت و داکۆکی له بەرژەوندییه نەتەوەییەکانی بکات.

کێشەی کورد هێشتا چارەسەر نەکراوه. داردەستەکانی کومونیزمی نێونەتەوەیی هەموو هەوڵێك دەدەن بۆ ئەوەی بارودۆخەکه به قازانجی خۆیان بقۆزنەوه و میسر دەیەوێت دەوری خۆی(که به بۆچوونی ئێمه دەورێکی گومانلێکراوه) له هەموو پێشهاتەکانی ئەم بارودۆخەدا بگێرێت. ئەگەر وتووێژەکانی نێوان حکوومەتی عێراق و کوردەکان هەرەسبهێنێت، چاوەڕوانی ئەوه دەکرێت که شەڕ له بەهار دیسان دەست پێبکاتەوه.

ئێمه کۆمەڵێك راپۆرتی متمانەپێکراومان له دەستدایه که "پریزیدنت ناصر" هەوڵی داوه (و ئێستاش هەوڵ دەدات) ببێ به ناوبژیوان له نێوان کوردەکان و دەوڵەتی ناوەندی عێراق. ئەم هەوڵانه هەرچەند که جێگای دەستخۆشییه، بەڵام بەتەواوی

زیانی هەیە(بۆ ئێمە). بەهەرحاڵ ناوەرۆکی یەکێ لە پەیامەکانی ناصر بۆ کوردەکان، نیازخراپی ناصر بەنیسبەت ئێران بەتەواوی نیشان دەدات.

بەگوێرەی زانیارییەکانی ئێمە، ناصر لە کردەوەدا وتوویەتی کە جێگای داخە کوردەکان لەگەڵ عەرەبەکان شەڕ دەکەن و وتوویەتی بەتەواوی پشتیوانیان لێدەکات ئەگەر کورد،کان، ئاراستەی شەڕەکە بگۆڕن بەرەولای ئێران. کەوابوو بە لەبەرچاوگرتنی بارودۆخی عێراق و پێشکەوتنەکانی میسر لە یەمەن و شوێنەکانی دیکە کە وادیارە لە شوێنەکانی دیکەی رۆژهەلاتی ناوەڕاستیش دەتەقێتەوە، ئەرك و بەرپرسیارەتییەکانی من بەنیسبەت ولاتەکەم و خەلکەکەم، ناچارم دەکات هەموو تەگوبرێکی پێویست بگرمەبەر بۆ پاراستنی ولات و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانمان. ئێمە ناتوانین کاریگەری خراپکارانەی میسر لەبەر دەرگای ماڵەکەمان تەحەمول بکەین و بە مەسەلەیەکی جیدی دەزانین.

من پێموایە(هەروەها کە پێشتریش باسم کرد) سەقامگیری ئێران گرێدراوە بە ئاسایشی هەموو رۆژهەلاتی ناوەڕاست. لەکاتێکدا کە ئێمە لە ئێران هەوڵ دەدەین بۆ زامن کردنی ئاسایش و سەقامگیری ولاتەکەمان و کەنداوی فارس، یارمەتی دەوڵەتانی دیکەش دەدەین بۆ پاراستنی ئاشتی لە سەراسەری ئەم ناوچەیە کە ولاتە یەککگرتووەکانی ئەمریکا بەرژەوندی یەکلاییکەرەوەی تێدا هەیە. خۆشبختانە لەم مەسەلەیەدا(هەر وەك مەسەلەکانی دیکە) ئێمە پەیوەندی نزیك و زۆر دوستانەمان هەیە لەگەڵ ولاتە یەککگرتووەکانی ئەمریکا و قەد روانگەی جیاوازمان نەبووە لەم پەیوەندییەدا.

جارێکی دیکە شادی و سەرکەوتنتان بۆ بە ئاوات دەخوازم لە خزمەت بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئامانجی پێکهاتنی جیهانێکی ئازاد.

لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزمدا

محمد ڕەزا پەهلەوی

(١٩٦٤ ـ ١٩٦٨ ، بەرگی XXI ، لاپەڕەی ٣٥٧ ـ ٣٥٨)[1]
تیلیگرام له باڵوێزخانەی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا له ئێران بۆ وەزارەتی دەرەوه
تاران، ٢٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٦٦
نهێنی
بابەت: پەیوەندییەکانی ئێران و عێراق و کێشەی کورد

١٠٤٤ : ١- پەیوەندییەکانی ئێران و عێراق
من ئەمڕۆ پێشنیاری ئەوەم به "شا" کرد که پەیوەندییەکانی ئێران و عێراق کونترۆڵ بکات و نەچێت بۆ سەفەره بەرنامه بۆداڕێژراوەکەی بۆ ئەوروپا، شا وەڵامی ئەرێنی بەم پێشنیاره دایەوه. شا وتی هەست دەکات ئێران گەیشتووه به ئامانجی سەرەکی خۆی واتا ئەوه که عێراقیەکان بزانن هەرچەشنه دەستدرێژی سەربازی بۆ سەر سنووری ئێران، لەگەڵ وەڵامی توندی ئێران ڕوبەڕوو دەبێتەوه و هەرکاتێك ئێران بیەوێت، سەرچاوەی ئەم چالاکیه بێ دەنگ دەکات.
٢ـ ئامانجه درێژخایەنەکان: شا وتی ئامانجی ئێران هیچ کاتێك ئەوه نەبووه که یەکپارچەیی خاکی عێراق بباته ژێرپرسیار و هەر دو وڵات له ڕێگای پەیوەندی دراوسێیتیەوه دەتوانن هەموو دەستکەوتێك بەدەست بهێنن. شا وتی هەر دو وڵاتی ئێران و عێراق بەرهەمهێنەری نەوتن و سەرچاوەی ئاوی هاوبەشیان هەیه که دەبێ به

[1] سەرچاوه: ئیدارەی ئارشیف و تۆمارکراوه نیشتمانیەکان، POL IRAN – IRAQ ، نهێنی . ناردراوه بۆ ئانکارا، بەغداد، جەدده و لەندەن.

شێوەیەکی یەکسان کەڵکی لێوەربگرن. هەروەها کۆمەڵگای شیعە لە عێراق پەیوەندییەکی نزیکی هەیە لە گەڵ شیعەکانی ئێران و هتد.

٣ـ کێشەی کورد: شا وتی نایەوێت لە رێگای کارکردن دژی کوردەکانی عێراق، کوردەکانی ئێران بکات بە دوژمنی خۆی و وتی کوردەکان" ئاریایی رەسەنن " کە رەگەزی ئێرانیەکانە. خاڵەکەی شا ئەوە بوو کە کێشەی کوردەکان لە عێراق، کێشەی ناوخۆیی عێراقە کە لە رێگای قوربانی کردنی کوردەکان چارەسەر ناکرێت و ناکرێت بنێردرێتە ناو ئێرانیش.

٤ـ مەسەلەی "شەتولعەرەب": شا وتی هەرچەند گرنگە کە کەڵك لە ناکۆکیەکەی لە گەڵ عێراق وەربگرێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەی "شەتولعەرەب"، بەڵام ئەمە ئامانجی روونی ئێران نییە و وتی ئەم کێشەیە ریشەیەکی دەیان ساڵەی هەیە و ئێران دەتوانێت چەند ساڵێکی دیکە چاوەڕوان بکات. لە راستیدا لە ماوەی چەند ساڵی داهاتوو بەهۆی گەشە کردنی بەندەرەکانی ئێران لە کەنداوی فارس، ئێران هیچ پێویستییەکی بە "شەتولعەرەب" نامێنێ.

شا وتی کاتێ کە کەشتییەکان دێن بۆ بەندەرەکانی ئێران، عێراقیەکان کێشەیان بۆ ساز دەکەن و باری ئابووری راگرتنی دەریاوانی "شەتولعەرەب" زیاد دەکەن. شا لە هەمان کاتدا ئاماژەی بەوە کرد کە کاربەدەستانی عێراق لە داهاتوودا سەردانی ئێران دەکەن و هیوای خواست ئەوانیش بەشێك لەم باری ئابوورییە بگرنە ئەستۆ و "شەتولعەرەب" لە نێوان خۆیاندا دابەش بکەن. بەهەرحاڵ شا ئەوەی وەبیرهێنایەوە کە بێ ئەنجامدانی گفتوگۆ، مەسەلەی ناکۆکیەکانی "شەتولعەرەب" دەبێ بە سەرچاوەی کۆمەڵێك کێشەی بێ کۆتایی لە نێوان هەر دوو وڵاتدا.

٥- پێشهاتەکانی ئەم دواییانە: ئاماژە بە گفتوگۆ تیروتەسەلەکەم (تیلیگرامی ١٠٣٤ ی باڵوێزخانە*) لەگەڵ "حەسەن دوجەیلی[2]"، باڵوێزی نوێی عێراق لە ئێران:

من بە "شا"م وت هەر چەند ئەم دۆستەم بە ماوەی ١٨ ساڵ نەبینیوە بەڵام وەبیرم دێت دۆستێکی زۆر راستگۆ و یەکدڵ بوو. هەروەها بە (شا)م وت "دوجەیلی" منی دڵنیا کردووەتەوە کە هیچ دەوڵەتیکی عێراق ناتوانێت لە ژێر زەخت و زۆردا گفتوگۆ لەسەر مەسەلەیەکی وەك "شەتولعەرەب" بکات. وادیارە "دوجەیلی" بەتەواوی بە پەرۆشە کە گرژییەکانی نێوان ئێران و عێراق کەم بکاتەوە و پەیوەندییەکانی هەر دوولا پتەو بکات.

٦- رەخساندنی دەرفەتێك بۆ "بەزاز": هەروەها کە هێماکان نیشان دەدات لە کاتێکدا کە دەوڵەتی عێراق هێشتا رێگایەکی درێژی لەبەرە بۆ ئەوەی بتوانێ بگات بە ئامانجە پاك و شیاوەکانی سەردەمی پێش ١٩٥٨ ، من پێموایە "بەزاز"(کە ئێستا لە سەر کورسی دەسەڵاتە لە عێراق) تا رادەیەك خۆی باش نیشان داوە و ئێرانیەکان دەبێ دەرفەتێکی باشی پێبدەن. شا رازی بوو بەمە و ئاماژەی بەوە کرد کە لەوکاتەوە کە دەوڵەتی "حیزبی کار" لە بەریتانیا گەیشتووە بە دەسەڵات، بە بەرپرسیارەتیەکی زۆرترەوە رەفتاری کردووە (زۆرتر لەوەی کە لە راگەیاندننامەکانیدا پێش لە گەیشتن بە دەسەڵات چاوەروان دەکرا).

هەروەها تێگەیشتنی شا لە رابردوو باشتر ببوو دەربارەی ئەوەی کە "بەزاز" و جێگری سەرۆك کۆماری عێراق حەتمەن عەبدی میسر نین بەڵام وتی "عارف"

---

* بەرواری ١٩ ی کانوونی دووەم (هەمان سەرچاوە)

[2] Hassan Dujaili

لایەنگری (ناصر)ە و شێتە. پاشان ئاماژەی بە دۆستە عێراقیەکانی میسر کرد. هەروەها هاوڕا بوو لەگەڵ ئەوەی کە تەنانەت ناصر دەبێت لەوە تێبگات کە عێراق دەتوانێت لە سوریا کێشە خولقێنەرتر بێت .

٧ـ بەرنامەی ٣ خاڵی: شا وتی ئێران هەوڵی داوە لە رێگای قبوڵکردنی پێشنیارە ٣ خاڵییەکەی "بەزاز" نیوەی ئەو هەنگاوانە هەڵبگرێت کە لە ئەستۆیەتی بەڵام وتی ئەم بەرنامە ٣ خاڵییە دەبێ دوو لایەنە بێت و ئێران نایەوێت عێراقیەکان واتێبگەن کە پەرداختکردنی(دانی) پارەی قەرەبوو کردنەوە(کە دەبێ کومیسیونێکی لێپرسینەوەی، هاوبەش بڕیاری لەسەر بدات) هەموو ناکۆکیە سەرەکیەکانی ئێران و عێراق چارەسەر دەکات و دەبێ دەرگای گفتوگۆ لەسەر کێشەکانی دیکە وەك کێشەی "شەتولعەرەب" و دابەشکردنی سەرچاوەکانی ئاو(کە ٦٥٪ ی لە خاکی ئێران سەرچاوە دەگرێت) کراوە بێت.

٨ـ هەڵسەنگاندەن: من وای بۆ دەچم کە شا پێش سەفەر بۆ دەرەوە، دەوڵەتەکەی دڵنیا دەکاتەوە کە ئێران هیچ هەنگاوێك هەڵناگرێت بۆ سەرهەڵدانەوەی گرژییەکانی ئێران و عێراق. کێشە درێژخایەنەکان(هەم مەسەلەی یارمەتی ئێران بە کوردەکان و هەم مەسەلەی "شەتولعەرەب") بە چارەسەرنەکراوی دەمێننەوە بەڵام بڕیاردان لەم پەیوەندییەدا ئێستا پێویست نییە. مەبەستی من لە دەربڕینی بۆچوونەکانم ئەوە بوو کە شا تەشویق بکەم وەزیرەکانی دڵنیا بکاتەوە کە دەیەوێت بارودۆخەکە لە کاتی نەبوونی خۆی ئارام بێت.

مایێر[3]

[3] MEYER

(١٩٦٤ ـ ١٩٦٨ ، بەرگی XXII ، لاپەڕەی ٣٢٤ ـ ٣٢١)[١]

١٧٨ـ نامەی باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ئێران(بەڕێز مایەر[٢]) بۆ جێگری وەزیری دەرەوە بۆ کاروباری رۆژهەڵاتی نزیك و باشووری ئاسیا(بەڕێز هارێ[٣])

تاران، ٢٢ ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٦

نهێنی

بەڕێز (رای[٤]) ی ئازیز

ئەم پاراگرافانەی خوارەوە هەڵسەنگاندنی باڵوێزخانەیە لە بارودۆخی ئاسایشی ناوخۆی ئێران کە بەگوێرەی رێنوێنییەکانی NEA ـ IRG (ئەیرگرامی ١١ ـ A ی وەزارەتی دەرەوە لە بەرواری ٢١ ی تەموز) ئامادە کراوە. شایانی ئاماژەپێکردنە کە لە مانگی تشرینی یەکەمی رابردوو ـ کە ئێمە دوایین راپۆرتی فەرمی خۆمان دەربارەی بارودۆخی دژەراپەڕین لە ئێران تەسلیم بە ئێوە کردووە(٢٨١ ـ A ، ٢٠ ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٥) ـ تا ئێستا بارودۆخەکە ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە.

---

[١] سەرچاوە: وەزارەتی دەرەوە، فایلەکانی NEA/IRN Files: Lot 70 D 330 ، ئێران،١٩٦٦، نهێنی. یادداشتێکی دەستنووس نیشان دەدات کە ٢٧ی ئۆکتۆبر گەیشتووە بە وەزارەتی دەرەوە.

[٢] Meyer
[٣] Hare
[٤] Ray

بەهەرحاڵ جموجۆڵەکان بۆ چارەسەرکردنی راپەڕینی کورد له عێراق له ئەمساڵ و دەرکەوتنی کۆمەڵێك هێما و نیشانه ـ دەربارەی ئەوه که ژمارەیەکی رۆژبەرۆژ زیاتر له تکنیسیەنەکانی سۆڤیەت کاروباری ئاسایش له ئێران ئەنجام دەدەن و چاودێری کاریگەر دەکەن بەسەر بارودۆخەکەدا ـ نیشان دەدات که پێدەچێت کۆمەڵێك گیروگرفتی درێژخایەن دروست بێت. هەروەها بەرەوپێشچوونێکی نەرێنی بەدی دەکرێت بۆ به فەرمیناسینی یەکینەکانی دژەراپەڕینی سوپای ئێران(CIC) که تا ئێستا وەك کاریگەرترین هێزی دژەراپەڕین له دەوڵەتی ئێران له قەڵەم دەدرێت که بەهەرحاڵ پێویستی به لێکدانەوەی ورد و بەردەوام هەیه.

....

بەهەرحاڵ کۆمەڵێك هێما و ئاماژه هەیه دەربارەی زیادبوونی چالاکی کوردەکانی ئێران. چارەسەربوونی راپەڕینی کورد له عێراق لەسەر بنەمای وتووێژ له مانگی حوزەیرانی رابردوو، بەگشتی له لایەن کوردەکانی ئێرانەوه پێشوازییەکی باشی لێکراوه. بەهەرحاڵ کۆتاییپێهاتنی ناکۆکیەکانی(کوردەکانی عێراق و حکومەتی عێراق ـ وەرگێڕ) گرۆتینی ناسیونالیستی شاراوه لەناو ئەم گروپه کەمینەیه(مەبەستی کوردەکانی ئێرانه ـ وەرگێڕ) گەرموگوڕتر دەکات چونکه چاوەڕوان دەکرێت کوردەکانی عێراق کۆمەڵێك قازانج و سوودی تایبەت له قبوڵکردنی ئاگربەست به دەستبهێنن.

ئەم بەریانه به باشترین شێوه لەو شتەدا رەنگ دەداتەوه که سەرچاوەکانی باڵوێزخانه وەك "زیادبوونی گشتی چالاکی سیاسی"، بەتایبەت له نێو گروپه کوردەکان له ناوچەی مهاباد وەسفیان کردووه. وادیاره دەوڵەتی ئێران به وریاییەوه چاودێری دەکات

بەسەر ئەم بارودۆخە ناسەقامگیرەدا و دەیەوێت بزووتنەوەی بەرخۆدانی نیشتمانی(NRM) زیندوو بکاتەوە. بەهەرحاڵ تا ئێستا ئێمە هیچ نیشانەیەکمان نەبینیوە کە سیاسەتی دەوڵەتی ئێران بەنیسبەت کوردەکان ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆی بەسەردا هاتبێت.

هەرچەند هەندێ لە رێبەرانی عێراق بەردەوام بە پێچەوانەی ئێمە بیر دەکەنەوە، بەڵام دەوڵەتی ئێران دەستی لە یارمەتی سەربازی بە کوردەکانی عێراق کێشاوە و سنووری عێراق و ئێرانی لە ناوچە کوردنشین داخستووە. ئێستا ـ هەرچەند کە وەك رابردوو قاچاقچیتی و چەتەگەری روو دەدات ـ بەڵام کوردستانی ئێران ئارامە.

ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەنین کە لەداهاتوویەکی نزیکدا جۆرە چالاکیەکی سیاسی لە نێو کوردەکانی ئێراندا پەرەبسێنێت کە بتوانێ کاریگەرییەکی زۆر توند لەسەر کوردستانی ئێران دابنێت، و رێکخراوە ئاسایشیە ناوەندییەکانی ئێران بە تەواوی دەتوانن هەموو بارودۆخێك لەداهاتوودا کونترۆڵ بکەن. هاوکات لەگەڵ ئەوەی هێزەکانی ئاسایشی ئێران وادیارە دەتوانن هەر چەشنە چالاکیەکی سیاسی لە داهاتوودا لە کوردستان کونترۆڵ بکەن، بەڵام لە شوێنەکانی دیکەی ئێران کۆمەڵێك گیروگرفتیان هەیە.

لە ئێستادا، گەورەترین کێشەی ئاسایشی ئێران، کێشەیەکی درێژخایەنە. هێزەکانی ئاسایشی ئێران روونە کە ناتوانن زیادبوونی ژمارەی تکنیسیەنەکانی سۆڤیەت لە ئێران بخەنە ژێر چاودێری توند. ژمارەی تکنیسیەنەکانی سۆڤیەت لە ئێران کە لە بەشی(پیشەسازی) تاواندنەوەی ئیستیل، بۆری و پرۆژەکانی دیکەدا کار دەکەن، نزیکەی ٦٠٠ کەسە کە لەوانەیە ژمارەیان زیاتر بێت. بەهەرحاڵ ئێرانیەکان کۆمەڵێك

هەنگاوی ئیداریان هەڵگرتووە بۆ ئەوەی باشتر و زۆرتر جموجۆڵەکانی کاربەدەستانی سۆڤیەت لە بنکە کەم و زۆر هەمیشەییەکانیان لە ئێران کونترۆڵ بکەن.

هەروەها باڵوێزخانەی(ئەمریکا) بیستوویەتی کە کۆمەڵێك بەڵگەنامە دەربارەی چالاکیە گوماناوییەکانی سۆڤیەتیەکان لەسەر مێزی شا کۆ بووەتەوە. بە باوەڕی ئێمە، هێزەکانی ئاسایشی ئێران بەتایبەت پەیوەندییەکانی نێوان تکنیسەنەکانی سۆڤیەت و کومونیستەکانی ئێرانیان(ئەگەر پەیوەندییەك لە ئارادا بێت) بە وریاییەوە خستووەتە ژێر چاودێری.

لەگەڵ ڕێزمدا

ئارمین [°]

° ARMIN

بەشی دووەم:
کوردستانی تورکیا و ئێران لە ئەجینداى کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا

کوردەکان: ڕۆڵە هەتیوەکانی جیهان

٢٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٩- ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز " داسشێڵ [١] ":

بەڕێز سەرۆکی ئەنجوومەنی نوێنەران ، لە چوارچێوەی قەیرانی هەنووکەی ئێران کە دیپلۆماتەکانی ئەمریکا بە بارمەتە گیراون ، بە بیروبۆچوونی من ئەوە گرینگە کە بزانین هەموو خەڵکی ئێران لە گەڵ بیروبۆچوونە ژەهراوییە دژە ئەمریکاییەکانی "ئایەتوولا خومەینی"دا نین ، بەتایبەت کەمینەی کورد لە باکووری رۆژئاوای ئێران . لە راستیدا هەر ئێستا کوردەکان شەڕی مان و نەمان دەکەن لە گەڵ "خومەینی" و گرووپە خوێنمژە توندئاژۆکانی . کوردەکان لە ساڵانی رابردوودا لایەنگری ئەمریکا بوون و هەرچەند سۆز و هەستیان بە هۆی کۆتاییپێهاتنی یارمەتی ئەمریکا بە خەباتەکەیان بۆ ئۆتۆنۆمی کوردستان لە چەند ساڵی رابردوودا کەم بووەتەوە ، بەڵام هێشتا کورد وەك هێزێکی گرینگ لە ئێراندا ماوەتەوە . ئێستا کاتی ئەوە هاتووە هەڵە و رەفتارە نادادپەروەرانەکانی رابردوومان سەرراست بکەینەوە و لاپەڕەیەکی نوێ لە گەڵ کورد لە ئێران بکەینەوە .

کورد کە گەلێکی زۆر چارەڕەشە، پتر لە یەك سەدەیە بۆ کوردستانێکی خاوەن ئۆتۆنۆمی خەبات دەکات و بە درێژایی چەند سەدە تووشی داگیرکاری و سەرکووت

---

[١] Mr. DASCHLE

بووەتەوە : سەرەتا لە سەر دەستی یۆنانییەکان ، پاشان لە سەر دەستی مەغۆلەکان و تورکەکان و بەریتانییەکان .

باشترین راپۆرت سەبارەت بە مێژووی تاریکی ئەم دواییانەی کورد ، وتارێکە کە ١٦ی ئەیلوول لە رۆژنامەی "واشنگتۆن ستار" لە لایەن "ئیسمیت هێمپستۆن"[٢] " بڵاو بۆتەوە کە رۆژنامەنووسێکی دانیشتووی واشنگتۆنە کە هاوینی ١٩٧٤ لەگەڵ پێشمەرگەکانی مەلا مستەفا بارزانی لە عێراقدا بووە . هاوکات بارزانی بەهاری رابردوو لە واشنگتۆن کۆچی دوایی کرد . بەداخەوە رێبەرایەتی بارزانی و هەڵوێستە لایەنگرانەکانی بە نیسبەت رۆژئاوا لە کیسمان چوو.

[٢] Smith Hempstone

رەوشی خراپی کورد ژینۆسایدمان وەبیر دێنێتەوە

٦ی کانوونی یەکەمی ١٩٨٢ = ئەنجوومەنی پیران

بەرێز "پرۆکزماییر":

بەرێز سەرۆکی ئەنجوومەن، لە ٢٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٨٢ رۆژنامەی "نیۆیۆرك تایز" نامەیەکی بڵاو کردەوە کە بۆ سەرنووسەری رۆژنامەکە نێردرا بوو و باسی رەوشی خراپی کوردی دەکرد. ئەم نامەیە لە وەڵامی ئەو شرۆڤەیە نووسرا بوو کە" وینسێنت کانبی[١] " لە ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٨٢ سەبارەت بە فیلمی "یوول" بڵاوی کردبووەوە . فیلمی سینەمایی "یوول" بەسەرهاتی جوانێکی کوردی دەگێڕایەوە کە ئیزنی پێدرابوو بۆ چەند رۆژێك لە بەندیخانەوە بگەڕێتەوە ماڵ و بینیبووی گوندەکەیان بە دەستی هێزە تورکە دژەکوردەکان خاپوور کراوە . نووسەری نامەکە "وێرا بیۆدین سەیدپوور[٢]" ستایشی دەرهێنەری فیلمەکە ، "یلماز گونای" کردبوو هەم بە بۆنەی ئەوەی کە بارودۆخی کولتووری کوردی لە گەڵ رۆژئاوا بەراورد کردبوو و هەم بە بۆنەی ئەوەی ئامرازەکانی سەرکوتی لە تورکیای ئەمرۆدا نیشاندابوو . لە نامەکەی دا نووسەر هەروەها هەوڵەکانی دەوڵەتی تورکیای نیشان دابوو بۆ لە ناوبردنی ناسنامەی کورد و دەیگوت تورکەکان ٨تا١٠ میلیۆن کورد لە وڵاتەکەیان بە فەرمی ناناسن . نووسەر هەروەها ئاماژەی بە راپۆرتێکی رێکخراوی

---

[١] Vincent Canby

[٢] Vera Beaudin Saeedpour

لێبووردنی نێونهتهوهیی كردبوو كه به گوێرهی ئهوه كۆمهڵناسی تورك، ئیسماعیل بیشكچی به ماوهی ١٠ ساڵ خراوهته بهندیخانه به تاوانی ئهوهی وتوویهتی كورد گرووپێكی ئهتنیكی جیاوازه . ههروهها نووسهر ئاماژهی بهوه كردبوو كه توركیا تهنها وڵاتیك نییه كه كورد سهركووت دهكات. راسته توركیا شوێنێكی ترسناكه بۆ كورد بهڵام ئێران و سووریا و عێراقیش به ههمان ئهندازه ترسناكن و تهنانهت له دهرهوهش گهلێ له كوردهكان بێدهنگن ، به هۆی كه له تۆڵهسهندنهوهی ئهم دهوڵهتانه له بنهماڵهكانیان له ناوخۆی وڵات دهترسن .

بهرێز سهرۆكی ئهنجومهن، ئهم نامهیه ئهوهمان وهبیر دههێنێتهوه كه ئازار و ئهزیهتی ترسناكی ئهتنیكی له سهرانسهری جیهاندا روودهدات . بهداخهوه ئهوهشمان وهبیر دههێنێتهوه كه بواری ژینۆساید هێشتا له جیهانی ئهمڕۆدا ههیه و ههرچهند كه ئهمریكاییهكان لهم سهركوتانه بێزارن بهڵام گهلهكهمان ههرچی له دهست هاتووه نهیكردووه بۆ كۆتایی پێهێنانی ئهم كردهوه دزێوه .

بهرێز جهنابی سهرۆكی ئهنجومهن، له ساڵی ١٩٦٧وه من بهردهوام داوام له ئهنجومهنی پیران كردووه كۆنوانسیۆنی سزادان و پێشگیری له ژینۆساید پهسهند بكات . له كاتێكدا كه ئهم گهلاڵهیه له ئهنجومهنی پیران دا ماوهتهوه ، زیاتر له ٨٠ وڵات ئهم كۆنوانسیۆنهیان پهسهند كردووه . به كهمتهرخهمی له پهسهندكردنی ئهم كۆنوانسیۆنه وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا ناتوانێ ههڵبسێت به جێبهجێ كردنی ئهركی نێونهتهوهیی خۆی وهك رێبهرێك له بواری مافی مرۆڤدا . له روانگهی مافی مرۆڤهوه ، گرینگی ئازاردانی گرووپه رهگهزی ، ئایینی و ئهتنیكییهكان له مافی ژیان كهمتر نییه.

لە کاتێکدا وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا خۆی لە پەسەندکردنی ئەم پەیماننامەیە دەبوێرێ ، هەزاران کەس لە گەڵ هەڕەشەی لە ناو چوون ڕووبەڕوون . ئێمە ناتوانین لەمە زیاتر چاوەڕوان بین . داوا لە ئەنجوومەنی پیران دەکەم هەر ئێستا دەست بە کار بێت .

ئێش و ئازاری ئاوارە کوردەکان لە تورکیا
٢٨ی حوزەیرانی ١٩٩٠ – ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز "جان ئێدوارد پۆرتێر"[١] :
ئێش و ژانی ئاوارە کوردەکان لە تورکیا هەروا بەردەوامە . ئەوە دوو ساڵە ٧٠هەزار کورد لە ترسی چەکە کیمیاییەکانی سەدام حوسەین هەڵهاتوون و بەداخەوە رەفتاری تورکیاش لە گەڵیان لە رەفتاری عێراق زۆر باشتر نییە . راپۆرتە هەواڵیەکان نیشان دەدەن کە کەمپی ئاوارە کوردەکان لە بارودۆخێکی خراپ دایە ، پێداویستییە سەرەکییەکان دابین ناکرێت ، هەلی کار کردن بۆ کوردەکان نییە ، گۆشەگیر کراون و بە هۆی ئەوەی کە کاربەدەستانی تورکیا مافی پەنابەریان نەداوە بە کوردەکان ، لە بارودۆخێکی زۆر نالەباردا دەژین .
هەوڵە نێونەتەوەییەکان بۆ درووست کردنی خانوو بۆ ئاوارەکان لە لایەن تورکیاوە رەت کراوەتەوە . وادیارە سەرۆك "تۆزاڵ" دەیەوێت کوردەکان بگەڕێنەوە بۆ عێراق . ئەگەر شتێکی وا روو بدات بێگومان لە گەڵ ئازار و ئەزیەتی زۆرتر رووبەڕوو دەبنەوە .
ئاوارەکان لە تورکیا دەبێ دەستیان بگات بە رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی ئاوارەکان و بە شێوازی گونجاو بپارێزرێن. هەروەها ئێمە دەبێت پێداگری بکەین لە سەر ئەوەی کە عێراق ، ئێران و تورکیا بە تەواوی رێز لە مافی هاوولاتییە کوردەکانیان بگرن .

---
[١] JOHN EDWARD PORTER

ئاوارە کوردەکانی عێراق لە تورکیا بەردەوام لە سەختیدا دەژین

١٢ی تەموزی ١٩٩٠- ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز "دیکۆنیسنی[١] ":

من دەمەوێت نیگەرانی خۆم دەرببڕم بە نیسبەت رەفتاری تورکیا لە گەڵ ٣٠هەزار کوردی ئاوارەی عێراق کە لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەژین . ئەم خەڵکە چارەڕشە پێشتر لە سەر دەستی سەدام حوسەین ئێش و ئازاری زۆریان بینیوە . سەدام ئەوانی کیمیاباران کردووە ، کوشتووە و ئەوانەی کە لە کاول کردنی گوندەکان و خانووەکان رزگاریان بووە، دوورخستووەتەوە . لە بەر ئەوەی کە لە لایەن میدیاکانەوە سەرنجی کەمی پێدراوە، کەمتر کەسێك لە دەرەوەی کۆمەڵگای کوردستان دەزانێت لەم ناوچە دەستپێڕانەگەیشتووەدا چ روو دەدات . بە داخەوە ئەم رەفتارە دزێوە کە سووکایەتییە بە هەموو مرۆڤایەتی، بەردەوامە لە بەر ئەوەی کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و دەوڵەتانی دیکەی رۆژئاوا ناتوانن گوشار بخەنە سەر رژێمی سەرەڕۆی عێراق.

پاش ئەوەی کە هەزاران کورد بە دەستی سەربازەکانی عێراق بە کۆمەڵ کوژران، هەزاران کەس هەڵاتن و پەنایان بۆ تورکیا برد، بەڵام بەهەرحاڵ لە تورکیاش لەگەڵ کۆمەڵێك کێشەی نوێ بەرەوڕوو بوونە، دەوڵەتی تورکیا ئەوانی وەك پەنابەر بە فەرمی نەناسی و ئەوانی وەك رێبوار ناوزەد کرد. ئەم رەفتارە بووە هۆی ئەوە کە

---

[١] Mr. DECONCINI

ئەوان لە کۆمەڵێك یارمەتی مرۆڤانە بێبەش بن . ئێستاش پاش ۳ ساڵ ئەم ڕێبوارانە لە کەمپەکانی باشووری تورکیا نیشتەجێن و دەوڵەتی تورکیا درێژە بە هەوڵەکانی دەدات تا ئەوان وەك نیشتەجێبووی کاتی لە ڕەوشێکی دژواردا بهێڵێتەوە . لە مانگی ئابی ڕابردوودا من و سناتۆر "لاتینبێرگ[۲] "سەردانی یەکێ لەم سێ کەمپانەمان کرد کە بە نیسبەت کەمپەکانی دیکە دۆخەکەی باشتر بوو، ۳۰ تا ٤۰ کەس لە شۆقەیەکی ۳ ژووریدا بوون ، دۆخی پاك و خاوێنی خراپ بوو و ئاوارەکان نەیاندەتوانی کار بکەن. لەمە زیاتر دەوڵەت نەیدەهێشت منداڵە کوردە ئاوارەکان بە شێوازی فەرمی پەروەردە ببینن و ماندوویی و بێ هیوایی بە نیسبەت داهاتوو ، کەشوهەوای سەرکووت و بێ دەنگی و بێزاری بە سەریاندا زاڵ کردبوو .

لەم دواییانەدا، دەوڵەتی تورکیا پەیماننامەکەی خۆی لە گەڵ کۆمیسۆنی باڵای نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەنابەران (UNHCR) هەڵوەشاندەوە کە بە گوێرەی ئەوە دەوڵەتی تورکیا دەبوو بە پەناگەی هەمیشەیی هەزاران ئاوارە. دەوڵەتانی سەرانسەری جیهان پارەیان تەرخان کرد بۆ جێبەجێ کردنی پرۆژەی نیشتەجێ بوونی ئاوارەکان لە لایەن UNHCR و دەوڵەتی تورکیا . کۆنگرێس ٥٠ میلیۆن دولاری بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کرد و وەزارەتی دەرەوە دەورێکی گرینگ و جێگای ستایشی بینی لە دابینکردنی هاوکاری.دەوڵەتانی دیکە لەم بوارە دا .

زێدەباری هەڵوەشاندنەوەی پرۆژەکە بە بێ هیچ پاساوێکی فەرمی، دەوڵەتی تورکیا هەروەها نەیهێشتووە یارمەتییە نێونەتەوییەکان بە کار ببردرێت بۆ باشتر کردنی ڕەوشی کەمپەکان . لەوە خراپتر ئەوەیە کە لە سەرەتای ئەمساڵەوە ، دەوڵەتی تورکیا

[۲] Senator Lautenberg

هاتووچۆی دیپلۆماتەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وکارمەندانی UNHCR ی بۆ کەمپەکان بەرتەسك کردووەتەوە .

کاربەدەستانی تورکیا دەڵێن کوردەکانی عێراق لە لێبوردنەکەی سەدام حوسەین کەڵك وەربگرن و بگەڕێنەوە بۆ عێراق . ئاوارەکان دەڵێن دەوڵەتی تورکیا یارمەتییە نێونەتەوەییەکان نادات بە کەمپەکان بۆ ئەوەی ئاوارەکان ناچار بن بگەڕێنەوە بۆ عێراق. گروپەکانی داکۆکیکاری مافی مرۆڤ کە ئاگاداری رەوشی کەمپەکانن ، نیگەرانی خۆیان دەربڕیوە بەنیسبەت گەڕاندنەوەی زۆرەملی ئاوارەکان بۆ عێراق . ئەگەر ئەم ئاوارانە بگەڕێنەوە بۆ عێراق، مەترسی ئەوە زۆر جیدییە کە تووشی چارەنووسی برا و خوشکەکانیان بن کە کوژراون یان لە ماڵ و زێدی خۆیان دەرکراون . من مانگی ئابی پێشوو لە تورکیا گەڕاومەتەوە . تورکیا پشتیوانی بە هێزی ئێمەیە و پەیوەندی و بەرژەوەندی دوولایەنەمان پێکەوە هەیە و دۆستایەتییە لەمێژینەکەمان لە گەڵ ئەوان بەرز دەنرخێنم . بە درێژایی سەدەکان ، تورکیا (هەروەك وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) پەناگایەکی ئەمن بووە بۆ میلیۆنەها ئاوارە . لە راستیدا ، ساڵی ١٩٩٢ دەبێت بە پانسەدەمین ساڵیادی پێکهاتنی کۆمەڵگای جوولەکەکان لە تورکیا کە لە دەستی ئازار و ئەزیەتی ئایینی لە ئیسپانیا هەڵهاتبوون. دەوڵەتی تورکیا لە بەرامبەر هەر شتێکدا کە پەیوەندی بە کوردەکانی دانیشتووی باشووری رۆژهەڵاتی ئەو وڵاتەوە هەبێت ، کۆمەڵێك حیساباتی گرینگی سیاسی و ئاسایشی هەیە .

بە هەرحاڵ کردەوەکانی دەوڵەتی تورکیا بەنیسبەت ئاوارە کوردە.عێراقیەکان پێشاندەری جۆرێك هەستیاربوونە کە تەنها ناکۆکیەکانی ناوچە خراپتر دەکات . داوا

لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم بە رەفتاری خۆی لە گەڵ ئاوارەکاندا بچێتەوە و هەرچی لە دەست دێت بیکات بۆ ئەوەی پێشوازی لەم ئاوارانە بکات و بهێڵێت لە ئازادی و هەلەکانی وڵاتی تورکیا چێژ وەربگرن .

كورد ، تورك و قبرسییەكان : ئاژینی نوێی جیهانی، بۆ كێ [1] ؟

٧ی ئاداری ١٩٩١ــ ئەنجوومەنی پیران

بەڕێز" كرانستۆن[2]" :

بەڕێز جەنابی سەرۆكی ئەنجوومەن، بۆ ئەو كەسانە لە ئێمە كە چ پێش لە داگیر كردنی كوێت لە ٢ی ئاگۆست و چ پاش ئەوە دژی سەدام بوون ، بارودۆخی دژواری ٣میلیۆن كوردی عێراق جێگای تایبەتی خۆی هەبووە . زۆر كەم خەڵك لە مێژووی هاوچەرخدا هەیە كە بە قەد كورد پشتگوێ خرابێ و زوڵمی سیستماتیكی لێ كرابێ . لە ناوەڕاستی دەیەی ١٩٧٠ "هێنری كسینجێر" ی وەزیری دەرەوەی ئەمریكا و "شا"ی ئێران پشتیان لە هاوپەیمانیەكەیان لە گەڵ كورد كرد و ڕێگەیان بۆ سەركوتی خوێناوی ئەوان خۆش كرد .

لەم ساڵانەی دواییدا دەیان هەزار كورد لە سەر دەستی سەدام و هێزە دڕەندەكانی خراونەتە بەندیخانە ، ئەشكەنجە كراون و كوژراون ، نیو میلیۆن كەس لە زێدی شاخاوی باوباپیرانی خۆیان لە كوردستان دەركراون . لە ژمارەی ئەمڕۆی ڕۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست" دا ئەفسەری پێشووی خزمەتی بیانی، "دەیڤید أ كۆڕن[3]" وتارێكی تێروتەسەلی سەبارەت بە بارووودۆخی دژواری ئەم خەڵكە لە ژێرناوی

---

[1] KURDS, TURKS, AND CYPRIOTS: A NEW WORLD ORDER FOR WHOM?
Mr. Cranston [2]
[3] David A. Korn

"کوردەکانی عێراق پشتگوێ مەخەن ، سیاسەتێکی وەها هەڵە و کورتبینانەیە" نووسیوە. "کۆڕن" دەنووسێت :

"کاتێ ڕێبەری کورد، جەلال تاڵەبانی لەم دواییانەدا سەردانی واشنگتۆنی کردووە هیچ کەس لە کارمەندانی وەزارەتی دەرەوە یا کۆشکی سپی لە گەڵی دانەنیشتووە ، دەوڵەتی ئەمریکا تەنانەت سەبارەت بە مافی مرۆڤیش قسەی لە گەڵ تاڵەبانی نەکردوە و یاریدەدەری وەزیری دەرەوە بۆ کاروباری مافی مرۆڤیش لەگەڵ جەلال تاڵەبانی دیداری نەکردووە . ڕێبەرانی دیکەی کوردی دانیشتووی واشنگتۆن بە نیگەرانییەوە چاوەڕوانی ئەوە دەکەن کە قسەکانیان تەنانەت لە ئاستی خواری وەزارەتی دەرەوە بە هەند وەربگیردرێت" .

لە روانگەی "کۆڕن"ەوە(کە منیش لە گەڵ بیروبۆچوونەکەی ئەودام) ئەم بێدەنگییەی حکوومەتی ئەمریکا بە هۆی پەیوەندییەکانی ئێمە لە گەڵ تورکیایە کە ئەویش دەستی داوەتە شاڵاوێك بۆ سەرکوت کردنی خەڵکی کوردی وڵاتی خۆی . "کۆڕن" هەروەها دەڵێت :

"دەوڵەتی تورکیا بە توندی لەوە نیگەرانە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەوەندە یارمەتی کوردەکانی عێراق بکات کە جۆرێك ئۆتۆنۆمی بەدەست بهێنن، ئۆتۆنۆمییەك کە دەوڵەتی تورکیا نایدات بە هاووڵاتیانی کوردی خۆی".

بەڕێز جەنابی سەرۆکی ئەنجوومەن ، هیچ کەس ناتوانێت حاشا لە گرینگی تورکیا وەك ئەندامی ناتۆ یان یارمەتییەکانی ئەم دەوڵەتە لەم شەڕەی دوایی کەنداودا بکات . بە هەر حاڵ پرسیارەکەی من ئەوەیە کە ئایا ئێمە تا ئێستا لە پەیوەندییە

نزیکەکانمان لە گەڵ تورکیا باسی ئەو پێشێلکارییە بەڵگەمەندانەی مافی مرۆڤمان کردووە لە تورکیا یان داگیرکردنی بەردەوامی بەشێك لە قوبرس لە لایەن تورکیاوە . سەرکەوتن لە کەنداوی فارس سەرکەوتنێکی گەورە بوو بۆ یاسای نێونەتەوەیی بەلاّم ئەوەندە کە نەتەوە یەکگرتووەکان دژی دەستدرێژی عێراق بۆ سەر کوێت دەنگی خۆی بەرز کردەوە ، ئەوەندەش پێویستە ئەنجوومەنی ئاسایش بڕیارنامە دەربکات و داوا لە تورکیا بەکات لە قوبرس بچێتە دەرەوە . جیهان چاوەڕوانی ئەوەیە سەربازانی تورکیا لە دوورگەی قوبرس بچنە دەرەوە و ڕێز لە سەربەخۆیی و یکپارچەیی خاکی قوبرس بگیردرێت .

جەنابی سەرۆکی ئەنجوومەن داوا لە حکوومەتی ئەمریکا دەکەم بە گوێرەی ڕێوشوێنی یاسایی نێونەتەوەیی هەڵسوکەوت بکات . داواکارم دەستی دۆستی بەرەو لای کورد درێژ بکەین و لە هەمان کاتدا بە تورکیا بلێین کە جیهان چاوەڕوانی ڕێگاچارەیەکی دادپەروەرانەیە بۆ قوبرس .

جەنابی سەرۆکی ئەنجوومەن داوادەکەم وتارەکەی ڕۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست" و لێدوانەکەی ئەم دواییەی "پیتر گالبرەیس[٤]"، کارمەندی کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی ئەنجوومەنی پیران سەبارەت بە بارودۆخی دژواری کورد بخرێتە بەر دەستی هاوکارانم .

وتەکانی "پیتر گالبرەیس ":

"ئەمرۆ سەرنجی جیهان لە سەر دواین قوربانیانی سەدام حوسەین چڕ بووەتەوە واتا خەڵکی کوێت . بە هەرحاڵ کورد یەکەمین و درێژخایەنترین قوربانی سەدام بووە.

[٤] PETER GALBRAITH

بەداخەوە زۆربەی ئەو شتانەی کە بە سەر کورددا هاتووە لـە شـوێنگەلێك رووی داوە کە بە هۆی سیاسی و جۆگرافیاییەوە ، میـدیا جیهانییەکان دەستیان پێـی راناگـات . من بە کورتی بەشێك لەو نەهامەتیان دەخەمە روو کە بـە سـەر ٣میلیـۆن کـوردی کوردستانی عێراقدا هاتووە" .

لە پەیوەندی لە گەڵ کاروباری کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی ئەنجوومەنی پـیران سەبارەت بە شەڕی ئێران و عێـراق ، مـن دوو جـار سـەردانی کوردسـتانی عێـراقم کردووە : ساڵی ١٩٨٤ و ساڵی ١٩٨٧ . لە میانەی ئەم دیدارانەدا تـوانیم رەفتـاری زۆر خراپی دەوڵەتی عێراق لە گەڵ خەڵکی کورد ببینم . لە ساڵی ١٩٨٨ بـاروودۆخی کوردەکانی عێراق ، دوو جار دزەی کردە ناو ویژدانی کۆمـەڵگای نێونەتەوەیی : یەکەم جار لە رێگای ئەو راپۆرتانە کە سەبارەت بە هێرشی کیمیـایی بـۆ سـەر شارۆچـکەی کوردنشینی هەڵەبجە بڵاو بووەوە و جاری دووەم لەکاتی کۆڕەوی بەرفراوانی ئاوارەکانی باکووری عێراق لە مانگی ئەیلوول . ئەم ئاوارانە بە سەرهاتی هێرشە کیمیاییەکانیان لەلایەن سوپای عێراقەوە دەگێڕایەوە .

لە پەیوەندی لە گەڵ ئەو گەڵاڵە یاسایە کە سناتۆر " پێڵ " بۆ گەمارۆدانی ئـابووری عێراق (بە هۆی کەڵك وەرگرتن لەچەکی کیمیایی دژی کورد) تەسلیمی ئەنجوومـەنی کردبوو کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی ئەنجوومەن داوای لێکردم بە سـەرۆکایەتی لێژنەیەك ، سەبارەت بە کەڵك وەرگرتنی عێراق لە چەکی کیمیـایی راپـۆرت بـدەم و بەڵگەنامە کۆ بکەمەوە .

لێژنەی راستی دۆزینەوەی ئێمە بەڵگەنامە و نیشانەی زۆری دۆزییەوە سەبارەت بەوەی کە عێـراق دژی خـەڵکی سـڤیل ، چـەکی کیمیـایی بـەکار هێنـاوە لـە هێرشـێکی

بەرفراواندا کە لە ۲٥ی ئابی ۱۹۸۸ دەستی پێکردووە . ئامانجی ئەم هێرشە ، تێکشکاندنی بزووتنەوەی کورد بوو و گەیشتە ئامانجی خۆی .

ئەم هێرشە کیمیاییانە بەشێك بوو لە سیاسەتی سەربازی عێراق کە مەبەستی چۆڵ کردنی گەلێ لە ناوچەکانی کوردستانی عێراق بوو. هەندێك لە خاڵەکانی ئەم سیاسەتە بریتی بوون لە :

۱ـ کاول کردنی گوند و شارۆچکەکانی سەراسەری کوردستان

۲ـ دووبارە نیشتەجێ کردنی خەڵکی کورد لە شوێنە نوێ بەکۆمەڵەکان کە لە ژێر چاودێری سەربازیدان

۳ـ دوورخستنەوەی کوردەکان بۆ شوێنەکانی دەرەوەی کوردستان

٤ـ بەکارهێنانی تاکتیکە تۆقێنەرەکان ، لەوانە گازی کیمیایی بۆ ئەوەی خەڵکەکە لەو شوێنانە کە دەبێ چۆڵ بکرێن ، بچنە دەرەوە .

ئەم سیاسەتە بە دڵرەقییەکی زۆرەوە جێبەجێ دەکرا و هیچ حیسابێك بۆ بیروڕای جیهان و یاسای نێونەتەوەیی نەدەکرا . لیژنەی راستی دۆزینەوەی ئێمە بەو ئەنجامە گەیشت کە بە چەکی کیمیایی هێرش کراوەتە سەر ٤۹ گوند . ئێمە لە سەر ئەو بڕوایەین کە ژمارەی گشتی ئەو گوندانە کە بە چەکی کیمیایی هێرشیان کراوەتە سەر گەلێ لەوە زۆرترە . لە دوای هێرشی کیمیایی ، شالاوی سەربازی بەڕێوەچووە و ئەو کەسانە کە زیندوو مابوون یان نەیانتوانیبوو خۆیان بگەیەننە تورکیا بە کۆمەڵ کوژراون. بە گوێرەی ئەو گفتوگۆیانە کە ئێمە لە گەڵ خەڵکەکە دا ئەنجاممان داوە ، دەتوانین بەراورد بکەین کە ژمارەی ئەو کەسانەی کە لە ئەنجامی هێرشی کیمیاییدا و شالاوە سەربازییەکانی پاش ئەوە کوژراون و برینداربوونە ، هەزاران کەسە .

بەهەرحاڵ زانیارییەکانی ئێمە تەنها لەو کوردانەی عێراق وەرگێڕاوە کـە پـەنایان بـۆ تورکیا هێنابوو . ئەگەر ئەو جۆرە شاڵاوە سەربازییانە کە لـە ناوچـە سـنوورییەکاندا بەرێوە چووە لە ناوچەکانی قوڵایی خاکی کوردستانی عێـراقیش بەرێـەوە چـووبایا ، ژمارەی کوژراوە کوردەکان دەبوو بە دەیان یان سەدان هەزار کەس .

ژمارەی گشتی کوژراو بریندارەکان لە دەستی ئێمەدا نییـە . ئێمـە لـە راسـتیدا بـە دڵنیاییەوە نـازانین لـە سـاڵی ١٩٨٨ەوە لـە کوردسـتانی عێـراق چـی رووی داووە . سەربازە عێراقییەکان سنووری تورکیا و عێراقیان لـە سـەرەتای ئـەیلوولی ١٩٨٨ەوە داخستووە و بێ دەنگییەکی کوشندە بـە سـەر کوردسـتانی عێراقـدا زاڵ بـووە . لـە هەفتەی کۆتایی مانگی ئاگۆست و هەفتـەی سـەرەتای مـانگی ئـەیلوولی ١٩٨٨ ، نزیکەی ٦٥هەزار کەس لە ناکاو سنووری عێراق و تورکیایان تێپەڕاند . هەرچەند کە ئەم کەسانە لە گوندە جیاوازەکانی ناوچە شاخاوییەکانەوە هاتبوون بەڵام یـەك جـۆرە هێرشیان کرابووە سەر .

بە یارمەتیتان شتێك سەبارەت بە چۆنییەتی ئەم هێرشانە بڵێم . لـە ئێـوارەی رۆژی ٢٥ی ئاب ، فڕۆکە و هێلیکۆپتەرەکانی عێراق ، گوندەکانی ناوچەی زاخـۆ، دهـۆك و ئامێدییان بە چەکی کیمیایی بومباران کرد . بە وتەی یـەکێ لـە دانیـشتووانی ئـەم ناوچانە:

" فڕۆکەکان هەرجارێ ٤ تا٨ دانە بۆمبیان دەخستە خوارەوە . ئەم بۆمبانـە کـە بـە "کانیستێری سەوز" [٥] ناسراون ، لە کاتی تەقینەوەدا دەنگێکی کەمیان هەبوو و پاش تەقینەوە هەورێك ئاسمانی شوێنەکەی دادەپۆشی کە رەنگەکەی سـپی یـا زەرد بـوو .

[٥] green cannisters

پاشان بۆنی نوندی سیر ، پیوازی گەنیو ، سێو و جافەری(مەعدەنووس) لە ناوچە بڵاو دەبووە و ئەوانەی کە کەوتبوونە بەر کیمیایی ، بەرەبەرە یان کتووپڕ دەمردن .
تەرمی مردووەکان وشك ببوو و هەندێ جار شین و رەش ببوو . ژیان و مەرگ پەیوەندی بەوەوە هەبووە کە کەسەکە لە کوێ راوەستابوو و ئاراستەی با دەیگرت یا نا. لە ناکاو هاواری دایکێکم بیست کە منداڵەکانی ٢٠ هەنگاو لەو لاتر مردبوون و خۆی هیچی لێ نەهاتبوو" .
بە وتەی ئەوانەی کە زیندوو ماون ، ئاژەڵەکان مردوون و پەلەوەرەکان لە ئاسمانەوە کەوتوونەتە خوارەوە . پاشان سەربازەکان جل و بەرگی تایبەتی دژە کیمیاییان لە بەر کردووە و هاتوونە ناو گوند . لە هەندێ شوێندا وەك گوندی" بازێ [٦]" ، هێزەکانی عێراق گوندنشینەکانیان داوەتە بەر دەستڕێژی گوولە و پاشان تەرمەکانیان لە گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا شاردۆتەوە و بە بۆڵدیزر خاکیان کردووە بە سەریاندا . ئەم وەسفکردنە تێکەڵێك بوو لە سەدان گفتوگۆی ئێمە لەگەڵ ئاوارەکانی کەمپە سەرەکییەکان (لە تورکیا) . گفتوگۆکان دوو هەفتە پاش رووداوەکان ئەنجام دراون و هەموو چین و توێژێکی خەلکی لە خۆ گرتووە لە کوردە خەباتکارە چەکدارەکان(پێشمەرگە) بگرە تا ژن و پیاو و منداڵ . ئێمە کێشەمان نەبوو بۆ دۆزینەوەی شاهیدی رووداوەکان لە بەر ئەوەی کە لە راستیدا بە بەراوردی من نیوە هەتا سێ لە چواری ئاوارەکان ئەم رووداوانەیان بە چاوی خۆیان بینیوە کەمن وەسفم کرد.
بە گوێرەی سیستمی یاسایی ئێمە ، قسەکانی شاهیدانی عەینی باشترین بەلگەیە . بەهەرحاڵ کۆمەلێك لە نیشانە فیزیکییەکانی ئەم هێرشانە لە سەر جەستەی

---

[٦] the village of Baze

ئاوارەکان دیار بوو . تیمێك له پزیشکه ئەمریکاییەکان کە ئاوارە برینداره‌کانیان بینیوه ، کۆمەڵێك له نیشانەکانی چەکە کیمیاییەکانیان لە سەر جەستەی ئاوارەکان بینیوه . تیمێك له تەلەفزیۆنی بەریتانیا بە سەرۆکایەتی "گوین رابێرتز" [٧] (کە پاشان فیلمەکەیان دەبینین) چوونەتە ناو عێراق و پارچەی بۆمبە کیمیاییەکانیان لە ژێر خاك دەرهێناوە . کاتێ کە لە ٨ی ئەیلوولی ١٩٨٨ وەزیری دەرەوە ،" شوڵتز" بەکارهێنانی چەکی کیمیایی (لە لایەن عێراقەوە) شەرمەزار کرد ، بە وتەی چاپەمەنییەکان بە گوێرەی زانیارییە تەکنیکییەکانی بەردەست ئەم کارەی کرد. لە راستیدا لە کاتێکدا کە کێشەی وەڵامی گونجاو بە عێراق بە هۆی هێرشە کیمیاییەکانی لە نێوان ئەنجوومەنی پیران (کە خوازیاری گەمارۆدانی ئابووری عێراق بوو) و دەوڵەتی رەیگان (کە بە هیچ شێوەیەك لە گەڵ ئەوەدا نەبوو هیچ کارێك دژی عێراق بکرێت) هەروەها بە توندی بەردەوام بوو ، هیچ جیاوازێکی بیرورا لە سەر ئەو راستییە لە ئارادا نەبوو کە عێراق کەڵکی لە چەکی کیمیایی وەرگرتووە .

بە یارمەتیتان دەمەوێت دوو خاڵی دیکە سەبارەت بە کەڵك وەرگرتنی عێراق لە چەکی کیمیایی دژی کەمینەی کوردی خۆی زیاد بکەم : یەکەم ئەوە کە ئەم هێرشانە لە ٢٥ی ئابی ١٩٨٨ دەستی پێکردووە واتا ٥ رۆژ پاش جێبەجێ کرانی ئاگربەستی نێوان ئێران و عێراق . دووەم ئەوە کە ئامانجی ئەم هێرشانە تەنها کوردە شەڕوانەکان(مەبەستی پێشمەرگەکانە- وەرگێڕ) نەبوون . شەڕوانەکان لە مۆڵگەکانی خۆیان لە باکووری عێراق بوون کە سەرزەمینێکی وشکی بێ دار و بەرگە و رەنگە بنکەکانیان لە ئاسمانەوە دیاربن . بە هەرحاڵ رژێمی عێراق هێرشی کردە سەر

---

[٧] Gwynne Roberts

گوندەکانی نێـو دۆڵـەکان ، هـەر بۆیـە زۆربـەی قوربانییـەکان ژن، منـداڵ و پیـاوە سڤیلەکان بوون .

هێرشە کیمیاییەکانی عێراق زۆر توند بوو . عێراق دەیتوانی بە بێ کـەڵك وەرگـرتن لە چەکی کیمیایی و بە کۆمەڵ نەکوشتنی بێ گوناح ، بزووتنەوەی چـەکداری کـوردی سەرکوت بکا بەڵام لە بـاتی ئـەوە دەوڵـەتی عێـراق خەڵکەکـەی بـە دڕندانـەترین و نامرۆڤانەترین شێوە سزا دا لە بەر ئەوە کە وەك نەیاری خۆی سەیریانی دەکرد .

کیمیابـاران تـەنها بەشـێك لـە سیاسـەتی دژە کوردانـەی عێـراق بـوو . لـە کـاتی سەفەرەکەی من بۆ عێراق لە ئەیلوولی ١٩٨٧ ، لە سەر جادەی بەغداد ــ جلـەولا ، دەربەندیخان ، سلێمانی و کەرکوك ، ٤٠ گوندی کوردنشینم ژمارد کە لەم دواییانـەدا کاول کرابوون . ئەم بەشەی خاکی کوردستان سەرزەمینێکی ترسناك بـوو کـە تـەنها تیری داری کارەبا ، گۆڕستان و باخە بێ خاوەنەکانی تێـدا مـابوو .ئـەم گوندانـە لـە ناوچـە دەستپێڕانەگەیـشتووەکاندا نـەبوون بـەڵکوو لـە سـەر جـادە سـەرەکییەکانی کوردستانی عێراق بوون . کە وابوو کاول کردنی ئەم گوندانە هیچ پاساوێکی سەربازی نەبوو ، بەڵکوو تەنها نموونەیەکی دیکەی سیاسەتی سزادانی خەڵکی سڤیلی بێ گوناح بوو .

ڕێبەرانی کورد بەڵگەنامەی ئـەوەیان خـستۆتەڕوو کـە ٣٨٩٧ گونـد کـاول کـراون و هەزاران قوتابخانە و سەدان کلیسا و مزگەوتی کۆن رووخێنراون . خەڵکی ئەم گوندانـە لە هەندێ کەمپ لە نزیکی شارۆچکەکان نیشتەجێ کراون کە لە ژێر چاودێری سوپای عێراقدان و هەندێ جار بۆ بیاوانەکانی باشـووری وڵات دوور دەخرێنـەوە کـە زۆر لـە ناوچە شاخاوییەکانی کوردستان دوورن . من ناتوانم ژمارەی قوربانیانی ئەم سیاسەتە

مەزەندە بکەم بەڵام مەعقولـە ژمارەیـان زۆر بێـت . بەرنامـەی دەرکردنـی خـەڵك بەتایبەت دڵڕەقانە بوو و کولتوورێکی دەوڵەمەند و کەوناری لە ناو برد .
سەرەنجام دەمـەوێت ئاماژە بەوە بکەم کە کورد بووەتە قوربانی جۆرێك پێشێل کردنـی مافی مرۆڤ کە رووبەڕووی هەموو خەڵکی عێراق بۆتەوە . ئـەم کردەوانـە بـریتین لـە کوشتن ، ئەشکەنجە ، دەستبەسـەر کردن بە بێ حـوکمی دادگـا و بێبـەش کـردن لـە ئازادییە بنەڕەتییەکان . یەکێ لـە کـردەوە نـوێ و تایبەتـەکانی دەوڵـەتی عێـراق ، ئەشکەنجە و کوشتنی منداڵەکانە بۆ ئەوەی دایك و باوکیان سزا بدات و و گوشـاریان بخاتە سەر. رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی بەڵگەنامەی ئەوەی لـە دەسـتدایە کـە بنەماڵەکان لە بەرامبەر وەرگرتنەوەی تەرمی پارچە پارچـە کـراوی مێرمنداڵـەکانیان پارەیان داوە بە دەوڵەت .
بە نیسبەت کوردەوە ، عێراق بە تـەواوی مرۆڤکـوژ بـووە. بـە هـەرحاڵ بـە گـشتی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی لە بەرامبەر کاول کردنی کوردستانی عێراق و تەنانەت کەڵك وەرگرتن لە چەکی کیمیایی دژی خەڵکی سڤیلی بێ گوناح بـە پـارێزەوە کاردانـەوەی نیشان داوە . هەروا کە گەلێ لە ئێوە دەزانن ، لە ساڵی ١٩٨٨ کتوپڕ پاش وەرگرتنی راپۆرتی بەکارهێنانی بەرفراوانی چـەکی کیمـایی دژی کـورد ، سـناتۆر " پێـڵ " و سناتۆر" هێلمز" گەڵاڵەنامەیەکیان تەسلیمی ئەنجوومەن کـرد بـۆ ئـەوەی کۆمـەڵێك گەمارۆی ماددی و ئابووری بخرێتە سەر عێراق. ئەم گەڵاڵەنامەیە (بەناوی پێشگیری لە ژینۆسایدی ١٩٨٨) یـەك رۆژ دواتـر لـە لایـەن ئەنجوومەنـەوە پەسـند کـرا (کـە کردەوەیەکی ئەوندە خێرا لە ئەنجوومەندا نموونەی نەبووە) بەڵام بەداخـەوە نـەبوو بـە یاسا و بە هۆی بەرژەوەندییە ئابوورییە زۆر تایبەتەکانی ئەمریکا دژایـەتی لـە گـەڵ

کرا و ئیدارەی ڕەیگان بە تەواوی دژی راوەستا و لە ئاکامی مانۆڕە پارلّمانیەکانی ڕۆژی کۆتایی خولی ۱۰۰ی کۆنگرێسی ئەمریکا هەرەسی هێنا .

گەلاّلە یاسای پێشگیری لە ژینۆساید تەنها ڕووداوێك بوو کە لە جیهان دا قەوما بۆ ئەوەی وەلاّمێکی چرووپڕ بدرێتەوە بە پێشێل کردنی مافی کورد و یاسای نێونەتەوەیی.لەم پەیوەندییەدا تەنها چەند ولاّت بوون کە لە ولاّتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا زیاتر چوونە پێش، لانیکەم شۆڵتز ، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا هێرشە کیمیاییەکانی شەرمەزار کرد .

کاتێ کە سەدام حوسەین کوێتی داگیر کرد لە سەر ئەو بڕوایە نەبوو کە جیهان کاردانەوەیەکی ئەوەندە توند نیشان بدات . لەوانەیە یەکێ لە هۆکارەکانی ئەم شێوازە بیرکردنەوەیەی سەدام، بێ هەڵوێستی ئێمە بووبێ بە نیسبەت کیمیاباران کردنی خەڵکی عێراق کە پێشتر سەدام دەیکرد .

ئێستا کە سەربەخۆیی کوێت دەستەبەر بووە هیوادارم یەکەمین و درێژخایەنترین قوربانییانی سەدام لە بیر نەکەین واتا کوردەکان . هەتا کاتێك دیکتاتۆرێك سەرکردایەتی عێراق بکات مافی کورد لە عێراق بە هیچ شێوەیەك دەستەبەر نابێت. مانەوەی کولتووری کورد و تەنانەت مانەوەی فیزیکی کورد بەوە پەیوەستە کە بوار بۆ ئۆتۆنۆمی کوردستان خۆش بکرێت . کاتێك کە عێراق کەوتە ژێر چەتری پاراستنی زلهێزەکان(مەبەستی بریتانیایە- وەرگێڕ) ئۆتۆنۆمی کوردستان لە لایەن زلهێزەکانی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی و کۆمەڵەی گەلانەوە گارانتی کرا بەلاّم بە هەرحاڵ کۆمەڵگای نێونەتەوەیی نەیویست و توانایی ئەوەشی نەبوو ئەم گارانتیانە جێبەجێ بکات . لەوانەیە لە بارودۆخی پاش شەڕی(کەنداوی فارس) گارانتی

نێونەتەوەیی دەستەبەر بکرێت لە نێو عێراقێکدا کە رێز لە مافی مرۆڤ و مافی سیاسی هەموو هاووڵاتیانی عێراق بگرێت . ئۆپۆزیسیۆنی نایەکانگیری عێراق(لەوانە حیزبە سەرەکییەکانی کوردستان) لە سەر بەرنامەیەکی سیاسی دیمۆکراتێك بۆ عێراقی پاش سەدام رێککەوتوون . بە بیروبۆچوونی من ئەمە سەرەتایەکی هیوابەخشە . من لە سەر ئەو بڕوایەم کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانانی دەبێت هەرچی لە دەستیان دێت بیکەن بۆ ئەوەی ئالتەرناتیڤێکی دیمۆکرات لە عێراق پێکبێت ، ئالتەرناتیڤێکی وا باشترین هیوایە بۆ کورد .

من لە قۆناخی پاش هۆلۆکاست(شاڵاوی سووتاندنی جولەکەکان بە دەستی هیتلەر-وەرگێڕ) گەورە بووم و بە هۆی ئەوەی کە ئاگاداری ئەم رووداوە جیهانییە بووم باش لە بیرم دێت بیروڕای ئەوەی ئێمە ئەوە بوو کە نابێت شتێکی وا ئیدی قەد رووبدات . واتاکەی ئەوەیە کە رووداوێکی جەهەنمی وا نابێت جارێکی دیکە پشتگوێ بخرێت و سەرنجی پێنەدرێت .

هیچ کەس تراژیدیایەکی ئەوەندە گەورەی بە چاو نەبینیوە کە لە ئەیلوولی ١٩٨٨ رووی داوە و بێ ناونیشان ماوەتەوە . من وێنای زۆرم لەو ٥ رۆژە هەیە کە لە سنووری عێراق و تورکیا بووم : لە سەر شاخێکی بەرز ژنێك لە سەر کۆڵە کەلووپەلە بچووکەکەی دانیشتبوو کە هەموو دارونەداری بوو و بیری لە داهاتوویەکی بە تەواوی نادیار دەکردەوە . کەرەکان پاش ئەوەی لە لایەن خاوەنە ئاوارەکانیانەوە بەرەڵا کرابوون بە توورەکەی پڕ زەرق وبەرقەوە سەرگەردان دەگەڕان ، پیرەمەردێك دەگریا لە بەر ئەوەی هەواڵی مردنی منداڵە گەورە و بچووکەکانی خۆی بیستبووو . ئەمانە

کۆمەڵێك وێنان کە تا ماوم قەد لەبیرم ناچێت . هیوادارم ئێمە نەهێڵین جارێکی دیکە ئێش و ژانگەلێکی وا بێ سەرنج و بێ وەڵام بمێنێتەوە.

٣٠ ی ئاداری ١٩٩٢ – ئەنجوومەنی نوێنەران
تراژیدیایی مافی مروڤ : ڕەفتاری تورکیا لەگەڵ کوردەکان

بەڕێز "برومفیلد"[1]، نوێنەری ئەیالەتی میشیگان:
جەنابی سەرۆك ، جیهان بەهۆی ڕەفتاری دڕندانەی سەدام حوسەین لەگەڵ کەمینەی کورد لە باکووری عێراق هەژا. ئێستاش جیهان ڕاستیەکانی پێشهاتێکی تەنانەت هەژێنتر دەبینێ کە ئەویش سەرکووتی دڕندانەی کوردەکانە بەدەستی تورکیا کە (ئەندامی) ناتۆیە و هاوپەیمانی نزیکی وڵاتە یەکگرتووەکانە لە ناتۆدا.
لەماوەی چەند هەفتەی ڕابردوودا، هێزەکانی ئاسایشی تورکیا هێزێکی بەرفراوانیان بەکارهێناوە بۆ سەرکووتکردنی گریلا کوردە جیاییخوازەکان. لەدوایین شەڕ لەگەڵ کوردەکان، یەکینەکانی سوپای تورکیا کەڵکیان لە پێداویستە سەربازییەکانی ئاڵمانیا وەرگرتووە. دەوڵەتی ئاڵمانیا کەڵکوەرگرتنی دەوڵەتی تورکیا لە پێداویستە سەربازییەکانی ئەم وڵاتەی دژ بە کۆمەڵگای کورد بەتوندی شەرمەزار کردووە و داوای لە کۆمەڵگای ئورووپا کردووە پێشێلکردنی مافی مروڤی کەمینەی کورد بەدەستی تورکیا پروتستۆ بکات.
ئاڵمانیا بەو شەرت ومەرجە سازوبەرگی سەربازی داوە بە تورکیا کە تەنها بۆ ئامانجی بەرگری لە ناتۆ کەڵك لەم سازوبەرگە وەربگرێت و ئێستا ناردنی چەك بۆ تورکیای هەڵواسیوە تا لێپرسینەوە و لێکولینەوە لەم ڕووداوە بکرێت. حیزبێکی ئادەسەڵاتدار

[1] Mr. BROOMFIELD

لە ئاڵمانیا بەناوی"حیزبی دیموکراتە ئازادەکان" داوای لەکۆمەڵگای ئەورووپا کردووە کە داواکاری تورکیا بۆ بەئەندامبوون لەو رێکخراوەیە رەت بکاتەوە.

پارتی کرێکارانی کوردستان (PKK) لەساڵی ١٩٨٤ ـ ەوە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆ لە تورکیا هەوڵ دەدات و تا ئێستا پتر لە ٣٤٠٠ کەس لەئاکامی شەڕ لە نێوان هێزەکانی ئاسایشی تورکیا و کوردە جیاییخوازەکان کوژراون.

هەرچەند کە دەوڵەتی تورکیا کۆمەڵێك کێشەی ئەمنی هەیە کە دەبێ چارەسەری بکات، بەڵام هێزەکانی سەرەڕۆیی دەکەن و گەلێ لە سەربازە تورکەکان و یەکینەکانی پولیس دەستیان داوە بە کوشتنی نایاسایی، ئەشکەنجە و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ .

هەرچەند کە سەرۆك وەزیرانی نوێی تورکیا، "سولیمان دمیرل" بەڵێنی داوە ئەو رەفتارە هەڵانە قەرەبوو بکاتەوە کە لەگەڵ کەمینەی کورد کراوە، بەڵام وادیارە ئەویش بڕیاری داوە ئۆپەراسیونە سەربازییەکانی دژی کوردەکان زیاد بکات، لە باتی ئەوەی بۆ دوزینەوەی رێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانە بۆ ئەم پێکدادانە درێژخایەنە، لەگەڵ کوردەکان وتووێژ بکات.

من بەتایبەت لەوە زیزم کە تورکیا جارێکی دیکە بۆ سەرکوتکردنی هاووڵاتیانی خۆی لەو سازوبەرگە سەربازییە کەڵك وەردەگرێت کە لەپێناو ئامانجەکانی ناتۆدا پێیدراوە. ئەم کردەوەیە، بڕیاری ناخۆشی تورکیام وەبیردەهێنێتەوە بۆ کەڵکوەرگرتن لە چەکەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ داگیرکردنی تراژیدیکی قوبرس لەساڵی ١٩٧٤ ، ئەو داگیرکارییە کە تا ئەمڕۆ بەردەوامە.

٧ ی نیسانی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی پیران
سیاسەتەکانی تورکیا بەرامبەر بە هاووڵاتیە کوردەکانی

بەڕێز دیکونسینی[1]:

جەنابی سەرۆك، من ئەمرۆ دەمەوێت نیگەرانی خۆم دەرببڕم دەربارەی بارودوخی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا کە لەم هەفتانەی دواییدا گەیشتووەتە ئاستی شەڕی ناوخۆ. سەرۆك وەزیرانی ئەم دواییە هەڵبژێردراوی تورکیا، "سولەیمان دمیرل" وتوویەتی کە چارەسەرکردنی بارودۆخی کورد، ئامانجی سەرەکی دەوڵەتەکەیەتی. "دمیرل" لەکاتی سەردانە گشتیەکەی بۆ ناوچەی کوردنشین لەساڵی رابردوو ئاماژەی بەهاووڵاتیانی کوردی تورکیا کرد و بەڵێنی دا ئۆتۆنومیەکی کوولتووری فراوانتر و پێشکەوتنی زۆرتری ئابووریان پێبدات. دەوڵەتی بەڕێز "دمیرل" کەندوکۆسپەکانی سەر بڵاوبوونەوەی چاپەمەنیە کوردییەکان و کەڵکوەرگرتن لە زمانی کوردی لابردووە و هیوای دەربڕیوە کە زیادبوونی ئۆتۆنومی کوولتووری ببێتەهۆی کەمبوونەوەی پشتیوانی لە PKK کە هەوڵ دەدات بۆ دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ.

بەداخەوە هەوڵەکانی "دمیرل" بۆ ئارامکردنی بارودۆخی کورد، نەبووەتە هۆی کەمبوونەوەی ئاڵۆزییەکان و لە باتی ئەوە شەپۆلی ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا تەقیوەتەوە و ئاستی توندوتیژییەکانی نێوان هێزەکانی

---

[1] Mr. DECONCINI

ئاسایش و هێزەكانی PKK بەرز بووەتەوە و بووەتە هۆی كوژرانی خەڵكی بێ گوناح كە ئەمەش شتێكی قبووڵنەكراوە.

ئەم دواییانە ١٤ نوێنەری كورد بۆ پرۆتستۆكردنی سیاسەتی دەوڵەت بەرامبەر بە هاووڵاتیە كوردەكان، لە ئینتلافی دەسەڵاتدار لە پارلمانی توركیا كشاونەتەوە. دەوڵەتی نوێی توركیا و بەرنامە بەرفراوانە چاكسازە دیموكراتیەكانی ئێستا بەهۆی ئاڵۆزی و شڵەژاوی بارودۆخەكە لە باشووری رۆژهەڵاتی توركیا كەوتووە ناو مەترسی. هێرشە سەربازییەكانی توركیا بۆ باكووری عێراق(كە ئامانجی بنكەكانی PKKیە) لەراستیدا بووەتە هۆی كوژرانی خەڵكی مەدەنی كە هیچ پشتیوانییەكیان لە PKK نەكردووە. كردەوەكانی هێزەكانی ئاسایش دژی PKK بێ دەستپارێزان بووە و زیاتر دانیشتووانی كوردی هانداوە و سەراسەری ناوچەی ناسەقامگیرتر كردووە. هاوپەیانی توركیا لە ناتۆ واتا ئاڵمانیا ئەم دواییانە ناردنی چەك بۆ توركیای هەلواسیوە، لەبەر ئەوەی توركیا ئەم چەكانەی بۆ هێرش دژی كوردەكان بەكارهێناوە. ئاڵمانیا رایگەیاندووە دەیەوێت مەسەلەی كورد لە كونفرانسی ئاسایش و هاوكاری لە هیلیسینكی بخاتەڕوو.

جەنابی سەرۆكی ئەنجوومەن، لەقازانجی هەموو لایەنەكاندایە كە دەوڵەتی توركیا لەكاتی بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ PKK بەتەواوی دەست بپارێزێت. لەكاتێكدا كە توركیا و لەراستیدا هەموو دەوڵەتەكان مافی پاراستنی ئاسایشی هاووڵاتیان و یەكپارچەیی خاكەكەیان هەیە، بەڵام توركیا لە بەرامبەر ئەوە دەروەسە كە مافی هاووڵاتیانی خۆی بپارێزێ. بەداخەوە هەر كاتێ كە هێرشەكانی PKK زیاد دەبێت، بەهۆی كردەوە توندوتیژەكانی هێزەكانی ئاسایشی توركیا، مافی مرۆڤی خەڵكی

مەدەنی باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا زیاتر پێشێل دەکرێت. ئەم کردەوانە بەتایبەت جێگای داخە، چونکە لە کاتێکدا ئەنجام دەدرێت کە بە ڕێبەرایەتی سەرۆک "دمیرل"، دەوڵەتی تورکیا کۆمەلێ هەنگاوی گرنگی هەڵگرتووە بۆ باشترکردنی مافی مەدەنی و مرۆڤی هاووڵاتیانی.

ئەم ڕەوتە دەبێ بەردەوام بێ و چاکسازی دەبێ بە توندی لە هەموو ئاستەکانی دەوڵەت بەردەوام بێت. دەوڵەتی تورکیا دەبێ بەخێرایی و گڕوتینی زۆرترەوە، مافی مەدەنی و مرۆڤیی هاووڵاتییەکانی بپارێزێ و ئەوە مسوگەر بکات کە هێزەکانی ئاسایشی تورکیا بەگوێرەی ڕەوتی جێکەوتووی دیموکراسی و نێونەتەوەیی ڕەفتار بکەن. توندوتیژی تەنها توندوتیژی دەهێنێت و پشتیوانی لە PKK زیاتر دەبێت، ئەگەر سەرۆک "دمیرل" هەنگاوی شێلگیرانە هەڵنەگرێت بۆ پاراستنی مافەکانی سەرجەم هاووڵاتیانی تورکیا.

حەواندنەوەی کوردەکان لە باکووری عێراق
١٢ی حوزەیرانی ١٩٩٢- ئەنجوومەنی پیران

بەڕێز" رەید[1]" :

جەنابی سەرۆك دوێنێ ئەنجوومەنی پیران رەزامەندی دەربڕی لەگەڵ بڕیارنامەی ٢٩٩ی کۆنگرێس کە لەلایەن نوێنەری کۆنگرێس ، "جەیمز بیلبرەی "یەوە خرابووە روو . ئەم بڕیارنامەیە داوا لە تورکیا دەکات رێکەوتننامەی خۆی لەگەڵ ئەمریکا پاش حوزەیرانی ١٩٩٢ درێژ بکاتەوە بۆ ئەوەی بنکە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە باشووری تورکیا وبنکەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق بمێننەوە . هەروەها بڕیارنامەکە دەڵێت: "ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و نەتەوە یەکگرتووەکان دەبێ زۆر گرنگی بدەن بەوەی قەناعەت بە عێراق بهێنن گەمارۆ ئابوورییەکانی سەر باکووری عێراق لاببات و هەروەها دەڵێت ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێ پشتیوانی لە یەکپارچەیی خاکی هەموو ولاتانی ناوچە بکات" .

ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کوردەکانی هاندا راپەڕین بکەن و پاشان لە بەرامبەر کۆمەڵکوژی سەدام بە تەنیا هێشتنییەوە و میلیۆنەها کورد ـ زۆرتر ژن و منداڵ ـ ناچار بوون لە ترسی هەڕەشەکانی سوپای عێراق لە زێدی خۆیان ئاوارە بن. ئەم ئاوارانە ئێش و ئازاری زۆریان بینی، برسێتی زۆریان کێشا .

[1] Mr. REID

سەدام کوردەکانی کیمیاباران کردووە و هەموو گوندەکانی خاپوور کردووە . ئەگەر ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و نەتەوەیەکگرتووەکان لە ناوچە بچنە دەرەوە دەبێ چاوەڕوانی کۆمەڵکوژی تەواوی کوردەکان بین .

لە ڕێگای نەتەوە یەکگرتووەکان و "شالاوی دابینکردنی ئاسایش"ەوە ، ئێمە توانیومانە پێش لە هێرشی گورگەکانی سەدام بگرین بەلام کات کۆتایی پێدێت ، بەم زووانە کات کۆتایی پێدێت و دەبێ ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەست بەکار بێت . ئەمە داواکاری مادی نییە یان داواکاری بۆ دەستێوەردانی سەربازی نییە ، بەڵکوو داواکاری بۆ ڕێبەرایەتی کردنە .

ئەم دواییانە کوردەکان ئاوات و ئارەزووی خۆیان بۆ دیمۆکراسی لە ڕێگای بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنێکی ئازاد و ساڵم و بە دوور لە توندوتیژی دەربڕی. ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێ بەڵێنەکانی خۆی بە نیسبەت ئەم خەڵکە ئازادیخوازە جێبەجێ بکات ، هەربۆیە پەسەند کردنی بڕیارنامەی ۲۹۹ی دوێنێ زۆر گرنگە .

من ستایشی هەوڵەکانی بەڕێز "بیلبرەی" دەکەم بۆ وەبیرهێنانەوەی بەڵێنەکانی دەوڵەتی ئەمریکا و ناردنی پەیامێك بۆ خەڵکی هەژاری کورد . ئەمە کەمترین کارێکە کە ئێمە دەتوانین بۆ کوردەکان بیکەین .

درێژكردنەوەی رێككەوتننامەی شاڵاوی دابینكردنی ئاسایش لە لایەن توركیاوە
٨ی تەموزی ١٩٩٢- ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز" شۆگ[1]" :

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت لەم هەلە كەڵك وەربگرم بۆ ئەوەی سپاسی دەوڵەتی توركیا بە گشتی بكەم بۆ درێژكردنەوەی ماوەی شاڵاوی دابینكردنی ئاسایش بۆ ٦ مانگی دیكە . هەروەها كە ئێوە دەزانن " شاڵاوی دابینكردنی ئاسایش" بەرنامەیەكی نێونەتەوەییە كە دوابەدوای بەئەنجام گەیشتنی "شاڵاوی سەربازیی گەردەلوولی بیابان" بۆ پاراستن و یارمەتێدانی كوردەكانی عێراق داڕێژراوە. هەروەها كە دەوڵەتی ئێمە داوای كردبوو، لە ٢٦ی حوزەیران بە ٢٢٨ دەنگی بەڵێ لە بەرامبەر ١٣٦ دەنگی نەخەیر ، پارلمانی توركیا ئەم رێككەوتننامەیەی درێژ كردەوە.

جەنابی سەرۆك بەفەرمانی ئێوە من بە سەرپەرشتی لێژنەیەكی دوو حیزبی ، ساڵی پار پاش كۆتایی پێهاتنی شاڵاوی سەربازیی گەردەلوولی بیابان (بۆ یارمەتیدانی كوردەكان) سەردانی ناوچەم كرد. بارودۆخی كوردەكان لە كاتی سەردانی ئێمە شڵەژاو بوو و بە تەواوی دیار بوو كە هیچ هەوڵێك بۆ یارمەتیدانی ئەم ئاوارانە بێ هاوكاری دەوڵەتی توركیا سەركەوتوو نابێت . ئەم پشتیوانییە هاتە دی و شاڵاوی دابینكردنی ئاسایش بە سەركەوتوویی توانی كوردەكان بپارێزێ و یارمەتیان بدات . پارلمانی توركیا بە درێژكردنەوەی ئەم رێككەوتننامەیە بۆ ٦ مانگی دیكە ، جارێكیتر

---
[1] Mr. MCHUGH

نیگەرانی مرۆڤدۆستانەی خەڵکی تورکیای بە نیسبەت کوردەکانی باکووری عێراق نیشان دا .

پیرۆزبایی لە تورکیا بۆ درێژکردنەوەی کاتی شاڵاوی دابینکردنی ئاسایش
۹ی تەموزی ۱۹۹۲ - ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز "بیلبرەی" :

جەنابی سەرۆك: لەم دەرفەتە کەڵك وەردەگرم و پیرۆزبایی لە خەڵکی تورکیا دەکەم بە تایبەت لە پارلمانەکەیان (بە ڕێبەرایەتی سەرۆك وەزیران ، سولیمان دمیرل) بۆ دەنگدانە بوێرانەکەی بۆ درێژکردنەوەی شاڵاوی دابینکردنی ئاسایش . بە ۲۲۸ دەنگی ئەرێنی لە بەرامبەر ۱۳٦ دەنگی نەرێنی ، هێزە هاوپەیمانەکان ڕێگایان پێدرا شاڵاوی ئاسمانی خۆیان درێژە پێبدەن بۆ پاراستنی ئاسایش و ئەمنییەتی ئەو سەدان هەزار کوردە ئاوارەیە کە لە باکووری عێراق ماونەتەوە . ئەم دەنگدانە نیشانی دا کە تورکیا دەیەوێت ببێت بە شەریکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و پەیوەست بێت بەو هێزانە کە لەگەڵ ئێمە دیموکراسی و سەقامگیری دەبەنە ناوچە . ئاگادار بوون لە بارودۆخی کوردەکان و هەوڵەکانیان بۆ چارەسەر کردنی گیروگرفتەکانی کوردەکان ، تورکیای کردووە بە ڕێبەری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستێکی دیموکرات و ئاشتیخواز .

جارێکی دیکە سپاسی خۆم و سەرجەم ئەندامانی کۆنگرێس- کە دەنگیان خستۆتە پاڵ دەنگی من بۆ پشتیوانی کردن لە خەڵکی کورد- پێشکەشی خەڵکی تورکیا دەکەم. من گەشبینم بە نیسبەت هاوکاری بەردەوامی دوو وڵاتی ئەمریکا و تورکیا و یارمەتیدانی تورکیا بە ئێمە بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانە ودیمۆکراتیك بۆ داهاتووی کورد .

درێژکردنەوەی ڕێککەوتننامەی شالاوی دابینکردنی ئاسایش هیوایەکی نوێ دەبەخشێ بە کوردەکان

٩ی تەموزی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز " گیلمان" ، نوێنەری ئەیالەتی" نیۆیۆرک" :

جەنابی سەرۆک، دوا بەدوای شەڕی کەنداو ، جیهان ڕووبەڕووی قەیرانی ئاوارەکان بووەوە واتا کاتێك کە کوردەکانی عێراق لە ترسی ئەوەی چارەنووسیان بەدەستی دیکتاتۆرێکی هەرسهێناو قۆربانی بکرێت بەرەو سنوورەکانی ئێران و تورکیا هەڵهاتن . لە وەڵامدا وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کۆمەڵگای نیونەتەوەیی هەرێمیکی پارێزراویان لە باکووری عێراق پێکهێنا و کوردەکانیان هاندا بگەڕێنەوە زێدی خۆیان . وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە هاوکاری کۆمەڵگای نیونەتەوەیی ، دەستی بە هەوڵی حەواندنەوەی کوردەکان کرد کە بە "شالاوی دابینکردنی ئاسایش" ناسراوە. بۆ ئاسانکاری بۆ ئەم شالاوە دەوڵەتی تورکیا ڕەزامەندی خۆی لە گەڵ مانەوەی هێزە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە باشووری ئەو وڵاتە دەربڕی . ئەم بڕیارە بڕیارێکی قارەمانانەیە لە بەر ئەوەی لەوانەیە عێراق تۆڵە لە تورکیا بسێنێتەوە. ئەم ڕێککەوتننامەیە لە حوزەیرانی ١٩٩٢وە بۆ ٦ مانگی دیکە درێژ کراوەتەوە و بە هۆی ئەوەی کە سیستمی حکوومەتی تورکیا دیموکراسی پارلەمانییە، درێژکردنەوەی ئەم ڕێککەوتننامەیە دەبێ لە لایەن پارلەمانەوە بکرێت .

جەنابی سەرۆك گەلێ لە ئێمەی ئەندامی کۆنگرێس خۆشحاڵین کە دۆستانی ئێمە لـە پارلمانی تورکیا، ئەم مانگە شێلگیرانە دەنگیان دا بە درێژکردنەوەی رێککەوتننامەی دابینکردنی ئاسایش. ئەم دەنگدانە کـە دوایـین نموونـەی هاوکـاری تورکیایـە لەگـەڵ رۆژئاوا ، سەقامگیری ناوچە هان دەدات و هیوایەکی نوێ دەبەخشێ بە دەیان هـەزار کەس .

درێژکردنەوەی پشتیوانی تورکیا لە شـالاوی دابینکردنـی ئاسـایش ، گرنگـی دەوری تورکیا لە ناوچە بەرجەستە دەکات . هاوکاریی تورکیا شتێکی یەکلاییکەرەوە بوو بۆ سەرکەوتنی هێزە هاوپەیمانە نێونەتەوەییەکان لە کاتی قـەیرانی کەنـداو و دەورێکـی زۆر گـرینگیش دەبینـێ لـە درووسـت کردنـی داهاتوویـەکی دیمۆکراتیـك . تورکیـا نموونەیەکی باشە، نەتەنها بۆ کۆمارە تازە سەربەخۆبووەکانی یەکێتی سۆفیەتی پێشوو ، بەڵکوو هەروەها بۆ جیهانی عەرەب . تورکیا لـە رێگـای هاوکـاری و دانووسـتانی ئابووری زۆرتـر لـە بەرامبـەر بیرۆکـەی ئاشـتی دەروەسـت بـووە و ئـەم دواییانـەش میوانداری لە رێبەرانی ١١ وڵات کـردووە (لەوانـە رێبـەرانی ٦ کۆمـاری پێـشووی سۆڤیەت و ئەرمەنستان و ئازەربایجان کە لە سەر کێشەی نەگرونی قەرەباغ نـاکۆکن) بۆ واژۆ کردنی پەیمانی هاوکاری ئابووری دەریای رەش .

جـەنابی سـەرۆك بڕیـاری تورکیـا بـۆ درێژکردنـەوەی رێککەوتننامـەی شـالاوی دابینکردنـی ئاسـایش، هیوایـەکی نـوێ دەبەخـشێ بـە کوردەکـان . هەڵویـستی شێلگیرانەی تورکیا وەبیرهێنەری ئەوەیە کە رۆژئاوا دەتوانێ لە سەر تورکیا حیـساب بکات و تورکیا دەتوانێت رۆژ لە دوای رۆژ دەورێکی گرینگتر ببینێـت لـە کاروبـاری ناوچە و جیهاندا .

٦ ی گوڵانی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران
بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا

بەڕێز هامیلتۆن[١]، نوێنەری ئەیالەتی ئیندیانا:

جەنابی سەرۆك، من دەمەوێت جارێکی دیکە سەرنجی هاوکارانم بەرەولای دوایین زنجیرەی ئاڵوگۆڕی نامە لەنێوان وڵاتە یەکگرتووەکان و کاربەدەستانی تورکیا دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا رابکێشم. من لەم پەیوەندییدا نامەیەکەم لەگەڵ "نوزهەت خاندمیر"، باڵوێزی تورکیا لە وڵاتە یەکگرتووەکان ئاڵوگۆڕ کردووە. لەکاتێکدا کە ئێستا چەند مانگ بەسەر ئاڵوگۆڕکردنی نامە لەگەڵ باڵوێزی تورکیا لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، نوزهەت خاندمیر تێپەڕ بووە، بەڵام بە بۆچوونی من، بیروبۆچوونەکانی ئەم باڵوێزە هێشتا بۆ ئەندامانی ئەنجوومەنی نوێنەران سەرنجڕاکێشە. نیگەرانی ئێمە بەنیسبەت بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا لەمانگی کانوونی یەکەمەوە نەڕەویوەتەوە و لەم مانگانەی دواییدا کۆمەڵێك توندوتیژی لەنێوان هێزەکانی تورکیا و خەڵکی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا رووی داوە. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەردەوام هێزی سەربازی خۆی لەم ناوچەیە وەك بەشێك لە"شالاوی دابینکردنی حەسانەوە" دەهێڵێتەوە. بەم هۆیە و کۆمەڵێك هۆکاری دیکە، بەبۆچوونی من ئێمە بەرپرسیارێتی تایبەتمان هەیە کە تورکیا بارودۆخی مافی مرۆڤ لەم ناوچەیە و ناوچەکانی دیکە باشتر بکات.

---

[١] Mr. HAMILTON

لە بەرواری ١٥ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩١ ، باڵوێزی تورکیا لە وڵاتە یەکگرتووەکان نامەیەکی بۆ من لەم پەیوەندییەدا نووسیوە، منیش لە بەرواری ٢٨ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩١ لە نامەیەکدا وەڵامم داوەتەوە کە ئەمە دەقی نامەکەی منە:

کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکان
واشنگتۆن، دی سی، ٢٨ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩١
بەڕێز نوزهەت خاندمیر
باڵوێزی کۆماری تورکیا، واشنگتۆن، دی سی

بەڕێز جەنابی باڵوێز: سپاسی نامەکەی ئێوە لە بەرواری ١٥ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩١ دەکەم کە لەوەڵامی بیروبۆچوونەکانی من لە ٧ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩١ دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا نووسیوتانە. من سپاسی ئێوە دەکەم و خۆشحاڵم کە بۆچوونەکانی ئێوەم بەنیسبەت دیموکراسی و مافی مرۆڤ لە تورکیا وەرگرت. نامەکەی ئێوە خاڵی باشی زۆری تێدا بوو و من خۆشحاڵم کە ئاگاداری ئەو هەنگاوانە بووم کە ئێوە ئاماژەتان پێکردووە. هەروەها کە ئێوە ئاماژەتان پێکردووە، تورکیا تەنها وڵاتیکە لەجیهانی ئیسلامیدا کە ئازادی هەڵبژاردن، ئازادی چاپەمەنی و سەروەری یاسای تێیدا ریشەی داکوتاوە. تورکیا پێشکەوتنی گرنگی لە باشترکردنی دامەزراوە دیموکراتیەکان و رەفتارەکانی لە ٤٠ ساڵی رابردوودا بەدەستهێناوە بەڵام گەلێ لە خەڵك دیموکراسی ئێوە بە دیموکراسیەکی جوان و هەندێ جار بە دیموکراسیەکی لەرزۆك دادەنێن. من ئاگاداری ئەو راستیەم کە تورکیا هەندێ دراوسێی ناشیاوی هەیە و لەگەڵ کۆمەڵێ کێشەی تایبەتی لەلایەن گروپە تروریستە

ناوخۆییە غەیرە کوردەکان و گروپە کوردە جیاییخوازەکان روبەڕوویە کە لە بەشی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا چالاکی دەکەن. لەگەڵ ئەمشدا من لەو زانیارییانە نیگەرانم کە بەنیسبەت پێشێلکردنی بەردەوامی مافی مرۆڤ لە تورکیا پێمگەیشتووە. بەتایبەت رێگەم پێبدەن چەند نموونەیەك لەم پێشێلکاریانە کە زۆر جێگای نیگەرانین بخەمەڕوو:

- سەرەڕای ئەو راستیە کە تورکیا ئێستا کونوانسیونی ئورووپا و نەتەوەیەکگرتووەکانی دژ بە ئەشکەنجە واژۆ کردووە، من ئاگادارم کە نزیکەی ٩٥ بەندکراوی سیاسی ئەمرۆ لە تورکیا لەژێر ئەشکەنجەدان.

- یەکێ لە میتودە هاوبەشەکانی ئەشکەنجە، شۆکی کارەباییە کە پێویستی بە کەرەستەی تایبەتی خۆی هەیە و روونە کە کەڵکوەرگرتن لەم کەرەستەیە شتێکی هەرەمەکی نییە لە رەوتی لێپرسینەوەدا.

- لەساڵی ١٩٩١ ژمارەی ئەو کەسانەی کە لە بەندیخانەدا گیانیان لە دەست داوە، بەشێوازێکی بەرچاو زیاد بووە و ١٢ بەندکراوی سیاسی لە کانوونی دووەمی ١٩٩١ ەوە بەشێوەیەکی گوماناوی گیانیان لە دەست داوە.

- هەروەها ژمارەی ئەو کەسانە زیاد بووە کە لە ئەنجامی زیادەڕۆیی هێزەکانی پۆلیس گیانیان لەدەست داوە. لە حوزەیرانی ١٩٩١ ەوە ١٩ کەس بەهۆی هێرشی ماڵ بە ماڵی پۆلیس کوژراون و ١٠ خۆپێشاندەر لە ئەنجامی لێدان و تەقەی بێ دەستپارێزانەی هێزەکانی ئاسایشی تورکیا گیانیان لەدەست داوە.

- کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕین بەردەوامە و جێبەجێ کردنی ئەم دواییانەی یاسایی بەرفراوانی "دژە تیرۆر" بووە بەهەنگاوێك بەرەوپاش لەم پەیوەندییەدا.

پێشێلکردنی مافی مرۆڤی کەمینەی کورد بەردەوامە، سەرەڕای داواکاری گشتی خەڵك بۆ ئازادبوونی بەکارهێنانی زمانی کوردی. بەکارهێنانی زمانی کوردی لە ئیدارەکان، لەوانە لەکاتی دیداری بەندکراوەکان لەگەڵ بنەماڵەکانیان و راوێژ و گفتوگۆی بەندکراوەکان لەگەڵ پارێزەرەکانیان قەدەخەیە.

من ستایشی راگەیاندننامە گشتیەکانی دەوڵەتی تورکیا دەکەم دەربارەی پێویستی کۆتاییپێهاتن بە ئەشکەنجە لە تورکیا و باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ ، بەڵام دەبێ ئەوەش پشتڕاست بکەمەوە کە تا ئەو شوێنە کە من ئاگادارم تا ئێستا هیچ کردەوەیەکی یاسایی یا کردەوەیەکی دیکە دژی ئەو کەسانە ئەنجام نەدراوە کە بەندکراوەکانیان ئەشکەنجە کردووە. من هیچ زانیارییەکم لەبەردەستدانییە کە نیشان بدات پۆلیس یا کارمەندێکی بەندیخانە سزادرابێت، لەسەرکار دەرکرابێت یا لێپرسینەوەی لەگەڵدا کرابێت بەهۆی ئەو پێشێلکاریانە کە ئاماژەی پێکرا. بۆ گەلێ لە ئەندامانی کۆنگرێس زەحمەتە دەرك بەو ئەرك و بەرپرسیارەتیانە بکەن و داکۆکی لێبکەن کە ئێوە لە نامەکەتاندا ئاماژەتان پێکردووە.

من سپاسی ئاوڕدانەوەکەی ئێوە دەکەم و خۆشحاڵ دەبم بیروبۆچوونەکانی دیکەی ئێوە لەپەیوەندی لەگەڵ وەڵامدانەوە بەو نیگەرانیانە کە ئاماژەم پێکردن، وەربگرم.

لەگەڵ رێزمدا

لی ھ هامیلتۆن، سەرۆکی کومیسیونی ئەورووپا و رۆژهەڵاتی ناوەڕاس

١ ی تشرینی یەكەمی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران
پاكتاوی رەگەزی دەوڵەتی توركیا بەردەوام پشتگوێ دەخرێت

بەرێز ماوریلیس[1]:
جەنابی سەرۆك، ئێستا زۆربەی سەرنجی جیهان لەسەر هەوڵی پاكتاوی رەگەزی لە هەندێ لە شوێنەكانی كۆماری پێشووی یوگسلاڤیا چڕ بووەتەوە. وەك كاردانەوەیەك لەبەرامبەر گەلێ لە راپورتەكانی ئەم كردەوە بێ بەزەییانە، نەتەوە یەكگرتووكان گەمارۆی نێونەتەوەیی خستووەتە سەر "سربستان[2]" و "مونتینوگرۆ[3]" و هێزێكی ئاشتیپارێزی رەوانەی ئەو شوێنە كردووە و لە ئاستی نێونەتەوەییدا ئەم كردەوانەی بەتوندی شەرمەزار كراوە.
من خۆشحاڵم كە وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا و كۆمەڵگای ئەورووپا وەك پشتیوانانی بەهێزی ئەم جۆرە گوشارە نێونەتەوەییە، ئەوەندە لە ئاستی نێونەتەوەییدا پشتیوانی لە هەوڵەكانیان كراوە بۆ كۆتاییهێنان بە پاكتاوی رەگەزی لە باڵكان.
بەهەرحاڵ زۆر جێگای داخە كە ئیدارەی بوش و گەلێ لە هاوپەیمانەكانمان، بەردەوام پاكتاوی رەگەزی بەدەستی وڵاتێكی نزیكی یوگسلاڤیا واتا وڵاتی توركیا پشتگوێ دەخەن. دەوڵەتی توركیا ئەم پاكتاوی رەگەزییە دژی كەمینەی ئەرمەنی، یونانی، قوبرس و كورد ئەنجام دەدات. توركیا لە ساڵی ١٩١٥ پاكتاوێكی رەگەزی تا

Mr. Mavroules [1]
[2] Serbia
[3] Montenegro

ئەوپەڕی خۆی ئەنجام دا کە ژینوسایدی ئەرمەنیەکانی لێکەوتەوە. ئەم کردەوەیە خۆی بەتەنها ـ لەگەڵ داننەنانی تورکیا بەم بەرپرسیارەتیە ـ لەرز بە لەشی مندا دێنێت، کاتێ کە بیر لەوە دەکەمەوە کە ئێمە ساڵی رابردوو یەك بیلیون دولار یارمەتیمان بەم "بەناو هاوپەیمانە" داوە. بەڵام مەسەلەکە لێرە کۆتایی پێنایێت. چەندها ساڵە کە دانیشتوانی یونانی تورکیا کە لە ژێر دەسەڵاتی تورکیا دەژین، بوونە بە قوربانی سیاسەتی پاکتاوی رەگەزی دەوڵەتی تورکیا. لە ساڵی ١٩٩٢ تورکەکان شاری"سمیرنا"[3] یان سووتاند و دانیشتووەکانیان بە کۆمەڵ کوشت، هەروەها کۆمەڵێك بەرنامەیان دژی یونانیەکان لە ئیستانبول و ئیزمیر بەرێکخستن کرد. تەنانەت ئەمڕۆش یونانیەکانی دانیشتووی تورکیا وەك کەمینەیەك دەچەوسێنرێنەوە.

قوبرسیەکانیش نمونەیەکی سەرەکی دیکەی گروپێکی ئەتنیکین کە لە بەدەستی تورکیا بوونەتە قوربانی پاکتاوی رەگەزی. لە ماوەی ١٨ ساڵی رابردوو، دەوڵەتی تورکیا هەموو رۆژێك چالاکانە قوبرسیەکانی لە ماڵ و زێدی خۆیان دەرکردووە، بەهۆکاری سیاسی قوبرسیەکانی دەستگیر کردووە و حاشا لە چارەنووسی قوبرس و ئەرمەنیە بێ سەروشوێنکراوەکان دەکات. دەوڵەتی تورکیا هەروەها کار دەکات بۆ سەرنەکەوتنی ئەو وتووێژانە کە بە پشتیوانی نەتەوە یەکگرتووەکان دەستی پێکردووە بە مەبەستی دۆزینەوەی رێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانە بۆ ئەم قەیرانە. دەبێ ئاماژە بە سەروتارێکی رۆژنامەی *نیویورك تایمز* بکەم دەربارەی پاکتاوی رەگەزی لە قوبرس. ئەم سەروتارە باسی بارودۆخی داگیرکرانی دەوڵەتی خاوەن سەروەریی قوبرس لە ١٩٧٤ بە دەستی هێزە چەکدارەکانی تورکیا دەکات.

---

[3] Smyrna

هەروەها زۆر جێگای داخە کە وڵاتە یەکگرتووەکان هاوکات لەگەڵ ئەوەی بەتوندی دژی پاکتاوی رەگەزی کەمینەی کوردە بە دەستی دەوڵەتی عێراق و بەهێزی هەوایی کوردەکانی باکووری عێراق دەپارێزێت، بەڵام لە هەمان کاتدا کردەوە سەربازییەکانی تورکیا دژی هەمان ئەو کەمینە کوردە، هەم لە تورکیا و هەم لەسەر سنووری باکووری عێراق پشتگوێ دەخات. رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی بەردەوام دەوڵەتی تورکیای شەرمەزار کردووە بەهۆی ئەشکەنجە و کردەوە نامرۆڤانەکانی دیکە دژی کەمینەی کوردی خۆی. ئەم سیاسەتە دوورووییەی ئەمریکا نابێ بەردەوام بێت. وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا میلیونەها دولار لە گیرفانی باجدەرانی ئەمریکا خەرج دەکات بۆ پاراستنی گەلێك (کوردەکان لە عێراق) کە لە وڵاتی تورکیا لە ژێر هێرشی رۆژانەی دەوڵەتی تورکیای هاوپەیمانی ئێمەدایە.

ئێمە وەك گەلێك، نابێ رێگا بەوە بدەین کە ئەم دەستدرێژییە بەردەوام بێت.ئێستا شەڕی سارد کۆتایی پێهاتووە، کومونیزم و یەکێتی سۆڤیەت مردوون. تورکیا پێیخۆش نەبوو لەکاتی قەیران و شەڕی کەنداوی فارس یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و نەتەوە یەکگرتووەکان بدات. واقعبینی سیاسی" ئاژینی نوێی جیهانی"[4] نیشان دەدات کە تورکیا ئەو هاوپەیمانە ئیستراتژیکە نییە کە ئیدارەی بوش

---

[4] ئاژینی نوێی جیهانی(New World Order) ئەو سیستمە سیاسییە جیهانییەیە کە جۆرج بوش(باوك)، سەرۆك کۆماری ئەمریکا پاش شەڕی کەنداو(١٩٩١) رایگەیاند. هەندێ لە پرەنسیپەکانی ئەم سیستمە بریتین لە سەروەری یاسا، دەستنەبردن بۆ توندوتیژی، چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی ناکۆکییەکان و رێزگرتن لە مافی مرۆڤ بە سەرۆکایەتی ئەمریکا و لە سەر بنەمای نۆرم و شرۆڤەی ئەمریکا. (وەرگێڕ)

بانگەشەی دەكات. مەسەلەی لەوە خراپتر ئەوەیە كە توركیا مەنشوری نەتەوەیەكگرتووەكان، پەیماننامەی ناتۆ، بەشی مافی مرۆڤی یاسای یارمەتی بیانی ١٩٦١ ، كونوانسیونی مافی مرۆڤی ئەوروپا، كونوانسیونی چوارەمی ژنیڤ، جاڕنامەی گەردوونی مافی مرۆڤ و پەیماننامەی گارانتیكردنی رێككەوتنامەی١٩٥٩- ١٩٦٠ی "لەندەن - زوریخ" پێشێل دەكات و رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، لێكۆڵینەوەی ساڵێنەی یانەی ئازادی، راپورتی رێكخراوی چاودێری مافی مرۆڤ ، راپورتی پرۆژەی یاسای ئازادی، رێكخراوی چاودێری هلسینكی و گەلێ لە رێكخراوە هەواڵگرییە نێونەتەوەییەكان، پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤ بە دەستی دەوڵەتی توركیایان بە بەڵگە خستووەتەڕوو. لیستی ئەم پێشێلكارییەكانە لە كارنامەی دەستدرێژی تاوانبارێكی نێونەتەوەیی دەچێت نە هاوپەیمانێكی نزیكی سەرزەمینی ئازادی(مەبەستی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكایە - وەرگێڕ).

سەرۆك بوش ناتوانێت درێژە بە پشتگوێ خستنی ئەم پێشێلكارییە بەردەوامانەی مافی مرۆڤ بدات. پاكتاوی رەگەزی لە باڵكان چەندە ترسناكە، بەهەمان ئەندازەش هەوڵە هاوشێوەكانی رژێمی توركیا و ئیمپراتۆری عوسمانی لە سەدەی رابردوو بەهەمان ئەندازە ترسناكە.

جەنابی سەرۆك، من داوا لە هەموو هاوكارانم دەكەم بۆ مافی مرۆڤ لەسەراسەری جیهان وەدەنگ بێن و نەهێڵن ئەم رێوشوێنە دووقاتە كوشندەیە بەردەوام بێت. ئێمە وەك ئەنجوومەنی نوێنەران ناتوانین رێگەبدەین و رێگەش بەوە نادەین كارنامەی دزێوی

پڕ له پێشێلکاریی، ئەشکەنجە، ژینوساید و پاکتاوی رەگەزی تورکیا بێ وەڵام بهێنێتەوە.

ئێستا کاتی ئەوەیە ئێمە و کۆمەڵگای جیهانی سەرنج بدەین بە پاکتاوی رەگەزی کوردەکان لە تورکیا

٩ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٢ - ئەنجوومەنی نوێنەران

بەرێز رابێرت ماتسۆی[١]، نوێنەری ئەیالەتی کالیفۆرنیا:

جەنابی سەرۆك، من ئەمرۆ دەمەوێت گەلاڵە یاسایەك بخەمەروو بۆ باسکردنی پاکتاوی رەگەزی و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە تورکیا و قوبرس. ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو کۆمەڵگای جیهانی هۆشدارییان داوە و گەمارۆیان سەپاندووە بەسەر یوگسلاڤیا بەهۆی پاکتاوی رەگەزی لە کوماری یوگسلاڤیای پێشوو. ئێستا کاتی ئەوەیە ئێمەش و کۆمەڵگای جیهانی سەرنج بدەین بە پاکتاوی رەگەزی کوردەکان لە تورکیا و کەمینەی یونانی لە قوبرس بە دەستی تورکیا. ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا قەد تا ئێستا کردەوەکانی تورکیایی بەتوندی شەرمەزار نەکردووە، کەوابوو هەموو یارمەتییەکی سەربازی و ئابووری ئێمە بەتورکیا، ناراستەوخۆ پشتیوانیکردنە لە کردەوەکانی پاکتاوی رەگەزی کوردەکان (کە ٢٠٪ دانیشتووانی تورکیا پێکدەهێنن) و یونانیەکانی قوبرس بەدەستی تورکیا.

بەداخەوە تورکیا بەردەوام مافی مرۆڤی نێونەتەوەیی بە توندترین شێوە پێشێل کردووە و بەشی ١١٦ و B ٥٠٢ ی یاسای یارمەتی بیانی ١٩٦١ بەئاشکرا پێشێل دەکات. بەوتەی سەرنووسەری رۆژنامەی "نیویورك تایمز" کە لەمانگی نیسانی

[١] ROBERT T. MATSUI

ئەمساڵ بڵاو بووەتەوە: "کوردەکانی تورکیا لەگەڵ پێشێلکردنی سیستماتیکی مافی مرۆڤ لەوانە ئەشکەنجە روبەڕوو بوونەتەوە. کۆمەڵگای نێونەتەوەیی لەرووی ئەخلاقیەوە بەرپرسیارە کە داوا لە دەوڵەتی تورکیا بکات سەرکووتی دزێوی هاووڵاتیانی کورد رابوەستێنێت، پێش ئەوەی ئەم سەرکووتە ببێ بە ژینوساید.

لە قوبرس، تورکیا هێشتا ٣٥ هەزار سەربازی داگیرکەری هەیە و ٨٠ هەزار کەس موستەعمرەچی بە نایاسایی بردووەتە ناو قوبرس کە ئەمەش پێشێلکردنی یاسای نێونەتەوەییە. لەکاتێکدا کە نەتەوەیەکگرتووەکان پشتیوانی لە وتووێژەکانی قوبرس کردووە، ئەم وتووێژانە لە ناوەڕاستی ئاب تا ٢٦ ی ئوکتوبری ١٩٩٢ دواخرا و ئێستاش راوەستاوە. تورکیا و رەئوف دەنگتاش، سەرۆکی بەشی تورکنشینی قوبرس، کەندوکۆسپی سەرەکی ئەم وتووێژانن. بەوتەی سەرنووسەری رۆژنامەی "نیویورک تایمز" کە وتارەکەی کە لە ٥ ی ئەیلوولی ١٩٩٢ لەژێر ناوی" پاکتاوی رەگەزی: شێوەی قوبرس" بڵاوبووتەوە، رەئوف دەنگتاش سەرجەم پێشنیارەکانی بۆ دابەشکردنی دەسەڵات و دادپەروەری بۆ ئاوارەکان رەت کردووەتەوە. لەوانەیە وتووێژەکان ئەم مانگە دەستپێبکاتەوە بەڵام راستیەکەی ئەوەیە کە قوبرس هەروا دابەش بووە لەبەرئەوەی هیچ کەس لەراستیدا گوشار ناخاتە سەر تورکیا تا هێزە داگیرکەرە نایاساییەکان و کولونیالیستە نایاساییەکانی خۆی لە قوبرس بباتە دەرەوە.

ئێستا ئەندامانی ئیتلافی سەوز و ٦٤ کەس لەهاوکارەکانم گەڵاڵە یاسایەکیان ئامادە کردووە کە کۆمەڵێك شەرت ومەرج دادەنێت بۆ یارمەتی بیانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیا. بەبۆچوونی من پێویستە کۆمەڵێ گەمارۆی توندوتۆڵتر بخرێتە سەر تورکیا، هەر بۆیە من گەڵاڵە یاسایەك دەخەمەڕوو بۆ کەڵکوەرنەگرتنی تورکیا

له پشتیوانی MFN . پشتیوانی MFN هەڵدەواسێت هەتا کاتێك که تورکیا درێژه به پاکتاوه رەگەزییەکەی بدات لەرێگای پێشێلکردنی بەرفراوانی مافی مرۆڤی کوردەکان و کەمینەکانی دیکه و درێژه به داگیرکردنی نایاسایی قوبرس بدات و هاوکاری نەکات بۆ بەرەوپێشچوونی وتووێژەکانی قبرس که نەتەوه یەکگرتووەکان پشتیوانی لێدەکات. من داوا له هاوکارانم دەکەم پەیوەست بن به من و ئەنجوومەنی نوێنەران به سەرۆکایەتی خاتوون "داونی، پلۆسی"[٢] بۆ پشتیوانیکردن لەم گەلاڵه یاسایه گرنگه.

ئێستا کاتی ئەوەیه که دەوڵەتی تورکیا تێبگەیەنین که بەلۆعەی یارمەتی ئەمریکا بەتورکیا بەستراوه و گەمارۆی ئابووری دەخرێته سەر تورکیا ئەگەر هەنگاوی ئەرێنی هەڵنەگرێت بۆ راوەستاندنی پاکتاوی رەگەزی و پێشێلکردنی هەمه جۆرەی مافی مرۆڤ .

[٢] DOWNEY, PELOSI

٥ ی كانوونی دووەمی ١٩٩٣ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
كارنامەی پڕ لە شەرمی مافی مرۆڤی توركیا

بەڕێز جان ئێدوارد پورتێر[1]، نوێنەری ئەیالەتی ئیلینۆیز:

جەنابی سەرۆك، سەرەڕای هەوڵە زۆرەكانی توركیا بۆ یەكخستنی خۆی لەگەڵ جیهانی رۆژئاوا، لەوانە داواكاری بۆ بەئەندامبوون لە كۆمەڵگای ئوروپا و وەرگرتنی رێژەی یەكجار زۆری یارمەتی سەربازی و ئابووری لە وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا، كارنامەی مافی مرۆڤی توركیا پڕە لە كەموكوڕی. لەساڵی ١٩٩٣ تارادەیەك بەهۆی رەفتاری ترسناكی توركیا لەگەڵ خەڵكەكەی، رەفتاری خراپ لەگەڵ كوردەكان و دروستكردنی كەندوكۆسپ بۆ یەكگرتنەوەی دوورگەی بچووكی قوبرس، كۆنگرێسی ئەمریكا هەموو یارمەتیە سەربازییەكانی ئەمریكای بەتوركیا لابرد. لە ٥ ی كانوونی دووەمی ١٩٩٣ وتارێك لەژێر ناوی" ئەو هاوارانە كە لە توركیا دەگەنەوە یەك" لەلایەن "جەك هیلەی"[2] و "مەریەم ئیلاهی"[3] لە رۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست"دا بڵاو بووەتەوە كە بە روونی شێوازەكانی پێشێلكردنی مافی مرۆڤ لە توركیا و سەرپێچیكردنی سەرۆك وەزیرانی توركیا، "سولەیمان دمیرل" لە وەڵامدانەوە بەم مەسەلە بنەڕەتیەتانەی بەشێوەیەكی واتادار خستووەتە روو.

---

[1] JOHN EDWARD PORTER

[2] Jack Healey

[3] Maryam Elahi

من پەیوەست دەبم بە نووسەرانی ئەم وتارە کە داوایان لە تورکیا کردووە پابەند بێت بە ڕێوشوێنە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ و سەرۆکی کۆماری تازە هەڵبژێردراوی ئەمریکا واتا کلینتۆن بۆ سەرۆك وەزیرانی تورکیا، "دمیرل" ڕوونی بکاتەوە کە دژی یارمەتی ئەمریکایە بە تورکیا هەتا کاتێك کە تورکیا کارنامەی مافی مرۆڤی خۆی زۆر باشتر نەکات. من سەرنجی ئەندامانی ئەنجوومەن بەرەولای ئەم وتارە گرنگە رادەکێشم و تکا لە سەرجەم ئەندامانی ئەنجوومەن دەکەم کە دژی یارمەتی ئەمریکا بە تورکیا رابوەستن هەتا ئەو کاتە کە تورکیا کارنامەی پڕ لە شەڕمی مافی مرۆڤی خۆی بەشێوازێکی بەرچاو باش بکات.

سیاسەتی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بەنیسبەت توركیا و كێشەی كورد

١٠ شوباتی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز هامیلتون:

جەنابی سەرۆك، من دەمەوێت سەرنجی هاوكارانم بەرەولای ئاڵوگۆڕی نامە لەگەڵ وەزارەتی دەرەوە دەربارەی سیاسەتی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بەنیسبەت توركیا و هەوڵەكانی توركیا بۆ خەبات دژی پارتی كرێكارانی كوردستان(PKK) لە باشووری رۆژهەڵاتی ئەو وڵاتە رابكێشم. بڵاوبوونەوەی سەروتارێك لە VOA لە ساڵی رابردوو دەربارەی سیاسەتی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بەنیسبەت بارودۆخی باشوری رۆژهەڵاتی توركیا منی هاندا ئەم نامانە لەگەڵ وەزارەتی دەرەوە ئاڵوگۆڕ بكەم.

جەنابی سەرۆك، لەچەند رووەوە بارودۆخی توركیا لەم چەند مانگی رابردووەدا خراپتر بووە. بارودۆخی ئابووری توركیا خراپتر بووە و سەرەڕای هێرش و بومبارانی بنكەكانی PKK لە عێراق ، هێرشە سەربازییەكانی دەوڵەت لە باشووری رۆژهەڵات دژی PKK پێشكەوتنێكی ئەوتۆی بەدەست نەهێناوە. توركیا دوستێكی زۆر نزیك و هاوپەیمانی وڵاتە یەكگرتووەكانە لە ناتۆ، كەوابوو بارودۆخی توركیا بۆ بەرژەوەندی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا زۆر گرنگە. لە بەرژەوەندی ئێمە و بەرژەوەندی پەیوەندییەكانی وڵاتەیەكگرتووەكان ـ توركیادایە كە توركیا بتوانێت بەسەركەوتوویی كێشەكانی باشووری رۆژهەڵاتی چارەسەر بكات. تەنها رێگاچارەی سەربازی ناتوانێت

ئەم کێشەیە چارەسەر بکات و رێگاچارەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی زۆر پێویستە بۆ چارەسەرکردنی درێژخایەنی بارودۆخی کوردەکان لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا.

من لە ٧ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٣ نامەیەکەم لەم پەیوەندییەدا ناردووە بۆ وەزارەتی دەرەوە کە وەزارەتی دەرەوش لە ١٥ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٤ وەڵامی منی داوەتەوە. ئەمە دەقی نامەکەی من و وەڵامەکەی وەزارەتی دەرەوەیە:

ئەنجوومەنی نوێنەران

واشنگتون دی سی، ٧ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٣

بەڕێز "وارنێر کریستوفێر"ی وەزیری دەرەوە، وەزارەتی دەرەوە، واشنگتون دی سی

من دەمەوێت باسی بارودۆخی ناوچەی زۆرتر کوردنشینی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا و سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بەنیسبەت تورکیا لەم پەیوەندییەدا بکەم. تا ئەو جێگایە کە من ئاگادارم ئەمرۆ بارودۆخی سیاسی و ئابووری باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا خراپە. من وای بۆ دەچم کە وەڵامی دەوڵەتی تورکیا بەم بارودۆخە زۆرتر لەسەر رێگاچارەی سەربازی بۆ کێشەکە چڕ بووەتەوە. هەوڵەکانی دەوڵەتی تورکیا بۆ لەناوبردنی رێکخراوی PKK لە رێگای هێزی سەربازی لە دەیەی رابردوو و بەتایبەت لە کانوونی یەکەمی ١٩٩٢ وە ئاکام و ئەنجامی ئەرێنی ئەوتۆی بەدواوە نەبووە.

PKK ریشەی پشتیوانی گرنگی لەباشووری رۆژهەڵاتی تورکیا هەیە و بەگوێرەی هەڵسەنگاندنەکان ئەم پشتیوانییە زۆرتر بووە کە یەکێ لەهۆکارەکانی ئەو میتودانەیە کە سوپا و جاندرمەی تورکیا دژی خەڵکی سڤیل بەکاری دەهێنن. من لەم

پەیوەندییەدا بەجیدی نیگەرانی سیاسەتی ولاتە یەکگرتووەکان ئەمریکام بەنیسبەت تورکیا. بەتایبەت من سەرنجی ئێوە بەرەولای دو مەسەلە رادەکێشم : یەکەم ناوزەدکردنی PKK بە تروریست لە سەروتارەکەی VOA لە ۱۳ ی تشرینی دووەمی ۱۹۹۳ کە من لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا نیم و دووەم، شەرت ومەرجەکانی فرۆشتنی چەك بەتورکیا بۆ ئەوەی لەخەباتی چەکدارییەکەی لەباشووری رۆژهەلات کەڵکی لێوەربگرێت.

یەکەم، سەروتارەکەی VOA تەنها یەکێ لەلایەنەکانی کێشەی کوردی لە تورکیا (ئەوە کە PKK ی بەتروریست ناوزەد کردووە) باس کردووە، کەوابوو بەو شێوازە کە ئەمریکا باسی کردووە، دەتوانین بڵێن کە دەوڵەتی ولاتە یەکگرتووەکان پێش لەهەموشتێك وەك کێشەیەکی تروریستی سەیری کێشەکانی باشووری رۆژهەلاتی تورکیا دەکات. کەوابوو بەهۆی ئەوەی کە ئەمریکا پشتیوانی لە بۆچوونەکانی تورکیا دەربارەی قەلاچۆ کردنی تروریزم و رەت کردنەوەی داواکارییەکانی تروریستەکان دەکات، خەلك وا سەیری ولاتە یەکگرتووەکان دەکەن کە پشتیوانی لە تاکتیکەکانی سوپای تورکیا دەکات بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی باشووری رۆژهەلاتی تورکیا.

من دەمەوێت هەندێ پرسیار دەربارەی سەروتارەکەی VOA و ئاکامەکانی بۆ سیاسەتی ولاتە یەکگرتووەکان بخەمەڕوو:

- کێ دەقی ئەم سەروتارەی پەسەند کردووە؟
- ئایا زمانی ئەم سەروتارە دەربڕی سیاسەتی ولاتە یەکگرتووەکان ئەمریکایە لەم پەیوەندییەدا؟

- بۆچی هیچ هەوڵێك نەدرا بۆ ئەوەی هاوسەنگی نێوان نیگەرانیەکانی تورکیا و نیگەرانیەکانی ولاتە یەکگرتووەکان بەنیسبەت مافی مرۆڤ لە ناوچەی باشووری رۆژهەلات رابگیردرێت.

- بۆچی ئەم سەروتارە نەیتوانی بەشێوازی راستەوخۆتر باسی گرنگی رەخسانی دەرەفتی سیاسی و ئابووری بۆ دانیشتووانی کوردی تورکیای بکات؟

- پەیامی ئەم سەروتارە لەئانکارا چۆن لێکدراوەتەوە؟

بەنیسبەت مەسەلەی دووەم، ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەردەوام سازویەرگی سەربازی دەدات بەتورکیا بۆ ئەوەی لە خەباتە چەکدارییەکەی لەباشووری رۆژهەلاتی تورکیا کەلکی لێوەربگرێت. بەبۆچوونی من ئێمە دەبێ لەم بارودۆخەدا بەپارێزی زۆرترەوە نزیکی مەسەلەی تێوەگلانی زۆرتری ئەمریکا لە کێشەی باشووری رۆژهەلاتی تورکیا ببینەوە. من دەرك بەوە دەکەم کە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەیەوێت لەم مەسەلە دژوارەدا یارمەتی تورکیا بدات کە دوستی ئەمریکایە و هاوپەیمانی ناتۆیە. هیچ گومان لەوەدانییە کە PKK کێشەیەکی ئاسایشی جیدییە بۆ دەولەتی تورکیا بەلام لەگەڵ ئەمەشدا بە بۆچوونی من ئێمە دەبێ لە راگەیاننامەکانماندا و لە کردەوەکانماندا نەکەوینە ناو خەباتی سەربازی دەولەتی تورکیا دژی کوردەکان کە لەوانەیە بەتەواوی لەگەڵ بەرژەوەندییە بەرفراوانترەکانی ولاتە یەکگرتووەکان لەناوچە یەکنەگرێتەوە. من سپاسی سەرنجدانی ئێوە بەم مەسەلەیە دەکەم و هیوادارم لە داهاتوودا لەسەر ئەم مەسەلەیە دیالۆگتان لەگەڵ بکەم.

لەگەڵ رێزمدا

لی هـ هامیلتون

سەرۆك کومیتەی کاروباری دەرەوەی ئەنجوومەنی نوێنەران

****

وەزارەتی دەرەوە

واشنگتۆن، ۱۵ ی کانوونی دووەمی ۱۹۹٤

بەڕێز لی هـ هامیلتۆن، سەرۆکی کومیتەی کاروباری دەرەوەی ئەنجوومەنی نوێنەران سپاس بۆ نامەکەی ۷ ی کانوونی یەکەمی ئێوە کە تێیدا نیگەرانی خۆتان دەربڕیبوو بەنیسبەت سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەربارەی تورکیا و هەوڵەکانی تورکیا بۆ خەبات دژی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) لەباشووری رۆژهەڵاتی ئەو وڵاتە. داوای لێبوردن دەکەم کە درەنگ وەڵامی نامەکەی ئێوە دەدەمەوە.

ئێمە شەریکی نیگەرانیەکانی ئێوەین بەنیسبەت پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە لایەن هێزەکانی تورکیا لەباشووری رۆژهەڵاتی ئەو وڵاتە. هەندێ راپۆرت نیشان دەدات کە تورکیا بەشێوازێکی بەرچاو مافی مرۆڤی پێشێل کردووە، لەوانە کوشتن و ئەشکنجەی نایاسایی کە سوپای تورکیا لە خەبات دژی PKK ئەنجامی داوە. سیاسەتی پاش"شەڕی سارد[1]"ی ئێمە بەنیسبەت تورکیا ئەوەیە کە لەپەیوەندی لەگەڵ

[1] شەڕی سارد ئەو ململانێ و دوژمنایەتییە سیاسی، ئابووری ، سەربازی و ئیدوئولۆژیکییە بوو کە لە نێوان بلۆکی رۆژهەڵات (بە سەرکردایەتی سۆڤیەت) و بلۆکی رۆژئاوا(بە سەرکردایەتی ئەمریکا)لە ئارادا بوو بێ ئەوەی دەست ببەن بۆ شەڕی راستەقینە(شەڕی گەرم). شەڕی سارد پاش شەڕی دووەمی جیهانی دەستی پێکرد و پاش لێدوانەکەی کارتێر، سەرۆك کۆماری ئەمریکا لە

بەشدارییەکی دولایەنەی بەرفراوانتر بۆ پەرەپێدانی پەیوەندییە ئابوورییەکانمان، کەمتر جەخت لەسەر مەسەلەی ئاسایش بکەینەوە. لەگەڵ ئەمەشدا نیگەرانی ئێمە بۆ ئاسایشی دەوڵەتی ئانکارا، بەشێکی جیانەبووی سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانە بەهۆی گرنگی تورکیا لە رووی ئیستراتژیکییەوە. لەم چوارچێوەیەدا وڵاتە یەکگرتووەکان پشتیوانی لە شەڕی تورکیا دژی PKK دەکات. لەهەمان کاتدا ئێمە پێداگری لەسەر رێبەرانی تورکیا دەکەین کە بەشوێن رێگاچارەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا بگەڕێن بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی هاووڵاتیانی کورد لەباشووری رۆژهەڵات و لە خەباتە سەربازییەکەیاندا مافی مرۆڤ پێشێل نەکەن. سەرۆك کۆماری ئەمریکا لەکاتی دیداری سەرۆك وەزیرانی تورکیا، "تانسۆ چیللەر" لە تورکیا لەمانگی تشرینی یەکەم باسی ئەم مەسەلانەی کردووە. جێگری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا "ئوکسمان[٢]" لەکاتی دیدار لە ئانکارا لەمانگی رابردوو پەیامی ئێمەی بۆ خاتوون "چیللەر" و رێبەرانی سەربازی تورکیا دووپات کردووەتەوە.

من لەگەڵ بیروبۆچوونەکانی ئێوەدام دەربارەی پێویستبوونی راگرتنی هاوسەنگی لە هەردوو بواری سیاسەت و راگەیاندنە گشتیەکانی ئێمەدا. وتارەکەی ١٣ ی تشرینی دووەمی VOA دەربڕی نیگەرانیەکانی ئێمەیە بەنیسبەت مافی مرۆڤ بەگشتی. ئێمە لەو باوەڕەداین کە راپۆرتەکەی VOA ئەم هاوسەنگییەی راگرتووە. بۆ نموونە

سالی ١٩٧٨ (بە باوەڕی هەندی کەس لە سەرەتای دەیەی ١٩٩٠ بە لە یەك هەڵوەشانەوەی سۆڤیەت) کۆتایی پێهات. (وەرگێڕ)

[٢] Oxman

سەروتارەکەی ١٨ ی حوزەیرانی ١٩٩٣ بەوردی باسی پێویستی دۆزینەوەی ڕێگاچارەی سیاسی بۆ کێشەی باشووری ڕۆژهەڵاتی کردووە.

بەنیسبەت نیگەرانی ئێوە دەربارەی یارمەتی سەربازی وڵاتە یەکگرتووەکان بەتورکیا لە داهاتوودا، ئامانجی سەرەکی ئێمە بەهێزکردنی هێزی بەرگری هاوپەیمانەکانمانە لە ناتۆدا. ئێمە هەموو داواکاریەکان بۆ وەرگرتنی پێداویستی بەرگری لە چوارچێوەی بەرژەوەندییە ئاسایشە بەرفراوانترەکانمان لە ناوچە ڕەچاو دەکەین و چاودێری دەکەین بەسەر کەڵکوەرگرتن لە چەك و سازوبەرگەکانی EDA لە ڕێگای ڕاپۆرتی نوێنەرە سەربازی و دیپلوماتیکەکانمان لە تورکیا و هەروەها ڕاپۆرتی چاپەمەنی و ڕێکخراوە ناحکومەتیەکان. ئێمە درێژە دەدەین بەراوێژکردن لەگەڵ کۆنگرێس، پێش ئەوەی ئەم سازوبەرگە سەربازییانە بدەین بەتورکیا. من ستایشی بۆچوونەکانی ئێوە دەکەم دەربارەی پێویستبوونی ئەوە کە تورکیا بە نەرمونیانی زۆرترەوە نزیکی کێشەکانی باشووری ڕۆژهەڵات ببێتەوە و مافی مرۆڤ پێشێل نەکات. دڵنیابن کە ئێمە بەردەوام بەشێوازێکی گشتی و تاکەکەسی پێداگری لەسەر تورکیا دەکەین کە هاوسەنگی نێوان خەبات دژی تروریزم و دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەکی سیاسی و پاراستنی مافی مرۆڤ ڕابگرێت.

لەگەڵ ڕێزمدا

پیتەر تارنۆڤ [٣]

کارگێری وەزیرەی دەرەوە

[٣] Peter Tarnoff

٢ ی ئاداری ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی پیران
دیموکراسی لە تورکیا کەوتووەتە ناو مەترسی

بەڕێز دیکۆنسینی:

جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت نیگەرانی خۆم دەربڕم بەنیسبەت داهاتووی سیاسی تورکیا. بەهۆی ئەوەی تورکیا دوست و هاوپەیمانێکی گرنگی ئەمریکایە لەناوچەی ناسەقامگیری (رۆژهەڵاتی ناوەڕاست)، ئەم کۆنگرێسە و ئیدارەی ئەمریکا دەبێ زۆر سەرنج بدات بە زیادبوونی توندوتیژی لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا. ئەم ناوچە زۆرتر کوردنشینە لەراستیدا "هەرێمی شەڕە" کە تێیدا مافە مرۆڤە بنەڕەتیەکان هەڵواسراوە و ترس و تۆقان و مەرگ زیاد بووە.

لەساڵی ١٩٩١ ەو پتر لە ٥ هەزار کەس بەهۆی شەڕی نێوان گریلا کوردەکان، ئیسلامیە بناژۆخوازەکان و هێزەکانی ئاسایشی تورکیا کوژراون. بازنەی توندوتیژی لەبەردەم پەرەسەندندایە و هەڕەشە لە دیموکراسی تورکیا دەکات و پەیوەندییە هەستیارەکانی ناوچە تێکدەدات. لەکاتێکدا کە من هیچ گومانم لەوەدانییە کە دامەزراوە دیموکراتەکانی تورکیا ئێستا لەهەموو کاتێکی دیکە بەهێزترن، بڵاوبوونەوەی شایعە دەربارەی کودیتا لە چاپەمەنیەکانی تورکیا ، بیرەوەرییە ناخۆشەکانی سێ دەیە بەرەوپاشچوون لە دیموکراسی لە ١٩٦٠ ەوە زیندو کردووەتەوە.

لەکاتی دامەزرانی تورکیای نوێ لە ١٩٢٣ ، کوردەکان کە ئێستا نزیکەی ١١ میلیون لەدانیشتوانی ٥٧ میلیونی تورکیا پێکدەهێنن، لەگەڵ گوشارگەلی جۆراوجۆر

روبه‌ڕوو بوونه و کیانه جیاوازه کولتووریه‌که‌یان حاشای لێکراوه. کورده‌کان هاوکات له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی مسڵمانن، زمان و دابونه‌ریتی کولتوری جیاوازیان هه‌یه. کورده‌کان له‌رێگای ده‌ربڕینی ناسنامه‌ی کوردی خۆیان، له‌رێگای سه‌رپێچیی مه‌ده‌نی و له‌توندترین حاڵه‌تدا له رێگای راپه‌ڕینی ئاشکرا، هه‌وڵیان داوه کولتوور و مافه‌کانیان بپارێزن و پێشی بخه‌ن.

له‌ساڵی ۱۹۸۷ ه‌وه، هه‌شت پارێزگای کوردنشین له بارودۆخی نائاساییدان که کاربه‌ده‌ستانی ناوچه و سوپا تێیاندا میدیا و چالاکیه سیاسی و کولتوورییه‌کان کونترۆڵ ده‌که‌ن. له‌ساڵی ۱۹۸٤ پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) بۆ ئۆتۆنومی کورده‌کان ده‌ستی به‌خه‌باتی چه‌کداری کرد. به‌شێك له ئابووری PKK له‌لایه‌ن گروپه(کورده‌کانی) ئه‌وروپا دابین ده‌کرێت و له عێراق، ئێران، سوریا و (به‌شێوازی نهێنی) له تورکیا چالاکی ده‌کات. له‌و ناوچانه که PKK چالاکی ده‌کات، خه‌ڵکی سڤیل له نێوان یارمه‌تیدان و یارمه‌تی نه‌دانی PKK دا گیریان خواردووه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر یارمه‌تی PKK بده‌ن له‌گه‌ڵ تۆڵه‌سه‌ندنه‌وه‌ی توندی هێزه‌کانی ئاسایشی تورکیا رووبه‌ڕوو ده‌بنه‌وه و ئه‌گه‌ر یارمه‌تی PKK نه‌ده‌ن PKK ئه‌وه‌یان لێ قبوڵ ناکات. له‌لایه‌که‌وه PKK ئه‌وکه‌سانه له سێداره ده‌دات که له‌گه‌ڵ کاربه‌ده‌ستانی تورکیا هاوکاری ده‌که‌ن و له‌لایه‌کی دیکه‌وه هێزه‌کانی ئاسایشی تورکیا سه‌ره‌ڕۆیانه گوندنشینه‌کان کۆ ده‌که‌نه‌وه و لێیان ده‌ده‌ن و به‌کۆمه‌ڵ ده‌یانگرن و ده‌یانتۆقێنن. تاکتیکی تایبه‌تی رووخێنه‌ری ده‌وڵه‌تی تورکیا ناکام و ئه‌نجامی دژواری به‌دواوه بووه و بووه‌ته هۆی ئاواره‌بوونی خه‌ڵك، چۆڵ کردنی زۆره‌ملێی سه‌دان گوند و کاول کردنی ته‌واوی هه‌ندێ له شاروچکه‌کان.

لەکاتێکدا کە تورکیا و راستیدا هەموو دەوڵەتەکان هاوولاتیانی خۆیان دەپارێزن و یەکپارچەیی خاکەکەیان دەپارێزن بەلام تورکیا بەرپرسیارە لەبەرامبەر ئەوەی پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ پێشێل نەکات. بەداخەوە هەرکاتێك کە PKK هێرش دەکاتە سەر هێزەکانی تورکیا، خەڵکی سڤیل زۆرتر لەگەڵ کاردانەوەی هێزەکانی ئاسایش رووبەڕوو دەبنەوە و لەراستیدا دەوڵەتی تورکیا بەبیانووی خەبات دژی تروریزم حاشا لە مافە رەواکانی کوردەکان دەکات. توندوتیژییەکان، کوردەکان و تورکەکانی وەك دو جەمسەر لەیەك جودا کردووەتەوە و ترس و بەدگومانیەکی بێ وێنەی لەنێوانیان دروست کردووە. کوردەکان(کە لەگەڵ هەلسوکەوتی خراپی هێزەکانی ئاسایش روبەڕوون) زیاتر پشتیوانی لە ناسیونالیزمی کورد و PKK دەکەن و تورکەکانیش رۆژبەرۆژ زیاتر حاشا لە مافە رەواکانی هاوولاتیانی کورد دەکەن.

هەوڵە سەربازییەکانی دەوڵەتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی کورد تەنها ئاڵۆزی و ناکۆکیەکان زیاتر دەکات. بەهۆی کوژرانی خەڵکی بێ گوناح، ناڕەزایەتی خەڵك بەگشتی پەرەی سەندووە. نزیکایەتی سەربازی یەك لایەنەی دەوڵەتی تورکیا تەنانەت دەنگی سیاسی کوردە میانەڕەوەکانیش کپ کردووە و لەئەنجامدا PKK توانیویەتی پشتیوانی ئەو کەسانە بەدەست بهێنێت کە لەدەستی زۆرداریی تورکیا وەزاڵە هاتوونە و هێزی ئەوەیان نییە ئامانجە کولتووری و سیاسیە رەواکانیان بەرەو پێش بەرەن. ئەو توندوتیژییە کە لەکاتی هەڵبژاردنە مەحەلیەکاندا سەریهەڵدا، هەڕەشە لەسەر رەوتی دیموکراسی ئاشکرا کرد و پێشگرتن لە کوردەکان بۆ بەدەستهێنانی نوێنەرایەتی سیاسی لە ناو حکوومەت یا بەدەستهێنانی مافە بنەڕەتیەکانی دیکەی بەرجەستە کرد.

لە ٢ ساڵی رابردوودا گرووپە پیاوکوژەکانی تورکیا ٧٠ کەس لە لایەنگرانی پارتی دیموکرات(DEP) یان کوشتووە کە حیزبێکی لایەنگری کوردەکانە و ١٨ کورسی لە ٤٥٠ کورسییەکەی پارلەمانی تورکیای لەدەستدایە. ٢٠ نووسینگەی ئەم حیزبە بە بۆمب تەقیندراوەتەوە، پتر لە ٣٠٠ کەس لە کاندیداکانی DEP دەستگیر کراون و گۆڕینی یاسای هەڵبژاردن - بەهۆکاری ئەمنی - ئەوەی بۆ دەنگدەرە کوردەکان زۆر ئەستەم کردووە کە بە کاندیدی دڵخوازی خۆیان دەنگ بدەن. لە ٢٣ ی شوبات ئەندامانی DEP بڕیاریان دا هەڵبژاردنەکانی ٢٧ ی ئادار بایکۆت بکەن. رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ و پارلەمانی ئەورووپا رایانگیاند کە دەیانەوێت چەند لێژنەیەك بنێرن بۆ چاودێری کردن بەسەر هەڵبژاردنەکاندا. جەنابی سەرۆك، هەر دوێنێ پارلەمانی تورکیا یاسای پارێزراوبوونی بۆ پارلەمانتارەکانی سەربە DEP هەڵوەشاندەوە بۆ ئەوەی بە تاوانی لێدوانە زارەکی و نووسراوەکانیان، لێپرسینەوەیان لەگەڵ بکات.

٢ کەس لە پارلمانتارانی سەربە DEP بەتاوانگەلێك کە سزای مەرگی بۆ دیاری کراوە، لە دەرەوەی پارلەمان دەستگیر کراون. دادئەستێنەکانی تورکیا دەیانەوێت سەرجەم ٨ پارلمانتارە کوردەکە تاوانبار بکەن. ئەم سیاسەتانە دژی پرنسیپە بنەڕەتیەکانی ئازادی رادەربڕینە و سووکایەتی کردنە بە مافی کوردەکان لە سەراسەری تورکیا.

لە کاتێکدا کە تورکیا هاوپەیمانی ناتۆیە و وەرگری سەرەکی یارمەتی سەربازی و ئابووری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، ئەم کۆنگرێسە و ئیدارەی ئەمریکا نابێت خۆی لەوە بوێرێت کە نیگەرانی جیدی خۆی دەربڕێت بەنیسبەت خراپتر بوونی

بارودۆخی مافی مرۆڤ و ناتوانیّ یا خۆنەویستی دەوڵەتی تورکیا بۆ سەرڕاست کردنەوەی ئەم پێشێلکاریانە.

جەنابی سەرۆك، لەکاتێکدا کە هیچ ڕێگاچارەیەکی ئاسان بۆ کێشەی ئاڵۆزی کورد لە ئارادا نییە، خۆشبەختانە هەندیّ دەنگی سازگار لە نێو سیاسەتمەدارانی مەدەنی میانەڕەوی تورکیا بەرز بووتەوە کە داوای گوێگرتن لە داواکاری و گلەو گازندەکانی کوردەکان و جێبەجیّ کردنی ئەرکەکانی تورکیا دەکەن بۆ پێکهێنانی کۆمەڵگایەك کە یاسادەروەر بێت. ئەم دەنگانە داوای سەرمایەگوزاری ئابووری بەردەوام لە باشووری ڕۆژهەڵات، کۆتایی هێنان بەحاڵەتی نائاسایی، هەموار کردنی یاسای دژەتیرور، هەڵوەشاندنەوەی سیستمی "پارێزەرانی گوند"، بەفەرمی ناسینی مافە کولتوورییەکانی کوردەکان و هەڵگرتنی کەندوکوسپەکانی سەر ڕێگای چاپ و پەخشی زمانی کوردی و شێوازەکانی دیکەی ئازادی رادەربڕین دەکەن. هۆکارەسەرەکیەکانی نارەزایەتی و بیّ هیوایی خەڵك(کە بووەتە هۆی زیادبوونی چوونە ناو ریزی PKK) دەکرێت بەشێوازێکی بەرچاو کەم بێتەوە لەرێگای ئازادبوونی مافی رادەربڕینی سیاسی و کولتووری کوردەکان و زیندوبوونەوەی دامەزراوە مەدەنی و ئابوورییەکان و پاشەکشەی سەربازان لە شەقامی شارەکان و گوندەکان. لەروانگەی منەوە ئەم کردەوانە دەتوانیّ یارمەتی بدات بەپێکهاتنی بنەمای دموکراسیەکی ئاشتیخوازتر، خۆشبەختر و سەقامگیرتر بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی تورکیا.

مانگی تشرینی یەکەمی رابردوو، کاتیّ کە سەرۆك وەزیرانی تورکیا، "چیللەر" سەردانی واشنگتونی کرد، من و هاوسەرۆکی کومسیونی هلیسینکی، بەرێز "ستینی

هۆیەر[١] "و ژمارەیەك لە ئەندامانی کۆنگرێس نامەیەکمان نارد بۆ سەرۆك وەزیرانی تورکیا و داوامان لێکرد دەوڵەتی تورکیا پەیڕەوی لە ڕێگاچارەی سیاسی(نە سەربازی) بۆ کێشەی کورد بکات.

ئێستا پاش ٦ مانگ، من بێ هیوا بوومە، لەبەر ئەوەی هیچ وەڵامێکمان لە سەرۆك وەزیرانی تورکیاوە پێنەگەیشتووە. هاوسەرۆك "هۆیەر" نامەیەکی دیکەی نارد بۆ کاربەدەستانی پایەبەرزی تورکیا کە پاشان وەڵامی ئەم نامەیە دەخەینەڕوو. من دەمەوێت پاش تەواوبوونی قسەکانم دەقی ئەو نامەیە لە بولتەنی ئەنجوومەنی نوێنەران بخەمەڕوو و دیسان هیوادارم کە بەم زووانە وەڵامی ئەم نامەیە بدرێتەوە. لەگەڵ ئەمەشدا هاوکات لەگەڵ ئەوەی توندوتیژییەکان پەرەدەستێنێت ، جارێکی دیکە داوا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم کە لە سیاسەتی" گۆپاڵ و گێزەر" دا زۆرتر لە گێزەر و کەمتر لە گۆپاڵ کەڵك وەربگرێت بۆ چارەسەرکردنی ریشەی ناڕازیبوونی کوردەکان. بارودۆخی ئاسایشی نائاسایی، ژیانی ئاسایی خەڵکی تێکداوە و توانایی ئابووری باشووری رۆژهەڵاتی لاواز کردووە. سەربازیچێتی تورکیا بووەتە هۆی خاڵی بوونی خەزانەی دارایی تورکیا و پەیوەندییەکانی تورکیای لەگەڵ دراوسێکانی تێکداوە و بووەتە هۆی رەخنەگرتنی چاوەدێرانی سەراسەری جیهان لە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا. ئەندامانی ٥٣ دەوڵەتی بەشدار لە کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا(CSCE) داوایان کردووە لیژنەیەکی فەرمی چاودێری مافی مرۆڤ بنێرن بۆ تورکیا و بەلەبەر چاوگرتنی ئاستی گرژییەکانی ئێستای باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا، بەبۆچوونی من لیژنەکانی CSCE ئەم پێشنیارکاریانە پشتڕاست دەکەنەوە.

---

[١] Steny Hoyer

جەنابی سەرۆك، ئێمە لە ولاّتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا شانازی بە میراتەكەمان وەك" كورەی تواندنەوەی" ئەتنیكەكان و كولتوورەكان دەكەین. ئێمە دەبێ زۆرتر شانازی بەتوركیا بكەین لەبەر ئەوەی توركیا لەمێژە بووە بە" كورەی تواندنەوە". پێكەوەهەڵكردن و لەیەك تێگەیشتن شتێكی زۆر پێویستە بۆ ئەوەی ئەم جۆرە كۆمەڵگانە نەتەقنەوە، بەتایبەت ئەمە بۆ كۆمەڵگای ئەمڕۆی توركیا شتێكی زۆر پێویستە. بەدڵنیاییەوە توندوتیژی، توندوتیژی زۆرتر لەگەڵ خۆی دێنێت و زیاتر دیموكراسی توركیا دەخاتە ناو مەترسی. پشتیوانی لە PKK زیاتر دەبێت، هەتا ئەو كاتە كە دەوڵەت رێگاچارەگەلی سیاسی پەیڕەو نەكات و كار نەكات بۆ پاراستنی مافەكانی سەرجەم هاووڵاتیانی توركیا.

ئەمە دەقی ئەو نامەیە كە ئێمە لە ١٤ ی ئۆكتوبری ١٩٩٣ ناردوومانە بۆ سەرۆك وەزیرانی توركیا

بەڕێز خاتون "چیللەر"، سەرۆك وەزیرانی توركیا

پێش لەهەموو شتێك پیرۆزباییتان لێدەكەین بەبۆنەی هەڵبژاردنتان وەك سەرۆك وەزیران. هیواداریت قۆناخی سەرۆك وەزیری ئێوە ئاشتی و خۆشبەختی پێوە دیار بێت و چاومان لەوەیە كار بكەین لەگەڵ دەوڵەتی ئێوە بۆ پتەوكردنی پەیوەندییە دۆستانەكانمان لە نێوان دەوڵەتی ولاّتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاو توركیا و خەڵكەكەمان. توركیا وەك هاوپەیمانێكی ناتۆ و دۆستی جێگای متمانەی ولاّتە یەكگرتووەكان كە پەیماننامەی كۆتایی هلسینكی واژۆ كردووە،

هەڵکەوتێکی(جوگرافیایی) بێ وێنەی هەیە لەنێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا. ئێمە ستایشی ئەوە دەکەین کە تورکیا کۆمەڵگای خۆی بەرەوپێش بردووە، بەڵام تورکیا بەرپرسیاریشە لەبەرامبەر ئەوەی دامەزراوەگەلە دیموکراتیکەکانی بەهێز بکات و مافی مرۆڤ بپارێزێت و بەرەوپێش بەرێت.

ئێمە دەزانین کە تورکیا لەگەڵ بارودۆخێکی دژواری ئەمنی روبەڕوویە بەڵام لەهەمان کاتدا ئێمە زۆر نیگەرانین بەنیسبەت پەرەسەندنی کردەوە سنووردارکەرەکان و توندوتیژییەکانی دەوڵەتی تورکیا دژی هاوولاتیانی کورد لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا. بڕیاری ئەم دوییانەی دادگای یاسای بنەرەتی تورکیا بۆ نایاسایی کردنی "پارتی کاری گەل" (HEP) و هەوڵە فەرمیەکان بۆ سەرکوتکردنی چاپ وپەخشی کوردی نیشان دەدات کە مافی ئازادی رادەربڕین بۆ ئەوکەسانە سنووردار کراوە کە بەشێوازی ئاشتیخوازانە پشتیوانی لە بەرەوپێشچوونی مافەکانی کوردەکان دەکەن. کوشتنی رێبەرانی کورد، چالاکانی مافی مرۆڤ و رۆژنامەنووسان بە دستی تورکیا، کەشوهەوای ترس و تۆقان و متمانەنەکردنی کوردەکان بە دەوڵەتی تورکیای دروست کردووە. کوژرانی "مەحمەت سینجار[٢]"، ئەندامی پارڵمان، نموونەی سەرەکی ئەو مەترسییەیە کە ئەو کەسانە کە پشتیوانی لە مافە کولتووری و سیاسیە رەواکانی کوردەکان دەکەن، لەگەڵی روبەڕوون. بەبیانووی خەبات دژی تروریزم، هێزەکانی ئاسایشی دەوڵەتی تورکیا بەزۆر هەزاران سڤیل کوردیان لە ماڵ وحاڵی خویان دەر کردووە و سەدان گوندی کوردنشینیان کاول کردووە. بە بۆچوونی ئێمە ئەم

[٢] Mehmet Sincar

سەربازچێتییە توندڕەوانەیە شێوازێکی دیکەی توندڕەوی دروست دەکات و ڕوانگە سیاسی و پێشکەوتووەکانی کوردە میانەڕەوەکان و ڕێکخراوەکان خراپ دەکات.

دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەئاشکرا کردەوە تروریستیەکانی هەموو کەس، ڕێکخراو و دەوڵەتەکان شەرمەزار دەکات و دژی هەموو کردەوەیەکە کە هەڕەشە لە سەقامگیری و یەکپارچەیی خاکی تورکیا بکات. بەهەرحاڵ بەبۆچوونی ئێمە تورکیا دەبێ ڕێز لە ئازادی و مافەکانی سەرجەم هاووڵاتیانی خۆی بگرێت، لەوانە هاووڵاتیانی ناوچەی کوردنشین. بە لەبەرچاوگرتنی پەرەسەندنی ئاستی توندوتیژییەکان لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا، وادیارە کە لە باتی پشتبەستنی بەردەوام بە هێزی سەربازی، ڕێگاچارەیەکی سیاسی دەتوانێت باشترین دەرفەت بڕەخسێنێت بۆ سەرلەنوێ چەسپانەوەی ئاسایش و ئاشتی لەسەراسەری تورکیا و ناوچە.

ئێمە وەك دوست و پشتیوانی تورکیا، هیواداریـن کە ئێوە لە جێبەجێ کردنی ئەم مەسەلە یەکلاییکەرەوەیە سەرکەوتوو بن.

لەگەڵ ڕێزماندا

١٧ ی گوڵانی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی پیران
دیموکراسی له تورکیا؟ مەهدی زانا ئازاد کەن

بەڕێز دیکۆنسینی:
جەنابی سەرۆك ناچارم ڕووداوێك وبیری ئەنجوومەن بهێنمەوە کە دەربڕی قەسدونیازی روو لەزیادبوون و زۆر مەترسیداری دەوڵەتی تورکیایە بۆ سنووردارکردنی ئازادی رادەربڕینی کوردەکان. لەم پەیوەندییەدا بەداخەوە لێدوانە هاوشێوەکانی خۆمم وەبیر دێتەوە بە نوێنەرایەتی لەلایەن بەندکراوە سیاسیەکان کە قسەیان کردبوو و پاشان بەدەستی کاربەدەستانی سەرەڕۆی کومونیست کە لەپشت"پەردەی ئاسنین[1]" دابوون، چەوسانەوە.

---

[1] لە ئەدەبیاتی سیاسیدا مەبەست لە "پەردەی ئاسنین"، ئەو جیاوازی و ئاستەنگیانەیە کە جیهانی کومونیزمی لە جیهانی غەیرەکومونیزم جیا دەکردەوە. ئەم دەستەواژەیە یەکەمجار لە لایەن "گوبلێزی"ی وەزیری پروپاگەندای ئاڵمانیای هیتلەری و نووسەرانی دژبەری بولشویسم بەکاربرا و دەربڕی گەمارۆدانی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو بوو بۆ ئەوەی پێش لە ئاڵوگۆڕی ئازادی هەواڵ و زانیاری و هاتوچۆی ئازادانەی خەڵك بگیردرێت. چرچیلی سەرۆك کۆماری ئەمریکا لە ئاداری ١٩٤٦ لە لێدوانیکدا هۆشداریدا کە پەردەیەکی ئاسنین لە ناوەڕاستی ئەورووپا دروست بووە و سۆڤیەت دەیەوێت دەسەڵات و دۆکتورینی کومونیستی خۆی پەرە پێبدات و پاشان پێشنیاری ئەوەی کرد کە یەکێتییەکی سەربازی لە نێوان بریتانیا و ئەمریکا دروست بکرێت بۆ ئەوەی پێش لە پەرەسەندنی دەسەڵاتی سۆڤیەت بگیردرێت.(وەرگێڕ)

هەینی رابردوو، مەهدی زانا- کە من پێشتر دیدارم لەگەڵی کردووە و رێزێکی یەکجار زۆرم بۆی هەیە- بەتاوانی لێدوان لە پارلمانی ئەورووپا لە تشرینی یەکەمی ١٩٩٢ ، حوکمی ٤ ساڵ بەندیخانەی لەسەردرا. جەنابی سەرۆك، مەهدی زانا پیاوی شەرەف و ئاشتیخوازییە کە پتر لە ٣٠ ساڵ لەپێناو مافی مرۆڤ لە تورکیا خەباتی کردووە. مەهدی زانا پێشتر ١٥ ساڵ لەبەندیخانەدا بووە و ئەشکەنجە کراوە لەبەر ئەوەی بێ دەنگ نەبووە لەبەرامبەر ئەو نادادپەروەرییانە کە بەسەر برا و خۆشکە کوردەکانیدا هاتووە. هاوسەرەکەی مەهدی زانا، واتا لەیلا زانا یەکێ لەو ٦ پارلمانتارە کوردانەی تورکیایە کە لەگەڵ سزای مەرگ روبەڕوو بووەتەوە، بەهۆی ئەو لێدوانانەی کە لەپشتیوانی لە مافەکانی کوردەکان دایوەتی.

جەنابی سەرۆك، من بەداخم نەتەنها بۆ چارەنووسی بنەماڵەی زانا، بەڵکوو بۆ داهاتووی خودی دیموکراسی لە تورکیا. بارودۆخی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا گەیشتووەتە ئاستێك کە توندوتیژی بووە بە هاوبەشترین شێوەی ئاخێو(گوفتمان) لەنێوان تورك و کوردەکاندا. جێگای داخە کە هەزاران کوردی تورکیا ئێستا ناچار بوونە ئاوارەی باکووری عێراق بن واتا هەر ئەو رێگایە بگرنە بەر کە ئاوارە کوردەکانی عێراق گرتیانە بەر کە لەدەستی دەزگای شەڕی سەدام حوسەین هەڵهاتبوون.

هێزەکانی ئاسایشی تورکیا ناوچەیەکی قەڵخانیان لەپاڵ سنووری عێراق دروست کردووە بۆ ئەوەی پێش لە دزەکردنی هێزەکانیPKK بگرن و سەدان گوند کاول کراون و دانیشتووەکانیان ناچارکراون هەڵبێن. ئەم رەفتارەی دەوڵەتی تورکیا بەراوەرد کراوە لەگەڵ پاکتاوی رەگەزی "سربە" کان لە بۆسنیا. کوردەکانی تورکیا، چ لە

ئیستانبول چ دیاربەکر، دەبێ رێگایان پێبدرێت ناسنامەی کولتووری خۆیان دەربڕن و له پرۆسەی سیاسی تورکیا بەشداری بکەن. بەهەرحاڵ بەرکەنار له نیگەرانیە گشتیەکانم بەنیسبەت مافی مرۆڤ له تورکیا، هانای سەرەکی من بۆ قسەکردن لەسەر ئەم بابەته(به لەبەرچاو گرتنی ئەوه که لەسەر ئەو باوەڕەم تورکیا پڕبایەخترین هاوپەیمانی وڵاته یەکگرتووەکانه) ئەوەیه که ناتوانم لەبەرامبەر ئەو سیاسەتانه بێ دەنگ بم که تورکیا پەیڕەوی دەکات و هیچ هیوایەك نییه بەوەی که کۆتایی به توندوتیژی بهێنێت. من لەسەر ئەو قەناعەتەم که ئەم سیاسەتانه زیاتر هەڕەشەیه بۆ دیموکراسی و سەقامگیری ناوچه. تورکیا ساڵانه ۷ بیلیون دولار خەرج دەکات بۆ شەڕ لەگەڵ PKK ، لەکاتێکدا که دەتوانێت بەم پارەیه کێشه ئابووریه جیدییەکانی تورکیا چارەسەر بکات.

من وەك دۆست و پشتیوانێکی تورکیا ناچارم بڵێم که بێ هیوا بوومه لەوەی که دەوڵەتی تورکیا رێگاچارەی سیاسی نەگرتووەتەبەر بۆ ئەو قەیرانه که بەشێوازگەلی سەربازی چارەسەر ناکرێت و ئەو هەوڵه هەڵنەسەنگێندراوانه که بۆ سنووردار کردنی ئازادی رادەربڕین دەدرێت.

جەنابی سەرۆك، دوێنێ "ستینی هۆیەر" و من، وەك سەرۆکی کومسیونی هلسینکی، پەیامێکمان نارد بۆ سەرۆك وەزیرانی تورکیا، "تانسۆ چیللەر" و داوامان لێکرد دەستبەجێ مەهدی زانا ئازاد بکات. من دەمەوێت کۆپیەك له داواکارییەکەی مەهدی زانا لێره بخەمەڕوو که ناردوویەتی بۆ پارلمانی ئەورووپا و بەهۆی ئەوه حوکمی ٤ ساڵ بەندیخانەی لەسەر دراوه. حکوومەته یەك له دوای یەکەکانی تورکیا خۆیان به پابەند زانیوه بەنیسبەت کونوانسیونه نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ که مافی ئازادی

رادەربڕین لەخۆ دەگرێت. ڕۆژبەڕۆژ زیاتربوونی دەستگیرکردنی ئەو کەسانە کە بەشێوازی ئاشتیخوازانە داوای مافی کورد دەکەن، سووکایەتییە بە دیموکراسی و پشتگوێ خستنی ئەرك و بەرپرسیارتیە نێونەتەوەییەکانی دەوڵەتی تورکیایە.

جەنابی سەرۆکی ئەنجوومەن، جارێکی دیکە داوای دەستبەجێ ئازادکردنی مەهدی زانا دەکەم و داوا لە هاوکارانم دەکەم بەشوێنی ئەم مەسەلەیەدا بچن. ئەمە دەقی ئەو داواکارییەیە کە مەهدی زانا بەهۆی ئەوە ئێستا لە بەندیخانەدایە:

داواکارییەك لەلایەن مەهدی زانا بۆ پارلمانی ئەوروپا، چالاکانی مافی مرۆڤ و چاپەمەنیەکان

٢٦ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٢

سەرەتا لەناخی دڵمەوە سپاستان دەکەم بۆ ئامادەبوونتان لێرە لەم کونفرانسە چاپەمەنییەدا

ناوی من "مەهدی زانا"یە، تەمەنم ٥٢ ساڵە و ماوەی ٣٠ ساڵە بۆ بەفەرمیناسینی مافەکانی گەلی کورد لە تورکیا خەبات دەکەم. سەرەڕای ئەو راستیە کە من قەد دەستم نەبردووە بۆ هیچ کردەیەکی توندوتیژانە، ناچار کرام بەهۆی بیرو بۆچوون و خەباتی ئاشتیخوازانە بۆ گەلەکەم ١٥ ساڵ لە ژیانم لە بەندیخانەکانی تورکیا تێپەڕ بکەم. من یەکێ لەو کەسانە بووم کە بەشێوەیەکی پەرجووئاسا(موعجزە) لە بەندیخانەی دۆزەخینی دیاربەکر رزگارم بوو کە تێیدا ژمارەیەکی زۆر لە هاوڕێیانم بەهۆی ئەشکنجە گیانیان لەدەستدا. ئەو ئەشکەنجە درندە "سادیستی"(سادیسم جۆرە نەخۆشییەکی دەروونییە- وەرگێڕ) و بەزمان نەهاتووە کە من لە بەندیخانەی دیاربەکر

بەچاوی خۆم بینیومە ئێستا لە زمانی تورکی بۆ زمانی فەرانسی وەردەگێڕدرێتەوە و لە"گۆڤاری بەربەرییەتی" دا بڵاو دەبێتەوە. رزگار بوونی من قەرزاربارى وەگەڕخستنی بیروڕای گشتی، NGO کان و هاوکارە شارەدارە رۆژئاواییەکانم کە بەلایەنگری لە من کاریان کرد. من بۆیە دەڵێم هاوکارە شارەدارە رۆژئاواییەکانم، لەبەر ئەوەی خۆم شارەداری دیاربەکر بووم کە پایتەختی سیاسی- کولتووری کوردستانی تورکیایە. دانیشتوانی ئەم شارە کە ژمارەیان لەساڵی ١٩٧٧ نزیکەی ٤٠٠ هەزارکەس بووە، لەرێگای دەنگدانی راستەوخۆ منیان وەك شارەدار هەڵبژارد. ئەو کاتە من کاری بازرگانی بەرگدووریم دەکرد و هەڵسووڕاوێکی سەربەخۆ بووم. کودیتای سەربازی ئەیلوولی ١٩٨٠ ئەنجوومەنی شارەوانی ئێمەی هەڵوەشاندەوە، من دەستگیر کرام و تا مایسی ١٩٩١ لە بەندیخانەدا بووم، پاش ئەوە دوو جارێکی دیکە دەستگیر کرام. ئێستا من(هەروەك هەموو ئەو کوردانەی کە بە تاوانی"جیاییخوازی" حوکمیان لەسەر دراوە) هەتا کۆتایی ژیانم لەمافە سیاسیەکانی خۆم بێ بەش کراوم. ئەمەیە دیموکراسی تورکیا.

سەرئەنجام دەبێ جەخت لەسەر ئەوە بکەمەوە کە من هاوکات لەگەڵ ئەوەی درێژە بەخەباتە ئاشتیخوازانەکام دەدەم بۆ مافی ١٥ میلیون کورد لە تورکیا، سەربە هیچ حیزب یا بزووتنەوەیەك نیم، کەوابوو وەك هەڵسووڕاوێکی سەربەخۆی کورد دەنگی هاواری خۆم دەگەیەنم بە ئێوە و لەرێگای ئێوەوە بە بیروڕای گشتی و ویژدانی جیهانی شارستانی.

کوردەکانی تورکیا ئێستا یەکێ لە دراماتیکترینی ساتەکانی مێژووی خۆیان تێپەڕ دەکەن. شار و گوندەکانمان بەشێوەیەکی سیستماتیك کاول کراون و دارستانەکانمان

دەسوتێنرێن. دەوڵەتی تورکیا بەکەڵك وەرگرتن لە شێوەگەلی سەربازی و ئابووری، خەڵکی کوردی ناچار کردووە سەرزەمینی باوباپیرانی خۆیان چۆڵ بکەن. کچان و ژنانی گوندنشین لەلایەن سەربازانی تورکەوە دەستدرێژی جنسیان لێکراوە و سوکایەتیان پێکراوە. خانووەکانمان رووخێنراون، کوردە رۆژنامەنووس و رۆشنبیرەکان بەشێوەیەکی گومانی یەك لە دوای یەك دەکوژرێن. ئەو کەسانە کە دەستگیر دەکرێن لە کاتی لێپرسینەوە تا ئاستی مەرگ بەشێوەگەلی بەربەری ئەشکەنجە دەدرێن. بەندیخانەکان پڕن لە منداڵ و مێرمنداڵی ژێر ١٨ ساڵ، رێکخراوە یاسایی و نایاساییە دەوڵەتیەکان کە بە"یەکینەکانی دژە گریلا" یا "یەکینە تایبەتەکان" ناسراون رێگەیان پێدراوە هەر کارێك پێیان خۆشە، بیکەن و مەرگ و ژیانی خەڵك بەدەستی ئەوانۆیە. "ئەنجوومەنی ئاسایشی نیشتمانی تورکیا" لەدوایین کردەوەی خۆیدا، هێزەکانی ئاسایشی تورکیای لەوە پاراستووە کە کە بەهۆی ئەو کارانە کە ئەنجامی دەدەن لێپرسینەوەیان لەگەڵ بکرێت و چاپەمەنیەکانیشی لەوە قەدەخە کردووە کە ئەم رووداوانە بڵاو بکەنەوە.

زمانی زگماکی ئێمە واتا زمانی کوردی هێشتا قەدەخەیە و ئەو کەسانە کە بەم زمانە قسە بکەن دەستگیر دەکرێن و لە بنکەی پۆلیس هەڵسوکەوتی خراپیان لەگەڵ دەکرێت. ئەمە یەکێ لە نمونە یەکجار زۆرەکانی ئەم قەدەخەبوونەیە: نزیکەی ١٥ رۆژ لەمەوپێش لە دیاربەکر، هێزەکانی ئاسایش چوونەتە ناو زەماوەندی مافناسێکی کورد بەناوی "فیکرەت ئاکیاس[1]" و ئامێرە موزیکە کوردییەکانیان شکاندووە و گەلێ کەسیان(لەوانە ٧ مافناس) دەستگیر کردووە.

---

[1] Fikret Akias

ئیزگە تەلەڤیزیونە حكوومەتیەكان لەرێگای بەرنامە پڕوپاگەندابیەكان، خەڵكی تورك هان دەدەن دژی كوردەكانی دانیشتووی ئاناتۆلی راپەڕن و لەگەڵ كوردەكان مامەڵە نەكەن. دوایین زنجیرە رووداوی توندوتیژی دژی كوردەكان لەشاری "فەتحییە"[٢] لە رۆژئاوای توركیا، بەڵگە و نیشانەی ئەم بارودۆخە دژوارەیە. دانیشتووانی كورد لەناوچەی خۆیان لەگەڵ شەپۆلی ئازار و ئەزیەت و توندوتیژی رووبەڕوونە و ئیدی هیچ شوێنێك شك نابەن پەنای بۆ ببەن كە تێیدا لە ئاسایشدا بژین. كوردەكان هەمیشە لە بەردەم مردندان. مەترسی هەڵسانی شەڕێكی رەگەزی لە نێوان كورد و تورك رۆژبەرۆژ زیاتر دەبێت. من بەسەدان كاتژمێر ناتوانم باسی ئەو كوشتن، ئەشكەنجە و هەڵسوكەوتە خراپانە بكەم كە بەچاوی خۆم بینیومە و ئەو تراژیدییە كە بەسەر گەلەكەی مندا دێت(كە تەنانەت ئێستاش كە لەبەرامبەر ئێوەدا راوەستاوەم بەردەوامە) بۆ ئێوە باس بكەم. لەبەشی "پریسكیتدا" ئێوە دەتوانن گەلێ راستی، كەسایەتی و شاهیدی عەینی لەبارەی ئەم مەسەلەیە بدۆزنەوە. ئایا ئێمە دەتوانین وێنای ئەوە بكەین كە لە كۆتایی سەدەی ٢١ ، هێشتا گەلێك لە جیهاندا هەبێ كە لە كەڵكوەرگرتن لە زمانی زگماكی خۆی و دەربڕینی شوناسی خۆی بێ بەش بێت؟

بەڵێنگەلی دیموكراتیك وەك لێدوانەكان دەربارەی رێزگرتن لە مافی مرۆڤ بەسەر كەشوهەوای هەڵبژاردنەكانی پارلمان لە تشرینی یەكەمی ١٩٩١دا زاڵ بوو. لەسەروبەندی كۆبوونەوەكانی هەڵبژاردندا، بەڵێنەكانی رێزگرتن لە ماف و داواكارییەكانی گەلی كورد لەلایەن ئیتلافی DYP و SHP خرایە روو كە هۆكارەی ئەوە بوو كە ئەوان لە پشتیوانی بەرفراوانی كوردەكان لە كاندیداكانی پارتی

[٢] Fethiye

HEP کە لەراستیدا هیوایەکی نوێی لەنێوان کوردەکان دروست کرد، نیگەران بوون. سەرۆك وەزیرانی ئێستای تورکیا، "دمیرل" دروست ٥ رۆژ پاش ئەوەی بوو بە سەرۆك وەزیران، لە لێدوانێکی تەلەڤیزیونیدا کە هەموو کەسێکی تووشی سەرسوڕمان کرد، بەگشتی رایگەیاند کە لەمەوبەدوا دەوڵەتی تورکیا "راستی کورد" لە رۆژهەڵات و رۆژئاوای وڵات بەفەرمی دەناسێت و سیاسەتی یەکسانی کورد و تورك و ژیانی هاوبەشی گەلی کورد و تورك دەگرێتەبەر.

بەڕێز "دمیرل" هەروەها باوەڕی خۆی بە دیموکراسیەکی بێ سنوور و کۆتاییهێنان بە سەرجەم یاسا دژە دیموکراتیکەکان و پێشخستنی یاسایەکی بنەڕەتی نوێ کە راستی هاوچەرخ و بایەخەکان لەبەرچاو بگرێت، راگەیاند. بەڵام لەوکاتەوە تا ئێستا تەنانەت یەك یاسای دژە دیموکراتیك کە لە کودیتا سەربازییەکە بەمیرات ماوەتەوە و ئامانجی بنبڕکردنی مافەکانی گەلی کوردە، هەڵنەگیراوە، بەپێچەوانەوە یاساگەلی سەرکوتکەری نوێ درێژ کراونەتەوە کە لە خەون و خەیاڵی رژێمی سەربازی ئیلهام دەگرێت. ئێستا لە تورکیا بەپێچەوانەی نیگەرانی رۆژنامەنووسان و رۆژنامەنووسان، تەنانەت یەك لێپرسینەوە یا دادگایی کردن لەگەڵ ئەو هێزانە نەکراوە کە ئاگریان لە شارگەلێك وەك شەڕناخ، جزیرە، کولپ، وارتۆ و گەلێ شاری دیکە بەرداوە و کاولیان کردوون. ئێوە دەتوانن لیستی تەواوی ئەم شارانە لە "پریسکیتدا" ببینن. کۆبوونەوە لەسەر دیموکراسی و مافی مرۆڤ لەپارێزگا کوردنشینەکان قەدەخەیە. دەوڵەتی تورکیا بەتەواوی هێزی خۆی، دەنگوباسی سەربەخۆ لەبارەی بەربەرییتی ئەو شەڕە کە لە کوردستاندا بەڕێوەدەچێت، سانسۆر دەکات. تەنانەت یەك رۆژنامەنووس رێگەی

پێنادرێت سەردانی شوێنی ئەپوراسیونەکانی سوپا بکات. تەنانەت پارلّمانتارەکانی ناوچەش مافی ئەوەیان لێ زەوت کراوە کە باسی نیگەرانیەکانی خەلکی ناوچە بکەن. دەولّەتی نوێی تورکیا سەرجەم مافەکانی بەڕێوەبردنی ناوچەی بەخشیوە بە سوپا. ئێستا کوردستان لەژێر گەمارۆیەکی رانەگەیەندراودایە و سوپا دەسەلاتی تەواوی بەسەردا هەیە. نزیکەی ٣ هەفتە پێش، لیژنەی IFHR سەردانی کوردستانی تورکیای کرد بەلام دەولّەتی تورکیا رێگای پێنەدان سەردانی شاری شەڕناخ و جەزیرە بکەن. با خودی ئەم لیژنەیە باسی بارودۆخی ئەم ناوچەیە بکات.

بەبیروباوەڕی من، رژێمی تورکیا قەد دەولّەتیکی دیموکرات نەبووە. چەمکی دیموکراسی لە تورکیا تەنها لە چوارچێوەی لێدواندا بووە بۆ فریودانی جیهانی شارستانی. ئەگەر ئێمە بەوردی کردەوەکانی دەولّەتی ئێستای تورکیا لە سالّی رابردوو هەلبسەنگێنین هیچ هەنگاوێکی زیاتر بەرەو رێزگرتن لە مافی مرۆڤی تێدا نابینین. من پێش لە هەموو شتێك داوا لە هەموو ئەو کەسانە دەکەم کە بەپەرۆشن بۆ ئازادی و دیموکراسی کە کار بکەن بۆ ئەوەی سیاسەتی دەولّەتی تورکیا رابوەستێنن کە ئامانجی لەناوبردنی کولتووری جیاوازی گەلی کوردە و کار بکەن بۆ ئەوەی سەرەنجام رێگە بەم گەلە بدرێت کە لە خۆشی و ئاشتیدا بژیت. من داوا لە هەموو رۆژنامەنووسان، پارلمانتاران و NGO کان دەکەم (کە لە ناوچەدان) کە ئەو دیواری بێدەنگییە بڕوخێنن کە گەمارۆی لە ناوچوونی ولات و گەلەکەی منی داوە.

٢٣ ی گوڵانی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
دوایین بەرنامەی دیموكراسیزایونی توركیا

بەڕێز ستینی هۆیەر[١]، نوێنەری ئەیالەتی میریلەند:
جەنابی سەرۆك، ١٨ ی مایس، دەوڵەتی ئیتیلافی توركیا بەرنامەیەكی چاكسازی ئاشكرا كرد بۆ ئازادی چالاكی سیاسی لە توركیا. ئەم بەرنامەیە بریتیە لە پێداچوونە بەسەر یاسای بنەڕەتی و هەموار كردنی ٦٢ خاڵی یاساكانی ئێستا یا یاسا تازە پەسەندكراوەكان. مەبەستی سەرەكی ئەم بەرنامەیە هەڵگرتنی كەندوكۆسپەكانی سەر رێگای چالاكی سیاسی كۆڕوكۆمەڵەكان، یەكێتی كرێكاران، خوێندكاران و كەسایەتیە ئاكادیمیكەكانە كە حكومەتی سەربازی بەسەریانیدا سەپاندووە. ئەم بەرنامەیە هەروەها دامەزراندنی نووسینگەی مافی مرۆڤ لەخۆ دەگرێت و دەیەوێت وێنەی مافی مرۆڤی توركیا لە دەرەوە باشتر بكات و یارمەتی بدات بە دروستبوونی پەیوەندی نزیك لەگەڵ یەكێتی ئەورووپا كە رێوشوێنەكانی ئەم یەكێتیە لە ١٩٩٥ وە دەكەوێتە بواری جێبەجێ كردنەوە.
جەنابی سەرۆك ئەم دەستپێشخەریانەی دواییە نیشاندەری هەوڵە گرنگەكانی توركیایە بۆ بەهێزكردنی دیموكراسی. ئەم هەنگاوانە لەكاتێكدا هەڵدەگیردرێت كە توركیا لەگەڵ كۆمەڵێك كێشەی گرنگی ئابووری و بەرخۆدانی رۆژبەدوای رۆژی میلیشیا كوردەكان(PKK) رووبەڕوویە. دەمەوێت ئەوەتان وەبیر بهێنمەوە كە بەهەرحاڵ

---
[١] STENY H. HOYER

بەرنامە دیموکراتیزاسیونەکانی پێشووی تورکیا یا لە لایەن پارلمانی تورکیاوە ڕەت کراونەتەوە یا نەکەوتوونە بواری جێبەجێ کردنەوە. بەلەبەرچاوگرتنی ئەو کێشە جیدییانە کە دەوڵەتی تورکیا لەگەڵیدا ڕووبەڕوویە، هیوادارم ئەم بەرنامەیە بەخێرایی پەسەند بکرێت و بەتەواوی بکەوێتە بواری جێبەجێ کردنەوە.

جەنابی سەرۆك، هاوکات لەگەڵ ئەوەی نامەوێت لە بایەخی ئەم هەنگاوە ئەرێنییانەی دەوڵەتی دەسەڵاتداری ئیتیلافی تورکیا کەم بکەمەوە، بەڵام دەبێ ئاماژە بەوە بکەم کە دیموکراسی لە تورکیا بە جیدی کەوتووە ناو مەترسی لەبەر ئەوەی خەڵك تەنها بەهۆی دەربڕینی بیروڕای خۆیان دەستگیر دەکرێن. ٦ پارلمانتاری کورد بەناوەکانی، خەتیپ دیجلە، ئورهان دوغان، سەلیم ساداك، لەیلا زانا، ئەحمەد تورك و مەحموت ئالێناك[1] بەهۆی دەربڕینی بیروڕای ئاشتیخوازانەی خۆیان بە لایەنگری لە مافی کوردەکان، لەگەڵ سزای مەرگ بەرەوڕوو بوونەتەوە. هەفتەی ڕابردوو، مەهدی زانا، لە هەڵسووڕاوانی سەربەخۆی مافی کوردەکانیش بە تاوانی دەربڕینی بیروڕای خۆی، خرایە بەندیخانە.

جەنابی سەرۆك، تایبەتمەندی سەرەکی دیموکراسی، تەحەمول کردنی هەموو بیروڕا ناتوندوتیژەکان و ئالوگۆری ئازادی بیروڕایە، تەنانەت ئەگەر بەدڵی خەڵك بەگشتی نەبێت. سەرەڕای نیاز و نیەتی ئەوکەسانە کە ئەو پێشنیارە چاکسازەخوازانە نوێیانە خستووەتەڕوو، بەرپرسیاریتی تورکیا بەنیسبەت دیموکراسی بەردەوام دەچێتە ژێر پرسیار هەتا کاتێك کە بەندکراوە سیاسیەکان تەنها بەهۆی دەربڕینی بیروڕاکانیان لە بەندیخانەدا بێننەوە.

---

[1] Mahmut Alinak

۲۳ ی حوزەیرانی ۱۹۹٤ - ئەنجوومەنی نوێنەران
دیموکراسی تورکیا: هەنگاوێکی دیکە بەرەو قوڵایی

بەڕێز دیکۆنسینی:
جەنابی سەرۆك، من ناچارم جارێکی دیکە نیگەرانی توندی خوم دەربڕم بەنیسبەت کاروباری تورکیا. ئەگەر من نەگەیشتبامایە ئەو قەناعەتە کە تورکیا یەکێ لە گرنگترین هاوپەیمانەکانی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە ئەوەندە بێ هیوا نەدەبووم کاتێ کە دەبینم دەوڵەتی تورکیا یاسای بنەڕەتی ئەو وڵاتە دەخاتە ژێر پێ و بەرپرسیاریەتییەکانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ پێشێل دەکات.
پێنجشەمەی رابردوو، ١٦ ی حوزەیران، کاتێ کە دادگای باڵای تورکیا ،"حیزبی دیموکراتی" لایەنگری کوردەکان(DEP) ی قەدەخەکرد و پاش هەڵسووکەوتێکی سووکایەتیپێکەرانە ١٣ کەس لە ئەندامانی DEPی لە پارلمان بەهۆی لێدوانەکانیان دەرکرد، نیگەرانی و بێ هیوایی من گەیشتە لووتکەی خۆی. ١٣ کەس لە ئەندامانی بەهەق هەڵبژێردراوی پارلمانی تورکیا لەپارلمان دەرکران، بە هۆی ئەو داواکارییە کە حیزبی DEP ساڵی پار دەری کرد کە تێیدا داوای دۆزینەوەی رێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانەی بۆ کێشەی کورد کردبوو. ٥ کەس لەئەندامانی پارلمان کە لە سەرەتای مانگی ئادارەوە بێ راگەیاندنی سووچەکەیان، لە بەندیخانەدان، ئێستا بەتاوانی داکۆکی کردن لە مافی هاووڵاتیانی کوردی تورکیا لەگەڵ سزای مەرگ بەرەوڕوون. ٦ ئەندامی دیکەی پارلمان لە تورکیا هەڵهاتوون و من ئاگادارم کە داوای مافی

پەنابەرییان لە دەوڵەتی بەلژیکا کردووە. دو ئەندامی دیکەی پارلمان لەسەرویەندی گیراندان.

جەنابی سەرۆك من لەگەڵ چەند کەسێك لەم پارلمانتارانە و پارلمانتارەکانی دیکە دیدارم کردووە کە تەنها بەهۆی دەربڕینی بیروڕای خۆیان ئێستا لەبەندیخانەکانی تورکیادان. من لەمە دەترسم.

جەنابی سەرۆك لەکام جۆرە دیموکراسیدا هەیە کە یاسادانەرەکانی لە بەندیخانەدا بن یا لە ترسی ئەوەی دەستگیر نەکرێن داوای پەنابەری سیاسی بکەن. یەکێ لەم ئاکامە نەخوازراوەکانی بڕیاری دادگا بۆ دەر کردنی ئەندامانی DEP ئەوەیە کە ئەگەر ٢٤ کورسی لە ٤٥٠ کورسیەکەی پارلمان چۆل بێت، دەبێت سەرلەنوێ هەڵبژاردنی لاوەکی ئەنجام بدرێت. ئەگەر ئەو ٤ نوێنەرە کوردە کە لە DEP دەستیان لە کارکێشاوەتەوە، لە پارلمان هاتبانە دەرەوە، دەبوایا لەماوەی ٣ مانگدا هەڵبژاردن بەرێوە چووبایا.

جەنابی سەرۆك دەمەوێت لەسەرەتادا ئەوە روون بکەمەوە کە دەبێ ئەم هەڵبژاردنە نوێیە ئەنجام بدرێت و دەبێ دەوڵەتی ئێمە و گەلێ لە چاودێرانی نێونەتەوەیی غەیرە دەوڵەتی هەڵبژاردنەکان، چاودێر بنێرن بۆ تورکیا بۆ ئەوەی رێوشوێنە نێونەتەوەییەکانی هەڵبژاردن جێبەجێ بکرێت. لەمە زیاتر لە سایەی پێشهاتەکانی ئەم دواییە، کومسیونی هلسینکی(کە من سەرۆکیمی) لە کۆبوونەوەکانی داهاتووی "کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا(CSCE) بەشداری دەکات و پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت کە لێژنە فەرمیەکانی CSCE بنێردرێن بۆ تورکیا بۆ ئەوەی چاودێری بکەن بەسەر خراپبوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا.

جەنابی سەرۆك، ئەوە کە لەپەیوەندی لەگەڵ خراپتر بوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا زۆر مەترسیدارە، خێراتربوونی ڕەوتی بەتاوانزانینی دەربڕینی بیروڕایە. دەربڕینی وشە و بیروڕا (بێ لەبەرچاو گرتنی ناوەڕۆکەکەی) لە هەموو سیستمە دیموکراتیەکاندا تەحەمول دەکرێت. تورکیا وەك دەوڵەتیك کە بەشدارە لە کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا(CSCE) و ڕاگەیاندننامەی جیهانی نەتەوە یەکگرتووەکانی دەربارەی مافی مرۆڤ و کونوانسیونی جیهانی ئازادییە سیاسی و مەدەنیەکانی واژۆ کردووە، خۆی دەرەوس کردووە بەنیسبەت پاراستنی هەموو شێوازەکانی رادەربڕینی ناتوندوتیژانە. بڕیاری تورکیا بۆ دەرکردنی ئەو ١٣ پارلمانتارە بەهەق هەڵبژێردراوە بەهۆی لێدوان یا واژۆکردنی بەڵگەنامە، سووکایەتییە بە سەرجەم یاسادانەرە دیموکراتیکەکان.

جەنابی سەرۆك، ئاشکرایە کە هیچ وڵاتیك، لەوانە وڵاتی ئێمە لەبەرامبەر کەوتنە ناوی مەترسی مافی مرۆڤ بەتەواوی پارێزراو نییە. مەسەلەی کوردەکانی تورکیا، مێژوویەکی دووردرێژ و ئالۆزی هەیە کە بەداخەوە ڕۆژبەڕۆژ توندوتیژی زیاتر دەبێتەوە. لەکاتێکدا کە تورکیا لە قەیرانێکی جیدی ئابووریدایە، دەوڵەتی تورکیا و سوپای تورکیا ساڵێنە پتر لە ٧ بیلیون دولار بۆ شەڕ لەگەڵ PKK خەرج دەکەن بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا PKK درێژە بە ئوپەراسیونەکانی دەدات و ڕۆژبەڕۆژ لایەنگری زۆرتر دەبێت. بەداخەوە تاکتیکە زاڵمانەکانی هێزەکانی ئاسایش کە پتر لە هەزار گوندی کوردنشینیان لە ماوی ١٨ مانگی رابردوودا کاول کردووە، بووەتە هۆی نامۆ بوونی کوردەکان لە دەوڵەتی تورکیا و پشتیوانی کردن و هاوخەم بوونیان لەگەڵ کوردە توندڕەوەکان. لەمەزیاتر، بەهۆی بەتاوانبار زانینی تەنانەت دەربڕینی میانەڕەوانەی

نارەزایەتی کوردەکان، دەوڵەتی تورکیا ئاخێوی رەوا لە نێو چوارچێوەیەکی دموکراتیك دەخەنکێنێت و ئەو رێگایە لە هاووڵاتیەکانی دادەخات تا بەشێوازی یاسایی، بێ هێوایی خۆیان لە بارودۆخەکە دەربڕن. لەکاتێکدا کە هیچ کەس حاشا لە مافی تورکیا بۆ پاراستنی هاووڵاتیانی لەبەرامبەر تروریزمدا ناکات، ئەمە نابێت بە بەهای پێشێل کردنی مافە بنەڕەتیەکانی مرۆڤ ئەنجام بدرێت.

جەنابی سەرۆك، لەپێناو ئاشتی و سەقامگیری ناوچە، داوا لە رێبەرانی مەدەنی و سەربازی تورکیا دەکەم زیاتر بەسیاسەتە پێکەوە هەڵنەکەرو نەگونجاوەکانیان بەنیسبەت هاووڵاتیانی کوردی تورکیادا بچنەوە.

هیچ هیوایەك بە چەسپانی ئاشتی نامێنێت ئەگەر دەنگی هەموولایەنەکان کپ بکرێت و ناچار بکرێن هەڵویستی توندڕەوانەتر بگرنە بەر. سیاسەتگەلێکی وەها پرسیارگەلی جیدی دەهێنێتە ئاراوە دەربارەی توانایی دیموکراسی تورکیا بۆ وەڵامدانەوە بە پێداویستییە زۆر پێویستەکانی کۆمەڵگایەکی مودێرنی چەند ئەتنیکی. لەمەزیاتر، جەنابی سەرۆك سەرەڕای بەیەك گەیشتنەوەی بەرژەوەندییەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئێمە لەگەڵ تورکیا لە سەر گەلێ مەسەلەی جۆراوجۆر، بارودۆخی روولەخراپی مافی مرۆڤ لە تورکیا رۆژبەرۆژ ئەوە ئەستەمتر دەکات کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی لە دەوری سەرەکی تورکیا لەسیاسەتەکانی ناوچەدا بکات.

لەئەنجامدا، جەنابی سەرۆك تکا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم رێگاچارەیەکی سیاسی پەیرەو بکات بۆ بارودۆخی کورد. ئێوە نابێت رەخنە لە من بگرن کە بۆ باسی کێشەکە دەکەم بەڵام رێگاچارەی خۆم ناخەمەڕوو، بەڵام هاوڕام لەگەڵ هەندێ لە

بیرۆکەکان بۆ کەمتر کردنەوەی قەیرانەکە. بەبۆچوونی من توخمی سەرەکی رێگاچارەی سیاسی بۆ کێشەی کورد لە تورکیا ئەوەیە کە میتودە توندوتیژەکان لە میتودە ناتوندوتیژەکان بۆ داکۆکی کردن لە ئامانجی هاوولاتیانی کوردی تورکیا جیابکرێتەوە. بەهەمان شێوە، PKKش بۆ گەیشتن بە ئامانجە سیاسیەکانی، دەبێ دەست لەتوندوتیژی و پێداگرتن لەسەر سەربەخۆیی(کوردستان) هەڵبگرێت. راگەیاندنی ئاگربەستێکی دولایەنە دەتوانێ هەنگاوی یەکەم بێت بۆ پێکهاتنی دیالوگی سیاسی لەگەڵ هێزە کوردە میانەڕەوەکان. لە کەشوهەوایەکی وەهادا داوا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم ئەم هەنگاوانە هەڵبگرێت:

یەکەم، رێگە بە سەرجەم حیزبە سیاسیە ناتوندوتیژەکان بدات لە ژیانی سیاسیدا بەشداری بکەن.

دووەم، کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕین، لەوانە تەگەرەکانی یاسای دژەترور لاببات.

سێیەم، حاڵەتی نائاسایی (لە باشووری رۆژهەلات) لاببات.

چوارم، سیستمی "گاردی گوند" هەڵبوەشێنێتەوە.

پێنجەم، هەموو کەندوکۆسپەکانی دەربڕینی زمان و کولتووری کوردی هەڵبگرێت.

شەشەم، کەندوکۆسپەکانی بڵاو بوونەوەی بەرنامەی تەلەڤیزیونی و رادیویی و موزیك و چاپ و پەخش بە زمانی کوردی لاببات.

حەوتەم، ئینیستیتۆیەکی دەوڵەتی بۆ توێژینەوەی کوردی دابمەزرێنێت و رێگا بەوە بدات قوتابخانەکان بە زمانی کوردی پەروەردە بدەن.

هەشتەم، کونفرانسێکی رسمی لە ئاستێکی باڵا بەڕێوە ببات بۆ تاوتوێ کردنی هەموو لایەنەکانی پەیوەندی کورد ـ تورك.

جەنابی سەرۆك بەبۆچوونی من هەنگاوگەلێکی وەها دیموکراسی مەدەنی تورکیا بەهێز دەکات و توندوتیژی ریشەکەش دەکات و کەشەوهەوای سەرکوت لەناو دەبات- کە ژیانی سیاسی و ئابووری لەسەرانسەری تورکیا کپ کردووە- و رەوتی دوو جەمسەر بوونی تورك و کورد پێچەوانە دەکاتەوە و کورد و تورك لێك نزیك دەکاتەوە. هیوادارم دەوڵەتی تورکیا هەوڵ بدات بۆ پاراستنی ئازادی رادەربڕین و میتودگەلی غەیرە سەربازی پەیڕەو بکات بۆ چارەسەر کردنی بارودۆخی دژواری کورد بۆ ئەوەی وڵاتی تورکیا لەمەزیاتر تووشی بشێوی و ئاڵۆزی نەبێت.

٢٨ ی تەمموزی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

سیاسەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان لەسەر بنەمای ئەخلاقە یا بەرژەوەندییە جوگرافیاییەکان؟

خاتوون ئیلیزابێت فۆرس[1]:

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ لەیلا زانا لەبەندیخانەدایە و لەگەڵ سزای مەرگ بەرەوڕوویە. لەیلا زانا لەگەڵ ٦ ڕێبەری کوردی هەڵبژێردراوی دیکە تومەتی خیانەتیان خراوەتە پاڵ و هەموویان لەگەڵ سزای مەرگ بەرەوڕوون. سووچی ئەم ٦ کەسە چییە، جەنابی سەرۆك؟ سووچی ئەوان دروست ئەو کارەیە کە من ئێستا لێرە دەیکەم واتا باسکردن لەکێشەی مافی مرۆڤ.

جەنابی سەرۆك، ئەم پارلمانتارە کوردانە لە عێراقدا نین تا بڵێین ڕەفتاری عێراق لەگەڵ خەڵکی کورد تاوان دژی مرۆڤایەتییە و لەراستیشدا هەروایە. نەخەیر، ئەم پارلمانتارانە لە تورکیان کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی لێدەکات و بەشێوازێکی بەرفراوان یارمەتی دەدات و سازوبەرگی سەربازی دەداتێ.

جەنابی سەرۆك، هەرکاتێ کە ئەندامانی کۆنگرێس سەرکوت و ئەشکەنجە و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ پروتستۆ دەکەن، پێمان دەڵێن لەبیرتان نەچێت تورکیا لە رووی ئیستراتژیکیەوە بۆ ئێمە(وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) گرنگە. ئایا ئەخلاقی ئێمە پەیوەندی بە جوگرافیاوە هەیە یا بیروباوەڕەکانمان؟

ئێستا کاتی ئەوەیە کۆنگرێس داوای ئازادکردنی ئەم ٦ پارلمانتارە کوردە بکات.

---

[1] Ms. FURSE

٤ ی ئابی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی پیران
دیموکراسی له تورکیا له مەترسیدایه

بەڕێز دیکۆنسینی:
جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ ڕۆژێکی خەمناکه بۆ دیموکراسی له تورکیا. ئەمڕۆ ٦ پارلمانتاری کورد له لایەن دادگای ئانکاراوه، سزای مەرگیان بۆ دەرکرا بەهۆی دەربڕینی بیروڕا سیاسیەکانیان که تورکیا وەك خیانەت چاوی لێدەکات. بەگشتی ١٣ پارلمانتاری بەهەق هەلبژێردراوی سەربه حیزبی DEP له پارلمان دەرکراون که ٦ کەسیان له تورکیا هەڵهاتوون، کەوابوو ئەم ٦ کەسه بێ دەنگ نابن.
جەنابی سەرۆك، سەرم سووڕماوه که چۆن ئەم شته له تورکیا روو دەدات که دوستێکی وەفادار و هاوپەیمانی ناتۆیه و دەوڵەتەکەی بەشداره له CSCE که کاربەدەستەکانی(CSCE) بەردەوام جەخت لەسەر جێبەجێکردنی دیموکراسی و رێوشوێنه نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ دەکەنەوه. ئەم دادگاییکردنه لەبەرچاوی چاپەمەنی جیهان روو دەدات و سەدان پارێزەر، پارلمانتارانی وڵاتانی بیانی، چالاکانی مافی مرۆڤ و کەسانی دیکه دەیانەوێت نیگەرانی خۆیان لەم کردەوەیه دەربڕن و پشتیوانی له پارلمانتاره کوردەکان بکەن. ئەم دادگایه زێدەباری ئەوەی بەروونی نیشانی دا چۆن ئازادی رادەربڕین و چالاکی سیاسی له تورکیا سنووردار کراوه، سەرنجی ئێمەی بەرەولای رێگرتن له دیموکراسی له تورکیا راکێشا.

جەنابی سەرۆك، من سەرەتا لە پشتیوانی گشتی تورکەکان لە هەڵمەتی دەمارگرژانەی دەوڵەتی تورکیا دژ بە ئەندامانی DEP ترسام بەڵام ئەوەی کە رۆژبەرۆژ روونتر دەبێتەوە ئەوەیە کە بیروڕای گشتی خەڵکی تورکیا بەئاشکرا لە لایەن میدیا سەرەکیەکانی ئەم وڵاتە کە لە کونترۆڵی دەوڵەت یا لایەنە سیاسیەکانی دیکەدایە، چەواشە کراوە. بەنیسبەت مەسەلەی مافی کوردەکان و شەڕ لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا، میدیاکان لە پێشەوە شەڕاشۆیی دەکەن یا بەتوندی زانیارییەکان سانسۆر دەکەن. بە باوەڕی من هەتا کاتێك کە میدیا سەرەکییەکانی تورکیا لەکونترۆڵی لایەنە سەربازی و سیاسیەکاندا بن و رۆژنامەنووسان و کەسایەتیەکانی دیکە بێ دەنگ بن، خستنەڕووی زانیاری راست و دروست بۆ بیروڕای گشتی نالوێ.

جەنابی سەرۆك، ئازادی رادەربڕین و چاپەمەنی سنوورنەدار، پێشمەرجی کۆمەڵگا دیموکراتیکەکانە. چاپەمەنیەکانی تورکیا دەبێ بە بەرپرسیارەتییەوە، کێشەکانی کوردەکان و نیگەرانیەکانی دیکە بەنیسبەت مافی مرۆڤ راپۆرت بدەن. دادگایی کردنی DEP هەروەها کەموکوڕییەکانی نزیکایەتی ناراستبینانەی دەوڵەتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کوردی ئاشکرا کرد کە کۆڵەکەی سەرەکی ئەم سیاسەتە تاوانبار کردنی حیزبە سیاسیە کوردییەکانە. کاتێ کە حیزبەسیاسیەکان قەدەخە دەکرێن، ئەنجامەکەی ئەوەیە کە گروپگەلی نهێنی دروست دەبن و ئەندامانی ئەم حیزبانە دەچنە ناو حیزبە توندڕەوەترەکان. رێگەپێدان بە کوردەکان بۆ پێکهێنانی حیزبگەلی سیاسی یاسایی، رێگایەکە بۆ ئەوەی پێش لە زیادبوونی پشتیوانی لە PKK و گروپە توندڕەوەکانی دیکە بگیردرێت. پەیڕەو وپروگرامی CSCE ی کوپنهاگن بەروونی ئەرك و بەرپرسیارەبیەکانی ٥٣ دەوڵەتی بەشدار لەم رێکخراوەیەی

بهنیسبهت چالاکی بێ سنووری حیزبه سیاسیهکان دیاری کردووه. ههڵمهتی دهوڵهتی تورکیا دژ به حیزبی دیموکرات(DEP) و حیزبهکانی پێش ئهوه، کۆمهڵێك پرسیاری جیدی دهربارهی بهرپرسیارهتیهکانی دهوڵهتی تورکیا بهنیسبهت ئهم پرهنسیپانه دهخاتهروو.

جهنابی سهرۆك، لهکاتێکدا که دهستپێکردنی ئهم دادگایی کردنه سیاسییه، رۆژێکی رهشه بۆ دیموکراسی تورکیا بهڵام مرۆڤ دهتوانێت هیوادار بێت که سهرنجدانی بیرورای گشتی، گوشارهکان لهسهر دهوڵهتی تورکیا زیاد بکات بۆ ئهوهی رێگاچارهیهکی غهیره سهربازی بۆ قهیرانی کورد بگرێتهبهر و کێشهکانی دیکهی مافی مرۆڤ چارهسهر بکات. وهبیری هاوکارانم دههێنمهوه که ۲ کهس له نوێنهره کوردهکان لهگهڵ سزای مهرگ رووبهڕوون، بههۆی ئهو لێدوانانهی که له کومسیونی هلسینکی لێره له "کاپیتول هیل[1]" له بینای "رایبۆرن[2]" دایان.

من بهو ئهنجامه گهیشتوومه که دهوڵهتیکی دیموکراتی راستهقینه ناتوانێ سزای مهرگ بهسهر پارلمانتاره ههلبژیردراوهکانیدا بسهپێنێت تهنها بههۆی لێدوانهکانیان یا نووسراوهکانیان که نهبووهته هۆی توندوتیژی، جیاییخوازی و رێگاچارهی بهدهر له چوارچێوهی دیموکراتیك. لهم کاته دزێوهدا داوا له هاوکارانم دهکهم پهیوهست بن به من بۆ ئهوهی نیگهرانی و بێ هیوایی خۆمان له دهوڵهتی تورکیا دهربڕین بههۆی ههڵمهته نامهعقولانهکهی بۆ سهرکوتکردنی ئازادی رادهربڕین.

[1] Capitol Hill
[2] Rayburn Building

ئەوە کە لە تورکیا روو دەدات کردەوەیەکی بێ بەزەییانەی زۆر گەورەیە. ژمارەیەك لەم پارلمانتارانە لە کومسیونی هلسینکی لە کۆنگرێسی ولاّتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئامادە بوونە. ئەم پارلمانتارانە خوازیاری رووخاندنی توندوتیژانەی دەوڵەتی تورکیا نەبوونە و هیچ چالاکییەکی خیانەتکارانەیان دژ بە دەوڵەت هان نەداوە، لەگەڵ ئەوەشدا حیزبەکەیان قەدەخە کراوە و خۆیشیان تۆمەتبار کراون و ژمارەیەکیشیان لە تورکیا هەلاّتوون بەهۆی لێدوانەکانیان لەبەردەم کومیتەی کۆنگرێسی ولاّتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

جارێکی دیکە سوپاسی دۆستەکەم لە(ئەیالەتی) ویۆنت[3] دەکەم.

بەڕێز لیهەی[4]:

جەنابی سەرۆك، سپاسی سناتۆری ئەیالەتی "ئاریزۆنا" دەکەم بەبۆنەی بیروبۆچوونەکانی. بەڕێز "دیکونسینی" لە سەرەتای دەستبەکاربوونی کومسیونی "هلسینکی" تا ئێستا تەنها کەسێك بووە کە ئەم مەسەلەیەی خستووەتەڕوو. بەڕێز "دیکونسینی" بەدڵنیاییەوە هەروەك هەموو ئەندامانی ئەنجوومەنی پیران، ئاگاداری بارودۆخەکەیە، نەتەنها بەهۆی هۆگری تاکەکەسی بەمەسەلەکە و ئەو سەفەرانە کە بۆ تورکیا کردوویەتی و ئەوشتانە کە بەچاوی خۆی بینیویەتی، بەڵکو بەهۆی ئەوەش کە سەرۆکی کومیتەی هەلبژێردراوی هەوالگری ئەنجوومەنی پیرانە. بەبۆچوونی من ئەنجوومەنی پیران دەبێ گوێ لە قسەکانی بگرێت.

---

[3] Vermont

[4] Mr. LEAHY

٦ ی تشرینی یەكەمی ١٩٩٤ - ئەنجوومەنی نوێنەران
رێگرتن لەچالاكی رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لە توركیا

بەرێز ستینی هۆیەر، نوێنەری ئەیالەتی مریلەند:

جەنابی سەرۆك، من دەمەوێت كردەوەكانی دەوڵەتی توركیا پروتستۆ بكەم كە كۆمەڵێك پرسیاری جیدی دەربارەی ئەرك و بەرپرسیارەتیەكانی ئەم دەوڵەتە بەنیسبەت مافی مرۆڤ هێناوەتە ئاراوە. لێكۆڵەری سەرەكیی رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لە توركیا، "جاناتان سوگدین[١]" لەلایەن دەوڵەتی توركیاوە وەك "كەسایەتی نەخوازراو" ناسراوە و ئێستا چوونی ناوبراو بۆ توركیا قەدەخە كراوە بۆ ئەوەی لەوە زیاتر لە خراپبوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە نێو دانیشتوانی كوردی توركیا نەكۆڵێتەوە.

جەنابی سەرۆك پێویست بەوەناكات من باسی كاری شازی رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لەسەراسەری جیهان بكەم. من وەك هاوسەرۆكی كومسیونی ئاسایش و هاوكاری ئەورووپا، قەدری لێكولێنەوەكان و راپورتەكانی رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی دەزانم. ئەندامانی ئەم رێكخراوەیە لەسەراسەری جیهان وەك چاو، گوێ و ویژدانی هەوڵە حكومەتی و ناحكومەتیەكان بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ و لەراستیدا پاراستنی ژیانی خەڵك خزمەت دەكەن. لەماوەی چەند ساڵی رابردوودا، دەوڵەتی توركیا بێزاری خۆی لە سەرنجدانی رێكخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی بە ئەشكنجەی

[١] Jonathen Sugden

بەرفراوان، بارودۆخی بەندکراوە سیاسیەکان و میتودە دڕندەکانی سەرکوتکردنی کوردەکان بەدەستی دەوڵەتی تورکیا دەربڕیوە. ڕێبەرایەتی تورکیا لێکۆڵینەوەکانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی بێ بایەخ لەقەلەم دەدا و دەیگوت ئەم لێکۆڵینەوانە ئامانجی سیاسیان لەپشتە و هەمیشە دیدار لەگەڵ کاربەدەستانی ئەم ڕێکخراوەیەی ڕەت دەکردەوە بەلام لەگەڵ ئەمەشدا ڕێگای بەوە دەدا لێکوڵەرانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی بچنە ناو وڵاتی تورکیا، بەڵام ئێستا ڕێگایان پێ نادات. ئەگەر ڕێبەرانی تورکیا ئێستا لەسەر ئەو باوەڕەن کە لەڕێگای پێشپێگرتن لە لێکوڵەرانی مافی مرۆڤ دەتوانن خۆیان لە شەرمەزاربوون و خەجالەتبوون رزگار بکەن، بەڵام ئەم جارەش بەجیدی بەهەڵەدا چوونە. ئەم کردەوانە تەنها دەبێتە هۆی زیادبوونی سەرنجی(بیروڕای گشتی) بەو ڕەفتارانە کە ئەوان هەول دەدەن لە بیروڕای گشتی بێشارنەوە. ئەم مەسەلەیە بەدڵنیاییەوە لە کۆبوونەوەی کونفرانسی پێداچوونەوەی CSCE لە بوداپست دەخرێتەڕوو و یارمەتی دەدات بە داواکاری هەندێ لە دەوڵەتەکان بۆ ئەوەی بەگوێرەی میکانیزمەکانی مافی مرۆڤی موسکۆ لێژنەی چاودێری CSCE بنێرن بۆ تورکیا.

جەنابی سەرۆك، دەوڵەتی تورکیا بەردەوام کێشەکانی مافی مرۆڤ بە ئەنجامی توندوتیژی پارتی کرێکارانی کودستان(PKK) دەزانێت، ساڵەهای ساڵە دەوڵەتی تورکیا پەیمانی بەستووە کە لەڕێگای سەربازییەوە PKK تێکبشکێنێت و لەسەروبەندی خەباتی دژی PKK ، دەوڵەتی تورکیا گوندە کوردنشینەکانی خاپور کردووە و ژیانی ئاژەڵداری و کشتوکاڵی گوندنشینەکانی لەناو بردووە و پتر لە یەك

میلیون کوردی له وڵاتی خۆیان ئاواره کردووه. له ئهنجامدا ئهم کردهوانهی دهوڵهتی تورکیا بووهته هۆی زیاد بوونی ئهندامانی PKK.

جهنابی سهرۆك، من لهسهر ئهو باوهڕهم که سهرهڕای بهرژهوهندییه دولایهنه ئیستراتژیك و ئابوورییهکانمان لهگهڵ تورکیا، ئێمه دهبێ بهجیدی به سیاسهتی خۆماندا بچینهوه بهنیسبهت دابینکردنی چهك بۆ تورکیا که ئهویش دژی هاووڵاتیانی خۆی کهڵکی لێوهردهگرێت. بڕیاری ئهم کۆنگرێسه بۆ کهمکردنهوهی ۱۰٪ ی یارمهتی بیانی وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا بهتورکیا بههۆی پێشێل کردنی مافی مرۆڤ، نیشاندهری نیگهرانی روولهزیادبوونی ئێمهیه بهنیسبهت ئهم مهسهلهیه بهڵام لهگهڵ ئهمهشدا ئهم بڕیاره تهنها لهسهر بڕێکی کهم له قهرزهکانی ئهمریکا به تورکیا کار دهکات. تورکیا ههروهها بیلیونها دولار سازوبهرگی بهرگری و یارمهتی دیکه له ئهمریکا وهردهگرێت. ئێستا کاتی ئهوهیه ئێمه ئهم یارمهتیانه کهم بکهینهوه.

٨ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٤ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
نامەی پڕ سۆز و هەستی لەیلا زانا بۆ ئەنجوومەنی نوێنەران

خاتوون ئیلیزابێت فۆرس ، نوێنەری "ئۆریگون[١]":

جەنابی سەرۆك من لە رابردوودا لە ئەنجوومەنی نوێنەران دەربارەی بارودۆخی زۆر دژواری لەیلا زانا قسەم کردووە. لەیلا یەکەمین و تەنها پارلەمانتاری ژنی کوردە لە مێژووی تورکیا. زانا لە ٢ ی ئادار واتا لە ٧ مانگ لەمەوپێش تا ئێستا لەلایەن کاربەدەستانی تورکیا خراوەتە ناو بەندی تاکەکەسی.

تاوانی لەیلا زانا چییە؟ لێدوانی گشتی کە بەهۆی ئەوە دەوڵەتی تورکیا دەیەوێت حوکمی مەرگی لەسەر بدات. لەیلا زانا سەرەتا لەلایەن پۆلیسی تورکیا لە ١٩٨٨ دەستگیر کرا و بەتوندی ئەشکەنجە کرا بەهۆی بەشداری کردن لە خۆپیشاندانێکی ئاشتیخوازانە کە بەنوێنەرایەتی لەلایەن بەندکراوەکان دژی ئەشکەنجەی دڕندانە و داواکاری بۆ رێزگرتن لە کەرامەتی مرۆڤ و جارنامەی جیهانی مافی مرۆڤ بەڕێوە چووە.

جەنابی سەرۆك، سپاسی ئەندامی کۆنگرێس، بەڕێز "پورتیر" دەکەم بۆ رێبەرایەتی کردنی هەڵمەتی داکۆکی لە لەیلا زانا و ئەو ٥ پارلمانتارە بەحەق هەڵبژێردراوە کە نوێنەری خەڵکی کوردن و دەستگیر کراون. ئێمە وەك کاربەدەستانی هەڵبژێردراو، هەموومان دەبێ دژی شکاندنی کەرامەتی مرۆڤایەتی رابوەستین.

[١] OREGON

جەنابی سەرۆك، ئەمە دەقی ئەو نامەیەیە کە لەیلا زانا لە ١٥ ی ئەیلول بۆ منی ناردووە:

خاتوون ئیلیزابێت فورس

ئەنجوومەنی نوێنەران، واشنگتۆن، دی سی

هاوکاری بەڕێز، من لە رۆژنامەکانی تورکیادا خوێندمەوە کە ئێوە دەتانەوێت هاوخەمی خۆتان لەگەڵ من دەرببرن. من زۆر خۆشحاڵم و دەمەوێت گەرمترین سپاسەکانی خۆمتان پێشکەش بکەم. من یەکەمین و تەنها پارلمانتاری ژنی کورد لە مێژووی تورکیام. ئازموونی سیاسی من لەبەرامبەر دەروازەکانی بەندیخانەی تورکیا دەستی پێکرد کە هاوسەرەکەم، شارەداری دیاربەکر(شاری کوردنشینی سەرەکی تورکیا) بە ماوەی ١٠ ساڵ و ٨ مانگ تێیدا بەندکرابوو. هاوسەری بەندکراوەکان خۆپیشاندانێکی ئاشتیخوازانەیان بەرێکخستن کردبوو دژی درندایەتی ئەشکەنجە وداواکاری بۆ رێزگرتن لە کەرامەتی مرۆڤایەتی و جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ . بەهۆی ئەم چالاکیە من لەلایەن پۆلیسی تورکیاوە ئەزیەت و ئازار درام و سەرەنجام لە تەموزی ١٩٩٨ دەستگیر کرام.

من بەماوەی ٥٩ رۆژ بەتوندی ئەشکەنجە درام کە ئاسەواری جەستەیی و دەروونی ئەم ئەشکەنجانەم هێشتا پێوە دیارە. من پەیم بەوە برد کە شەڕ و توندوتیژی -کە ئاکامی کۆمەڵگایەکە کە لەسەر بنەمای پێشێلکردنی بایەخەکان و دەسەڵاتپەرەستی و لەناوبردنی خەڵکی لاواز و بێ دەسەڵات دامەزراوە ـ گەلی کورد و تورکی گەیاندووەتە ئاستی شەڕی ناوخۆ و لەوانەیە روودانی کارەساتێکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی لێبکەوێتەوە، کەوابوو من بڕیارمدا چالاکانە لە ژیانی سیاسیدا بەشداری

بکەم بە ئامانجی ئەوەی پەیامێکی جیاواز بنێرم لەوانە رێزگرتن لە مرۆڤ و کەرامەتی مرۆڤایەتی و مافە بێ ئەملاولاکانی مرۆڤ و پێویستی دیالوگ دەربارەی کێشە قووڵەکانی کۆمەڵگاکەمان.

لە تشرینی یەکەمی ١٩٩١ من بە ٨٢٪ کۆی دەنگەکان، وەك نوێنەری دیاریەکر لە پارلمانی تورکیا هەلبژێردرام. یەکەمین هەڵسوکەوتی من لەگەڵ گۆڕەپانی سیاسی تورکیا کە لە ژێر دەسەڵاتی ژنەراڵەکان و ئەوکەسانەدا بوو کە حاشایان لە بوونی خەڵکی کورد لە تورکیا دەکرد، ئەو کاتە بوو کە من سوێندم لە پارلمانی تورکیا خوارد. من بە زمانی کوردی، بە دۆستایەتی و پێکەوەژیانی کورد و تورك لە چوارچێوەی یەکسانی و رێزگرتن لە شوناسی یەکدی سوێندم خوارد بەڵام لەگەڵ هێرشی توندوتیژانەی میدیاکان روبەڕوو بوومەوە. وەك"جیاییخواز" ، "هاوپەیمانی تروریستان" ، "خائن" و هتد پەنجەیان بەرەولای من راکێشا و وێنەی منیان لە بنکەکانی پولیس وەك تاوانبار هەڵواسی. پاش ئەوە دوو جار هەوڵی کوشتنی من درا کە لە هەردوویان رزگارم بوو، هەر چەند کە لەراستیدا ١٤ کەس لە رێبەرانی نەتەوەیی و ناوچەیی پارتی ئێمە واتا پارتی دیموکراسی ـ DEP ـ پێشتر کوژراون.

لەکاتی گەڕانەوە لە سەفەری ئەورووپا کە تێیدا لەلایەن "فرانسوا میتران"، سەرۆك کۆماری فەرانسا و "ژاکویس دیلۆرس"[٢]"، سەرۆکی کومسیونی کۆمەڵگای ئەورووپا پێشوازیم لێکرا، لە ٢ ی ئاداری ١٩٩٤ من لەگەڵ ٥ پارلمانتاری دیکە دەستگیر کرام. لەوکاتەوە ئێمە لە بەندیخانەی تاکەکەسیداین و بەهۆی لێدوانەکانمان لە تورکیا و لەدەرەوە، لەوانە لێدوانەکانمان لەبەرامبەر کومسیونی هلسینکی تاوانبار کراوین.

[٢] Jacques Delors

دەوڵەتی تورکیا دەیەوێت بەبۆنەی بیروڕاکانمان، حوکمی مەرگمان لەسەر بدات. ماوەی ٧ مانگە من لە ژووری تاکەکەسیدام و تەنها لەگەڵ پارێزەرەکانم و چەند کەسێکی ڕێگەپێدراو پەیوەندیم هەیە. سەرەڕای ئەم گیروگرفتانە و خراپبوونی بارودۆخی تەندروستیم، من شێلگیرم کە بەشێوازگەلی ئاشتیخوازانە درێژە بە خەباتەکەم بدەم لەپێناو ئاشتی نێوان کورد و تورك، دیموکراسی و ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ.. بە باوەڕی من، ئەم پرەنسیپانە کۆمەڵێ بایەخی جیهانین کە دەبێ بەدەر لە جیاوازی زمان و ئایین لەدەوری یەك کۆمان بکاتەوە.

هەرچەشنە پشتیوانییەکی وڵاتە یەکگرتووەکان زۆر گرنگە بۆ ئێمە، بەتایبەت دەمەوێت ئاماژە بە هاوخەمی خوشکانی فیمینیستم(ئەو کەسانە کە بۆ یەکسانی مافی ژن وپیاو خەبات دەکەن) بکەم، ئەو ژنە ئەمریکاییە جێگای ڕێزانە کە خەبات بۆ دیموکراسی، ئاشتی و یەکسانی ئەوەندە بۆیان گرنگە. با هەمووومان پێکەوە سەیری دادگایی کردنی ئێمە بکەین. تکایە لە ڕێگای ئینیستیتوی کوردی پاریس پەیامەکانتان بنێرن بۆ من.

جارێکی دیکە سوپاستان دەکەم و چاوەڕوانی وەڵامی ئێوەم

لەگەڵ ڕێزمدا

لەیلا زانا

بارودۆخی کورده‌کان له تورکیا

۳۰ ی تشرینی دووه‌می ۱۹۹٤ - ئه‌نجوومه‌نی پیران

به‌ڕێز دیکونسینی:

جه‌نابی سه‌رۆك، مانگی تشرینی یه‌که‌م من وه‌ك سه‌رۆکی کومسیونی هلسینکی و کومیته‌ی هه‌واڵگری ئه‌نجوومه‌نی پیران سه‌ردانی تورکیام کرد. ده‌مه‌وێت رۆشنایی بخه‌مه‌سه‌ر کۆمه‌ڵێك مه‌سه‌له له‌وانه مافی مرۆڤ ، بارودۆخی کورد، کێشه‌کانی باڵکان و ره‌وتی ئاشتی رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌ڕاست. پاش ئه‌م دیداره من هاوڕێ له‌گه‌ڵ سه‌رۆك کلینتون له رێوره‌سمی واژۆکردنی رێککه‌وتننامه‌ی ئاشتی ئیسرائیل- ئوردون ئاماده بووین که خاڵی وه‌رچه‌رخانێکی مێژووییه بۆ ئاشتی ناوچه و گرنگیی یه‌کجار زۆری هه‌یه بۆ وڵاته یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مریکاو تورکیا.

من له‌گه‌ڵ رێبه‌رانی پارلمان، کاربه‌ده‌ستێکی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه و نوێنه‌ری رێکخراوه‌کانی مافی مرۆڤ دیدارم کرد. به‌هه‌رحاڵ من بێ هیوا بووم له‌به‌ر ئه‌وه‌ی رێگه‌یان پێنه‌دام له‌گه‌ڵ پارلمانتاره کورده زیندانیه‌کان و به‌ندکراوه سیاسیه‌کانی دیکه دیدار بکه‌م و ئه‌مه لادانه له‌و ئازادییه که من له‌دیداره‌که‌ی ساڵی ۱۹۸۹ له‌گه‌ڵی روبه‌ڕوو بووم. من نیگه‌رانی خۆمم ده‌ربڕی به‌نیسبه‌ت ئه‌و زیانه ئابوورییه که له‌ئه‌نجامی گه‌مارۆکانی نه‌ته‌وه‌یه‌کگرتووه‌کان دژی عێراق له تورکیا که‌وتووه و له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ڕه‌م که ده‌وڵه‌تی وڵاته یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مریکا ده‌بێ زیاتر له ده‌وڵه‌تانی که‌نداو- که زۆرترین قازانجیان له گوشاری هاوپه‌یمانان له‌سه‌ر سه‌دام حوسه‌ین

دەستکەوتووە- زیانەکانی تورکیا قەرەبوو بکاتەوە. من هەروەها بۆچوونی خۆمم دەربڕی دەربارەی ئەوەی تورکیا دەتوانێت دەوری یەکلاییکەرەوە لە پێکهاتنی رێکخراوێکی ناوچەیی وەك CSCE بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگێڕێت ئەگەر رێگاچارەیەکی ناسەربازی بۆ مەسەلەی کورد بدۆزێتەوە. دەوڵەتی تورکیا پێشتر دەوری سەرەکی بینیوە لە پشتیوانی کردن لە CSCE وەك ئامرازێك بۆ پتەوکردنی ئاشتیەکی ناوچەیی چڕوپڕ و درێژخایەن.

جەنابی سەرۆك، نەخوازراوی و ناتوانی رێبەرایەتی تورکیا بۆ پەیڕەوکردنی رێگاچارەیەکی نوێ بۆ کێشەی کورد، شتێکی ئاشکرایە، ئەم مەسەلەیە لە کەڵك وەرگرتنی بەرفراوان لە ئەشکەنجە و سنووردار کردنی ئازادی رادەربڕین رەنگی داوەتەوە. سەرەڕای ئەم گیروگرفتانە من بەهیوای پەرەسەندنی بەرژەوەندییە دولایەنەکانی نێوان تورکیا و ئەمریکا و بایەخە دیموکراتیکە هاوبەشەکان، تورکیام بەجێ هێشت و لەسەر ئەو باوەڕەم کە دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو دەوڵەتی تورکیا دەبێ لەپێناو بەهێزکردنی پەیوەندییە دولایەنەکان کار بکەن.

من لە تورکیا باسی هەوڵە بەردەوامەکانی هێزەکانی ئاسایشی تورکیام کرد بۆ چۆڵکردن و کاولکردنی گوندە کوردنشینەکان لە کاتی شەڕ لەگەڵ PKK . من ئەو کاتە دڵخۆش بووم کە کاربەدەستانی تورکیا بانگەشەی ئەوەیان کرد کە لەم پەیوەندییەدا لێکوڵینەوەیان کردووە، بەڵام تائێستا لێکوڵینەوەیەکی گشتی وەها ئەنجام نەدراوە. من هەروەها باسی کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕینم کرد و وتم کە هەڵوەشاندنی هەندێ لە یاساکان دەتوانێ ببێتە هۆی ئازادی گەلێ لەو بەندکراوانە کە ئێستا بەتاوانی دەربڕینی بیروڕای خۆیان لە بەندیخانەدان.

من هیوای خومم دەربڕی کە دەوڵەتی تورکیا کۆمەڵێك هەنگاوی چڕوپڕ هەڵبگرێت بۆ بەتاواننەزانینی هەموو شێوەکانی بیروڕا دەربڕینی ناتوندوتیژانە بۆ ئەوەی تورکیا ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی خۆی بەگوێرەی CSCE جێبەجێ بکات. من دووپاتم کردەوە کە مافی هاوولاتیانی ئاسایی و پارلمانتارە بەحەق هەڵبژێردراوەکان بۆ دەربڕینی ئازادانەی بیروڕای خۆیان نابێ لەکۆمەڵگایەکی دیموکراتیکدا سنووردار بکرێت. من هەروەها دەربارەی کەڵك وەرگرتنی بەرفراوان و بەردەوام لە ئەشکەنجە باس و گفتگوگۆم کرد.

لەکاتی سەردانەکەی ساڵی ١٩٨٩ ، کاربەدەستانی تورکیا وتیان کە رێوشوێنی چڕوپڕ دەگیردرێتە بەر بۆ کەمکردنەوەی ئەشکەنجە و راهێنانی ئەفسەرانی پۆلیس دەربارەی میتودە گونجاو و قبولکراوەکانی لێپرسینەوە. بەهەرحاڵ ئەمڕۆ بەرزبوونەوەی گرژییەکان و توندوتیژی، خواستی سیاسی و دەستبەجێی دەوڵەتی تورکیای بۆ بنبڕکردنی ئەشکەنجە کەم کردووەتەوە. لایەنگرانی مافی مرۆڤ دەڵێن تۆمەتبارە سیاسیەکان بەشێوەی ئاسایی ئەشکەنجە دەکرێن و دانپێدانانی زۆرەملێ بەشێوازی بەرفراوان بۆ دەرکردنی حوکمی تاوانباران ئەنجام دەدرێت. من پێداگریم لەسەر کاربەدەستانی تورکیا کردەوە کە هەوڵەکانیان دوقات بکەن بۆ چاودێریکردن و قەدەخە کردنی ئەشکەنجە، بەتایبەت لەقۆناخی پێش دادگاییکردن کە تۆمەتبار دەستڕەسی بە پارێزەر نییە.

بەهەرحال بانگەشەی ئەوە دەکرێت کە ئەشکەنجە روو دەدات. رووداوەکانی ئەم دواییە نیگەرانیەکانی من زیاتر دەکات . لە ٣ی تشرینی دووەم دادگایەکی تورکیا فەرمانی دەستبەسەرداگرتنی"فایلی ئەشکەنجە" ی دەرکرد کە رێکخراوی مافی مرۆڤ وەك

نامیلكه بڵاوی كردبووەوە كە كۆمەڵێك بەڵگەنامەی دەربارەی مەرگ لەبەندیخانە لە ساڵی ١٩٨٠ و ئەشكەنجەی بەندكراوەكانی لەخۆ دەگرت. دادئەستێنەكان شێلگیرن لەسەر تومەتبار كردنی "یاووز ئونەن[١]"(كە لەگەڵ لێژنەی رێكخراوی مافی مرۆڤ كار دەكات) و "فەوزی ئارگون[٢]" بە تاوانی پروپاگەندای جیاییخوازانە كە سزاكەی ٢ تا ٥ ساڵ بەندیخانەیە. ئەو ئامرازە توندوتیژانە كە توركیا بۆ پاراستنی دەوڵەت لە هەڕەشە جیاییخوازانەكان گرتوویەتیەبەر، كۆمەڵگای توركیای رۆژبەڕۆژ دووجەمسەریتر كردووە. بەرزبوونەوەی ناسیونالیزمی تورك و ئەو روانگەیە كە چاكسازی وەك "دانی پوان(ئیمتیاز) بە تروریزم" لێكدەداتەوە، ئەو كەسانە دەترسێنێت كە باسی ئاشتبوونەوەی كورد و تورك دەكەن.

PKK قازانجی ئەوەی دەست دەكەوێت كە هاوخەمی و پشتیوانی روو لەزیادبوونی ئەو خەڵكە بەدەست بهێنێت كە هیچ رێگاچارەیەكی دیكەیان لەپێشدا نییە. دەوڵەتی توركیا دەنگە میانەڕەوەكان لەرێگای هەڕەشەی سەركوت یا تەنانەت هەڕەشەی كوشتن كپ دەكاتەوە. ئەو لێژنەیە كە توركیایان بەجێ هێشتووە، زۆر نیگەرانن بەنیسبەت ئەوەی ئایا توركیا دەتوانێت بەرژەوەندی و ئامانجەكانی هاووڵاتیانی كوردی خۆی لەچوارچێوەی سیاسی ئێستای توركیا وەدی بهێنێت یا نا. ساڵەهای ساڵە كە توركیا بەشێوەیەكی دڕندانە شووناسی كولتووری جیاوازی كورد لە پێناو شووناسی سكولاری تورك سەركووت دەكات. بە لەبەرچاوگرتنی ئەوە كە توركیای ئێستا، توركیاكەی ٥ ساڵی رابردوو نییە، بەرەوپێشچوونی بەردەوام لەحاشا كردن

---

[١] Yavuz Onen
[٢] Fevzi Argun

لەبوونی کورد (لەباتی بەخشینی هەندێ ئازادی تایبەتی سنووردار بەکوردەکان)، بووەتە هۆی زیادبوونی دەریای بێ متمانەیی لەنێوان کورد و تورك.
راپەڕینی چەکداری و دژکردەوەکانی سوپای تورکیا کێشەکەی گەیاندووەتە ئاستی شەڕی ناوخۆ. کێشەی کورد، مەسەلەیەکی یەکلاییکەرەوەیە بۆ تورکیا و سەرجەم هاووڵاتیەکانی و ئاکام و لێکەوتەی زۆر جیدی و درێژخایەنی بۆ نەتەنها تورکیا بەڵکو بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەدواوە دەبێت. کێشە کۆنە چارەسەرنەکراوەکان دیسان لە تورکیا سەرهەڵدەداتەوە و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو کێشانە لەئەمڕۆدا، دیموکراسی داهاتووی تورکیا تاڕادەیەکی زۆر دیاری دەکات. بە باوەڕی من دەوڵەتی تورکیا دەبێ رێگاچارەی ناسەربازی بگرێتەبەر بۆ رەواندنەوەی نیگەرانیەکانی هاووڵاتیانی کورد کە پشتیوانی لە توندوتیژی ناکەن و ئێستا بوونەتە قوربانی هەردوو لایەن. لایەنە سیاسیە میانەڕەوەکان(چ لایەنی تورکیا، چ لایەنی کورد) دەبێ بە فەرمی بناسرێن و گوێ بۆ داواکاریەکانیان بگیردرێت و تروریزم شەرمەزار بکەن . ئەو سیاسەت و هەڵویستانە کە ناتوانن تروریزم و پاراستنی شێوازەکانی رادەربڕین لەیەك جیا بکەنەوە، هەڕەشە لە بنەماکانی دیموکراسی تورکیا دەکات. راگەیاندنی ئاگربەست هەنگاوی یەکەمە بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد. دەبێ PKK ئاگربەسێکی یەك لایەنە رابگەیەنێت(هەروەها کە لە ئاداری ١٩٩٣ ئاگربەستی راگەیاند) و دەوڵەتی تورکیاش دەبێ کردەوەی هاوشێوە ئەنجام بدات. تەنها کاتێك مەسەلەی دژواری ئاشتبوونەوەی تورك و کورد چارەسەر دەکرێت کە دەنگی چەکەکان کپ بکرێتەوە. هەتا کاتێك کێشەی کورد بەشێوازی ئاشتیخوازانە

چارەسەر نەکرێت، هەوڵەکانی تورکیا لە گەلێ لە بوارەکانی دیکە، لەوانە هاوکاری و پەیوەندییە نزیکەکانی لەگەڵ هاوپەیمانە رۆژئاواییەکانی دەکەوێتە ناو مەترسی.

۲۰ ی کانوونی دووەمی ۱۹۹۵ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لەلایەن تورکیاوه بەردەوامه

بەڕێز کریستۆڤێر سمیت[۱]، نوێنەری ئەیالەتی نیوجرسی:
ساڵەهای ساڵه که کومسیونی هلسینکی لەنزیکەوه چاودێری دەکات بەسەر پێشهاتەکانی مافی مرۆڤ له تورکیا. من پشتیوانیم لەهەوڵەکانی کومسیون کردووه و پەیوەست بوومه به هاوکارانم بۆ باس و گفتگو لەسەر ئەشکەنجه و سەرکوتی ئازادی رادەربڕین و مافه مرۆڤه بنەڕەتیەکانی هاوولاتیانی کوردی تورکیا. من وەك سەرۆکی نوێی کومسیون، بەردەوام دەبم له قسەو گفتوگۆکردن دەربارەی ئەم پێشهاته و پێشهاتەکانی دیکه. ئەمرۆ دەمەوێت ناڕەزایەتی خۆم دەرببڕم بەنیسبەت دەستگیری ۷ کەس له ڕێبەرانی ڕێکخراوی مافی مرۆڤ، لقی دیاربەکر له تورکیا.
دادئەستینەکانی تورکیا دەیانەوێت ئەم کەسانه بەماوەی زیاتر له ده ساڵ بخەنه بەندیخانه، به تاوانی بڵاو کردنەوەی پێشێلکاری بەڵگەمەندی مافی ئەو بەندکراوانه که تاوانی "پروپاگەندای جیاییخوازیان" خراوەته پاڵ. یەکێ لەم گیراوانه "نیعمەتولا گوندوز"[۲]-ه که پارێزەره و سەرۆکی ڕێکخراوی مافی مرۆڤ، لقی دیاربەکره و لەمانگی تشرینی یەکەم لەگەڵ ئەندامانی لیژنەی کومسیونی هلسینکی دیداری

---
[۱] CHRISTOPHER H. SMITH
[۲] Neymetullah Gunduz

کردووە. چەند هەفتە لەمەوبەر، چەند کەسی دیکە لە چالاکانی مافی مرۆڤ لە تۆمەتگەلی هاوشێوە، تەبرەئە کران.

جەنابی سەرۆك، کۆمەڵگای نێونەتەوەیی دەبێ درێژە بدات بە سەرنجدان بە سنووردارکردنی توندی ئازادی رادەربڕین و کێشەکانی دیکەی مافی مرۆڤ کە بەردەوام متمانەنامەی دیموکراسی تورکیا ئالۆز دەکات. چەند ساڵە کە ئەندامانی رێکخراوی مافی مرۆڤ لەسەراسەری تورکیا بەتایبەت لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەستگیر دەکرێن، تەقەیان لێدەکرێت و نووسینگەکانیان بەزورەملێ دادەخرێت.

لقی دیاربەکری ئەم رێکخراوەیە دوایین رێکخراو بوو کە لەلایەن کاربەدەستانی تورکیاوە رێگەی پێدرابوو لە ناوچە چالاکی بکات ،بەڵام ئێستا داخراوە. جەنابی سەرۆك رۆژبەرۆژ خراپتربوونی بارودۆخی مافی مرۆڤی دانیشتوانی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا تەنها دەتوانین وەك تۆقان و توندوتیژی وەسف بکەین. ئازادییەکانی سەرجەم هاوولاتیانی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا سنووردار کراوە و بوونە بە قوربانی هەر دولا.

جەنابی سەرۆك، رێبەرانی تورکیا نیگەرانی خۆیان دەربڕیوە بەنیسبەت ئەو هەوڵانە کە پەیوەستبوونی تورکیا بە کۆمەڵگای ئەورووپا دەخەنە دواوە، لەگەڵ ئەمەشدا ئەم دەوڵەتە درێژە دەدات بە پەیڕەو کردنی ئەو سیاسەتانە کە دژی پێوانە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤەوە. نارەزایەتی دەربڕینی رێبەرانی تورکیا بە بڕیاری کۆنگرێسی ئەمریکا بۆ بەستنەوەی یارمەتی سیاسی ولاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا بە جێبەجێ کردنی مافی مرۆڤ لەلایەن ئەم دەوڵەتە، شتێکی بێ مانایە لەبەر ئەوەی

دەوڵەتی تورکیا ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ، بەتوندی پێشێل دەکات، لەوانە ڕێوشوێنەکانی ڕێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا.

جەنابی سەرۆك، داوا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم دەستبەجێ کۆتایی بە کردەوەکانی دژ بەم هەفت چالاکەی مافی مرۆڤ بێنێت و سەرجەم ئەو بەندکراوە سیاسیانە ئازاد بکات کە تەنها بەهۆی دەربڕینی بیروڕاکانیان، ئێستا لە بەندیخانەکانی تورکیا کوێرەوەری دەبینن.

٢٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی نوێنەران

دەوڵەتی تورکیا ٥ قاتی ئەو پارەیە کە بۆ جێبەجێکردنی پرۆژەی گەورەی ئاوی GAP خەرج دەکات، بۆ شەڕ لەگەڵ PKK خەرجی دەکات

بەڕێز "هۆیەر"، نوێنەری ئەیالەتی مریلەند:

جەنابی سەرۆك مانگی تشرینی یەکەمی رابردوو، سەرۆکی کومسیونی هلسینکی، بەڕێز دینیز دیکونسینی[١] بەسەرۆکایەتی لیژنەیەك چووە بۆ تورکیا بۆ تاوتوێکردنی گیروگرفتەکانی مافی مرۆڤ لەو وڵاتە. ئەندامانی لیژنەکە لە دیاربەکر(گەورەترین شاری ناوچەی زۆرتر کوردنشینی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا) سەردانی نووسینگەکانی لقی ناوچەیی رێکخرای مافی مرۆڤ (HRA) یان کردووە و لەگەڵ رێبەرانی HRA لە ئانکارا دیداریان کردووە. کومیسیونی هلسینکی هەمیشە لەگەڵ HRA کاری کردووە و کەڵکی لە بڵاوکراوە زۆر سودمەند و جێگای متمانەکانی ئەم رێکخراوە وەرگرتووە.

لەکاتی دیدار لەگەڵ لیژنەی کومسیونی هلسینکی، رێبەرانی HRA بە تێروتەسەلی باسی ئەوەیان کرد کە چۆن ئەندامانی رێکخراوەکەیان لەمەترسیەکی گەورەدا کە هەڕەشە لە ژیانیان دەکات، چالاکی دەکەن. ئەندامانی HRA لە سەراسەری وڵاتی تورکیا بە تایبەت لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا بەردەوام لە مەترسیدان و لەگەڵ ئازارو ئەزیەت بەرەوڕوون. ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامانی ئەم

[١] Dennis DeConcini

ڕێکخراوەیە لەلایەن هێزەکانی ئاسایشی تورکیاوە هەڕەشەیان لێکراوە، رفێندراون، کوژراون و بێ سەروشوێن کراون. لقی دیاربەکری HRA لەنێو ئەو ١٠ پارێزگا(کوردنشینە) کە حاڵەتی نائاساییان بەسەردا زاڵە، تەنها لقی ئەم ڕێکخراوەیەیە کە هێشتا چالاکی دەکات و لەلایەن کاربەدەستانی تورکیاوە دانەخراوە. ڕێبەرانی HRA لەسەر ئەو باوەڕەن کە کاربەدەستانی تورکیا دەیانەوێت لە دانەخستنی نووسینگەی ئەم ڕێکخراوەیە لە دیاربەکر کەڵك وەربگرن بۆ ئەوەی تەحەمول و مودارای خۆیان لەگەڵ ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ نیشان بدەن. ئێستا تەنانەت گوندی "پوتەمکین"[1] لەلایەن کاربەدەستانی تورکیاوە خراپ کراوە بۆ ئەوەی کەس ڕەخنە لە سیاسەتەکانیان بەنیسبەت کوردەکان نەگرێت.

جەنابی سەرۆك، سێ شەمەی رابردوو، تەنانەت ڕێبەرانی لقی دیاربەکری HRA دەستگیر کراون و تاوانی پڕوپاگەندای جیاییخوازیان خراوەتە پاڵ. دادنەستێنەکان هەوڵ دەدەن حوکمی ١٠ ساڵ بەندیخانە بۆ ئەم چالاکانە ببڕنەوە، لەبەر ئەوەی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤیان لە ساڵی ١٩٩٢ بەوردی بڵاو کردووەتەوە. یەکێ لەو کەسانە کە ئێستا لە بەندیخانەدایە و چاوەڕوانی دادگایی کردنە، "نیعمەتوڵڵا گوندوز"ە کە پارێزەرەو لەگەڵ ئەندامانی لێژنەکەی لەگەڵ سەرۆك "دیکونسینی" دیداری کردووە و لە ساڵی ١٩٩٣ سەردانی کومسیونی هلسینکی کردووە. بەڕێز "گوندۆز" زۆر جێگای ڕێزە و وەك پارێزەرێکی شێلگیری مافی مرۆڤ و سەرچاوەی جێگای متمانەی زانیاری دەربارەی پێشێلکرانی مافی مرۆڤ ناسراوە.

---
[1] Potemkin

جەنابی سەرۆك، هەر ئەم دواییانە دەوڵەتی توركیا دەستی لەكردەوەكانی دژی گروپێك لە چالاكانی ناسراوی توركیا هەڵگرت. من پێشتر وتوومە و ئێستاش دیسان دووپاتی دەكەمەوە كە ناتوانین وەك دەوڵەتێكی راستەقینەی دیموكرات سەیری توركیا بكەین مادام كە كەسانێك وەك نیعمەتوڵڵا گوندوز، مەهدی زانا، هالیت گەرگەر[٢] و پارلمانتارەكانی پێشوو و كەسانی دیكە بەهۆی كەڵكوەرگرتن لە مافی ئازادی رادەربڕینی خۆیان لە بەندیخانەدا بن.

جەنابی سەرۆك، ئەم دواییانە رۆژنامەیەكی گەورەی توركیا لە لێكدانەوەیەكدا بڵاوی كردووەتەوە كە دەوڵەتی توركیا ٥ قاتی ئەو پارەیە كە بۆ جێبەجێكردنی پرۆژەی گەورەی ئاوی GAP ـ كە دەڵێن دەبێتە خاڵی وەرچەرخان بۆ پێشكەوتنی(ئابووری) باشووری رۆژهەڵاتی توركیا ـ خەرج دەكات، بۆ شەڕ لەگەڵ PKK خەرجی دەكات. دەیان بیلیون دولار بۆ جێبەجێ كردنی ئەو سیاسەتانە خەرج كراوە كە ناوچەی كوردنشین رۆژلەدوای رۆژ كاولتر دەكات و دانیشتووەكانی رۆژبەرۆژ بێزارتر دەكات. لەگەڵ ئەمەشدا توركیا بەردەوام لەگەڵ قووڵتربوونی قەیرانە ئابووری و سیاسیەكانی بەرەورووبە كە ئەمەش ئاكامی راستەوخۆی سیاسەتە سەرنەكەوتووەكانیەتی بەنیسبەت كوردەكان. هەتا كاتێك رێبەرانی تورك دەنگی گوللە كپ نەكەن و بەشوێن رێگاچارەی ئاشتیخوازانەدا نەگەڕێن بۆچارەسەركردنی كێشەی كورد، ناتوانین هیچ هیوایەكمان بە ئاشتی، خۆشبەختی یا دیموكراسی لە توركیادا هەبێ. ئەم پێشبینیە دڵتەنكەرە بۆ داهاتووی توركیا، كە دۆست و هاوپەیمانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكایە، هیچ تاكێك لە وڵاتی ئێمە خۆشحاڵ ناكا

[٢] Halit Gerger

٩ ی شوباتی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
پەرەسەندنی شەڕی توركیا لەگەڵ ئازادی ڕادەربڕین

بەڕێز ئیسمیت، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، مانگی تشرینی یەكەمی ڕابردوو، لێژنەیەكی كومسیونی هلسینكی لە ئانكارا لەگەڵ كاربەدەستانی توركیا و كەسایەتیەكانی دیكە دیداری كرد. هەموو كاربەدەستانی توركیا، لەوانە وتەبێژی پارلمان، ڕۆژنامەی"ئوزگور ئولكە"[1] یان (كە لایەنگری كوردەكانە) دەگەرتە دەستەوە و ڕایاندەوەشاند بۆ ئەوەی بیسەلمێنن كە بە پێچەوانەی بانگەشەی ڕەخنەگران، ئازادی ڕادەربڕین لە توركیا زیندووە و لە جێی خۆیدایە.

جەنابی سەرۆك، هەفتەی ڕابردوو كاربەدەستانی توركیا نیشانیان دا كە ئامادەنین ئازادی ڕادەربڕین لەلایەن ئەم ڕۆژنامەیە كە لایەنگری هەست و سۆزی كوردەكانە تەحەمول بكەن. لە ٣ ی شوبات دادگایەكی توركیا حوكمی داخستنی ئەم ڕۆژنامەیەی دەركرد. ئەم شاڵاوە پڕ هەراوهوریایە دژی ئازادی ڕادەربڕین هەفتەیەك پاش حوكمی دادگا بۆ لێپرسینەوە لەگەڵ بەناوبانگترین نووسەری توركیا، "یاشار كەمال"، ئەنجام درا بەهۆی دەربڕینی بیروڕای خۆی بەنیسبەت شێوەی هەڵسوكەوتی دەوڵەتی توركیا لەگەڵ كوردەكان. ئێستا یاشار كەمال بەپڕوپاگەندای جیاییخوازی تۆمەتبار كراوە و تەنانەت ئەو كەسانە كە لایەنگری سیاسەتە ئاشتینەخوازەكانی

[1] *Ozgur Ulke*

دەوڵەتی تورکیا بەنیسبەت کوردەکان بوون، ئێستا پرسیار دەکەن کە ئایا دەوڵەتی تورکیا زیادەڕۆیی نەکردووە؟

جەنابی سەرۆك، داخستنی ڕۆژنامەی "ئوزگور ئولکە"، لوتکەی ئەو خەباتە هاوئاهەنگی کراوەبوو کە هەر لە سەرەتای بڵاوبوونەوەی ئەم ڕۆژنامەیە دەستی پێکرد و ڕۆژنامە هاوبیرەکانی پێش ئەوە بە زۆر داخرابوون. کاربەدەستانی تورکیا ئەم ڕۆژنامەیانە سانسۆر دەکرد و هەڵمەتێکی توندوتیژانەیان دژ بەم ڕۆژنامەیە ئەنجام دەدا. ٢٠ کەس لە راپورتێر و دابەشکارانی ڕۆژنامەکە بە دەستی "گروپی مەرگەوە" کوژران و لانیکەم ٤ کەسی دیکەیان رفێندراون. تەرمی ئەشکەنجەدراو و گولەبارانکراوی یەکێ لەم راپورتێرانە چەند هەفتە پاش بێسەروشوێن بوونی دۆزرایەوە. لانیکەم ٣٥ کرێکار و ڕۆژنامەنووسی ئەم ڕۆژنامەیە خراونەتە بەندیخانە و ٢٣٨ ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیە دەستی بەسەردا گیراوە. هەڵمەتی دەوڵەتی تورکیا دژ بەم ڕۆژنامەبە لە ٣٠ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٤ گەیشتە لوتکە واتا ئەو کاتە کە سەرۆك وەزیران، "تانسۆ چیللەر" فەرمانێکی نهێنی دەرکرد (کە پاشان دزەی کردە دەرەوە و بڵاو بووەوە) و داوای کرد کە ڕۆژنامەکە بەتەواوی لەناو ببرێت. لە ٣ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٤ چاپخانە و دەفتەری بەڕێوەبەرایەتی ئەم ڕۆژنامەیە لە ئیستانبول و ئانکارا بە بومب تەقێندرایەوە کە لە ئەنجامیدا یەك کەس کوژرا و ١٨ کەسی دیکە بریندار بوون.

لە ٦ ی تەموزی ١٩٩٥ پۆلیس دەستی کرد بە راوەستان لە بەر دەرگای چاپخانەکە تا بە زووترین کات پاش چاپبوونی ڕۆژنامەکە، دەستی بەسەردا بگرێت. ڕۆژنامەکە راستەوخۆ تەسلیم بە دادئەستین دەکرا و ئەویش کتوپڕ دیاری دەکرد کە کام وتار بۆ

بڵاوبوونەوە نابێت. زۆربەی جاران ٣ تا ٤ لاپەڕەی رۆژنامەکە(زۆرتر وتارەکانی پەیوەندیدار بە کردەوەکانی هێزەکانی ئاسایش) سانسۆر دەکرا و شوێنەکەیان هەروا بە بەتاڵی دیسان لە چاپ دەدرایەوە. لە مانگی کانوونی یەکەمەوە ٥ راپورتێری ئەم رۆژنامەیە کە دەستگیر کرابوون و پاشان ئازاد کرابوون، رایانگەیاند کە لە لایەن پۆلیسەوە ئەشکەنجە کراون و پولیس هەوڵی داوە بە دژی سەرنووسەرانی رۆژنامەکە دانپێدانانیان لێ وەربگرێت.

جەنابی سەرۆك، هەفتەی رابردوو وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا راپۆرتی ساڵانەی خۆی دەربارەی مافی مرۆڤ بڵاو کردەوە کە بەگوێرەی ئەوە، بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا پاش وڵاتی چین خراپترین بارودۆخە لەنێو وڵاتانی جیهاندا. لەکاتێکدا کە ئەم راپۆرتە نیشان دەدات کە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا لە ساڵی رابردوو بەشێوەیەکی بەرچاو رووی لە خراپی کردووە، بڵاوبوونەوەی رۆژنامەی "ئۆزگور ئولکە" وەك نموونەیەکی ئەرێنی لە ئازادی چاپەمەنی سەیر دەکرا. وتەبێژێکی فەرمی دەوڵەتی تورکیا لەوەڵامدا، ئەم راپورتەی بە بێ لایەننەبوون و لەبەرچاو گرتنی زانیاری یەك لایەنە تۆمەتبار کردووە. بەهەرحاڵ هەر کاتێ کە رەخنەی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە تورکیا گیراوە، ئەم دەوڵەتە پێداگری کردووە کە هەنگاوگەلی بەرچاو بۆ باشتر کردنی مافی مرۆڤ هەڵگیراوە و کۆمەڵێك چاکسازی گرنگی دیکەش ئەنجام دەدرێت. بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە ئێمە تا ئێستا هەمیشە ئەم لێدوانانەمان لە زمانی کاربەدەستانی تورکیاوە بیستووە، وادیارە تورکیا نموونەی سیستمێکی ئازاد و دیموکرات نییە.

جەنابی سەرۆك، کاربەدەستانی تورکیا ئێستا رۆژنامەی "ئوزکور ئولکە"یان لە دەستدا نییە تا لەکاتی سەردانی لیژنەکانی دەرەوە، رایبوەشێنن، کەوابوو بەشوێن ئامرازگەلی دیکەدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی نیازپاکی خۆیان لەم پەیوەندییەدا بسەلمێنن.

جەنابی سەرۆك، من پێشنیار دەکەم کاربەدەستانی تورکیا لە باتی ئەوەی هەندێ لە شێوەکانی تایبەت و سنوورداری رادەربڕین تەحەمول بکەن بۆ ئەوەی چاودێرانی بیانی ئارام بکەنەوە، دەبێ هەنگاوی راستەقینە هەڵبگرن بۆ ئەوەی سیاسەتەکانی خۆیان لەگەڵ ئەرك و بەرپەرسیارەتیەکانیان بەنیسبەت مافی مرۆڤ هاوتەریب بکەن. نابێ ئازادی رادەربڕین و مافەکانی دیکە تەنها وەك بەرهەمی هەڵمەتی پەیوەندییە گشتیەکان سەیر بکرێت. ئەگەر کاربەدەستانی تورکیا نایانەوێت بەجیدی کار بکەن بۆ جێبەجێ کردنی ئەم مافانە و یاساکانیان لەگەڵ رێوشوێنە نێونەتەوەییەکان نەگونجێنن، ناتوانن چاوەڕوانی ئەوە بکەن کە بانگەشەکانیان لەپەیوەندی لەگەڵ مافی مرۆڤ بە هەند وەربگیردرێت. کەوابوو ئیدانەکردنی راپۆرتی مافی مرۆڤی وەزارەتی دەرەوە لە لایەن تورکیاوە، بەهەمان ئەندازە کە بێ مانایە، بەهەمان ئەندازەش شتێکی ئاڵۆزە.

۲۰ ی ئاداری ۱۹۹۵ ـ ئەنجوومەنی پیران

تاتوێ کردنی گەلاڵە یاسایەك بۆ سنووردار کردنی یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا

بەڕێز داماتۆ[1]:

جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت گەلاڵە یاسایەك بخەمەڕوو کە متمانەی ئابووری بەرنامەی یارمەتی بیانی ئێمە زیندوو دەکاتەوە لەرێگای مسۆگەر کردنی ئەوە کە یەکێ لە گەورەترین وەرگرەکانی یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکان واتا کۆماری تورکیا پابەند بێت بە رێوشوێنە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ و رەفتاری مرۆڤی. ئێستا پاش چەند ساڵ دیپلۆماسی بێ دەنگی بێ ئاکام، کاتی ئەوە بۆ کۆنگرێس هاتووە کە رێبەرایەتی تاوتوێ کردنی مەسەلە جۆراوجۆرەکانی پەیوەندیدار بە تورکیا بگرێتە دەست، لەوانە کارنامەی خراپی مافی مرۆڤی تورکیا، رێگرتنی بەردەوام لە چوونی پێداویستی مرۆڤی بۆ ئەرمەنستان، سەرپێچی کردن لە هاوکاری کردن بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەیەکی درێژخایەن و گونجاو بۆ مەسەلەی قوبرس، نکۆڵی کردن لە مافە بنەڕەتیەکانی کەمینەی کورد و ئازارونەزیەتی بەردەوامی کۆمەڵگای مەسیحیەکان لە تورکیا.

ئەو سەدان میلیون دولارە کە وڵاتە یەکگرتووەکان هەر ساڵ دەیدات بەتورکیا، ئەوەندە هێز نەبەخشێت بە ئێمە کە بتوانین دەوڵەتی تورکیا ناچار بکەین گۆرانکاری

[1] Mr. D'AMATO

ئەرێنی له هەرکام لەم پێنج تەوەرەدا ئەنجام بدات. لەهەرکام لەم ٥ تەوەرەدا، تورکیا بەردەوام پەیماننامە و رێککەوتننامە نێونەتەوەییەکانی پێشێل کردووه که خۆیشی واژۆی کردوون، لەوانه جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ ، یاسای کۆتایی کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا و کنواسیونی مافی مرۆڤی ئەورووپا. لەپەیوەندی لەگەڵ مافی مرۆڤ تەنها ئەوەنده بەسەکه چاوێك له راپۆرتی ساڵی ١٩٩٥ ی ئەم دواییەی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ بکەین تا پەی بەوه ببەین که هەوڵی چەندساڵه و تەنانەت دەیان ساڵەی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا هیچ کاریگەرییەکی لەسەر باشتربوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیا نەبووه. ئەم راپورته لەراستیدا بەو ئەنجامه گەیشتووه که"بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیا له ساڵی ١٩٩٤ زۆر خراپتر بووه".

جەنابی سەرۆك، سەرجەم رێکخراوەکانی چاودێری مافی مرۆڤ بەهۆی پێشێلکردنی بەرفراوان و سیستماتیکی مافی مرۆڤ، لەوانه ئەشکەنجه، تورکیایان شەرمەزار کردووه. رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ، کومیتەی دژه ئەشکەنجەی نەتەوه یەکگرتووەکان، پارلمانی ئەورووپا، گروپی یاسایی مافی مرۆڤی نێونەتەوەیی، کومیتەی پارێزەرانی مافی مرۆڤ، رێکخراوی پزشکانی سنوورنەناس، رێکخراوی ماڵی ئازاد، پرۆژەی یاسایی مرۆڤایەتی، کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا و رێکخراوەکانی دیکه به بەڵگه خراپتربوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیایان سەلماندووه. ئەم گەلاڵه یاسایه که من دەمەوێت بیخەمەڕوو، دەیەوێت ئاستی یارمەتی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا به تورکیا ببەستیتەوه بەئاستی خواستی تورکیا بۆ رێگەدان به چاودێری کردنی ئازاد و بێ کەندوکۆسپ له سەر

بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیا لهلایهن رێکخراوه ناوخۆیی و نێونهتهوهییهکانی چاودێری مافی مرۆڤ. ئهو رێکخراوانه که له رابردوودا له چالاکی له تورکیا بهتهواوی بێ بهش کراون بریتین له کۆمهڵهی مافی مرۆڤی تورکیا، کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئهورووپا، رێکخراوی لێبوردنی نێونهتهوهیی و رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ.

لهم پهیوهندییهدا دهمهوێت باسی مافی کوردهکان بکهم. هیچ مهسهلهیهك بهقهد مهسهلهی کورد گرنگ نییه بۆ ئهوهی یارمهتی وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا به تورکیا بیچرێنین. تا رۆژی ئهمرۆ تورکیا حاشا له بوونی ۱۵ میلیون کورد له تورکیا دهکات. سوپای تورکیا بهشێوازی سیستماتیك پتر له ۲ ههزار کوردنشینی چۆڵ کردووه، پتر له یهك میلیون هاووڵاتی کوردی لهماڵوحاڵی خۆیان دهربهدهر کردووه. قهڵاچۆ کردنی سیستماتیك و بهئهنقهستی شووناسی کورد لهلایهن دهوڵهتی تورکیا به شێوهگهلی جۆراوجۆر نمونهی زۆر جوانی کومهڵکوژی و دهرکردنی ئهرمهنیهکانه لهسهرهتای ئهم سهدهیه. ئهگهر تورکیا دهیهوهێت وهك رابردوو له پیاوهتی باجدهره ئهمریکییهکان بێبهش نهبێت، دهبێ ههنگاوی بهرچاو ههڵبگرێت بۆ بهفهرمیناسینی تهواوی مافه مهدهنی، کولتووری و مرۆڤیهکانی هاووڵاتیانی کوردی خۆی و نیشان بدات که دهیهوێت بهشێوازی ئاشتیخوازانه کێشهی کورد چارهسهر بکات.

گهلاڵه یاسای ۵۷۸ ی ئهنجوومهنی پیران و ئهنجوومهنی نوێنهرانی ئهمریکا به راوێژ لهگهڵ کۆنگرێس

بەشی ١: ناوی یاساکە

ناوی ئەم یاسایە"یاسای قبوڵکردنی مافی مرۆڤ لە تورکیا"یە

بەشی ٢: ئەنجامی لێکۆڵینەوەکان

کۆنگرێس بەم ئەنجامانە گەیشتووە:

- وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە راپورتی ساڵی ١٩٩٥ ی خۆیدا لەژێر ناوی"بارودۆخی مافی مرۆڤ لە وڵاتان" پێشێلکردنی سیستماتیك و بەرفراوانی مافی مرۆڤ لەلایەن دەوڵەتی تورکیای بە بەڵگە خستووەتەڕوو. بەگوێرەی ئەم راپۆرتە، بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا لە ساڵی ١٩٩٤ زۆر خراپتر بووە.

- رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ، کومیتەی دژە ئەشکەنجەی نەتەوە یەکگرتووەکان، پارلمانی ئەورووپا، گروپی یاسایی مافی مرۆڤی نێونەتەوەیی، کومیتەی پارێزەرانی مافی مرۆڤ، رێکخراوی پزشکانی سنوورنەناس، رێکخراوی ماڵی ئازاد، پرۆژەی یاسایی مرۆڤایەتی، کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا و رێکخراوەکانی دیکە چاودێری مافی مرۆڤ، بە بەشێوەی بەڵگەمەند پێشێلکردنی بەرفراوان و بەردەوامی مافی مرۆڤ لەلایەن دەوڵەتی تورکیا، لەوانە ئەشکەنجەی بەرفراوانیان خستووەتەڕوو.

- کردەوەکانی دەوڵەتی تورکیا، پێشێلکردنی رێککەوتننامە نێونەتەوەییە جۆراجۆرەکانی مافی مرۆڤە کە خودی تورکیاش واژۆی کردوون، لەوانە جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان، یاسای کۆتایی کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا و کونوانسیونی مافی مرۆڤی ئەورووپا.

- دەوڵەتی تورکیا بەردەوامە لە نکوڵی کردن لە بوونی ١٥ میلیون هاووڵاتی کورد لە تورکیا و هێزی سەربازی بەکارهێناوە بۆ لەناوبردنی شووناسەکەیان و پتر لە دووهەزار گوندی کوردنشینی کاول کردووە و زیاتر لە دوو میلیون کوردی ئاوارە و دەربەدەر کردووە.

- تورکیا بەردەوامە لە داگیرکردنی سەربازی نایاسایی قوبرس و کەندوکۆسپی دروست کردووە لەسەر رێگای دۆزینەوەی رێگاچارەیەکی گونجاو و درێژخایەن بۆ ئابەشکردنی قوبرس و دەربەدەر کردنی یونانیەکانی قوبرس لە ئەنجامی داگیرکرانی قوبرس لەلایەن تورکیا لە ١٩٧٤

- دەوڵەتی تورکیا بەردەوامە لە گەمارۆدانی ئەرمەنستان و رێگەنەدان بەگەیشتنی یارمەتی مرۆڤدۆستانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بە ئەرمەنستان.

- تورکیا بەردەوامە لە سنووردار کردنی رێبەرایەتی ئایینی کۆمەڵگای مەسیحی لە تورکیا و نەیتوانیوە ئەم کۆمەڵگایە لە بەرامبەر توندوتیژی بپارێزێت و بەرپرسیارە لە بەرامبەر لەناوبردنی بەرهەمە کوولتووری و هونەرییەکانی ئەم کۆمەڵگاید.

- کۆنگرێس لە بودجەی ساڵی ١٩٩٥ بۆ یارمەتی بیانی، ١٠٪ لە بڕی سەرەکی قەرزی راستەوخۆی ئەمریکا بە تورکیای بڕیوە، بەهۆی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا و بارودۆخی قوبرس. دەوڵەتی تورکیا رایگەیاندووە کە هەر چەشنە یارمەتییەکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا رەت دەکاتەوە کە بە بارودۆخی مافی مرۆڤەوە بەسترابێتەوە کە بەگوێرەی رێکخراوە سەربەخۆکانی چاودێری مافی مرۆڤ، ئەم باردۆخە بەردەوام خراپتر بووە.

بەشی ٣ : سنووردار کردنی یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیا
الف: ئەگەرەکان : لەو برە پارەیە کە لە ساڵی ماڵی ١٩٩٦ بۆ یارمەتیدانی تورکیا لە بەردستدایە، بەگوێرەی یاسای یارمەتی بیانی ١٩٦١ و یاسای کونترۆڵ کردنی هەناردنە دەرەوەی چەك، سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەبێت سەرەتا لە یارمەتی بێ بەرامبەر(ئەگەر هەبێت) و پاشان لە رێگای یارمەتی قەرز بەتورکیا، بری ٥٠٠ هەزار دولار لەم یارمەتیە ببرێت بۆ هەر رۆژێك کە تورکیا شەرت و مەرجەکانی بەشی ٤ جێبەجێ نەکات.
چاوپۆشی: سەرۆك کۆمار دەتوانێت چاوپۆشی لە بریارەکانی بەشی(الف) بکات ئەگەر سەرۆك کۆمار دیاری بکات کە ئەم چاوپۆشیە لە بەرژەوەندی ئاسایشی نەتەوەیی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادایە.
بەشی ٤: شەرت و مەرجەکان
شەرت و مەرجەکانی ئەم بەشە هەڵدەگیردرێت هەرکاتێك کە سەرۆك کۆمار بۆ کۆنگرێسی پشتڕاست بکاتەوە کە دەوڵەتی تورکیا:
١ـ رێگە دەدات بەچاودێری ئازاد و بێ سنووری بارودۆخی مافی مرۆڤ لەم وڵاتە لەلایەن رێکخراوە ناوخۆیی و نێونەتەوەییەکانی چاودێری مافی مرۆڤ، لەوانە کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا، کونفرانسی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا، رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی و رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ .
٢ـ مافە مەدەنی، کولتووری و مرۆڤیەکانی هاووڵاتیانی کوردی خۆی بەفەرمی دەناسێت و شاڵاوە سەربازییەکانی دژی هاووڵاتیانی مەدەنی کورد راوەستاندووە و هەنگاوی بەرچاوی هەڵگرتووە بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد.

٣ـ هەنگاوی بەرچاوی هەڵگرتووە بۆ کشانەوەی تەواوی سوپاکەی لە قوبرس و پشتیوانی خۆی نیشان داوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی قوبرس لەرێگای بە فەرمی ناسینی سەروەری، سەربەخۆیی و یەکپارچەیی خاکی قوبرس لەگەڵ یاسای بنەڕەتی دیموکراسی لەسەر بنەمای دەسەڵاتداری زۆرینە، سەروەری یاسا و پاراستنی مافەکانی کەمینە.

٤ـ بەتەواوی گەمارۆکانی خۆی لەسەر گەیشتنی یارمەتیەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بە ئەرمەنستان هەڵگرتووە.

٥ـ کەندوکۆسپە فەرمیەکانی سەر کلیسا و قوتابخانە مەسیحیەکانی هەڵگرتووە و قەشە مەسیحیەکان وەکو پێویست لە بەرامبەر توندوتیژی دەپارێزێت و ماڵ و دارایی کلیسا و قوتابخانە مەسیحیەکان لەبەرامبەر خراپکردن و بە تاڵانبردن دەپارێزێت.

٢٣ ی ئاداری ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران

بڕیارنامەی ٩١ ی ئەنجوومەنی پیران دەربارەی تورکیا

بەڕێز "پیل[١]" لە لایەن خۆی و بەڕێز "جان کیری[٢]" ، بەڕێز "فینگۆلد[٣]" و خاتوون "سنۆ[٤]" ئەم بڕیارنامەیەی ئامادە کردووە کە تەسلیم بە کومیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوە کرا:

بریارنامەی ٩١ ی ئەنجوومەنی نوێنەران

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی تورکیا وەك دەوڵەتیك کە مەنشووری نەتەوە یەکگرتووەکانی واژۆ کردووە، بەرپرسیارە لەبەرامبەر پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی و پەرەپێدانی پەیوەندییە دۆستانەکان لەنێوان دەوڵەتان لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە پرنسیپی مافی یەکسان و چارەی خۆنووسینی گەلان و هاوکاری نێونەتەوەیی لە ڕێگای تەشویق کردن و هاندانی ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتیەکانی هەموو مرۆڤێك.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەوڵەتی تورکیا وەك لایەنێك کە پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی و سیاسیەکان و پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە ئابووری، کۆمەلایەتی و

---

[١] Mr. PELĪ
[٢] Mr. Kerry
[٣] Mr. Feingold
[٤] Ms. Snowe

کولتوورییەکانی واژۆ کردووە و کۆمەڵێك بەرپرسیاریتی فەرمی و زیادەی دیکەی لەئەستۆیە بۆ رەچاو کردنی مافی هەموو خەڵك.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەوڵەتی تورکیا وەك ئەندامی رێکخراوی پەیمانی ئاتلانتیکی باکوور(ناتۆ) ئەوەی وەئەستۆ گرتووە کە لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا، دووری بکات لە هەڕەشە کردن یا کەڵکوەرگرتن لە هێزی سەربازی لەهەر مەسەلەیەکدا کە لەگەڵ ئامانجەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان ناتەبا بێت.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی تورکیا وەك ئەندامی "رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا" بەرپرسیارە لەبەرامبەر پاراستنی یەکپارچەیی خاکی وڵاتانی دیکە و پشتیوانیکردن لە مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتیەکان و مافی چارەی خۆنووسینی گەلان.

ـ بەرلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە لە ٢١ ی ئاداری ١٩٩٥ زیاتر لە ٣٥ هەزار سەربازی تورك بە تانك و ئوتومبیلی سەربازی و پشتیوانی هەوایی دەستیان کردووە بە داگیرکردنی باکووری عێراق.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە دەوڵەتی تورکیا رایگەیاندووە کە ئەم داگیرکارییە وەڵامی کردەوەکانی پارتی کرێکارانی کوردستانە(PKK) و ئەم داگیرکارییە بۆ رەدوونانی گەرمی تروریستەکانە.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە راپۆرتەکان نیشان دەدات سوپای تورکیا بە درێژایی ١٥٠ مایل و قوڵایی ٢٥ مایل چووەتە ناو خاکی عێراق و تا ئێستا سەدان کورد کوژران.

- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە چاودێرە نێونەتەوەییە سەربەخۆکان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە هەندێ لەم کوژراوانە، خەڵکی سڤیلی بێ تاوان بوونە و دەوڵەتی تورکیا تۆمەتبار کراوە بە ئەشکەنجەی بەندکراوەکان و چۆڵ کردنی زۆرملێ و کاولکردنی گوندەکان.
- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە کاربەدەستانی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکان پێشنیاری ئەوەیان کردووە کە داگیرکردنی باکووری عێراق لەلایەن تورکیا زیاتر لە سێ هەفتە نەخایەنێت.
- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە داگیرکردنی کوردستانی عێراق لە لایەن تورکیاوە لەرووی ماوە و پێوەر و چۆنیەتییەوە، کردەوەیەکی دەستدرێژی نایاساییە و دژی ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی تورکیایە بە گوێرەی مەنشووری نەتەوە یەکگرتووەکان.
- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کردەوەکانی تورکیا هەوڵەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و هەوڵە نێونەتەوەییەکان لە چوارچێوەی "شاڵاوی دابینکردنی حەسانەوە لە باکووری عێراق" دەخاتە ناو مەترسی و هەڕەشە لە دابینکردنی یارمەتییە مرۆڤدۆستانە زۆر پێویستەکان بۆ کوردەکان لە لایەن رێکخراوی ناحکومیەکان دەکات.
- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا راپۆرتی داوە کە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا بەگشتی لە ساڵی ١٩٩٤ زۆر خراپتر بووە و زۆربەی ئەم پێشێلکارییانەی مافی مرۆڤ بەتایبەت دژی کوردەکان یا پشتیوانەکانیان ئەنجام دراوە.
- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە بەگوێرەی راپۆرتی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، دەوڵەتی تورکیا لەسەروبەندی خەبات دژی PKK، مافی مرۆڤی

بەتایبەت پێشێل کردووە، لەوانە ئەشکەنجەی نایاسایی، کەڵکوەرگرتن لە هێزی زیادەڕۆیانەی سەربازی و کوشتنی سیاسی و نایاسایی خەڵکی مەدەنی.

کەوابوو ئەنجوومەنی پیران:

١ـ داگیرکردنی باکووری عێراق لە لایەن تورکیا شەرمەزار دەکات و بە داگیرکارییەکی نایاسایی و پێشێلکردنی یاسای نێونەتەوەیی دەزانێت کە دژی بەرپرسیارەتیەکانی تورکیایە بەگوێرەی مەنشووری نەتەوە یەککگرتووەکان، پەیمانی ئاتلانتیکی باکوور(ناتۆ) و رێککەوتننامە نێونەتەوەییەکانی دیکە.

٢ـ داوا لە سەرۆك کۆماری ولاّتە یەککگرتووەکانی ئەمریکا دەکات دژایەتی توندی ولاّتە یەککگرتووەکان لەگەڵ دەستدرێژی نایاسایی تورکیا دەربڕێت و دەسنبەجێ و بێ شەرت و مەرج داوای لێبکات لە(باکووری عێراق) پاشەکشە بکات.

٣ـ لەسەر ئەوە پێداگرێت کە دەوڵەتی ولاّتە یەککگرتووەکانی ئەمریکا لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەککگرتووەکان، دەستدرێژییە نایاساییەکەی تورکیا شەرمەزار بکات و داوای پاشەکشەی دەستبەجێ و بێ شەرت و مەرجی تورکیا بکات.

٤ـ پێشێلکردنی بەردەوامی مافی کوردەکان لە لایەن تورکیا ئیدانە دەکات.

٥ـ کردەوەکانی PKK دژ بە سوپای تورکیا و ئامانجەکانی دیکە شەرمەزار دەکات.

٦ـ پشتیوانی دەکات لە بەردەوامبوونی شالاّوی دابینکردنی حەسانەوە و یارمەتیە مرۆڤدۆستانە ناحکومیەکانی دیکە بۆ کوردەکانی باکووری عێراق.

* * *

بەرێز پێل:

جەنابی سەرۆك، ٥ ساڵ لەمەو پێش کاتێ کە هێزەکانی عێراق سنوورریان بەزاند و کوێتیان داگیر کرد، کۆمەڵگای نێونەتەوەیی(لە پێشیانەوە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) ئەم دەستدرێژییانە شەرمەزار کرد و رایانگەیاند کە لە بەرامبەریدا رادەوەستن. ئەم هەفتەیە پتر لە ٣٥ هەزار هێزی تورکیا بە بیانووی راوەدوونانی کوردە تیرۆریستەکان، کوردستانیی عێراقیان داگیر کرد. راستیەکەی ئەوەیە کە ئەم کردەوەیەی تورکیا لە پێشێلکردنی یاسای نێونەتەوەیی و داگیرکردنی کوێت لە لایەن عێراق کەمتر نییە.

هەڵوێستی فەرمی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەوەیە کە تورکیا لەگەڵ هەڕەشەی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) روبەڕوویە کە حیزبێکی کوردی جیاییخوازە کە لە تورکیا چالاکی دەکات و بۆ دەوڵەتیکی سەربەخۆی کورد خەبات دەکات. بەهەرحاڵ تورکیا نابێت خەبات دژی PKK بکات بە بەهانەیەك بۆ ئەوەی کوردستانی عێراق بەشێوازێکی بەرفراوان داگیر بکات و مافی هاووڵاتیانی بێ گوناهی کورد لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا بەردەوام پێشێل بکات.

هیچ رێگایەك نییە بۆ ئەوەی هێزەکانی تورکیا بتوانن کوردەکانی تورکیا و کوردەکانی عێراق لە باکووری عێراق لەیەك جیا بکەنەوە و هەروەها کوردە چەکدارەکان و ئاوارە مەدەنیە بێ گوناهەکان لەیەك جیا بکەنەوە. لەئەنجامدا، کوردە بێ گوناهەکان ـ چ کوردەکانی تورکیا ، چ کوردەکانی عێراق ـ بە دەستی هێزەکانی تورکیا دەکوژرێن و دەتوقێنرێن و ترور دەکرێن.

بە باوەڕی من ئەمە لەبنەڕەتدا راستە کە تورکیا هەوڵ دەدات شێوازی هەڵسوکەوتی خۆی لەگەڵ مەسەلەی کورد ئاڵۆزتر و تیرەوتارتر بکات. راستیەکەی ئەوەیە کە

ئازموونی خۆبەڕێوەبردنی كورد لە باكووری عێراق، هەڕەشەیە بۆ شووناسی توركیا و لاوازی دەكات. توركیا بە داگیركردنی باكووری عێراق نیشانی دا كە نیگەرانی یەكپارچەیی خاكی عێراقە و تەنها دەیەوێت كونترۆڵی كوردەكانی لە دەستدابێت.

وادیارە كە وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا گڵۆپی سەوزی بۆ ئەم كردەوە سەربازییەی سەرۆك وەزیرانی توركیا، "چیللەر" هەڵكردووە. لەمەزیاتر هیچ گومان لەوەدا نییە كە سوپای توركیا سازوبەرگ و پێداویستیە سەربازییەكانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بۆ شەڕی دڕەندەی خۆی لەگەڵ كوردەكان بەكار دێنێت. سیاسەتی سەربازیچێتی توركیا بەنیسبەت كوردەكان، بەدووره لە رەفتاری شارستانی.

ئێستا كاتی ئەوەیە كە وڵاتە یەكگرتووەكان هەڵوێستێكی بەپرەنیسپانە دژ بە توركیا بگرێت و دژایەتی خۆی لەگەڵ داگیركرانی كوردستانی عێراق لە لایەن توركیاوە رابگەیەنێت و دابینكردنی سازوبەرگی سەربازی بە توركیا رابوەستێنێت.

ئەگەر ئەم ئۆپەراسیونەی توركیا لە ٣ تا ٥ هەفتەی داهاتوودا درێژەی هەبێت، زۆر بەهەڵەداچووین ئەگەر بڵێین كە مەبەستی توركیا تەنها راوەدوونانی(PKK) یە.

ئێمە دەبێت ئەم داگیركارییە بەو شێوەیە كە لەراستیدا هەیە واتا وەك دەستدرێژییەكی ئاشكرا و هەڕەشەیەك بۆ ئاشتی نێونەتەوەیی، شەرمەزار بكەین. لەم پەیوەندییەدا من ئەمڕۆ لەگەڵ ستاتۆر "جان كێری"، سناتۆر "فینگوڵد" و سناتۆر "سنۆ" ئەم بڕیارنامەیەمان خستەڕوو بۆ ئەوەی ئەم ئامانجە وەدی بهێنین.

جەنابی سەرۆك، داوا لە سەرجەم هاوكارەكانم دەكەم پشتیوانی لەم بڕیارنامەیە بكەن.

٢٨ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا لە زمانی لیژنەی مافی مرۆڤەوە

بەڕێز "سمیت"، نوێنەی ئەیالەتی نیوجێرسی:
جەنابی سەرۆك، سەرەتای ئەم مانگە، ئەندامانی لیژنەی مافی مرۆڤی کۆنگرێسی ئەمریکا لە سەفەرەکەیان بۆ دۆزینەوەی راستیەکان لە تورکیا گەڕانەوە. بارودۆخی مافی مرۆڤ لە وڵاتی تورکیا لەم ساڵانەی دواییدا زۆر خراپتر بووە، سەرەڕای لێدوانەکانی پێچەوانەی رێبەرانی تورکیا.
ئێستا ناکۆکیە ناوخۆییەکانی تورکیا گەیشتووەتە لوتکە و هەڕەشە لە یەکهەڵوەشانەوەی کۆمەڵگای فرەئەتنیکی تورکیا دەکات و لەهەمان کاتدا سەراسەری ناوچە ناسەقامگیر دەکات. خەباتی تورکیا دژی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) بووەتە ئامرازێك بۆ ئەوەی تورکیا لەم دواییانە باکووری عێراق داگیر بکات و کەندوکۆسپەکانی سەر دەربڕینی بیروڕای لایەنگری لە کوردەکان و چالاکی سیاسی ئاشتیخوازانە پەرە پێبدات. لە کاتێکدا کە PKK درێژە بە چالاکیەکانی دەدات و زیاتر پشتیوانی خەڵك بەرەولای خۆی رادەکێشێت، متمانەنامەی دموکراتیکی تورکیا رۆژ بە رۆژ زیاتر دەچێتە ژێر پرسیار.
جەنابی سەرۆك، داوا دەکەم ئێستا راپورتی لیژنەی رێکخراوی مافی مرۆڤی کۆنگرێس بخرێتە بەر دەستی هاوکارانم کە گەلێ لە گیروگرفتەکانی مافی مرۆڤ لە

تورکیای دەستنیشان کردووە و کۆمەڵێك پێشنیاری سودمەندی خستووەتەڕوو دەربارەی ئەوەی چۆن دەوڵەتی تورکیا ئەم گیروگرفتانە چارەسەر بکات.

* * *

راپورتێك دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا، ۲ ی ئاداری ۱۹۹۵

۱ـ کورتە

ڕێکخراوی مافی مرۆڤ (کە پێشتر ڕێکخراوی مافی مرۆڤی کۆنگرێس بووە) لیژنەیەکی راستی دۆزەرەوەی مافی مرۆڤی ناردووە بۆ تورکیا کە لە ۲۵ ی شوبات تا ۱ ی ئاداری ۱۹۹۵ لەو وڵاتە ماوەتەوە.

ئەم لیژنەیە لە لایەن بەڕێز کنیت بلاکویل[1]، ئەندامی لیژنەی بەڕێوەبەران و نوێنەری پێشوری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کومسیونی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان(UNHRC) سەرپەرەشتی کراوە و بەڕێز دەیڤید ل فیلیپس[2]، سەرۆکی ئەم ڕێکخراوەیەشی لەخۆ گرتووە. ئامانجی ئەم سەفەرە، لێکوڵینەوە لەسەر پێشێلکارییە راپۆرتدراوەکانی مافی مرۆڤ لە لایەن دەوڵەتی تورکیا بووە، بەتایبەت پێشێلکردنی مافی هاووڵاتیانی کورد. ئەم لیژنەیە هەروەها لە کردەوە توندوتیژانەکانی(PKK)ش کۆڵیوەتەوە کە ڕێکخراوێکی سەربەخۆخوازە کە خەباتی چەکداری دەکات دژی دەوڵەتی تورکیا. ئەم لیژنەیە بەگوێرەی ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانی خۆی، راپۆرتێکی ئامادە کردووە و تەسلیمی کردووە بە

[1] Kenneth Blackwell
[2] David L. Phillips

کاربەدەستانی ژنێڤ، ئەندامانی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکان، پارڵمانی ئەوروپا و پارڵمانی هەرکام لە دەوڵەتە ئەوروپاییەکان.

بەشی ٢: بەرنامە

لێژنەکە سەردانی ئیستانبول، دیاربەکر و ئانکارای کردووە و بۆ وەرگرتنی بیروڕای جۆراوجۆر لەگەڵ کاربەدەستانی تورکیا لە ئیدارەی سەرۆك وەزیران، وەزارەتی داد، وەزارەتی کاروباری دەرەوە، ئەنجوومەنی ئیشتمانی باڵای تورکیا، بەرپرس و جێگری بەرپرسی ناوچەی نائاسایی و کارمەندانی سەربازی تورکیا قسە و گفتوگۆی کردووە.

لێژنەکە هەروەها لەگەڵ نوێنەرانی کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا، رێکخراوی مافی مرۆڤی تورکیا، کۆمەڵەی پارێزەرانی دیاربەکر، کاربەدەستانی HADEP ، پارلمانتارێکی DEP ، پارێزەرانی پارلمانتارانی DEP ، پارلمانتارە کوردە پێشووەکان و هاووڵاتیانی کورد دیداری کردووە.

داواکاری فەرمی ئێمە بۆ دیدار لەگەڵ لەیلا زانا و ئەحمەد تورك (پارلمانتارانی بەندکراو) و ئەندامانی رێکخراوەکانی تۆڕی مافی مرۆڤی نێو پارلمان(IPN) لە لایەن کاربەدەستانی تورکیاوە رەت کرایەوە.

سەرەڕای دڵنیاکردنەوەکانی بەرپرسی ناوچەی نائاسایی، بازگە سەربازییەکان پێشیان لە سەفەری ئێمە بۆ گوندە کوردنشینەکانی دەوروبەری دیاربەکر گرت و نووسینگەی کۆمەڵەی مافی مرۆڤی دیاربەکر داخراو ٤ کەس لە ئەندامانی دەستگیر کران لە ماوەی ٢٤ کاتژمێر پاش کۆبوونەوەی لێژنەکە لەگەڵ نوێنەرانی کۆمەڵەکە.

بەشی ٣: کورتەیەك لەو گیروگرفتانە کە لە تورکیا بینیومانە

کاربەدەستانی تورکیا بەشێوەی سیستماتیک مافی هاوولاتیانی تورکیا، لەوانە هاوولاتیانی کورد پێشێل دەکەن. یاسای دژە تیرور و زالکردنی barودۆخی نائاسایی، رێگای بۆ پێشێلکردنی بەرفراوانی مافی مرۆڤ ، بەتایبەت لە باشووری رۆژهەلاتی تورکیا خۆش کردووە. کاربەدەستانی تورکیا دەڵێن ئامانجیان خەبات دژی تروریزمە، بەلام بەهەرحاڵ مافی گەلێ لە خەلکی سڤیل لە ئەنجامی خەباتی نێوان دەوڵەتی تورکیا و PKK پێشێل دەکرێت. بەهەرحاڵ دەبێ سەرنج بەوە بدەین کە PKK ئەم دواییانە داوای"رێگا چارەی مەدەنی" بۆ کێشەی کورد کردووە و سنوورەکانی تورکیای بەفەرمی ناسیوە.

دەوڵەتی تورکیا لەسەر ئەو باوەڕەیە کە هەموو ئەو کەسانەی کە بەشوێن مافە سیاسی و کولتوورییەکانی کوردەکان و مافی ئازادی دەربڕینی بیروڕا بۆ کوردەکاندان، "جیاییخواز" و لایەنگری PKK ن. کاربەدەستانی تورکیا زیاتر لەیەك هەزار گوندی کوردنشینیان بە تۆمەتی پێگەی ئوپەراسیونەکانی PKK کاول کردووە. چاودێرانی مافی مرۆڤ نموونەکانی گرتنی سەرەڕۆیانە، ئەشکەنجە، کوشتنی نایاسایی و سنووردارکردنی ئازادی رادەربڕینیان راپۆرت داوە. لەمە زیاتر پارلمانتارە کوردەکان کە بەشێوەیەکی دیموکراتیك وەك ئەندامی پارلمان هەڵبژێردراون، خراونەتە بەندیخانە و حوکمی"پروپاگەندای جیاییخوازی" و پشتیوانی لە"گروپێکی چەکدار" یان لەسەر دراوە، لەکاتێکدا کە لە راستیدا ئەوان داکۆکیان لە مافی خەڵکەکەیان کردووە. هەروەها کۆمەڵێك کێشەی جیدی لە سیستمی دادی تورکیادا هەیە.

بەشی چوارم: کورتەی ئەنجامی لێکولینەوەکان

وەزارەتی ناوخۆی تورکیا ئاشکرای کردووە کە ١٠٤٦ گوند لە ناوچەی نائاسایی چۆڵ کراون. چاودێرانی مافی مرۆڤ دەڵێن چەند هەزار گوند کاول کراون و خانووەکانیان لەگەڵ بنەماڵەکان سووتێندراون، تەنانەت راپۆرت دراوە کە دەوڵەتی تورکیا گازی کیمیایی دژ بەم گوندیانە بەکارهێناوە. دەوڵەتی تورکیا خۆی پشتڕاستی کردووەتەوە کە ٩٤٠ چەکدار کوژراون. بەهەرحاڵ راپۆرتەکانی دیکە دەڵێن کە هەزاران کەس کوژراون. ئێستا ژمارەی دانیشتوانی دیاربەکر لەئەنجامی ئاوارەبوونی ئەو خەڵکە کە پەنایان بۆ ئەم شارە هێناوە، لە ١/٢ میلیون کەس تێپەڕیوە.

پارلمانتارانی سەربە DEP لە دادگایەکدا کە بە وتەی گەلێ لە چاودێران"دادگایەکی شانۆگەری" بووە، مەحکوم کراون. دەوڵەتی تورکیا ئاشکرای کردووە کە ٨٦٨٢ بەندکراو بەگوێرەی یاسای دژە ترور(کە رێگە بە دەستگیر کردنی سەرەڕۆیانەی تۆمەتباران دەدات) حوکمیان لەسەردراوە. گەلێ لەم کەسانە کە دەستگیر کراون و هەروەها ئەو کەسانە کە بێ سەروشوێن کراون، تەنها هەوڵیان داوە بەشێوەی ئاشتیخوازانە لە مافی ئازادی رادەربڕین، دامەزراندنی کۆروکۆمەڵەکان یا مافەکانی دیکەی مرۆڤ کە لە کۆمەڵگای نێونەتەوەییدا بە فەرمی ناسراوە، کەڵك وەربگرن. کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا نمونەکانی کوشتنی نایاسایی و ئەشکەنجەی ئەو کەسانەی راپورت داوە کە بە تاوانی سیاسی لە بەندی تاکەکەسیدا بوونە. ئێستا ٢٥٠ سکاڵا دژ بەم کردەوانە لە دادگای مافی مرۆڤی ئەورووپا و کومسیونی مافی مرۆڤی ئەورووپا تۆمار کراوە.

یاسای دادی تورکیا هیچ مافێك بۆ پێداچوونەوە بەسەر ئەو حوکمانە قبوڵ ناکات کە بەگوێرەی یاسا لە حاڵەتی نائاساییدا دەرکراون. یاسای دژە تیرور کە لە ساڵی ١٩٩١

پەسەند کراوە، گەلێ لە ئازادییە مەدەنیەکانی سنووردار کردووە، لەوانە دەستڕاگەیشتنی پارێزەر بەو کەسانە کە لەبەندیخانەدان. ڕێوشوێنەکانی یاسای دژە تیرور و حاڵەتی نائاسایی، ئازادی ڕادەربڕینیشی سنووردار کردووە. ئیدارە دەوڵەتیەکان، چاودێرانی مافی مرۆڤ، ڕۆژنامەنووسان، پارێزەران و پرۆفسورەکان ئازارونەزیەت دەدەن و دەیانخانە بەندیخانە. یاسای دژە تیرور، بەتایبەت ماددەی ٨ بەرفراوان و ناڕوون داڕێژراوە و بووەتە هۆی پێشێلکردنی بەرفراوانی خەڵکی سڤیلی بێ گوناە.

لەمە زیاتر دادگای یاسای بنەڕەتی تورکیا، پارتی DEP ی قەدەخە کردووە کە ئامرازی دەربڕینی شووناسی کوولتووری کورد بوو و داکۆکی لەسەرجەم مافەکانی هاووڵاتیانی کورد دەکرد. لە دو ساڵی رابردوودا ٢٦ کەس لە ئەندامانی DEP و HADEP کوژراون و لەم هەڵبژاردنەی دواییەدا نووسینگەکانی DEP بە بومب تەقێنراونەتەوە. یاسای چاپەمەنی رێگە دەدات بە داخرانی بڵاڤۆکەکان بە حوکمی دادگا و دەڵێت سەرنووسەرەکان بەرپرسیارن لەبەرامبەر ناوڕۆکی وتارەکانیان و ١٩ رۆژنامەنووس بەگوێرەی یاسای دژە ترور دادگایی کراون. لە ٣ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٤ بینای رۆژنامەی "ئوزگور یولکە"(کە بە لایەنگری لە PKK ناسراوە) بە بومب تەقێندرایەوە و ئێستا هیچ رۆژنامە، تەلەڤیزیون یا رادیۆیەکی سەربەخۆ بە زمانی کوردی پەخش وبڵاو نابێتەوە.

بەنیسبەت مافی کوولتوورییەوە، یاسای بنەڕەتی تورکیا، کورد وەك کەمینەیەکی نەتەوەیی، نژادی یا ئەتنیکی بە فەرمی ناناسێت و دوسەد کورد لە کاتی جەژنی نەورۆز لە دیاربەکر دستگیر کران. لە ئاکامی ئەم ناکۆکیە، هاووڵاتیانی کوردی

تورکیا لە مافە دیموکراتیکەکان و هەروەها دەربڕینی کارای ئامانجە سیاسی و کوواتوورییەکانیان بێ بەش کراون. ئەنجامی ئەم سیاسەتە توندڕەوتر بوونی کوردەکانە کە ئەمەش دەبێتە هۆی خراپتر بوونی بارودۆخی ئاسایش لەسەراسەری تورکیا و ژمارەیەکی زۆر لە کوردەکان دەبن بە لایەنگری حیزبی ئیسلامگرای"ریفاء".

بەشی پێنجەم: پێشنیارەکان

کۆمەڵگای نێونەتەوەیی دەبێ لە ڕێگای تەشویقکردنی دیالوگی نێوان کاربەدەستانی تورکیا و نوێنەرە ڕەواکانی خەڵکی کورد، باشتربوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا هان بدات. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە، دەبێ حوکمی لێبوردن بۆ پارلمانتارانی سەربە DEP دەربکرێت بۆ ئەوەی بتوانن لە دیالوگێکدا بەشداری بکەن بۆ کەمبوونەوەی ئاڵۆزییەکان و ئاساییبوونەوەی پەیوەندییەکانی نێوان کاربەدەستانی تورکیا و هاووڵاتیانی کوردی تورکیا. لە چوارچێوەی دەسەڵاتی UNHRC ، گرووپی کاری دەستگیرکردنی سەرەڕۆیانە و ڕاپورتێرانی تایبەتی ئەشکەنجە و ئازادی رادەربڕین، دەبێ لە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا بکۆڵنەوە. دەوڵەتی تورکیا، "ڕاپورتێری تایبەتی لە سێدارەدانی" بانگهێشت کردووە سەردانی تورکیا بکات و دەبێ لە داهاتوویەکی نزیکدا بەشێویەکی گونجاو سەفەری تورکیا بکات. دەبێ کۆمەڵێك هەوڵ لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکان و یەکێتی ئەورووپاوە بدرێت بۆ دانانی کۆمەڵێك کەندوکۆسپ بۆ فرۆشتنی پێداویستی و سازوبەرگی سەربازی بە تورکیا کە لەوانەیە دژی هاووڵاتیانی سڤیل بەکاری بهێنێت.

وڵاتە یەکگرتووەکان و یەکێتی ئەورروپا هەروەها دەبێ مامەڵەی بازرگانی و کەمکردنەوەی باجی گومرگ ببەستنەوە بە جێبەجێ کردنی ڕێوشوێندکانی مافی

مرۆڤ له لایەن تورکیاوه. دەبێ کومەڵێك بەرنامەی یارمەتیدەرانه بۆ سەروەری یاسا له نێوان ئەندامانی پارڵمانی تورکیا، پارڵمانی ئەورووپا و کۆنگرێسی وڵاته یەکگرتووەکان دابنرێت بۆ ئەوەی دامەزراوه دیموکراتیکەکان بەهێز بن و یارمەتی به چاکسازی له یاسای بنەڕەتی و یاساکانی دیکەدا بکەن. یاسای دژه ترور دەبێ هەموار بکرێت بۆ ئەوەی مافی هاووڵاتیانی کورد پێشێل نەکرێت و له هەمان کاتدا مافی دەوڵەت بۆ پاراستنی یەکپارچەیی خاکەکەی بپارێزرێت. دەبێ تۆڕی ئەلیکترونیکی کامپیوتری له نێوان TGNA و لیژنەکانی پارلمان له وڵاتانی دیکه دابمەزرێت.

ئەم پێشنیارانه بۆ ئەوەیه کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بتوانێت بەتەواوی ئاگاداری خراپتر بوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیا بێت. نووسەرانی ئەم راپۆرته هیوادارن له رێگای دیالۆگ بۆ ئاشتەوایی، ئاشتی، خۆشبەختی و دیموکراسی بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی کۆماری تورکیا ببوژێتەوه.

٢٨ ی ئاداری ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی پیران
داگیرکرانی باکووری عێراق لە لایەن تورکیا

بەڕێز جان کێری[1]:

جەنابی سەرۆك، من سپاسی سناتۆری ئەیالەتی ڕۆدئیسلەند[2] دەکەم بۆ پشتیوانە سەرەکیەکەی لە مەسەلەی داگیرکرانی باکووری عێراق لە لایەن تورکیا و خوشحاڵم کە منیش پەیوەست دەبەم بە هەوڵەکانی ناوبراو وەك پشتیوانی سەرەکی بڕیارنامەی ژماری ٩١ی ئەنجوومەنی نوێنەران کە .داگیرکردنی عێراق لە لایەن تورکیا شەرمەزار دەکات.

لە ٢٠ ی ئادار، نزیکەی ٣٥ هەزار سەربازی تورکیا سنووری باکووری عێراقیان بەزاند و هێرشێکی گەورەیان کردە سەر گریلا کوردەکانی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK). هەر چەند کە سەرۆك وەزیرانی تورکیا، "تانسۆ چیللەر[3]" داکۆکی لەم داگیرکارییە کردووە و وەك کردەوەی ڕەوای خۆپاراستن لەقەڵەمی داوە ، بەڵام سروشت و پێوەری داگیرکاری باکووری عێراق بە دەستی تورکیا، ئەم هەڵێنجاندنەی سەرۆك وەزیرانی تورکیا بە درۆ دەخاتەوە.

کەوابوو ئەم بڕیارنامەیە داوا لە سەرۆك کلینتۆن دەکات دژایەتی توندی خۆی لەگەڵ ئەم داگیرکارییەی تورکیا دەربڕێت و داوا بکات ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە

[1] Mr.JOHN KERRY
[2] Rhode Island
Tansu Ciller[3]

یەکگرتووەکان ئەم داگیرکارییە شەرمەزار بکات و داوای کشانەوەی دەستبەجێ و بێ شەرت ومەرجی هێزەکانی تورکیا بۆ ناو خاکی تورکیا بکات. ئەم داگیرکارییەی تورکیا بەپێچەوانەی بەرپرسیارەتیەکانی ئەم دەوڵەتە بەگوێرەی مەنشووری نەتەوە یەکگرتووەکان و رێکخراوی هاوکاری و ئاسایشی ئەوروپایە چونکە ئەم مەنشورانە تورکیا بەرپرسیار دەکات کە رێز لە یەکپارچەیی خاکی وڵاتانی دیکە بگرێ و پشتیوانی لە مافی مرۆڤ ، ئازادییە بنەڕەتیەکان و مافی چارەی خۆنووسینی سەرجەم گەلان بکات.

من و گەلێ لە هاوکارانم پشتیوانی لە هەڵمەتی تورکیا دەکەین بۆ شکستپێهێنان بە PKK کە دە ساڵە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتیکی سەربەخۆی کورد خەبات دەکات. بەڵام بەهەرحاڵ سروشت و دڕندەیی تاکتیکەکانی سەرۆك وەزیران، "چیللەر" و سوپای تورکیا بۆ خەبات دژی PKK قابلی قبوڵ نییە، بێ سوودە و سەرکەوتوو نابێت. ئەم داگیرکارییە جگە لەوە کە پێشێلکردنی بنەماکانی یاسای نێونەتەوەییە، کێشەی PKKش خراپتر دەکات، لە باتی ئەوەی ئارامی بکاتەوە. لەمەزیاتر ئەم کردەوەیەی تورکیا زیانی جیدی بە پێگەی ئەم وڵاتە لە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی دەگەیەنێت. بۆ وڵاتیك وەك تورکیا کە بە دوای ئەوەدایە قەناعەت بە جیهان ـ و بەتایبەت یەکێتی ئەوروپا ـ بهێنێت کە پابەندە بە دیموکراسی، سەروەری یاسا و رێزگرتن لە مافی مرۆڤ ، داگیرکردنی عێراق و هەڵمەتی بەردەوامی سەربازی بۆ لەناوبردنی PKK ، پابەندبوونی تورکیا بەم پرەنسیپانە دەباتە ژێر پرسیار و کۆمەڵێك پرسیاری رەوا دەربارەی سروشت و چەندایەتی و چۆنایەتی پەیوەندیەکانمان لەگەڵ تورکیا دەهێنێتە ئاراوە.

من لەوە دەترسم کە تورکیا ببێ بە قوربانی ئەو وەسواسە کە لە ڕێگای توندوتیژی و تۆڵەسەندنەوە دەتوانێ لەگەڵ تروریزم خەبات بکات، لەکاتێکدا کە ئەم کردەوانەی تورکیا لە کردەوەکانی PKK خراپترە. سوپای تورکیا بەشێوەی سیستماتیک گوندە کوردنشینەکانی چۆڵ کردووە و گەلێ لە هاووڵاتیانی کوردی لە ماڵ و زێدی خۆیان قەلاچۆ کردووە. ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ، پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤی تورکیا، لەوانە ئەشکەنجە و تروری سیاسییان بە بەڵگە خستووەتەڕوو. کردەوەکانی سوپای تورکیا بووەتە هۆی لەناوچوون و وێرانبوونی ماڵ و ژیانی خەلکی بێ گوناح و زیاتربوونی پشتیوانی کوردەکان لە PKK .

من لەوە دەترسم پەیوەندییەکانی نێوان دەوڵەتی ئێمە و تورکیا خراپ ببێت، ئەگەر تورکیا هەنگاوی بەرچاو هەڵنەگرێت بۆ باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ و دەست لە هەڵمەتی سەربازی هەڵنەگرێت و ڕێگاچارەیەکی دیکە بۆ کێشەی کورد نەدۆزێتەوە. دانپێدانانی تورکیا بەوە کە هاووڵاتیانی کورد کۆمەڵێك مافی مەدەنی، کولتووری، سیاسی و مرۆڤیان هەیە، یەکەمین هەنگاوە لەم پەیوەندییەدا و دانپێدانەنان بەم مافانە کارێکی بێ عەقڵانەیە(کە کارێکی واش لە تورکیا ناوەشێتەوە) چونکە تورکیا دەبێ پابەند بێت بە بنەماکانی دیموکراسی، سەروەری یاسا و ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ . کارێکی بێ عەقڵانەیە ئەگەر تورکیا بەشوێن ڕێگاچارەی سەربازیدا بگەڕێت بۆ کێشەی کوردەکان کە یەك لە ٥ی دانیشتوانی تورکیا(١٥ میلیون کەس) پێکدەهێنن.

تورکیا لەمێژە هاوپەیمانی وەفادار و متمانەپێکراو و پڕبایەخی ناتۆیە. تورکیا هەر وەك هەموو دەوڵەتەکانی دیکە، خەباتێکی دژوار دەکات بۆ پێناسەکردنی دەوری

دیپلوماتیك، ئاسایش و ئابووری خۆی لە سەردەمی پاش "شەڕی سارد" ږ بۆ گێڕانی ئەم دەورە پێویستی بەوەیە لەگەڵ PKK و پەرەسەندنی بناژۆخوازیی توندوتیژانەی ئیسلامی خەبات بکات.

بەهەرحاڵ ئەم کێشانە - هەر چەند دژواریش بن - بە هیچ شێوەیەك ڕەوایی نابەخشێت بە داگیرکردنی باکووری عێراق و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێ بۆ تورکیا ڕوونی بکاتەوە کە ڕەفتارێکی وەها زیان بە پەیوەندییەکانمان دەگەیەنێت و ناتەبایە لەگەڵ ئامانجی دیموکراسی، مافی مرۆڤ و سەروەری یاسا.

۳۰ ی ئاداری ۱۹۹۵ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
تورکیا دەبێ هێرشە دڵڕەقانەکانی دژبە گەلی کورد رابوەستێنێت

بەڕێز " بابی، روش"[1]، نوێنەری ئەیالەتی ئیلۆنویز:

جەنابی سەرۆك، من ئەمرۆ دەمەوێت ئەوپەڕی نیگەرانی و دڵساردی خۆم دەربڕم بەنیسبەت کردەوەکانی ئەم دواییانەی دەوڵەتی تورکیا.

دەوڵەتی تورکیا جارێکی دیکە بڕیاری داوە نارەزایەتیەکانی دەوروبەری سنوورەکانی بە هێزی سەربازی چارەسەر بکات لە باتی ئەوەی لەگەڵ ئەو کەسانە دابنیشێت کە تەنها دەیانەوێت لە سەرکوتی هەمەلایەنەی تورکیا رزگاریان بێت. ئێوە لە رۆژانی داهاتوودا لە دەوڵەتی تورکیا دەبیسن کە ئەم هێرشی دواییە بۆ ناوچەکانی ژێر کونترۆڵی کوردەکان لە عێراق تەنها ئامانجی راوەستاندنی هێرشی کوردە راپەڕیوەکانە بۆ تورکیا.

ئێمە نابێت فریوی ئەم قسانەی دەوڵەتی تورکیا بخۆین. ئایا ئەوە رەوایە کە وڵاتیك بەفەرمی حاشا لە بوونی گروپێك بکات کە نزیکەی ۲۰٪ سەرجەم دانیشتووەکانی پێك دەهێنێت. هاووڵاتیانی کورد بەهۆی ئەوەی بەتایبەت لە لایەن یاسای تورکیاوە ناپارێزرێن، بوونەتە قوربانی سیاسەتی هەڵاواردن، تۆقاندن، ئازار و ئەزیەت و تەنانەت کوشتن و بڕینی دەوڵەتی تورکیا. دەوڵەتی تورکیا بە دەیان جار لە لایەن نەتەوەیەکگرتووکان، رێکخراوی چاودێری هلسینکی و رێکخراوی لێبووردنی

---

[1] BOBBY L. RUSH

نێونەتەوەییەوە شەرمەزار کراوە بەهۆی حاشا کردن لە ئازادییە مەدەنییە بنەڕەتیەکانی کوردەکان، لەوانە مافی ئازادی چارەی خۆنوسین و مافی ئازادیی دەربڕینی میراتە کوولتورییە دەوڵەمەندەکەیان.

جەنابی سەرۆك ئەم بارودۆخەی ئێستا، شتێکی نوێ و جیاواز نییە. هەزاران کەس لە کوردەکانی تورکیا ئێستا لە باکووری عێراق دەژین، لە بەر ئەوەی ساڵی پار لە دەستی ئازار و ئەزیەتی کاربەدەستانی تورکیا لەو وڵاتە هەڵاتن. ژیانی ئەم(ئاوارانە) تێکچووە، بەهۆی هێرشە بەدەوامەکانی تورکیا بۆ سەر میرات، کوولتوور و لە راستیدا بوونیان. ئەم خەڵکە لەمێژە لە دولاوە لە ناو ئاگردا گیریان خواردووە. ئەم خەڵکە تەنها بەشوێن ئازادی هەلبژاردني شووناسي جیاوازی خۆیانن. لانیکەم دەتوانین بڵێین کە ئەم دەوڵەتە رێگە بەم خەڵکە نادات کەڵك لە مافە زۆر سەرەتاییەکانیان وەربگرن.

بەهەرحاڵ جەنابی سەرۆك، خۆمانیش تاڕادەیەك سزاواری سەرزەنشین بەهۆی قەیرانی بەردەوامی باکووری عێراق. دەوڵەتی تورکیا بڕێکی زۆر یارمەتی مادی لە وڵاتە یەکگرتووەکان وەردەگرێت و ئێمە و هاوپەیمانەکانمان بڕێکی زۆر سازوبەرگی سەربازی دەدەین بەتورکیا. ئەم چەکانە لەپێشا بۆ پاکتاوکردنی گوندەکان و کوشتنی ژن و منداڵی بێ گوناح کەڵکیان لێوەردەگیرێت. ئێمە دەبێ چاو لە رێبەرایی دەوڵەتی ئاڵمانیا بکەین و کۆتایی بە فرۆشتنی چەك بە تورکیا بهێنین.

جەنابی سەرۆك بەبۆچوونی من دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکان دەبێ بەسیاسەتی خۆیدا بچێتەوە بەنیسبەت یارمەتیدانی تورکیا، بەهۆی مێژووی رەفتاری تورکیا لەگەڵ ئەرمەنستان و گروپە ئەتنییەکانی قوبرس. چالاکیەکانی ئێستای دەوڵەتی تورکیا لە

ناوچە شاخاوییەکانی(باکووری) عێراق، دەبێ پرسیاری زۆرتر لای ئێمە دروست بکات بەنیسبەت ئامانجە گرنگترەکانمان لەو ناوچەیە.

جەنابی سەرۆك ، تورکیا مافی ئەوەی هەیە سنوورەکانی خۆی بپارێزێت بەڵام بەهەرحاڵ ئەم مافە نابێتە پاساو بۆ ئازارو ئەزیەتدانی بەردەوامی خەڵکی سڤیلی بێ گوناح. ئێمە پشتیوانیمان لە مافی کوردەکانی عێراق بۆ سەربەخۆیی لە رژێمی بەغداد کردووە. ئێستا سەربازەکانی ئێمە لەباکووری عێراقن و کوردەکان لە بەرامبەر سوپای عێراق دەپارێزن. بەهەرحاڵ جەنابی سەرۆك، ئێمە دەبێ مافی سەرجەم کوردەکان بپارێزین، بێ لەبەرچاو گرتنی ئەوەی لەکام وڵاتدا لەدایك بوونە.

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هۆشداری داوە بە دەوڵەتی تورکیا کە چاوی لە کردەوەکانیەتی. من دەمەوێت ئەوەش زیاد بکەم کە دەبێ سەراسەری جیهان لە نزیکەوە چاودێری ئەم بارودۆخە بکات. ئەم چاودێرییە نەتەنها دەوڵەتی تورکیا بەرپرسیار دەکات، بەڵکوو ناچاریشی دەکات ئامانج و کردەوە بیانیەکانی سەرلەنوێ هەڵبسەنگێنێتەوە.

٥ ی نیسانی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران

تورکیا دەبێ لەباکووری عێراق پاشەکشە بکات

بەڕێز پێل:

جەنابی سەرۆك، له ٢٣ ی ئادار من هاوڕێ لەگەڵ سناتۆر "کێری"، "فینلگۆڵد" و "سنۆ" بڕیارنامەی ٩١ ی "ئەنجوومەنی پیران" مان ئامادە کرد بۆ شەرمەزار کردنی داگیرکردنی باکووری عێراق له لایەن تورکیاوە.

لەوکاتەوە سناتۆر "جۆزیف بایدن[١]"، "داماتۆ[٢]"، "ساربانز[٣]" و "سیمۆن[٤]"یش بوونەتە پشتیوانی ئەم بڕیارنامەیە. بە بوونی پیشتیوانییەکی بەهێزو بێ لایەنی وەها هیوادارم کە بتوانم ئەم بڕیارنامەیە بۆ پەسەندکردن، تەسلیم بە ئەنجوومەنی پیران بکەم. هەتا ئەمڕۆ من دەمەویست هەندێ گۆڕانکاری لەم بڕیارنامەیە ئەنجام بدرێت بەڵام ئێستا بەهۆی سەرقاڵبوونی ئەنجوومەنی پیران(بەتایبەت سەرقاڵبوون بە گیروگرفتەکانی هەموارکردنی گەڵاڵەی قەرزەکانی ئوردۆن و پێویستبوونی ناردنی ئەم بابەتە بۆ سەرۆك کۆمار بەزووترین کات) بە بۆچوونی من ئێستا باش نییە ئەم گەڵاڵەیە بۆ هەموار کردن تەسلیم بە(کومسیونی) سیاسەتی دەرەوە بکرێت.

بەهەرحاڵ من هێشتا زۆر نیگەرانم بەنیسبەت ئوپەراسیونی سەربازی بەردەوامی تورکیا له باکووری عێراق و دەمەوێت ئێستا باسی بکەم.

[١] Biden
[٢] D'AMATO
[٣] Sarbanes
[٤] Simon

له چەند رۆژی رابردوودا من كاتی ئەوەم هەبوو تا بەدواداچوونەوەی ئەم مەسەلەیە بكەم لە ئاستی پلەبەرزترین كاربەدەستانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاو توركیا. من لەم پەیوەندییەدا نامەم لەگەڵ سەرۆك كۆمار و وەزیری دەرەوەی ئەمریكا ئاڵوگۆڕ كردووە و هەر سەرلەبەیانی ئەمڕۆ من و ئەندامانی دیكەی كومیتەی پەیوەندییەكانی دەرەوە لەگەڵ وەزیری دەرەوەی توركیا دیدارمان كرد.

بەتایبەت من لە بوونی بەردەوامی سوپای توركیا لە كوردستانی عێراق و دیاری نەكردنی رۆژێك بۆ كشانەوە لە كوردستانی عێراق زیزم. توركیا دەبێ ئێستا پاشەكشە بكات. رەفتاری سەركوتكەرانەی توركیا لەگەڵ كوردەكانی خۆی هەزاران كەس لە هاوولاتیانی كوردی ناچار كردووە هەڵبێن بۆ باكووری عێراق. هێرشەكانی توركیا ژیانی هەزاران كەسی لە هاوولاتیانی كوردی سڤیلی باكووری عێراقی خستووەتە ناو مەترسی. بەبۆچوونی من هێرشی توركیا، پێشێلكردنی یاسای نێونەتەوەییە كە دەبێ كۆتایی پێبێت. لەمەزیاتر راپورتەكان نیشان دەدات كە توركیا كۆمەڵێك گیروگرفتی بۆ دەستڕاگەیشتنی نوێنەرانی رێكخراوە نێونەتەوەییەكانی فریاگوزاری وەك رێكخراوی "خاچی سووری نێونەتەوەیی" بە ناوچەی شەڕ دروست كردووە. هەروەها توركیا دەستڕاگەیشتنی رۆژنامەنووسان بە ناوچە سەرەكیەكانی شەڕەكەی سنوودار كردووە. لانیكەم توركیا دەبێ دەستبەجێ هەنگاو هەلبگرێت بۆ پاراستنی خەڵكی سڤیل و ئاوارەكان.

دەبێ بڵێم كە لە كاتی راوێژەكانم لەگەڵ دەوڵەتی وڵاتە یەكگرتووەكان لەم پەیوەندییەدا خۆشحاڵ بووم كە ببینیم نیگەرانیەكانم پشتڕاست دەكرێتەوە و هەوڵی هاوئاهەنگ دەدرێت بۆ رەواندنەوەی نیگەرانیەكانم. سەرۆك كۆماری ئەمریكا دڵنیای

کردمەوە کە کاربەدەستانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە واشنگتۆن و ئانکارا هەر رۆژ تورکیا دەخەنە ژێر گۆشار تا ژیانی خەڵکی سڤیلی بێ گوناح بپارێزێت و بە زووترین کات، کە بۆی دەکرێت پاشەکشە بکات.

وەزیری دەرەوەی ئەمریکا ئەوەی پشتڕاست کردووەتەوە کە تورکیا پێشی لە چوونی رۆژنامەنووسان و رێکخراوە ناحکومیەکان بۆ ناوچە گرتووە و منی ئاگادار کردەوە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە بەرزترین ئاستدا کار دەکات بۆ ئەوەی ئەم بارودۆخە باش بکات. من خۆشحاڵ بووم کە ئاگادار بوومەوە کە کاربەدەستانی باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکان لە تورکیا ئەم هەفتەیە سەردانی کوردستانی عێراقیان کردووە و "تالبوت"[5] و "هۆلبروك"[6] سەفەر دەکەن بۆ ئانکارا و لەوێ باسی نیگەرانیەکانمان دەکەن. من چاوەڕوانی راپۆرتەکەیانم.

من پێشوازی لە گۆڕینی سیاسەتی ئیدارەی ئەمریکا بەنیسبەت لایەنە کێشەخولقێنەرەکانی ئەم داگیرکاریە دەکەم. وادیارە ئیدارەی ئەمریکا زۆرتر خوازیاری ئەوەیە کە رەفتارو هاناکانی تورکیا بباتە ژێر پرسیار و لەسەر ئەم مەسەلە کێشەخولقێنەرانە لەبەرامبەر تورکیادا رابوەستێت. هەرچەند کە من ئێستاش هەوڵ دەدەم بۆ ئەرەی بە زووترین کات(کە دەست بدات) ئەم بڕیارنامەیە پەسەند بکرێت، بەڵام لەسەر ئەو باوەڕەم کە سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بە ئاراستەیەکی راستدا دەچێت.

---

[5] Secretary Talbott

[6] Secretary Holbrooke

٢٤ ی گوڵانی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی نوێنەران

راپورتێك دەربارەی یارمەتیە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا بۆ شەڕ دژی کوردەکان

تورکیا: دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕی ٦/٣ بیلیون دولار چەك و پێداویستی سەربازی داوە بە تورکیا لە نێوان ساڵی ١٩٨٤ و ١٩٩٣ و ٧٦٪ ی سەرجەم ئەو چەکانەی کە تورکیا لە نێوان ١٩٨٧ و ١٩٩١ کڕیویە، لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە دابین کراوە کە ئەم هەڵسەنگاندنە لە نێوان ١٩٩١ و ١٩٩٣ گەیشتووەتە ٨٠٪ .

زۆربەی ئەو چەکانە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا داویەتی بە تورکیا بەخەرجی باجی هاووڵاتیانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دابین کراوە کە بەشێکە لە بەرنامەی یارمەتی بەرفراوانی سەربازی کە لە ئەنجامیدا وڵاتە یەکگرتووەکان زیاتر لە ٥ بیلیون دولار یارمەتی داوە بە تورکیا لە نێوان ساڵی ١٩٨٦ و ١٩٩٥ . تورکیا هەروەها بەشێکی زۆری ئەم چەکانەی بە بەلاش یا بە کەمترین بەها لە ئەمریکا وەرگرتووە کە بەشێکە لە بەرنامەی"ئاورێژگەی" ناتۆ بۆ سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی چەکە زیادەکان بەگوێرەی پەیماننامەی هێزە هاوپەیمانەکان لە ئەوروپا(CFE).

سەرەنجام ئەوە کە هەندێ سیستمی بەرهەمهێنانی چەکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەگوێری رێککەوتننامەکانی پێکەوەبەرهەمهێنان و مۆڵەتبەخشین لەگەڵ کومپانیاکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە تورکیا بەرهەمدەهێنرێت ، لەوانە کومپانیای

وەبەرهێنەری فڕۆکەی شەڕکەری ١٦ـ F ی Lockheed و کومپانیای وەبەرهێنەری نەفەرهەڵگری زرێپۆشی ١١٣ ـ M .

کۆمەڵێك راپۆرت له چاپەمەنیەکانی تورکیا و چاپەمەنیه نێونەتەوەییەکان بلاو بووەتەوە کە نیشان دەدات دەوڵەتی تورکیا بەشێوەیەکی بەرفراوان چەکەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای بۆ شەڕ لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) له باشووری رۆژهەلاتی تورکیا بەکارهێناوە. دەوڵەتی تورکیا سیستمە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، لەوانە فڕۆکەی شەڕکەری ١٦ ـ F ، ٤ ـ F ، ٥ ـ F ، ١٠٤ ـ F و کوپتەریCobra [1] و Black Hawk [2]، بومبی هێشوویی و تانکی ٦٠ ـ M و نەفەرهەڵگری زرێپۆشی ١١٣ـ Mی بەکارهێناوە له شەڕەکەی لەگەڵ PKKدا کە لە ساڵی ١٩٨٤ وە دەستی پێکردووە و بووەتە هۆی کوژرانی زیاتر له ١٥ هەزار کەس.

بەهەرحاڵ بێ لەبەرچاوگرتنی روانگەکانی ولاتە یەکگرتووەکان بەنیسبەت PKK ، زۆربەی چاودێرە سەربەخۆکان لەسەر ئەوە هاوڕان کە ئیستراتژیی سیاسی ـ سەربازی دەوڵەتی تورکیا بۆ بومبارانکردن و چۆلکردنی تەواوی گوندەکانی باشووری رۆژهەلات، بووەتە هۆی سەرکوت و پێشێلکردنی بەردەوامی مافی مرۆڤی خەڵکی سڤیل. رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ راپۆرتی داوە کە تا تشرینی یەکەمی ١٩٩٤ ، دەوڵەتی تورکیا زیاتر له ١٤٠٠ گوندی کاول کردووە و چەند سەدهەزار کەسی له ئاکامی شەڕەکەی لەگەڵ PKK دەربەدەر و ئاوارە کردووە. لەم شەڕەدا تورکیا

---

[1] کوبرا

[2] داڵی رەش

كهڵك له چهك و سازوبهرگی وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا وهرگرتووه، بۆ نموونه له مایسی ۱۹۹۳ توركیا چۆمی "كارلیۆڤا"ی[3] به فڕۆكهی ٤ ـ F و كوپتهری "كۆبرا" بۆمباردمان كردووه كه له ئهنجامدا ٤٤ شهڕوانی كورد كوژراون . له كانوونی دووهمی ۱۹۹٤ توركیا هێرشی كرده سهر خاكی عێراق بۆ بۆمبارانكردنی كهمپهكانی PKK به بومبی هێشوویی و بومبی ٥٠٠ و ۲۰۰۰ پوندی به فڕۆكهی ۱٦ ـ F و ٤ ـ F تهقاندووه.

داگیركردنی باكووری عێراق له لایهن دهوڵهتی توركیا له ئاداری ۱۹۹٥ دوایین بهشی ههوڵهكانی توركیایه بۆ چارهسهر كردنی كێشهی كورد له ڕێگای سهربازییهوه. وتهبێژێكی دهوڵهتی توریكا به شانازییهوه هێرشی توركیا بۆ خاكی عێراق به ۳٥۰۰۰ سهربازهوه به"گهورهترین ئۆپهراسیونی سهربازی له مێژووی كۆماری توركیا" وهسف كردووه. بهداخهوه توركیا هێرشی كردووهته سهر ئهو بهشه له خاكی عێراق كه وڵاته یهكگرتووهكان وهك بهشێك له "ئۆپهراسیونی دابینكردنی حهسانهوه"ی نهتهوه یهكگرتووهكان، "ناوچهی دژه فڕین"ی تێدا دهپارێزێت كه ههوڵێكه بۆ پاراستنی كوردهكانی عێراق لهبهرامبهر ڕژێمی سهدام حوسهین.

بههۆی ئهوهی وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا گهورهترین دهوڵهتی دابینكهری چهك و یارمهتی سهربازییه بۆ توركیا، سهرۆك وهزیرانی توركیا، "تانسۆ چیللهر" پێش ناردنی سهرباز بۆ عێراق، بهتهلهفۆن ئهم ئۆپهراسیۆنهی بۆ سهرۆك كلینتۆن ڕوون كردووهتهوه. وتهبێژی كۆشكی سپی، "مایك مهككوری[4]" ڕایگهیاند كه سهرۆك

---
[3] Karliova valley
[4] Mike McCurry

کۆماری ئەمریکا شرۆڤەکەی "چیللەر"ی قبوڵ کردووه دەربارەی ئەوەی کە ئەم هێرشە تەنها بە بنکەکانی PKK لە باکووری عێراق سنووردار بێت و سەرۆك کلینتۆن رایگەیاندووه کە"دەرك بە پێویستی مامەڵەی شێلگیرانەی تورکیا لەگەڵ گروپە راپەڕیوەکان دەکات".

لەکردەوەیەکی دیکەدا(کە لەوانەیە ببێتە هۆی مشتومڕ لە داهاتوودا) سەرۆك کلینتۆن و پنتاگۆن(وەزارەتی بەرگری ئەمریکا - وەرگێڕ) فەرمانیان داوه بە کارمەندانی سەربازیی وڵاتە یەکگرتووەکان لە باکووری عێراق کە پێش لە چالاکی فڕۆکەکانی تورکیا لە"ناوچەی دژە فڕین" نەگرن. کاتێك کە راپۆرتێرێك لە وتەبێژی پنتاگۆن، "دنیز بۆکس[٥]" پرسیاری کردووه کە ئایا پنتاگۆن پێی ناخۆش نییە کە هاوپەیمانەکەی وڵاتە یەکگرتووەکان (تورکیا) هەر ئەو خەڵکە دەچەوسێنێتەوه کە ئەمریکا ساڵەهای ساڵە هەوڵ دەدات لە بەرامبەر رژێمی عێراق بیانپارێزێت، "بۆکس" لەوەڵامدا وتوویەتی کە تورکیا زۆر بەپارێزەوه کار دەکات بۆ ئەوەی هێرشەکانی لەسەر بنکەکانی PKK چڕ بکاتەوه، و کاتێك کە لە "بۆکس" پرسیار کرا کە بۆچی وڵاتە یەکگرتووەکان پێشی لە چالاکی تورکیا لە ناوچەی دژە فڕین نەگرتووه، "بۆکس" تەنها ئەوەی بۆ ماوەتەوه کە بڵێت:

"ئەم کاره باشتر بوو بۆ ئەوەی ئەم کەسانە(واتا هێزی سەربازی وڵاتە یەکگرتووەکان کە ئوپەراسیونی دابینکردنی حەسانەوه ئەنجام دەدەن) نەکەونە ناو مەترسی".

ئەو ئەنجامە دڵساردکەرە کە مرۆڤ دەتوانێت لە وەڵامەکەی "بۆکس" دا پەی پێببات ئەوەیە کە" لەراستیدا "پنتاگۆن" لەوە ترساوه کە ئەگەر هێزەکانی وڵاتە

---

[٥] Dennis Boxx

یەکگرتووەکان ناوچەی دژە فڕینیان بەرووی سوپای تورکیا داخستبایا، هێزەکانی تورکیا بە هەمان ئەو فڕۆکانە کە خودی ئەمریکا داویە بە تورکیا، هێرشی هەواییان دەکردە سەر سەربازانی وڵاتە یەکگرتووەکان" . کەوابوو وتەبێژی "پنتاگۆن" ئەوەی پشتڕاست کردووەتەوە کە تورکیا لەپێشەوە هەڕەشەی لە ئەمریکا کردووە کە پێش لە هێرشەکەی بۆ عێراق نەگرێت و بهێڵێت بێ گیروگرفت بچێتە پێشەوە.

هەروەها کە ئوپەراسیونە گەورە دژە کوردەکەی ئەم دواییەی تورکیا نیشانی دا هێرشی تورکیا بۆسەر باکووری عێراق بە پشتبەستنی تەواو بە سازوبەرگی سەربازی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەنجام دراوە. ڕاپۆرتەکانی ئەورووپا نیشانی داوە کە شەڕی هەوایی تورکیا دژی PKK (و ژمارەیەك لە کوردە سڤیلەکان و کەمپی ئاوارەکان) لە باکووری عێراق بە فڕۆکە جەنگییەکانی دروستکراو لە وڵاتە یەکگرتووەکان وەك فڕۆکەی "مەکدونالد لاگلاس" ی ٤ ـ F[6] ، فڕۆکەی" لوکهید"ی ١٠٤ ـ F[7] و "لوکهید مارتین" ی ١٦ ـ F[8] ئەنجام دراوە. هەروەها دەوڵەتی تورکیا بۆ هێرشەکەی بۆ سەر عێراق لە سیستمە هەواییەکانی دیکەی وڵاتە یەکگرتووەکان وەك کوپتەری تۆپداری "تیکسترون ـ بیلی کوبرا[9]" و تکنولوژی هاوپەیانان و فڕۆکەی ئەفەرهەڵگری "سیکورسکی بلەك هاوك [10]" کەڵکی وەرگرتووە.

وڵاتە یەکگرتووەکان لەسەر بنەمای ئەوە پشتیوانی لە هێرشی تورکیا بۆ باکووری عێراق دەکات کە تورکیا دڵنیای کردووەتەوە کە بە دیقەتەوە تەنها بە ئامانجی

---

[6] McDonnel Douglas F-4
[7] the Lockheed F-104
[8] the Lockheed Martin F-16
[9] the Textron-Bell Cobra helicopter gunship
[10] Sikorsky Black Hawk

راماڵینی بنکەکەکانی PKK له عێراق ئۆپەراسیونی بەرگری ئەنجام دەدات و هیچ زیانێك ناگەیەنێت (یا زیانی کەم دەگەیەنێت) به هاووڵاتیانی سڤیلی کورد. بەڵام راپورتی چاپەمەنیەکان که له ناوچەی ئۆپەراسیونەکەوە دێت ئەم بانگەشەیەی تورکیای بەجیدی بردووته ژێر پرسیار.

شەڕی بەردەوامی تورکیا لەگەڵ PKK هەم له باکووری عێراق و هەم له باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا تادەچێت زیاتر رەنگی شەڕەکەی ئەمریکا له ڤییەتنام بەخۆوە دەگرێت. واتا ئەم شەڕە، هەوڵێکی بێ سوودی دووبەرەکینێوەر و له کۆتاییدا سەرنەکەوتووە بۆ زاڵبوون بەسەر بزووتنەوەیەکی ناسیونالیست(PKK) به شێوەگەلی سەربازی.

له ٢ ی نیسان "جان پۆمفرێت"[11]" له شرۆڤەیەکی هەواڵ له رۆژنامەی *واشنگتۆن پۆست* له ژێر ناوی "راوکردنی کوردەکان له لایەن تورکیاوە: کەوتنەناوەی زەلکاوێك" باسی ئەو زەلکاوەی کردووە که سەربازانی تورکیا له باکووری عێراق تێیکەوتوون له بەر ئەوەی ناتوانن شەڕوانانی PKK له خەڵکی سڤیلی کورد(هەم کوردەکانی تورکیا و هەم کوردەکانی عێراق) لەناوچه لەیەك جیا بکەنەوە. "جان پۆمفرێت" دەنووسێت: "تورکیا بەباوەش کردن به رێگاچارەی سەربازی بۆ ئەو مەسەلەیە که خۆی " به مەسەلەی تروریزم"ی دادەنێت، سوپاکەی خۆی دەخاتە ناو زەلکاوی خولانەوە لەبازنەی نەحسی" هێرش و پاشەکشە"دا که دوای ئەوە شەڕوانە کوردەکان دژە هێرش دەکەنە سەر تورکیا و جارێکی دیکە هێرشەکان دەستپێدەکاتەوە.

[11] John Pomfret

وەها کە کاربەدەستانی رۆژئاوا دەڵێن، ئەم بازنەیە تەنها دەبێتە هۆی بەتاڵبوونی خەزانەی دارایی دەوڵەت(کە ئابوورییەکەی نەخۆشە) و بەڕێوەچوونی ئۆپەراسیونی هاوشێوە دژ بە راپەڕیوان لە ناو تورکیا. کارمەندێکی رۆژئاوایی کە بۆ رێکخراوێکی فریاگوزاری کار دەکات بە "پۆمفرێت" ی وتووە کە:

" تورکیا ناتوانێت ئۆپەراسیونێکی تروریستی لەناو ببات کە لە هەموو لایەکەوە هێرش دەکات. ئەمە وەك ئەوە وایە هەوڵ بدەیت مێشێك بە پیك بکوژیت".

سەربازانی تورکیا وتوویانە کەوتوونەتە ناو زەلکاوێك وەك ئەوەی هێزەکانی ولاتە یەکگرتووەکان لە ڤیەتنام، چونکە ناتوانن دوست لە دوژمن جیا بکەنەوە. سەربازێکی تورك بە رۆژنامەی *واشنگتۆن پۆستەی* وتووە ئێمە کێشەیەکی گەورەمان هەیە لەبەر ئەوەی نازانین کێ گوندنشینە و کێ PKK یە. ئێمە ناتوانین هیچ بکەین".

بەداخەوە بەپێچەوانەی قسەکانی ئەم سەربازە، هێزەکانی تورکیا کاری زۆریان لە باکووری عێراق ئەنجام داوە، لەوانە کوشتن و دەربەدەرکردنی هاوولاتیانی سڤیلی کورد کە بەڵگەکەکانی لە دەستماندایە. ئێستا بە هیچ شێوەیەك ناتوانین ئاگاداری ئەوە ببینەوە کە ئەم کوشتنوبڕینانە تەنها چەند رووداوێك بووە یا بەشێکە لە کۆمەڵێك دەستدرێژی دیکە، لەبەر ئەوەی فەرماندەکانی سوپای تورك پێش لەچوونی رۆژنامەنووسەکان و کارمەندانی رێکخراوە فریاگەزارییەکان بۆ ناوچەی شەڕ دەگرن. لەکۆتایی مانگی ئادار لە هەفتەی دووەمی داگیرکارییەکەی تورکیا، دانیشتوانی گوندی "بەشیلە" [١٢] لە(باکووری) عێراق وتوویانە کە گوندەکەیان لە لایەن هێزەکانی تورکیاوە بومباران کراوە و لەگەڵ زەوی تەخت کراوە. فەوزی رەشید کە جووتیارێکی

[١٢] village cf Beshile

تەمەن ٤٣ ساڵەیە کە هێرشی تورکیای بە چاوی خۆی بینیوە، ئەم هێرشەی بۆ راپورتێری(ئاژانسی دەنگوباس)ی "روەیتێرز" وەها وەسف کردووە:

" سەرەتا فڕۆکەکان گۆندەکەمانی بومبباران کرد، پاش چەند رۆژ سەربازەکان هاتن و خانووەکانیشمانیان سووتاند. دوێنێ دیسان هاتنەوە و بە روکێت و هاوەن هێرشیان کردەوە سەر گوندەکەمان".

بانگەشەی تورکیا دەربارەی ئەوەی تەنها هێرش دەکاتە سەر PKK ، لە لایەن "کونگرەی نیشتمانی عێراق" و رێکخراوی کوردەکانی عێراق(کە کونترولی زۆربەی ئەو ناوچانەی لەدەستدایە کە لە لایەن تورکیاوە داگیر کراوە) رەت کراوەتەوە. ئەم رێکخراوانە رایانگەیاندووە کە لە رۆژی یەکەمی داگیرکارییەکە"سەربازانی تورك سەدان ئاوارەیان بە تۆمەتی لایەنگری لە پارتی کرێکارانی کوردستان دەستگیر کردووە".

هەرچەند کە ئیدارەی کلینتۆن بەفەرمی پێداگری لەسەر هەڵویستی خۆی، کردووە کە داگیرکارییەکەی تورکیا لەرووی ماوە و پێوەرەوە دەبێ سنووردار بێت، بەڵام ئەو بەرواره کە "تانسۆ چیللەر" سەرۆك وەزیرانی تورکیا لەکاتی دیدارەکەی لە واشنگتۆن لە ١٩ ی نیسان بۆ پاشەکشەی تورکیا دیاری کرد، تێپەڕ بوو و تورکیاش پاشەکشەی نەکرد. بەشێك لەهێزەکانی تورکیا لە کۆتایی نیسانی ١٩٩٥ پاشەکشەیان کرد بەڵام لانیکەم ١٠ هەزار سەربازی تورك ئێستا لە ناو خاکی عێراقدا ماونەتەوە و کۆمەڵێك بیروبۆچوونی جیاواز هەیە دەربارەی ئەوەی کە ئایا سەرجەم سەربازانی تورکیا لە ناوچە پاشەکشە دەکەن یا نا؟

بەپێچەوانەی سیاسەتی دەوڵەتی ئاڵمانیا کە لە وەڵامی هێرشی تورکیا بۆ سەر عێراق، بە هەموو شێوەیەك ناردنی چەك بۆ تورکیای راوەستاندووە، هەڵویستی ئیدارەی کلینتۆن بەنیسبەت مەسەلەی کورد ئەوەیە کە"تورکیا راست دەکات و راست ناکات". پیشەسازی چەکی وڵاتە یەکگرتووەکان بەشێوەی فەرمی لایەنی تاکتیکەکانی دەوڵەتی تورکیای گرتووە، هەروەها کە لە لێکدانەوەکەی جۆیل جانسۆن[١٣]، لوبیستی سەرەکی "کۆمەڵەی پیشەسازی کەشوهەوا"دا دەردەکەوێت کە دەڵێت" بەرنامەی سەربازی تورکیا لە بەرنامەی هێزە ناوچەیی و جیهانیەکانی دیکە جیاواز نییە کە بەهەمان شێوەی تورکیا کاریان کردووە". جانسۆن دەڵێت:

" دەبێ ئەوە بزانین کە تورکیا خۆی تاکتیکی Roning Tonderی دانەهێناوە. ئێمە کەڵکمان لە فڕۆکەی ٥٢ ـ B وەرگرت بۆ سەرکوتکردنی شەڕی گریلایی لە ڤیەتنام. روسەکان چەکی زۆر قورسیان لە ئەفغانەستان بەکارهێنا و ئیسرائیل فڕۆکەی ١٦ ـ F ی لە باشووری لوبنان بەکارهێناوە. لەوانە کەسانێك بڵێن کە کاشکای ئەم شەڕانە رووی نەدابایا. لەوانەیە هەندێ کەس کە جێگایان خۆشە بڵێن ئەم چوار دەوڵەتە هەڵەیان کردووە. وتنی ئەم شتە لێرەوە ئاسانە بەڵام ئەگەر لەوێ بیت و سەربازەکانت کاوێژ بکەن، شتی وا ناڵێیت".

ئەگەر ساتێك قەزاوەتی ئەخلاقی لەسەر بومبارانە قورسەکان وەك کەرەستەیەکی شەڕیکی مودێرن بخەینە لاوە، دەبێ بڵێین وتەکەی "جانسۆن" خاڵیکی ستراتژیکی زۆر سەرەکی لەخۆ دەگرێت: "لە دوو لە سێی ئەو نموونانە کە "جانسۆن" دەیهێنێتەوە واتا ئەفغانستان و ڤیەتنام، تاکتیکیRoning Tonder لە لایەن زلهێزەکانەوە

[١٣] Joel Johnson

کهڵکی لێوهرگیرا و له ههر دووشیان زهڵهێزهکان سهرهنجام له رووی سیاسی و سهربازییهوه به دهستی هێزێکی ناسیونالیستی بچووك بهڵام ورهبهرزترهوه ههرهسیان هێنا. تهنانهت هاوپهیمانه وهفادارهکانی رژێمی ئێستای تورکیا ئێستا شتێکی لێدهزانن که مۆچیاری "چیللهر"ی سهرۆك وهزیرانی تورکیا دهکهن که دهست له ئیستراتژیی سهربازی ئێستای خۆی بهنیسبهت بزووتنهوهی جیاییخوازی کورد ههڵبگرێ.

له وهڵامی هاوارو دادی کۆمهڵگای نێونهتهوهیی دژی تاکتیکهکانی دهوڵهتی تورکیا دژ به PKK ، ئیدارهی کلینتۆن بهردهوام پێداگری لهسهر تورکیا کردووه که بومباران و چۆلکردنی بێ فهرق و جیاوازی سهرجهم گونده کوردنشینهکان رابوهستێنێت. کۆنگرێس به دروشمدان رانهوهستاوه و ١٠٪ له یارمهتی سهربازی وڵاته یهکگرتووهکانی به تورکیا له ساڵی ١٩٩٥ کهم کردووهتهوه بههۆی پێشێلکردنی مافی خهڵکی کورد. له کانوونی یهکهمی ١٩٩٤ رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ راپورتێکی له ژێر ناوی"بومبه هێشووییهکانی وڵاته یهکگرتووهکان به تورکیا؟" بڵاو کردووهتهوه که تێیدا داوای کردووه بهرنامهی دابینکردنی بومبی هێشوویی ٨٧ - CBU له لایهن وڵاته یهکگرتووهکان به تورکیا ههڵبوهشێنێتهوه، لهبهر ئهوهی لهوانهیه تورکیا ئهم چهکانه دژی خهڵکی سڤیل بهکاربهێنێت. لهئاکامی ئهو گوشاره که ئهم راپۆرته دروستی کرد، فرۆشتنی بومبی هێشوویی جارێ راوهستاوه. سهرهڕای ئهم ههوڵانه بۆ سنووردارکردنی دابینکردنی چهك له لایهن وڵاته یهکگرتووهکان بۆ شهڕی تورکیا دژ به PKK ، وڵاته یهکگرتووهکان بهردهوام یهکێ لهو دهوڵهتانهیه که چهك دهدات به تورکیا و تاکتیکه جهنگییه نامرۆڤییهکانی تورکیا بهردهوامه.

لە هەفتەی یەکەمی مانگی مایسی ١٩٩٥ کاربەدەستانی تورکیا بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە سەرجەم سەربازەکانیان لە باکووری عێراق بردووەتە دەرەوە بەڵام "چیللەر"ی سەرۆك وەزیرانی تورکیا رایگەیاندووە کە بە هیچ شێوەیەك لە مافی داگیرکردنی دووبارەی ناوچە چاوپۆشی ناکات ئەگەر تورکیا لەگەڵ چالاکی زۆرتری PKK لەویێ رووبەڕوو بێتەوە. تا ئێستا هەوڵەکانی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بۆ پێشگرتن لە کەڵکوەرگرتنی تورکیا لەو چەکانە کە لە دەوڵەتانی دیکە کڕیویەتی، هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبووە لەسەر سیاسەتی "چیللەر" بەنیسبەت کێشەی کورد. "چیللەر" لە سەرەتای مانگی نیسان بە ئەندامانی دەوڵەتە ئیتیلافیەکەی وتووە:

"ئێمە تەنها یەك شت دەڵێین بەو دەوڵەتانە کە هەڕەشە لە ئێمە دەکەن کە کەڵك لە چەکەکانیان وەرنەگرین(لە کاتێکدا کە دەبێ پشتیوانی لە ئێمە بکەن)، ئەویش ئەوەیە کە ئێمە لە هەموو بارودۆخێکدا لە مافی بەرگریکردن لە خۆمان کەڵك وەردەگرین. ئێوە دەتوانن چەکمان نەدەنێ ".

لەگەڵ ڕێزمدا

سینتیا مەککینری[١٤]، ئەندامی کۆنگرێس

---

[١٤] Cynthia McKinney

۲۱ ی ئەیلولی ۱۹۹٥ ـ ئەنجوومەنی پیران
هەموار کردنی یاسای یارمەتی ئابووری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیا

هەموارکردنی ژمارە ۲۷٤۷

لە شوێنێکی گونجاو لە گەڵاڵە یاسای یارمەتی ئابووری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیا ئەم برگەیە زیاد بکرێت: لە کۆی یارمەتی مادی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا لە ژێر ناوی"یارمەتی ئابووری" دەبێ زیاتر لە ٥٪ ی یارمەتیەکە بدرێت بە رێکخراوە ناحکوومیەکان بۆ ئەوەی لە پرۆژەکانی ۱۰ پارێزگای باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا کە ئێستا لە بارودۆخی نائاساییدان، خەرجی بکەن و دەبێ تەنها بۆ ئەو پرۆژانە کەڵکی لێوەربگرن کە بۆ پێشخستنی ئابووری، پێکەوەهەڵگرتنی کولتووری و ئەتنیکی و چالاکی مافی مرۆڤ تەرخان کراوە و پشتیوانیکردن لە پێشکەوتن و چالاکی رێکخراوە ناحکوومیەکان.

بەرێز "پێل":

جەنابی سەرۆك، من ئەم پێشنیارە دەخەمەروو بۆ زیادکردنی ئەو بەندە کە دەبێ بەشێکی بچووك لە کۆی یارمەتی گشتی ئێمە بە تورکیا بدرێت بە رێکخراوە ناحکوومیەکان بۆ ئەنجامدانی چالاکی ئاشتیخوازانە لە باشووری رۆهەڵاتی تورکیا کە هەژارترین ناوچەی ئەم وڵاتەیە. بەتایبەت بەگوێرەی ئەم برگە زیادکراوە دەبێ زیاتر لە ٥ میلیون دولار لە یارمەتیەکانی ئێمە بە تورکیا تەرخان بکرێت بۆ ئەو پرۆژانە کە بۆ پێشکەوتنی ئابووری، پێکەوەهەڵکردنی کولتووری و ئەتنیکی و چالاکی مافی

مرۆڤ دارێژراون و پشتیوانی لە پێشکەوتن و چالاکی رێکخراوە ناحکوومەیەکان لە باشووری رۆژهەڵات دەکەن.

ناوچەی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا هەر لە کۆنەوە کوردنشین بووە و دانیشتووەکانی بە دەستی سوپای تورکیا گیریان خواردووە. سەرەتای ئەم هەفتەیە راپورتێکم دەربارەی تورکیا خستەڕوو کە ئەندامانی ستافی کەمینەی کومیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوە ئامادەیان کردووە. ئەم راپورتە کە لەسەر بنەمای سەفەری ستافی ئەم کومیتەیە لە مانگی ئاب بۆ تورکیا ئامادە کراوە، بە کۆمەڵێك ئەنجام گەیشتووە، لەوانە ئەوە کە زۆربەی بەرپرسیارەتییەکانی سەرکووتی بەردەوامی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا لە ئەستۆی دەوڵەتی تورکیایە. ئەم راپۆرتە پشتڕاستی کردووەتەوە کە "چیللەر"، سەرۆك وەزیرانی تورکیا لەگەڵ کۆمەڵێ کێشەی سیاسی جیدی بەرەوروویە بەهۆی شێوازی هەڵسوکەوت لەگەڵ کێشەی کورد، ئەم راستیە پێشهاتەکانی ئەم چەند رۆژەی دواییەی لێکەوتووەتەوە کە بووەتە هۆی رووخانی حکوومەتەکەی "چیللەر".

بەهەرحاڵ لە کۆتاییدا دەوڵەتی تورکیا نەیتوانیوە ـ یا نەیویستووە ـ جیاوازی دابنێت لە نێوان هەڕەشەی راستەقینەی PKK و مافە رەواکان و ئامانجەکانی گەلی کورد. لە ئەنجامدا تورکیا دیالۆگی سیاسی لەگەڵ نوێنەرانی ناتوندوتیژی کورد رەت دەکاتەوە و هەڵمەتێکی سەربازی بێ فەرق و جیاوازیی زۆر توندوتیژانە ئەنجام دەدات بۆ لەناوبردنی ئەو شتە کە خۆی یەك لایەنانە بە هەڕەشە بۆ یەکپارچەیی وڵاتەکەی دایدەنێت. دەوڵەتی تورکیا بە "تروریست زانینی" سەرجەم کوردەکان، رێگای دەربڕینی ئاشتیخوازانەی مافە کوولتووری و سیاسیەکانی کوردەکانی داخستووە.

کەوابوو لەئەنجامدا تورکیا بەشێوازێکی نەخوازراو یارمەتی بە ئامانجی PKK دەدات. بە باوەڕی من گرنگە کە تورکیا تەشویق بکرێت رێگای رادەربڕینی ئاشتیخوازانەی کوردەکان و گروپەکانی دیکە بکاتەوە.

یەکێ لە وەڵامەکانی ئێمە بە پێشێلکارییە بەردەوامەکانی مافی مرۆڤ لە لایەن تورکیاوە ئەوە بووە کە یارمەتیەکانمان بەم وڵاتە بپچڕێنین. لە راستیدا هەروەها کە لەوانەیە گەلێ لە هاوکارانم بزانن، ئەنجوومەنی نوێنەران دەنگی داوە بە کەمکردنەوەی پارەی پشتیوانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە تورکیا بۆ ٢١ میلیون دولار. من پێشنیار دەکەم ئێمە رێگەیەکی جیاواز بگرینەبەر و بڕیاری ئەوە بدەین کە بەشێك لە یارمەتیە ئابووریەکانمان تەرخان بکەین بۆ باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا تا لە رێگای رێکخراوە ناحکومیەکانەوە پێداویستە راستەقینە ئابووریەکانی ئەو ناوچەیە دابین بکەن.

ستافی کومیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوە سەردانی دیاربەکری کرد کە یەکێ لە شارە سەرەکیەکانی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیایە و بەشێوەگەلی جۆراوجۆر سەمبولی ئەو کێشە ئەتنیکیانەیە کە لە تورکیادا هەیە. ئەم شارە بووەتە پەناگای ئەو کوردە گوندنشینانە کە لە لایەن سوپای تورکیاوە ناچار کراون شاروگوندەکانی خۆیان لە دەورووبەری دیاربەکر چۆڵ بکەن و شاروگوندەکانیان لە لایەن سوپای تورکیاوە کاول کراوە. بەگوێرەی هەندێ لە هەڵسەنگاندنەکان، ژمارەی دانیشتوانی دیاربەکر لە ماوەی ٥ساڵی رابردوودا لە ٣٠٠ هەزار کەس گەیشتووە بە یەك میلیون و پانسەد هەزار کەس.

هەرچەند کە کاربەدەستانی تورکیا، دانیشتوانی ناوچە و هەندێ لە چاودێرە سەربەخۆکان ئاماژە بەوە دەکەن کە گرژی و ئاڵۆزییەکان لە ماوەی دوو ساڵی رابردوودا کەمی کردووە، بەڵام وادیارە ئارامیەکەی ئێستا لەرزۆکە بەهۆی چالاکی تاقەتیرۆکێن و هەندێ جار سەرکوتکارانەی هێزەکانی ئاسایشی تورکیا کە مافی مرۆڤیش بە توندی پێشێل دەکەن. بەبۆچوونی من، ئەم پێشنیارەی من بۆ هەموارکردنی یاسای یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا، کاریگەری ئەرێنی دەبێت لەبەر ئەوەی دەبێتە هۆی باشتربوونی بارودۆخی ئابووری لە ناوچەی زۆر ناسەقامگیری باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا.

ئەم هەموارکردنە هەروەها پەیامێکی گرنگ دەنێرێت بۆ تورکیا ـ کە لەگەڵ کێشەی پێکهێنانی دەوڵەتی نوێ بەرەورووبە ـ کە پێویستە کێشە سەرەکیەکانی دیکە چارەسەر بکات وەك بەفەرمی نەناسینی کولتوور و ئەتنیکی کوردەکان و پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە باشووری رۆژهەڵات. کاربەدەستانی تورکیا باسی پێویستی زیادکردنی سەقامگیری باشووری رۆژهەڵات دەکەن، بەڵام سەقامگیری راستەقینە تەنها بە پێکەوەهەڵکردنی رۆژبەرۆژ زیاتر دەستەبەر دەبێت و پێشنیاری هەموارکردنی ئەم یاسەیە هەوڵێکە لە پێناو ئەم ئامانجەدا.

١٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
دادپەروەری بۆ ئالێزا مارکوس

بەرێز جان ئیدوارد پۆرتێر:

جەنابی سەرۆك، خۆشحالم و ئاسودەم کە لە ٩ ی تشرینی دووەم ، دادگای ئاسایشی دەوڵەتی تورکیا بەتێکڕای دەنگ بڕیاری تەبرەئەکردنی(بەبێ گوناهزانین) "ئالیزا مارکوس[1]"ی هاوولاتی ئەمریکای دەرکرد. لە ئاکامی داکۆکی تەواو لە "ئالیزا مارکوس"، دادپەروەری دەستەبەر بوو.

خاتوون "مارکوس" قەد لە شوێنی ئەنجامدانی سووچدا دەستگیر نەکراوە و هیچ سووچێکی نەکردووە. تاوانی خاتوون "مارکوس" تەنها ئەوەیە کە راستیەکانی هەڵمەتی سەربازی بێ وچانی سوپای تورکیا بۆ چۆڵکردن و کاول کردنی گوندە کوردنشینەکانی راپورت داوە.

تاوانی خاتوون "مارکوس" ئەوەیە کە تەنها کاری خۆی ئەنجام داوە و باشیش ئەنجامی داوە. تەبرەئە کردنی خاتوون "مارکوس" هێمایەکی دڵخۆشکەرە کە تورکیا لەوانەیە بیەوێت چاکسازی لە رەفتارەکانیدا بکات.

بەهەرحاڵ ئەمە تەنها هەنگاوێکی بچووکە بۆ بڕینی رێگایەکی دوورودرێژ. سنووردار کردنی ئازادی رادەبڕین، نووسین و چالاکیە ئاشتیخوازانەکانی دیکە، پێشێلکردنی ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی تورکیایە بەنیسبەت مافی مرۆڤ . روونە کە گۆڕانکاری

[1] Aliza Marcus

تەنها ئەو کاتە دەستەبەر نابێت کە "ئالیزا مارکوس"ەکان تەبرەئە بکرێن، بەڵکو ئەوکاتە دەستەبەر دەبێت کە هەر لە سەرەتاوە دەستگیر نەکرێن.

نامهی ئهندامانی كۆنگرێس بۆ سهرۆك كۆماری ولاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا بۆ پشتیوانی له"پارلمانی كورد له دهرهوهی ولات" ٦ی تشرینی یهكهمی ١٩٩٥

كۆنگرێسی ولاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا

ئهنجوومهنی نوێنهران

واشنگتۆن دی سی ٢٠٥١٥

٦ی ئوكتوبری ١٩٩٥

جهنابی ویلیام ج كلینتۆن[1] ، سهرۆك كۆماری ولاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا

كۆشكی سپی

كێشهی كورد یهكێ له كێشه ههمیشهییهكانه كه دۆزینهوهی رێگاچارهیهك بۆ ئهم كێشهیه سیاسهتمهدارانی تووشی سهرلهشێواوی كردووه. ژمارهیهك له ئێمه له ئهندامانی كۆنگرێس ئهم دواییانه لهگهڵ دوو كهس له پارلمانتاره كوردهكان دیدارمان كرد كه له چوارچێوهی لێژنهیهكدا سهردانی كۆنگرێسیان كرد و كۆمهڵێك پێشنیاری گرنگیان دهربارهی بارودۆخی ئێستا خستهڕوو. ئێمه له ئۆفیسی خۆمان پێشوازیمان لێكردن و بینیمان كه مرۆڤگهلێكی پاك و راستگۆن. ئهم دوو كهسه بریتیبوون له بهڕێز "رهمزی كارتال[2]" و بهڕێز "جۆرج ئاریۆ[3]".

[1] William J. Clinton
[2] Mr. Remzi Kartal
[3] Mr. George Aryo

بەڕێز "کارتال" لە تشرینی یەکەمی ١٩٩١ وەك نوێنەری شاری کوردنشینی "وان" لە پارلمانی تورکیا هەلّبژێردراوە بەلاّم بە هۆی ئەوەی داوای چارەسەرکردنی سیاسی کێشەی کوردی کردبوو، لە حوزەیرانی ١٩٩٤ لە پارلمان دەرکرا و تاوانی خیانەتی خرایە پالّ و ناچار کرا تورکیا بەجێ بهێلێت.

بەڕێز "ئاریۆ" کەسایەتییەکی ئاسووری- کریستیانییە کە لەدایکبووی کوردستانە و لەگەلّ دەولّەتی تورکیا تووشی کێشە بووە بە هۆی ئەوەی کاربەدەستانی تورکیای بردبووە ژێر پرسیار بە هۆی تەحەمول نەکردنی مافە ئایینی و کولتوورییەکانی ئەو ئاسوورییانە کە لە تورکیا دەژین. بەڕێز "ئاریۆ" ئەو راستییەی بۆ ئێمە ئاشکرا کرد کە گەلێ لە ئاسوورییە کریستییانەکان لە ئەنجامی شەڕدا مالّوحالّی خۆیان بەجێ هێشتووە و کلیساکانیان ئێستا کراوە بە شوێنی خەوتنی سەربازە تورکەکان.

هەردووی ئەم بەڕێزانە ئێستا لە ئەورۆپا دەژین و وەك ڕێبەرگەلێك کە لە کۆمەلّگای خۆیاندا ڕێزیان لێدەگیردرێت ئێستا بەشێکن لە" پارلمانی کورد لە دەرەوەی ولاّت" کە ئەم دواییانە کراوەتەوە.

پارلمانی هەلبژیردراوی کورد لە دەرەوەی ولاّت نوێنەری یەك میلیون کوردە کە ئێستا لە دەرەوەی ولاّت لە ئەوروپا دەژین. بەڕێز "کارتال" و بەڕێز "ئاریۆ" ئێمەیان دلّنیا کردەوە کە ئەم پارلمانە بە شوێن ڕێگاچارەیەکی سیاسیدایە بۆ کێشەی کورد و دەتوانی دەورێکی گرنگ بگێڕێت بۆ راوەستاندنی شەڕ لە باشووری ڕۆژهەلاّتی تورکیا.

جەنابی سەرۆك کۆمار، ئێمە لە سەر بنەمای هەندێ هۆکار لە سەر ئەو باوەڕەین کە ئەم دوو بەڕێزە بە راستۆگۆییەوە بە شوێن ریگاچارەیەکی ئاشتیخوازانەدان بۆ کێشەی

كورد. ئێمە دەبێ لە رێگای بەفەرمی ناسینی پارلمانی كورد لە دەرەوەی وڵات دەرفەتێكیان پێبدەین بۆ ئەوەی ناكۆكی كورد و تورك لە رێگای ئاشتیخوازانە چارەسەر بكەن. دیالۆگ لە نێوان نوێنەرانی ئەم دوو گەلە لەیەك نامۆ بووە واتا "پارلمانی كورد لە دەرەوەی وڵات" و دەوڵەتی توركیا ئەگەر لە لایەن وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاوە تەشویق بكرێت و لە لایەن كۆمەڵگای نێونەتەوەییەوە پشتیوانی لێبكرێت پێدەچێت بتوانێت ببێت بە تەنها هیوا بۆ سەقامگیربوونی ئاشتی لە ناوچە.

ئێمە سپاستان دەكەین ئەگەر بە زووترین كات وەڵامی ئێمە بدەنەوە و نیازی خۆتان دەربڕن بۆ كار كردن لەگەڵ "پارلمانی كورد لە دەرەوەی وڵات" لە پێناو ئاشتی لە توركیا.

لە گەڵ رێزماندا

ئەندامانی كۆنگرێس:

جان ئیدوارد ئۆرتێر[4]، رابێرت ئی ئاندروز[5]، ئانا طي ئیشۆ[6]، جەیمز ءي ترافیكینت[7]، ئیستیبان ئیدوارد تۆریز[8]، جۆرج ئی براون[9]، ئیدۆلفوس تاونز[10]، فرانك ثالۆن[11]، كارولین ب مالۆنی[12]، ئاندرو جاكوبز[13]، ئیلیزابیت فۆرس[14]

---

[4] John Edward Porter
[5] Robert E. Andrews
[6] Anna G. Eshoo
[7] James A. Traficant, Jr
[8] Esteban Edward Torres
[9] George E. Brown, Jr
[10] . Edolphus Towns
[11] Frank Pallone, Jr

٢٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥ - ئەنجوومەنی پیران
پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە ئێران

بەڕێز داماتۆ:

جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت داخ و پەژارەی خۆم دەرببڕم بەنیسبەت پێشێلکاری دژێوی مافی مرۆڤ لە ئێران و وەبیری هاوکارانم بهێنمەوە کە من بەهۆی پێشێلکردنی بەردەوامی مافە بنەڕەتیەکانی هاوولاتیانی ئێران لە لایەن دەوڵەتی ئێران، گەلاڵە یاسایەکم پیشنیار کردووە بۆ زیادکردنی گوشاری ئابووری لەسەر رژێمی نایاسایی ئێران. رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ لەسەراسەری جیهان پێشێلکردنی مافی مرۆڤی ژنان و کەمینە ئایینی و ئەتنیکیەکانیان لە لایەن کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە بەدرێژایی ساڵان شەرمەزار کردووە.

دەوڵەتی ئێران بە تاوانی زیناح، حوکمی لەسێدارەدان بۆ ژنان دەردەکات و پاشان حوکمی لەسێدارەدانەکەیان بەم شێوەیە جێبەجێ دەکات کە دەیانخاتە ناو تەلیس و تەلیسەکە دەبەستێ و لەسەر بینای ١٠ قات فڕێیان دەداتە خوارەوە. ئێران وڵاتیکە کە هێشتا حوکمی بەردباران تێیدا جێبەجێ دەکرێت و تەنانەت یاسایەکی توندی هەیە بۆ گەورەیی و بچووکی ئەو بەردانە کە دەبێ لە هاوولاتیانی تاوانبار بدرێت و ناهێڵێت بە بەردی گەورە لە تاوانبار بدرێت بۆ ئەوەی تاوانبار زوو نەمرێت و ناهێڵێت

---

[12] Carolyn B. Maloney
[13] Andrew Jacobs, Jr.
[14] Elizabeth Furse

بە بەردی بچووکیش لێیان بدرێت بۆ ئەوەی مەرگەکەی درێژە بکێشت. گەورەیی و بچووکی بەردەکان لەپێشەوە دیاری دەکرێت بۆ ئەوەی تاوانبار زەجرکوژ بکرێت و بەهۆی برینەکانەوە بمرێت. ئێران وڵاتیکە کە دەوڵەتەکەی بەردەوامە لە کەلکوەرگرتن لە هێزی ئاسایش(کە بەتەواوی سەربازییە) بۆ ئازارو ئەزیەتکردن و تۆقاندنی خەڵك لە شەقامەکان، و رۆژنامەکان دادەخات بەهۆی بڵاو کردنەوەی کاریکاتوری رێبەری باڵای(کۆماری ئیسلامی).

لە وڵاتی ئێران ئەگەر کەسێك بیەوێت خۆی بۆ هەڵبژاردنەکان کاندید بکات، دەبێ سەرەتا پشتیوانی خۆی لە دەوڵەت بسەلمێنێت.

جەنابی سەرۆك، ئێران دەوڵەتیکە کە هەموو ساڵێك لە لایەن نوێنەری تایبەتی کومیتەی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە شەرمەزار دەکرێت بەهۆی کەلکوەرگرتنی سیستماتیك لە ئەشکەنجە، دەستگیرکردنی سەرەڕۆیانە و کوشتن. ئەم کردەوانە لە وتارێکدا کە ٥ ساڵ پێش لە هەواڵنامەیەکدا لە پاریس بڵاو بووەوە ("مادنیوز"، ژمارە ٤ ، ٣ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٠ ، پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێران) وەسف کراوە. هەروەها "بنیادی دیموکراسی بۆ ئێران" کە گروپێکی لایەنگری مافی مرۆڤە، ئەم دواییانە راپورتێکی بڵاو کردووەتەوە کە نێردراوە بۆ ئوفیسی کارکەی من کە داوا دەکەم بخرێتە بەر دەستی هاوکارانم.

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت سەرنجی ئێوە بەرەولای چەند نمونەیەك لە پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە لایەن رژێمی مەلاکان لە ئێران دەربارەی سەرکوتی کەمینە ئاینی و ئەتنیکیەکان رابکێشم.

هەروەها کە لە راپۆرتی ساڵی ١٩٩٥ ی رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و راپورتی شوباتی ١٩٩٤ ی نوێنەری تایبەتی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ مافی مرۆڤ لە ئێراندا هاتووە، هێزەکانی ئاسایشی ئێران چالاکانی کورد، بەلووچ، تورکمان و کەمینە ئەتنییەکانی دیکە سەرەڕۆیانە دەستگیر دەکەن و لە بەندیخانەکاندا سووکایەتیان پێدەکەن و سزای زاڵمانەیان بەسەردا دەسەپێنن، لەوانە ئەشکەنجە و کوشتن.

بەهەمانشێوە هەروەها کە راپورتەکەی شوباتی ١٩٩٥ ی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەربارەی مافی مرۆڤ ئاماژەی پێکردووە، رژێمی مەلاکان بەفەرق و جیاوازی لەگەڵ هاوولاتیانی ئایینەکانی دیکە(کە سەر بە ئایینی زاڵی شیعە نین) هەڵسوکەوت دەکات. بەهاییەکان، جولەکەکان و موسڵمانە سوننەکان تەنها بە تاوانی ئایینەکەیان لە ساڵی رابردوودا دەستگیر کراون و هەندێکیان لەسێدارە دراون. لەراستیدا، کۆماری ئیسلامی سیاسەتێکی بەئەنقەست پەیڕەو دەکات بۆ سەرکوتکردنی مافی کەمینەی سوننە، بەتایبەت ئەندامانی عەشیرە بەلوچەکان لە رۆژهەڵاتی ئێران.

لە ١ ی شوباتی ١٩٩٤ کۆمەڵێك ئالۆزی و بشێوی لە زاهیدان، مەشهەد و "خاف" روویدا پاش ئەوە کە کرێکارانی شارەوانی، مزگەوتێکی سوننەکانیان لە ناوچەی زاهیدان خراپ کرد. لە ١٠ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٣ هێزەکانی سوپای پاسدارانی ئێران هێرشیان کردە سەر دانیشتووانی بەلووچی گوندی "روبات" و بۆ رزگارکردنی ئەندامێکی خۆیان بە ناوی "حاجی پیراد"، ئاگریان لە ٥٠ خانوو بەردا. نوێنەری تایبەتی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ مافی مرۆڤ لە ٢ ی شوباتی ١٩٩٤ راپورتی دا کە ٢٠ بەلووچ لە کانوونی یەکەمی ١٩٩٢ و شوباتی ١٩٩٣ لە بەندیخانەی زاهیدان

لەسێدارە دراون، ئەمە لەکاتێکدایە کە ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی ڕاپۆرتی داوە کە ٤٢ بەلووچ، لەوانە چەند منداڵ لە نێوان تشرینی دووەمی ١٩٩١ و مایسی ١٩٩٢ لەسێدارە دراون.

جەنابی سەرۆك، بە باوەڕی من ئەم ڕەفتارەی کۆماری ئیسلامی نیشان دەدات کە ئێمە لەگەڵ ڕژێمێکی نایاسایی ڕوبەڕووین کە ئاگاداری خەڵکەکەی خۆی نییە، کەوابوو دەوڵەتیك کە وەها ڕەفتار لەگەڵ خەڵکەکەی خۆی دەکات، چۆن ڕەفتار لەگەڵ کەسانی دیکە دەکات؟

ئێران وڵاتێکی گۆشەگیرە و لەسەراسەری جیهان وەك دەوڵەتێکی ڕەزیل سەیر دەکرێت و جیهانی شارستانی لە کردەوەکانی بێزارە. هەتا کاتێك کە ئەم ڕژێمە شەڕنگێزە تروریستە بە دەسەڵاتی ڕەشی خۆی بەردەام بێت لە سزادانی خەڵکی ئێران، ئەم بارودۆخە بەردەوام دەبێت. دیکتاتورەکانی ئێران دەبێ بزانن کە دەستدرێژییەکانیان و چەوساندنەوەی خەڵکی باشی ئێران بەردەوام نابێت و ڕۆژێك دێت کە دەبێ وەڵامی کردەوەکانیان بدەنەوە. لەکاتێکدا کە دیکتاتورەکان درێژە بە دەسەڵاتداری لە ئێران دەدەن، گەمارۆکان ڕێگایەکی ڕوونە بۆ بەردەوامبوونی گوشارەکان لەسەر ئێران بۆ ئەوەی نەتوانێت دەستدرێژی بکاتە سەر جیهانی دەرەوە و خەڵکەکەی خۆی.

ئێمە دەست لەم مەسەلانە هەڵناگرین. جێگای داخە کە ڕژێمی ئێران وەك وڵاتیکی شارستانی ڕەفتار ناکات و زەمانی ئەوەندە درێژە. ئەگەر ئێران دەست لەم کردەوە دڕندانانە هەڵنەگرێت، ئێمە ناچارین درێژە بە گەمارۆدانان لەسەر ئەم دەوڵەتە بدەین.

***

ڕاپۆرتی "بنیادی دیموکراسی بۆ ئێران"، ٢٠ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٥

بابەت: لەسیدارەدان و دەستگیرکردنی کوردەکان لە ئێران

"بنیادی دیموکراسی بۆ ئێران" نیگەرانە بەنیسبەت راپۆرتەکانی ئەم دواییانەی کوردستانی ئێران دەربارەی لەسێدارەدانی ۱۰ کورد و دەستگیرکردنی لانیکەم ۲٦ کوردی دیکە. بە وتەی "حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران"(DPIK) کە حیزبێکی نەیاری(کۆماری ئیسلامییە) ۱۰ بەندکراوی سیاسی کورد بەتۆمەتی لایەنگری لە DPIK(PDKI دروستە= وەرگێڕ) لە لایەن رژیمی ئێرانەوە لە کۆتایی مانگی ئەیلوول لەسێدارە دراون یا لە ژێر ئەشکەنجەدا گیانیان لەدەست داوە. ٦کەس لەم بەندکراوانە دانیشتووی گوندە کوردنشینەکانی ناوچەی "ماکوو"ی رۆژئاوای ئێران بوونە کە پاش یەك ساڵ راگرتن لە بەندیخانەی ئوورومیە، لە لایەن"گروپی تەقەوە" وە دەستدرێژی گوللەیان کراوەتە سەر. ۳ کەسی دیکە لە ژێر ئەشکەنجەدا گیانیان لەدەست داوە. کەسی دەیەم کە کوردێکی گوندنشین بە ناوی "رەشید ئەبوبەکری" بووە، لە ۲۱ ی ئەیلول لە بەندیخانەی ئوورومیە لەسێدارە دراوە. هەمووی ئەم کەسانە بە تاوانی لایەنگری لە گروپێکی سیاسی ئوپوزسیونی نایاسایی دەستگیر کراون و لەسێدارە دراون.

لەسەرەتای مانگی تشرینی یەکەمی ، چاپەمەنیەکانی ئێران راپۆرتیان دا کە لە هەمان ماوەدا ۳٤٥ کەس لە ناوچەی ئوورومیە دەستگیر کراون و بە تاوانی لایەنگری لە DPIK لەسێدارە دراون. لە ۷ ی تشرینی یەکەمی ۱۹۹٥ ، DPIK ناوی ۲٦ هاوولاتی کوردی ئاشکرا کردووە کە ۲ مانگ پێش لەوە بە تاوانی هاوکاری لەگەڵ

گروپێکی سیاسی نایاسایی ئوپوزوسیون لە ناوچەی ئورمیە و سەلماس لە باکووری ڕۆئاوای ئێران دەستگیر کراون. ناوی ئەو کەسانە کە دەستگیر کراون بریتیە لە:

١ـ ئەصغەر دەربازی، کوڕی عومەر، لەدایکبوویی گوندی "بەرازی"

٢ـ عەزیز هایاوانی، کوڕی شینۆ، لەدایکبوویی گوندی "بەرازی"

٣ـ پەرویز عەزیزی، کوڕی حوسێن، لەدایکبوویی گوندی "بەرازی"

٤ـ دینۆ ئیبراهیمی، کوڕی ساڵح، لەدایکبوویی گوندی "بەرازی"

٥ـ صلاح الدین فەغاپوور، کوڕی ساڵح، لەدایکبوویی گوندی "بەرازی"

٦ـ قەمەر میرزایی، کوڕی تەیمور، لەدایکبووی گوندی "دۆستان"

٧ـ صالح ئەمینی، کوڕی خالید، لەدایکبووی گوندی "گۆزەك"

٨ـ یونس ئەمینی، کوڕی ساڵح، لەدایکبووی گوندی "گۆزەك"

٩ـ ناجی محمدی، کوڕی محمد، لەدایکبووی گوندی "گۆزەك"

١٠ـ عومەر محمدی، کوڕی تەیمور، لەدایکبووی گوندی "گۆزەك"

١١ـ دوکتور شیروان، کوڕی مستەفا، لەدایك بووی گوندی "هەراکلان"

١٢ـ صادق علیزادە، کوڕی ئەبووبەکر، لەدایکبووی گوندی"هەراکلان"

١٣ـ ئەفشار لال ـ کوڕی عەبدالرحمان، لەدایکبووی گوندی "کەلەڕەشی خوارەوە"

١٤ـ شەفیق حەکاری، کوڕی ڕەزا، لەدایکبووی گوندی "کەلەڕەشی خوارەوە"

١٥ـ بەکرە حەکاری، کوڕی سولتان، لەدایکبووی گوندی "کەلەڕەشی خوارەوە"

١٦ـ تەقسیم میرزایی، کوڕی میرزا، لەدایکبووی گوندی "تاریکان"

١٧ـ نورالدین تاهیری، کوڕی جەهانگیر، لەدایکبووی گوندی "تاریکان"

١٨ـ فەرهاد زارع، کوڕی سەیدە، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"

١٩ـ تاج الدين فەغازادە، کوری صادق، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"
٢٠ـ ناصر زارچ، کوڕی مەلا سولتان، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"
٢١ـ ماجید حوسینی، کوڕی مەلا سەید، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"
٢٢ـ نوسرەت حەسەنزادە، کوڕی خالێد، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"
٢٣ـ فەیسەل زارع، کوڕی تەمۆ، لەدایکبووی گوندی "شەڕوانی"
٢٤ـ صادق ماجیدی، کوڕی مامۆ، لەدایك بووی گوندی "حەماملەر"
٢٥ـ زاهیر ئەحمەدی، لەدایك بووی گوندی "گۆران"
٢٦ـ ئەحمەد سولتانی، کوری سەمە، لەدایکبووی گوندی "ئیسلام ئاباد"

* * *

"بنیادی دیموکراسی بۆ ئێران" لەسێدارەدانی خەڵك بەهۆی بیروڕای سیاسی شەرمەزار دەکات و داوا لە راپورتێری تایبەتی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ مافی مرۆڤ دەکات کە لەم راپورتانە بکۆڵێتەوە. ئەم بنیادە هەروەها گرتنی بەکۆمەڵی هاووڵاتیانی کورد لە لایەن کاربەدەستانی ئێران وەك هەوڵێکی ئاشکرا بۆ بێبەشکردنی هاووڵاتیان لە مافی رەوای دەربڕینی ئاشتیخوازانەی بیروڕا سیاسیەکانیان شەرمەزار دەکات.

۱۲ ی تشرینی یەكەمی ۱۹۹۵ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران دژایەتی كردنی فرۆشتنی موشەكی پێشكەوتوو بە توركیا

بەڕێز كریستۆفێر سمیت، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، لە ۱ی كانوونی یەكەم "ئاژانسی یارمەتی ئاسایشی بەرگری"(DOD)، كومیتەی كاروباری نێونەتەوەیی ئەنجوومەنی نوێنەرانی ئاگادار كردووەتەوە كە ولاتە یەكگرتووەكان ۱۲۰ سیستمی تاكتیكی موشەكی(ATACMS) دەفرۆشێت بە توركیا. لەراستیدا هەر وەك بومبێكی هێشوویی گەورەی رێنوێنیكراو، هەر موشەكێكیATACMS تا مەودای ۱۰۰ مایل كار دەكات و زیاتر لە ۹۵۰ بومبی بچووكی لەگەڵدایە. گەلێ لەو تەقەمەنیانە كە پاش كەوتنەخوارەوە ناتەقن، لەسەر زەویدا دەمێننەوە و دەبن بە هەڕەشە بۆ گیانی خەڵكی سڤیل.

من ئەمرۆ دەمەوێت نیگەرانی توندی خۆم دەربڕم دەربارەی فرۆشتنی ئەم بومبانە بە توركیا و دەڵێم ئەم كارە مەعقول نییە و كاتەكەی گونجاو نییە. من هەروەها دەمەوێت ئاماژە بە ئاكام و ئەنجامەكانی فرۆشتنی ئەم موشەكانە بە توركیا بكەم و جەخت لەسەر مەترسی پشتیوانی سەربازی بێ شەرت و مەرجی ولاتە یەكگرتووەكان لە رژێمی ناسەقامگیری توركیا بكەمەوە كە مافی هاوولاتیانی خۆی بەردەوام بەتوندترین شێوە پێشێل دەكات.

جەنابی سەرۆك، نیگەرانی سەرەکی من لە فرۆشتنی ئەم مەشەکانە بە تورکیا ئەوەیە کە رژێمی تورکیا ئەم موشەکانە دژ بە هاوولاتیانی خۆی بەکار دەهێنێت لە بەر ئەوەی هەڵمەتێکی بێ بەزەییانە دژ بە گریلا کوردەکان بەڕێوە دەبات. سوپای تورکیا لە وەلامی هێرشەکانی گریلا کوردەکان، هەزاران کوردی کوشتووە ، ژمارەیەکی بێ پایانی دیکەی ئەشکەنجە کردووە و سەقەت کردووە، ٣ هەزار گوندی کوردنشینی کاول کردووە و ٣ میلیون کەسی لە ماڵوحاڵی خۆیان ئاوارە کردووە.

لە ٢٠ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥، رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ لە راپۆرتێکی ١٧١ لاپەڕەییدا، بەتێروتەسەلی باسی کەلکوەرگرتنی بەرفراوانی تورکیا لە سازوبەرگە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی لە هەڵمەتە سەربازییەکەی دژ بە کوردەکان کردووە کە بووەتە هۆی کوژران و لەناوچوونی خەڵکی سڤیل. ئەو کردەوە دڵڕەقانانە کە لەم راپورتەدا باسکراوە، مرۆڤ دەتۆقێنێت. ئەم راپورتە ئاماژەی بە وتەکانی ٢٤ شاهیدی عەینی کردووە کە راستی راپۆرتەکەی حوزەیرانی ١٩٩٥ ی وەزارەتی دەرەوە دەسەلمێنێت کە ئەویش لە ئەنجامدا دەڵێت تورکیا لە سازوبەرگە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکان کەلکی وەرگرتووە بۆ پێشێلکردنی مافی مرۆڤی خەڵکی سڤیل.

۲۰ ی کانوونی یەکەمی ۱۹۹۵ ـ ئەنجوومەنی پیران

فرۆشتنی موشەك بە تورکیا

بەڕێز لاری پریزلێر[۱]:

جەنابی سەرۆك، رۆژی دوشەممە، ۱۸ ی کانوونی یەکەم، دوستی هێژام لە ئەیالەتی نیویورك، سناتۆر "داماتو" و من نامەیەکمان نارد بۆ وەزیری دەرەوە، "وارنێر کریستوفێر[۲]" و داوامان لێکرد ئیدارەی کلینتۆن بە بڕیارکەیدا بچێتەوە بۆ فرۆشتنی ۱۲۰ سیستمی موشەکی تاکتیکی سەربازی(ATACMS) بە دەوڵەتی تورکیا. بەداخەوە دوێشەو ئاگادار بوومەوە کە ئیدارەی کلینتۆن دەیەوەێت ئەم سیستمە بفرۆشێت بە تورکیا.

دەتوانم بڵێم کە ئیدارەی کلینتۆن لانیکەم ئەم کارەی بێ راوێژ کردن ئەنجام داوە. من بەتوندی داوا لە ئیدارەی کلینتۆن دەکەم بە بڕیارەکەیدا بچێتەوە یا لانیکەم کۆمەڵێك شەرت و مەرجی روون و لێبراوانە بۆ کەڵکوەرگرتنی تورکیا لەم چەکانە دابنێت. فرۆشتنی چەك بە تورکیا جێگای متمانە نییە و بە گشتی جێگای نیگەرانیە لەبەر ئەوەی دەوڵەتی تورکیا لە رابردوودا بەردەوام چەك و سازوبەرگی سەربازی وڵاتە یەکگرتووەکان و ناتۆی بەکارهێناوە بۆ گەیشتن بە سیاسەت و ئامانجە سەربازییەکانی کە ئەم ئامانجانە لە بەرژەوەندی ئێمەدا نییە.

---
[۱] Mr. PRESSLER
[۲] Warren Christopher

هەروەها کە هەموومان ئاگادارین، دەوڵەتی تورکیا لەساڵی ١٩٧٤ لە سازوبەرگە سەربازییەکانی ناتۆ کەڵکی وەرگرت بۆ داگیرکردنی دوورگەی قوبرس. ئێستا پاش دو دەیە، قوبرس هێشتا بووە بە دوو بەش کە بەشێکی، ٣٥ هەزار سەربازی داگیرکەری تورکیای تێدایە. چارەسەربوونی کێشەی قوبرس بۆ من زۆر گرنگە و مەسەلەیەکە کە بەرژەوەندی بەهێز و بێ لایەنانەی ئێمەی تێدایە. ئیدارەی کلینتۆن رایگەیاندووە کە دەیەوێت هەوڵی جیدی بدات بۆ یەکگرتنەوەی قوبرس. نازانم چون فرۆشتنی چەك لە لایەن ئێمە بە تورکیا، خزمەت بەم ئامانجە(یەکگرتنەوەی قوبرس) دەکات؟ بە بۆچوونی من بەداخەوە هیچ خزمەتێك بەم ئامانجە ناکات.

من هەروەها لەوە نیگەرانم کە فرۆشتنی چەك بە تورکیا ببێتە هۆی درێژبوونەوەی کێشەی نێوان ئەرمەنستان و ئازەربایجان. بێ گومان(هەروەها کە پێشتر سەلمێندراوە) تورکیا سازوبەرگە سەربازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکان و ناتۆی داوە بە ئازەربایجان و ئازەربایجانیش ئەم سازوبەرگەی دژ بە دانیشتوانی سڤیلی ناوچەی گەمارۆدراوی "ئەگرونو ـ قەرەباخ" بەکارهێناوە. بە بۆچوونی من فرۆشتنی چەك بە تورکیا دژی سیاسەتی ولاتە یەکگرتووەکانە کە دەڵێت نابێت کڕیاری ئەم چەکانە، ئەم چەکانە بدات بە لایەنێکی سێیەم. بەلام تورکیا چ دڵنیاییەکی بە ئێمە داوە کە پابەند بێت بەم سیاسەتەی ولاتە یەکگرتووەکان ؟

سەرەنجام من لەوە نیگەرانم کە فرۆشتنی ئەم موشەکانە بە تورکیا ببێتە هۆی درێژبوونەوەی توندوتیژی نێوان سوپای تورکیا و کوردەکان. ئەوە دە ساڵە کە دەوڵەتی تورکیا شەڕێکی دڕندانە دژی خەڵکی کورد بەڕێوە دەبات. رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ (HRW) هەڵیسەنگاندووە کە ئەم شەڕە بووەتە هۆی کاولبوونی ٢ هەزار

گوند و کوژرانی ١٩ هەزار کورد، لەوانە هەزاران خەڵکی مەدەنی، زیاتر لە دوو میلیون کوردی دیکەش لە ماڵو حاڵی خۆیان ئاوارە بوونە.HRW هەروەها راپۆرتی داوە کە لە میانەی ٢٩ پێکدادان لە ساڵی ١٩٩٢ تا ١٩٩٥، سوپای تورکیا فڕۆکە بۆمبهاوێژ و کۆپتەرەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای بەکارهێناوە بۆ هێرشکردنە سەر گوندەکان و ئامانجەکانی دیکە. لەمە زیاتر، تورکیا لە هەڵمەتەکەی دژ بە هەزاران گوندی کوردنشین، کەڵکی لە چەکە بچووکەکان و نەفەرهەڵگرە زرێپۆشەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و ناتۆ وەرگرتووە.

روونە کە ئەم نموونانە کە زیاتر لە دوو دەیەیە بەردەوامە، دژی بەرژەوەندییەکانی نەتەوەی ئێمە و هەروەها دژی بەها ئەخلاقیەکانە.

ئێستا کە ئێمە لەگەڵ ئەم نیشانە و بەڵگانە رووبەڕووین، سەرۆك کۆمار دەیەوێت سیستمی ATACM ١٢٠ بدات بە سوپای تورکیا. بەڵام ATACM چییە؟ لە بنەرەتدا پەیڕەوو بەرنامەی ناوخۆی سوپای ئەمریکا دەڵێت ATACM "موشەکێکی بالستیکی کانوینشنالی سیرفەیس توو سیرفەیس"ە[٣] کە لە دەزگای تەقێنەری ٢٧٠ M دەتەقێنرێت. هەر موشەکێك کڵاوەیەکی هەیە کە تێکەڵێك لە ٩٥٠ دانە بومبی بچووکی هێشوویی تێدایە کە دەتوانێت بەخێراترین کات بەسەر ناوچەیەکی بەرفراواندا بتەقێتەوە. ئاکام و ئەنجامەکانی کەڵکوەرگرتن لە ATACM لەمێشکی ئێمەدا ناگونجێت. ئەم جۆرە موشەکانە لەوانەیە بۆ لەکارخستنی ئامانجە جۆراوجۆرە مرۆڤی و مادییەکان بەشێوەیەکی خێرا بەکار ببرێت.

[٣] conventional surface-to-surface ballistic missile

گوندە کوردنشینەکان و گرووپە کوردە بەرێکخستنکراوەکان بە ئاسانی دەبن بە ئامانجی هێرشی موشەکە بالستیکەکان. ئەمە تراژیدییەکی تۆقێنەرە.

ئیدارەی کلینتۆن وابیر دەکاتەوە کە ئەم موشەکانە بۆ بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی ئەو دوو هێزە کە لەسەر سنووری تورکیا ـ ئێران و تورکیا ـ عێراقدان، پێویستە. بەڵام بە بۆچوونی من ئەم موشەکانە پێویست نییە، چونکە ١- تورکیا هاوپەیمانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە و ئەندامی ناتۆیە.

٢- بنکەی سەربازی هەوایی "ئینجیرلیك" لە تورکیایە کە ئێمە لەوێوە "ناوچەی دژەفڕین" لە باکووری عێراق دەپارێزین و

٣- تورکیا بەشدارە لە هەنگاوی "ئاشتی دایتۆن"[٤] لە بۆسنیا.

بەباوەڕی من گرینگی ئیستراتژیکی تورکیا بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان و ئەورووپا بەسە بۆ پێشگرتن لە هەر چەشنە کردەوەیەکی سەربازی بێ عەقڵانەی ئێران یا عێراق. ئەگەر وڵاتی ئێمە دەتوانێت جیهان وەگەڕ بخات بۆ دەرکردنی عێراق لە وڵاتیکی بچووك وەك کوێت، بیری لێبکەنەوە کە وەڵامی ئێمە بە دەستدرێژی عێراق یا ئێران بۆ سەر تورکیا چۆن دەبێت. کەوابوو شتێکی روونە کە هەڵێنجاندنی ئیدارەی ئێمە بۆ پاساوهێنان بۆ فرۆشتنی موشەك بە تورکیا شتێکی بێ بنەمایە. لەراستیدا من هیچ هۆکارێکی متمانەپێکراوی سیاسی، ئابووری یا ئیستراتژیکی نابینم بۆ فرۆشتنی سیستمی ATACM بە تورکیا.

جەنابی سەرۆك، هەر ئەم مانگی پێشووە، کۆنگرێس هەنگاوێکی بەهێزی هەڵگرت دژی دەستدرێژی تورکیا لە ناوچە و دەنگی دا بە کەمبوونەوەی پشتیوانی ئابووری

[٤] Dayton

مادی ولاّته یەکگرتووەکان بە تورکیا. ئەمە هەنگاوێکی گرنگە. دۆستی بەڕێزم لە ئەیالەتی نیویورك، سناتۆر "داماتۆ" و من پشتیوانی لە پەسەند کردنی گەلاّلە یاسایەکی دیکە دەکەین بۆ هەڵگرتنی هەنگاوی زیاتر لەم پەیوەندییەدا. هیوادارم کە ئێمە لە کۆنگرێس هەموومان لەسەر ئەوە رێکبین کە دەبێ بەهایەکی زیاتر بسەپێنین بەسەر پشتیوانی ئابووری و سەربازی ولاّتە یەکگرتووەکان لەسەر هاوپەیمانەکانمان، بەتایبەت هاوپەیمانەکانمان لە ناتۆ و ئەم بەهایەش، بەرپرسیارێتی ئەخلاقی کەڵکوەرگرتن لە یارمەتیەکانی ولاّتە یەکگرتووەکان ئەمریکایە. من نازانم فرۆشتنی موشەکی بالستیك بە تورکیا لە لایەن ئیدارەی کلینتۆن، چۆن لەگەڵ تەنانەت رێوشوێنە سەرەتاییەکانی ئەم بەرپرسیارەتیە ئەخلاقیە دێتەوە. ئێمە دەبینین کە کۆمەڵێك هەنگاو دارێژراوە بۆ سەقامگیرکردنی ئاشتی لە ناوچە کێشەدارەکان وەك "بوسنیا هەرزگوین"، ئیرلەندای باکوور، قوبرس و رۆژهەلاّتی ناوەڕاست. بەهەرحاڵ پێویستە ئیدارەی ئەمریکا زۆر سەرنج بدات بە کۆتاییهێنان بە توندوتیژی لە کوردستان و "نەگرونۆ ـ قەرەباخ".

فرۆشتنی ۱۲۰ دانە ATACM بە تورکیا، ولاّتی ئێمە بە ئاراستەیەکی هەڵەدا دەبات و لەوانەیە ببێتە هۆی گەرمتربوونی شەڕەکە و کەوتنی زەرەر و زیانی زیاتر لە هەردوولا. کەوابوو ئێستا کە ئیدارەی کلینتۆن رایگەیاندووە دەیەوێت سیاسەتی فرۆشتنی چەك بە تورکیا پەیڕەو بکات، داوایان لێدەکەم بەبڕیارەکەیاندا بچنەوە. ئەگەر ئیدارەی کلینتۆن دەیەوێت فرۆشتنی چەك بە تورکیا تەواو بکات: داوا دەکەم لانیکەم کۆمەڵێك شەرت و مەرج دابنێت بۆ شێوەی کەڵکوەرگرتن لەم چەکانە. بەکورتی ئێمە دەبێ بەو شەڕت و مەرجە ئەم موشەکانە بدەین بە تورکیا کە تەنها بۆ

بەرگری کردن لە وڵاتەکەی بەکاریان بهێنێت و ئەم موشەکانە نەبن بە هەڕەشە بۆ خەڵکی یونان و قوبرس.

لەمەزیاتر دەوڵەتی تورکیا دەبێ بەڵێن بدات کە هیچکام لەم موشەکانە نەدات بە ئازەربایجان، و سەرئەنجام نابێت کەڵك لەم موشەکانە وەربگیردرێت بۆ درێژکردنەوەی توندوتیژی لە کوردستان. ئیدارەی کلینتۆن لانیکەم دەبێت پێداگری لەسەر ئەم شەرت و مەرجانە بکات و روونی بکاتەوە کە پابەندنەبوون بەم شەرت و مەرجانە دەبێتە هۆی نەمانی یارمەتی ئابووری و سەربازی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا لە داهاتوودا.

جارێکی دیکە لەسەر ئەو باوەڕەم کە فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا، سیاسەتێکی خراپە، هەڵەیە. بەهەرحاڵ ئەگەر ئیدارەی کلینتۆن دەیەوێت بەشوێن ئەم سیاسەتەدا بچێت، دەبێ لانیکەم روونی بکاتەوە کە کەڵکوەرگرتن لەم چەکانە تەنها بە بەرگری کردن لەخۆ سنووردار بێت. ئەگەر ئێمە دەمانەوێت ئەم حبە تاڵە قوت بدەین، ئیدارەی کلینتۆن دەبێ هەوڵ بدات تاڵییەکەی کەم بکاتەوە.

***

ئەمە دەقی ئەو نامەیەیە کە ئێمە لەم پەیوەندییەدا ناردوومانە بۆ وەزیری دەرەوە، "وارێن کریستۆفێر".

ئەنجوومەنی پیرانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

واشنگتۆن دی سی، ۱۸ ی کانوونی یەکەمی ۱۹۹۵

بەڕێز" وارن م کریستۆفێر"، وەزیری دەرەوە

واشنگتۆن، دی سی

جەنابی وەزیری دەرەوە:

ئێمە دەمانەوێت دژایەتی توندی خۆمان دەربڕین لەگەڵ بڕیاری ئیدارەی کلینتۆن بۆ فرۆشتنی ١٢٠ دانە موشەکی زەوی بە زەوی(ATACMS) بە تورکیا. هەروەها کە خۆتان باش ئاگادارن، زیاتر لە یەك دەیەیە کە دەوڵەتی تورکیا شەڕیکی دڕندانە دژ بە خەڵکی کورد بەڕێوە دەبات. بەگوێرەی زانیارییەکانی ئەم دواییانەی رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ (HRW) لەئەنجامی ئەم شەڕەدا، ١٩ هەزار کەسی سەربازی و مەدەنی کوژراون، ٢ هەزار گوند کاول بووە و زیاتر لە ٢ میلیون کەس لە ماڵ و حاڵی خۆیان ئاوارە بوونە.

ئەوەی کە بووەتە هۆی قووڵتربوونی نیگەرانی ئێمە، ئەوەیە کە دەوڵەتی تورکیا لەم چەکانەی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کەڵکوەردەگرێت بۆ ئەنجامدانی ئەم کردەوە بێبەزەییانە دژبە کوردەکان و درێژکردنەوەی شەڕەکەی لەگەڵ خەڵکی کورد. بەتایبەت راپۆرت دراوە کە لە میانەی ٢٩ پێکدادان لە نێوان ١٩٩٢ و ١٩٩٥ ، سوپای تورکیا کەڵکی لە فڕۆکە بومبهاوێژ و کوپتەرەکانی ئەمریکا وەرگرتووە بۆ هێرشکردنە سەر گوندەکان و ئامانجە مەدەنیەکان. لەمە زیاتر تورکیا لە چەکە سووکەکان و نەفەرهەڵگرە زرێپۆشەکانی ولاتە یەکگرتووەکان و ناتۆ کەڵکی وەرگرتووە بۆ ئەنجامدانی هەڵمەتی دژەهێرش دژی هەزاران گوندی کوردنشین.

کوردەکان تەنها کەسانێك نین کە بوونەتە ئامانجی هێرشی ئەو چەك و سازوبەرگە سەربازییانە کە ناتۆ و ولاتە یەکگرتووەکان داویانە بە تورکیا. لەراستیدا کارنامەی

دەوڵەتی تورکیا لەم بیست ساڵەی دواییە مرۆڤ دەتۆقێنێت. نموونە بەرچاوەکەی ئەوەیە کە تورکیا لە کاتی داگیرکردنی دوورگەی قوبرس(کە ئێستا بووە بە دوو بەش) لە چەك و سازوبەرگە سەربازییەکانی ناتۆ کەڵکی وەرگرت. لەمە زیاتر تورکیا چەکەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و "ناتۆ"ی داوە بە ئازەربایجان و ئازەربایجانیش ئەم چەکانەی دژ بە دانیشتوانی مەدەنی ئەرمەنی هەرێمی "ئەگرونۆ - قەرەباخ*" بەکارهێناوە.

کەوابوو ئێستا کە ئێمە لەگەڵ ئەم مێژووە بەرەوڕووین، سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەیەوێت ١٢٠ ATACMS بدات بە تورکیا کە هەرکامیان دەتوانێت ٩٥٠ دانە بومبی هێشوویی بچووك لە کڵاوەکەی خۆیدا هەڵبگرێت. سوپای تورکیا دەتوانێت بەم چەکانە هێرشێکی موشەکی بالستیکی دڵتەزێن دژ بە خەڵکی کورد ئەنجام بدات. هەروەها ئەنجامێکی دڵتەزێنی هاوشێوەی لێدەکەوێتەوە ئەگەر هەرکام لەم موشەکانە بکەوێتە دەستی ئازەرییەکانی ئازەربایجان یا بەرەو قوبرس یا یونان ئاراستە بکرێت.

جەنابی وەزیر، ئیداری کلینتۆن هەنگاوی گەورەی هەڵگرتووە بۆ سەقامگیربوونی ئاشتی لە ناوچە کێشەدارەکان وەك بوسنیا هەرزگوین، ئیرلەندای باکوور، قوبرس و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بەهەرحاڵ پێویستە ئیدارەی کلینتۆن بەپەرۆشبوونی توندی

---

*هەرێمی ئەگرونی- قەرەباخ کە دەکەوێتە نیوان وڵاتی ئازەربایجان و ئەرمەنستان کوردنشینە و سەردەمی خۆی(ساڵی ١٩٢٣ تا ١٩٣١) دەوڵەتی خودموختاری "کوردستانی سوور" لەم هەرێمە دامەزراوە. بەداخەوە لە ئاکامی شەری نیوان ئازەربایجان و ئەرمەنستان لە سەر ئەم هەرێمە، گەلێك لە کوردەکان ئەو هەرێمەیان بەجێ هێشتووە و بۆ ناوخۆی ئەرمەنستان کۆچیان کردووە.(وەرگێڕ)

ئێمە نیشان بدات بۆ کۆتایی پێهاتنی توندوتیژی له کوردستان و هەرێمی "نەگرونۆ - قەرەباخ".

بە تەیار کردنی تورکیا بە ۱۲۰ سیستمی ATACMS، ئێمە پەیامێکی پێچەوانەی(هەنگاوە ئاشتیخوازانەکانمان) دەنێرین و ئاگری کەوتنی زەرەر و زیان له هەردوولا تیژتر دەکەین. ئێستا کاتی ئەوەیە کە وڵاتە یەکگرتووەکان هەڵوێست بگرێت بۆ سەقامگیربوونی ئاشتی له سەراسەری ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بەم هۆیە، ئێمە داوا له ئیدارەی کلینتۆن دەکەین کە بە بڕیارەکەیدا بچێتەوە بۆ فرۆشتنی سیستمی موشەکی زەمین بە زەمین بە تورکیا.

سپاستان دەکەین ئەگەر ئەم مەسەلە گرنگە بە هەند وەربگرن.

لەگەڵ رێزماندا

لاری پریزلێر[5]

ئالفۆن م داماتۆ[6]

[5] Larry Pressler.

[6] Alfonse M. D'AMATO

٢٢ ی کانوونی یەکەمی ١٩٩٥- ئەنجوومەنی نوێنەران
فرۆشتنی سیستمی موشەکی ATACMS بە تورکیا

بەڕێز "پالۆن"[١]، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ، یا تا ناوەڕاستی هەفتەی داهاتوو، وەزارەتی بەرگری ئەمریکا، نامەی LOA لەگەڵ دەوڵەتی تورکیا واژۆ دەکات بۆ تەواوکردنی فرۆشتنی ١٢٠ سیستمی موشەکی ATACMS بە تورکیا. ATACMS "موشەکێکی بالستیکی نیمچە هۆشیاری کانونیشناڵی زەوی بە زەوی"یە کە بۆمبی هێشویی دژە نەفەر و دژەمادە لە کڵاوەکەیدایە کە دەتوانێ بەخێرایی لە ناوچەیەکی ١٥٠ مەتریدا بڵاو بێتەوە. تورکیا لەمێژە سیستمی تەقاندنی چەند جۆرەی راکێتی هەیە کە دەتوانێ ئەم چەکە مەترسیدار و خراپکارانەی پێ بتەقێنێ. ئەم موشەکانە ٩٥٠ دانە بومبی بچووکی تێدایە کە هەندێکیان دەستبەجێ ناتەقنەوە و لەسەر زەویدا دەمێننەوە و مەترسی دروست دەکەن بۆ خەڵکی سڤیل، لەوانە منداڵان.

جەنابی سەرۆك، فرۆشتنی ئەم چەکانە، کارێکی هەڵەیە بە وڵاتیکی هەڵە لە کاتێکی هەڵەدا. سەرەتای ئەم مانگە من و بەڕێز "بیلیریکایز"[٢]، نوێنەری ئەیالەتی فلوریدا نامەیەکمان نارد بۆ سەرۆك کۆمار کە ٣٥ کەس لە ئەندامانی ئەنجوومەنی نوێنەران سەر بە هەر دوو حیزب (کۆماریخواز و دیموکرات) واژۆیان کردبوو و تێیدا داوامان لە

---

[١] Mr. PALLONE
[٢] Mr. Bilirakis

سەرۆك کلینتۆن کردبوو کە بە بڕیاری فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا بچێتەوە، بەهۆی ئەوەی ئێمە بەتوندی نیگەرانین بەنیسبەت شێوەی کەلکوەرگرتن لەم چەکانە. ڕەفتاری ناوخۆیی و نێونەتەوەیی دەوڵەتی تورکیا ـ لەوانە هەڵمەتە بەردەوامەکانی دژی خەڵکی کورد، داگیرکردنی باکووری قوبرس و گەمارودانی ئەرمەنستان ـ ئێمەی بەتوندی نیگەران کردووە کە فرۆشتنی ئەم چەکەماڵوێرانکەرانە بە ئەم دەوڵەتە دەبێتە کارەسات و نەهامەتییەکی مرۆڤی.

ئەمڕۆ من پەیوەست دەبەم بە هاوکارانم، بەڕێز توریسیلی[٣] و بەڕێز بیلیریکاس بۆ خستنەڕووی بڕیارنامەی ١٢٤ لە ئەنجوومەنی نوێنەران کە هەستی کۆنگرێس دەردەبڕێت دەربارەی ئەوەی سەرۆك کۆمار دەبێ فرۆشتنی سیستمی ATACMS بە دەوڵەتی کۆماری تورکیا هەڵبواسێتەوە هەتا ئەو کاتە کە ئەم دەوڵەتە هەنگاوی گرنگ و چڕوپڕ هەلبگرێت بۆ کۆتاییهێنان بە داگیرکردنی قوبرس، لابردنی گەمارۆکان لەسەر ئەرمەنستان، ڕاوەستاندنی شەڕە بەردەوامەکانی لەگەڵ خەڵکی کورد و پێشکەوتن لە پاراستنی مافی مەدەنی و مافی مرۆڤ لە تورکیا.

جەنابی سەرۆك، لانیکەم دەتوانین بڵێین فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا لەم کاتەدا ، شتێکی سەرسوڕهێنەرە. گەڵاڵە یاسای ئۆپەراسیونەکانی دەرەوە، بچڕاندنی یارمەتی ئابووری بەم وڵاتە لەخۆ دەگرێت. ئەم شەرت و مەرجە کە بێ لایەنانە لە لایەن هەر دوو حیزبەکەوە پشتیوانی لێدەکرێت، لە وەڵامی نیگەرانیەکانی سەرەوە پەسەند کراوە. بەباوەڕی ئێمە ئەو پەیامە کە ئێمە دەمانەوێت لە ڕێگای ئەم شەرتومەرجە

[٣] Mr. Torricelli

بینێرین، به پەسەندکردنی بڕیاری نوێ بۆ فرۆشتنی سازوبەرگی سەربازی لەم کاتەدا دەچێتە ژێر پرسیار.

دەوڵەتی ئانکارا وابیر دەکاتەوە کە ئەمریکا پێشێلکردنی توندی یاسای نێونەتەوەیی و ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی تورکیا، بەجیدی ناگرێت و تەنها کۆمەڵێك کردەوەی سەمبولیکی سنووردار ئەنجام دەدات. کارنامەی سەربازی تورکیا لەگەڵ چاوەڕوانیەکانی ئێمە لە وەرگرانی چەك لە وڵاتە یەکگرتووەکان ، بەتایبەت ئەندامانی ناتۆ، نایەتەوە. پرۆژەی سەربازی مافی مرۆڤ، ئاماژەی به نمونه جۆراوجۆرەکانی کەڵکوەرگرتنی بێ فەرق و جیاوازی هێزەکانی تورکیا لەم چەکانه له ناوچه کوردنشینەکان کردووه. ئێمه هەروەها نیگەرانین بەنیسبەت ئەوەی کە تورکیا چەکەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و ناتۆ دەدات بە کۆماری ئازەربایجان.

به قەناعەتی ئێمە دەبێ فرۆشتنی چەك بە تورکیا بەتەواوی هەڵبوەشێتەوە و له نامەکەماندا بۆ سەرۆك کۆمار ئێمە پێشنیارمان کردووە کە لانیکەم کومەڵێك شەرت و مەرجی بەهێز دابنرێت بۆ شێوەی کەڵکوەرگرتن لەم چەکانه و و گوازتنەوەیان بۆ وڵاتانی دیکە و ئەم شەرت و مەرجانە بەتوندی جێبەجێ بکرێت.

جەنابی سەرۆك، رێکخراوەکانی ئەرمەنی ـ ئەمریکایی، یونانی ـ ئەمریکایی و کورد ـ ئەمریکایی و هەروەها رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ ، "کۆمەڵەی جیهانێکی حەزلێکراو" و فدراسیونی زانستوانانی ئەمریکا بەتوندی دژایەتیان کردووە لەگەڵ فرۆشتنی ئەم چەکانه بە تورکیا. تورکیا بانگەشەی ئەوە دەکات کە پێویستی بە ATACMS هەیە بۆ بەرپەرچدانەوەی هەڕەشەی تانکەکانی سوریا، عێراق و ئێران. بەڵام یونان، دراوسێی لای رۆژئاوای تورکیا ، نیگەرانیەکی قووڵی هەیە

بەنیسبەت ئەو هەڕەشەیە کە لە ئەنجامی ئەم چەکە هێرشبەرانە دێتە ئاراوە. لە کێبەرکێی چەك لە ناوچە، تورکیا پلەی باشی بەدەست هێناوە لەبەر ئەوەی جێتی شەڕکەری ١٦ ـ F و کوپتەری شەڕکەر و موشەکی دژە چەکی زرێپۆشی هەیە. لەمە زیاتر تورکیا لە ماوەی ٥ ساڵی رابردوودا زیاتر لە یەك هەزار دانە تانکی تەنها لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کڕیوە.

دەوڵەتی تورکیا دژی کوردەکان لە ناوخۆی تورکیا شەڕ دەکات و هێرشی کردووەتە سەر ناوچە کوردنشینەکانی عێراق کە لە ئەنجامدا هەزاران مەدەنی بریندار بوونە و میلیونەها کەس ئاوارە بوونە. ئەم شەڕە زاڵمانەیە بەشێکە لە هەوڵی گشتی تورکیا بۆ نکوڵی کردنی تەواو لە بوونی گەلی کورد وەك کیانێکی جیاواز لە تورکیا. گەلێك کەس نیگەرانن کە ئەم موشەکانە وەك بەشێك لەم هەڵمەتە سەربازییە کەڵکیان لێوەربگیردرێت و ببێتە هۆی کارەسات بۆ خەڵکی سڤیل.

رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ بەردەوام تورکیا شەرمەزار دەکەن بەهۆی پێشێلکردنی پڕگرتینی مافە بنەڕەتیەکانی مرۆڤ و ئازادییەکانی هاووڵاتیەکانی. سەرەتای ئەمساڵ رۆژنامەنووسێکی ژنی ئەمریکایی لە تورکیا خرایە بەندیخانە بەهۆی ئەوەی هەڵمەتی تورکیا دژ بە کوردەکانی راپۆرت دابوو، بەڵام "الحمدوللا" ئازاد کرا. بەداخەوە کۆتاییەکی خۆشی وەها لە ئارادا نییە بۆ ئەو رۆژنامەنووس و چالاکە ئازانەی مافی مرۆڤ لە تورکیا کە هەوڵ دەدەن راستیەکانی رووداوەکانی تورکیا بگەیەنن بە گوێی هاووڵاتیانی خۆیان و جیهانی دەرەوە. ئەم رۆحە ئازانە لەبەندیخانەدا کەوتوون و هیچکەس جگە لە چەند دۆستێك و پشتیوانێك سەرنجیان پێنادات.

جەنابی سەرۆك، من زۆر نیگەرانم و زۆر دڵساردم بەنیسبەت بێدەنگبوونی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا (یەکێ لەوانە دەوڵەتی ئێمە) لەبەرامبەر پێشێلکردنی بەردەوامی یاسا و ڕێوشوێنە نێونەتەوەییەکان لە لایەن تورکیاوە. هەر ئەم هەفتەی پێشووە یەکێتی ئەورووپا سەرەڕای دژایەتی توندی گەلێ لە یاسادانەران و چالاکانی ئەودیوی ئاتلانتیك، پشتڕاستی کردەوە کە تورکیا پابەندە بە ڕێوشوێنەکانی یەکێتی ئەورووپا کە ئەمەش هەنگاوێکە بۆ بەئەندامبوونی تەواوی تورکیا لە یەکێتی ئەورووپا.

ئێمە بۆ وا دەکەین؟ بەداخەوە ئێمە تەنها چاومان لە سەرکەوتنی سیاسەتی خۆمانە، بەواتای دیکە ئێمە بەرژەوەندییە ئابووری یا ئیستراتژیکیەکانمان لە سەرووی بایەخە(ئەخلاقیەکانمان) داناوە. هەڵێنجاندنی دەوڵەتی ئێمە بۆ ئەم ڕەفتارە ئەوەیە کە ئێمە پێویستمان بە تورکیایە لەبەر هەڵکەوتە ئیستراتژیکەکەی وەك قەڵغانێك لەبەرامبەر بناژۆخوازە ئیسلامیەکان.

باشە، سەرەتا ئەوە بڵێم کە بە باوەڕی من ئێمە دەتوانین لە ڕێگای ئامرازگەلی ئەرێنی دیکە(نە فرۆشتنی چەك) بگەین بەم ئامانجانە. بەڵام ئەو پرسیارەش لە مێشکمدایە کە ئایا ئێمە هەڵەیەکی ئیستراتژیکی تۆقێنەرمان نەکردووە و زەبرمان لە ناوبانگی ئەمریکا نەداوە کە بەدرێژایی ساڵانی ڕابردوو بایی بیلیونها دولار، پێشکەوتووترین چەکەکانی خۆمان داوە بە ڕژێمێك وەك تورکیا کە زۆر سەقامگیر نییە و هەر ئانوساتێك لەوانەیە هەڵبوەشێتەوە.

هاوکات لەگەڵ ئەوەی لەوانەیە زۆر درەنگ بێت بۆ ڕاوەستاندنی ئەم چەکفرۆشتنە هەڵەیە، داوا لە هەموو هاوکارانم دەکەم لەگەڵ من و ئەندامانی دیکەی ئەم ئەنجوومەنە کار بکەن بۆ ڕاوەستاندنی پێشێلکارییەکانی ڕژێمی تورکیا و

پشتیوانیکردن له دراوسێکانی تورکیا و دانەمەزراندنی سیاسەتی دەرەوە لەسەر بنەمای بەدشەرتیەکانی دەوڵەتی تورکیا.

٢٥ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
پشتیوانی له ئاشتی، دیموکراسی و دادپەروەری بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی تورکیا، لەوانە کوردەکان

بەڕێز کریستوفێر ئیسمیت[١]، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت بڕیارنامەیەك بخەمەڕوو بۆ کۆتاییپێهاتنی ئاشتیخوازانەی شەڕی نێوان دەوڵەتی تورکیا و گریلا کوردەکان. ئەم شەڕە بەردەوامە بنەماکانی دەوڵەتی تورکیا و پەیوەندییە دولایەنەکانمان خراپ دەکات و ئارەزووی وڵاتە یەکگرتووەکان و دەوڵەتی تورکیا بۆ دروستکردنی پەیوەندی درێژخایەن و مسۆگەر لەگەڵ کێشەو گرفت روبەڕوو دەکاتەوە.

کۆتاییپێهاتنی ئەم شەڕە، دیموکراسی له تورکیا(بە قازانجی خەڵکی تورکیا) بەهێز دەکات و یارمەتی دەدات بە نەمانی توندوتیژی، و ئابووری لەرزۆکی تورکیا پێش دەخات و سەقامگیری ناوچە پتەو دەکات.

جەنابی سەرۆك، نیوەی کوردەکانی جیهان واتا ٢٥ میلیون کورد له تورکیا دەژین و له سەدەی رابردودا ٢٨ راپەڕینی کورد لەم وڵاتە رووی داوە. له ساڵی ١٩٨٤ وە زیاتر له ٢٠ هەزار کەس له ئەنجامی شەڕی نێوان هێزەکانی ئاسایشی تورکیا و هێزەکانی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) و گروپە بناژۆخوازە ئیسلامیەکان کوژراون. له ماوەی ٣ ساڵی رابردوودا هێزەکانی ئاسایش زیاتر له ٢٦٥٠ گوندیان له

[١] CHRISTOPHER H. SMITH

باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا چۆڵ یا کاول کردووە و زیاتر لە ٣ میلیون کەسیان ئاوارە کردووە.

کاربەدەستانی ئاسایشی تورکیا گوندنشینەکانیان کۆ کردووەتەوە و بە کۆمەڵ دەستگیر کردووە و ترساندووە و لێیانیانداوە. "گروپی مەرگ" کە وەها کە باس دەکرێ، لەگەڵ هێزەکانی ئاسایش و بناژۆخوازە ئیسلامیەکان لە پەیوەندیدایە، بەرپرسیاری کوشتن و بێسەروشوێنکردنی سەدان کەسە. مانگ نییە راپورت بڵاو نەبێتەوە دەربارەی ئەوەی ئەو کەسانە کە تاوانی سیاسیان خراوەتە پاڵ لە بەندیخانەکاندا دەکوژرێن و ئەشکەنجە دەکرێن. ٨ پارێزگا لە باشووری ڕۆژهەڵات بەردەوام لە بارودۆخی نائاساییدان و کاربەدەستە مەحەلیەکان تێیاندا چالاکی سیاسی و ڕاگەیاندنەکان سنووردار دەکەن.

جەنابی سەرۆک، دەوڵەتە یەك لە دوای یەکەکانی تورکیا بەردەوام وەك دیاردەیەکی تروریستی سەیری(PKK) یان کردووە کە دەیەوێت تورکیا لەیەك هەڵبوەشێنێتەوە و وڵاتی تورکیا بە هێڵگەلی ئەتنیکی دابەش بکات. دەوڵەتی تورکیا دەستی سوپاکەی ئاوەڵا هێشتووەتەوە بۆ وەڵامدانەوە بە PKK. ڕەفتارە سەرکوتکەرانەکەی ئەم دەوڵەتە دەنگە سیاسیە ڕەواکانی کوردەکانیشی کپ کردووە.

جەنابی سەرۆك، لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا، خەڵك ناچارن لە نێوان پشتیوانی لە گریلاکان و تۆڵەسەندنەوەی ئاسایشی تورکیا یەکێکیان هەڵبژێرن و ئەو کەسانە کە لایەنگری لە دەوڵەتی تورکیا دەکەن لە لایەن PKK وە لەسێدارە دەدرێن. ١١ ساڵ توندوتیژی، کورد و تورکەکانی وەك دوو جەمسەر لەیەك جیا کردوەتەوە و مەترسی ئەوەی لێدەکەوێتەوە کە کۆمەڵگای تورکیا بە هێڵگەلی ئەتنیکی دابەش بکات.

کوردەکان لەگەڵ سەرکووتی سوپا روبەڕوون و رۆژبەرۆژ زیاتر پشتیوانی لە PKK دەکەن. تورکەکانیش رۆژبەرۆژ زیاتر لە توندوتیژییەکانی PKK توڕە دەبەن و مافی هاووڵاتیانی کورد تەحەمول ناکەن.

جەنابی سەرۆك، هیچ کەس حاشا لە دەوری سەرەکی تورکیا لە پاراستنی بەرژەوەندییە ئیستراتژیك، سیاسی و ئابووریەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لەم ناوچە هەستیارە ناکات. بەهەرحاڵ ناتوانایی دەوڵەتە یەك لە دوای یەکەکانی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی قەیرانی کورد بووەتە کەندوکۆسپ بۆ باشتربوونی پەیوەندییەکان و چارەسەربوونی کێشەکانی مافی مرۆڤ و پێشکەوتنی دیموکراسی لە تورکیا.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە دۆستان و پشتیوانە راستەقینەکانی تورکیا داوا لە هەر دوولای ئەم شەڕە(دەوڵەتی تورکیا و PKK) بکەن کە دەست لە توندوتیژی هەڵبگرن و کێشەکانیان بە ئاشتی و دیموکراسی لە چوارچێوەی یەکپارچەیی خاکی کۆماری تورکیا چارەسەر بکەن. دوابەدوای هەڵبژاردنەکانی ئەم دواییە، دەوڵەتی تورکیا خۆی لە بێچارەییەکی بەردەوامدا دەبینێت. چاودێران لەسەر ئەو باوەڕەن کە لەوە ناچێت هیچکام لە دەوڵەتە نوێکانی تورکیا سیاسەتێکی نوێ بەنیسبەت کێشەی کورد بگرنە بەر، بەهۆی زاڵبوونی هەستە ناسیونالیستیەکانی تورکەکان و ترس لە سەرنەکەوتن لە هەڵبژاردنەکانی داهاتوودا. لەمە زیاتر سوپای تورکیا پشتیوانی لە بەردەوامبوونی شەڕ لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەکات، هەر چەند کە ئەم سیاسەتە هەرەسی هێناوە و هیچ ئاکامێکی جگە لە پتەوتر بوونی پشتیوانی خەڵکی ناوچە لە PKK بەدواوە نەبووە.

جەنابی سەرۆك، ئێمە لە ئەزمونەکانمان لە پەیوەندی لەگەڵ PLO(رێکخراوی ئازادی فەلەستین) و ئیسرائیل، ANC و ئەفریقیای باشوور و IRA و بریتانیا فێری ئەوە بووین کە رەوتی ئاشتبوونەوە هەرچی زووتر دەست پێبکات، خوێنرێژی و ئێش و ئازارەکان کەمتر دەبێتەوە.

جەنابی سەرۆك، توندوتیژی، کێشەی PKK و دەوڵەتی تورکیا چارەسەر ناکات. دەبوایا زۆر پێشتر لە ئێستا، دیالۆگ دەستی پێبکردبا بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە.

جەنابی سەرۆك، دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکان هەمیشە رێنیشاندەر بووە بۆ پێشکەوتنی ئاشتی لە ناوچە ئاڵۆزەکان، کەوابوو دەبێ ئێمە بەرپرسیارێتی خۆمان نیشان بدەین بۆ تەشویقکردنی چارەسەربوونی ئەم شەڕە خوێناوی وماڵوێرانکەرە.

ئەم بڕیارنامەیە کە من و بەڕێز "ستین هۆیەر"، ئەندامی پایەبەرزی کەمینەی کومسیونی هلسینکی دەیخەینەڕوو، هەنگاوێکی سەرەتایی گرنگە لە پێناو ئەم ئامانجەدا. داوا لە هاوکارانم دەکەم پەیوەست بن بە ئێمە بۆ پشتیوانی کردن لەم بڕیارنامەیە.

بڕیارنامەی ١٣٦ ی ئەنجوومەنی نوێنەران

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی لە ساڵی ١٩٨٤وە، شەڕی سەربازی لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەستی پێکردوە و سەراسەری ناوچە لە ساڵی ١٩٨٧ وە کەوتووەتەناو حاڵەتی نائاسایی

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی قوربانیانی مرۆڤی ئەم شەڕە زۆر بووە و زیاتر لە ٢٠ هەزار کەس گیانیان لەدەست داوە و زیاتر لە ٣ میلیون کەس ئاوارە بوونە و زیاتر لە ٢٦٥٠ گوندی کوردنشین کاول بووە

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی ئازادی رادەربڕین لە تورکیا لە لایەن یاساوە سنووردار کراوە کە دەربڕینی ئاتوندوتیژانە بە سووچ دەزانێت و لە ئەنجامدا رۆژنامەنووسان، نووسەران، کەسایەتییە ئاکادیمیکەکان، چالاکانی مافی مرۆڤ و کەسانی دیکە وەك زیندانی سیاسی خراونەتە بەندیخانە

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی لە ٢ ساڵی رابردوودا، ١٣ ئەندامی کوردی پارلمانی تورکیا بە تۆمەتی دەربڕینی بیروڕای سیاسی خۆیان یا پەیوەندی لەگەڵ پارتی نایاسایی کرێکارانی کوردستان(PKK) لە پارلمان دەرکراون، خراونەتە بەندیخانە یا دوور خراونەتەوە

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی هاوولاتیانی کوردی تورکیا لە کۆمەڵێك مافی بنەڕەتی تایبەتی سیاسی و مەدەنی بێبەش کراون وەك مافی بەشداری تەواو و ئازادانە لە ژیانی سیاسی، مافی پەروەردە بە زمانی زگماکی و مافی نووسین و بلاو کردنەوەی چاپەمەنی بە زمانی کوردی

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی شەڕی نێوان گریلا کوردەکان و هێزە چەکدارەکانی تورکیا لە سەراسەری ناوچە سنوورییەکانی تورکیا بلاو بووەتەوە و هەڕەشەیە بۆ سەقامگیری ناوچە

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی پەرەسەندنی شەڕ و ناکۆکییەکان، هەڕەشەی گەورە دەروست دەکات بۆ سەقامگیری ئابووری و ئاشتی سیاسی ئێستا، و پێش لە چەسپانی دیموکراسی دەگرێت

ـ بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی دەوڵەتی تورکیا پێش لە چالاکی رێکخراوە مرۆڤدۆستە مەحەلی و نێونەتەوەییەکان، لەوانە کومیتەی نێونەتەویی خاچی سوور دەگرێت

ـ بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی تروریزم هەڕەشەیەکی گەورەیە بۆ مافی مرۆڤ و یاسای نێونەتەوەیی

ـ بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی رێبەرانی تورکیا بەرپرسیارن بۆ ئاواکردنی کۆمەڵگایەکی دیموکرات و پێشکەوتێنکی بەرچاویان لەپێناو ئەم ئامانجەدا بەدەست هێناوە.

ـ بەلەبەرچارگرتنی ئەوەی دەوڵەتی تورکیا رازی بووە بە رێزگرتن لە رێککەوتننامە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ، لەوانە جاڕنامەی گەردوونی مافی مرۆڤی نەتەوەیەکگرتووەکان، کنوانسیونی ژنێڤ و یاسای کۆتایی هلسینکی

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی تورکیا وەك ئەندامی رێکخراوی پەیمانی ئاتلانتیکای باکوور(ناتۆ) و رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا ، شەریکێکی ئیستراتژیکی و ئابووری گرنگی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی بەرژەوەندییە درێژخایەنە ئابووری و ئیستراتژیکییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بەهۆی شەڕی بەردەوام لە تورکیا لە مەترسیدایە.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی پاش ١١ ساڵ، رێبەرانی گریلایی پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) پێشنیاری چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەکەیان کردووە و وتوویانە بۆ ئەم ئامانجە چەك دادەنێن.

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کێشەی کورد لە تورکیا، رێگاچارەی سەربازی نییە و تەنها رێگاچارەیەکی سیاسی ئاشتیخوازانە دەتوانێ ئاشتی، سەقامگیری، دیموکراسی تەواو و خۆشبەختی لە تورکیا دەستەبەر بکات

ـ بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی رێگاچارەییەکی وەها دەبێ لە چوارچێوەی یەکپارچەیی خاکی کۆماری تورکیا جێبەجێ بکرێت

کەوابوو ئەنجوومەنی نوێنەران(بە رەزامەندی ئەنجوومەنی پیران) پەسەندی کرد کە کۆنگرێس لە سەر ئەو بیروباوەڕەیە کە:

١ـ دەوڵەتی تورکیا دەبێ دەستبەجێ سەرجەم بەندکراوە سیاسیەکان ئازاد بکات و کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕین لاببات و بەمشێوەیە رێگا بۆ ئەوە خۆش بکات کە هاوولاتیانی تورکیا، لەوانە هاوولاتیانی کورد بەو مافە سیاسی و کولتوورییانە شاد ببنەوە کە خەڵك لە سەرجەم وڵاتە دیموکراتیکەکاندا هەیانە

٢ـ سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەبێت لە هەموو دەرفەتێکدا دەوڵەتی تورکیا تەشوێق بکات هەنگاو هەڵبگرێت بۆ کۆتاییپێهێنان بە شەڕی چەکداری لەو وڵاتە

٣ـ پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) دەبێ ئاگربەست رابگەیەنێت و پشتیوانی خۆی دووپات بکاتەوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بە شێوازی دیموکراتێك و لە چوارچێوەی یەکپارچەیی خاکی کۆماری تورکیا

٤ـ دەوڵەتی تورکیا دەبێ ئاگربەست رابگەیەنێت و جەخت لەسەر ئەو دروشمە بکاتەوە کە کۆماری تورکیا لەسەری دامەزراوە واتا "ئاشتی لە نێوخۆ، ئاشتی لە جیهان"

٥- بۆ راوەستاندنی ناکۆکیەکان، دەبێ کومیتەی نێونەتەوەیی خاچی سوور و رێکخراوە مرۆڤدوست و چاودێرەکانی دیکە رێگەیان پێبدرێت بچنە ناو باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا

٦- دەوڵەتی تورکیا دەبێ هەنگاو هەڵبگرێت بۆ کەمکردنەوەی بواری رووداني پێکدادانی زۆرتر لە داهاتوودا، لەوانە:

الف - رێگا بە سەرجەم حیزبە سیاسیەکان بدات(کە پابەندن بە پرەنسیپی ناتووندوتیژی) لە ژیانی سیاسی تورکیا بەشداری بکەن

ب - حاڵەتی نائاسایی لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا هەڵبگرێت

ج - سیستمی میلیشیایی"گاردی گوند"-ە کان هەڵبوەشێنێتەوە

د - سەرجەم کەندوکۆسپەکانی سەر پەخشی بەرنامە بە زمانی کوردی لە تەلەڤیزیون، رادیۆ، چاپ، موسیقا و میدیاکانی دیکە هەموار بکات

هـ - رێگە بە پەروەردە بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکاندا بدات

و - میکانیزمەکانی راوێژ دابمەزرێنێت بۆ وشککردنی سەرچاوەی شەڕەکە و ئیستراتژی گونجاو دابنێت بۆ چارەسەرکردنی قەیرانی ئێستای باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا

٧- سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەبێ یارمەتی تەکنیکی دابین بکات بۆ جێبەجێبوونی شەرت و مەرجەکانی برگەکانی ١ تا ٦ .

ئەنجوومەنی نوێنەران ـ ٣١ ی کانوونی دووەمی ١٩٩٦
پشتیوانی لە ئاشتی و دیموکراسی لە تورکیا: پشتیوانی لە بڕیارنامەی ١٣٦

بەڕێز هۆیەر، نوێنەری ئەیالەتی مریلەند:

جەنابی سەرۆك، ٢٥ ی کانوونی دووەم من پەیوەست بووم بە سەرۆکی کوموسیونی هلسینکی، بەڕێز "کریس سمیت" بۆ خستەڕووی بڕیارنامەی ١٣٦ ی کۆنگرێس - ئەنجوومەنی نوێنەران کە خوازیاری کۆتاییپێهاتنی ئاشتیخوازانە بە کێشەی نێوان دەوڵەتی تورکیا و میلیشیا کوردەکانە. داوا لە هاوکارانم دەکەم پشتیوانی لەم بڕیارنامە گرنگە بکەن کە ئامانجی کۆتاییپێهێنانە بە بازنەی تۆقێنەری توندوتیژی و ترور کە لە ئەنجامیدا ئەم هەموو خەڵکە لە دەیەی ڕابردوودا کوژراوە و کاریگەری نەرێنی داناوە لەسەر ئەو هەوڵانە کە دەوڵەتی تورکیا دەبێ ئەنجامی بدات بۆ گەیشتن بە دیموکراسییەکی تەواو.

جەنابی سەرۆك، زیاتر لە ١٠ ساڵە هاووڵاتیانی تورکیا، بەتایبەت هاووڵاتیانی دانیشتووی باشووری ڕۆژهەڵات بوونەتە قوربانی کردەوەکانی دەوڵەتی تورکیا کە دەیەوێت بە هەموو بەهایەك(بە وتەی خۆی) ترووریزم ریشەکێش بکات. زیاتر لە ٢٠ هەزار کەس لە شەڕی نێوان هێزەکانی ئاسایش، پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) و گروپە ئیسلامیە توندئاژۆ نادیارەکان کوژراون. سەربازانی تورك لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا بە زۆر زیاتر لە ٢٦٥٠ گوندی کوردنشینیان چۆڵ یا کاول کردووە و بەرهەمی کشتوکاڵی کوردەکانیان سووتاندووە و

مەڕومالاّتەکانیان کوشتووە و زیاتر لە ٣ میلیون کەسیان ئاوارە کردووە. هاوولاّتیانی کورد دەستگیر دەکرێن، ئەشکەنجە دەدرێن، دەکوژرێن و بێ سەروشوێن دەکرێن، بێ ئەوەی هیچ ئاسەوارێك بەشوێنیاندا جێمابێت.

جەنابی سەرۆك، سەرەتای ئەم مانگە رۆژنامەکانی ئەورووپا وێنەی رەنگی سەربازە تورکەکانیان بلاّو کردەوە کە سەری براوی گریلا کوردەکانیان گرتبوو بە دەستەوە. ئەم وێنە ترسناك و دزێوانە کە نیشاندەری دڕندەیی و پڕ رق وکینەبوونی ئەم شەڕەیە، ناکۆکیەکانی نێوان کوردەکان و دەوڵەت قووڵتر دەکات. لەهەمان کاتدا ئەم وێنانە نیشان دەدات کە پێویستە بە زووترین کات رەوتی ئاشتبوونە دەست پێبکات. توندوتیژی و تووریزم ئەم کێشەیە چارەسەر ناکات و تەنها دیالۆگە کە دەتوانێت کۆتایی بە تاڵی و کوێرەوەرییەکانی ١٢ ساڵ شەڕ بێنێت. بڕیارنامەی ١٣٦ ی ئەنجوومەنی نوێنەران ـ ئەنجوومەنی پیران یارمەتی بە کۆتاییپێهاتن بە توندوتیژی و دەستپێکردنی هەوڵەکان بۆ ئاشتبوونە و لێکتێگەیشتن دەدات.

جەنابی سەرۆك، من و بەڕێز "ئیسمیت"، سەرۆکی کومسیونی هلسینکی، نامەیەك دەنێرین بۆکاربەدەستانی رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا(OSCE) و داوایان لێدەکەین دەستپێشخەری بکەن و پشتیوانی لە هەوڵەکان بکەن بۆ چارەسەربوونی ئەم کێشەیە لە تورکیا. بە باوەڕی ئێمە، OSCE دەبێ کۆمەڵێك میکانیزمی درێژخایەن دابنێت بۆ چاودێریکردن بە سەر پێشێلکاری مافی مرۆڤ و یارمەتی بدات بە وشکبوونی سەرچاوەی ناکۆکیەکان و داوا بکات کە سەرۆکی OSCE نوێنەریکی تایبەت بنێرێت بۆ پێشخستنی پرسوڕا دەربارەی چۆنیەتی و چەندایەتی چالاکیەکانی OSCE لە داهاتوودا لە تورکیا. ئێمە هەروەها داوامان لە سەرۆکی ئەنجوومەنی

OSCEلە پارلمانی ئەورووپا کردووە کە لیژنەیەك بنێرێت بۆ تورکیا بۆ یارمەتیدان بەم کارە. OSCE دەوری یەکلاییکەرەوەی بینیوە لە پێشگرتن لە شەڕ و ناوبژیوانی کردن و چاودێری کردن بەسەر مافی مرۆڤ لە یوگسلاڤیای پێشوو، قەفقازیا، دەوڵەتانی ناوچەی بالتیك و شوێنەکانی دیکە. بوونی OSCE لە تورکیا بە تایبەت یارمەتیدەر دەبێت بۆ رێکخراوە ناحکوومیە مەحەلیەکان، گروپە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤ(لەوانە کومیتەی نێونەتەوەیی خاچی سوور) و تەنانەت رۆژنامەنووسان کە کاربەدەستانی تورکیا رێگایان پێنادەن ئازادانە لەم ناوچەیە چالاکی بکەن.

جەنابی سەرۆك، تورکیا و ئیسرائیل تەنها وڵاتانی دیموکراتی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستن. تورکیا هاوپەیمانی ناتۆیە و ئەندامی OSCE یە. ناتوانایی دەوڵەتی تورکیا بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانە و دیموکراتیانەی کێشەی کورد، بنەما دیموکراتیکەکانی تورکیا دەخانە ناو مەترسی، ئابووری لاوازی تورکیا وشك دەکات، هەڕەشەیە بۆ سەقامگیری ناوچە و پەیوەندی نزیکتری تورکیا لەگەڵ ئەورووپا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تووشی گیروگرفت دەکات. دەوڵەتی ئێمە یارمەتی داوە بە چارەسەربوونی کێشەکان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، باڵکان و شوێنەکانی دیکە.

جەنابی سەرۆك، ئەگەر بەڕاستی ئێمە بایەخ بە پەیوەندییە ئیستراتژیك، ئابووری و سیاسیەکانمان دەدەین لەگەڵ تورکیا ـ کە بە بۆچوونی من دەبێ بایەخیشی پێبدەین ـ دەبێ هەر ئێستا دەست بەکاربین بۆ یارمەتیدان بە کۆتاییپێهاتنی ئەم شەڕە دڕندەیە. لەراستیدا بەهۆی ئەم پەیوەندی و شەریکبوونەی تورکیا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە کە ئێمە دەمانەوێت یارمەتی بدەین بە کۆتاییپێهاتنی ئەم کێشەیە.

جەنابی سەرۆك، داوا له هاوکارانم دەکەم پشتیوانی له بڕیارنامەی ١٣٦ بکەن. به باوەڕی من ئەم بڕیارنامەیه یەکەمین هەنگاوی هاوسەنگ و هۆشمەندانەیه که دەوڵەتی ئێمه دەتوانێت و دەبێت هەڵیبگرێت بۆ یارمەتیدان به چارەسەربوونی ئاشتیخوازانەی کێشەی دژوار و دووبەرەکینێرەوەی کورد له تورکیا. داوا له هەموو ئەو هاوکارانه دەکەم که بایەخ به مافی مرۆڤ و پەیوەندییەکانمان لەگەڵ تورکیا دەدەن که پشتیوانی لەم بڕیارنامەیه بکەن. ئێمه دەبێ یارمەتی بدەین به راوەستانی توندوتیژی.

ئاگربەستی دووەمی PKK و دەوڵەتی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
(نامەی ئەندامانی کۆنگرێس بۆ سەرۆك کۆماری ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا)
٢٥ی ئاداری ١٩٩٦- ئەنجوومەنی نوێنەران

کۆنگرێسی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

ئەنجوومەنی نوێنەران

واشنگتۆن، دی سی ٢٠٥١٥

بەرێز جەنابی ویلیام. ج . کلینتۆن

کۆشکی سپی

بەرێز جەنابی سەرۆك کۆمار

له ٢٣ی کانوونی دووەمی ١٩٩٦، ئێوە وتتان "ئێمە دەتوانین و دەبێ ببین بە باشترین ئاشتیپارێزی جیهان".

ئێمە داواتان لێدەکەین یارمەتی بدەن بە چەسپانی ئاشتی بۆ کوردەکان که دژی سەرکووتی زالمانەی دەوڵەتی تورکیا له باشووری رۆژهەلاتی تورکیا خەبات دەکەن. له ولاتی ئێمە گەلێك کەس ئاگاداری ئەوە نین که ئەم کێشەیە بووەتە هۆی کاولبوونی زۆربەی ناوچەکانی هەرێمی کوردنشین لەو ولاتە. بەداخەوە ئەو چەکوچۆڵە که ولاتە یەکگرتووەکان دەیدات بە سوپای تورکیا، هیچ یارمەتییەك بە سارێژبوونی ئەم نەهامەتییە نادات.

بڕیارنامەی ١٣٦ی خولی ١٠٤ی کۆنگرێس ئاماژە بەوە دەکات کە" زەرەرو زیانی مرۆڤی ئەم کێشەیە زۆرە و لە ئەنجامیدا زیاتر لە ٢٠ هەزار کەس کوژراون و زیاتر لە ٣میلیون خەڵکی سیڤیل ئاوارە و دەربەدەر بوونە و زیاتر لە ٢٦٥٠ گوندی کوردنشین کاول بووە".

جەنابی سەرۆك، دەکرێت ئەم شەڕە کوتایی پێبێت. گەلی کورد ئاشتی دەوێت و ڕێبەرایەتی (بزووتنەوە) چەکداریەکەی لە ١٥ی دیسامبری١٩٩٥ ئاگربەستێکی یەکلایەنەی ڕاگەیاندووە بۆ ئەوەی ڕێگای دژوار بەڵام پێویستی ئاشتی هەموار بکات. زۆربەی هەرەزۆری خەڵکی تورکیا و دۆستە ڕاستەقینەکانیشیان لە سەراسەری جیهان خوازیاری ئاشتین، تەنها ڕێبەرایەتی دەوڵەتی تورکیایە کە پیداگری لە سەر شەڕ دەکات.

جەنابی سەرۆك، ئێمە داواتان لێدەکەین دابینکردنی چەکوچۆڵ بۆ تورکیا ڕابوەستێنن تا ئەو کاتە کە دەوڵەتی تورکیا کۆتایی بە هەڵسوکەوتی خراپ لە گەڵ کوردەکان بهێنێت و بەڵێنی ئەوە بە ئیدارەکەی ئێوە بدات کە ئەم خەڵکە نامۆبووە ئاشت دەکاتەوە.

جەنابی سەرۆك، ئێمە داواتان لێدەکەین ئەم هەلە هیوابەخشە بقۆزنەوە، کە دەگونجێت لەگەڵ تێڕوانینی ئێوە بۆ پێکهاتنی جیهانێکی بەدوور لە کێشە گەورەکان.

ئێمە دەمانەوێت لە وڵاتی کوردەکان، کوشتن و بڕین کۆتایی پێبێت و ئاشتی سەقامگیر بێت و ماڤە سیڤیلەکانی کوردەکان بپارێزرێت.

لەگەڵ ڕێزماندا

ئەندامانی کۆنگرێس:

جان ئیدوارد پۆرتێر[1]، ئیستیپان ئیدوارد تۆریس[2]، مایکێل بیلیریکائیس[3]، مۆریك هینچی[4]، فرانك پالۆن[5]، ئیدۆلفۆس تاونس[6]، کارولین مالۆنی[7]، ئانا ئیشۆ[8]، رۆبیرت .ئی. ئاندرۆ[9]، ویلیام .ئۆ. لیپینسکی[10]، فرانك .ر. ۆلف[11]، گاری. ل. ئاکیرمەن[12]، چارلز .ئی. شامیر[13]، ئیلیزابێت فۆرس[14]، رۆبیرت. گ. توریسیلی[15]

[1] John Edward Porter
[2] Esteban Edward Torres
[3] Michael Bilirakis
[4] Maurice Hinchey
[5] Frank Pallone
[6] Edolphus Towns
[7] Carolyn Maloney
[8] Anna Eshoo
[9] Robert E. Andrews
[10] William O. Lipinski
[11] Frank R. Wolf
[12] Gary L. Ackerman
[13] Charles E. Schumer
[14] Elizabeth Furse
[15] Robert G. Torricelli

٢٧ ی ئاداری ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
تورکیا سازوبەرگە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دژ بە کوردەکان بەکار دەهێنێت

بەڕێز هامیلتۆن، نوێنەری ئەیالەتی ئیندیانا:

جەنابی سەرۆك، لە ٨ ی ئەیلوولی ١٩٩٥ نامەیەکم نارد بۆ وەزیری دەرەوەی ئەمریکا، کریستۆفر کە تێیدا کۆمەڵێك پرسیارم خستەڕوو دەربارەی شێوەی کەڵکوەرگرتن و کەڵکوەرگرتنی خراپی تورکیا لە سازوبەرگە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان. سەرەتای ئەمساڵیش دەربارەی هەمان مەسەلە نامەیەکم نارد بۆ وەزارەتی دەرەوە و ئەوانیش لە بەرواری ٢٩ ی شوباتی ١٩٩٦ وەڵامی منیان دایەوە. ئێستا دەمەوێت وەڵامی نامەکەی وەزارەتی دەرەوە بە نامەکەی مانگی ئەیلوولی خۆم بخەمەڕوو کە دەربڕی هەڵوێستی ئیدارەی ئەمریکایە بەنیسبەت بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا و پەیوەندیی بە مەسەلەی کەڵکوەرگرتنی تورکیا لە سازوبەرگە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە هەیە.

بەهۆی ئەوەی بە باوەڕی من بیروبۆچوونەکانی ئیدارەی ئەمریکا زانیاری دەدات بە ئەندامانی دیکەی ئەنجوومەن و سودمەندە بۆ فورمولە کردنی شێوازی هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەم مەسەلە گرنگە، لێرە دەقی نامەکەی خۆم و وەڵامەکەی ئیدارەی ئەمریکا دەخەمەڕوو:

وەزارەتی دەرەوە

واشنگتۆن، ٢٩ ی فوریەی ١٩٩٦

بەڕێز "لی هامیلتۆن"[١]، ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەرانی ولاّتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا

ئەمە وەڵامی نامەكەی ئێوەیە كە ٨ ی ئەیلولی ١٩٩٥ دەربارەی مافی مرۆڤ لە توركیا ناردوتانە بۆ كریستۆفر، وەزیری دەرەوە. هەروەها كە ئێمە لە وەڵامە ناڕاستەوخۆكەی ١ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥دا ئاماژەمان پێكردووە، ئێوە كۆمەڵێك كێشەی جیدیتان لە نامەكەتاندا خستووەتەڕوو. سپاستان دەكەین كە ئەوەندە كاتتان دا بە ئێمە تا ئەم وەڵامە ئامادە بكەین. ئێوە لە نامەكەتاندا ئاماژەتان بەوە كردبوو كە مەسەلەی پێشێلكردنی مافی مرۆڤ لە توركیا، جێگای نیگەرانی جیدی كۆنگرێسە. ئێمە ستایشی نیگەرانی ئێوە و هاوكارانتان دەكەین بەنیسبەت ئەم مەسەلانە. مشتومڕەكان، راپۆرتەكان و راگەیاندننامەكانی كۆنگرێس، رێگایەكی پڕبایەخە بۆ ئەوەی دەوڵەتی ولاّتە یەكگرتووەكان نیگەرانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ لە توركیا نیشان بدات.

هەروەها كە ئێمە پەیرەوی لە ئامانجەكانمان لە توركیا دەكەین، ئەوەش گرنگە كە دەرك بەو كێشانە بكەین كە توركیا لەگەڵی روبەڕوویە. پارتی كرێكارانی كوردستان(PKK) رایگەیاندووە كە ئامانجی سەرەكیی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی كوردە لەسەر بەشێك لە خاكی ئێستای توركیا. لەگەڵ ئەمەشدا ئێمە نیگەرانین بەنیسبەت شێوازی ئۆپەراسیونی توركیا لە باشووری رۆژهەلاّتی توركیا.

---

[١] LEE HAMILTON

هەروەها کە ئێمە لە راپۆرتی ساڵانەی وەزارەتی دەرەوە دەربارەی مافی مرۆڤ و راپۆرتی تایبەت- کە مانگی حوزەیران دەربارەی بارودۆخی باشووری رۆژهەڵات تەسلیم بە کۆنگرێسمان کردووە- باسمان کردووە، ئەم ئوپەراسیونانەی تورکیا بووەتە هۆی کوژرانی خەڵکی سڤیل و چۆڵکردن و سووتاندنی گوندەکان.

ئێوە پرسیارتان کردووە کە ئیدارەی وڵاتە یەکگرتووەکان چی دەکات دەربارەی ئەو زانیاریانە کە لەوانەیە سوپای تورکیا سازوبەرگە سەربازییە بەرگرییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان دژی خەڵکی سڤیل بەکار بهێنێت لە کاتی ئوپەراسیونەکانی دژی PKK . ئێمە لە راپورتی مانگی حوزەیراندا لەژێر ناوی "بانگەشەکانی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە لایەن تورکیا و بارودۆخی قوبرس" باسی ئەم مەسەلانەمان لە بنەمادا کردووە. ئەم راپۆرتانە بەتوندی ئێمە زیز دەکات. ئێمە بەردەوام هۆشداریمان داوە بە دەوڵەتی تورکیا کە لە کاتی ئوپەراسیونە سەربازییە رەواکانی، دووری بکات لە هێرشکردنە سەر خەڵکی سڤیل و غەیرە سەربازی. ئێمە رونمان کردووەتەوە کە بەگوێرەی یاسای یارمەتی بیانی و یاسای کونترۆڵی هەناردنە دەرەوەی چەك، ئێمە بەردەوام رەچاوی بارودۆخی مافی مرۆڤ دەکەین بۆ ئەوەی ئایا سازوبەرگی سەربازی بفرۆشین بەو وڵاتە یا نا.

بەلەبەرچاوگرتنی چالاکیەکانی "گروپی مەرگی" تورکیا لە باشووری رۆژهەڵات، هەروەها کە ئێمە لە راپورتی حوزەیرانی رابردوودا ئاماژەمان پێکردووە، ئێمە کۆمەڵێك راپورتمان بەدەست گەیشتووە کە دەوڵەتی تورکیا دەستی هەیە لەم چالاکیە مرۆڤکوژانانەدا. لەم پەیوەندییەدا ژمارەیەك لە تروریستانی حیزبوڵڵای تورکیا ئێستا لەبەردەم دادگادان بەهۆی تیوەگلان لە". کوشتنە گومانئاوییەکاندا". بەگوێرەی

راپۆرتی بنیادی متمانەپێكراوی مافی مرۆڤی توركیا، ئەم جۆرە كوشتنانە لە ساڵی ١٩٩٥ زۆر كەمی كردووە.

ئێمە بەردەوام بە توركەكانمان وتووە كە سەر ئەو باوەڕە نین كە تەنها رێگاچارەی سەربازی كۆتایی بە كێشەكانی باشووری رۆژهەڵات دەهێنێت و پێداگریمان لە سەریان كردووە كە بەشوێن رێگاچارەی سیاسی و كۆمەڵاتیدا بن كە لە درێژخایەندا سەركەوتوو دەبێت. ئەم رێگاچارانە، مافی یەكسانی تەواو ـ لەوانە مافی كوولتووری و زمانی ـ بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی توركیا ـ لەوانە كوردەكان- لەخۆ دەگرێت. ئێمە دڵخۆش بووین بە كردەوە رووڵەزیاد بووەكانی(توركیا) بۆ بەخشینی ئەم مافانە بە كوردەكان، بۆ نموونە دادگای پێداچوونەوەی باڵای توركیا لە تشرینی یەكەم بڕیاری دا كە ئەندامانی كوردی پێشوی پارلمانی توركیا سووچیان نەكردووە كە بە زمانی كوردی سوێندیان خواردووە و شریتی رەنگاورەنگی كوردیان لەبەر كردووە و وتوویانە كە زمانی توركی بۆ ئەوان زمانێكی بیانییە.

ئەم بڕیارەی دادگای پێداچوونەوە لە بارەی ئەم مەسەلانە ـ كە زۆر هەستیارە لە توركیا ـ لەوانەیە گڵۆپێكی سەوز هەڵبكات بۆ دادگاكانی خوارەوە و یارمەتی بدات بە پێشكەوتنی مافەكانی كوردەكان. بە باوەڕی ئێمە ئەو مەسەلەیە گرنگە كە ئەو كەسانە كە دەربەدەر بوونە، قەرەبوو بكرێنەوە و بتوانن بێ ترس بگەڕێنەوە بۆ زێدی خۆیان و ئەگەر بارودۆخی ئاسایش رێگە بەگەڕانەوەیان نەدات، ئەوە گرنگە كە گوندنشینان قەرەبوو بكرێنەوە و لە شوێنەكانی دیكە نیشتەجێ بكرێن. ئێمەش، وەك ئێوە، نیگەرانین كە توركیا نەیتوانیوە پێداویستیەكانی دەربەدەربووان دابین بكات و دەوڵەتی نوێی توركیا تەشوێق دەكەین كە هەڵبسێت بە دابینكردنی پێداویستەكانیان.

لە درێژخایەندا پێویستە کە دیالوگ لە نێوان دەوڵەتی تورکیا و نوێنەرە کوردەکان ئەنجام بدرێت بۆ ئەوەی رێگاچارەیەکی درێژخایەن بۆ کێشەی باشووری رۆژهەلات بدۆزنەوە. پێویستە ئەوانە کە هەڵدەسەن بە داکۆکی لە کوردەکان، بە دڵپاکی و خێرخوازییەوە کار بکەن. لەم پەیوەندییەدا ئێوە پرسیارتان کردووە کە ئایا ئەندامانی پێشووی پارلمانی تورکیا سەربە پارتی DED کە مافی پارێزراوبوونیان لێسەندراوەتەوە و هەڵهاتوون بۆ ئەوروپا، دەتوانن ببن بە نوێنەری کوردەکان. بەداخەوە هەندێ لەم پارلمانتارانە چوونەتە ریزی"پارلمانی کوردستان لە دەرەوی ولات" (KPIE) کە PKK پێداویستیەکانی دابین دەکات و لە کونترولی PKK دایە. کەوابوو ئێمە ناتوانین پشتیوانی لەوە بکەین کە تورکیا لەگەڵ KPIEO وتووێژ بکات. هەندێ لایەنی وتووێژی رەوا هەن کە دەوڵەتی تورکیا دەتوانێت نیگەرانیەکانی کوردەکانیان لەگەڵدا باس بکات. هەرچەند پارتی دموکراتی گەل(HADEP) کە لایەنگری کوردەکانە، نەیتوانیوە ١٠٪ ی سەرجەم دەنگەکانی تورکیا بەدەست بهێنێت بۆ ئەوەی کورسی لە ئەنجوومەنی نیشتمانی بالای تورکیا بەدەست بهێنێت، بەلام باش توانیویەتی هەلمەتی هەڵبژاردن بەرێوە ببات و ژمارەیەکی زۆر لە دەنگەکانی لە باشووری رۆژهەلات بەدەست هێناوە.

لەمە زیاتر حیزبەکانی دیکە، سیاسەتمەداران، کەسایەتیە ئاکادیمیکەکان، بازرگانان و رۆژنامەنووسانیش توانیان نیگەرانیەکانی کوردەکان لە کاتی هەڵمەتی هەڵبژاردنی ئەم دواییە بخەنەڕوو. ئەمانە کۆمەڵێ پێشهاتی ئەرێنین و هەروەها کۆمەڵێك نیشانەی دیکە هەیە کە پێداگرتنی ئێمە لەسەر مەسەلەی مافی مرۆڤ لەگەڵ تورکەکان، سەرکەوتوو بووە. هەمووارکردنی یاسای بنەڕەتی لە هاوینی رابردوو، بەشداری

سیاسی(هاووڵاتیانی تورکیا)ی بەشێوەگەلی جۆراوجۆر پەرەپێداوە، لەوانە مافی دەنگدانی کەسانی ژوور ۱۸ساڵ و ئەوانە کە دانیشتووی دەرەوەی تورکیان. هەروەها بزاڤێکی دیکە لە ئارادایە بۆ بەخشینی دەسەڵاتی زۆرتر لە دەوڵەتی ناوەندی بە دەسەڵاتدارانی مەحەلی. هەروەها لە ۲۷ ی ئوکتوبر، دەوڵەتی تورکیا ـ بە تەشویقی وڵاتە یەکگرتووەکان و ئەورووپا ـ ماددەی ۸ ی یاسای دژە تیرۆری هەموار کرد کە دەوڵەتی تورکیا کەڵکی لێوەردەگرت بۆ سنووردارکردنی ئازادی رادەربڕین. لە ئەنجامی ئەم پێداچوونەوەیەدا زیاتر لە ۱۳۰ کەس لە بەندیخانە ئازاد کراون و گەلێ لەوانەی کە چارەنووسیان لە بەندیخانەدا دیار نەبوو، حوکمیان لەسەر دراوە.

کاربەدەستانی وڵاتە یەکگرتووەکان درێژە دەدەن بە چاودێریکردنی نزیک بەسەر پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا. چاودێرییەکانی ئێمە لەسەر بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا ئەنجامی هەوڵە بەردەوام و زیادەکانی باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکان لە تورکیا و باڵوێزخانەی وڵاتانی دیکە لە وڵاتە یەکگرتووەکانە کە ئاگاداری مەسەلەکەن. کاربەدەستانی ئێمە بەشێوەی رێکوپێك لەگەڵ کاربەدەستانی هەڵبژێردراوی دەوڵەتی تورکیا و پارلمانی تورکیا دیدار دەکەن. ئێمە هەروەها لەگەڵ رەخنەگرانی دەوڵەتی تورکیا ـ لەوانە NGO نێونەتەوەیی و ناوخۆییەکانی تورکیا، کۆمەڵەی مافناسان، پارێزەران و پزشکان و و چالاکانی دیکەی مافی مرۆڤ ـ قسە دەکەین. کاربەدەستانی وڵاتە یەکگرتووەکان بەردەوام سەردانی باشووری رۆژهەلات دەکەن و لەوێ لەگەڵ کاربەدەستانی دەوڵەت و پارتە کاریگەرەکان دیدار دەکەن. ئێمە هەروەها بەردەوام پشتیوانی لە گۆڕینی بارودۆخەکە دەکەین لە رێگای پشتیوانیکردن لەو کەسانە کە پابەندەن بە مافی مرۆڤ و چاکسازی دیموکراتیك، لەوانە

NGO كانی توركیا. ئەمە هەوڵێكی درێژخایەنە كە پێویستی بە تێوەگلانی بەردەوام هەیە. خاڵی گرنگ كە دەبێ لە پێشەوە بیزانین ئەوەیە كە هێزی راستەقینە بۆ ئاڵوگۆڕی دموكراتیك لە توركیا دەبێ لە نێو خودی هاووڵاتیانی توركیاوە هەڵبسێت و ئامانجی ئێمە دەبێ ئەوەبێ كە تا ئەو شوێنە كە پێماندەكرێت، یارمەتیان بدەین.

هیوادارم ئەم زانیاریانە سودمەند بێت. ئەگەر هەست دەكەن لەم بەیوەندییەدا دەتوانم زانیاری زۆرترتان پێبدەم، بەخاترجەمییەوە پەیوەندیم لەگەڵ بگرن.

لەگەڵ رێزمدا

وێندی شێرمان[1]

جێگری وەزیری دەرەوە بۆ كاروباری كۆنگرێس

***

كومیتەی پەیوەندییەكانی دەرەوە، ئەنجوومەنی نوێنەران

واشنگتۆن، ٨ ی ئەیلوولی ١٩٩٥

بەڕێز وارنێر كریستۆفێر، وەزیری دەرەوە

وەزارەتی دەرەوە، واشنگتۆن، دی سی

بەڕێز جەنابی وەزیر

سپاس بۆ وەڵامەكەتان لە ١٥ ی ئاب بە نامەكەی ٢٩ ی حوزەیران ەن دەربارەی شێوەی كەڵكوەرگرتن و خراپ كەڵكوەرگرتنی توركیا لە سازوبەرگە سەربازییەكانی

---

[1] WENDY R. SHERMAN

وڵاتە یەکگرتووەکان . دەمەوێت درێژە بە دەربڕینی بیروڕاکانم بدەم و چەند پرسیارێك لە پاڵ دوو هێلی گشتیدا بخەمەڕوو.

یەکەم: من هێشتا زۆر نیگەرانم بەنیسبەت کەلکوەرگرتنی تورکیا لە سازوبەرگە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا و ئەو ڕاپورتانە کە دەڵێن تورکیا کەڵکی خراپ لەم چەکانە وەردەگرێت و گوندەکانی پێ وێران دەکات و بێ فەرق و جیاوازی تەقە لە خەڵکی سڤیل دەکات. ئەم پێشێلکاریانە دەتوانێت ببێتەهۆی پشتیوانی نەکردنی کۆنگرێس لە تورکیا. ئێوە لە وەڵامی نامەکەی مندا ئاماژەتان بەوە کردووە کە پاراستنی ئاسایشی ناوخۆ، لەپاڵ مافی خۆپاراستن، ڕێگا بەوە دەدات کە تورکیا سازوبەرگە سەربازییە بەرگرییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بەکار بهێنێت، بەڵام وڵاتە یەکگرتووەکان لەو ڕاپۆرتانە دەترسێت کە بە گوێرەی ئەوانە ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی سڤیل لە سەروبەندی ئوپەراسیونەکانی دەوڵەتی تورکیا دژ بە PKK کوژراون.

لەم پەیوەندییەدا چەند پرسیارێکم هەیە:

ـ ئێوە ڕاست و دروست دەتانەوێت چی لەم ڕاپۆرتانە بکەن؟

ـ ئایا سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان ئەوەیە کە بۆ نموونە بە تورکیا بڵێت" کاتێ کە ئێمە ڕاپۆرتی کاولکردنی گوندەکان یا کوژرانی خەڵکی سڤیل دەبینین، پێمان باش نییە و ناتوانین ئەم پێشێلکارییانە بە کەڵکوەرگرتن لە سازوبەرگە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان تەحەمول بکەین؟

ـ ئیستراتژی وڵاتە یەکگرتووەکان چییە بۆ مسوگەرکردنی ئەوەی ئەم کردەوانە کۆتایی پێبێت؟

هەروەها کۆمەڵێك پرسیاری دیکەم هەیە دەربارەی سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان لە بەرامبەر تورکیا لە پەیوەندی لەگەڵ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا.

ئێستا هاوسۆزی و هاوخەمییەکی زۆر لە کۆنگرێس هەیە بەنیسبەت بارودۆخی دژواری کوردەکان لە تورکیا. من شك نابم هیچ ئەندامێکی کۆنگرێس لە جیابوونەوەی کوردەکان یان هەڵوەشانەوەی تورکیا پشتیوانی بکات، بەڵکوو ئەندامانی کۆنگرێس بەتوندی پشتیوانی لە مافی یەکسان، لەوانە مافە کولتووری و زمانیەکان بۆ سەرجەم هاووڵاتیانی تورکیا، لەوانە کوردەکان دەکەن. ئەندامانی کۆنگرێس نیگەرانن لە پشتبەستنی بەردەوامی دەوڵەتی تورکیا بە هێزی سەربازی بۆ سەرکووتکردنی راپەڕینی کوردەکان لە باشووری رۆژهەڵات و دەیانەوێت وڵاتە یەکگرتووەکان دەوری چالاکانەتر بگێڕێت بۆ هاندانی وتووێژ لە نێوان گروپێکی زۆر لە هاووڵاتیانی تورکیا بۆ کۆتاییپێهێنان بە توندوتیژی. من لەوە نیگەرانم کە ئەگەر ئەم بارودۆخەی ئێستا بەردەوام بێت، سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەنیسبەت تورکیا تووشی کێشە بێت.

ئەم هاوینە هەمووارکردنێك لە یاسای یارمەتی بیانی لە ئەنجوومەنی نوێنەران پەسەند کرا کە یارمەتیەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیای سنووردار دەکرد، بەهۆی ئەوەی ئەنجوومەنی نوێنەران لەوە نیگەران بوو کە کە ئەگەر مەسەلەی مافی مرۆڤ بەشێوەیەکی گونجاو چارەسەر نەکرێت، کۆمەڵێك کێشەی دیکە سەرهەڵدەدات. من دەرك بەوە دەکەم کە سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان ئەوەیە کە پشتیوانی لە یەکپارچەیی خاکی تورکیا بکات و پشتیوانی لە چاکسازی دیموکراتیك لە تورکیا

بکات بۆ باشتربوونی بارودۆخی مافی مرۆڤ و وشککردنی سەرچاوەی پشتیوانی له PKK . باشه، بەڵام لەم پەیوەندییەدا چەند ئەم پرسیارێکم هەیه:

ـ وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەیەوێت چی بکات بۆ بەرەوپێشبردنی هەوڵەکان له تورکیا بۆ هەموار کردنی ماددەی ۸ ی یاسای دژه ترور؟

ـ سیاسەتی وڵاته یەکگرتووەکان و بارودۆخی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا چی بەسەر دێت ئەگەر هاتوو هەوڵەکان بۆ هەموار کردنی مادەی ۸ ی یاسای دژه ترور سەرنەکەوت یا دەستی لێهەڵگیرا.

ـ وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەیەوێت چی بکات بۆ پێشکەوتنی هەوڵەکان بۆ دەستەبەربوونی مافی یەکسان بۆ کوردەکان له تورکیا؟

- ئایا وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی له مافه سیاسی، کولتووری و زمانیه رەواکانی هاووڵاتیانی کوردی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەکات؟ کاردانەوەی ئێوه چیه لەبەرامبەر لێدوانەکانی ئەم دواییانەی کاربەدەستانی پایەبەرزی تورکیا که وتوویانه پەرەپێدان بەم مافانه، ئامانجی سەرەکی ئەوان نییه؟

ـ له دیالۆگەکەی ئێمه لەسەر مافی مرۆڤ، ئایا وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا گوشار دەخاته سەر دەوڵەتی تورکیا و فەرماندەیی گشتی سوپای تورکیا که دەست هەڵبگرن له تاکتیکەکانیان دژ به خەڵکی سڤیلی کورد وەك چۆلکردنی زۆرەملێی و سووتاندنی گونده کوردنشینەکان؟

ـ دەوڵەتی وڵاته یەکگرتووەکان دەیەوێت چی بکات لەگەڵ ئەو بانگەشانه که دەوڵەتی تورکیا پشتیوانی له چالاکیەکانی"گروپه مرۆڤکوژەکان" دەکات(یا چالاکیەکانیان

تەحەمول دەکات) کە تا ئێستا سەدان چالاکی کوردیان لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا کوشتووە.

ـ سیاسەتی ولاتە یەکگرتووەکان چییە بەنیسبەت دیدار و هەڵسوکەوت لەگەڵ پارلمانتارە کوردەکانی باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا، بێ لەبەرچاوگرتنی ئەوە کە ئایا ئێستا دەتوانن کورسی لە ئەنجوومەنی نیشتمانی بەدەست بهێنن یا نا؟

ـ ئایا ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی دەکات لە وتووێژەکانی نێوان دەوڵەتی تورکیا و پارلمانتارە کوردەکان کە ئێستا لە دەرەوەی ولاتن. بە بۆچوونی ئێوە دەوڵەتی تورکیا دەبێ لەگەڵ کێ وتووێژ بکات.

ـ ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەیەوێت چ جۆرە میکانیزمێکی سیاسی پێشبخات لە نێوان دەوڵەتی تورکیا و ناسیونالیستە کوردەکان بۆ ئەوەی تورکیا تەشویق بکات تەنها پشت بە رێگاچارەی سەربازی نەبەستێت.

چاوەڕوانی وەلامی ئێوەم.

لەگەڵ ئەوپەڕی رێزمدا

لی هـ هامیلتۆن

ئەندامی پایەبەرزی ئەنجوومەنی نوێنەران سەربە پارتی دیموکرات

١٠ ی ئەیلوولی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

تورکیا: دەوڵەتی نوێ، سەرکووتی دێرین

بەڕێز کریستۆفێر ئیسمیت، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، لە ماوەی ئەم چەند هەفتەیەی دواییەدا، دەوڵەتی نوێی تورکیا بەهەمان شێوەی دەوڵەتانی پێشووی خۆی، ئەرکە نێونەتەوەییەکانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ و بەڵێنەکانی پێشووی خۆی بۆ جێبەجێکردنی ڕێوشوێنەکانی یەکێتی ئەوروپا، پشتگوێ دەخات.

لە ٢٦ ی ئاب، ٤١ ئەندامی "حیزبی دیموکراتی گەل"(HADEP) لەوانە ڕێبەرایەتی ئەم حیزبە، تۆمەتی پەیوەندی لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) یان خراوەتە پاڵ. لە هەمان ڕۆژدا، دوو سەرنووسەری ڕۆژنامەی تورکیش *دەیلی نیوز* تۆمەتی" زیانگەیاندن بە پرستیژی هێزە چەکدارەکان"یان خراوەتە پاڵ بەهۆی بڵاوکردنەوەی"هەڵسەنگاندنێکی بیروڕای گشتی". لە ٣ ی ئەیلوول، ئاکین بیردال[1]، سەرۆکی کۆمەڵەی مافی مرۆڤی تورکیا دەستگیر کرا بەهۆی بەشداریکردن لە لیژنەیەك کە وتوویژی کردووە بۆ ئازادکردنی سەربازانی تورکیا کە PKK دەستگیری کردوون.

جەنابی سەرۆك، دەوڵەتی تورکیا هەنگاوەکانی چڕ کردووەتەوە بۆ ناڕەوا کردن و نایاسایی کردنی HADEP کە تەنها حیزبی سیاسی کوردەکانی تورکیایە. زیاتر لە

[1] Akin Birdal

١/٢ میلیون دەنگدەری كورد له هەڵبژاردنی كۆتایی كانوونی یەكەم پشتیوانیان له HADEP كردووه، و رۆژ به رۆژ زیاتر وەك ناوبژیوان له شەڕی خوێناوی نێوان هێزەكانی دەوڵەت و گریلا كوردەكان سەیر دەكرێت. لەگەڵ ئەمەشدا هەر وەك نموونەكانی پێشووی خۆی، حیزبی دیموكراتی گەل(HADEP) كه ١٣ كەس له پارلمانتارەكانی به تاوانی رادەربڕین خراونەته بەندیخانه یا دوور خراونەتەوه، ئێستا بووه به ئامانجی هێرش دەوڵەت.

له مانگی حوزەیران دابەدوای كۆبوونەوەیەكی ئەم حیزبه كه تێیدا ئاڵای توركیا دڕاندراوه، ٢٨ كەس له ئەندامانی رێبەرایەتی HADEP دەستگیر كراون و لەو كاتەوه له بەندیخانەدان بێ ئەوەی سووچەكەیان روون بكرێتەوه و سەرەڕای ئەوەی كه رایانگەیاندووه هیچ پەیوەندییەكیان لەگەڵ رووداوی دڕیانی ئاڵای توركیا نەبووه. دوابەدوای ئەم رووداوه، ٣ كەس له ئەندامانی HADEP كوژراون و نووسینگەكانی حیزب له "ئیزمیر" تەقێندراونەوه. دو كەس لەوانه كه ئاڵاكەیان دڕاندووه، تۆمەتی خیانەتیان خراوەته پاڵ و لەوانەیه لەگەڵ سزای مەرگ بەرەوڕوو ببنەوه.

جەنابی سەرۆك، هیستریای[١] ناسیونالیستی تورك دەربارەی رووداوی ئاڵاكە، هەروەها ئاكام و ئەنجامی ئەرێنی بۆ پارلمانتارێكی پێشووی DEP به ناوی "سیری ساكیك"[٣] به دواوه بووه كه وتوویەتی: "گەلێك كه دەیەوێت رێزی تایبەت له ئاڵاكەی بگیردرێت، دەبێ خۆیشی رێز له ئاڵای گەلانی دیكه بگرێت". دادئەستێنی توركیا

[١] hysteria(هیستریا جۆره نەخۆشییەكی دەروونییه- وەرگێڕ)

[٣] لێره وەك Sirri Sakik ناوبراوه بەڵام سەلیم ساداك راسته (وەرگێڕ).

ئەم لێدوانەی بە"هاندانی جیاییخوازی" لە قەڵەم داوە و بەگوێرەی ماددەی ٨ ی یاسای دژە تیرور تۆمەتباری کردووە.

جەنابی سەرۆک، لەوانەیە ئێوە بڵێن کە ماددەی ٨ ، پاییزی رابردوودا هەموار کرا بۆ ئەوەی نیگەرانیەکانی ئەوروپا دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا کەم بکرێتەوە کە پێشمەرجی چوونی تورکیایە بۆ ناو یەکێتی ئەوروپا. لەو کاتەوە چەند کەس بەگوێرەی مادەی ٨ ی نوێ و هەموارکراو، خراونەتە بەندیخانە و سەدان کەسی دیکە لەگەڵ کۆمەڵێك کەندوکۆسپی هاوشێوەی دیکە رووبەڕوو بوونەتەوە.

جەنابی سەرۆك، مەسەلەی رۆژنامەی *تورکیش دەیلی نیوز* نیشان دەدات کە چۆن رۆژنامەنووسە بەناوبانگەکانیش لەگەڵ سەرکوتی بەردەوام رووبەڕوون. "ئیلنور جەویك[٤]" کە بەشداری لە کۆبوونەوەیەکی کومسیونی هلسینکیدا کردووە دەربارەی هەڵبژاردنەکانی تورکیا، و "هایری بیرلەر[٥]" حوکمی ٦ ساڵ بەندیخانەیان ئەسەر دراوە بەهۆی بڵاوکردنەوەی ئەنجامەکانی هەڵسەنگاندنی بیروڕای گشتی دەربارەی ئالتێرناتیڤەکانی دەوڵەت دوابەدوای هەڵبژاردنەکانی ساڵی رابردوو.

جەنابی سەرۆك، مەسەلەی دیکە، کێشەی سەرۆکی کۆمەڵەی مافی مرۆڤ (HRA) ، بەڕێز"ئاکین بیردال"ە کە بەشداری لە کۆبوونەوەکانی کومسیونی هلسینکی لە ١٩٩٥ کردووە. ئەم کۆمەڵەیە و سەرۆکەکەی، "ئاکین بیردال" وەك سەرچاوەیەکی بایەخداری زانیاری دەربارەی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا، خەڵاتی جۆراوجۆریان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئەوروپا وەرگرتووە. هەر لە

[٤] Ilnur Cevik

[٥] Hayri Birler

سەرەتای دامەزراندنەوە، چالاکانی HRA لەگەڵ سەرکووتی توندی دەوڵەت رووبەڕوو بوونەتەوە، ١٥ لقی HRA لە باشووری رۆژهەلاتی تورکیا داخراون، چالاکان و رێبەرەکانی بە دەستی گروپە مرۆڤکوژەکان(کە حکوومەت پشتیوانیان لێدەکات) کوژراون و سەدان ئەندامی دەستگیر کراون و خراونەتە بەندیخانە. بەهەرحاڵ پاساوی نامەعقوڵی دەوڵەت بۆ گرتنی ئەم کەسانە، وای لە کاربەدەستانی حکوومەتی تورکیا کردووە کە زیاتر لە حەد ساتساتی و وەسواسی بن.

"ئاکین بیرداڵ" بەشداری کردبوو لەو لیژنەیە کە هەوڵی دەدا بۆ ئازادکردنی ئەو سەربازە تورکانە کە PKK بە دیلی گرتبوون. ئەم لیژنەیە ـ کە هەندێ لە پارلمانتارانی سەربە حیزبی دەسەلاتداری"ریفاه" سەرۆکایەتی دەکرد و کۆمەڵێك چالاکی ناسراوی مافی مرۆڤی لەخۆ دەگرت ـ بە ماوەی چەند هەفتە لە چاپەمەنیەکاندا و ناوخۆی حکوومەت باسی لێدەکرا. ئەم کارەی لیژنە(هەرچەند سەرکەوتوو نەبوو) ئەو بیروبۆچوونەی بەهێزتر کرد کە لەوانەیە سوپای تورکیا بە هەڵسوکەوتی تەنها و تەنها سەربازی خۆیدا بچێتەوە لە بەرامبەر راپەڕینی کورد.

ئەم بیروبۆچوونە لە نێو گروپە دەسەلاتدارەکان شڵەژاویی زۆری دروست کرد و سەرەنجام فەرمانی دەستگیر کردنی ئەندامانی لیژنەیان دەر کرد. هەرچەند دەوڵەت لە ٥ ی ئەیلوول ئەندامانی لیژنەکەی ئازاد کرد، بەلام هێشتا دیار نییە ئایا بەگوێرەی مادەی ١٦٩ ی یاسای سزا، تاوانی یارمەتیدان بە رێکخراوێکی نایاساییان دەخرێتە پاڵ کە سزاکەی ٥ ساڵ بەندیخانەیە.

جەنابی سەرۆك، ئەم رووداوانەی دواییە، رەوتی سەرکووتی رۆژانەی توركيا نیشان دەدات. هیچکام لەو کەسانە کە لەم رووداوانەدا تۆمەتبار کراون، کردەوەی

توندوتیژیان ئەنجام نەداوە، بەڵکوو تەنها تاوانیان ئەوەیە کە بێ دەنگ نەبوونە لە بەرامبەر توندوتیژی دەوڵەتی و سیاسەتی حکومەتی تورکیا کە بووەتە هۆی بەروەوامبوونی شەڕیکی خوێناوی ناوخۆیی. ئەگەر نموونەی دادگایی کردنی پارلمانتارانی پێشوو و کەسانی دیکە دووپات بێتەوە، پشتیوانی لە PKK زیاد دەبێت.

جەنابی سەرۆك، هاوپەیمانی گرنگی ئێمە واتا تورکیا لەگەڵ قەیرانێکی جیدی چەند رەهەندی روبەڕوویە. ئەگەر ئێمە دەمانەوێت یارمەتی تورکیا بدەین کە ئەم قەیرانە چارەسەر بکات، دەبێ شێلگیربین لەسەر پشتیوانیکردن لە رێگاچارەی سیاسی بۆ کێشەکە کە تا ئێستا لە ئەنجامیدا زیاتر لە ٢١ هەزار کەس کوژراون و زیاتر لە ٣ میلیون کەس لە ناوخۆی تورکیا ئاوارە بوونە. رووداوەکانی ئەم دواییانەی باکووری عێراق، سەقامگیری ناوچەی خستووەتە ناو مەترسی کە بەهۆی راپەڕینی کورد لە تورکیا ئاڵۆزتر بووە. روونە کە رێبەرانی تورکیا هەر کاتێ پێویستیان بە هاوکاری دەوڵەتانی رۆژئاوا بێت، تۆزێ پابەند دەبن بە ئەرکەکانی خۆیان بە نیسبەت مافی مرۆڤ، و تا کاتێك ئەم سیاسەتە درێژە پێدەدەن کە دەوڵەتانی رۆژئاوا چاردێری بکەن بەسەر پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ بۆ ئەوەی ئامانجە ئابووری و ئاسایشیەکانی خۆیان بەرەو پێش بەرن. هاوپەیمانەکانی تورکیا دەبێ هەموو هەوڵێك بدەن بۆ پشتیوانیکردن لە قوربانیانی ئەم جۆرە دیموکراسیە سەیروسەمەرەیەی تورکیا.

جەنابی سەرۆك، داوا لە هاوکارانم دەکەم دژی کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕین لە تورکیا قسە بکەن و جارێکی دیکە داوا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم

سەرجەم ئەو کەسانە ئازاد بکات کە بەهۆی دەربڕینی ناتوندوتیژانەی بیروڕا خراونەتە بەندیخانە، لەوانە ئەندامانی HADEP و پارلمانتارانی پێشووی DEP .

٢٤ ی ئەیلوولی ١٩٩٦ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
حوکمی دادگای مافی مرۆڤی ئەورووپا دژ بە تورکیا بۆ سووتاندنی گوندە کوردنشینەکان

بەڕێز کریستۆڤێر ئیسمیت:

جەنابی سەرۆك، لە ١٦ ی ئەیلوول دادگای مافی مرۆڤی ئەورووپا بۆ یەکەم جار حوکمی دەرکرد کە دەبێ دەوڵەتی تورکیا ئەو گوندنشینە کوردانە قەرەبوو بکاتەوە کە خانووەکانیان بەدەستی هێزەکانی ئاسایشەوە رووخێنراون و رایگەیاندووە کە سووتاندنی خانووەکان، پێشێلکردنی کنوانسیونەکانی مافی مرۆڤی ئەورووپایە. دادگا هەروەها بەو ئەنجامە گەیشتووە کە دەوڵەتی تورکیا دەستێوەردانی کردووە لە مافی داوای پێداچوونەوی هاووڵاتیانی تورکیا لە کومسیونی مافی مرۆڤی ئەورووپا.

جەنابی سەرۆك، ئێستا زیاتر لە ١٥٠ فایل کە ٤٠٠ کەس دەگرێتەوە، تەسلیم بە کومسیونی ئەورووپا کراوە. ئەم فایلانە پەیوەندیان بە کاولکرانی گوندە کوردنشینەکان، کوشتنی نایاسایی، بێ سەروشوێن کردن، دەستدرێژی و ئەشکەنجەوە هەیە. پێشتر ٥٦ فایلی وەها لە لایەن کومسیونی ئەورووپاوە وەرگێڕاوە و هەندێکیان کەوتوونەتە نێو رەوتی کاری دادگای ئەورووپا.

جەنابی سەرۆك، رۆژبەرۆژ زیاتربوونی ئەو فایلانە کە دژی تورکیا تۆمار دەکرێن و لە لایەن دادگای ئەورووپاوە وەردەگیرێن و هەروەها ناوەرۆکی هەرکام لەم فایلانە، هیچ گومان لەوەدا ناهێڵێتەوە کە دەوڵەتی تورکیا نەتەنها هەڵمەتی توندوتیژی دژ بە

هاووڵاتیانی خۆی ئەنجام دەدات، بەڵكوو هەوڵیش دەدات پێشێلكارییەكانی خۆی بە ترساندن و تۆقاندن و پڕوپاگەندا بشارێتەوە. سەرەتای ئەمساڵ، ڕێكخراوی چاودێری مافی مرۆڤی هلسینكی ڕاپورتێكی ئاشكرا كرد كە تێیدا ئاماژە بە هەوڵەكانی دەوڵەتی توركیا كرابوو بۆ پێشگرتن لە خەڵك بۆ ئەوەی بە شوێن فایلەكانیاندا بچن لە كومیسیون و دادگای ئەوروپا. ئەم ڕاپورتە گەلێ ڕووداوی جۆراجۆری ئاشكرا كرد دەربارەی ئەوەی دەوڵەت دەستدرێژی دەكاتە سەر داواكاران و ئەندامانی بنەماڵە و پارێزەرەكانیان و ئەشكەنجەیان دەدات و دەیانكوژێت بۆ ئەوەی نەهێڵێت بەشوێن فایلەكانیاندا بچن.

جەنابی سەرۆك، كاربەدەستانی توركیا دەسەڵاتی دادگای ئەورووپا و مافی هاووڵاتیانی توركیایان(بۆ داوای پێداچوونەوە لەم دادگایە دەربارەی پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤ) بەفەرمی قبول كردووە، بەڵام دوابەدوای شەپولی یەكەمی حوكمدان دژ بە توركیا، كاربەدەستانی حكومەت بانگەشەی ئەوەیان كردووە كە ڕەوتی دادگا هەڵە بووە و ڕەخنەیان لە دادگاكە گرتووە كە حوكمەكانی حوكمگەلی سیاسین. مانگی تەموزی ڕابردوو، لە كۆبوونەوەی ئەنجوومەنی ڕێكخراوی ئاسایش و هاوكاری ئەورروپا(OSCE) لە ئیستوكهولم، ئەندامانی لیژنەی توركیا ڕازی بوون بەوە كە لیژنەیەكی ئەم ئەنجوومەنە بانگهێشت بكەن بۆ توركیا. یەك هەفتە پاش ئەوە، نوێنەری توركیا لە OSCE لە وییەننا ڕایگەیاند كە دەوڵەتی توركیا بۆ مەسەلەی بانگهێشتێكی وەها هاوكاری ناكات. توركیا نەتەنها بانگهێشتكردنی OSCEی جارێكی دیكە پشگوێ خست بەڵكوو هەوڵەكانی كومیتەی نێونەتەوەیی خاچی

سوور(ICRC) ی دیسان رەت کردەوە بۆ باسکردنی مەسەلەی چالاکی ئەم رێکخراوەیە لەو ناوچانەی تورکیا کە شەڕ و ئاژاوەی تێدایە.

جەنابی سەرۆك، ئەم جۆرە حوکمانەی دادگای ئەورووپا تەنها یەك لە هەزارانە. لەمێژە کاربەدەستانی تورکیا، بوونی راستەقینەی کورد بە فەرمی ناناسن، و هاووڵاتیانی تورکیا بەهای ئەم زیانە ئابوورییە و سیاسەتە خوێناویەی تورکیا دەدەن. ئابووری و پێشکەوتنی سیاسی بەهۆی قەیرانی باشووری رۆژهەڵات و رەهەندە مرۆڤیەکانی راوەستاوە: ٢١ هەزار کەس گیانی خۆیان لە دەستداوە، ٣ هەزار گوند کاول کراون و نزیکەی ٣ میلیون کەس بە دەستی سەربازانی تورکیا لە زێدی خۆیان لە ناوچە کوردنشینەکان ئاوارە بوونە.

سەرەڕای ئەو شتانەی کە کاربەدەستان و داردەستەکانیان لە میدیاکاندا بانگەشەی دەکەن، کەندوکۆسپەکانی سەر ئازادی رادەربڕین و میدیاکان لە تورکیا هەر بەردەوامە. دەوڵەتی تورکیا دەبێ لە هەموو دەرفەتێك کەڵك وەربگرێت بۆ ئەنجامدانی چاکسازی راستەقینە. ئەگەر ئێمە دەمانەوێت پەیوەندییەکانمان لەگەڵ تورکیای هاوپەیمانمان لە ناتۆ بە شێوەیەکی درێژخایەن و قووڵ پێشبخەین، سیاسەتمەدارانی ئێمە نابێ درێژە بەو سیاسەتە بدەن کە مافی مرۆڤ بکەن بە قوربانی بەرژەوەندییە ئابووری و ئیستراتژیکەکان.

مافی چارەی خۆنووسین بۆ کورد
١ی گوڵانی ١٩٩٧- ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز فیلنێر[1]، نوێنەری ئەیالەتی کالیفۆرنیا:

جەنابی سەرۆك ، دەمەوێت سەرنجی هاوکارانم بەرەولای بارودۆخی دژواری کوردەکان رابکێشم.

کورد گەلێکی کۆن و کەونارە کە لە رۆژهەلاتی ناوەڕاست لە سەرزەمینێك بە ناوی کوردستان دەژی و گەلێکی سەربەرزە کە نفوسی نزیکەی ٣٠ میلیۆن کەسە و ئەمڕۆ گەورەترین نەتەوەیە لە جیهاندا کە لە مافی چارەی خۆنووسین بێبەشە.

کوردەکان هەزاران ساڵە لە سەرزەمینی ئیستای خۆیان نیشتەجێن .پادشا کوردە "گوتییەکان" پتر لە ٤هەزار ساڵ لەمەوپیش بە سەر ئێران و میزۆپۆتامیادا فەرمانڕەواییان کردووە. "شۆڕشی نئۆلۆتیك" ٧هەزار ساڵ پیش لە زایینی مەسیح سەرەتا لە کوردستان رووی داوە واتا ٣٥٠٠ساڵ پێش لەوەی "شۆڕشی نئۆلۆتیك"[2] لە ئەورووپا روو بدات.

---

[1] Mr. FILNER

[2] نئولۆتیك (چاخی بەردینی نوێ) بەو چاخە دەڵێن کە مرۆڤ دەستی بە کشتوکاڵ و خۆماڵی کردنی هەندێ لە گیانلەبەران و پیکهێنانی گوند کرد و توانی بەسەر دەوروبەری خۆیدا زاڵ بێت. (وەرگێڕ)

هەندێ له سەرەتاییترین شارو گوند و ئەو شوێنانە که مرۆڤ له مێژوودا تییێدا نیشتەجێ بووه له کوردستان دۆزراونەتەوه. لەگەڵ ئەمەشدا کورد یەکێ له گەورەترین نەتەوەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاسته که له دەسەڵاتداری بە سەر هەموو خاکەکەی خۆی بێبەشە. کوردستان کۆڵۆنییەکی(موستەعمەره) نێونەتەوەییه که دەوڵەتانی تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا بەسەریدا دەسەڵاتداری دەکەن.

گەلی کورد بەدەستی ئەم چوار رژیمه دەچەوسێنرێتەوه. نیوەی خاکی کوردستان و دوو له سێی دانیشتوانی کوردستان له کوردستانی بن دەستی تورکیان. ئەم داگیرکارییه له ساڵی ۱۹۲۳ له لایەن پەیماننامەی "لۆزان"ەوه رەوایەتی پێبەخشرا کەحاشای لەو بەڵێنه کرد که پەیماننامەی "سێڤر" له سەرەتای ۱۹۲۰بە کورد و ئەرمەنییەکانی دابوو. پەیماننامەی"سێڤر" بڕیاری دروستبوونی دەوڵەتی سەربەخۆیی کوردی له سەرزەمینی کوردستان دوابەدوای شەڕی یەکەمی جیهانی دابوو. پەیماننامەی "لۆزان" رەوایەتی بەخشی بە کۆمەڵکوژی ئەرمەنییەکان بە دەستی تورکیا (که پێشتر لەوه روییدابوو) و رێگای بۆ هەڵمەتی هەنگاو بە هەنگاوی کۆمەڵکوژی کوردەکان له ساڵێنی دواتر خۆش کرد.

دەوڵەته یەك له دوای یەکەکەکانی تورکیا بەرپرسیاری زەنجیرەی دوورو درێژی پاکتاوی رەگەزین. مێژوونوس "جەیمز تاشجیان[3]" هەڵیسەنگاندووه که پتر له دوو میلیون و سەد و بیست هەزار یونانی، نەستوری، مارونی، سەریانی، بولگاری ، ئیزەدی، جاکۆبیت و ئەرمەنی له سەد ساڵی نێوان ۱۸۲۲ و ۱۹۲۲ بە دەستی تورکەکان بە کۆمەڵ کوژراون. "جەیمز تاشجیان" جەخت له سەر ئەوه دەکاتەوه که ئەم ئاماره

[3] James Tashjian

ئەو ۵۰۰هەزار کوردە لە خۆ ناگرێت کەلە هەمان فەترەدا کوژراون، دوور خراونەتەوە یا دەربەدەر کراون. لە نێوان ۱۹۲۵ و ۱۹۳۸یەك میلیۆن کوردی دیکە قڕ کران ، ئەمە لە کاتیکدایە کە سەرجەم دانیشتووانی ئەرمەنی ژێر دەسەڵاتی تورکەکان واتا پتر لە یەك میلیۆن و ۱۲۰ هەزار کەس پێشتر قەڵاچۆ کرابوون.

ئەمرۆش کۆماندۆ تایبەتەکانی تورکیا لە راستیدا بۆ برینی سەری گریلا کوردەکان و کەسانی دیکە خەڵات کۆ دەکەنەوە ، واتا هەر ئەو کارە کە بە سەر قوربانییە ئەرمەنییەکانیاندا هێنا، هیچ گومان لەوەدا نییە کە دەیانەوێت هەمان ئەو چارەنووسە کە بە سەر ئەرمەنییەکانیاندا هێنا بە سەر کورد و ئامانجە نەتەوەیەکانیدا بهێنن.

"تیمی کردەوە تایبەتەکانی تورکیا " روومەتی خۆیان بە رەنگی سەوز و سپی بۆیاخ دەکەن. پیداویستییەکانی ئەم تیمە تایبەتە و ۸۰%ی پێداویستییەکانی سوپای تورکیا لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا(زۆربەی بە مەسرەفی خەڵکی باجدەرەی ئەمریکا) دابین دەکرێت.

ئەمرۆ تەنانەت ئەندامە کوردەکانی پارلمانی تورکیا لە بەندیخانەدان کە نموونەی سەرەکییان "لەیلا زانا"یە کە وەرگری خەڵاتی ئازادی ساخارۆڤە. ئاندرێ ساخارۆڤ[4] لە ساڵی ۱۹۸۹داکۆکی لە کوردەکان کرد و رایگەیاند :

"خەباتی تراژدیکی گەلی کورد کە ئەوەندەی خایاندووە، لە پرەنسیپی مافی چارەی خۆنورسینی گەلان سەرچاوە دەگریت، کەوابوو خەباتێکی رەوایە".

---

[4] Andrei Sakharov

ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ، ڕێکخراوی چاودێری هلیسینکی، ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی و گەلێ گروپی مافی مرۆڤی دیکە لەم ساڵانەی دواییدا سەرنجی زۆریان داوە بە پێشێلکردنی مافی کوردەکان لە لایەن تورکیاوە. ئەم ڕێکخراوانە ئاماژە بەوە دەکەن کە لە ساڵی ١٩٨٤ـەوە پتر لە ٢٠ هەزار کەس کوژراون، پتر لە ٣ هەزار گوند کاول کراون و دانیشتووانی کوردی تورکیا لەگەڵ ئەشکەنجە، کوشتن و بڕین، دەربەدەر کردن و گرتن و زیندانی کردن ڕووبەڕوو بوونەتەوە.

سەرکوتی کوردەکان بە دەستی ڕژێمی سەدام حوسەین لە عێراق شتێکە کە بیروڕای گشتی زۆرتر ئاگادارییەتی. پتر لە ٢٠٠ هەزار کورد دوابەدوای شەڕی ئێران و عێراق کوژران و لە سی ساڵی ڕابردوودا پتر لە ٤ هەزار گوندی کوردنشین بە دەستی هێزەکانی عێراق کاول کراون. سێ تەن بەڵگەنامە و بەڵگەی دیکە دەربارەی شالاوی "ئەنفال" دوابەدوای شەڕی ئێران و عێراق لە دەستی وڵاتە یەکگرتووەکاندایە. من داوا لە وەزارەتی دەرەوە دەکەم ئەم بەڵگەنامانە ئازاد بکات بۆ ئەوەی لایەنە پەیوەندیدارەکان توێژینەوەی گشتی لە سەر بکەن. بە باوەڕی من ئەم بەڵگەنامانە ئەو تاوانانە پشتڕاست دەکەنەوە کە ڕژێمی عێراق دژی مرۆڤایەتی لە کوردستان ئەنجامی داوە.

باش دەبێت ئەگەر ئێمە مەسەلەی یارمەتی وڵاتە یەکگرتووەکان بە دەوڵەتانی دیکە بە ڕیزگرتن لە مافی مرۆڤ ببەستینەوە و دژی تەیار کردنی ئەو دەوڵەتانە بە پێداویستی سەربازی ڕابوەستین کە ئەم پێداویستیانە بۆ سەرکوتی خەڵکەیان بەکار دێنن. وڵاتە یەکگرتووەکان قەد نابێت ڕێگا بەوە بدات جارێکی دیکە چەکی

کیمیایی دژی کوردەکان یا هەرکەسێکی دیکە بەکار ببردرێت، هەروەها کە لە ئاداری ١٩٨٨ شاری کەوناری کوردنشینی هەڵەبجە بەم چەکانە کیمیاباران کرا و پتر لە ٥ هەزار خەلکی سڤیلی کورد کە زۆربەیان ژن و مندال بون، کوژران.

جەنابی سەرۆك، ئیستا کاتی ئەوەیە سیاسەتی لەمێژینەی خۆمان بگۆڕین و بوونی کوردستان و ماف و ئازادی دانیشتروانەکەی بە فەرمی قبووڵ بکەین کە هەموو مرۆڤێك بێ ناوێزە دەبێ هەیبێت. ئێمە دەبێت لە دەستڕۆیشتوویی خۆمان کەلکوەربگرین بۆ ئەوەی یارمەتی بدەین بەچارەسەربوونی کێشەی ناوخۆیی کوردەکان و پشتیوانی لە یەکگرتوویان بکەین بۆ ئەوەی کوردەکان بگەن بە سافی چارەی خۆنووسین. ئێمە دەبێ کۆتایی بەوە بێنین کە لە روانگەی قازانج و بەرژەوەندی کومپانیا نەوتییەکان و خزمەتکردن بە مانۆڕی زلهیزەکان سەیری نەتەوەکان بکەین. ئێمە دەبێ هەناردنە دەرەوەی چەکە کیمیایەکان قەدەخە بکەین.هەم عێراق و هەم تورکیا چەکی کۆمەلکوژیان دژی کوردەکان بە کار هێناوە کە ولاتە یەکگرتووەکان داویەتی پێیان. ئێمە بەردەوام چەکی هێشوویی دەفرۆشین بە تورکیا و تورکیاش بەردەوام ئەم چەکانە بۆ بومبارانکردنی گوند و ناوچە کوردنشینەکان بەکار دێنێ.

ئێرانیش بەردەوام کوردەکان لە ولاتەکەی سەرکووت دەکات. باوکی شا کە لایەنگری فاشیستەکان (مەبەستی فاشیستەکانی ئالمانیای هیتلەرییە- وەرگێڕ) بوو و لە ساڵی ١٩٤١ لە لایەن دەوڵەتە هاوپەیمانەکان لە سەر دەسەلات لابرا، سیاسەتی یەکجێنشین کردنی عەشیرەتە رەوەندەکانی گرتە بەر کە بووە هۆی لەناوچوونی گەلێ لە عەشیرەتە کوردەکان و غەیرە کوردەکان. رژیمی خومەینی دەستبەجێ پاش گەیشتن بە دەسەلات لەئێران لە ١٩٧٩ کوردەکانی سەرکووت کرد، و رێبەرانی حیزبە کوردە

سەرەکییە نەیارەکانی دەسەڵاتی رژێمی ئێران یەك لە دوای یەك بە دەستی دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی لە ئەورووپا کوژران.

سەرکووتی کوردەکان بە دەستی رژێمی ئێران کەمتر لە ئەمریکا سەرنجی پێدراوە و نیگەرانی بە نیسبەت پێشێل کردنی مافی مرۆڤ لە لایەن ئەو رژێمەوە پشتگوێ خراوە.ئێمە دەبێ کۆتایی بەوە بێنین کە وەك هەڕەشەیەك بۆ سەقامگیری وڵاتان سەیری ئازادی کوردەکان بکەین و دەبێ پیشوازی لە ئازادیان بکەین.

مایکیل وان واڵت وان پراگ[5] ، راوێژکاری دالایی لاما[6]، رێبەری تەبەت[7] دەڵێت:

"هەڵوەشانەوەی کتوپڕ لە بۆسەی هەموو ئەو وڵاتانەدایە کە خەڵکی خۆیان لە مافی چارەی خۆنووسین بێبەش کردووە. ئێمە نابێت پرسپیکتیڤێکی درێژخایەن کە پێکەوە ژیانی ئاشتیخوازانەی هەموو گەلان زامن دەکات بکەین بە قوربانی بەرژەوەندی کورتخایەنی ئابووری و سیاسی. بەفەرمی ناسینی جیهانیی مافی چارەی خۆنووسین، خاڵی وەرچەرخان و لە راستیدا هۆکاری پیکهاتنی جیهانێکی ئاشتیخواز و سەقامگیری راستەقینەیە".

بە وتەی دادوەر "ویلیام داگلاس"کە نزیکەی ٥٠ ساڵ لەمەو پێش سەردانی کوردەکانی کردووە، کوردەکان وتەیەکیان هەیە کە دەڵێت:"جیهان گوڵێکی سوورە، بۆنی بکە و بیدە بە دۆستەکانت".

کوردستان سەرچاوەی ئاو، نەوت، گاز و بەرهەمی کشتوکاڵی زۆری هەیە و دەتوانێت ئەم سەرچاوانە لەگەڵ گەلانی دەوروبەری خۆی لە جیهان دابەش بکات،

[5] Michael van Walt van Praag
[6] Dalai Lama
[7] Tibet

بەڵام سەرەتا دەبێت سەرکووتی کوردەکان کۆتایی پێبێت و کوردەکان بتوانن کاروباری خۆیان بەڕیوە ببەن و خۆیان چارەنووسی خۆیان دیاری بکەن و کونترۆڵی سەرچاوەکانیان بگرنە دەست.

جان ئێف کنیدی[8]، سەرۆك کۆماری پێشووی ئەمریکا راست دەڵێت:

"هیچ گومان لەوەدا نییە کە ئەگەر پێش بە دەستیوەردانی هەموو دەوڵەتەکان لە چارەی خۆنووسینی گەلان بگیردرێت، ئاشتی باشتر دەستەبەر دەبێت."

وایت ئایزینهاوێر[9] جەخت لە سەر ئەو خاڵە دەکاتەوە کە:

" مافی هەموو گەلان بۆ پێکهێنانی سیستمی دەوڵەتی و ئابووری خۆی، مافێکی حاشاهەڵنەگرە.هەوڵی گەلان بۆ سەپاندنی جۆری سیستمی دەوڵەتی خۆیان بە سەر گەلانی دیکە شتێکی قبوڵنەکراوە".

ئێمە دەبێ ئەم پرەنسیپانە بۆ هەڵسوکەوت لەگەڵ کوردەکان وە ئامانجەکانیان بە کار ببەین. یارمەتی سەربازیی وڵاتە یەکگرتووەکان بە تورکیا دەبێ بەوە ببەسترێتەوە کە تورکیا بە سیاسەتەکانیدا بچێتەوە بە نیسبەت کوردستان. ئێمە دەبێ پشتیوانی لە دەستپێشخەرییەکانی کوردەکان بۆ چارەسەر کردنی ئاشتیخوازانەی ناکۆکییەکان لە پەیوەندی لەگەڵ داگیرکرانی کوردستان بکەین.

لە هەمووی گرنگتر ئێمە دەبێ مافی چارەی خۆنووسینی کوردەکان بە فەرمی قبوڵ بکەین، ئەو مافە کە بۆ گەلی ئازادیخوازی ئەمریکا پیرۆزە و هەموو گەلانی جیهان دەبێ هەیانبێت.

---

[8] John F. Kennedy

[9] Dwight D. Eisenhower

جەنابی سەرۆك، من پاشان له کاتێکی گونجاودا زۆرتر باسی ئەم مەسەلەیە دەکەم.

***

بەڕێز فرانك پالۆن:
جەنابی سەرۆك، منیش دەمەوێت زۆرتر سەرنجی هاوکارانم بەرەولای بارودۆخی دژواری گەلی کورد رابکێشم و سپاسی هاوکارم له ئەیالەتی کالیفورنیا، بەڕێز "فیلنێر" دەکەم بۆ ئەوەی ئەم کاتەی تەرخان کرد بۆ باسکردن لەسەر تراژیدیای بەردەوامی مرۆڤی له ناوچه شاخاوییەکانی کوردستان.
نزیکەی نیوەی نفووسی کۆمەڵگای کورد له نێو سنووری کۆماری تورکیا دەژین که لەو وڵاتەدا سووکایەتیان پێدەکرێت و مافه بنەڕەتیه مرۆڤییەکانیان پێشێل دەکرێت. لانیکەم یەك له چواری دانیشتووانی تورکیا، کوردن ، لەگەڵ ئەمەشدا له تورکیا کوردەکان لەگەڵ سیاسەتی تاواندنەوەی زۆرەملێ که له یاسای بنەرەتی تورکیادا تۆمار کراوە، بەرەوڕوون.
تا ئێستا ٣١٢٤ گوندی کوردنشین کاول کراوە و زیاتر له ٣ میلیون کەس له دانیشتووەکانی ئاوارەی ناوخۆی کوردستان یا دەرەوەی کوردستان کراون. هاوکات لەگەڵ ئەوەی بارودۆخی گەلی کورد له عێراق، ئێران و سوریاش دڵتەزێنە، من دەمەوێت سەرنجی تایبەتی هاوکارانم تەنها بەرەولای بارودۆخی کوردەکان له تورکیا رابکێشم بەچەند هۆی بنەڕەتی: پێش له هەمووشتێك تورکیا هاوپەیمانی سەربازی وڵاته یەکگرتووەکانی ئامریکایە و ئەندامی ناتۆیە و ساڵێنە بیلیونەها دولار یارمەتی سەربازی و ئابووری(له گیرفانی هاووڵاتیانی باجدەری ئەمریکا) لەوڵاتە

یەکگرتووەکانی ئامریکا وەردەگرێت. هەروەها تورکیا ئاواتی ئەوەیە کە بەشداری بکات لە رێکخراو و ئینیستیتۆ رۆژئاواییە سەرەکییەکان وەك یەکێتی ئەوروپا.

جەنابی سەرۆك، بە باوەڕی من زۆربەی خەڵکی ئەمریکا پێخوشحال دەبن کە بزانن وڵاتی تورکیا کە ئەوەندە یارمەتی لە دڵاوەڵایی ئەمریکا وەردەگرێت، تاوانبارە بە پێشێلکردنی یاسای نێونەتەوەیی و مافی مرۆڤ. منیش هاورێ لەگەڵ گەلێ لە هاوکارەکانم گەمارۆی نایاسایی تورکیا لەسەر ئەرمەنستان، سەرپێچیکردنی لە وەئەستۆگرتنی ژینوسایدی ئەرمەنیەکان لە ١٩١٥ ـ ١٩٢٣، داگیرکردنی نایاسایی قوبرس و مانۆڕە سەربازییە هەڕەشەلێکەرەکانی لە دەریای "ئیژە" ئیدانە دەکەم. رەفتاری دڕندانەی تورکیا لەگەڵ ١٥ میلیون کورد کە لە تورکیا دەژین، هۆکارێکی گەورەیە بۆ ئەوەی یارمەتی سەربازی و ئابووری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا بە تورکیا بپچڕێت یان لانیکەم کۆمەڵێك شەرتومەرجی توند بۆ ئەم یارمەتیبە دابنرێت. ئەگەر تورکیا دەیەوێت لە بەشداری لە رێکخراوە رۆژئاواییەکان ـ کە لە سەر بنەمای دیموکراسی و مافی مرۆڤ دامەزراون ـ قازانج بکات، دەبێ رێز لەو رێککەوتنامانە بگرێت کە واژۆی کردوون.

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت لە لایەن گەورەترین قوربانیانی سیاسەتی زاڵمانە - نامەعقولەکەی دەوڵەتی تورکیا دژ بە کوردەکان چەند قسەیەك بکەم. خاتوون لەیلا زانا لە ساڵی ١٩٩١ وەك نوێنەری زێدی خۆی واتا دیاربەکر لە پارلمانی تورکیا هەڵبژێردرا و ٨٤٪ ی کۆی دەنگەکانی بەدەست هێنا. لەیلا زانا یەکەم کورد بوو کە سنووری سەر زمانی کوردی لە پارلمانی تورکیا شکاند و بەم هۆیە پاشان دادگایی کرا و حوکمی لەسەر درا. لەیلا زانا ئەم قسانەی هێنابووە سەر زمان:

"من بۆ برایەتی گەلی کورد و تورك، سوێند بەم یاسایە بنەڕەتیە دەخۆم".

له ۱۷ ی مایسی ۱۹۹۳ ، لەیلا زانا و هاوکارەکەی، ئەحمەد تورك له کومسیونی هلسینکی کۆنگرێسی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا شایەتیان دا و دادگای تورکیا ئەم شایەتیدانەی دژ بەوان بەکارهێنا. له ۲ ی ئاداری ۱۹۹٤، مافی پارێزراوبوونی لەیلا زانا وەك ئەندامی پارلمان هەڵوەشایەوە و دەستگیر کرا، خرایە بەندیخانە، دادگایی کرا و له دادگایەکی یەکلایەنە حوکمی ۱۵ ساڵ بەندیخانەی لەسەردرا.

لەیلا زانا کە ۳۵ ساڵیەتی و دایکی دوو منداڵە ئێستا ساڵی سییەمی ۱۵ ساڵ بەندیخانەکەی له بەندیخانەی ئانکارا، پایتەختی تورکیا، تێپەر دەکات. پارلمانی ئەوروپا ڕێزی لە خەباتە ناتوندوتیژانەکەی لەیلا زانا بۆ ئاڵوگۆڕی دیموکراتیك له تورکیا گرتووە و بە تێکڕای دەنگ، خەلاتی ئاشتی "ساخاروڤ"[10] ی ساڵی ۱۹۹۵ ی پێبەخشیوە ـ دوو جار بۆ وەرگرتنی خەلاتی ئاشتی "نوبیل"[11] کاندید کراوە.

من ئاگادارم هەندێ له هاوکارەکانم دەیانەوێت له لایەن "لەیلا زانا"وە نامەیەك بنێرن بۆ سەرۆك کۆماری ئەمریکا، هیوادارم زۆربەی ئەندامانی ئەنجوومەنی نوێنەران، پشتیوانی له پارلمانی ئەوروپا بۆ داکۆکیکردن له مافی مەدەنی و مرۆڤی ئەم شێرەژنە بکەن. ئەرکی ئێمەیە کە پشتیوانی ئەخلاقی له لەیلا زانا بکەین و پێداگری لەسەر باڵوێزمان له ئانکارا بکەین کە مەسەلەی خاتوون زانا لەگەڵ پایەبەرزترین کاربەدەستانی تورکیا باس بکات.

[10] Sakharov Peace Prize

[11] Nobel Peace Prize

جەنابی سەرۆك، منیش هاوڕێ لەگەڵ ئەندامانی ئەنجوومەن و هەرکەسێك کە ئێستا چاوی لە ئێمەیە، پشتیوانی دەکەم لە ئامانجە بنەڕەتیەکانی خاتوون زانا و گەلی چەوساوەی کورد لە تورکیا: شووناسی کورد دەبێ بەفەرمی بناسرێت، قسەکردن و نووسین و خوێندن بە زمانی کوردی دەبێ ببێ بە یاسایی، دەبێ سەرجەم مافە کولتوورییەکانیان ڕێزی لێبگیردرێت، دەبێ سەرجەم ئەو مافانە کە یاسای بنەڕەتی دایناوە، بدرێت بە حیزبە سیاسیە کوردەکان و دەبێ لێبوردنی گشتی بۆ سەرجەم بەندکراوە سیاسیەکان دەربکرێت.

جەنابی سەرۆك، ئێمە زۆربەی جاران لە ئیدارەی خۆمان و داکۆکیکارانی دیکەی تورکیا دەبیسین کە دەڵێن ماشاڵلا کۆماری تورکیا چەندە دیموکراتە، بەڵام دەبینین کە ئەم دەوڵەتە بەناودیموکراتە چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئەم پارلمانتارە بەهەق هەڵبژێردراوە دەکات تەنها بە تاوانی ئەوە کە بە زمانی زگماکی خۆی قسەی کردووە و داکۆکی لە مافی گەلەکەی کردووە.

جەنابی سەرۆك، ئەم بارودۆخە نابێ بەردەوام بێت، ساڵەهای ساڵە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بە ئاشکرا لایەنگری لە تورکیا دەکات و دەبیسین کە دەڵێن تورکیا لەرووی ئیستراتژیکیەوە بۆ ئێمە گرنگە و هەڵکەوتەکەی بۆ ئێمە یەکلاییکەرەوەیە. من ئەم حیساباتە بەتەواوی ڕەت ناکەمەوە بەڵام ئێمە ناچارین هاوسەنگییەك لە نێوان ئەم فاکتورانە و هەندێ حیساب و هۆکاری زۆر گرنگی دیکە رابگرین. تورکیا بەردەوام بیلیونها دولار خەرج دەکات بۆ بەدەستهێنانی سیستمی چەکی پێشکەوتوو، نەتەنها لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەڵکوو لە فەرانسا، روسیا و دەوڵەتانی دیکەش. زۆربەی ئەم چەکانە پاشان کەڵکی لێوەردەگیردرێت بۆ سەرکووتکردن و توقاندنی

خەڵکی کورد، ئەمە لەکاتێکدایە کە ئەم هاووڵاتیانە دەبێ لە لایەن هێزە چەکدارەکانی وڵاتەکەیانەوە بپارێزرێن و نەبن بە قوربانی ئەو هێزە چەکدارانە. هەروەها تورکیا پێگەیەکی پیشەسازی بەهێزی نییە و لە گەلێ لە ناوچە سەرەکیەکان ژێرخانی ئابوورییەکەی لاوازە. کەوابوو بۆ تورکیای هاوپەیمانمان، سەرچاوە سنوورداره‌کانی خۆی ئەوەندە بەفیڕۆ دەدات بۆ کڕینی چەکی پێشکەوتوو تا دژی هاووڵاتیە کوردەکانی بەکاری بهێنێت، لەکاتێکدا کە دەتوانێت بەم سەرچاوانە قوتابخانەی باشتر دروست بکات و ڕەوشی تەندروستی و خزمەتگوزارییەکانی دیکە باشتر بکات کە ئەم کارە خۆی یارمەتی دەدات بە پێکەوەگونجانی تورکیا لەگەڵ دەوڵەتانی ڕۆژئاوا کە تورکیا بۆ خۆیشی ئاواتی ئەمەیە.

جەنابی سەرۆك، هەفتەی ڕابردوو من فەرمانێکی تایبەتم لەم ئەنجوومەنەدا دەرکرد دەربارەی یادکردنەوەی ژینوسایدی ئەرمەنیەکان لە ١٩١٥ ـ ١٩٢٣ بە دەستی ئیمپراتۆری تورکی عوسمانی. هەر دوێنێ من پەیوەست بووم بە ئەندامانی کۆمەڵگای ئەرمەنی ـ ئەمریکایی بۆ ڕێوڕەسمی بەرزراگرتنی ساڵیادی فەرمانی ژینرساید. ئێمە بە یادکردنەوەی ئەم بەشە بەڵگەمەندەی مێژوو ـ کە تورکیا بەردەوام بە فەرمی حاشای لێدەکات ـ ئەوە وەبیری خەڵك دەهێنیتەوە کە گرنگی یادکردنەوەی ڕابردوو لەوەدایە کە پێش لە ڕوودانی تراژیدیگەلی هاوشێوە لە داهاتوودا بگرین.

جەنابی سەرۆك، ئێمە ئێستا تراژیدییەکی هاوشێوە دەبینین لە کوردستان، هەرچەند کە ئەوە ڕاستە کە گەلی کورد ئەوەندەی ئەرمەنییەکان ڕەشەکوژ نەکراوە (کە لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا ڕوویدا). ئەمڕۆ تا ڕادەیەك تەکنولوژی ڕاگەیاندن لە ڕێگای وێنەی سەتەلایتەکان و پەیوەندییە خێراکان ناهێڵێت دەوڵەتی تورکیا کوردەکان

ڕەشەکوژ بکات، بەڵام لێکچوونی تایبەت لە نێوان ئەم دوو مەسەلەیەدا هەیە، بەهۆی ئەوەی هەولێکی هاوئاهەنگ لە لایەن دەوڵەتی تورکیاوە دەدرێت بۆ ئەوەی بوونی گەلێکی غەیرە تورك کە چەند سەدەیە لە ناوچە دەژی، بسڕێتەوە.

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت بە وتەیەکی لورد ئیریك ئاویبووی[12]، سەرۆکی گروپی مافی مرۆڤی "ئەنجوومەنی لۆردەکان"ی بریتانیا کۆتایی بە قسەکانم بێنم کە ئەم دواییانە سەردانی کوردستانی تورکیا و عێراقی کردوو. "ئاویبووری" لە زمانی مێژوونووسی رۆمی ساڵی ٨٤ ی زایینی،" تاسیتوس"[13] وتەیەك دەگێڕێتەوە دەربارەی سەرکەوتنی رۆم بەسەر بریتانیادا و ئەویش ئەوەیە کە: "رۆمیەکان، بەریتانیاییان کاول کرد و ناویان نیا ئاشتی".

جەنابی سەرۆك، با ئێمە کێشەکە چارەسەر بکەین، نە ئەوە رێگە بەوە بدەین کە سەراسەری خاکی کوردستان کاول بکرێت و نەتەوەی کورد لەناو بچێت.

[12] Lord Eric Avebury
[13] Tacitus

۳۰ ی تشرینی یەکەمی ۱۹۹۷ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
بارودۆخی دڵتەزێنی مافی مرۆڤ لە تورکیا

بەڕێز کریستۆڤێر ئیسمیت:

جەنابی سەرۆك، دوێنێ ژمارەیەك لە هاوکارانم لە کومسیونی هلسینکی ـ بەڕێزان هۆیەر[1]، مارکی[2]، کاردین[3] و سالمۆن[4] ـ پشتیوانیان لە من کرد بۆ ئامادەکردنی بڕیارنامەیەك بۆ دەربڕینی هەستی کۆنگرێس دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە کۆماری تورکیا و خواستی ئەم دەوڵەتە بۆ ئەوەی ببێت بە خانەخێوی(میواندار) کۆبوونەوەی داهاتووی سەرۆك وەزیران یا سەرۆك کۆمارانی دەوڵەتانی بەشدار لە ڕێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا(OSCE). تورکیا ـ کە لە ساڵی ۱۹۷۵ وە ئەندامی OSCE یە ـ یەك ساڵ پێش پێشنیاری ئەوەی کرد کە ببێت بە خانەخێوی کۆبوونەوەی داهاتووی ئەم ڕێکخراوەیە.

ماوەیەکی کورت پاش ئەوەی تورکیا ئەم پێشنیارەی خستەڕوو، من و سناتۆر "داماتۆ"، هاوسەرۆکی کومسیونی هلسینکی لە ۲۲ ی تشرینی دووەمی ۱۹۹۶ نامەیەکمان نووسی بۆ وەزیری دەرەوەی ئەمریکا، کریستۆفێر[5] بۆ ئەوەی نیگەرانییەکانمان دەربارەی پێشێلکاری مافی مرۆڤ لە تورکیا بخەینەڕوو و داوامان

Hoyer [1]
Markey [2]
Cardin [3]
Salmon [4]
Christopher [5]

لێکرد پێشنیارەکەی تورکیا رەت بکرێتەوە، هاتا کاتێك کە بارودۆخی مافی مرۆڤەکەی باشتر بکات. ئێمە لە ١٥ ی تەموزی١٩٩٧ نامەیەکیشمان نووسی بۆ وەزیری دەرەوەی ئەو کاتی ئەمریکا، مادلین ئالبرایت و نیگەرانی خۆمان دەربڕی بەنیسبەت بەرەوپێشنەچوونی مافی مرۆڤ لە تورکیا. بەداخەوە تورکیا ئەو دەرفەتەی لە کیسدا کە شێلگیربوونی خۆی نیشان بدات بۆ ئەوەی ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی خۆی بەنیسبەت OSCE لە ماوەی ١١ مانگی رابردوودا جێبەجێ بکات.

بێ ئاماژەکردن بە لیستی دوورودرێژی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤی تورکیا، لەوانە ئەشکەنجە، جێگای خۆیەتی بڵێین کە کارنامەی تورکیا دەربارەی جێبەجێکردنی رەهەندە مرۆڤیەکانی ئەرك و بەرپرسیارەتیەکانی OSCE لاواز بووە. کومیتەی پاراستنی رۆژنامەنووسان، بەڵگەنامەکانی ئەو راستیەی خستووەتەڕوو کە لانیکەم ٤٧ رۆژنامەنووسی تورکیا ـ کە زۆرترین ژمارەیە لە نێو وڵاتان لە سەراسەری جیهان ـ لە بەندیخانەدان. ٤ پارلمانتاری پێشووی سەربە حیزبی تازە قەدەخەکراوی "پارتی دیموکراتی گەل"(DEP) کە لایەنگری کوردەکانە، لەوانە لەیلا زانا هێشتا لە بەندیخانەدان. تورکیا هەڵمەتێکی دەستدرێژیکارانەی ئەنجام داوە بۆ قەلاچۆکردنی رێکخراوە نادەوڵەتیەکان لە ساڵی رابردوودا.

وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بەو ئەنجامە گەیشتووە کە کۆمەڵێك کێشەی جیدی مافی مرۆڤ لە تورکیا هەیە و ئەم پێشێلکارییانە تەنها سنووردار نییە بە باشووری رۆژهەڵات کە تێیدا تورکیا زیاتر لە ١٠ ساڵە لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) شەڕ دەکات.

جەنابی سەرۆك، هەفتەی رابردوو کۆنگرێس ڕێزی له زۆر پیرۆز، بارتۆلومیڤ[٦]، ڕێبەری باوەڕمەندانی ئورتودوکس[٧] له سەراسەری جیهان گرت. شوێنی ئوسقوفی ئەعزەمی مەسیحیەکانی جیهان که له ئیستانبوله ـ ئەو شاره که تورکیا پێشنیاری کردووه ببێ به خانەخێوی کۆبوونەوەی داهاتووی OSCE ـ تووشی گیروگرفتی زۆر بووه. ئوسقوفی ئەعزەم بەردەوام داوای ئیزنی له تورکیا کردووه که سمیناری ئورتودوکسەکان له دوورگەی هالکی[٨] سەرله نوێ بکاتەوه که له دەیەی ١٩٧٠وه به دەستی کاربەدەستانی تورکیا داخراوه، سەرەڕای ئەوەی که تورکیا بەگوێرەی OSCE بەرپرسیاره که"ڕێگه بدات به پەروەردەی تاکەکەسی ئایینی له ئینیستیتۆ گونجاوەکاندا". بالۆێزخانەی تورکیا لێره له واشنگتۆن ئەم سەردانەی(ئوسقوفی ئەعزەمی) به "دەرفەتێکی زۆر باش بۆ پتەو کردنی پەیوەندییه نزیکەکانی لێکتێگەیشتن، دۆستی و هاوکاری له نێو خەڵك- سەر به بیروبڕوا و ئەتنیکی جۆراوجۆر- وەسف کردووه". بەداخەوه دەوڵەتی تورکیا بەگوێرەی ئەم بیروبۆچوونه، لەگەڵ باوەڕمەندانی ئوسقوفی ئەعزەم و ئورتودوکس له تورکیا هەڵسوکەوت ناکات.

جەنابی سەرۆك، وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێ بەرەوپێشچوونی دیموکراسیەکی ڕاستەقینه له تورکیا بەگوێرەی پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادییه بنەڕەتیەکان تەشویق بکات. ئەوانه که چاوی خۆیان له حەنای پێشێلکارییه جیدی و بەردەوامەکانی مافی مرۆڤ بەستووه، کەندوکۆسپێن لەسەر ڕەوتی دیموکراسیزاسیون لەو وڵاته گرنگه. تورکیا بەهۆی ئەوەی له چوارڕێگای ئەوروپا، قەفقاز، ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی

---

[٦] His All Holiness Bartholomew
[٧] Orthodox believers
[٨] island of Halki

ناوەڕاستدا هەڵکەوتووە دەتوانێ دەوری سەرەکی لە پێشهاتەکان لە ئەورووپا و ئەولای ئەورووپا بگێڕێ. بەڵام بۆ ئەوەی تورکیا ببێ بە مۆدێلی دەورگێڕێکی کاریگەر و ئەرینی ـ هەروەها کە هەندێ کەس دەڵێن تورکیا دەتوانێ ببێ بە نموونە بۆ وڵاتانی ئاسیای ناوەڕاست ـ دەبێ بارودۆخی ناوخۆی وڵاتەکەی قایم و سەقامگیر بکات. بەپێچەوانەوە، گیروگرفتەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا تەنها ڕێگای چوونی تورکیا بۆ ناو ئەورووپا ئەستەمتر دەکات.

جەنابی سەرۆك، هەروەها دەبێ لەبیرمان بێت کە تورکیا بۆ OSCE نامۆ نییە و تورکەکان منداڵی ساوای OSCE نین. سەرۆك کۆماری ئێستای تورکیا، سولەیمان دمیرل، پەیمانی کۆتایی هلسینکی ١٩٧٥ ی واژۆ کردووە. ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە تورکیا ئەرکەکانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ جێبەجێ بکات کە لە ماوەی ٢٢ ساڵی ڕابردوودا بە ئازادی قبول کردووە. قازانج و پرستیژی خانەخۆێیکردن لە کۆبوونەوەی OSCE دەبێ بۆ ئەو دەوڵەتانە بێت کە پشتیوانی شێلگیرانەی خۆیان لە پرەنسیپ و ڕێوشوێنەکانی هلسینکی ـ بەتایبەت ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ ـ بە وتە و بە کردەوە نیشان داوە.

ئەمە شتێکی نوێ نییە لە OSCE دا. کاتێ کە لە ناوەڕاستی دەیەی ١٩٨٠ دەوڵەتی سۆفیەت وتی دەیەوێت ببێت بە خانەخێوی کونفرانسی مافی مرۆڤی هلسینکی، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و گەلێ لە وڵاتانی دیکە پێداگریان کرد کە پێش ئەوەی ڕازی بن بە پێشنیارەکەی "کرملین" [٩]، سۆفیەت دەبێ بارودۆخی مافی مرۆڤی باشتر بکات. ئەم سیاسەتە یارمەتی دا بە باشتربوونی بەرچاوی

---

[٩] Kremlin's proposal.

کارنامه‌ی مافی مرۆڤی تورکیا. ئێستا ئێمه ده‌بێ چاوه‌ڕوانیه‌کی وامان له تورکیای هاوپه‌یمانمان بێت. بۆ سه‌ره‌تا، ولاته یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مریکا ده‌بێ پێداگری له‌سه‌ر تورکیا بکات که پارلمانتاره به‌ندکراوه‌کانی DEP ، له‌وانه له‌یلا زانا و هه‌روه‌ها رۆژنامه‌نووسان و که‌سانی دیکه که به‌هۆی ده‌ربڕینی ناتوندوتیژانه‌ی بیروڕای خۆیان ده‌ستگیر کراون، ئازاد بکات و کۆتایی به لێپرسینه‌وه له‌گه‌ڵ کارمه‌ندانی پسپۆری پزشکی و NGO کان بهێنێت که یارمه‌تی به قوربانیانی ئه‌شکه‌نجه و پێشێلکارییه‌کانی مافی مرۆڤ ده‌ده‌ن. تورکیا ده‌بێ مادده‌ی ٨ ی یاسای دژه تیرور و ماده‌ی ٣١٢ ی یاسای سزادان و ماده‌کانی دیکه بسڕێته‌وه که پره‌نسیپی ئازادی راده‌ربڕین پێشێل ده‌که‌ن و به ته‌واوی رێز له مافی مه‌ده‌نی، سیاسی و کولتووری هاوولاتیانی تورکیا، له‌وانه ئه‌تنیکی کورد بگریت و لێپرسینه‌وه‌ی توندوتول له‌گه‌ڵ ئه‌و که‌سانه بکات که خه‌ڵکیان ئه‌شکه‌نجه کردووه، له‌وانه هێزه‌کانی ئاسایش.

هۆکاری سه‌ره‌کی بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌م نیگه‌رانیه و نیگه‌رانیه سه‌ره‌کیه‌کانی دیکه‌ی مافی مرۆڤ ، خواستی سیاسییه. پێشهاته‌کانی تورکیا له ماوه‌ی چه‌ند رۆژی رابردوودا، بارودۆخی خراپی مافی مرۆڤ له تورکیا نیشان ده‌دات. هه‌فته‌ی رابردوو "ئه‌سبه‌ر یه‌گمورده‌رلی" [١٠] به تاوانی لێدوان له ساڵی ١٩٩١ حوکمی زیاتر له ٢٣ ساڵ به‌ندیخانه‌ی له‌سه‌ر درا. بڕیاری خانه‌خێوی کردن له کۆبوونه‌وه‌ی داهاتووی OSCE پێویستی به هه‌ڵسه‌نگاندنی سه‌رجه‌م ده‌وڵه‌تانی ئه‌ندامی OSCE ، له‌وانه ولاته یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مریکا ده‌کات.

---

١٠ Esber Yagmurdereli

جەنابی سەرۆك، ئەم بڕیارنامەیە کە ئێمە دەیخەینەڕوو داوای ڕەتکردنەوەی یەکجارەی پێشنیاری خانەخێوی تورکیا لە کۆبوونەوەی OSCE ناکات، بەڵکو داوا لە وڵاتە یەککرتووەکانی ئەمریکا دەکات تاوتوێکردنی ئەم پێشنیارە ڕەت بکاتەوە هەتا ئەوکاتە کە تورکیا ئەو ئەرك و بەرپرسیارەتیانەی OSCE جێبەجێ نەکات کە بە کەیفی خۆی وەئەستۆی گرتووە، لەوانە چارەسەرکردنی گونجاوی ئەو نیگەرانیانە دەربارەی مافی مرۆڤ کە من ئەمڕۆ باسم کرد. بڕیارنامەکەی ئێمە داوا لە سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەکات تا ١٥ ی نیسانی ١٩٩٨ هەرچەشنە باشتربوونێکی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا ڕاپورت بدات. ئێمە بەتایبەت دەبێ پێداگری بکەین لەسەر جێبەجێکردنی باشتری پەیمانی کۆتایی هلسینکی و پەیماننامەکانی دیکەی OSCE .

جەنابی سەرۆك، بە کورتی ئاواتی تورکیا بۆ خانەخێوی کردن لە کۆبوونەوەی OSCE دەبێ ببەسترێتەوە بە هەنگاوەکانی دەوڵەتی تورکیا بۆ باشترکردنی بارودۆخی دڵتەزێنی مافی مرۆڤ لەو وڵاتە و تەنها بەڵێن و دروشم لەم پەیوەندییەدا بەس نییە.

جەنابی سەرۆك، نامەیەك لەم پەیوەندییەدا لە نێوان کموسیونی هلسینکی و وەزارەتی دەرەوە ئاڵوگۆڕ کراوە کە ئەمە دەقەکەیەتی:

کومسیونی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا

واشنگتۆن، دی سی، ١٥ ی تەموزی ١٩٩٧

بەڕێز خاتوون مادلین کوربیل ئالبرایت[11]، وەزیری دەرەوە

[11] Madeleine Korbel Albrigh

ئێمە دەمانەوێت دژایەتی شێلگیرانەی خۆمان دووپات بکەینەوە(و زیاتر شی بکەینەوە) بەنیسبەت ئەوەی تورکیا ببێت بە خانەخێوی کۆبوونەوەی، ڕێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا(OSCE) و داوا لە وەزارەتی دەرەوە(کە هاوڕایە لەگەڵ ئێمە) دەکەین کە رازی نەبێت بە پێشنیاری تورکیا بۆ ئەوەی کۆبوونەوەی داهاتوی OSCE لە ئیستانبول بەڕێوە بچێت. هەروەها بە بیروبۆچوونی ئێمە دانانی خشتەیەکی کاتیی لە قۆناخی پێشهاتەکانی ئێستای OSCE، پێویست نییە و پێشنیار دەکەین بەجیدی تاوتوێی ئەوە بکرێت کە ئایا بارودۆخ بەو وڵاتانە ڕێگا دەدات کە خانەخێوی کۆبوونەوەکەی OSCE بکەن یا نا؟

تشرینی دووەمی رابردوو، کۆماری تورکیا ـ کە یەکێ لە دەوڵەتانی ئەندامی راستەقینەی OSCE یە ـ سەرەتا پێشنیاری کرد ئیستانبول ببێت بە شوێنی بەڕێوەچوونی کۆبوونەوەی داهاتووی OSCE . ئەو کاتە ئێمە نامەیەکمان نووسی بۆ وەزیری دەرەوە، کریستۆفێر و داوامان لێکرد وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەم پێشنیارە رەت بکاتەوە. بەهەرحاڵ بڕیاردان لەسەر ئەم مەسەلەیە دوا خرا بۆ ئەوکاتە کە کۆبوونەوەی وەزیرانی ڕێکخراوی کوپنهاگن ـ کە دیاری کراوە ئەم کانوونی یەکەمە بەڕێوەبچێت ـ و "پەیمانی لیسبۆن" بانگهێشتەکەی تورکیا لەبەرچاو بگرێ.

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نابێ رازی بێت بە بەڕێوەچوونی کۆبوونەوەی OSCE لە تورکیا هەتا ئەوکاتە کە تورکیا پارلەمانتارانی بەندکراوی پارتی دیوکراتی گەل(DEP) و رۆژنامەنووسان و گیراوانی دیکە ئازاد نەکات، کە بەهۆی دەربڕینی ناتوندوتیژانەی بیروڕای خۆیان دەستگیر کراون و کۆتایی نەهێنێت بە لێپرسینەوە و ئازار و ئەزیەتدانی ئەو کارمەندە پسپۆڕە تەندروستیانە کە یارمەتی

دەدەن بە قوربانیانی ئەشکەنجە و پێشێلکارییەکانی دیکەی مافی مرۆڤ ، و دەست نەکات بە لێپرسینەوەی توندوتۆڵ لەگەڵ ئەو کەسانە ـ لەوانە هێزەکانی ئاسایش ـ کە بەرپرسیاری ئەشکەنجەی خەڵکن. لەمە زیاتر، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێ داوا لە دەوڵەتی تورکیا بکات کە هەنگاوی زیاتر هەڵبگرێت بۆ باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ، لەوانە هەڵوەشانەوەی ماددەی ٨ ی یاسای دژە تیرور و مادەی ٣١٢ ی یاسای سزا و یاساکانی دیکە کە پرەنسیپی ئازادی رادەربڕین پێشێل دەکەن و رێز گرتنی تەواو لە مافە مەدەنی، سیاسی و کولتوورییەکان کەمینە ئەتنییەکان، لەوانە کەمینەی کورد مسۆگەر بکات.

بەداخەوە هیچ نیشانەیەك بەدی ناکرێت کە تورکیا لە کاتی ناردنی نامەکەی ئێمە بۆ وەزارەتی دەرەوە لە ٨ ی مانگی رابردوو تا ئێستا، ئەرکەکانی خۆی بەنیسبەت رێوشوێنەکانی OSCE لە پەیوەندی لەگەڵ مافی مرۆڤ باشتر جێبەجێ کردبێت و سەرەڕای هەندێ ئاڵوگۆر لە یاسای تورکیا، راستییەکەی ئەوەیە کە ئەنانەت ئەم پێشنیارە نێوەنجیانە نەکەونووەتە بواری جێبەجێکردن بۆ باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا. تورکیا بەردەوام رێوشوێنەکانی OSCE بەتوندی پێشێل دەکات و ئەو گیروگرفتانە کە لێژنەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کۆبوونەوەی پێداچوونەوەی OSCE لە مانگی تشرینی دووەمی رابردوو خستوویەتیەڕوو، هەروا بەردەوامە. شاهیدە پسپۆڕەکان لە کۆبوونەوەی ئەم دواییەی کومسیون جەختیان کردووەتەوە لەسەر ئەشکەنجەی بەردەوام، بەڵگەمەند و بەرفراوان لە لایەن هێزەکانی ئاسایشی تورکیا و سەرنەکەوتنی دەوڵەتی تورکیا بۆ هەڵگرتنی هەنگاوی شێلگیرانە بۆ سەرڕاست کردنەوەی ئەم پێشێلکارییە توندانەی شەرت و مەرجەکانی OSCE و

یاسای مرۆڤیی نێونەتەوەیی. تەنانەت كەمكردنەوەی كاتی گیرانی ئەو كەسانە كە تاوانی تایبەتیان خراوەتە پاڵ، نەیتوانیوە پێش لە ئەشكەنجە بگرێت. راستیەكەی ئەوەیە كە ئەم ئاڵوگۆڕە تەنها لەسەر كاغەزدا ماوەتەوە و كاربەدەستانی توركیا بەگشتی خۆیانی لێدەبوێرن.

هەروەها كە یەكێ لە كاربەدەستانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا لە توركیا بینیویەتی و بۆ ئەندامانی كومسیونی هلسینكی باس كردووە، كەسی دەستبەسەركراو بەماوەی چەند رۆژ لە ژوری تاكەكەسیدا رادەگیرێت. كاربەدەستانی توركیا هەروەها بەردەوامن لە تۆماركردنی سكاڵا لەسەر ئەو كەسانە كە هەوڵ دەدەن یارمەتی قوربانیانی ئەشكەنجە بدەن، هەر وەك مەسەلەی "دوكتۆر تۆفان كوسە"[١٢].

سەرەڕای پێداچوونە بەسەر یاسای دژە تیرور، شەرت و مەرجەكانی ئەم یاسایە بەردەوام دژ بە نووسەران، رۆژنامەنوسان، بڵاوكەران، سیاسەتمەداران، موسیقازانان و خوێندكاران بەكار دەبردرێت. ئەوانە كە سكاڵا دژی ئەم كەسانە تۆمار دەكەن پشت بە مادەی ٣١٢ ی یاسای سزا دەبەستن كە"هاندانی رەگەزی یا دوژمنایەتی ئەتنیكی قەدەخە دەكات". پیاوانی سەر بە حكومەت بەردەوامن لە تۆقاندنی چاودێرانی مافی مرۆڤ . بەگوێرەی راپورتێك كە ئەم دواییانە كومیتەی پاراستنی رۆژنامەنووسان بڵاوی كردووەتەوە، ٧٨ رۆژنامەنوس لە سەرەتای ١٩٩٧ وە خراونەتە بەندیخانە كە زۆرترین رێژەیە لە نێو وڵاتانی جیهاندا.

گەلێ لە پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤ دژ بە كوردەكان ئەنجام دراوە كە بەگشتی و لە رووی سیاسیەوە داوای شووناسی كوردی خۆیان دەكەن. ناوەندەكانی لێكۆڵینەوە و

١٢Dr. Tufan Kose

کوولتووری کوردی لە مانگی حوزەیران لە لایەن پولیسەوە داخراون بۆ ئەوەی پێش لە فێرکردنی زمانی کوردی بگرن. لەمە زیاتر، ٤ پارلمانتاری پێشووی حیزبی دیموکراتی لایەنگری کوردەکان(DEP) کە ئێستا قەدەخە کراوە واتا لەیلا زانا، هاتیپ دیجلە، ئورهان دوغان و سەلیم سەداك کە ٣ ساڵ لە ١٥ ساڵ زیندانەکەیان تێپەڕ کردووە، هێشتا لە بەندیخانەی" ئولوجانلاری" [١٣]ئانکارا بەندکراون. یەکێ لەو تاوانانەی کە خراوەتە پاڵ لەیلا زانا ئەوەیە کە لە بەردەم کومسیونی هلسینکی ئامادە بووە.

کومیتەی پارێزەرانی مافی مرۆڤ نیگەرانی خۆیان دەربڕیوە بە نیسبەت مەسەلەی حەسەن دوغان[١٤] کە ئەندامی حیزبی دیموکراتی گەل(HAPEP) و پارێزەری مافی مرۆڤە کە هەر وەك گەلێ لە ئەندامانی دیکەی ئەم حیزبە دەستگیر کراوە و سکاڵای لەسەر تۆمار کراوە. دەوڵەتی تورکیا بەهەمان شێوە هەڵمەتێکی دەستدرێژیکارانە پەیڕەو دەکات بۆ قەڵاچۆ کردنی رێکخراوە نادەوڵەتیەکان، لەوانە ناوەندی مافی مرۆڤی تورکیا و کۆمەڵەی مافی مرۆڤ . کۆمەڵەی خەبات دژی لەسێدارەدان لە سەرەتای مانگی مایس داخراوە و هەروەها کونفرانسێکی ئاشتی داخراوە کە NGO نێونەتەوەییەکان و NGO کانی تورکیا پشتیوانیان لێدەکرد. نووسینگەکانی کۆمەڵەی مافی مرۆڤ لە دیاربەکر، مەلاتیە[١٥]، ئیزمیر[١٦]، قونیە[١٧] و ئورگا[١٨] هێرشیان کراوەتە سەر و داخراون.

---

[١٣]Ankara’s Ulucanlar Prison
Hasan Dogan [١٤]
Malatya. [١٥]
[١٦]Izmir
[١٧]Konya
[١٨]Urga

هەروەها کە خودی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە راپورتەکەی خۆیدا دەربارەی مای مرۆڤ لە تورکیا ئاماژەی پێکردووە: "دەوڵەتی تورکیا نەیتوانیوە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە ساڵی ١٩٩٥ باشتر بکات و لە ئەنجامدا کارنامەکەی هەر وەك خۆی ماوەتەوە و تەنانەت لە هەندێ رووەوە خراپتر بووە". لەکاتێکدا کە کاربەدەستانی مەدەنی تورکیا بەگشتی پابەندن بە یاسا و رێز لە مافی مرۆڤ دەگرن، هێزەکانی ئاسایش درێژە دەدەن بە ئەشکەنجە، بەکارهێنانی لەرادەبەدەری هێز و پێشێلکارییەکانی جیدی دیکەی مافی مرۆڤ . بەداخێکی زۆرەوە، رێبەرانی تورکیا، لەوانە سەرۆك کۆمار "دمیرل" ـ کە خۆی لە لایەن تورکیاوە پەیمانی کۆتایی هلسینکی ١٩٧٥ ی واژۆ کردووە ـ نەیانتوانیوە وەکو پێویست نیگەرانیە دێرینەکان بەنیسبەت مافی مرۆڤ برەوێننەوە.

جەنابی وەزیری دەرەوە، قازانج و پرستیژی خانەخێوی کردن لە کۆبوونەوەی OSCE دەبێ بەو دەوڵەتانە ببەخشرێت کە پشتیوانی خۆیان لە پرەنسیپ و رێوشوێنەکانی کومسیونی هلسینکی ـ بەتایبەت رێزگرتن لە مافی مرۆڤ ـ لە کردەوە و دروشمدا نیشان دابێ و بە لەبەرچاوگرتنی کارنامەی دلتەزێنی مافی مرۆڤ لە تورکیا، نابێ رێگە بەوە بدرێت کە ئەم وڵاتە ببێ بەخانەخێوی ئەم کۆبوونەوەیە.

لەوانەیە هەندێ کەس وا هەڵێنجاندن بکەن کە رێگەپێدان بە تورکیا بۆ ئەوەی ببێ بەخانەخێوی کۆبوونەوەی OSCE ، لەوانەیە لە رووی سیاسیەوە ببێ بە هاندەر بۆ ئەوەی تورکیا ئاڵوگۆڕی ئەرێنی لە رەفتاری خۆیدا ئەنجام بدات، بەڵام ئێمە لەسەر ئەم قەناعەتە نین، بەتایبەت بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە دەوڵەتی تورکیا لە ماوەی ئەم ٨ مانگەی پاش خستنەرووی پێشنیاری خانەخێوی لە کۆبوونەوەی OSCE نەیتوانیوە

بارودۆخی مافی مرۆڤ باش بکات. ئێمە وەبیرتان دەهێنینەوە کە تا ئێستا چەند کونفرانس لە ئاستی بەرزدا لە تورکیا بەڕێوەچووە بێ ئەوەی کاریگەرییەکی بەرچاوی بەسەر سیاسەت یا کردەوەکانی مافی مرۆڤی دەوڵەتی تورکیاوە هەبووبێ. تەنها بەڵێن بۆ باشترکردنی مافی مرۆڤ نابێ بەس بێت. ئاواتی تورکیا بۆ خانەخێوی لە کۆبوونەوەی OSCE دەبێ ببەسترێتەوە بەهەڵگرتنی هەنگاوی چڕوپڕ لە لایەن تورکیاوە بۆ باشترکردنی کارنامەی دڵتەزێنی مافی مرۆڤ لەو وڵاتە.

سپاستان دەکەین ئەگەر بیروبۆچوونەکانمان لەسەر ئەم مەسەلە گرنگە بە هەند وەربگرن و چاوەڕوانی وەڵامی ئێوەین.

لەگەڵ ڕێزمان

کریستۆفێر ھ ئیسمیت

هاوسەرۆکی کومسیونی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا

ئالفۆنس داماتۆ

سەرۆکی کومسیونی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا

* * *

وەزارەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

واشنگتۆن، دی سی، ١٣ ی ئابی ١٩٩٧

بەڕێز کریستۆفێر ھ ئیسمیت

هاوسەرۆکی کومسیونی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا، ئەنجوومەنی نوێنەران

من لە لایەن وەزیری دەرەوە وەڵامی نامەکەی ١٥ ی تەمووزی ئێوە دەدەمەوە دەربارەی نیگەرانیەکانتان بەنیسبەت ئەوەی لەوانەیە تورکیا ببێ بەخانەخێوی کۆبوونەوەی داهاتووی رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپا(OSCE).

وەزارەتی دەرەوە شەریکی نیگەرانیەکانی ئێوەیە دەربارەی کارنامەی مافی مرۆڤی تورکیا. دەبێ هەموو دەوڵەتانی بەشدار لە OSCE پابەندبن بە پرەنسیپەکانی پەیمانی کۆتایی هلسینکی و رێوشوێنەکانی دیکەی OSCE ، لەوانە رێزگرتن لە مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان. دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەردەوام سەرنجی داوە بە کێشەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا و داوای لە تورکیا کردووە کە ئەم کێشانە چارەسەر بکات و بە هیچ شێوەیەك چاوپۆشی نەکردووە لە ناتوانایی تورکیا ـ یا دەوڵەتانی دیکەی بەشدار لە OSCE ـ بۆ جێبەجێ کردنی رێوشوێنەکانی OSCE . بەهەرحاڵ OSCE ئامرازێکیشە بۆ چارەسەرکردنی کەموکوڕییەکانی مافی مرۆڤ.

هەروەها کە ئێوە لە نامەکەتاندا ئاماژەتان پێکردووە، مەسەلەی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا لە کۆبوونەوەی ئاڵوگۆڕی بیروڕای OSCE لە مانگی تشرینی دووەم خراوەتەڕوو و لە داهاتووشدا لە کۆبوونەوەگەلێکی وەهادا دەخرێتەڕوو هەتا ئەوکاتە تورکیا ئەوە نیشان بدات کە هەنگاوی چڕوپڕی هەڵگرتووە بۆ باشترکردنی کارنامەکەی مافی مرۆڤی. بەڕێوەچوونی کۆبوونەوەی OSCE لە تورکیا دەتوانێ دەرفەتێك بێ بۆ ئەوەی گوشار بخرێتە سەر تورکیا کە کارنامەی مافی مرۆڤەکەی باش بکات. هەروەها کە ئێوە لە نامەکەتاندا ئاماژەتان پێکردووە، دەوڵەتی تورکیا کۆمەڵێك هەوڵی داوە بۆ چارەسەرکردنی کێشە ناوچەییەکان لە رێگای هەڵگرتنی

كەندوكۆسپەكانی سەر ئازادی رادەربڕین و پەرەپێدانی چاكسازییە یاساییەكان كە ئەگەر بەتەواوی جێبەجێ بكرێت، كێشەی ئەشكەنجە هێدی هێدی چارەسەر دەكات. ئەم ئامرازانە تەنها هەنگاوی یەكەمە بۆ چارەسەركردنی كێشەكان. ئێمە بەتایبەت دڵخۆش بووین بە هەڵوێستی ئەرێنی دەوڵەتی نوێی توركیا ـ كە ١٢ ی تەمووز گەیشتووە بە دەسەڵات ـ بەنیسبەت چارەسەركردنی كێشەكانی مافی مرۆڤ . هەروەها كە ئێوە دەزانن، ٥٤ دەوڵەتی بەشدار لە OSCE ، ئەو مەسەلەیە تاوتوێ دەكەن كە كام دەوڵەت دەبێ ببێ بە خانەخێوی كۆبوونەوەكەی ئەم رێكخراوە، و هەروەك سەرجەم بڕیارەكانی OSCE ، هەر چەشنە بڕیارێك دەربارەی ئەم مەسەلەیە، لە رێگای دەنگدان ئەنجام دەدرێت كە دەرچوونی ئەم بڕیارنامەیەش ماوەیەك دەخایەنێت. لەهەمان كاتدا، وەزارەتی دەرەوە پێشوازی لە بیروبۆچوونەكانی ئێوە دەكات و نیگەرانیەكانی ئێوە دەربارەی شوێنی بەرێوەچوونی كۆبوونەوەی OSCE تاوتوێ دەكات. من پێشوازی لە هەوڵە بەردەوامەكانی ئێوە دەربارەی ئەم مەسەلەیە دەكەم و سپاسی نامە سودمەندەكەتان دەكەم. ئێمە سپاسی نامەكەتان دەكەین و هیواداریین كە ئەم زانیاریانە سودمەند بێت.

ئەگەر هەر چەشنە پرسیارێكی دیكەتان لەم پەیوەندییەدا هەبوو، بێ هیچ دوودڵیەك پەیوەندیان لەگەڵ بگرن.

لەگەڵ رێزمدا

باربارا لاركین[19]

جێگری وەزیری دەرەوە بۆ كاروباری كۆنگرێ

[19] Barbara Larkin

نامەی ١٥٣ کەس لە ئەندامانی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە بیل کلینتۆن، سەرۆك کۆماری ئەمریکا بۆ ئازادکردنی لەیلا زانا ٣٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٧

بەڕێز جەنابی سەرۆك کۆمار

ئێمە دەمانەوێت سەرنجی ئێوە بەرەولای بارودۆخی تراژدیکی لەیلا زانا رابکێشین که یەکەمین ژنی کوردە کە لە مێژوودا وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراوە. خاتوون زانا که دایکی دوو منداڵە، لە ئوکتوبری ١٩٩١ بە زۆرینەی دەنگ وەك نوێنەری شاری کوردنشینی دیاربەکر لە پارلمانی تورکیا هەڵبژێردرا. "زانا" لە ئاداری ١٩٩٤ لە ناو پارلمان لە لایەن کاربەدەستانی تورکیا دەستبەسەر کرا و دوابەدوای ئەوە بە تاوانی ئەو شتە کە کاربەدەستانی تورکیا وەك "لێدوانی جییاییخوازانە" ناویان لێدەبرد، ئازار و ئەزیەت درا و لە مافی ئازادی رادەربڕین بۆ داکۆکیکردن لە مافی گەلی کورد بێبەش کرا و لە دیسامبری ١٩٩٤ حوکمی ١٥ ساڵ بەندیخانەی بۆ بڕایەوە و ئیستاش لە بەندیخانەی ئانکارادایە.

یەکێ لەو تاوانانە کە خراوەتە پاڵ خاتوون زانا ئەوەیە کە ساڵی ١٩٩٣ لێرە لە واشینگتۆن لەبەرامبەر کومیسیونی هلیسینکی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئامادە بووە. بە باوەڕی ئێمە ئەوە زۆر زوڵمە کە هەرچەند کە خاتوون زانا لە سەر داوای ئەندامانی کۆنگرێس بەشداری لەم کومیسیونەدا کرد بەڵام ئەم بەشداریکردنە، بوو بە یەکێ لە هۆکارەکانی بەندکرانی ناوبراو.

هەوڵدانی خاتوون زانا بۆ ئاڵوگۆڕی دیموکراتیك لە تورکیا بە شێوەی ئاشتیخوازانە لە لایەن پارلمانی ئەورووپاوە ڕێزی لێگیراوە و بە تێکڕای دەنگ خەڵاتی ئاشتی"ساخارۆڤ"ی ساڵی ١٩٩٥ی پێبەخشیوە. لەمە زیاتر "ڕێکخراوی لیبۆرنی نیونەتەوەیی" و "ریکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ" نیگەرانی خۆیان لە چارەنووسی خاتوون زانا دەربڕیوە.

جەنابی سەرۆك کۆمار، تورکیا شەریکێکی گرنگی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە ، ئەندامی ناتۆیە و یەکێ لە وەرگرە سەرەکییەکانی یارمەتی بیانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، بەڵام هەڵسوکەوتی خراپ لەگەڵ هاووڵاتیانی کورد و نوێنەرە بەهەق هەڵبژێردراوەکانی ئەم خەڵکە قابلی قبووڵ نییە. خاتوون زانا بە هۆی ئەوەی بە زۆرینەی دەنگ لە لایەن هاووڵاتیانی کوردەوە وەك نوێنەری پارلمان هەڵبژێردراوە، ئەو ڕەوایەتییەی هەیە نوێنەرایەتی ئەو خەڵکە بکات بەڵام دەوڵەتی تورکیا هەوڵێکی بێویژدانانەی داوە بۆ ئەوەی پێش لە خانوون زانا بگرێت .

دەنگی خاتوون زانا نابێت کپ بکرێت . مەسەلەی خاتوون زانا تەنها یەکێ لەو نموونە زۆراندیە کە دەوڵەتی تورکیا کەڵك لە هێزی دەوڵەتی وەردەگرێت بۆ ئەوەی بەهۆی بیروباوەڕە سیاسییەکانیان، هەڵسەکەوتی خراپ لەگەڵ خەڵك بکات.

ئێمە داوا لە ئێوە و ئیدارەکەتان دەکەین مەسەلەی خاتوون زانا لەگەڵ پلەبەرزترین کاربەدەستانی تورکیا بخەنە بەرباس و داوای ئازادی دەستبەجێ و بێ شەرتومەرجی ناوبراو بکەن، بۆ ئەوەی ئێمە جارێکی دیکە لێرە لە وڵاتەکەمان پێشوازی لێبکەین.

لەگەڵ ڕێزماندا

ئەندامانی کۆنگرێس:

1- Rep. Neil Abercrombie (D-1st HI)
2- Rep. Gary Ackerman (D-5th NY)
3- Rep. Bob Andrews (D-1st NJ)
4- Rep. Howard Berman (D-26th CA)
5- Rep. Michael Bilirakis (R-9th FL)
6- Rep. Earl Blumenauer (D-3rd OR)
7- Rep. David Bonior (D-10th MI)
8- Rep. George Brown (D-42nd CA)
9- Rep. Sherrod Brown (D-13th OH)
10- Rep. Ken Calvert (R-43rd CA)
11- Rep. Walter Capps (D-22nd CA)
12- Rep. Julia Carson (D-10th IN)
13- Del. Donna Christian-Green (D-VI)
14- Rep. Bob Clement (D-5th TN)
15- Rep. James Clyburn (D-6th SC)
16- Rep, Jerry F. Costello (D-12th IL)
17- Rep. Christopher Cox (R-47th CA)
18- Rep. William Coyne (D-14th PA)
19- Rep. Michael Crapo (R-2nd ID)
20- Rep. Elijah Cummings (D-7th MD)
21- Rep. Randy Cunningham (R-51st CA)
22- Rep. Pat Danner (D-6th MO)
23- Rep. Danny Davis (D-7th IL)
24- Rep. Peter DeFazio (D-4th OR)
25- Rep. Diana DeGette (D-1st CO)
26- Rep. William Delahunt (D-10th MA)
27- Rep. Rosa DeLauro (D-3rd CT)
28- Rep. Ron Dellums (D-9th CA)
29- Rep. Peter Deutsch (D-20th FL)
30- Rep. Norman Dicks (D-6th WA)
31- Rep. John Dingell (D-16th MI)

32- Rep. Julian Dixon (D-32nd CA)
33- Rep. Lloyd Doggett (D-10th TX)
34- Rep. Eliot Engel (D-17th NY)
35- Rep. Anna Eshoo (D-14th CA)
36- Rep. Lane Evans (D-17th IL)
37- Del. Eni Faleomavaega (D-AS)
38- Rep. Sam Farr (D-17th CA)
39- Rep. Harris Fawell (R-13th IL)
40- Rep. Vic Fazio (D-3rd CA)
41- Rep. Bob Filner (D-50th CA)
42- Rep. Floyd Flake (D-6th NY)
43- Rep. Mark Foley (R-16th FL)
44- Rep. Barney Frank (D-4th MA)
45- Rep. Bob Franks (R-7th NJ)
46- Rep. Elizabeth Furse (D-1st OR)*
47- Rep. Sam Gejdenson (D-2nd CT)
48- Rep. Wayne Gilchrest (R-1st MD)
49- Rep. Benjamin Gilman (R-20th NY)
50- Rep. Gene Green (D-29th TX)
51- Rep. Luis Gutierrez (D-4th IL)
52- Rep. Tony Hall (D-3rd OH)
53- Rep. Jane Harman (D-36th CA)
54- Rep. Earl Hilliard (D-7th AL)
55- Rep. Maurice Hinchey (D-26th NY)
56- Rep. Peter Hoekstra (R-2nd MI)
57- Rep. Tim Holden (D-6th PA)
58- Rep. Darlene Hooley (D-5th OR)
59- Rep. Stephen Horn (R-38th CA)
60- Rep. Steny Hoyer (D-5th MD)
61- Rep. Jesse Jackson, Jr. (D-2nd IL)
62- Rep. William Jefferson (D-2nd LA)
63- Rep. Eddie Bernice Johnson (D-30th TX)
64- Rep. Marcy Kaptur (D-9th OH)

65- Rep. Sue Kelly (R-19th NY)
66- Rep. Joseph Kennedy II (D-8th MA)
67- Rep. Patrick Kennedy (D-1st RI)
68- Rep. Barbara Kennelly (D-1st CT)
69- Rep. Carolyn Kilpatrick (D-15th MI)
70- Rep. Ron Klink (D-4th PA)
71- Rep. Dennis Kucinich (D-10th OH)
72- Rep. Nick Lampson (D-9th TX)
73- Rep. Tom Lantos (D-12th CA)
74- Rep. James Leach (R-1st IA)
75- Rep. Sheila Jackson Lee (D-18th TX)
76- Rep. John Lewis (D-5th GA)
77- Rep. Ron Lewis (R-2nd KY)
78- Rep. Sander Levin (D-12th MI)
79- Rep. William Lipinski (D-3rd IL)
80- Rep. Nita Lowey (D-18th NY)
81- Rep. Zoe Lofgren (D-16th CA)
82- Rep. Carolyn Maloney (D-14th NY)
83- Rep. Thomas Manton (D-7th NY)
84- Rep. Edward Markey (D-7th MA)
85- Rep. Matthew Martinez (D-31st CA)
86- Rep. Robert Matsui (D-5th CA)
87- Rep. Carolyn McCarthy (D-4th NY)
88- Rep. Joseph McDade (R-10th PA)
89- Rep. Jim McDermott (D-7th WA)
90- Rep. James McGovern (D-3rd MA)
91- Rep. Cynthia McKinney (D-4th GA)
92- Rep. Michael McNulty (D-21st NY)
93- Rep. Martin Meehan (D-5th MA)
94- Rep. Carrie Meek (D-17th FL)
95- Rep. Robert Menendez (D-13th NJ)
96- Rep. George Miller (D-7th CA)
97- Rep. Patsy Mink (D-2nd HI)

98- Rep. Joe Moakley (D-9th MA)
99- Rep. James Moran (D-8th VA)
100- Rep. Constance Morella (R-8th MD)
101- Rep. Sue Myrick (R-9th NC)
102- Rep. Jerrold Nadler (D-8th NY)
103- Rep. Richard E. Neal (D-2nd MA)
104- Del. Eleanor Holmes Norton (D-DC)
105- Rep. David Obey (D-7th WI)
106- Rep. John Olver (D-1st MA)
107- Rep. Major Owens (D-11th NY)
108- Rep. Frank Pallone (D-6th NJ)
109- Rep. Michael Pappas (R-12th NJ)
110- Rep. William Pascrell (D-8th NJ)
111- Rep. Ed Pastor (D-2nd AZ)
112- Rep. Donald Payne (D-10th NJ)
113- Rep. Nancy Pelosi (D-8th CA)
114- Rep. John Porter (R-10th IL)*
115- Rep. Glenn Poshard (D-19th IL)
116- Rep. David Price (D-4th NC)
117- Rep. Deborah Pryce (R-15th OH)
118- Rep. Lynn Rivers (D-13th MI)
119- Rep. Steven Rothman (D-9th NJ)
120- Rep. Lucille Roybal-Allard (D-33rd CA)
121- Rep. Edward Royce (R-39th CA)
122- Rep. Bobby Rush (D-1st IL)
123- Rep. Loretta Sanchez (D-46th CA)
124- Rep. Bernard Sanders (I-VT)
125- Rep. Charles Schumer (D-9th NY)
126- Rep. Jose Serrano (D-16th NY)
127- Rep. David E. Skaggs (D-2nd CO)
128- Rep. Christopher Shays (R-4th CT)
129- Rep. Brad Sherman (D-24th CA)
130- Rep. Louise Slaughter (D-28th NY)

131- Rep. Christopher Smith (R-4th NJ)
132- Rep. Linda Smith (R-3rd WA)
133- Rep. Pete Stark (D-13th CA)
134- Rep. Louis Stokes (D-11th OH)
135- Rep. James Talent (R-2nd MO)
136- Rep. Karen Thurman (D-5th FL)
137- Rep. John F. Tierney (D-6th MA)
138- Rep. Esteban Torres (D-34th CA)*
139- Rep. Edolphus Towns (D-10th NY)
140- Rep. James Traficant (D-17th OH)
141- Rep. Jim Turner (D-2nd TX)
142- Del. Robert Underwood (D-GU)
143- Rep. Fred Upton (R-6th MI)
144- Rep. Nydia Velazquez (D-12th NY)
145- Rep. Peter Visclosky (D-1st IN)
146- Rep. Maxine Waters (D-35th CA)
147- Rep. Melvin Watt (D-12th NC)
148- Rep. Henry Waxman (D-29th CA)
149- Rep. Curt Weldon (R-7th PA)
150- Rep. Frank Wolf (R-10th VA)*
151- Rep. Lynn Woolsey (D-6th CA)
152- Rep. Albert Wynn (D-4th MD
153- Rep. Sidney R. Yates (D-9th IL)

(ئەو کەسانە کە هەستێرە لە سەر ناویان دانراوە، دەستپێشخەربوونە بۆ هەوڵی ناردنی ئەم نامەیە بۆ سەرۆك کۆماری ئەمریکا)

٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
شووناسی کورد لە تورکیا دەبێ بە فەرمی بناسرێت

بەڕێز فرانك پالۆن:

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت لەسەر مەسەلەیەك قسە بکەم: یەکەم دەبێ بڵێم کە هاوکارم لە ئەیالەتی کالیفورنیا، بەڕێز "شیرمەن"[١] باسی دو مەسەلەی کرد کە منیش دەمەوێت بە کورتی ئاماژەی پێبکەم.

بەڕێز "شیرمەن" باسی ئەوەی کرد کە زانکۆی کالیفورنیا لە لوس ئانجلیس(UCLA) کورسی توێژینەوە تورکیەکانی کردووەتەوە کە خەرجەکەی دەوڵەتی تورکیا دابینی دەکات. منیش هەر وەك جەنابی "شیرمەن" نیگەرانی توندی خۆم دەردەبڕم بەنیسبەت ئەوەی وڵاتیك وەك تورکیا کەڵکی خۆاپ لەم زانکۆ سەرەکیە خاوەن پرستیژە وەربگرێت. لە ئەیالەتی "نیوجیرسی"ش کە من نوێنەریی، بارودۆخێکی هاوشێوە هەیە و زانکۆی پرینسیتۆن[٢] بەرنامەیەکی توێژینەوەی دامەزراندووە کە دەوڵەتی تورکیا خەرجەکەی دابین دەکات. لە ئەنجامدا ئەو زانیارییانە کە بۆ ئەم بەرنامەی توێژینەوەیە کەڵکی لێوەردەگیرێت لە بنەڕەتدا حاشا لە کۆمەڵکوژی ئەرمەنیەکان دەکات، چونکە مێژووی ئیمپراتوری عوسمانی و کۆماری تورکیا لە بنەمادا حاشا لە ڕوودانی ژینوسایدی ئەرمەنیەکان دەکات.

Mr. Sherman [١]

[٢] Princeton University

من ـ و هەروەها بەڕێز "شیرمەن" ـ لەوە نیگەرانین کە بە دامەزرانی ئەم کورسیانە یا ئەم بەرنامە توێژینەوانە لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی وڵاتی ئەمریکا، لەوانە لە زێدی خۆم لە پرینسیتۆن، دەوڵەتی تورکیا لەم بەرنامە توێژینەوانە کەڵك وەردەگرێت بۆ ئەوەی لە بنەمادا حاشا لە مێژوو و راستیەکانی ژینوسایدی ئەرمەنیەکان بکات. لە راستیدا ئەمە هەلپەرەستییەکی گوستاخانەیە و هەوڵدانێکی گوستاخانەیە لە لایەن دەوڵەتیکی بیانیەوە بۆ ئەوەی زانکۆیەکی ئەمریکی بەکاربهێنێت بۆ نکوڵیکردن لە ژینوسایدی نەتەوەی ئەرمەن کە لە مێژوودا سەلمێندراوە.

دەوڵەتی تورکیا بەم کارەی خۆی، کورسی زانستی دانەمەزراندووە، بەڵکوو ئەمە تەنها و تەنها پڕوپاگەندایە. ئەمە وەك ئەوە وایە کە دەوڵەتی ئاڵمانیا داننەنێت بە ئەنجامەکانی هولوکاست[٣] لە بەرنامە توێژینەوەییەکانی نازییەکان لە زانکۆیەکی ئەمریکیدا. تەنیا جیاوازی نێوان ئەم دووانە لەوەدایە کە ئاڵمانیا لانیکەم بەرپرسیارەتیەکانی هۆلوکاستی وەئەستۆ گرتووە و داوای لێبووردنی لە خەڵکی جولەکە کردووە. بەڵام دەوڵەتی تورکیا مێژوویەکی دیکەی بۆ خۆی دارڕشتووە و هەر لە بنەمادا حاشا لەوە دەکات کە شتێ بە ناوی ژینوسایدی ئەرمەن رووی دابێت.

من تەنها دەمەوێت ئەمڕۆ پەیوەست بم بە کۆمەڵگای ئەرمەنی لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ ئەوەی داوا لە کاربەدەستانی UCLA بکەم کە بە هەمان شێوە کە من نزیکەی ساڵێ لەمەو پێش لە زانکۆی پرینسیتۆن کردم ، پێش

[٣] وشەی هۆلۆکاست بە واتای سووتاندنە و لە ئەدەبیاتی سیاسیدا بەو شاڵاوە دەگوترێت کە نازییەکان بە سەرکردایەتی هیتلەر بۆ قەڵاچۆکردنی جوولەکەکان لە کاتی جەنگی دووەمی جیهانی بەڕێوەیان برد کە تێیدا بە میلیۆنەها جولەکە لە کۆرەکاندا سووتێنران. (وەرگێڕ)

لە هەوڵی تورکیا بۆ سەرگەرمکردنی جوانانی ئەمریکا لە ڕێگای پروپاگەندای ریوزنیویست[٤] لە ژێر ناوی"توێژینەوەی زانستی" بگرن. ئێمە دەبینین کە دەوڵەتی تورکیا رۆژبەرۆژ زیاتر خەرجی مادی ئەم بەرنامە توێژینەوانە یا کورسیانە لە زانکۆ جۆراوجۆرەکانی ئەمریکا دابین دەکات بە ئامانجی ئەوەی لە بنەرەتدا حاشا لە ژینوسایدی ئەرمەنیەکان بکات.

هەروەها کە بەرێز "شیرمەن" و هاوکاری دیکەمان لە ئەیالەتی کالیفورنیا، بەرێز باب فیلنێر[٥](کە خۆی هۆکاری سەرەکی ئەم هەوڵەیە) ئاماژەیان پێکرد، گروپێ لە کوردەکانی ئەمریکا چەند رۆژێکە لەسەر پلەکانی بینای کۆنگرێس مانیان لە خواردن گرتووە بۆ ئەوەی تراژیدیای بەردەوام لە ناوچە شاخاوییەکانی کوردستان زەق بکەنەوە کە تێیدا دەوڵەتی تورکیا بە هەمان شێوە کە نکۆڵی لە ژینوسایدی ئەرمەنیەکان دەکات، هەوڵ دەدات نە تەنها کوردەکان تاك تاك بکوژێت بەڵکوو لە مافی قسەکردن بە زمانەکەیان، فێربوونی کولتوورەکەیان و پەروردە بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکان بێ بەشیشی کردوون. ئەم مانگرتنە کە لە لایەن پشتیوانانی خەڵکی تورکیا، لەوانە

---

[٤] ئەم دەستەواژەیە لە ریشەی لاتینی Revisere وەرگیراوە و لە ئەدەبیاتی سیاسیدا بە واتای بەریان بەرەو پێداچوونەوە بەسەر بیروبۆچوونەکاندایە. لە بنەڕەتدا ئەم دەستەواژەیە بۆ بیروبۆچوونەکان و رێبازە سیاسییەکانی سوسیالیستەکانی کۆتایی سەدەی ١٩ و سەرەتای سەدەی ٢٠ بەکاردەبرا کە پێداچوونەوەیان بە سەر هەندێ لە بیروبۆچوونەکانی کارل مارکس دەربارەی خەبابەتی چینایەتی و داهاتووی سەرمایەداری کرد و لە باتی شۆڕشخوازی، لایەنگری ئاڵوگۆڕی بەرەبەرە و ئارام لە سەرمایەداری بەرەو سوسیالیزم بوون.(وەرگێڕ)

[٥] Bob Filner

چالاکی مافی مرۆڤ ، خاتوون کامیرۆن پۆرتێر[٦] که هاوسەری نوێنەری بلیمەتی ئەیالەتی ئیلونویز، بەڕێز "جان پورتێر"[٧]-ە، بەرێکخستن کراوه. من تەنها دەمەوێت ستایشی لەخۆبردوویی، ئازایەتی و بەرخۆدانی ئەم مانگرتووانه بکەم که سەرەڕای ساردبوونی هەوای واشنگتۆن، هێشتا کۆڵیان نەداوه.

هەینی رابردوو من هاوڕێ لەگەڵ گروپێك له هاوکارانم له هەر دوو ئەنجوومەنی نوێنەران و ئەنجوومەنی پیران لەگەڵ مانگرتووان و پشتیوانەکانیان دیدارمان کرد. ئەو رۆژه کۆنگرێسمەن "شیرمەن" و کۆنگرێسمەن "فیلنێر" لەگەڵ من بوون. هەموو رۆژێك که ئێمه له پاڵ ئەم مانگرتووانەدا تێپەر دەبین که خۆیان کردووه به قوربانی بۆ ئاشتی و مافی مرۆڤ، ئەو کەسه باوێژدانانەمان وەبیر دێتەوه که داکۆکی له بارودۆخی دژواری کورد دەکەن و دژی ئەو دەوڵەتانه هەڵوێست دەگرن که دەیانچەوسێننەوه، بەتایبەت دەوڵەتی کۆماری تورکیا.

جەنابی سەرۆك، بەتایبەت دەمەوێت ئاماژه بەوه بکەم که هەروەها که ئێمه له لایەن خەڵکەوه هەڵبژێردراوین بۆ ئەوەی کارێکیان بۆ ئەنجام بدەین، هیوادارم خاتوون لەیلا زانا لەبیر نەکەین که له لایەن خەڵکەکەیەوه وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراوه، بەڵام مافی ئەوەی نییه داکۆکی له خەڵکەکەی بکات و یەکێ له گەورەترین قوربانیانی سیاسەته زاڵمانه، نامەعقوڵه، دژه کوردەکانی دەوڵەت تورکیایه.

---

[٦] Cameron Porter

[٧] Mr. John Porter

جەنابی سەرۆك، من تەنها دەمەوێت پشتیوانی بکەم لە ئەندامانی ئەم ئەنجوومەنە و هەر کەسێك کە هاوخەمە لەگەڵ ئامانجە بنەڕەتیەکانی خاتوون لەیلا زانا و ئەو کەسانە کە لە دەرەوەی ئەم بینایە مانیان لە خواردن گرتووە و گەلی سەرکووتکراوی کورد لە تورکیا . شووناسی کورد دەبێ بە فەرمی بناسرێت، دەبێ رێگەبدرێت بە قسە کردن و نووسین و خوێندن بە زمانی کوردی، دەبێ سەرجەم مافە کولتوورییەکان ببخشرێ بە کورد، دەبێ سەرجەم ئەو مافانە کە یاسای بنەڕەتی دایناوە، بدرێ بە حیزبە سیاسیە کوردەکان و لێبوردنێکی گشتی دەربکرێت بۆ سەرجەم بەندکراوە سیاسیەکان.

جەنابی سەرۆك، ئەو ڕووداوانە کە ئەمڕۆ ئێمە لە کوردستاندا دەیبینین، بەچەند شێوە لە شێوەکان، پێشەکیەکە بۆ هەمان ئەو ژینوسایدە کە تورکەکان دژ بە گەلی ئەرمەنی لە ٨٠ ساڵ لەمەوبەر ئەنجامیان دا.

جارێکی دیکە وەبیرتان دەهێنمەوە کە بارودۆخی کوردستان نموونەیەکی دیکەی ئەو شێوە رەفتارەیە کە تورکیا بە درێژایی مێژوو لەگەڵ گەلی ئەرمەنی و گەلانی دیکە کردووەیە و دەبێ رابوەستێت.

٧ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

کێشەی کورد له ناوخۆی تورکیایه بەڵام دەوڵەتی تورکیا هەوڵ دەدات له دەرەوەی سنوورەکانی چارەسەری بکات

بەڕێز ستینی هۆیەر، نوێنەری ئەیالەتی مریلەند:

جەنابی سەرۆك، له ماوەی ئەم چەند رۆژەی رابردوودا، تورکیای هاوپەیمانی ناتۆ و دۆستی وڵاته یەکگرتووەکانی ئەمریکا دیسان هێرشی کردووەتەوە سەر عێراق. ئەم داگیرکارییه که پێشێلکردنی سیاسی نێونەتەوەییه، به رواڵەت دژی گریلا کوردەکان ئەنجام دەدرێت که دژی تورکیا خەباتی چەکداری دەکەن بەڵام له راستیدا ئەم هەڵمەته سەربازییانەی تورکیا بووەته هۆی کوژرانی ژمارەیەکی یەکجار زۆر له خەڵکی مەدەنی و ئاوارەبوونی ژمارەیەکی زۆر له خەڵك و دژواربوونی بارودۆخی ئابووری و زیاتربوونی پشتیوانی خەڵکی ناوچه له گریلاکان. لەکاتێکدا که سوپای تورکیا پاش هەموو هێرشێك رادەگەیەنێت که گریلاکانی لەناو بردووه ، پاش ماوەیەك دیسان بەم بیانووه هێرش دەکاتەوە سەر خاکی وڵاتیکی دیکه.

ئەم داگیرکارییه دواییەی تورکیا، شەپۆلێك نیگەرانی نوێی دروست کردووه. ئێستا زیاتر له سێ هەفتەیه هێزەکانی تورکیا بەتوندی پشتیوانی له پارتی دیموکراتی کوردستان(PDK) دەکەن که چەند ساڵه سەرقاڵی شەڕێکی خوێناوییه لەگەڵ رکابەرەکەی، یەکێتی نیشتمانی کوردستان(PUK). راپورته بەفراوانەکان نیشان دەدات که تورکیا کنوانسیونه نێونەتەوەییەکان پێشێل دەکات و کەڵك له ناپاڵم و

بومبی هێشوویی وهردهگرێت. PUK برێكی بهرچاو یارمهتی ماددی له وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا وهردهگرێت، كهوابوو له كردهوهدا توركیای هاوپهیمانمان هێرش دهكاته سهر حیزبێك كه دهوڵهتی وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا یارمهتی ماددی دهدات. پرسیار دهكهم بۆ دهوڵهتی ئێمه دان بهم ناتهباییهدا نانێت و لهوه گرنگتر بۆ دهوڵهتی ئێمه بێ دهنگه له كاتێكدا كه توركیای هاوپهیمانمان چهكوچۆڵه سهربازییهكانی وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا بهكاردههێنێت و دهستدرێژی دهكاته سهر"ههرێمی دژهفڕین"(له باكووری عێراق كه وڵاته یهكگرتووهكان دروستی كردووه) بۆ كوشتنی خهڵكی مهدهنی و گوندهكانیان كاول دهكات لهم ههرێمه بهناو"ئارامهدا".

جهنابی سهرۆك، توركیا له پاڵ وڵاته یهكگرتووهكانی ئهمریكا و بهریتانیا له"ڕهوتی ئانكارا"دا بهشداری كردووه بۆ كۆكردنهوهی دو لایهنه كورده نهیارهكه لهسهر مێزی وتووێژ، بهڵام پشتیوانیی سهربازی توركیا له KDP كۆتایی به ههموو هیوایهك دێنێت كه ئهم دهوڵهته بتوانێ وهك هێزێكی ئاشتیخوازی بێ لایهنی ناوچهیی كار بكات. لهمه زیاتر بهرنامهكانی توركیا بۆ دروستكردنی"ههرێمی قهڵخان" له ناو خاكی كوردستانی عێراق به لانیكهم ٨ ههزار سهربازهوه، سهراسهری ناوچه ناسهقامگیر دهكات و ڕێگا بۆ دهستێوهردانی عێراق، ئێران و سوریا خۆش دهكات.

جهنابی سهرۆك، داوا دهكهم سهروتارێكی ڕۆژنامهی *واشنگتۆن پوست* له ژێر ناوی"پێش ئهوهی توركیا بچێته ڕیزی ئهوروپا" بخرێته بهر دهستی هاوكارانم كه "جیم هوگلاند[1]" یهك شهممهی ڕابردوو، ٢ ی تشرینی دووهمی ١٩٩٧ بڵاوی كردووهتهوه و

[1] Jim Hoagland

کۆمەڵێك پرسیاری خستووەتەڕوو دەربارەی مەنتیقی سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان لەم ناوچەیە.

جێگای داخ و پەژارەیە کە تورکیا هەوڵ دەدات لە دەرەوەی سنوورەکانی، وەڵامی کێشەی کورد بداتەوە لەکاتێکدا کە لەراستیدا دەبێ ئەم مەسەلەیە لە ناوخودا چارەسەر بکات. ١٥ میلیون کورد لە تورکیا لە کاتی دامەزرانی تورکیای نوێ لە ١٩٢٣ تا ئێستا سەرکووت دەکرێن. لەوکاتەوە تا ئێستا ٢٨ راپەڕینی سەرەکی کوردی لەو وڵاتە رووی داوە کە دواییینیان راپەڕینی(PKK)یە کە لە ساڵی ١٩٨٤وە دەستی پێکردووە و بووەتە هۆی کوژرانی ٣٠ هەزار کەس. بەگوێرەی سەرچاوەکانی دەوڵەتی تورکیا، ٣١٨٥ گوندی کوردنشین چۆڵ کراون و زیاتر لە ٣ میلیون کەس لە باشووری رۆژهەڵات، ئاوارەی شوێنەکانی دیکەی ئەم وڵاتە بوونە.

سەرەڕای توندوتیژبوونی ئەم کێشەیە، تورکیا ناهێڵێت رێکخراوی خاچی سووری نێودەوڵەتی لە ناوچەی نەهامەتی لێدراوی(باشووری رۆژهەڵات) چالاکی بکات. ئەم کێشەیە بووەتە هۆی ئەوەی هەر ساڵ بیلیونەها دولار لە تورکیا خەرج بکرێت و هیوای پێشکەوتنی ئابووری کە بۆ ناوچەی کوردنشین زۆر پێویستە، لە ناو بردووە.

جەنابی سەرۆك، رژێمی تورکیا دەبێ دیموکراسیە لاوازەکەی بەهێز بکات وەگەرنا کێشەی کورد و مەسەلە گرنگەکانی دیکە دەگەنێت و ناهێڵێت تورکیا بەرەو ئەورووپا بچێتە پێش. رێبەرانی سەربازی و مەدەنی تورکیا بەردەوام رایانگەیاندووە کە دەیانەوێت کێشەکانی مافی مرۆڤ چارەسەر بکەن. بەڵام کێشەکان هێشتا هەر لە جێگای خویدایە و هەوڵەکان بۆ چاکسازی کەمترە لەوەی کە راگەیاندنە گشتیەکان باسی دەکەن. لەگەڵ ئەمەشدا دەوڵەتی ئێمە وەك رابردوو درێژە دەدات بە بازرگانی

کردن لەگەڵ تورکیا و لەبواری ئاسایشدا بایی بیلیونها دولار، یارمەتی دەدات بە ئانکارا و نیشانە روولەزیادبووەکانی ناسەقامگیری تورکیا لە رووی سیاسییەوە پشتگوێ دەخات. پشتیوانییەکی نایەکسانی وەها لە جێی خۆیدا نییە، بەهۆی ئەوەی سوپا و لایەنە نادیموکراتیەکانی تورکیا بەهێز دەکات و ئەو پەیامە دەنێرێت کە دەوڵەتی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بێ لەبەرچاوگرتنی کارنامەی لاوازی مافی مرۆڤی تورکیا، پشتیوانی لە دەوڵەتی تورکیا دەکات.

جەنابی سەرۆك، گروپێك لە کورد و ئەرمەنیەکان، لەوانە خاتوون کاترین کامیرۆن پورتێر[٢] لەبەردەم بینای کۆنگرێس مافیان لە خواردن گرتووە بۆ ئەوەی پێشێلکاری مافی مرۆڤ لە تورکیا پروتستۆ بکەن. ئەوان بە تەواوی لەسەر ئەو بڕوایەن کە دەوڵەتی ئێمە تا ئێستا بێ دەنگ بووە لەبەرامبەر پێشێلکاری روو لە زیادبووی دیموکراسی لە تورکیا. یەکێ لە هۆکارە سەرەکیەکانی نارەزایەتی ئەم مانگرتووانە، زیندانیبوونی بەردەوامی چوار پارلمانتارە کوردەکەیە کە یەکێکیان لەیلا زانایە کە یەکێ لە تاوانەکانی ئەوەیە کە لە بەردەم کومسیونی هلسینکی ئامادە بووە. هەموو حیزبە سیاسیە کوردەکان لە تورکیا سەرکوت دەکرێن، لەکاتێکدا کە دەبێ بیرورا سیاسیەکانی کوردەکان لەبەرچاو بگیردرێت، دەبێ رێگە بە حیزبە کوردە ناتوندوتیژەکان بدرێت لە ژیانی سیاسیدا بەشداری بکەن، نابێت تاکەکان بەهۆی دەربڕینی بیرورای خۆیان بخرێنە بەندیخانە و دەوڵەت وەك هەڕەشە چاو لە دەربڕینی بیرورا بکات. دەبێ مشتومڕ و دیالوگی ئازاد هەبێت.

---

[٢]Kathryn Cameron Porter

جەنابی سەرۆك، هێمایەکی دیموکراتیکی دیکە، ئازادی میدیاکانە. لە ۲۱ تشرینی یەکەم کومیتەی پاراستنی رۆژنامەنووسان(CPJ) راپورتێکی لە ژێر ناوی"دەریای پڕ لە دوورگەی ئاناتولی" بلاو کردەوە کە تێیدا چارەنووسی ۷۸ رۆژنامەنووسی خستووەتەڕوو کە بە تاوانی رادەربڕین خراونەتە بەندیخانە. CPJ کە توێژینەوەیەکی وردو دروستی ئەنجام داوە و پێش لە بلاو کردنەوە، ئەم راپورتەی نیشانی دەوڵەتی تورکیای داوە، لە ئەنجامی راپورتەکەدا دەڵێت لە ۳ساڵی رابردوودا، هەر ساڵ لە تورکیا زیاتر لە هەر وڵاتیکی دیکە، رۆژنامەنووس خراونەتە بەندیخانە.

داکوکیکارانی مافی مرۆڤ و چالاکانی ئاشتیخوازی کوردیش لەگەڵ ئازار و ئەزیەت، بەندیخانە و کردەوەی لەوەخراپتر روبەڕوو بوونەتەوە. هەر ئەم هەفتەی دواییە یاووز ئونەن[3] و ئاکین بیرداڵ[4] کە دوو رێبەری چالاکی مافی مرۆڤ لە ئاستی نێونەتەوەییدان، و "ئەحمەد تورك" (کە کوردە) تۆمەتی ئەوەیان خراوەتە پاڵ کە راپورتێکیان بۆ ئاپورای خەڵك خوێندووتەوە دەربارەی وردەکارییەکانی رسوایی پەیوەندی بەردەوامی کاربەدەستانی تورکیا لەگەڵ گروپە"مرۆڤکوژەکان". ئەم کەسانە حوکمی سێ ساڵ بەندیخانەیان لەسەر دراوە. لە ۲۰ ی تشرینی یەکەم چالاکی بەناوبانگی ئاشتی، "ئەسبەر یەگموردەرلی" حوکمی ۲۲ ساڵ بەندیخانەی لەسەر درا. لە ۲۱ ی تشرینی یەکەم ،سەرۆك و ۷ کەس لە کارگێڕانی کۆمەڵەی مافی مرۆڤ (HRA) حوکمی ۱ تا ۲ ساڵ بەندیخانەیان لەسەر درا بە تاوانی لێدوان لە هەفتەی مافی مرۆڤ لە ساڵی

[3] Yavuz Onen
[4] Akin Birdal

١٩٩٦ . لەم ساڵ‌ەنەی دواییدا، ٢٠ لقی HRA داخراون، لەوانە سەرجەم لقەکانی که خزمەتی کۆمەڵگای کوردیان له باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دەکرد.

ئازادی رادەربڕین تەنها یەکێ لەو بوارانەیە کە تورکیا پێشێلی دەکات و ئەرکەکانی خۆی بەنیسبەت مافی مرۆڤ جێبەجێ ناکات. NGO ناوچەییەکان، رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ و وەزارەتی دەرەوەی خۆمان بەو ئەنجامە گەیشتوون کە ئەشکەنجە لە تورکیا هەروا بەردەوامە و تەنها ژمارەیەکی کەم لەو کەسانە کە تۆمەتبارەکانیان ئەشکەنجە کردووە، دادگایی کراون. هەفتەی رابردوو لێژنەی دادوەری کە سەرۆکایەتی دادگایەکی نێونەتەوەیی دەکرد، ئەو پولیسەی تاوانبار نەکرد کە ١٤ جوانی ـ کە هەندێکیان تەمەنیان ١٣ ساڵ بووە ـ ئەشکەنجە کردبوو.

جەنابی سەرۆك، من هاوڕێ لەگەڵ ١٦٠ کەس لە هاوکارانم نامەیەکمان واژۆ کردووە کە تێیدا داوای ئازادکردنی پارلمانتارە بەندکراوەکانمان کردووە. لانیکەم هیچ نەبێت وەك ئەندامی ئەنجوومەنێکی هەڵبژێردراوی یاسادانەر، ئێمە دەبێ داوا بکەین هاوکارەکانمان لە تورکیا ئازاد بکرێن چونکە لەگەڵ عەقڵدا ناگونجێت کە لە کۆمەڵگایەکی دیموکرات، یاسادانەرەکان بخرێنە بەندیخانە بەهۆی داکۆکی کردن لە مافی خەڵکەکەیان. داوا لە هاوکارانم دەکەم ئەم نامەیە واژۆ بکەن و سەردانی ئەو کەسانە بکەن کە لە سەر پلەکانی ئەم بینایە مانیان لە خواردن گرتووە.

هەروەها من هاوڕێ لەگەڵ هاوکارانم لە کومسیونی هلسینکی، بڕیارنامەیەکمان ئامادە کردووە کە دەربڕی هەستی کۆنگرێسە دەربارەی ئەوەی کە نابێ تورکیا وەك خانەخێوی کۆبوونەوەی داهاتووی رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا

هەڵبژێردرێت. هەتا کاتێك کە تورکیا درێژە بدات بە پێشێلکردنی یاسای نێونەتەوەیی و ئەرك و پرەنسیپەکانی OSCE ، نابێ وەك خانەخێوێکی گونجاو بۆ کۆبوونەوەیەکی مافی مرۆڤ هەڵبژێردرێت.

جەنابی سەرۆك، قازانجی خانەخێوی لە کۆبوونەوی OSCE دەبێ بەو وڵاتە بدرێت کە لە کردەوە و لە دروشمدا پشتیوانی شێلگیرانەی خۆی لە پرەنسیپ و رێوشوێنەکانی هلسینکی نیشان دابێ، بەتایبەت رێزگرتن لە مافە بنەرەتیەکانی مرۆڤ.

٩ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ - ئەنجوومەنی نوێنەران
لەیلا زانا ئازاد بکەن

بەڕێز جان ئێدوارد پۆرتێر:

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ دەمەوێت ئەوپەڕی توڕەیی خۆم نیشان بدەم بەنیسبەت ڕەفتاری تورکیا لەگەڵ پارلمانتارێکی هەڵبژێردراو. لەیلا زانا کە پارلمانتارێکی کوردە کە بە هەق لە لایەن خەڵکی ناوچەکەیەوە هەڵبژێردراوە، بە تاوانی دەربڕینی بیروڕا و بیروبۆچوونە سیاسیەکانی دەستگیر کراوە و لە بەندیخانەدایە. لەراستیدا خاتوون زانا ئەوەندە ئازایەتی و جەسارەتی هەبوو کە بیروڕاکانی خۆی لە کۆبوونەوەیەکی کومسیونی ئاسایش و هاوکاری ئەورووپا لێرە لە واشنگتۆن دەربڕێ. گرتن و دادگایی کردنی خاتوون زانا تاوان دژی دیموکراسی و ئازادییە.

٣ هەفتەیە گروپێك لە کوردەکان و ئەرمەنیەکان لەبەرامبەر بینای کۆنگرێس مانیان لە خواردن گرتووە بۆ پروتستۆ کردنی زیندانی کردنی لەیلا زانا. یەکێ لەم مانگرتووانە دوێنێ ناچار بوو واز لە مانگرتنەکەی بێنێ، بەهۆی ئەوەی بارودۆخی تەندروستی زۆر خراپ بوو.

هەفتەی ڕابردوو زیاتر لە ١٥٠ کەس لە هاوکارانم و من نامەیەکمان نارد بۆ سەرۆك کۆمار، کلینتۆن و داوامان لێکرد داوا لە تورکیا بکات لەیلا زانا ئازاد بکات. بەهەرحاڵ بەداخەوە دەبێ بڵێم کە هیوایەکی زۆرم بەوە نییە کە دەوڵەتی ئێمە ئەم داواکارییە بە هەند وەربگرێت. ئیدارەی ئێمە ـ هەر وەك ئیدارەی پێشوو ـ سیاسەتی

پشتگوێ خستنی پێشێلکردنی توندی مافی مرۆڤ له لایه‌ن ده‌وڵه‌تی تورکیا په‌یڕه‌و ده‌کات و ته‌نها له‌سه‌ر کاغه‌ز باسی که‌موکوڕییه‌کانی دیموکراسی تورکیا ده‌کات. له هه‌فته‌ی رابردوودا من و گه‌لێ له هاوکارانم لێره ئه‌وپه‌ڕی توڕه‌یی خۆمان له پێشێلکردنی مافی مرۆڤ له چین(صین) ده‌ربڕی. بۆ ئێمه ئه‌م چاوه‌ڕوانییه‌مان له وڵاتیك وه‌ك تورکیا ـ که به‌رواڵه‌ت وڵاتیکی رۆژئاوایی، ئه‌وروپایی و دموکراته ـ نییه که هه‌مان جۆره کێشه‌ی مافی مرۆڤی هه‌یه که چین هه‌یه‌تی. مه‌سه‌له‌ی له‌یلا زانا نیشان ده‌دات که ئه‌مڕۆ ئازادی راده‌ربڕین، ئازادی بیروڕا و ئازادی نه‌یارێتی سیاسی به هه‌مان ئه‌ندازه که له چین مه‌ترسیداره، له تورکیاش مه‌ترسیداره. تورکیا هاوپه‌یانی نزیکی ئێمه‌یه، ئه‌ندامی ناتۆیه و وڵاتیکی ئه‌ورووپاییه. بۆ ئێمه ره‌خنه له چین ده‌گرین به‌ڵام هیچ چاوه‌ڕوانیه‌کمان له تورکیا نییه؟ ئه‌م دووڕوییه ده‌بێ کۆتایی پێبێت.

مه‌سه‌له‌ی شه‌رماوینتر ئه‌وه‌یه که ده‌وڵه‌تی تورکیا کۆتایی به سه‌رکووتی گه‌لی کورد له نێو وڵاتی خۆیدا ناهێنێت. ئه‌وه سێ هه‌فته‌یه تورکیا بێ فه‌رق و جیاوازی هێرش ده‌کاته سه‌ر گونده کوردنشینه‌کانی باکووری عێراق. تورکیا ده‌ڵێت ته‌نها به شوێن PKK داده‌چێت بۆ باکوری عێراق به‌ڵام راستیه‌که شتێکی دیکه‌یه. به‌کارهێنانی ناپاڵم و بومبی هێشوویی دژی خه‌ڵکی مه‌ده‌نی له باکووری عێراق، به‌ڵگه‌یه‌کی حاشاهه‌ڵنه‌گره که تورکیا له هه‌وڵه سه‌ربازییه بیرلێنه‌کراوه‌که‌ی بۆ قه‌ڵاچۆ کردنی کورده‌کان، ده‌ست له هیچ ناپارێزێت. من شه‌رم ده‌که‌م که بڵێم ده‌وڵه‌تی ئێمه ـ که هه‌مان ئه‌و ده‌وڵه‌ته‌یه که سه‌راسه‌ری کۆمه‌ڵگای نێونه‌ته‌وه‌یی خسته‌گه‌ڕ کاتێ که هه‌مان ئه‌و کورده‌کانه که‌وتنه‌به‌ر هێرشی سه‌دام حوسه‌ین ـ هیچ ره‌خنه‌یه‌ك له‌م ره‌فتاره نایاساییه‌ی تورکیای هاوپه‌یمانمان ناگرێت، له باتی ئه‌وه ئێمه رێگامان به

تورکیا داوه که به کەیفی خۆی هەوڵەکانی ئێمه هەڵبوەشێنێتەوه بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەی نێوان گروپه کوردەکان له باکووری عێراق. ولاّته یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەرپرسیارەتی ئەخلاقی هەیه که دژی ئەم جۆره رەفتارانه رابوەستێت، چ لەلایەن تورکیاوه بێت، چ لەلایەن "چین" وه. هیوادارم که هاوکارانم هاورێ لەگەڵ من تورەیی خۆیان دەربڕن بەنیسبەت کردەوه دەستدرێژیکارانەکانی تورکیا له ناوخۆ و دەورەبەری سنوورەکانی و هەروەها تورەیی خۆیان دەربڕن بەنیسبەت سیاسەتی"چاوتان له خراپییەکان ببەستن"ی دەوڵەتەکەی ئێمه.

بەڕێز فیلنێر:

جەنابی سەرۆك، چەند کەسێك له کوردەکان مانیان له خەوتن گرتووه بۆ ئاشتی و مانیان له خواردن گرتووه بۆ زەقکردنەوەی سەرکوتی گەلی کورد. من تەنها به یەك هۆ هەڵساوم قسه بکەم، ئەویش ئەوەیه که هاوخەمی خۆم دەربڕم لەگەڵ مانگرتووان و پشتیوانی خۆم دەربڕم له خەباتی گەلی کورد بۆ ئازادی، دادپەروەری و مافی چارەی خۆنووسین. سەمبولی ئەم خەباته، پارلمانتاری به دیموکراسی هەڵبژێردراو و رێبەری بەندکراوی کورد، "لەیلا زانا"یه.

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ له تورکیا خەڵکی کوردی مەدەنیی بێ گوناه به کۆمەڵ دەکوژرێن، هەموو گوندە کوردنشینەکان کاول دەکرێن و میلیونەها کورد ناچار دەکرێن زێدی خۆیان بەجێ بهێڵن و ئاوارەی ئەو شارانه بن که رێژەی بێکاری و هەڵواسینی ئابووری زۆر له سەرەوەیه. سەراسەری ناوچەی باشووری رۆژهەلاّتی تورکیا کاول کراوه و له رووی ئابوری و مرۆڤییەوه بووه به ناوچەیەکی نەهامەتیلێدراو. دیاره ئەم بارودۆخه نابێ قبوڵ بکرێت. ئەمه هۆشدارییەکه بۆ

وڵاتێك كە كەڵك لە چەکەکانی ئەمریکا وەردەگرێت بۆ ئەنجامدانی ئەم تاوانانە. نابێ جارێکی دیکە چەکەکانی ئەمریکا دژی کوردەکان یا هەرکەسێکی دیکە بەکاربرێت، هەروەها کە ئەم چەکانە لە شاری کەوناری هەڵەبجە بەکار برا و لە ئەنجامدا ٥ هەزار کوردی مەدەنی کە زۆربەیان ژن و منداڵ بوون، بە گازی کیمیایی کوژران. جارێکە دیکە نابێت شتێکی وەها روو بدات.

لەیلا زانا ژیانی خۆی تەرخان کردووە بۆ چارەسەربوونی ئاشتیخوازانە و دادپەروەرانە و کۆتاییپێهاتن بە کێشەی کورد. هیوادارم کە هاوکارانم چاو لە بەسەرهاتی ئەو بکەن کە وانەی خۆپێگەیاندن، گەشەی سیاسی، قارەمانیەتی و ئازایەتییە. دەوڵەتی تورکیا لەوە دەترسێ کە لەیلا زانا لە هەوڵەکانی بۆ ئاشتی زۆر بچێتە پێش ، هەر بۆیە ئێستا لەگەڵ تاوانبارە مرۆڤکوژەکان لە یەك ژووردا خستوویەتیە بەندیخانە بەڵام قەد ناتوانێت وێنەی لەیلا زانا، قسەکانی لەیلا زانا، ئازایەتی لەیلا زانا و بەسەرهاتە سەمبولیکەکەی بەند بکات.

هەنگاوێك لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەڵگیراوە بۆ ئازادی لەیلا زانا. من و ١٤٣ کەس لە هاوکارانم لە کۆنگرێس نامەیەکمان ناردووە بۆ سەرۆك کلینتۆن و داوامان لێکردووە کە داوای ئازادی دەستەبەجێ و بێ شەرت ومەرجی لەیلا زانا لە بەندیخانە بکات. ئێستا لە چاو رابردوودا ژمارەیەکی زۆرتر لە ئەندامانی کۆنگرێس پشتیوانی لە لەیلا زانا و گەلی کورد دەکەن. بێ گومان کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئێستا زۆرتر ئاگاداری بارودۆخی دژواری گەلی کوردە و هاوسۆزترە لە گەڵیان.

کوردەکان لە ئێران، عێراق، سوریا و هەروەها تورکیا وەك هاوولاتی پلە دوو دەژین و مافە بنەڕەتیەکانی ژیان، ئازادی و شادمانییان لێ زەوت کراوە. بەڵام بەهۆی خەباتی ئیلهامبەخشی لەیلا زانا و هەزاران کوردی دیکە، سەرکووتی کەمینەی کورد رۆژی لە رۆژان کۆتایی پێدێت. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە زۆر باشترە کە کەڵك لە شێوەگەلی ئاشتیخوازانە وەربگیردرێت و کۆتایی بەم توندوتیژییە لە مێژینەیە بێت. کەوابوو ئێمە دەبێ لەیلا زانا لە باوەش بگرین لەبەر ئەوەی نە لە رێگای توندوتیژی، بەڵکو لە رێگای چالاکی ئاشتیخوازانە و دیموکراتیك ژیانی خۆی بۆ گەلی کورد خستووەتە ناو مەترسی.

کەوابوو جەنابی سەرۆك من سەری رێز و نوازش دادەنوێنم لە بەرامبەر ئەو کەسانەی کە ئەمرۆ بۆ پشتیوانی لە ئازادی لەیلا زانا مانیان لە خواردن گرتووە و بە دەوڵەتی تورکیا دەڵێم: "بە ناوی مرۆڤایەتی لەیلا زانا ئازاد بکە".

پێویستی دادگایی کردنی ڕێبەرانی ڕژێمی عێراق و تورکیا له دادگای نێونەتەوەیی تاواندا

١٤ ی تشرینی دووەمی ١٩٩٧ – ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز "گیلمەن":

جەنابی سەرۆك ئەم بڕیارنامەیە کە ئەمڕۆ لە بەر دەستی ئێمەدایە واتا بڕیارنامەی ١٣٧ ی کۆنگرێس کە من و نوێنەری ئەیالەتی "ئیلۆنۆیز" و هاوسەرۆکی کومیتەی مافی مرۆڤ ، بەڕێز "پۆرتێر" خستومانەتەڕوو، هەستی کۆنگرێس دەردەبڕێت بە نیسبەت پێویستی دەستبەجێ پێکهێنانی دادگای نێونەتەوەیی تاوانەکان بۆ دادگایی کردنی سەدام و ئەندامانی ڕێبەرایەتی ڕژێمی عێراق بە تاوانی دژی مرۆڤایەتی. دەمەوێت سپاسی بەڕێز "پۆرتێر" بکەم بۆ ڕێبەرایەتییەکەی لەپەیوەندی لەگەڵ ئەم مەسەلە گرینگەدا. پێویستی پێکهێنانی ئەم دادگایە دوای ڕووداوەکانی ئەم دواییە زۆرتر بووە. بڕیارنامەی ١٣٧ ئاماژە بەوە دەکات کە سەدام حوسەینی دیکتاتور مافی هاووڵاتیانی عێراقی پێشێل کردووە، لەوانە لەسێدارەدانی سەرەڕۆیانە، ئەشکەنجە، ڕەفتاری زاڵمانە و نامرۆڤایانە، دەستگیر کردن و زیندانی کردنی سەرەڕۆیانە و بێ سەروشوێنی کردنی خەڵك.

سەدام حوسەین هەوڵی داوە خەلکی کوردی عێراق لە ڕێگای چەکی کیمیایی لە ناو ببات، عەشیرەتە سوننەکانی ڕۆژئاوای عێراقی سەرکوت کردووە، کلیساو گوندەکانی ئاشووری و کەلدانیەکانی کاول کردووە، تورکمانەکانی لەسێدارە داوە و شیعەکانی بە

كۆمەڵ كوشتووه. سەدام هەروەها درێژه بە لە ناوبردنی ژینگەی شارستانی كەوناری "مارشی عەرەبی" دەدات. رەفتارە درندانەكانی سەدام تەنها هاووڵاتیانی عێراق ناگرێتەوە، ئێمە رۆژە تاریكەكانی جەنگی كەنداو لە بیر ناكەین كە سەدام كوێتی داگیر كردبوو و خەڵكی بێ گوناهی كوێت بە ماوەی چەند مانگ بە بارمەتە گیرابوون. چارەنووسی پتر لە ٦٠٠ كوێتی كە لە كاتی شەڕی كەنداو بە دیل گیراون هێشتا نادیارە و دەوڵەتی عێراق هیچ حیسابێكیان بۆ ناكات.

كەوابوو بڕیارنامەی ١٣٧ هەستی كۆنگرێس دەردەبڕێت بۆ شەرمەزاركردنی پێشێل كردنی مافی مرۆڤ لەلایەن دەوڵەتی عێراق و ئیدانەی سەرپێچی عێراق دەكات لە جێبەجێ كردنی رێكەوتننامە نێونەتەوەییەكانی مافی مرۆڤ كە واژۆی كردوون.

ئەم بڕیارنامەیە هەروەها پشتیوانی دەكات لە پێكهاتنی دادگای تاوانە نێونەتەوەییەكان بۆ دادگایی كردنی سەدام و دارودەستەكای و داوا لە سەرۆك كۆمار و وەزیری دەرەوی ئەمریكا دەكات چالاكانە كار بكەن بۆ پەسەند كردنی بڕیارنامەیەك لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەكگرتووەكان بۆ پێكهێنانی دادگای تاوانی نێونەتەوەیی بۆ عێراق. داوا لە هاوكارانم دەكەم بە تەواوی پشتیوانی لەم بڕیارنامەیە بكەن.

بەڕێز" هاستینگز[١]"، نوێنەری ئەیالەتی" فلۆریدا":

سپاسی بەڕێز "پۆرتێر" دەكەم بۆ هەوڵەكانی بۆ ئامادەكردنی ئەم بڕیارنامە بەوەختە و هەروەها سپاسی نوێنەری ئەیالەتی ئیندیانا، بەڕێز "هامیلتۆن" دەكەم بۆ دەربڕینی هەستی ئێمە لە رێگای ئەم بڕیارنامە تایبەتەوە.

---

[١]Mr. HASTINGS

ئێمە دژی ئەم بڕیارنامەیە نین. منیش پەیوەست دەبەم بە سەرۆکی کۆنگرێس بۆ شەرمەزارکردنی عێراق بە هۆی پێشێلکردنی توندی مافی مرۆڤ . ئەوانەی کە ئەم تاوانانەیان ئەنجام داوە دەبێ لە دادگای تاوانی نێونەتەوەیی دادگایی بکرێن، هەروەها کە ئەم بڕیارنامە بەدروستی ئاماژەی پێکردووە. بەڵام پرسیاری من و گەلێ لە هاوکارانم ئەوەیە کە ئایا ئەم بڕیارنامەیە ئەوەندە کاریگەری هەیە. بڕیارنامەکە داوای دادگایی کردنی سەدام دەکات لە دادگایەکی نێونەتەوەییدا بەڵام پێمان ناڵێت ئێمە لێرەوە چۆن دەتوانین شتێکی وابکەین. نیگەرانی سەرەکی من ئەوەیە کە ئەم بڕیارنامە کۆمەڵێك چاوەڕوانی دروست دەکات، بەتایبەت لە کوێت بۆ ئەوەی ئەم دادگایە پێکبێت بەڵام ئێمە تا ئێستا بەکردەوە نەمانتوانیوە دادگایەکی وا پێکبهێنین. بە هەرحاڵ من بەتەواوی پشتیوانی لەم بڕیارنامەیە دەکەم. ئەم بڕیارنامەیە داوا لە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەکات کار بکات بۆ پەسەندکردنی بڕیارنامەیەك لە نەتەوە یەگرتووەکان بۆ پێکهاتنی دادگای تاوانی نێونەتەوەیی بۆ عێراق. هیوادارم ئێمە بەردەوام هەوڵ بدەین بۆ ئەوەی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەم ئەرکە جێبەجێ بکات.

"خاتوون فۆرس[3] ":

جەنابی سەرۆك، من پشتیوانی لەم بڕیارنامەیە دەکەم. ئەوەی کە من دەمەوێت بیڵێم ئەوەیە کە هەموو خەباتێك بۆ مافی مرۆڤ بەرپرسیارێتی و قوربانی دەوێت. ئەمڕۆ گروپێکی تازا لە مانگیراوانی کورد بۆ شەرمەزارکردنی پێشێلکردنی مافی کوردەکان لەلایەن دەوڵەتی تورکیا مانیان گرتووە. ئێمە دەبێت بڕیارنامەیەکیش لە پەیوەندی

---

[3] Ms. FURSE

لەگەڵ پێشێل کردنی مافی کوردەکان و مافی ئەندامانی پارلمانی تورکیا کە لەلایەن کوردەکانەوە هەڵبژێردراون، پەسەند کەین.

دەمەوێت ئەو نامەیە وەبیری هاوکارانم بهێنمەوە کە ١٠٣ کەس لە ئەندامانی کۆنگرێس واژۆیان کردووە و ناردراوە بۆ سەرۆك کۆمار کە تێیدا ئاماژە بە بارودۆخی زۆر خراپی سیاسەتمەداری کوردی تورکیا "لەیلا زانا" کراوە کە لەلایەن خەڵکەکەیەوە وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراوە بەڵام بەتاوانی پێشێل کردنی یاسای تورکیا ئێستا لە بەندیخانەدایە.

تەنها تاوانی لەیلا زانا ئەوە بووە کە بە زمانی کوردی قسەی کردووە و قسە کردنیش مافی هەموو پارلمانتاریکە، هەروەها کە من ئەمرۆ قسە لە سەر مافی مرۆڤ دەکەم. ئێمە لە نامەکەماندا بۆ سەرۆك کۆمار ئاماژەمان بەوە کردووە کە یەکێ لەو تاوانانەی کە خراوەتە پاڵ "لەیلا زانا" ئەوە بوو کە لە ساڵی ١٩٩٣ لە سەر بانگهێشتی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سەردانی واشنگتۆنی کردووە. ئێمە تورەیی خۆمان لەوە دربڕی کە هەر چەند کە "لەیلا زانا" لەلایەن کۆنگرێسەوە بانگهێشت کرابوو بەڵام لە ئاکامی چالاکیەکانیدا خرایە بەندیخانە. ئەمرۆ ئێمە بەتوندی داوا لە حکوومەتی ئەمریکا دەکەین کار بکات بۆ ئازادی ئەیلا زانا و چاوێك بخشێنێت بە بارودۆخی زۆر خراپی خەڵکی کورد لە تورکیا. من رۆژێکی دیکە نامەیەکەم لەلایەن نوێنەری ئەمریکا لە نەتەوە یەکگرتووەکان و ئەندامی پێشووی کۆنگرێس، بەرێز" بیل ریچاردسۆن[٤]" بەدەست گەیشت کە تێیدا ئاماژە بەو کرابوو

[٤] Bill Richardson

كە فایلی "لەیلا زانا" یەكێ لەو چوار فایلانەیە كە تەسلیمی كۆمیسیونی مافی مرۆڤی ئەوروپا كراوە.
جەنابی سەرۆك، ئێمە دەبێ ویژدانی ئەمریكا لە سەر ئەو خەڵكە چڕ بكەینەوە كە ئەمڕۆ بۆ دەربڕینی هاوخەمی خۆیان لەگەڵ هاووڵاتیانی (كورد) مانیان گرتووە، چ ئەوانەی ناو توركیا چ ئەوانەی ناو عێراق . بە تایبەت دەمەوێت سەرنجتان بەرەولای ئەو هاووڵاتیە ئازانە رابكێشم كە بڕیاریان داوە ژیان وتەندروستی خۆیان بخەنە ناو مەترسی و مان بگرن بۆ دەربڕینی هاوخەمی خۆیان لەگەڵ خاتوون" زانا" و سیاسەتمەدارانی دیكەی كورد كە لە توركیا خراونەتە بەندیخانە .
سپاسی سەرۆكی كۆنگرێس دەكەم كە ڕێگەی پێدام باسی ئەم مەسەلەیە بكەم، ئەمە مەسەلەیەكە كە پەیوەندی بە مافی كوردەكانەوە هەیە هەروەها كە بڕیارنامەی ١٣٧ پەیوندی بە مافی خەڵكی عێراقەوە هەیە. ئەركی ئێمەیە(وەك ئەندامانی كۆنگرێس و هاووڵاتی گەورەترین وڵاتی دیموكراسی جیهان) كە باسی پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤ بكەین، چ ئەم پێشێلكارییە لەلایەن دوژمنەكانمانەوە كرابێت چ لەلایەن دۆستەكانمانەوە. سپاسی نوێنەری ئەیالەتی فلۆریدا، بەڕێز" هاستینگز" دەكەم كە كاتی خۆی دا بە من و سپاسی هەوڵە زۆرەكانی دەكەم بۆ داكۆكیكردن لە مافی مرۆڤ و هەروەها سپاسی نوێنەری ئەیالەتی نیوریورك، بەڕێز " گیلمان" دەكەم كە داكۆكی دەكات لە مافی مرۆڤ لەم كۆنگرێسە.
پێموایە هەمووومان دەبێ پێكەوە هەوڵ بدەین بۆ ئازادی ئەم سیاسەتمەدارە كوردانە كە لە توركیا خراونەتە بەندیخانە و داكۆكی لە مافی خەڵكەكەی خۆیان دەكەن. كەوابوو ئەمڕۆ من هاوخەمی خۆم لەگەڵ ئەم مانگرتووانە دەردەبڕم. هەندێك جار

دەبیسم هەندێ کەس دەڵێن"بەڵێ ئەمانە تروریستن". من ئەو کاتەمە دێتەوە یاد کە بە "نیلسۆن ماندیلا" لە باشووری ئەفریقایان دەگوت"تروریست"، تروریستێك کە جەنگاوەری ئازادیشە. ئەم سیاسەتمەدارە کوردە بەندکراوانە داوای ئازادی خەڵکەکەیان دەکەن.

بەڕێز "پۆرتێر":

بەلەبەرچاوگرتنی ئەو شتانەی کە ئێستا لە عێراق روودەدات ئەم بڕیارنامەیەی بەردەستمان ناتوانێت بڕیارنامەیەکی بەرۆژ بێت. جارێکی دیکە سەدام حوسەین سیمای راستەقینەی خۆی وەك دیکتاتورێکی دڵڕەق نیشان دا کە دەیەوێت هەموو کارێك بکات بۆ ئەوەی لە دەستی گەمارۆکان و پشکنینەکانی چەکە کۆمەڵکوژەکان رزگاری بێت. جەنابی سەرۆك بەداخەوە من لە سەردەمێکدا گەورە بووم کە سەردەمی دیکتاتورە دڵڕەقەکان(هیتلەر، موسولینی و ئیستالین) بوو. ئەمانە کەسانێك بوون کە تاوانگەلی بەزمان نەهاتوویان دژی خەڵکی خۆیان و کەمینەکانی خۆیان ئەنجام دا. رژێمی عێراقیش لە شێوەی هەمان حکومەتی ئاڵمانیای نازی، ئیتالیای فاشیست و یەکێتی سۆفیەتی کومونیستی ژێر دەسەڵاتی ئێستالینە. ئێمە دەبێت هەر ئێستا سەدام حوسەین رابوەستێنین، دەبێ گۆشەگیری بکەین و دڵنیابین لەوەی کە جیهان پەی بە سروشتی ئەم رژێمە دڵڕەقە بردووە. ئێمە دەبێ دڵنیابین لەوە کە سەدام حوسەین و هەموو ئەندامانی دارودەستەکەی وەك تاوانبارانی جەنگ و کەسانێك کە تاوانی دژی مرۆڤایەتیان ئەنجام داوە، بناسرێن. من خۆشحاڵم کە یەکێ لە پشتیوانە سەرەکییەکانی ئەم بڕیارنامەیە بووم بۆ سپاردنی سەدام بە دەستی دادپەروەری بە هۆی ئەو تاوانانە کە دژی خەڵکی عێراق و هاوولاتیانی ولاتانی دیکە ئەنجامی داوە ،

لەوانە خەڵکی ئەمریکا. کوردەکان، عەرەبە مارشەکان، کەمینەی ئاشووری، ئەندامانی کۆنگرێسی نیشتمانی عێراق و دیلە کویتیەکانی جەنگ، تەنها چەند نمونەیەك لە قوربانیانی سەدام و رژێمە دڵڕەقەکەینی.

جەنابی سەرۆك، سەدام چەکی کیمیایی دژی خەڵکی خۆی بەکار هێناوە. لە ساڵی ۱۹۸۸ ، ۸ هەزار کورد لە هەڵەبجە لە ئەنجامی هێرشی سەدام بە چەکی کیمیایی(کە خۆی بەرهەمی هێنابوو*) کوژران. ئێستا ئێمە لە عێراقداین و هەوڵ دەدین ئەوە روون بکەینەوە کە ئایا ئەم چەکانە لە عێراقدا ماون و بەتایبەت چەکی کیمیایی VX کە هەروەك کیمیایی "سارین°" دەتوانێ خەڵك بکوژێت بە هەمان شێوە کە کوردەکانی عێراقی لە هەڵەبجە کوشت. بە بیروبۆچوونی من سەدام بێ هیچ گومانێك تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی دژی ئاشتی ئەنجام داوە و یاساکانی مافی مرۆڤی بە توندی پێشێل کردووە. ئەگەر ئەمرۆ تەنها یەك کەس لە جیهاندا هەبێت کە هەق بێ بدرێتە دەستی دادپەروەری، ئەو کەسە سەدام حوسەینە.

من پیرۆزبایی ئەم بڕیارنامەیە دەکەم لە هاوکارانم و داوا لە هەموویان دەکەم تەڤلی من بن بۆ ئەوەی پەیامێکی بەهێز بنێرین بۆ سەدام حوسەین و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی دەربارەی ئەوە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تاوانەکانی سەدامی لە بیر نەکردووە و ئێمە بە بەرپرسیاری دەزانین بۆ ئەم پێشلکارییانە و داوای دادپەروەری دەکەین بۆ قوربانیەکانی.

---

* ناڵێت ئەمریکا و ئەوروپا ئەم چەکیان پێدابوو- وەرگێڕ

°sarin

جەنابی سەرۆك، هەر ئێستا چەند كوردێك لە سەر پلەكانی بینای كۆنگرێس مانیان لە خواردن گرتووە، ٢٥ رۆژە ئەم كوردانە بۆ ئازادكردنی لەیلا زانا مانیان لە خواردن گرتووە كە پارلمانتارێكی كوردی توركیایە كە لە ساڵی ١٩٩١ وەك ئەندامی پارلمان هەڵبژێردرا و لە ١٩٩٣ سەردانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكای كرد بۆ شایەتیدان لە بارەی پێشێلكردنی مافی كەمینەی كورد لە توركیا و لە بەرامبەر كومیتەیەكی هەمیشەیی كۆنگرێس و كومیتەی مافی مرۆڤی كۆنگرێس شایەتی دا. لەیلا زانا پاش ئەوەی گەڕایەوە بۆ وڵاتەكەی لە لایەن دەوڵەتی توركیاوە لە پۆستەكەی لابرا، دەستبەسەر كرا ، بەتاوانی خیانەت دادگایی كرا و حوكمی ١٥ ساڵ زیندانی بەسەردا سەپا تەنها بە تاوانی ئەوەی كە هزری خۆی هێناوەتە سەر زمان و لە بەرامبەر كۆنگرێسی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكادا شایەتی داوە.

جەنابی سەرۆك، ئێستا توركیا و عێراق بەیەكەوە هێرش دەكەنە سەر كوردەكان لە باكووری عێراق. توركیا بە دەیان هەزار سەربازی تایبەت سنووری عێراق دەبەزێنێ و بە بومبای ناپاڵم و هێشوویی هێرش دەكاتە سەر كوردەكانی خۆی كە لە توركیا هەڵهاتوون. عێراقیش لەو لاوە هەروا دەكات. هەردوویان ئێستا كوردەكانی خۆیان دەچەوسێننەوە. هەمووی ئەو وڵاتانەی كە كورد تێیدا دەژین واتا ئێران و عێراق و توركیا و سوریا كەمینەی كورد دەچەوسێننەوە. هەموویان كوردەكان دژی یەكدی هان دەدەن و هەوڵ دەدەن بەم شێوەیە سەركوتیان بكەن و هەموویان بە خەڵكی كورد دەڵێن "تروریست"، لە كاتێكدا كە كوردەكان تەنها داوای مافە سەرەتاییەكانی خۆیان دەكەن و تەنها خۆیان لە بەرامبەر چەوساندنەوەدا دەپارێزن.

جەنابی سەرۆك ئەم چەوساندنەوەیە دەبێ کۆتایی پێبێت. کورد تیرۆریست نیە. لەوانەیە هەندێ کەس لە سەر ئەو باوەڕە بن کە ئیللا کوردەکان تروریستن بەڵام کوردەکان تروریست نین. کوردەکان تەنها داوای مافی خۆیان دەکەن، ئەو مافەی کە دەوڵەتی تورکیا، دەوڵەتی ئێران، دەوڵەتی سوریا و رژێمی سەدام حوسەین لە عێراق، لێیانی زەوت کردووە. ئەو دەوڵەتانە تروریستن کە کوردەکان سەرکووت دەکەن، ئەو دەوڵەتانە تروریستن کە مافە سەرەتاییەکانی کوردەکان زەوت دەکەن و لە ناو کۆمەڵگای خۆیاندا رێزیان لێ ناگرن و هەر رۆژ خۆیان و منداڵەکانیان دەکوژن و هەوڵ دەدەن کوردەکان لە کۆمەڵگای خۆیان دەربکەن. جەنابی سەرۆك، تروریستی ڕاستەقینە ئەم دەوڵەتانەن.

سەردەستەی ئەم دەوڵەتانە، سەدام حوسەینە کە رژێمەکەی وەڵامی هیچ کەس ناداتەوە و حیساب بۆ گوشاری بیروڕای گشتی و بڕیارنامەکانی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان ناکات. ئێستا کاتی ئەوەیە کە ئەم رژێمە گۆشەگیر بکەین، کاتی ئەوەیە ڕابگەیەنین سەدام کێیە، سەدام کەسێکە کە تاوانی دژی مرۆڤایەتی ئەنجام داوە کە هەموومان نفرەتی لێدەکەین، ئێستا کاتی ئەوەیە رووی ڕاستەقینەی سەدام نیشان بدەین و دادگایی بکەین و لەسەر دەسەڵات لای ببەین و دەوڵەتیك لە عێراق پێك بهێنین کە لەگەڵ کۆمەڵگای نێونەتەوەیی و دراوسێکانی بە ئاشتی بژی و پێش بەم رژێمە دیکتاتورە خوێنرێژە دڵڕەقە بگرین بۆ سەرکووتی زیاتری خەڵکەکەی و هەڕەشەکردن لە دراوسێکانی.

بەڕێز "لانتۆس":

جەنابی سەرۆك سپاسی هاوسەرۆكی (سەربە پارتی كۆماری) كومیتەی مافی مرۆڤی كۆنگرێس و نوێنەری ئەیالەتی ئیلۆنۆیز، بەڕێز "پۆرتێر" دەكەم بۆ لێدوانە بەهێز و پاراوەكەی و هەروەها سوپاسی سەرۆكی كومیتەی پەیوەندییە نێونەتەوەییەكان دەكەم بۆ خەباتە بێ وچانەكەی بۆ مافی مرۆڤ و ئامادەكردنی بڕیارنامەی ۱۳۷. من بەتەواوی لەگەڵ ئەو وتانەدام كە سەبارەت بە سەدام و رژێمە سەركوتكەرەكەی هێنایە سەر زمان.

جەنابی سەرۆك هەر ئێستا كەسانێك هەن لە رۆژئاوا كە داكۆكی لە سەدام و رژێمە درندەو دڵڕەقەی دەكەن. هەندێك لە وڵاتانی رۆژئاوا هەن كە ناتوانن لە بازرگانیە پڕ ڕەونەق و بەرفراوانەكەیان لەگەڵ عێراق چاوپۆشی بكەن، سەرەڕای ئەو ڕاستیە كە رژێمی سەدام حوسەین هەوڵی داوە پێشكەوتنە بەردەوامەكانی خۆی لە بواری بەرهەمهێنانی چەكە كۆمەڵكوژەكان بشارێتەوە و بە درۆی بخاتەوە و حاشای لێبكات. پاشنیوەڕۆی ئەمڕۆ، كۆنگرێس هەلی ئەوەی بۆ دەڕەخسێت تاوتوێی بڕیارنامەیەك بكات كە ڕوانگەی كۆنگرێس دەردەبڕێت سەبارەت بەوەی كە ئەگەر ڕێگا ئاشتیخواز و دیپلوماتیكەكان سەرنەكەوت دەبێ ڕێگاچارەی سەربازی(باشتر ئەوەیە لە ڕێگای هاوپەیمانی نێونەتەوەیی بێت) بەكار ببرێت بۆ لەناوبردنی توانایی كیمیایی، بیولوژیك، ناوكی و موشەكی سەدام حوسەین. بەڵام ئەم مەسەلەیە لە هەمان كاتدا كە مەسەلەیەكی سەربازییە، پەیوەندی بە مافی مرۆڤیشەوە هەیە.

رژێمێك كە بە چەكی كیمیایی هێرشی كردووتە سەر خەڵكی خۆی، رژێمێك كە خراپترین و توندترین پێشێلكارییەكانی مافی مرۆڤی لە سەدەی ۲۰ دژ بە خەڵكی خۆی ئەنجام داوە دەبێ راكێشی دادگایەكی نیونەتەوەیی بكرێت و بە تاوانی دژی

مرۆڤایەتی دادگایی بکرێت. ئەگەر تەنها یەك کەسی سەرەکی هەبێت کە دەبێ لە بەرامبەر کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بە تاوانی دژی مرۆڤایەتی دادگایی بکرێت، ئەو کەسە سەدام حوسەینە. دڕندەیی، دڵڕەقی و بەخوێن تینووبوونی سەدام هیچ سنوورێك ناناسێ. داوا لە هەموو هاکارانم دەکەم پشتیوانی لە هەنگاوە گرنگەکانی ئەم بڕیارنامەیە بکەن.

بەڕێز" رۆهراباچێر" [٦]:

جەنابی سەرۆك، من بەتوندی پشتیوانی لە وتەکانی بەڕێز "پۆرتێر" دەکەم سەبارەت بە دادگاییکردنی سەدام بە تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانەکانی جەنگ. من دەنگم دا بە جەنگی کەنداو، لە کاتێکدا کە لە ناخی دڵمەوە رازی نەبووم بەم دەنگە بەڵام دەمزانی بەرژەوەندی نەتەوەیی و ئاسایشی نەتەوەییمان لە مەترسیدایە. پاشان بەخێرهاتن ی سەربازەکانمان کرد لە کاتی گەڕانەوە سەرکەتووەکەیان بۆ وڵات کە یەکێ لە گەورەترین و درەوشاوەترین سەرکەوتنەکانی مێژووی وڵاتی ئەمریکایە.

بەڵام کاری ئێمە تەواو نەبووە، ئەگەر شتێك هەبێت کە سەرۆك بوش حەسرەتی بۆ بخوات ئەو ڕاستییەیەکە سەدان هەزار سەربازی نارد بۆ کەنداوی فارس بەڵام کاری سەدامی تەواو نەکرد. روونە کە دوژمنی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا خەڵکی عێراق نەبوون. وتەکانی ئەمڕۆی بەڕێز "پۆرتێر" لەسەر دوژمنێکی ڕاستەقینە چڕ بووەوە، دوژمنێك کە نەتەنها دوژمنی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، بەڵکو دوژمنی ئەو خەڵکەیە کە باوەڕیان بە مافی مرۆڤ و مافە دیموکراتیکەکان هەیە و ئەم

---

[٦] Mr. ROHRABACHER

دوژمنەش سەدام حوسەین و داروودەستە خوێنڕێژەکەیەتی کە بە سەر عێراقدا دەسەڵاتداری دەکەن.

لە کاتی جەنگی کەنداو، ئێمە سەدان هەزار جوان و چەندەها ژن و منداڵمان کوشت کە دوژمنی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نەبوون و گەلێکیان لەلایەن دیکتاتۆرێك بە ناوی سەدام حوسەینەوە لە سوپادا بەکارهێنرابوون. ئەم بڕیارنامەیە دەچێتە ناو ناخی مەسەلەکە. سەدام حوسەین دوژمنی ئێمەیە، ئێمە دەبێ ئەم پیاوە رسوا بکەین. دەبێ سەدام وەك تاوانبارانی دیکەی جەنگ دادگایی بکرێت، با ئەم تاوانبارە "ئادۆلف هیتلەر" بێت یان هەندێ لە پیاوکوژەکانی"سرب[٧] " کە ئەم دواییانە تاوانی ژینوسایدیان لە "بۆسنیا" ئەنجام دا.

جارێکی دیکە ئەم رووداوانە نیشان دەدات کە لە نێوان ئاشتی و ئازادی و خۆشبەختیدا پەیوەندی هەیە. ئەگەر ئێمە بۆ ئاشتییەکی وا کورتخایەن چووینەتە کەنداو و سەربازەکانمان بەم زووانە بگەڕێنینەوە وڵات و پەیوەندی خۆمان لە گەڵ دیکتاتورەکان نەپچڕێنین، نە ئاشتیمان دەست دەکەوێت و نە ئازادی. ئێمە ناتوانین لە سەر بایەخی ئازادی سازش بکەین لە بەر ئەوەی سەرەنجام دەمانخاتە ناو بارودۆخێك کە ئاسایشەکەمان لەگەڵ هەڕەشەی هێرش بەرەوڕوو دەبێتەوە.

با ئەو ٦٠٠ کویتیە لە بیرنەکەین کە چارەنووسیان هێشتا نادیارە. هەزاران هەزار بنەماڵەی کوێتی، یەکێ لە ئەندامانی بنەماڵەکەیان لە دەست داوە کە لە کاتی داگیر کرانی ئەو وڵاتە لەلایەن هێزەکانی عێراق کوژراون یان بەدیل گیراون. ئەمە وەك ئەوە وایە میلیونەها ئەمریکایی یەکێ لە ئەندامانی بنەماڵەیان لە دەست بدەن یان هیچ

[٧] Serbian

ئاگایەكیان لە چارەنووسیان نەبێت. دەبێ حیسابێك بۆ دیلە كویتیەكانی جەنگ هەبێت، دەبێ حیسابێك بۆ تاوانەكانی سەدام حوسەین هەبێت. با ئەوە وەبیر بێنینەوە كە لەو كاتەوە كە یەكێتی سوڤیەت لە روسیای دیموكراتیكی ئەمڕۆدا دەستی بە كرانەوە كردووە یان درێژە بە هەوڵەكانی دەدات بۆ ئەوەی ببێ بە روسیایەكی دیموكراتیك، شانسی ئاشتی زۆرتر بووە. داخوازی ئازادی عێراق و لەناوچوونی دیكتاتوری سەدام حوسەین، شانسی ئاشتی لە هەموو ناوچە زیاد دەكات و ئاسایشی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكاش مسۆگەرتر دەكات. من بە توندی پشتیوانی لە پێشنیارەكەی بەڕێز "پۆرتێر" دەكەم بۆ دادگایی كردنی سەدام.

بەڕێز" وۆلف "[8]:

جەنابی سەرۆك من بە توندی پشتیوانی دەكەم لە بڕیارنامەی ١٣٧ ی كۆنگرێس كە دەوڵەتی عێراق شەرمەزار دەكات بە هۆی سەركوتكردنی بەردەوام و ترساندن و تۆقاندنی كوردەكان. بەداخەوە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا رۆژئاوا سەرنجی بە كەشوهەوای ترساندن و تۆقاندنی سەدام نەداوە بەڵام لە ڕێگای ئەم بڕیارنامەیە و هەوڵی خودی كوردەكان، خەڵك زۆرتر سەرنجی پێ دەدات. ئەم بڕیارنامەیە پێكهاتنی دادگای تاوانەكانی جەنگ هان دەدات بۆ دادگایی كردنی سەدام حوسەین و كاربەدەستانی دیكەی دەوڵەتی عێراق بە هۆی تاوانەكانیان دژ بە مرۆڤایەتی.

دەمەوێت سپاسی بەڕێز "پۆرتێر" و بەڕێز " گیلمان" و ئەندامانی دیكەی پشتیوانی ئەم بڕیارنامەیە بكەم. خۆشبەختانە ئەم بڕیارنامەیە نە تەنها پەیامێكە بۆ خەڵكی ئەمریكا، بەڵكو پەیامێكە بۆ خەڵكی كورد لە سەراسەری جیهان و بەتایبەت خەڵكی

---

[8] Mr. WOLF

ناوچە کە کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا واتا خانووی خەڵکی ئەمریکا زۆر زۆر بەوردی چاودێری دەکات بە سەر بارودۆخەکەدا.

دەوڵەتی عێراق دەوڵەتیکی خراپە، سەدام حوسەین دیکتاتورێکی دڕندەیە کە لە بیری هیچدا نییە جگە لە پاراستنی دەسەلاتی خۆی. سەدام خەڵکی عێراقی چەوساندووە و سەرکووت کردووە و لەگەڵ رۆژئاوا کەوتووتە ناو کایەکی مەترسیدار. سەدام لە کوشتنی ئەندامانی بنەماڵەی خۆی سڵ ناکات کە راستیەکانی رەفتارە دڕندەکانی ئەویان درکاندووە یان هەڕەشەیان لە دەسەڵاتەکەی کردووە.

سەدام بە شوێن ئەوەدایە کوردەکانی باکووری عێراق پاکتاو بکات کە بە هۆی جوگرافیاکەیان گیریان خواردووە. کوردەکانی باکووری عێراق هیچ شوێنێکیان نییە تا لەم بارودۆخە زۆر خراپە هەڵبێن و بچنە ئەو شوێنە. کوردەکان کوژراون و ئێستاش دەکوژرێن، زیندانی کراون و ئێستاش زیندانی دەکرێن، ئەشکەنجە دراون و ئێستاش ئەشکەنجە دەدرێن و سەرکووت کراون و ئێستاش هەر سەرکووت دەکرێن. خۆشبختانە لە رێگای ئەم بڕیارنامەیە ئەو پەیامە دەدرێت بە سەدام کە رۆژئاوا ئاگاداری کردەوەکانیەتی و ئەو پەیامەش دەگەیەنێت بە کوردەکان کە ئێمە بە وردی ئاگاداری بارودۆخەکەیانین و پشتیوانیان لێ دەکەین.

بەڕێز "پاوڵ":

جەنابی سەرۆک، بەدڵنییاییەوە منیش لە گەڵ ئەو رەخنە توندانەم کە لە دەوڵەت و رێبەرانی عێراق گیرا. بەڵام لەگەڵ ئەو شتانە نیم کە ئێمە هەوڵ دەدەین لێرە بیکەین، نە لە بەر ئەوە کە ئەم هەولانە بەباش نەزانم بەڵکوو بە هۆی ئەوەی ئەو دەسەڵاتە لە خۆماندا نابینم کە بتوانین کتووپڕ سیستمی دادپەروەری خۆمان بە سەر سەراسەری

جیهاندا بسەپێنین. پێموانییە ئەمە شتێکی کاریگەر و بە سوود بێت و پێموایە دوژمنایەتی لەگەڵ ئەمریکا زیادتر دەکات لەباتی ئەوەی دادپەروەری دەستەبەر بکات. بەڵام لێرە تۆزێ پارادوکس بەدی دەکرێت. پێشتر ئاماژە بەوە کرا کە تەنها دەوڵەتی عێراق نییە کە مافی کوردەکان پێشێل دەکات، بەڵکو دەوڵەتی تورکیاش بە هەمان شێوە مافی کوردەکان پێشێل دەکات. کەوابوو بۆ ئەم بڕیارنامەیە تورکیاش لە خۆ ناگرێت؟ بۆ ئێمە ناوی تورکیاش نەهێنین و کردەوەکانی نیشان نەدەین و خوازیاری ئەوە نەبین کە دادپەروەریش بە نیسبەت تورکیا جێبەجێ بکرێت، با هاوپەیمانیشمان بێت.

لە هەمان کاتدا ئێمە کۆمەڵێك گیروگرفتی سەرەکی دیکەش پشتگوێ دەخەین. ئێمە چیمان کردووە و لە گەڵ چین؟ ڕێبەرانی دەوڵەتی" صین" هاتنە ئێرە ، فەرشی سوور لە بەر پێیان ڕاخرا و بەڵێنی پارەی زۆرتریان پێدرا. بەڵام دەوڵەتی "صین " لە مەیدانی "تیانانمێن[۹]" چۆن لە گەڵ خەلکەکەی رەفتاری کرد و ئێستاش لە سەراسەری ولاتەکەی رەفتار دەکات؟ ئەوان لە وێ کەلکی خراپ لە ئازادییە مەدەنیەکان وەردەگرن. بەڵام ئایا ئێمە دەمانەوێت هەمان شت بکەین؟ ئایا ئەندامانی کۆنگرێس وابیردەکەنەوە کە ئێمە دەتوانین وابکەین؟

ئێمە ئەم دەست و ئەو دەست دەکەین و وا دەنوێنین کە دەمانەوێت ئەم سیستەمە گەورە دادپەروەرییە لە جیهاندا جێبەجێ بکەین. ئەندۆنیزیاش هەروا، بە دەیان بیلیۆن دولار پارەی باجی هاوولاتیانی ئەمریکا دەدرێت بە دەوڵەتی ئەندونیزیا، لە کاتێکدا کە ئەو رەفتارە زۆر خراپەیان هەیە لە گەڵ خەلکی" تەیموری رۆژهەلات".

---

[۹] Tiananmen Square

بەڵام ئێمە لێرە كتوپڕ بڕیار دەدەین كە دەمانەوێت (لە ڕێگای نەتەوە یەكگرتووەكانەوە) پارەی باجی هاووڵاتیانی ئەمریكا خەرج بكەین و ژیانی سەربازانی ئەمریكا بكەین بە قوربانی بۆ ئەوەی دەمانەوێت دادپەروەری جێبەجێ بكەین. ئایا ئێمە ئەو دەسەڵاتمانە هەیە كە ببین بە پۆلیسی جیهان؟ من پێموانییە ئەم دەسەڵاتمان هەبێت. پێموایە بەگشتی بە زەرەری ئاسایشی نەتەوەییمان بێت. پێموایە ئەمە هەڕەشەیە بۆ خەڵكی ئەمریكا و ناراستەوخۆ، بە گەلێ لە شێوەكان هەڕەشەیە بۆ باجدەرەكانی ئەمریكا. من دژی ئەم كارەم، دژی گەلێ لەم جۆرە پێشنیارانەم. دژ بەو سزا و ئەو تاوانانە نیم كە دەخرێنە پاڵ عێراق و ڕێبەرایەتیەكەی. من رەخنەی توندم هەیە بەنیسبەت شێوازی هەوڵەكانمان بۆ چارەسەركردنی ئەم كێشە زۆر جیدییانە.

بەڕێز "روهراباچێر":

جەنابی سەرۆك، ئایا مەبەستی بەڕێز "پاوڵ" ئەوە بوو كە هیچ پەیوەندییەك نییە لە نێوان ئازادی و ئاشتیدا؟

بەڕێز "پاوڵ":

جەنابی سەرۆك، من بە دڵنیاییەوە نازانم بەڕێز" روهرا باچێر " بە شوێن چیدایە، بەڵام دەزانم گرنگترین شت بۆ ئازادی و ئاشتی بە لای منەوە، گوێڕایەڵبوون بەیاسای بنەڕەتییە. یاسای بنەڕەتی لە كوێ ئەو دەسەڵاتەی بە ئێمە داوە كە ببین بە پۆلیسی جیهان؟

بەڕێز "رۆهراباچیر":

کهوابوو بهڕێز پاوڵ دهڵێت کۆنگرێس نابێت "ئادۆلف هیتلهر" شهرمهزار بکات له بهر ئهوهی هێرشی نهکردووهته سهر دهوڵهتی وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا. ئایا مهبهستی بهڕێز پاوڵ ئهمهیه؟ ئایا ئهمه سیاسهتی دهرهوهی بهڕێز پاوڵه؟

بهڕێز "پاوڵ": پێموایه ئێره شوێنی ئهم مشتومڕانه نییه. پێموایه کاتێك که ئاسایشی نهتهوهیی ئێمه لهگهڵ مهترسی روبهڕوویه، خهڵکی ئهمریکا مافی ئهوهیان ههیه له ڕێگای کۆنگرێسهوه جهنگ رابگهیهنن. ئهمه له شێوهی ئهو بارودۆخهیه که جهنگهکانی ڤیهتنام و گهمارۆکانی نهتهوه یهکگرتووهکانی لێکهوتهوه، له شێوهی ئهو بارودۆخهیه که جهنگی کۆریا و ڤییهتنام و جهنگه بێ سوودهکانی دیکهی لێکهوتهوه. ههر بۆیه ئێمه جهنگی کهنداوی فارسمان نهبردهوه و هێشتاش لهگهڵ ئهم کێشهیه بهرهوڕووین.

بهڕێز "رۆهرا باچیر":

کهوابوو به بیروبۆچوونی بهڕێز پاوڵ، ئهگهر وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا جهنگی دژی عێراق رانهگهیاندبایا، چی له گهڵ ئهم دیکتاتوره بکردبایا؟

بهڕێز" پاوڵ ":

من له سهر ئهو باوهڕهم که کۆنگرێسی وڵاته یهکگرتووهکانی ئهمریکا بهرپرسیاره له بهرامبهر ئهوهی لهوه دڵنیابێت که کاتی ئهوهیه جهنگ ڕابگهیهنێت.

جهنابی سهرۆك، به کورتی من هیچ رهخنهیهکم نییه لهو کهسانهی که ڕێبهرایهتی عێراق دهبهنه ژێر پرسیار. من ڕێبهرایهتی عێراق شهرمهزاردهکهم. کێشهی من لهگهڵ ئهو تهکنیکهیه که ئێمه بهکاری دهبهین، کێشهی من لهگهڵ ئهو رهوتهدایه که ئێمه کهڵکی لێوهردهگرین، پێموانیه ئێمه دهسهڵاتی ئهوهمان ههبێت. له درێژ خایهندا

ئەمە بە قازانجمان نییە. کاتێ کە ئێمە باسی صین(چین) دەکەین بە تەواوی لە ناتەباییداین. ئەو بڕیارنامە دەستنیشانکراوانە کە ئێمە بۆ صین دەرمانکردوون، بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشانە بەکار نایێت. لە هەمان کاتدا، ئێمە پارەی زۆرتر دەدەین بە صین، دەیدەین بە تورکیا، دەیدەین بە ئەندونیزیا و هەموویان ئازادییەکانی هاوولاتیانی خۆیان پێشێل دەکەن.

بەڕێز "پۆرتێر":

جەنابی سەرۆك، تەنها دەمەوێت ئەوە بە بەڕێز "پاوڵ " بڵێم کە بە دڵنیاییەوە ڕێزم هەیە بۆ قسەکانی بەڵام لەگەڵ بیروبۆچوونەکانی نیم. ئەگەر بەڕێز "پاوڵ" ئەم بیروبۆچوونانەی لە پارڵمانی تورکیا یا عێراق یا ئەندونیزیا دەربڕایا لەگەڵ چارەنووسێك وەك چارەنوسی لەیلا زانا و پارڵمانتارە کوردەکانی دیکە بەرەوڕوو دەبوەوە واتا دەکەوتە بەندیخانە.

بە هەرحاڵ من لەگەڵ ئەو بەشە لە قسەکانی بەڕێز "پاوڵ" دام سەبارەت بەوەی کە ئێمە نابێت ئیدی پارە بە دەوڵەتی تورکیا بدەین هەتا کاتێك کە کوردەکان سەرکووت بکات. یا ئیدی پارە بە دەوڵەتی ئەندۆنیزیا نەدەین کە ئازادییە ئایینیەکانی خەڵکی "تیموری رۆژهەلات" زەوت دەکات، یا پشتیوانی لەو دیکتاتورانە نەکەین کە مافی بنەڕەتیەکانی خەڵکەکەیان پێشێل دەکەن. من لە سەر ئەو باوەڕەم کە ئێمە دەبێت زۆر شەفاف کار بکەین و ناتەبایی لە کارماندا نەبێت. ئێمە ٩ بڕیارنامەمان دژی صین پەسەند کردووە. ئەم بڕیارنامانە کاریگەریان هەبووە، بەتایبەت ئەو بڕیارنامەیە کە پەیوەندی بە "رادیو ئاسیای ئازاد"ەوە هەیە کە بۆ صین و تەبەت و کوریای باکوور و برمێ بەرنامە بلاو دەکاتەوە.

بە بیروبۆچوونی من ئێمە توانایی ئەوەمان هەیە کاریگەری ئەرێنیمان هەبێت لە سەر کۆمەڵگای ئەم وڵاتانە. با ئێمە قەد دەست لە ئیدەئالەکانمان و باوەڕەکانمان هەڵنەگرین بە نیسبەت ئازادی مرۆڤ کە بنەمای کۆمەڵگای ئێمەیە.

١٤ ی ئاداری ١٩٩٨ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران
هێزهکانی ئاسایشی تورکیا و گروپه"مرۆڤکوژهکان" پێکهوه هاوکاری دهکهن

بهڕێز ستینی هۆیهر:

جهنابی سهرۆك، سهر له بهیانی دوێنێ "ئاکین بیردالْ"، سهرۆکی کۆمهڵهی مافی مرۆڤی تورکیا(IHD) له ئوفیسی خۆی له ئانکارا دهستڕێژی گوللهی کرایه سهر. گروپێکی توندئاژۆ بهرپرسیاریتی ئهم هێرشهی ـ که بارودۆخی زۆر خراپ مافی مرۆڤی له تورکیا ئهوهندهی دیکه شێواند ـ وهئهستۆ گرتووه.

له ساڵی ١٩٨٦ وه به رێبهرایهتی "ئاکین بیردالْ"، IHD بوو به گهورهترین NGO ی سهربهخۆی چاودێری مافی مرۆڤ له تورکیا. "ئاکین بیردالْ" لهبهرامبهر کومسیونی هلسینکی ئاماده بووه و لهگهڵ کارمهندهکانی له واشنگتۆن و ئانکارا دیداری کردووه، و یاسادانهران و دیپلوماتهکانی سهراسهری جیهان رێزی زۆری لێدهگرن. لهم ساڵانهی دواییدا "ئاکین بیردالْ" خهڵاتی زۆری له لایهن کومیتهی پارێزهرانی مافی مرۆڤ ، گروپی یاسای نێونهتهوهیی مافی مرۆڤ و NGO کانی ئهوروپا پێبهخشراوه و ساڵی پار وهك جێگری سهرۆکی فدراسیونی نێونهتهوییی یهکیتهکانی مافی مرۆڤ (FIHD) ـ که رێکخراوێکی بهناوبانگ و متمانهپێکراوه ـ ههڵبژێردرا. ئهم هێرشه دژێوه بۆ تۆقاندن و سهرکوتکردنی خهباتی "ئاکین بیردالْ" بۆ مافی کرێکاران له سهراسهری تورکیا ئهنجام درا.

دەوڵەتی تورکیا چالاکی ناتوندوتیژانه بۆ مافی مرۆڤ، به تاوان له قەڵەم دەدات. هێزەکانی ئاسایش و "گروپه مرۆڤکوژەکانی" باڵی راست پێکەوه هاوکاری دەکەن بۆ کوشتنی چالاکانی مافی مرۆڤ ، رۆژنامەنووسان، نەیاره کوردەکان و کەسانی دیکه. کاربەدەستانی تورکیا زیاتر له ١٢ نووسینگەی IHD یان داخستوه و رێبەرانی IHD ، لەوانه خودی بەڕێز "بیرداڵ" لەگەڵ لێپرسینەوەی بەردەوامی دادگاکان روبەڕوو بووەتەوه.

جەنابی سەرۆك، سەرەڕایْ مەترسی یەکجار زۆر بۆ سەر ژیانی "ئاکین بیرداڵ"، ئەو و هاوکارەکانی ئەوەنده ئازان که درێژەیان داوه به دەربڕینی نارەزایەتی خۆیان دژی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ له لایەن دەوڵەتی تورکیاوه. IHD به تایبەت رەخنەی له"شەڕی پیسی" دەوڵەتی تورکیا دژی کورده راپەڕیوەکان گرتووه. لەم هەفتانەی دواییدا کەشوهەوای ترسان و تۆقان له تورکیا پەرەی سەندووه و گەلێ جار هەڕەشه له بەڕێز "بیردال" و بنەماڵەکەی کراوه. کاربەدەستانی ئاسایشی تورکیا بێ بنەما بانگەشەی ئەوه دەکەن که"ئاکین بیرداڵ" له PKK فەرمان وەردەگرێت که بزووتنەوەیەکی گریلایی کوردی نایاسابیه له تورکیا. بەڕێز "بیردال" ئەم تۆمەتانەی به توندی رەت کردووەتەوه و پیلانی بەرێکخستنکراوی دەسەڵاتدارانی سوپای تورکیا دژی ئەو کەسانه که ناویان له "لیستی دوژمنان"دایه ئیدانه کردووه.

جەنابی سەرۆك، تەقه کردن له "ئاکین بیرداڵ" تراژیدیایەکی گەورەیه بۆ هەموو ئەو کەسانه که هۆگری مافی مرۆڤن. پشتیوانی شێلگیرانەی "ئاکین بیرداڵ" له ئاشتی و ناتوندوتیژی ئیلهامبەخشه بۆ گەلێ کەس له ناوخۆی تورکیا و دەرەوه. IHD لەگەڵ NGO کانی سەراسەری جیهان هاوکاری کردووه بۆ بەرزراگرتنی پەنجاهەمین ساڵیادی

پەسەندکرانی جاڕنامەی گەردونی مافی مرۆڤ. لەم بۆنە پیرۆزەدا جێگای داخە کە بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا خراپتر دەبێت و دەسەڵاتی بێ سنووری سوپا زیاتر دەبێت. دەوڵەتی تورکیا لە باتی ئەوەی پشتیوانی لە چالاکی NGO سەربەخۆکانی مافی مرۆڤ بکات ـ کە یارمەتیەکی زۆر دەدەن بە پێشکەوتنی کۆمەڵگای مەدەنی و سەروەری یاسا ـ ئەم(NGO)انە سەرکووت دەکات و بەرچەسپی"تروریست" لە ئەندامەکانی دەدات و بە ئاشکرا هێرشیان دەکاتە سەر.

جەنابی سەرۆك، دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پشتیوانی سەربازی، ئابووری و سیاسی لە تورکیا دەکات. تورکیا ئەندامی ناتۆ و رێکخراوی ئاسایش و هاوکاری ئەوروپایە. کەوابوو من پێشوازی لەوە دەکەم کە وتەبێژی وەزارەتی دەرەوە ئەم هێرشە شەرمەزار بکات و داوا دەکەم کە بکەرانی ئەم تاوانە بدرێنە دەستی دادپەروەری. بەهەرحاڵ دەوڵەتی ئێمە دەبێ زۆرتر کار بکات بۆ پابەندبوونی ئێمە بە چەسپانی دیموکراسی لە تورکیا. ئەگەر ئێمە لەراستیدا بایەخ بە پەیوەندی سەقامگیر و درێژخایەن لەگەڵ تورکیا دەدەین، نابێ درێژە بدەین بە پشتگوێ خستنی ئەو راستیە کە زاڵبوونی سوپا بەسەر سیاسەتدا زەبر لە دیموکراسی راستەقینە دەوەشێنێت. ناتوانایی سوپا یا ئیدارەی مەدەنی بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد یا سەرهەڵدانی چالاکی ئیسلامی سیاسی دەبێ بەکارەسات بۆ تورکیا کە ئەنجامەکەی ئەوەیە کە تورکیا لە رووی سیاسیەوە ناسەقامگیر دەبێت و رێگا خۆش دەبێت بۆ ئەوەی هێرش بکرێتە سەر چالاکانی مافی مرۆڤ و ئازادی رادەربڕین سنووردار بکرێت و ئازادییە بنەڕەتیەکانی دیکە پێشێل بکرێت.

جەنابی سەرۆك، هەروەها کە باسم کرد، بیرم لای "ئاکین بیردال"، بنەماڵەکەی، هاوکارەکانی لە IHD و هەموو ئەو کەسانەیە کە هۆگری مافی مرۆڤ و دیموکراسین و دوعای خەریان بۆ دەکەم. دوێنی رۆژێکی ناخۆش بوو بۆ هەمووان و ئێمە تەنها دەتوانین هیواداربین کە ئەم رووداوە خەڵك بخاتە ناو بیرکردنەوە و هانیان بدات بە جیدی کار بکەن بۆ باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا.

٤ ی ئابی ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا درێژە دەدات بە پشتگوێ خستنی بارودۆخی خراپی گەلی کورد

خاتوون ئیلیزابێت فۆرس، نوێنەری ئوریگون:

جەنابی سەرۆك، من دەمەوێت ئەمڕۆ بە نوێنەرایەتی لە لایەن ٤٠ میلیون کەس قسە بکەم کە شووناسی تایبەتی خۆیان هەیە بەڵام وڵاتیکیان نییە. ئەم گەلە، گەلی کوردە، گەلێك کە سەرزەمینەکەی چەند دەیەیە بەردەوام بووە بە گۆڕەپانی شەڕ و کاولکاری.

کورد، کەمینەیەکی چەوساوەیە. لە تورکیا قسەکردن دەربارەی کورد و مەسەلە کوردییەکان سووچە، کەس ناتوانێت ئاڵای کوردستان بەرز بکاتەوە یان تەنانەت کەسێکی دیکە بە ناوە کوردییەکەی بانگ بکات.

جەنابی سەرۆك، مافی مرۆڤ لە هەر شوێنی پێشێل بکرێت، من پێی زیز دەبم، بەڵام بەتایبەت لەوە تووڕە و زیزم کە وڵاتی ئێمە درێژە دەدات بە پشتگوێ خستنی گەلی کورد و بارودۆخە دژوارەکەی. ساڵەهای ساڵە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەو راپۆرت و هێما و بەڵگانە پشتگوێ دەخات کە پەیوەندی بە پێشێلکردنی مافی مرۆڤی گەلی کوردەوە هەیە.

جەنابی سەرۆك، دەوڵەتی ئێمە دەبێ خۆی بدا لە قەرەی کێشەی کورد و سیاسەتێك بەنیسبەت کوردەکان بگرێتە بەر. ئێمە ناتوانین هەروا لەبەرامبەر چەوساندنەوەی میلیونەها کەس لەم گەلە بێ دەنگ بین.

ئێستا تورکیا شەریکێکی گرنگی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، ئەندامی ناتۆیە و بڕێکی یەکجار زۆر پارە لە ئێمە وەردەگرێت بەڵام پێشێلکردنی مافی گەلی کورد شتێکە کە قبوڵ ناکرێت. دەمەوێت سەرنجی هاوکارانم بەرەولای لەیلا زانا رابکێشم کە وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراوە. لەیلا زانا یەکەم ژنی کوردە کە وەك ئەندامی پارلمان هەڵبژێردراوە و کاندیدکراوە بۆ خەڵاتی ئاشتی "نۆبێل"، بەڵام لەیلا زانا دەستگیر کرا و بەتوندی بە دەستی پولیس لە ساڵی ١٩٨٨ ئەشکەنجە درا. سوچی لەیلا زانا چی بوو؟ تەنها ئەوە بوو کە بە نوێنەرایەتی لە لایەن ئەو بەندکراوانە کە ئەشکەنجە دەدران، بەشداری لە خۆپیشاندانێکی ئاشتیخوازانەدا کردبوو . بەهۆی داکۆکی لە کەرامەتی مرۆڤ و جاڕنامەی گەردونی مافی مرۆڤ، لەیلا زانای پارلمانتار ئێستا هاوڕێ لەگەڵ ٤ ئەندامی کوردی دیکەی پارلمانی تورکیا حوکمی ١٥ ساڵ بەندیخانەکەی تێپەڕ دەکات.

لەیلا زانا بۆ منی نووسیوە کە شێلگیرە" بەشێوەگەلی ئاشتیخوازانە درێژە بە خەباتەکەی بدات بۆ ئاشتی کورد و تورك، بۆ دیموکراسی و رێزگرتن لە مافی مرۆڤ ". لەیلا زانا تەنانەت وتوویەتی: "کۆمەڵێك بایەخی جیهانی هەیە کە ئێمە پێکەوە دەبەستێتەوە" .

ئێمە وەك ئەندامانی هەڵبژێردراو لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، دەبێ ناڕەزایەتی خۆمان دژ بە پێشێلکاریی مافی کوردەکان دەربڕین و داوای ئەوە بکەین کە دەوڵەتەکەمان سیاسەتێك بەنیسبەت کورد بگرێتەبەر.

٨ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٨ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
بریاری تورکیا بۆ مەحکوم کردنی لەیلا زانا پێشێلکردنی بێ ئەملاولای ئازادی رادەربڕینە

خاتوون ئیلیزابێت فۆرس:

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت تورەیی خۆم دەربڕم بەنیسبەت بڕیاری دەوڵەتی تورکیا بۆ مەحکوم کردنی لەیلا زانا، پارلمانتاری کورد کە حوکمی ١٥ ساڵ بەندیخانەی لەسەر دراوە و ئێستا زیاتر لە دوو ساڵە کە لە بەندیخانەدایە. ئەم حوکمە پێشێلکردنی یەکجار توندی ئازادی رادەربڕینە و سووکایەتیە بە پشتیوانانی لەیلا زانا لەسەراسەری جیهان. ئەمجارە کاربەدەستانی تورکیا تاوانی یاساشکێنیان خستووەتە پاڵ لەیلا زانا، بەهۆی ئەو نامەیە کە بۆ حیزبی گەلی دیموکراتیك(HADEP) نورسیویەتی و داوای لێکردوون دەستپێشخەربن، تێبکۆشن و شێلگیربن و داوای ئازادییە تاکەکەسی و بە کۆمەڵەکان بکەن.

ئەو راستیە کە لەیلا زانا تۆمەتی"هاندانی ناکۆکی رەگەزی" خراوەتە پاڵ نیشان دەدات کە تورکیا دەوڵەتیکی رەگەزپەرەستە و بەردەوام دەنگی کوردەکان لە ناو حکوومەتدا کپ دەکات. هەروەها کە هاوکارانم دەزانن، لەیلا زانا یەکەم ژنی کوردە کە وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراوە و زیاتر لە ٨٤٪ ی دەنگەکانی لە ناوچەی خۆی بە دەست هێناوە و لە ئەنجوومەنی نیشتمانی باڵای تورکیا بەتوندی

لایەنگری له مافی مرۆڤ کردووه و وتوویەتی دەبێ شەڕی دەوڵەتی تورکیا دژی کوردەکان کۆتایی پێبێت.

ساڵی پار ۱۵۳ ئەندامی ئەم ئەنجوومەنه له دەوری یەك کۆبوونەوه و نامەیەکیان نارد بۆ سەرۆك بیل کلینتۆن و داوایان لێکرد مەسەلەی لەیلا زانا لەگەڵ کاربەدەستانی تورکیا باس بکات و داوای ئازادی دەستبەجێ و بێ شەرت ومەرجی ناوبراو له بەندیخانه بکات. لەیلا زانا بێ تێگەیاندنی تاوانەکەی له ٥ ی ئاداری ۱۹۹٤ تا ۷ ی دیسامبری ۱۹۹٤ له بەندیخانەدا بوو. له ۸ ی دیسامبری ۱۹۹٤ دادگای ئاسایشی ئانکارا حوکمی چەند ساڵ بەندیخانەی بۆ لەیلا زانا و ٥ پارلمانتاری کوردی دیکه دەرکرد. لەیلا زانا تاوانی"لێدوانی خیانەتکارانه له واشنگتۆن، دی سی"، "لێدوان له شوێنەکانی دیکه" و "له سەرکردنی سەرپۆشی کوردی سێ رەنگی سەوز، سوور و زەرد" ی خراوەته پاڵ.

ئەمساڵ ساڵی پێنجەمه که لەیلا زانا له بەندیخانەدایه. تا ئەمڕۆ له کوردستانی تورکیا ٤٠ هەزار کەس ژیانی خۆیان لەدەست داوه، زیاتر له ۳ هەزار گەندی کوردنشین کاول کراون، زیاتر له ۳ میلیون کورد ئاواره بوونه و سەرەڕای ئاگربەسته یەکلایەنه یەك له دوای یەکەکانی کوردەکان، سوپای تورکیا درێژه دەدات به سیاسەتی دژایەتی کردن، ئەشکەنجه کردن، کوشتن و ژینوسایدکردنی گەلی کورد.

جەنابی سەرۆك، ٦ ساڵه من ئەندامی کۆنگرێسی وڵاته یەکگرتووەکانی ئامریکام و ئێستا لەسەر ئەو باوەڕەم که جێگای تورەبوونه که دەوڵەتی تورکیا پاش ئەم هەموو داد و بێداد و داوا و پاڕانەوەیه و سەرەڕای خۆشەویستی گشتی لەیلا زانا، دەوێرێت

دیسان لەیلا زانا سزا بدات و دۆستان و پشتیوانانی لەیلا زانا لە سەراسەری جیهان تووڕە بکات.

جەنابی سەرۆك، لەم پەیوەندییەدا تەنها یەك وشە دەگات بەمێشکی من، ئەویش"ترس"ە. دەوڵەتی تورکیا لە لەیلا زانا دەترسێت و وادەزانێت دەتوانێت بۆ هەمیشە پێش لە رێگای لەیلا زانا بگرێت. بەڵام هەروەها کە نەیانتوانی پێش لە رێگای نیلسون ماندیلا[1] بگرن، ناتوانن پێش لە رێگای "لەیلا زانا"ش بگرن.

جەنابی سەرۆك، لە کۆتایی هەموو شەوکارێکی درێژ، ئاسۆیەکی روون دێت. ئێستا بەڕێز "ماندلا" کەسایەتیەکی خۆشەویستە و جیهان شانازی پێ دەکات. کەسانێك وەك لەیلا زانا کە داوای ئاشتبوونەوە و پێکەوەسازان دەکەن، پێویستە لە ئامێز بگیردرێن، بایەخیان پێبدرێت و ئازاد بکرێن.

من داوا لە دەوڵەتی تورکیا دەکەم کە حوکمی مەحکومکردنی لەیلا زانا هەڵبوەشێنێتەوە و دەستبەجێ ئازادی بکات و داوا لە هاوکارانم و دەوڵەتەکەمان دەکەم کە مەحکومکردنی لەیلا زانا شەرمەزار بکەن و ئازادکردنی ئەو بکەن بە ئامانجی یەکەمی خۆیان.

[1] Nelson Mandela

١٥ ی تشرینی یهكهمی ١٩٩٨ ـ ئهنجوومهنی نوێنهران
ئاگربهستهكهی PKK دهرفهتێكه كه نابێ پشتگوێ بخرێت

بهڕێز فیلنێر:

جهنابی سهرۆك، ئهمڕۆ دهمهوێت پشتیوانی خۆم له رووداوێك دهرببڕم كه گهلێ كهس لهم وڵاتهی ئێمه ئاگاداری نین بهڵام رووداوێكی زۆر گرنگه:

رێبهری بزووتنهوهی كورد، بهڕێز عهبدوڵا ئوجهلان له ٢٨ ی ئابی ١٩٩٨ ئاگربهستێكی یهكلایهنهی راگهیاند.

بهڕێز عهبدوڵا ئوجهلان له شوێنی ژیانی خۆی له رۆژههڵاتی ناوهڕاستهوه له بهرنامهیهكی زیندووی MED- TV بهشداری كرد و رایگهیاند كه فهرمانی به گریلاكانی داوه كه له ١ ی ئهیلوولی ١٩٩٨ وه ئوپراسیونهكانیان رابوهستێنن و تا ئهوكاته كه پاشان رادهگهیهنرێت، شهڕ نهكهن.

جهنابی سهرۆك، ئهمه ههلێكی گهورهیه بۆ هۆگرانی ئاشتی، بۆ داكوكیكارانی مافی مرۆڤ و قارهمانانی بازرگانی لهگهڵ وڵاتانی خاوهن سهرچاوهی نهوت كه ئهم ناوچه تهقینهرهیان گهمارۆ داوه كه ناوی"كوردستانه".

جهنابی سهرۆك، چهند ساڵه من لێره له ئهنجوومهنی نوێنهران ههوڵ دهدهم سهرنجی هاوكارانم بهرهولای خهباتی دوورودرێژی كورد بۆ ئاشتی، دیموكراسی و مافی مرۆڤ رابكێشم. من بهتوندی پشتیوانیم له مافی بێ ئهملاولای"چارهی خۆنووسین" بۆ كورد

کردووه. کێ له ئێمه هەیه که رەفتاره درندەکەی سەدام حوسەین دژی کوردەکانی نەبیستبێت؟
حکوومەتی مەلاکان له ئێران رێبەرانی پایەبەرزی بزووتنەوەی بەرخۆدانی کوردی کردووه به ئامانج و گەلێ له رێبەرانی بەتواناى ئەم بزووتنەوەیەی کوشتووه. تورکیا- ئەو وڵاته که ئێمه له کاتی "شەڕی سارد" وەك قەڵخانیك لەبەرامبەر زیادەخوازی سۆفیەت پشتیوانیمان لێدەکرد- ئێستا سەرزمینی کوردەکان کاول دەکات.
جەنابی سەرۆك، ئێمه ناتوانین وڵاتیك به دوست، هاوپەیمان و شەریکی خۆمان بزانین که بنەماییترین پرەنسیپەکانی دیموکراسی وەك ئازادی رادەربڕین و دامەزراندنی کۆروکۆمەڵەکان پێشێل دەکات. کوردەکان که یەك له سێی دانیشتوانی تورکیا پێکدەهێنن و نفوسیان ۲۰ میلیونه و گەلێکی جیاواز و خۆماڵین که ریشەیان له ناخی مێژوودا داکوتاوه، له مافه بنەرەتیەکانی مرۆڤ وەك دەربڕینی شووناسەکەیان، بەکارهێنانی زمانەکەیان و پێشخستن و ئەنجامدانی کولتوورەکەیان بێ بەشن. یاسای بنەڕەتی تورکیا ـ که تەنها بەڵگەیه که خەڵکی تورکیا پێکەوه دەبەستێتەوه ـ هیچ ئاماژەیەك به بوونی کوردەکان ناکات. مادەی ۳ ی ئەم یاسایه بەکارهێنانی زمانی کوردی بەشێوەی نووسراوه و قسەکردن بەم زمانه له شوێنه گشتیەکان قەدەخه دەکات. کەوابوو کوردەکان دەتوانن به زمانی ئینگلیزی، فەرانسی یا ئاڵمانی کتێب بنووسن بەڵام ناتوانن به زمانی زگماکی خۆیان بینووسن و ئەوانه که ئەم یاسایه پێشێل بکەن حوکمی بەندیخانەیان لەسەر دەدرێت که لەوانەیه تا سەد ساڵ درێژ بێت، بۆ نمونه کۆمەڵناسی بەناوبانگی تورك، "ئیسماعیل بیشکچی" تەنها بەهۆی نووسین دەربارەی کورد، حوکمی زیاتر له ۱۰۰ ساڵ بەندیخانەی لەسەر دراوه.

جەنابی سەرۆك، گەلێ لە ئێمە باش ئاگاداری رەشەکوژی مێژوویی ئەرمەنیەکانین. لە ساڵی ١٩١٥ ئەرمەنیەکان بەشێوەی سیستماتیك لە ئیمپراتوری عوسمانی قەڵاچۆ کران. ئێستاش ستراتژییەکی هاوشێوە دژی کوردەکان ئەنجام دەدرێت.

جەنابی سەرۆك، ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە بوێرانە و جەسورانە دەست لە سیاسەتی کۆنی خۆمان هەڵبگرین کە رێگە بە تورکیا بدەین هەرچی پێی خۆشە لەگەڵ کەمینەی کوردی خۆی بیکات. دەوڵەتی تورکیا خۆی لە بەرپرسیارەتییەکانی دزیوەتەوە و ١٨ ساڵە دەسەڵاتی سەراسەری ناوچەی کوردنشینی سپاردووەتە دەستی ژنراڵە تورکە دەمارگرژ و ئاشتنەبووەکان. ئەم ژنەراڵانە ٤٠ هەزار کەسیان کوشتووە و ٣ میلیون کەسیان لە زێدی خۆیان دەرکردووە و زیاتر لە ٣ هەزار گوندی کوردنشینیان کاول کردووە. پارلمانتارە کوردە بەهەق هەڵبژێردراوەکان ئێستا لە بەندیخانەدا دەپووکن و دەنگی ئاشتبوونەوە و پێکەوەژیان کپ دەکرێت. ئەمە تراژیدیکی مێژووییە کە ئێمە بە چاوی خۆمان دەیبینین.

ئێستا پێشنیاری ئاگربەستی رێبەری بزووتنەوەی کورد، بەرێز عەبدوڵا ئوجەلان پوتانسیەلی ئەوەی تێدایە کە ئاشتی بهێنێتەوە ناو ئەم ناوچە نەهامەتی لێدراوە و رێگا خۆش بکات بۆ پێکەوەژیانی کورد و تورك. بەرێز ئوجەلان رایگەیاندووە ئامادەیە هێزە(چەکدارەکانی) هەڵبوەشێنێتەوە ئەگەر تورکیا هەنگاو هەڵبگرێت و لە یاسای بنەرەتیدا بوونی ٢٠ میلیون کورد بەفەرمی بناسێت.

ئێستا هەندێ لە رێبەرانی بوێر و ئازا لە تورکیا دەڵێن ئەم قەیرانە دەبێ چارەسەر بکرێت. لە ١١ ی ئەیلوولی ١٩٩٨ حوسامەتین جیندۆروك[١]، رێبەری حیزبی

---

[١] Husamettin Cindoruk

دیموکراتی تورکیا که ئەندامی دەوڵەتی دەسەڵاتداری ئیتیلافی تورکیایە، لەراستیدا دانی بەوەدا ناوە کە دەبێ وتووێژ دەست پێبکات. هەروەها کە بەرێز "جیندروك" وتوویەتی تورکیا بە شاردنەوەی ئەم کێشانە و وەدواخستنی چارەسەرکردنیان، بە رێگای هەڵدێردا دەچێت. "جیندوروك" وتوویەتی کە ئەو وتووێژانە کە"رێککەوتنی هەینی باش"[٢]ی لە نێوان ئیرلەندا و بەریتانیا دروست کرد، دەتوانێ ببێ بە مودیلێك بۆ وڵاتی تورکیا. ئەندامانی رێبەرایەتی گەورەترین حیزبی تورکیا، حیزبی "فەزیلەت" واتا رەجایی کوتان[٣] و" هاسیم هاسمی"[٤] ش کۆمەڵێك بیروبۆچوونی هاوشێوەیان دەربڕیوە. ئەم نوێنەرانە دەبێ بەهۆی ئازایەتی و بوێریان ستایش بکرێن، وتەکانیان ئاسۆیەکی روونە بۆ ئاشتی.

جەنابی سەرۆك، من تەنها ئەوەندەم لە دەست دێت سەرنجی هاوکارانم بەرەولای بارودۆخی دژواری گروپێك لە ژنانی کورد و تورك رابکێشم کە لە بەردەم قوتابخانەی دواناوەندی گالاتاسارای[٥] کۆبوونەتەوە بۆ ئەوەی بێ سەروشوێن کردنی هاوسەرو منداڵە ئازیزەکانیان لە ماوەی سێ ساڵی رابردوو لە تورکیا پروتستۆ بکەن. ئەم گروپە کە بە"دایکانی شەممە"[٦] ناسراوە، ئەم مانگی کانوونی دووەمی رابردووە لەگەڵ هاوکارەکانمان، بەرێز "جان پۆرتێر"، نوێنەری ئەیالەتی ئیلۆنویز و بەرێز "ستین هۆیەر"، نوێنەری ئەیالەتی مریلەند و سەرۆکی رێکخراوی یەکێتی مافی مرۆڤ ، خاتوون "کاترین پۆرتێر" دیداری کردووە. بەگوێرەی جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان

[٢] good Friday agreement
[٣] Recai Kutan
[٤] Hasim Hasimi
[٥] Galatasaray High School
[٦] Saturday Mothers

بۆ"پاراستنی خەڵك لە بێ سەروشوێن کردن"، دەسەڵاتدارانی تورکیا بەرپرسیارن کە لێکۆڵینەوەی گونجاو، چڕوپڕ و بێ لایەن بکەن لەگەڵ هەموو ئەو راپۆرتانە کە دەربارەی بێ سەروشوێن کردن بڵاو دەبنەوە. بە وتەی رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، تا ئێستا هیچ لێکۆڵینەوەیەکی ئەوتۆ لەم پەیوەندییەدا لە تورکیا نەکراوە. ئەم بارودۆخە ناخۆشە بە گیرانی ١٥٠ کەس بە دەستی پولیسی تورکیا لە ٢٩ ی ئاب، خراپتر بووە.

جەنابی سەرۆك، بە راگەیاندنی ئەم ئاگربەستە لە لایەن کوردەکانەوە، ئێستا هەلێك بۆ ئێمە رەخساوە. ئێمە یارمەتیمان دا بە پێکهاتنی"رێککەوتنامەی هەینی باش" ، "وتووێژەکانی دایتون[٧]" و "رێککەوتننامەکانی ئیسرائیل ـ فەلەستین". ئێستاش دەبێ هەمان ئەو یارمەتیە بە کوردەکان بدەین.

[٧]Dayton talks

٢٥ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٨ - ئەنجوومەنی نوێنەران
ئەو پاکتاوییە رەگەزییە کە لە کوردستانی تورکیا روو دەدات زۆر لە پاکتاوی رەگەزی کۆزۆڤۆ گەورەترە بەڵام دەوڵەتی ئێمە هیچ کارێك ناکات

بەڕێز مایکێل پاپاس[١]، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:
جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت نیگەرانی خۆم دەربڕم بەنیسبەت رێوشوێنە دووقاتەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئیدارەی کلینتۆن لە پەیوەندی لەگەڵ تورکیا. من ناتوانم لەوە تێبگەم کە بۆ هەر ئەو سیاسەتە کە ئیدارەی کلینتۆن ئێستا لەبەرامبەر سربەکانی بۆسنیا[2] = کە مافە بنەڕەتیەکانی ئالبانیاییەکانی کۆزۆڤۆ پێشێل دەکەن و حوکمی مەرگ بەسەر سەدان ژن و منداڵ ئالبانیایی لە کۆزۆڤۆ دەسەپێنن= گرتوویەتییەبەر، لە بەرامبەر تورکیا نایگرێتەبەر.
١٤ ساڵە سوپای تورکیا راست و دروست بەهەمان شێوەی "سرب"-ەکان، هەڵمەتێکی نامرۆڤانە بەڕێوە دەبات بۆ پاکتاوی رەگەزی و سەرکوتی خەڵکی کوردی خۆی. لەئەنجامی شەڕی تورکیا دژی کوردەکان زیاتر لە ٣٠ هەزار کورد کوژراون و دو میلیون کەس ئاوارە و دەربەدەر بوونە. بارودۆخی کۆزۆڤۆ و کوردەکانی تورکیا قابلی قبوڵ نییە و دەبێ بە زووترین کات چارەسەر بکرێت بۆ ئەوەی لەمە زیاتر خەڵکی بێ گوناح نەکوژرێن. ئەگەر سوپای وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئامادەیە دەستێوەردان

---

[١] MICHAEL PAPPAS

[2] Bosnian Serbs

لە کۆزۆڤۆدا بکات، مرۆڤ دەتوانێت پرسیار بکات ئایا ئێمە ئامادەین هەمان سیاسەت دژی تورکیا بگرینەبەر؟ "رێوشوێنی دوقاتی" سیاسەتی دەرەوە، سیاسەتێکی باش نییە، بەتایبەت لە کاتی ئێستادا کە ژیانی خەڵکی بێ گوناه لەمەترسیدایە. داوا لە ئیدارەی کلینتۆن دەکەم کۆتایی بەم سیاسەتە بێنێت و هەر ئێستا دژ بە تورکیا دست بەکار بێت.

جەنابی سەرۆك، ئینیستیتۆی یونانی - ئەمریکایی(AHI) نامەیەکی لەم پەیوەندییەدا ناردووە بۆ سەرۆك کلینتۆن کە ئەمە دەقەکەیەتی:

١٥ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٨

بەڕێز ویلیام ج کلینتۆن[٣]، سەرۆك کۆماری وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ، واشنگتۆن، دی سی

زۆر بەڕێز جەنابی سەرۆك کۆمار

قەیرانی ئێستای کۆزۆڤۆ[٤] منی پاڵپێوەنا تا جارێکی دیکە نامەتان بۆ بنووسم دەربارەی "رێوشوێنی دووقات[٥]" بەنیسبەت سیاسەتی دەرەوەی ئیدارەی ئەمریکا لەبەرامبەر تورکیا. لەکاتێکدا کە دەوڵەتی ئێمە بەگوێرەی بڕیارنامەی١١٩٩ ی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان، هەڕەشەی دەستێوەردانی سەربازی دژ

---

[٣] William J. Clinton
[٤] Kosovo
[٥] Double Standard

به "سربستان" كردووه، ئێمه قەت نەمانتوانیوه هەمان ئەو رێوشوێنه لەبەرامبەر توركیا بگرینەبەر.

ئینیستیتۆی یونانی ـ ئەمریكی زۆر نیگەرانی توندوتیژی كۆزۆڤۆیه و شەڕمەزاری دەكات. ئێمه پیشوازی له هەوڵەكانی ئیدارەی ئەمریكا دەكەین بۆ چارەسەركردنی قەیرانی كۆزۆڤۆ و به باشترین نەریتی بایەخه ئەخلاقی و مرۆڤیەكانی نەتەوەكەمانی دەزانین بەڵام به هەرحاڵ ئەم بایەخانه له توركیاش له ژێر هەڕەشەدایه كه سوپای توركیا هەڵمەتێكی بێ بەزەییانه بۆ پاكتاوی رەگەزی و سەركووتی هاووڵاتیانی كوردی خۆی بەڕێوه دەبات. دروست بەهەمان شێوه كه ئێمه له كۆزۆڤۆ هەڵسوكەوت دەكەین، پێویسته وڵاتی ئێمه بەهەمان شێوه هەوڵ بدات بۆ پاراستنی بەرژەوەندی و بایەخەكانی وڵاته یەكگرتووەكانی ئەمریكا له توركیا.

شەڕی ١٤ ساڵەی توركیا دژ به كەمینەی كوردی خۆی له كوردستانی توركیا(كه ٢٠٪ نفووسی توركیا پێكدەهێنێ) له كەس شاراوه نییه. هێزه چەكدارەكانی توركیا زیاتر له ٣٠ هەزار كوردیان كوشتووه و ٣ هەزار گوندیان كاول كردووه كه لەئەنجامدا زیاتر له ٢ میلیون كەس ئاواره بوونه. ئەو پاكتاوه رەگەزییه كه له كوردستانی توركیا رووی داوه، زۆر له پاكتاوی رەگەزی كۆزۆڤۆ گەورەتره، بەڵام هێشتا دەوڵەتی ئێمه هیچ كارێك ناكات. كاربەدەستانی پایەبەرزی دەوڵەتی ئێمه بەردەوام نارەزایەتی خۆیان له بارودۆخی كۆزۆڤۆ و بوسنیا دەربڕیوه و ئێمه هێزه چەكدارەكانی خۆمان خستووەتەگەڕ بەڵام هەمان ئەو كاربەدەستانه لەبەرامبەر توركیا به ئاشكرا بێ دەنگن. ئەگەر ئێمه هەروەها كه له هەفتەكانی رابردوودا نیشانمان داوه، ئامادەین دەستێوەردانی سەربازی به قازانجی ئالبانیاییەكانی كۆزۆڤۆ بكەین، دەبێ ئاماده بین

هەمان ئەو پرەنسیپانەش بە قازانجی کوردەکانی تورکیا بگرینەبەر، ئەگەریش وانەکەین و لە باتی ئەوە پشتیوانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تورکیا بەردەوام بێت، ئەوکاتە ئێمەش دەبین بە هاودەستی تورکیا بۆ پێشێلکردنی بەرفراوانی مافی مرۆڤ ، و ئەمەش لەکەی عارە لەسەر شەرەفی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا .

جەنابی سەرۆك، وڵاتی ئێمە ناتوانێت بە سیاسەتی رێوشوێنی دوقات بژی . لە ساڵی ۱۹۹۱ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەگەڵ عێراق شەڕی کرد بۆ دەرکرنی عێراق لە کوێت. لەبنەڕەتدا چ جیاوازییەك هەیە لە نێوان داگیرکردنی کوێت لە لایەن عێراق لە ۱۹۹۰ و داگیرکردنی ۳۷/۳٪ ی خاکی قوبرس لە ۱۹۷٤ لە لایەن تورکیاوە. هیچ جیاوازیەك نییە. لەراستیدا سوپای تورکیا کە دەوڵەتی ئەم وڵاتە کونترۆڵ دەکات زۆر زیاتر لە سەدام حوسەین لە کاتی داگیرکردنی کوێت، یاساکان پێشێل دەکات. کردەوە توندەکانی ئیدارەی ئەمریکا بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کۆزۆڤۆ زۆر ناتەبایە لەگەڵ پشتیوانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تورکیا بۆ سەرکوتی هاووڵاتیانی کوردی خۆی(کە هەندێ کەس ژینوسایدی پێ دەڵێن) و خۆنەویستی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ دەرکردنی کۆمەڵێك بڕیارنامە لە ئەنجوومەنی ئاسایش و کۆڕی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ شەرمەزارکردنی داگیرکردنی نایاسایی قوبرس لە لایەن تورکیا لە ساڵی ۱۹۷٤ وە. بۆ وڵاتی ئێمە ئەوەندە بەپەرۆشە بۆ دەرکردنی بڕیارنامە دژ بە هەندێ دەوڵەت، و دەوڵەتەکانی دیکە پشتگوێ دەخات؟ بەداخەوە وەڵامەکەی ئەوەیە کە تورکیا، ئیرادەی دەوڵەتی ئێمەی لێسەندووەتەوە، کە ئەمانەی خوارەوە چەند نموونەیەکیەتی:

١ـ کاتیّ کە لە ئوکتوبری ١٩٩٨ ، تورکیا هەڕەشەی سەربازی لە سوریا کرد و هێزە چەکدارەکانی خۆی لەسەر سنووری سوریا وەگەڕخست، ئیدارەی ئەمریکا ئەم کردەوەیەی تورکیای وەك پێشێلکردنی مادەی ٤٢ ی مەنشووری نەتەوە یەکگرتووەکان و هەڕەشە بۆ سەقامگیری ناوچە شەرمەزار نەکرد و لە باتی ئەوە، جارێکی دیکە PKKی بە رێکخراوێکی تروریستی ناوەزەد کرد و داوای لە سوریا کرد کە پشتیوانی خۆی لە PKK رابوەستێنێت. لەئەنجامی ئەم سیاسەتەدا، کوردەکان لە مافی ئوتۆنۆمی بێبەش کران ، هەر ئەو مافە کە دەوڵەتی ئێمە بۆ ئالبانیاییەکانی کۆزۆڤۆ داکۆکی لێدەکات.

٢ـ کاتێك کە لە ئابی ١٩٩٨ "دمیرل"ی سەرۆك کۆماری تورکیا بەیاننامەیەکی دەرکرد و یەکپارچەکی خاکی قەڵەمڕەوەکانی یونانی لە "ئیژە" بردە ژێر پرسیار، ئیدارەی ئەمریکا هیچ بەیاننامەیەکی دەرنەکرد بۆ شەرمەزارکردنی ئەم زیادەخوازییە بێ پرسیارەتییانەی تورکیا دژی یونان کە ئەندامی ناتۆیە و هاوپەیمانی ئەمریکایە.

٣ـ کاتێك کە لە کانوونی یەکەمی ١٩٩٧ یەکێتی ئەوروپا بە تێکڕای دەنگ داواکاری ئەندامێتی تورکیای لەم رێکخراوەیە رەت کردەوە لەسەر بنەمای ئەوە کە تورکیا دەوڵەتیکی دیموکراتی ئاسایی نییە و مافی مرۆڤ پێشێل دەکات، ئیدارەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لایەنی تورکیای گرت.

٤ـ کاتێك کە لە سەرەتای ١٩٩٧ کۆماری قوبرس رایگەیاند کە دەیەوێت توانایی بەرگری خۆی تا ئاستێکی مەعقول زیاد بکات، ئیدارەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا موجامەلەی ٣٠٠ ـ S ی بەڕێ خست و رەخنەی لە قوبرس گرت. ئەم سیاسەتە پاشان رێگای بۆ ئەوە خۆش کرد کە ئەو لێکدانەوە بێ بنەمایەی تورکیا

زیاتر بچێتە پێش کە ئەم کردەوەیەی قوبرس هاوسەنگی دەسەلات لە رۆژهەڵاتی مەدیتەرانە تێکدەدات. راستیە خەمبارەکە ئەوەیە کە ئیدارەی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەختی خۆی بەستووەتەوە بە دەوڵەتی لە ژێرکونترولی سوپای تورکیا. ئێمە چەکی پێویست دەدەین بە تورکیا تا هاوولاتیانی خۆی پێ سەرکووت بکات، ئێمە لایەنی تورکیا دەگرین لەبەرامبەر یەکێتی ئەوروپا، ئێمە دەستدرێژی بەردەوامی تورکیا بۆ سەر یاسای نێونەتەوەیی لە "ئەژە" و سەراسەری قوبرس شەرمەزار ناکەین و پشتیوانی لە تورکیا دەکەین، لەکاتێکدا کە تورکیا بە دەیان جار نیشانی داوە کە سەرچاوەی سەرەکی ناسەقامگیری ناوچەیە.

پاکانەی ئیدارەی ئەمریکا بۆ ئەم سیاسەتە هەوەسبازانەیە ـ کە بە روونی هەم دژی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکایە و هەم دژی بایەخەکانی ئەمریکایە ـ ئەوەیە کە تورکیا دەوڵەتیکی سکولارە و ئەگەر ئەمریکا سیاسەتێکی دیکە بەنیسبەت ئەم ولاتە بگرێتەبەر، لەوانەیە تورکیا بکەوێتە دەستی بناژۆخوازە ئیسلامیەکان.

بەڵام جەنابی سەرۆك، ئەم لێکدانەوەیە لەبنەمادا هەڵەیە. راستیەکەی ئەوەیە کە تورکیا لە نێوان سکولاریزم و بناژۆخوازیدا گیری نەخواردووە، بەڵکوو لە نێوان دەسەلاتی سەربازی و دیموکراسیدا گیری خواردووە. سیاسەتی ئێستای ئیدارەی ئەمریکا پشتیوانی لە سوپای تورکیا دەکات و دیموکراسی پشتگوێ دەخات. ئێمە بە بەهایەکی گران بەو ئەنجامە گەیشتین کە ئەم سیاسەتە لە ئێران سەرکەوتوو نابێت، ئێمە نابێت هەمان ئەو هەڵەیە لە تورکیاش دووپات بکەینەوە.

یاسای بنەڕەتی تورکیا کۆمەڵێك دەسەلاتی سیاسی داوە بە سوپا کە لە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا یا دەوڵەتە دیموکراتە ئاساییەکانی دیکە قەد قبولّ ناکرێت.

ئیدارەی ئەمریکا لە باتی لایەنگریکردن لە سوپای تورکیا و داروودەستە سیاسی و دیپلوماتیکەکەی، دەبێ وەك AHI پشتیوانی لە هاووڵاتیانی ئازای تورکیا بکات کە بۆ مافی مرۆڤ و سەروەری یاسا خەبات دەکەن. دەبێ پرەنسیپی سەرەکی سیاسەتی دەرەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا قسەکانی سەرۆك وایت ئایزنهاوێر[٦] بێت کە لە کاتی قەیرانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ١٩٥٦ ، داگیرکردنی میسر لە لایەن بریتانیا، فەرانسا و ئیسرائیلی شەرمەزار کرد و لە لێدوانێکی لەبیرنەکراودا لە ٣١ ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٦ وتی:

"ئاشتی بێ یاسا نابێت و یاساش نابێت ئەگەر ئێمە یەك ڕەفتاری یەکسانی نێونەتەوەیی نەگرینەبەر لەبەرامبەر ئەوانەی دژی ئێمەن و ئەوانەی دۆستی ئێمەن".

گۆڕینی سیاسەتی ئێمە بەنیسبەت تورکیا شتێکی زۆر پێویستە بۆ بەرژەوەندییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

لەگەڵ ڕێزمدا

ئیویگینی ت روزیدز[٧]

سەرۆکی ئینیستیتۆی یونانی ـ ئەمریکایی(AHI)

[٦]Dwight D. Eisenhower
[٧]Eugene T. Rossides

٢٥ ی ئاداری ١٩٩٩- ئەنجوومەنی نوێنەران
رفاندنی بەڕێز عەبدوڵا ئوجەلان کارێکی نایاسایی و ناڕەوایە

بەڕێز فرانك پالۆن، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت سەرنجی هاوکارانم بەرەولای بارودۆخی گەلی کورد رابکێشم.

کۆمەڵێك مەسەلە هەیە کە مانگی رابردوو بە گیرانی بەڕێز عەبدوڵلا ئوجەلان، رێبەری پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) سەرنجی خەڵکی جیهانی بەرەولای خۆی راکێشا لەکاتێکدا کە ئەم مەسەلانە پێشتر سەرنجیان پێنەدەدرا. بەڕێز ئوجەلان بۆ ئوتونۆمی گەلی کورد خەباتی کردووە، گەلێك کە بووە بە قوربانی سەرکوتی دەوڵەتی تورکیا و هەروەها دەوڵەتی عێراق، ئێران و سوریا. رژێمی تورکیا تەنانەت دان بە بوونی کورددا نانێت و بە"تورکی شاخاوی" ناویان دەبات و هەموو هێماکانی کولتوور و زمانی کوردی قەدەخە کردووە و هەوڵ دەدات بە زۆرەملێ بیانتاوێنێتەوە و رێبەرانی کورد دەخاتە بەندیخانە، ئەشکەنجەیان دەدات یا دەیانکوژێت. رژێمی عێراق گازی کیمیایی دژی کوردەکان بەکارهێناوە و ٤ هەزار گوندی کوردنشینی کاول کردووە. رژێمی ئێران کوردەکانی داوەتە دەستی"گروپە مرۆڤکوژەکانی"، لەکاتێکدا کە رژێمی سوریا تۆزێك تەحەمولیان دەکات بەڵام هیچ مافێکیان پێنادات.

جەنابی سەرۆك، هاوکات لەگەڵ ئەوەی بارودۆخی کوردەکان لە عێراق، ئێران و سوریا زۆر خراپە، بەڵام رەفتاری خراپی تورکیا لەگەڵ گەلی کورد بە یەك هۆی

بنەڕەتی بەتایبەت بۆ ئێمە هەژێنەرە، هۆیەکەشی ئەوەیە کە تورکیا هاوپەیمانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە و ئەندامی ناتۆیە و ساڵەهای ساڵە بایی میلیونەها دولار یارمەتی ئابووری و بەتایبەت یارمەتی سەربازی لە گیرفانی باجدەرانی ئەمریکایی وەردەگرێت. ئەم پشتیوانیە زۆر گەرموگوڕەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە رژێمی تورکیا مانگی رابردوو گەیشتە ئەوپەڕی خۆی واتا ئەو کاتە کە دەزگای جاسووسی و دیپلوماتیکەکانی ئێمە یارمەتیەکی یەکجار زۆری تیمی کۆماندوکانی تورکیایان دا بۆ ئەوەی بەڕێز ئوجەلان لە کینیا دەستبەسەر بکەن. ئەم کردەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پێشێلکردنی رۆحی"پەیماننامەی دژە ئەشکەنجە"یە کە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا واژۆی کردووە.

ئەگەر بەڕێز ئوجەلان لێرە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بوایا، بۆ من شتێکی وێنانەکراو بوو کە رادەستی تورکیا کرابایا، دروست هەروەك ئەوەی ئیتالیا بەڕێز ئوجەلانی رادەستی تورکیا نەکرد، ئەو کاتە کە بەڕێز ئوجەلان لە ئیتالیا بوو. لەئەنجامی ئەم هاوکارییە دزیوەی ئێمە لەگەڵ تورکیا، بەڕێز ئوجەلان ئێستا لە دوورگەیەك لە بەندیخانەیەکی تاکەکەسیدایە و دەستی ناگات بە تیمی پارێزەرە نێونەتەوەییەکانی. ئێستاش دەوڵەتی تورکیا دەیەوێت لە دادگایەکی نهێنی سەربازی، بێ لێژنەی دادوەری و بێ چاودێری بیانی دادگایی بکات. بەلەبەر چاوگرتنی ئەوەی کە رفاندنی بەڕێز ئوجەلان کارێکی نایاسایی و نارەوا بووە و دادگای ئاسایشی تورکیا دادگایەکی نارەوایە، هەر بۆیە دەتوانین بڵێین کە بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی ناکرێت.

جەنابی سەرۆك، دەمەوێت وەبیرتان بهێنمەوە کە رفاندن و دادگایی کردنی نادادپەروەرانەی بەڕێز ئوجەلان و مەسەلەی سەرکووتی گەلی کورد، لەسەراسەری جیهاندا دەنگی داوەتەوە و سەرنجی پێدراوە. بۆ نموونە لێرە لە واشنگتۆن لە کۆتایی هەفتەی رابردوو خەڵك لەبەرامبەر باڵوێزخانەی تورکیا کۆ بوونەوە.

کۆمەڵەی مافی مرۆڤی کۆنگرێس و یەکێتی مافی مرۆڤ ئەم دواییانە یازدەهەمین ساڵیادی کۆمەڵکوژی ٥ هەزار کورد بەدەستی سەدام حوسەین لە گوندی هەڵەبجەیان بەرز راگرتووە. چەوساندنەوەی گەلی کورد بەتەواوی پشتگوێ نەخراوە بەڵام پێویستە ئێمە کاری زۆرتر بۆ گەلی کورد بکەین. شەڕی شاراوەی تورکیا دژی کوردەکان بووەتە هۆی کوژرانی ٤٠ هەزار کەس و زیاتر لە سێ میلیون کەسی ئاوارە کردووە. هاتنی بەڕێز ئوجەلان بۆ رۆما و بەڵێندانەکەی بۆ ئەوەی ئامادەیە توندوتیژی ئیدانە بکات، هەلێك بوو بۆ ئاشتی بەڵام نە تورکیا و نە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پێشنیارەکەی ئەویان بە هەند وەرنەگرت.

جەنابی سەرۆك، ئێستاش درەنگ نییە. ئێمە دەبێت لە دەستڕۆیشتوویی خۆمان لە سەر تورکیا کەڵك وەربگرین و داوای پێکهاتنی دادگایەکی نێونەتەوەیی بۆ بەڕێز ئوجەلان بکەین، لەبەرئەوەی تورکیا لەگەڵ کوردەکان شەڕ دەکات و چاوەڕوانی ئەوەی لێناکرێت بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکات. هیوادارم یەکێتی ئەورووپاش ـ کە تورکیا بەشوێنی ئەوەدایە ببێ بە ئەندامی ـ لەم پەیوەندییەدا گوشار بخاتە سەر تورکیا. ئێمە دەبێ داوای دادگایەکی دادپەروەرانە بۆ بەڕێز ئوجەلان بکەین بەڵام ئەمە تەنها هەنگاوی یەکەمی هەوڵەکانی ئێمەیە بۆ ئەوەی تورکیا بخەینە ژێر گوشار تا دەست بە وتووێژ لەگەڵ کوردەکان بکات بۆ گەیشتن بە رێگاچارەیەکی سیاسی بۆ

ئەم کێشە بەردەوامە. ئەم ڕێگاچارەیە لەبنەڕەتدا و لە درێژەخایەندا زۆر بە قازانجی تورکیاشە، لەبەر ئەوەی تورکیا ناتوانێت درێژە بە سەرکوتکردنی ٣٥ میلیون کورد بدات.

٢١ ی کانوونی دووەم ، ئێمە جەژنی ساڵی تازە بەڕێوە دەبەین و کوردەکانیش جەژنی ساڵی تازەی خۆیان بەڕێوە دەبەن کە پێی دەڵێن "نەورۆز" کە سەمبولی ڕۆژی بەرخۆدانی و ڕزگاری کوردە لە دەستی دیکتاتۆر. هیوادارم نەورۆزی ئەمساڵ ببێ بە خاڵێکی وەرچەرخان بۆ ڕزگاربوونی گەلی کورد لەو تراژیدیە ترسناکە کە لەگەڵی ڕووبەڕوویە، و سەرلەنوێ لە دایکبوونی کوردستانێکی ئازاد و بەهێز بە چاوی خۆمان ببینین.

جەنابی سەرۆك، ئەم هەفتەیە هێزەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەستیان بە شەڕ کردووە لە یوگوسلاڤیای پێشوو وەك هەوڵدانێك بۆ پێشگرتن لە ژینوسایدی خەڵکی کۆزۆڤۆ. من بەتوندی پشتیوانی لەم هەوڵە دەکەم و هیوادارم ئەو تورەیی و هەستی بەرپرسیارەتیە کە ئێمەی پاڵپێوەنا تا خەڵکی کۆزۆڤۆ و بپارێزین، سەرەنجام پاڵ بە ئەمریکا و جیهانی ئازادیشدا بنێت تا کوتایی بە ژینوسایدی گەلی کورد بهێنن.

جەنابی سەرۆك، ڕێگەم پێبدەن ئەوەتان وەبیر بهێنمەوە ساڵی تازەی کورد، "نەورۆز"، لە ڕاستیدا یەك شەمەی ڕابردوو، ٢١ ی ئادار بوو و ئەم ڕۆژە ڕۆژێکە کە کوردەکان جەژنی ساڵی تازەی خۆیان بەڕێوە دەبەن.

١١ ی گوڵانی ١٩٩٩ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
کێشەی کورد ـ تورک دەبێ چارەسەر بکرێت

بەڕێز فرانك پاڵۆن[١]، نوێنەری ئەیالەتی نیۆجێرسی:
جەنابی سەرۆك، لەکاتێکدا کە هەڵمەتی سەربازی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە باڵکان بەردەوامە بۆ ئامانجی پیروزی راوەستاندنی پاکتاوی رەگەزی خەڵکی ئالبانیایی کۆزۆڤۆ[٢] بەدەستی میلیسۆویچ[٣]، کردەوەیەکی بێ بەزەییانەی هاوشێوە لە ناوچە شاخاوییەکانی رۆژهەلاتی تورکیا دژی گەلی کورد بەردەوام بەڕێوەدەچێت. بەرهەرحاڵ جیاوازیکی زۆر هەیە لە نێوان بارودۆخی کۆزۆڤۆ و بارودۆخی کوردستان. لە کۆزۆڤۆ هێزەکانی ناتۆ بەکارهێنراون بۆ راوەستاندنی شالاوە مرۆڤکوژەکەی "میلیسۆویچ" بەلام رژیمی تورکیا کە بەرپرسیاری شەڕ دژی کوردەکانە، لەراستیدا خۆی ئەندامی ناتۆیە. بەداخەوە بەهۆی ئەوەی کە تورکیا وەك هاوپەیمانی ئیستراتژیکی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و رۆژئاوا سەیر دەکرێت، بارودۆخی دژواری کوردەکان لە تورکیا لە لایەن ولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکاوە سەرنجی ئەوتۆی پێنەدراوە.

لەراستیدا جەنابی سەرۆك، ئێمە یارمەتی دەوڵەتی تورکیا دەدەین بۆ سەرکوتکردنی کوردەکان. مەسەلەی شەڕی تورکیا دژ بە کوردەکان و پشتیوانی ولاتە

[١]Mr. Pallone
[٢]Kosovar Albanian people
[٣]Milosevic

یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تورکیا سەرەتای ئەمساڵ بە دەستگیرکردنی بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان، رێبەری بزووتنەوەی سەربەخۆیی کورد گەیشتە ئەوپەڕی خۆی. بەڕێز ئوجەلان بۆ ئوتونۆمی بۆ گەلی کورد شەڕی کردووە، ئەو گەلە کە بووە بە قوربانی سەرکوتی تورکیا و هەروەها عێراق، ئێران و سوریا.

جەنابی سەرۆك، رژێمی تورکیا تەنانەت دان بە بوونی کورددا نانێت و بە"تورکە شاخاوییەکان" ناویان دەبات و هەموو هێماکانی کولتووری کورد و زمانی کوردی قەدەخە کردووە و هەوڵ دەدات بە زۆرەملێ بیانتاوێنێتەوە و هاوکات رێبەرانی کورد دەخاتە بەندیخانە، ئەشکەنجەیان دەکات و دەیانکوژێت. کۆمەڵگای کورد لە عێراق، ئێران و سوریاش بەتوندی سەرکووت دەکرێت. ئێمە دەبێت چارەنووسیان لەم وڵاتانە لەبیر نەکەین و لەراستیدا "ئوپەراسیونی دابینکردنی ئاسایش" لە باکووری عێراق بە رێبەرایەتی ئەمریکا کردەوەیەکە کە هەموومان شانازی پێدەکەین. پێشێلکردنی توندی مافی مرۆڤ لە لایەن رژێمی ئێران، عێراق و سوریا شتێکی چاوەڕوانکراوە بەڵام بۆ تورکیا کە ئەندامی ناتۆیە و بە ناو دیموکراتە و لە ئوپەراسیونی هێزە هاوپەیمانەکاندا بەشدارە، چاوەڕوانکراو نییە. تورکیا ساڵەهای ساڵە میلیونها دولار یارمەتی ئابووری و بەتایبەت یارمەتی سەربازی لە گیرفانی باجدەرە ئەمریکییەکان وەردەگرێت. کەوابوو مافی خۆمانە کە چاوەڕوانی ئەوە لە تورکیا ـ وەك ئەندامی ناتۆ و کاندیدی ئەندامێتی لە یەکێتی ئەورووپا ـ بکەین کە زیاتر پابەند بێت بە مافی مرۆڤ .

لەمە زیاتر، رەفتاری خراپی دەوڵەتی تورکیا لەگەڵ هاووڵاتیانی کورد تەنها نموونەی پێشێلکردنی توندی بایەخەکان، ئایدیالەکان و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا نییە.

داگیرکردنی بەردەوامی باکووری قوبرس و گەمارۆدانی ئەرمەنستان، دو نمونەی روونی ئەو سیاسەتەن کە تورکیا پەیڕەوی دەکات کە ئێمە نابێ لە هیچ دەوڵەتێك، بەتایبەت تورکیای هاوپەیمانمان قبوڵی بکەین.

جەنابی سەرۆك، من زۆر تووڕە بووم کاتێ کە بیستم دەزگای جاسوسی و دیپلوماتیکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەراستیدا یارمەتی بە تیمی کۆماندۆی تورکیا داوە بۆ دەستگیرکردنی بەڕێز ئوجەلان لە کینیا لە مانگی شوباتی ئەمساڵ. لەئەنجامی ئەم هاوکارییە دزیوەی دەوڵەتی ئێمە لەگەڵ تورکیا، بەڕێز ئوجەلان لە دوورگەیەکدا لە ژوورێکی تاکەکەسیدا، لە تورکیا بەند کراوە و وادیارە لە دادگایەکی سەربازیدا دادگایی دەکرێت بێ بوونی لیژنەی دادوەری و چاودێری بیانی. دادئەستینەکانی تورکیا بەشوێن ئەوەدان حوکمی لەسێدارەدان بۆ بەڕێز ئوجەلان دەربکەن و هیوا کەمە بۆ ئەوەی بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکرێت. لەراستیدا قسەوباسەکانی چاپەمەتیەکانی تورکیا ئەوەنییە کە ئایا بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی دەکرێت یا نا، بەڵکو ئەوەیە کە کەی لەسێدارە دەدرێت.

بەگوێرەی راپۆرتێکی ئەم دواییانەی رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، پارێزەرانی بەڕێز ئوجەلان بەردەوام لە لایەن پۆلیسی تورکیاوە لێیان دەدرێت و سووکایەتیان پێدەکرێت، تەنانەت پولیسی تورکیا هەوڵ دەدات ئاژاوەیەکی گشتی دژی تیمی پارێزەرانی بەڕێز ئوجەلان بەرپێبخات و پارێزەران و بنەماڵەکانیان لەرێگای تەلەفۆنەوە هەڕەشەیان لێکراوە. دەبێ وەبیرتان بهێنمەوە کە ئەم رەفتارە، پێشێلکردنی پرەنسیپە بنەڕەتیەکانی نەتەوە یەکگرتووەکانە دەربارەی "دەوری پارێزەران" کە دەڵێت نابێت پارێزەران بە کەسایەتی ئەو کەسانەوە بچەسپێندرێن کە داکۆکیان لێدەکەن، یا

کەسایەتی ئەو کەسانە کە ئەوان داکۆکیان لێدەکەن ببێتە هۆی ئەوەی ئەرك و کاری خۆیان هەڵبوەشێننەوە.

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی دیکە کە ڕێز لە یاسا دەگیردرێت، بە باوەڕی ئێمە هەموو کەسێك، تەنانەت بێزلێکراوترین تۆمەتباران مافی ئەوەیان هەیە کە دادپەروەرانە دادگایی بکرێن و هیچ گروپێك ناتوانێت گەلەکۆمە لە کەسێکی دیکە بکات و لێبدات. لەوانەیە بەڕێز ئوجەلان پاش ئەو ئەو سێ مانگە کە لە بەندیخانەی تاکەکەسیدا ڕاگیراوە و لە دەستڕاگەیشتن بە پارێزەرەکانی بێبەش کراوە و بەردەوام لە لایەن سەربازە چەکدارەکانەوە ـ کە دەموچاوی خۆیان بە دەمامکی ڕەش داپۆشیوە ـ گەمارۆ دراوە، لە ڕووی دەروونییەوە تێکچووبێت. هەموو دیدارەکانی بەڕێز ئوجەلان لەگەڵ پارێزەرەکانی لە ژێر چاودێریدایە و ئەگەری ئەوە یەکجار زۆرە کە ئەشکەنجە کرابێت.

بەڵام ئەگەر تورکیا لەمە زیاتر بچێتە پێش و بەڕێز ئوجەلان لەسێدارە بدات، ئاکامەکەی ئەوەیە کە شەهیدێك بۆ گەلی کورد دروست دەکات و لەگەڵ شەڕێکی گەورەی ناوخۆ ڕووبەڕوو دەبێتەوە کە دەبێت بەکارەسات بۆ سەرجەم خەڵکی ناوچە بە کورد و تورکەوە. ئاکامێکی وەها بە قازانجی هیچ کەس نییە، نە بە قازانجی تورکیایە و نە بە قازانجی گەلی کوردە و نە بە قازانجی دراوسێکانی تورکیایە و بە دڵنیاییەوە بە قازانجی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکاش نابێت.

جەنابی سەرۆك، بۆ ئەشوێق کردنی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ ئەوەی دەورێکی سودمەند لە چارەسەرکردنی ئەم قەیرانە لە تورکیا بگێڕێت، من و هاوکارم، بەڕێز "فیلنێر"، نوێنەری ئەیالەتی کالیفورنیا ئەم هەفتەیە نامەیەك ئامادە

دەکەین و داوا لە هاوکارەکانمان دەکەین واژۆی بکەن، پاشان دەینێرین بۆ سەرۆك کلینتۆن و داوای لێدەکەین لەم کێشەیەدا دەستێوەردان بکات و داوا لە دەسەلاتدارانی تورکیا بکات بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکەن و لەسێدارەی نەدەن.

لەئەنجامی شەڕی شاراوەی تورکیا دژ بە کوردەکان، نزیکەی ٤٠ هەزار کەس کوژراوە و زیاتر لە سێ میلیون کەس ئاوارە بوونە. بەڕێز ئوجەلان پێش دەستبەسەربوون رایگەیاندبوو کە ئامادەیە توندوتیژی ئیدانە بکات و لەگەڵ تورکیا وتووێژ بکات بەڵام تورکیا هیچ ئاوڕێکی لەم داواکارییە نەدایەوە. لەوەخراپتر، ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پاڵی بەم وتووێژەدا نەنا.

جەنابی سەرۆك، بە باوەڕی من باشتر ئەوەیە بەڕێز ئوجەلان لە دادگایەکی نێونەتەوەییدا دادگایی بکرێت، لەبەر ئەوەی تورکیا لەگەڵ کوردەکان شەڕ دەکات و چاوەڕوانی ئەوەی لێناکرێت بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکات. هەوڵدان بۆ دادگایی کردنی دادپەروەرانەی بەڕێز ئوجەلان دەبێ ببێ بە یەکەم هەنگاو لە هەوڵەکانی ئێمە بۆ ئەوەی گوشار بخەینە سەر تورکیا تا دەست بە وتووێژ بکات لەگەڵ کوردەکان بۆ ئەوەی بگەن بە رێگاچارەیەکی سیاسی بۆ ئەم خەباتە تراژیدیکە.

ئەوەی کە لەراستیدا دەربارەی کێشەی نێوان رژێمی تورکیا و گەلی کورد وەڕاست دەگەڕێت ئەوەیە کە گەلی کورد و تورك بێ کێشە ژیاون، و هیچ هیوایەك بە ئاشتبوونەوەی کورد و تورك نییە مەگەر ئەوە کە کاربەدەستانی تورکیا ماف و شووناسی جیاوازی کوردەکان بە فەرمی بناسن و سەرەنجام دەست لە ئامانجەکەیان هەڵبگرن کە کونترۆڵکردن و بندەستکردنی کوردەکانە.

٢٠ ی گوڵانی ١٩٩٩ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان هێمای نەتەوەیەکە بەقەد مێژوو کۆنە

بەڕێز باب فیلنێر، نوێنەری ئەیالەتی کالیفۆرنیا:

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ دەمەوێت دەربارەی جۆرە دیموکراسیەك و جۆرە دەوڵەتیك قسە بکەم کە لە سەدەی ٥ ی پێش لە زایین بەدەستی یونانیەکان لە "ئاتینا" داهات. بریتانیایەکان شانازی بە دیموکراسی لە پارلمانەکەیان دەکەن، ژاپونیەکان "دێت" ی[١] خۆیان هەیە، روسەکان "دۆما"یان[٢] هەیە و لێرە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش "کۆنگرێس" هەیە. دیموکراسی هێشتا باشترین هیوایە بۆ مرۆڤایەتیی شلەژاو لەسەراسەری جیهاندا.

جەنابی سەرۆك، بە کۆتایی هاتنی شەڕی سارد دەبینین کە دیموکراسی زۆر پەرەی سەندووە. ئەمڕۆ جیهان شوێنێکی باشترە، لەبەر ئەوەی گەلێ لە کۆمارەکانی پێشووی سۆفیەت ئێستا گەیشتوونە بە مافی چارەی خۆنووسین و لەسەر کورسی خۆیان- کە هەقی خۆیانە - لە هۆڵی نەتەوە یەکگرتووەکان دانیشتوون. بەخۆشییەوە هەرچەند کە رێگای ئازادی بەرەوپێش دەچێت، بەڵام زۆری ماوە جیهان بەتەواوی ئازادبێت، هەندێ نەتەوە هێشتا کۆیلەن، هێشتا رەنگی پێست ناهێڵێت هەندێ کەس چێژ لە مرۆڤایەتی هاویەش وەربگرن. بەڵام هیوا بۆ ئەوەی کۆتایی بە نایەکسانی

---

[١] Diet

[٢] Duma

تەواو بێت، پتەوە و خەڵکی خێرخواز ژیانی خۆیان دەخەنە ناو مەترسی و دژی هەڵاواردن رادەوەستن، چونکە دەزانن ئەنجامی کارەکەیان، ئەوەندە بایەخی هەیە کە ژیانی خۆیانی بۆ بخەنە ناو مەترسی.

جەنابی سەرۆك، ٢٤ ی مایسی ١٩٩٩ دروست چەند رۆژ لەمەوپێش نەتەوەیەك کە لە مێژە دەنگی کپ کراوە، یەکەم کۆنگرێسی خۆی کردەوە، هەرچەند کە بەداخەوە نەیتوانی ئەم کۆنگرێسە لە وڵاتی خۆی دابمەزرێنێت و لە "بروکسیل" ی پایتەختی بەلژیکا دایمەزراند. ١٥٠ لێژنە کە نوێنەری گەلی کورد لەسەراسەری جیهان بوون، لەوانە کوردەکانی تورکیا، سوریا، عێراق، ئێران و کۆمارەکانی پێشووی سۆفیەت لە دەوری یەك کۆبوونەوە بۆ ئەو ئامانجە کە دەنگی برا و خوشکەکانیان بەرز بکەنەوە، ئەو دەنگە کە لە کوردستان کپ کراوە. من لە دایکبوونی ئەم کۆنگرێسە پیرۆز دەکەم کە هێمای نەتەوەیەکە کە بە قەد ناخی مێژوو کۆنە.

جەنابی سەرۆك، کوردەکان، دانیشتووانی خۆماڵی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستن کە لە ناوچەیەکی شاخاویدا دەژین کە بە قەد ئەیالەتی "تیگزاس"-ە و بە زمانێك قسە دەکەن کە لە زمانی تورکی و عەرەبی جیاوازە بەڵام نزیکە لە زمانی فارسی. کوردەکان بەدرێژایی مێژوو لە مەتەرێزە قورس و قایمەکانی خۆیان لە شاخەکاندا ژیاون و لە سەردەمی کەوناردا ئیمپراتۆری خۆیان هەبووە بەڵام ئێستا دەچەوسێنرێنەوە و حاشا لە شووناسەکەیان دەکرێت و بەدەستی ئەو دەوڵەتانە کە لە سەرەتای سەدەی ٢٠ لە دایك بوون، ناچار دەکرێن ببن بە تورك و عەرەب و فارس. ئەم دەوڵەتانە وەك حاڵ و قەڵغان سەیری ئەم گەلە بەهێزە ٣٠ میلیونیە دەکەن و قەد وەکو کورد کە مافێکی هەیە، سەیریان ناکەن.

جەنابی سەرۆك، کوردبوون له تورکیا سووچە، سەدام حوسەین چەکی کیمیایی و بیولۆژێکی دژی کوردەکان له عێراق بەکارهێنا، حکوومەتی مەلاکان له ئێران نەیارە کوردەکانی داوەته بەر دەستڕێژی گولله له گورەپانی شارەکانی(ئەورووپا). مرۆڤ کاتێ لەم بارودۆخەی کوردەکان زیز دەبێت که دەبینێت هەندێ جار دەوڵەتی خۆشمان دەستی هەیه لەم بارودۆخه دڵتەزێنەی ئەواندا. تورکیا به فڕۆکه شەڕکەرە ١٦ ـ F کان، کوپتەرە هێرشبەرە "سیکورسکیه"کان و تانکه ٦٠ ـ M کانی ئەمریکا تەیار بووە. سەدام حوسەین ـ بەگوێرەی هەندێ له بەڵگەنامە ئازاد کراوەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان ـ له لایەن ٢٤ کومپانیای ئەورووپاییەوە پشتیوانی لێدەکرێت بۆ بەرهەمهێنانی گازی کوشندەی کیمیایی و بیولوژیکی. دژایەتی دەوڵەتی ئێران لەگەڵ کوردەکان له سنووری ئەو وڵاته تێپەڕیوە و ڕێبەرانی کوردی له ویەننا و بێرلین کوشتووە.

جەنابی سەرۆك، بەلەبەرچاوگرتنی چارەنووس و بەختی کوردەکان بۆمان دەردەکەوێت که چەندە گرنگە که کوردەکان کۆنگرێسی خۆیان دامەزراندووە و بەرپرسیاریتی چارەنووسی خۆیان گرتووە دەستی خۆیان. کوردەکان گەلیان لەپشته، سەرچاوەی پێویستیان هەیه و ئەوەندە دەرکی سیاسیان هەیه که بتوانن خەون و ئاواتی دروستکردنی دەوڵەتی خۆیان وەدی بێنن.

جەنابی سەرۆك، هەروەها به پێویستی دەزانم ڕۆشنایی بخەمە سەر بارودۆخی ڕێبەری کورد، بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان که بەگوێرەی وتارێکی ئەم دواییانەی ڕۆژنامەی *نیویورك تایمز*، به یارمەتی دەزگای سیخوڕی ئێمە، ڕادەستی تورکیا کراوە. هەروەها که لەوانەیه ئێوە لەبیرتان بێت بەڕێز ئوجەلان شوێنی ژیانی خۆی له ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاست بەجێ هێشت و هاتە ئەورووپا بۆ ئەوەی ڕێگاچارەیەکی سیاسی بۆ خەباتی دێرینی کورد بۆ مافە بنەڕەتیەکانی بدۆزێتەوە. ئەو کاتە من لێرە پێشوازیم لە ڕاگەیاندننامە ئاگربەستەکەی بەڕێز ئوجەلان کرد و هیوام دەربڕی کە ئاراستەی کێشەی کورد لە شەڕ بگۆڕێ بۆ ئاشتی و لە ململانێ بگۆڕێ بۆ دیالۆگ.

بەڕێز ئوجەلان لە مافی پەنابەریتی لە ڕۆما بێ بەش کرا و بەڵێنی پێدرا لە ڕێگایەکی ئەمنەوە لە ڕێگای یۆنانەوە بگوازرێتەوە بۆ "لاهە[٣]" لە هولەندا چونکە دەیویست لە "دیوانی نێونەتەوەیی دادپەروەری[٤]" لە لاهە سکاڵا دژی تورکیا تۆمار بکات بەهۆی ئەو تاوانانە کە تورکیا دژی کوردەکان ئەنجامی داوە. بەڵام یاساکانی بەخشینی مافی پەنابەری بە کەسایەتیە سیاسیەکان ـ کە مێژووەکەی بە قەد کاتی سەرهەڵدانی پیغەمبەرەکان کۆنە ـ دەربارەی بەڕێز ئوجەلان خرایە ژێرپێ و لە ئەنجامدا بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان - کە ئەمڕۆ خۆشەویسترین کەسایەتی کوردە لە سەراسەری جیهاندا- دەستبەسەر کرا و لە ڕێگای مامەڵەیەك کە بۆنی ئەوپەڕی بێ شەرەفی لێدەهات رادەستی تورکەکان کرا و ئێستاش چاوەڕوانی لەسێدارەدانە لە بەندیخانەی تاکەکەسی لە دوورگەی "ئیمرالی[٥]" لە دەریای "مەڕمەڕە[٦]".

جەنابی سەرۆك، بۆ زلهێزێك وەك ئەمریکا باش نییە یارمەتی دەوڵەتیکی دیکتاتۆر وەك تورکیا بکات و پشتیوانی لێبکات کە تەنها جلی دیموکراسی لەبەر کردووە. ئەوانە کە پارلمانتارە بەهەق هەڵبژێردراوەکان وەك "لەیلا زانا"یان بە تاوانی

---

[٣] Hague
[٤] International Court of Justice
Imrali Island [٥]
[٦] Sea of Marmara

ئامادەبوون لەبەرامبەر کۆمیتەی کۆنگرێسی ئەمریکا خستووەتە بەندیخانە، نابێ و ناتوانن لە لایەن ئێمەوە پشتیوانیان لێبکرێت. ڕێبەرگەلێك وەك بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان ئێستاش هێما و سەمبولی ئاشتی و ئاشتبوونەوەی کوردن لەگەڵ دراوسێکانی. ئەو ڕێگاچارەیە کە ئێمە بۆ ئازادی نەتەوە کۆیلەکان لە یەکێتی سۆفیەتی پێشوو هەستمان پێدەکرد، دەبێ ئێستا بۆ هاوپەیمانەکانمان و هاووڵاتیەکانیان پەیڕەو بکرێت. کەوابوو ئێمە پێشوازی لە دەستبەکاربوونی کۆنگرێسی نەتەوەیی کوردستان دەکەین.

گەلی کورد خەون بە شتێکەوە دەبینێ کە بەلای گەلێ کەسەوە خەیاڵە(کە بەلای منەوە وانییە)، ئەویش یەکگرتنی گەلی کوردە لە ناو دەوڵەتی کوردستاندا.

تورکیا دەبێ پێشنیارەکەی عەبدوڵڵا ئۆجەلان بۆ ئاشتی قبوڵ بکات

٨ ی حوزەیرانی ١٩٩٩ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز فرانك پالۆن، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، دادگایەك لە پێشمانە کە هەندێ کەس پێی دەڵێن "دادگای سەدە".

بەڕێز عەبدوڵڵا ئۆجەلان، ڕێبەری بەندکراوی کورد لە بەردەم دادگای سەربازی تورکیایە، دادگایەك کە دادپەروەرانە نییە. بەڕێز ئۆجەلان کە لەگەڵ سزای لەسێدارەدان ڕووبەڕویە، لە مافی دەستڕاگەیشتن بە پارێزەرەکانی بێ بەش کراوە و تیمی پارێزەرەکانی لەگەڵ هەڕەشە و ترساندن و تۆقاندنی دەوڵەتی تورکیا ڕوبەڕوون. دەوڵەتی تورکیا و میدیاکانی تورکیا گڕوتینی ناسیونالیستان دژ بە بەڕێز ئۆجەلان وەڕی خستووە. ئەگەر بەم شێوازە بچێتە پێش و تورکیا بەڕێز ئۆجەلان لەسێدارە بدات، ئەنجامێکی کارەساتباری بۆ سەرجەم خەڵکی ناوچە بەدواوە دەبێت. بەڵام خۆشبەختانە دادگاییکردنی بەڕێز ئۆجەلان بوارێکی ئەرێنی و درێژخایەنی ڕەخساندووە بۆ ئاشتبوونەوەی گەلی کورد و تورك.

بەڕێز ئۆجەلان تەنانەت ئێستاش کە لە دادگادایە داواکارییەکی ئازایانە و بوێرانەی خستووەتەڕوو بۆ چارەسەرکردنی دیموکراتیکی کێشەی کورد لە ڕێگای وتووێژ. ڕێکخراوەکەی بەڕێز ئۆجەلان واتا پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK)یش پشتیوانی خۆی لە پێشنیارە ئاشتیخوازانەکەی بەڕێز ئۆجەلان دەربڕیوە. ئێستا کە میدیاکانی جیهان سەرنج بەم دادگایە دەدەن و بە شێوە و رادەیەکی بێ وێنە مەسەلەی کوردیان

کردووە بە ڕۆژەڤی خۆیان، تورکیا دەتوانێ لە ڕێگای ڕازیبوون بە دەستپێکردنی وتووێژ لەگەڵ ئەم ڕێبەرە کوردە، وێنەی خۆی لە کۆمەڵگای نێونەتەوەییدا باشتر بکات بەڵام بەداخەوە دەوڵەتی تورکیا تا ئێستا خۆی لەم ڕێگای ئاشتیە بواردووە و لەسەر ئەوە پێدادەگرێت کە لەگەڵ بەڕێز ئوجەلان یا هیچ ڕێبەرێکی دیکەی بزووتنەوەی کورد وتووێژ ناکات.

دوێنی ڕۆژنامەی *واشنگتۆن پوست* سەروتارێکی بڵاو کردەوە لە ژێر ناوی"کرانەوەی مەسەلەی کورد لە تورکیا" کە بەم جۆرە دەستپێدەکات:

" لەوانەیە تورکیا دەست بە قۆناخێك بکات بۆ چارەسەرکردنی شێرپەنجەی وڵاتەکەی واتا کێشەی کەمینە کوردە سەرکوتکراوەکەی".

ڕۆژنامەی "واشنگتۆن پۆست" ـ کە بەردەوام هاوسۆزی بیروبۆچوونەکانی تورکیا بووە لەسەر هەندێ مەسەلە ـ ئێستا ئاماژە بەوە دەکات کە سیاسەتی تورکیا بۆ هێرشی بێبەزەییانەی سیاسی و سەربازی بۆ سەر بزووتنەوەی کورد، تورکیای خستووەتە ناو کێشەیەك کە دەبێ لە ڕێگای بایەخە دیموکراتیکەکانی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا چارەسەری بکات.

جەنابی سەرۆك، ئەمە کۆت و بەندێکە کە تورکیا بەدەستی خۆی، خۆی خستووەتە ناوی. تورکیا ئەندامی ناتۆیە و هەوڵ دەدات ببێ بە ئەندامی یەکێتی ئەورووپا کە تا ئێستا سەرکەوتوو نەبووە. لەهەمان کاتدا تورکیا نەتەنها درێژە بە شەڕێکی پیس دژی کەمینەیەکی ناو وڵاتی خۆی دەدات بەڵکو سەرکووتی دەکات و لە بنەڕەتدا حاشا لە شوناس، زمان یا کوولتووری جیاوازی کوردی دەکات. لەهەمان کاتدا ڕێژەی پێشکەوتنی ئابووری، ئاستی پەروەردە، ژێرخانی ئابووری، پێشکەوتن و ئاستی ژیان

لە باشووری رۆژهەڵات زۆر لە دوای ئێستانداردەکانی تورکیایە و لەهەمان کاتدا تورکیا سەرچاوە ئابوورییە کەمەکانی خۆی بۆ شەڕە بەردەوامەکەی دژی کوردەکان بەفیڕۆ دەدات. ئەمە بازنەیەکە کە دەبێ بشکێت. هەروەها کە سەروتارەکەی رۆژنامەی *واشنگتۆن پوست* لە کۆتاییدا ئاماژەی پێدەکات"دۆستەکانی تورکیا دەبێ هیواداربن کە تورکیا ئەوەندە بوێری و ئازایەتی هەبێت کە تێڕوانینی خۆی بەرفراوانتر بکات و کەڵکی باش و پاك لە دەستپێشخەرییەکەی ئوجەلان وەربگرێت".

بەڵام جەنابی سەرۆك، ئەم دوایانە دوو وتار لە رۆژنامەی *نیویورك تایمز*دا بڵاو بووەتەوە کە بەداخەوە نیشان دەدات ئیدارەی سیاسی و سەربازی تورکیا زۆر لەو رێگایە دوورە کە ئەم هەنگاوە گەورەیە هەڵبگرێت. هەینی رابردوو رۆژنامەی *نیویورك تایمز* بڵاوی کردەوە کە بەناوبانگترین چالاکی مافی مرۆڤ لە تورکیا، بەڕێز "ئاکین بیردالْ" خراوەتە بەندیخانە بۆ ئەوەی حوکمی ٩/٥ مانگ بەندیخانەکەی تێپەڕ بکات کە بەهۆی ئەوە بۆی دەرکراوە کە هەندێ لێدوانی داوە کە دەوڵەتی تورکیا بە لێدوانی رووخێنەری دەزانێت. بەڵام بەڕێز "بیردال" کام چالاکی رووخێنەری ئەنجام داوە؟ بەڕێز "بیردال"، سەرۆکی کۆمەڵەی مافی مرۆڤ بەردەوام داوای لە دەوڵەتی تورکیا کردووە کە لەگەڵ راپەڕیوانی کورد بگات بە رێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانە. بەڵام ئێستا ـ هەروەها کە راپۆرتەکەی رۆژنامەی *نیویورك تایمز* نیشان دەدات ـ ئەم داواکارییە بەگوێرەی یاسای تورکیا، پشتیوانی لە تروریزمە. هەر ئەم یاسایە ئەم دواییانە بەکار براوە بۆ مەحکومکردنی دو رۆژنامەنووس، پروفسورێکی زانکۆ و یاریدەدەری بەڕێز "بیردالْ". هاوکات هەندێ تورکی بوێرو ئازا ـ لەوانە دادوەرێکی

پایەبەرزی وڵات - داوای پێداچوونەوە بەسەر ئەم یاسایانە کردووە بەڵام رژێمی دمارگرژ ئەم داواکارییەی رەت کردووەتەوە.

جەنابی سەرۆك، وەك هەوڵێك بۆ تەشویقکردنی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ ئەوەی دەورێکی ئەرێنی بۆ چارەسەرکردنی ئەم قەیرانە لە تورکیا بگێڕێت، من و هاوکارم، نوێنەری هێژای ئەیالەتی کالیفورنیا، بەڕێز "فیلنێر" ئەم هەفتەیە نامەیەك ئامادە دەکەین - کە داوا لە هاوکارانم دەکەم واژۆی بکەن - و دەینێرین بۆ سەرۆك کلینتۆن و داوای لێدەکەین دەستێوەردان بکات و داوا لە کاربەدەستانی تورکیا بکات بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکرێت و لەسێدارەی نەدات. هەوڵدان بۆ دادگایەکی دادپەروەرانە بۆ بەڕێز ئوجەلان دەبێ یەکەم هەنگاوی ئێمە بێت بۆ ئەوەی تورکیا دەست بە وتوویژ لەگەڵ کوردەکان بکات بۆ ئەوەی بگەن بە ڕێگاچارەیەکی سیاسی بۆ ئەم خەباتە تراژیدیکە.

بەڕێز ئوجەلان و ڕێکخراوە کوردەکەی، لقی زەیتون بەرەولای دەوڵەتی تورکیا درێژ دەکەن. بۆ تورکیا شتێکی باشە کە ئەم پێشنیارە نیازپاکانەیە قبوڵ بکات و بکەوێتە ناو ڕێگای ئاشتی.

جەنابی سەرۆك لەراستیدا بەڕێز ئوجەلان پێش لەوەی دەستبەسەر بکرێت، چەند جار پێشنیاری ئاگربەستی داوە کە هەموویان لە لایەن کاربەدەستانی مەدەنی و سەربازی تورکیاوە رەت کراوەتەوە.

یەکشەممەی ئەم هەفتەیە وتارێك لە رۆژنامەی *نیویورك تایمزدا* بڵاو بووەتەوە کە دەمارگرژی هەڵوێستی کاربەدەستانی تورکیای زیاتر خستووەتە بەر باس. بەگوێرەی ئەم وتارە وەزیری ناوخۆی تورکیا لیستێکی دەرکردووە کە کۆمەڵێك دەستەواژە لەخۆ

ئەم شەپۆلی دەستبەسەرکردنە، کۆمەڵێ پرسیار دەهێنێتە ئاراوە نەتەنها دەربارەی ڕەوایەتی دیموکراسی تورکیا بەڵکوو دەربارەی ڕاستگۆیی و نیازپاکی تورکیا بۆ پابەندبوون بە پێشخستنی ئاشتی. سێ ساڵ لەمەو پێش کە من باسی بارودۆخی کوردەکانم لێرە کرد، بیرکردنەوە و پەخشی بەرنامە بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکان، تەنانەت وەك زمانێکی بیانی قەدەخە بوو، بەداخەوە ئەم قەدەخەبوونە ئەمڕۆش بەردەوامە. بەڵام دەبێ ئەوەش زیاد بکەم کە بە سوچزانینی لێدوان و دەربڕینی بیروڕا تەنها بە هاوولاتیانی کورد سنووردار نییە و ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژنامەنووسان، چالاکانی مافی مرۆڤ ، پزیشکان و پارێزەرانیش کە لەگەڵ ڕەفتاری نادادپەروەرانەی سوپا، پولیس یا حکوومەتی تورکیا ڕووبەڕوون، حوکمی بەندیخانەیان لەسەر دەدرێت و ئەشکەنجە دەکرێن.

جەنابی سەرۆك، کێشەی کورد هەڵقوڵاوی سروشتی دیموکراسی لاوازی تورکیایە و کۆمەڵێك گیروگرفتی جیدی بۆ سەراسەری کۆمەڵگای تورکیا بەدواوە بووە. هەر ئەم هەفتەی ڕابردووە کاربەدەستانی تورکیا لە ئیستانبول نزیکەی ۲۰۰ کوردیان بەهۆی بەڕێوەبردنی جەژنی نایاسایی "نەوڕۆز"، ساڵی تازەی کورد دەستبەسەر کرد. دوابەدوای دەستبەسەرکردنی ئەم کەسانە، کاربەدەستان دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر ٦ ڕۆژنامەی تورکیا کە ڕاپۆرتی چالاکیەکانی "نەوڕۆز"یان بڵاو کردبووە، بەهۆی ئەوەی وشەی"نەوڕۆز"یان بە پیتی(W) ی کوردی نووسیبوو، نە پیتی(V) ی تورکی. تەنها نووسینی پیتی(V) نییە کە کراوە بە سووچ، بەڵکو پیتی(P) و (K) یش لە وانەی کتێبەکان سڕاوەتەوە.

پایەبەرزی وڵات ـ داوای پێداچوونەوە بەسەر ئەم یاسایانە کردووە بەڵام رژێمی دمارگرژ ئەم داواکارییەی رەت کردووەتەوە.

جەنابی سەرۆك، وەك هەوڵێك بۆ تەشویقکردنی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ ئەوەی دەورێکی ئەرێنی بۆ چارەسەرکردنی ئەم قەیرانە لە تورکیا بگێڕێت، من و هاوکارم، نوێنەری هێژای ئەیالەتی کالیفورنیا، بەڕێز "فیلنێر" ئەم هەفتەیە نامەیەك ئامادە دەکەین ـ کە داوا لە هاوکارانم دەکەم واژۆی بکەن ـ و دەینێرین بۆ سەرۆك کلینتۆن و داوای لێدەکەین دەستێوەردان بکات و داوا لە کاربەدەستانی تورکیا بکات بەڕێز ئوجەلان دادپەروەرانە دادگایی بکرێت و لەسێدارەی نەدات. هەوڵدان بۆ دادگایەکی دادپەروەرانە بۆ بەڕێز ئوجەلان دەبێ یەکەم هەنگاوی ئێمە بێت بۆ ئەوەی تورکیا دەست بە وتووێژ لەگەڵ کوردەکان بکات بۆ ئەوەی بگەن بە رێگاچارەیەکی سیاسی بۆ ئەم خەباتە تراژیدیکە.

بەڕێز ئوجەلان و رێکخراوە کوردەکەی، لقی زەیتون بەرەولای دەوڵەتی تورکیا درێژ دەکەن. بۆ تورکیا شتێکی باشە کە ئەم پێشنیارە نیازپاکانەیە قبوڵ بکات و بکەوێتە ناو رێگای ئاشتی.

جەنابی سەرۆك لەراستیدا بەڕێز ئوجەلان پێش لەوەی دەستبەسەر بکرێت، چەند جار پێشنیاری ئاگربەستی داوە کە هەموویان لە لایەن کاربەدەستانی مەدەنی و سەربازی تورکیاوە رەت کراوەتەوە.

یەکشەمەی ئەم هەفتەیە وتارێك لە رۆژنامەی *نیویورك تایمز*دا بڵاو بووەتەوە کە دەمارگرژی هەڵوێستی کاربەدەستانی تورکیای زیاتر خستووەتە بەر باس. بەگوێرەی ئەم وتارە وەزیری ناوخۆی تورکیا لیستێکی دەرکردووە کە کۆمەڵێك دەستەواژە لەخۆ

دەگرێت کە میدیاکان لە پەیوەندی لەگەڵ بەڕێز ئوجەلان و بزووتنەوەکەی یا کوردەکان بەگشتی، دەبێ تەنها کەڵك لەم دەستەواژانە وەربگرن. دەبێ هەواڵنێرانی ئاژانسە حکوومەتیەکان ئەم رێوشوێنە رەچاو بکەن. ئەمە نموونەیەکی دیکەی کردەوە بەردەوامەکانی تورکیایە بۆ هاندانی گرۆتینی ناسیونالیستی دژی PKK و هاندانی خەڵکی تورکیا دژی کوردەکان، مێژووەکەیان، کولتوورەکەیان و رەوایەتی خەباتەکەیان.

جەنابی سەرۆك، رژێمی تورکیا تەنانەت دان بە بوونی کوردەکاندا نانێت و پێیان دەڵێت "تورکی شاخاوی" و هەموو هێماکانی کولتوور و زمانی کوردی قەدەغە کردووە و هەوڵ دەدات بیانتاوێنێتەوە و هاوکات رێبەرانی کورد دەخاتە بەندیخانە و ئەشکەنجەیان دەکات و دەیانکوژێت. لە ئەنجامی شەڕی شاراوەی تورکیا دژی کوردەکان، نزیکەی ٤٠ هەزار کەس کوژراون و زیاتر لە ٣ میلیون کەس ئاوارە بوونە.

کێشەی کورد هەڵقوڵاوی سروشتی دیموکراسی لاوازی تورکیایە

٦ ی نیسانی ٢٠٠٠ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

بەڕێز فرانك پالۆن، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی:

جەنابی سەرۆك، من دەمەوێت پەیوەست بم بە هاوکاری هێژام بۆ ئامادەکردنی بڕیارنامەیەك کە داوای مافە دیموکراتیکە زمانی و کولتوورییەکان بۆ سەرجەم کوردەکانی تورکیا دەکات.

سەرزەمینی کوردستان شوێنی لە دایکبوونی مێژووی کولتووری مرۆڤایەتییە. هەندێ لە سەرەتاییترین شوێنەکانی نیشتەجێ بوونی مرۆڤ و سەرەتاییترین ئاسەوارەکانی "شۆڕشی نئولۆتیك" لە نێو تەپۆلکە و دۆڵەکانی ئەم وڵاتە جوانەدا دۆزراوەتەوە. لەگەڵ ئەوەدا کە مرۆڤ دەتوانێت بیر لە پێشکەوتنە کولتوورییەکان لە خاکی کورد لە هەزاران ساڵ پێشدا بکاتەوە، بەڵام ناتوانێت سەری لەوە سڕنەمێنێت کە چارەنووسی کورد لە داهاتوودا چی دەبێت. کوردەکان کە لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستدا دەژین، لەمێژووی هاوچەرخی خۆیان هیچ خەیرێکیان نەبینیوە.

کوردەکان لە ئێران، عێراق، سوریا و تورکیا بە دەستی ڕژێمە دەسەڵاتدارەکان چەوسانەتەوە و سەدام حوسەین لە ساڵی ١٩٨٨ لە هێرشێکی دڕندانەدا بە گازی کیمیایی بەشێکی تەواوی شاری(هەڵەبجەی) لەگەڵ ٥ هەزار دانیشتووەکەی لەناو برد. هەرچەند هێرشە دزێوەکەی سەدام حوسەین بووە هۆی کوژرانی وێنانەکراوی خەڵك و کاولبوونی ناوچە بە چەکی بیولوژیکی، بەڵام ڕژێی سەدام هیچ کاتێ هێرشێکی بەرفراوانی نەکردووەتە سەر کولتووری کوردەکان. جێگای داخە کە چڕوپڕترین هێرش

بۆ سەر زمان و کولتووری کورد لە لایەن تورکیای هاوپەیمانمان و ئەندامی ناتۆ ئەنجام دراوە.

جەنابی سەرۆك، ساڵی ۱۹۹۷ لێرە لەم ئەنجوومەنەدا باسی سەرکوتی کولتووری کوردەکان بە دەستی دەوڵەتی تورکیام کرد و ئاماژەم بە بەندکردنی نادادپەروەرانەی پارلمانتارە کوردە بە دیموکراسی هەڵبژێردراوەکان لە تورکیا کرد، بەداخەوە ئەمڕۆش من لێرە لەبەرامبەر ئێوە راوەستاوم و رووداو و پێشهاتەکانی ئەم دواییەی تورکیاتان وەبیر دەهێنمەوە کە هەموویان نیشان دەدات بارودۆخەکە هیچ ئاڵوگۆڕێکی بەسەردا نەهاتووە. زمان و کولتووری کورد هێشتا بەتوندترین شێوە سەرکوت دەکرێت و پارلمانتارە کوردەکان کە هەڵبژێردراون بۆ ئەوەی داکۆکی لە مافی خەڵکەکەیان بکەن، هێشتا دەنگیان کپ دەکرێت. کاتێ کە سێ ساڵ پێش باسی بارودۆخی کوردستانی تورکیام کرد، کوردستانی تورکیا لە ژێر حاڵەتێکی نائاسایی راگەیەندراودابوو کە ژاندارمەکان دەیانپاراست. ئەشکەنجە و پێشێلکردنی مافی کوردەکان، گەڕانی ماڵی کوردەکان بێ ئیزنی دادگا و تێکشکاندنی کۆڕوکۆمەڵەکان و خۆپیشاندانەکان شتێکی ئاسایی بوو.

پێشێلکردنی توندی مافی مرۆڤ، ئەمڕۆش بەردەوامە. راپۆرتی ساڵی ۱۹۹۹ی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەربارەی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا دەڵێت کە هێزەکانی ژاندارمەی بەردەوامن لە پێشێلکردنی توندی مافی مرۆڤ ـ لەوانە ئەشکەنجە کردنی کوردەکان ـ چونکە باش دەزانن لێپرسینەوەیەکی ئەوتۆیان لەگەڵ ناکرێت. بەڵام بەهەرحاڵ بەپێچەوانەوە، لێپرسینەوە لەگەڵ کوردەکان زۆر توندوتۆڵە. ٦ ساڵ لەمەو پێش، چوار ئەندامی پێشووی پارلمانی تورکیا لەسەر کارە

فەرمیەکانیان دەرکران و بە تاوانی دەربڕینی خواست و داواکارییەکانی هاووڵاتیانی کورد خرانە بەندیخانە و ئەمڕۆش کە من لێرە لە بەرامبەر ئێوەدا راوەستاوم، خاتون لەیلا زانا، بەڕێز هاتیپ دیجلە، بەڕێز ئورهان دوغان و بەڕێز سەلیم ساداك هێشتا لە بەندیخانەدان. ئەم چوار کەسە کە لە لایەن رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەییەوە نازناوی"بەندکراوی ویژدان"یان پێبەخشراوە، تەنها گوناهیان ئەوەیە کە هەوڵیانداوە رۆحی راستەقینەی دیموکراسی لە تورکیا زیندوو بکەنەوە. ۳ ساڵ لەمەو پێش ۱۵۳ کەس لە ئەندامانی کۆنگرێس نارەزایەتی خۆیان لە رەفتاری نادیموکراتیکی تورکیا لەگەڵ پارلمانتارە کوردە هەڵبژێردراوەکان لە پارلمانی تورکیا دەربڕی، بەڵام ئەمڕۆ لێرە لە بەرامبەر ئێوەدا بە دڵنزمی پرسیار دەکەم ئایا تەنها دەربڕینی نارەزایەتی بەس بوو.

ئەمڕۆش ئەم چوار کەسە هێشتا لە بەندیخانەدان، مەسەلەی لەوە خراپتر ئەوەیە کە دەستدرێژیکردن بۆ سەر مافی کاربەدەستە کوردە بەدیموکراسی هەڵبژێردراوەکان لە ئاستی نەتەوەییدا تێپەڕ بووە و پێی ناوەتە ئاستی مەحەلی. مانگی شوباتی ئەمساڵ، لە کردەوەیەکدا کە گەلێ لە ئێمەی لێرە هەژاند، ژاندارمری تورکیا سێ شارەداری کوردی کوردستانی تورکیای دەستبەسەر کرد کە یەکێکیان شارەداری دیاربەکر بوو کە دروست یەك رۆژ پێش لە دەستبەسەربوون، لەگەڵ وەزیری دەرەوەی سوئید دیداری کردبوو بۆ ئەوەی هیواکان بۆ ئاشتیەکی درێژخایەن و پتەو لە نێوان تورك و کوردەکان بخاتە بەرباس. هەرچەند کە شارەدارەکان پاشان ئازاد کران بەڵام لە داهاتوودا دادگایی دەکرێن و ئەگەر تاوانبار بناسرێن، لەگەڵ حوکمی بەندیخانە رووبەڕوو دەبنەوە.

ئەم شەپۆلی دەستبەسەرکردنە، کۆمەڵێ پرسیار دەهێنێتە ئاراوە نەتەنها دەربارەی ڕەوایەتی دیموکراسی تورکیا بەڵکوو دەربارەی ڕاستگۆیی و نیازپاکی تورکیا بۆ پابەندبوون بە پێشخستنی ئاشتی. سێ ساڵ لەمەو پێش کە من باسی باروودۆخی کوردەکانم لێرە کرد، بیرکردنەوە و پەخشی بەرنامە بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکان، تەنانەت وەك زمانێکی بیانی قەدەخە بوو، بەداخەوە ئەم قەدەخەبوونە ئەمڕۆش بەردەوامە. بەڵام دەبێ ئەوەش زیاد بکەم کە بە سوچزانینی لێدوان و دەربڕینی بیروڕا تەنها بە هاوولاتیانی کورد سنووردار نییە و ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژنامەنووسان، چالاکانی مافی مرۆڤ ، پزیشکان و پارێزەرانیش کە لەگەڵ ڕەفتاری نادادپەروەرانەی سوپا، پولیس یا حکوومەتی تورکیا ڕووبەڕوون، حوکمی بەندیخانەیان لەسەر دەدرێت و ئەشکەنجە دەکرێن.

جەنابی سەرۆك، کێشەی کورد هەڵقولاوی سروشتی دیموکراسی لاوازی تورکیایە و کۆمەڵێك گیروگرفتی جیدی بۆ سەراسەری کۆمەڵگای تورکیا بەدواوە بووە. هەر ئەم هەفتەی ڕابردووە کاربەدەستانی تورکیا لە ئیستانبول نزیکەی ٢٠٠ کوردیان بەهۆی بەڕێوەبردنی جەژنی نایاسایی "نەورۆز"، ساڵی تازەی کورد دەستبەسەر کرد. دوابەدوای دەستبەسەرکردنی ئەم کەسانە، کاربەدەستان دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر ٦ ڕۆژنامەی تورکیا کە ڕاپۆرتی چالاکیەکانی "نەورۆز"یان بڵاو کردبووە، بەهۆی ئەوەی وشەی"نەورۆز"یان بە پیتی(W) ی کوردی نووسیبوو، نە پیتی(V) ی تورکی. تەنها نووسینی پیتی(V) نییە کە کراوە بە سووچ، بەڵکو پینی(P) و (K) یش لە وانەی کتێبەکان سڕاوەتەوە.

ئەم لێپرسینەوەیە لەگەڵ کولتوور و زمانی کوردی کە ئەوەندە توندوتۆڵ و بەگروتینەوە بەڕێوەدەچێت کە تەنانەت پیتەکانی ئەلفوبێی کوردیشی قەدەخە کردووە، لەهەر ناوچەیەکی ئەم جیهانەدا روو بدات، جێگای داخ و پەژارەیە. ئەم دەستدرێژییە لە کوردستانێکدا روو دەدات کە لانکی شارستانییە و یەکەم چەخماخەکانی کولتوری مرۆڤ لەوێ سەری هەڵداوە بەڵام بارودۆخەکەی ئەمڕۆ ئەوەندە دژوارە کە هەمووی ئەو کەسانە کە ئەمڕۆ لێرە کۆبوونەتەوە، دەهەژێنێت.

جەنابی سەرۆك، ئەم بڕیارنامەیە کە هاوکارانی هێژام، بەڕێزان باب فیلنێر[1]، جان پورتێر[2]، فرانك وۆلف[3] و خاتوون ئانا ئیشۆ[4] پشتیوانیان لێکردووە، بەو هیوایە ئامادە کراوە کە کوردەکان لە داهاتوودا لەگەڵ ئازارو ئەزیەت و چەوساندنەوەی گەورەتر روبەڕوو نەبنەوە. بڕیارنامەکە بە ئاگاداری لەو مەسەلەیە ئامادە کراوە کە دیموکراسی دیاردەیەکی سادە نییە و پرۆسەیەکە کە دەبێ بەردەوام گەشە بکات و بەرەوپێش بچێت. بڕیارنامەکە هەروەها بەو هیوایە ئامادە کراوە کە تۆمی ئاشتی و دادپەروەری لە تورکیا بچێنێت، هەربۆیە داوا لە دۆستان و هاوکارانی هێژام دەکەم کە پشتیوانی لەم بڕیارنامەیە بکەن بۆ ئەوەی رێگە بەوە بدرێت کە زمان، کولتوور و دیموکراسی ئەوەندە بگەشێتەوە کە ئامانجە کولتوورییە هاوبەشەکانی مرۆڤ لە ناخی خاکدا ریشە دابوکتێت.

---

[1] Bob Filner
[2] John E. Porter
[3] Frank Wolf
[4] Anna Eshoo

بهسهرهاتی لهیلا زانا هێمای بهسهرهاتی گهلی کورده
٦ ی نیسانی ٢٠٠٠ - ئهنجوومهنی نوێنهران

بهڕێز باب فیلنێر:

جهنابی سهرۆك، دوێنێ من بڕیارنامهی(٤٦١)م لێره خستهڕوو بۆ ئهوهی داوای ئازادی لهیلا زانا، هاتیب دیجله، ئورهان دۆغان و سهلیم ساداك و ههروهها ئازادبوونی زمان و کولتووری کورد له تورکیا بکهم. ناوی ئهم چوار کهسه لهوانهیه بۆ ههندێ کهس نامۆ بێت، بهڵام ئهمه ناوی پارلمانتاره کوردهکانه، ناوی ئهندامانی کۆنگرێسی کورده که لانیکهم ٦ ساڵه له بهندیخانهدان. ئهمانه نوێنهری کولتوور و زمانی کوردهکانن. کوردهکان گهلێکی لهدایکبووی رۆژههڵاتی ناوهڕاستن که له سهرزهمینێکی کهونار به ناوی کوردستان دهژین. ئهم نوێنهرانه له بهندیخانهدان تهنها به تاوانی ئهوهی که کوردن، و کوردهکان ئازاد نین بههۆی ئهوهی وڵاتهکهیان له ژێر دهستی تورکیا، سوریا، ئێران و عێراقدایه.

ئهنجوومهنی نوێنهران پێشتر ناوی "لهیلا زانا"ی بیستووه که بهگوێرهی رۆژنامهی *نیویورك تایمز*، بهناوبانگترین کهسایهتی خهباتکاری کورده له جیهاندا. خهڵکی وڵاتی ئهمریکا ناوی کوردیان بیستووه، بههۆی ئهوهی سهدام حوسهین به چهکی کیمیایی و بیولۆژیکی ساڵی ١٩٨٨ هێرشی کرده سهریان و له ساڵی ١٩٩١ یش ههڕهشهی دووپاتکردنهوهی ئهم هێرشهی لێیان کرد. بهڵام نه وڵاتی ئهمریکا و نه ئهنجوومهنی نوێنهران هیچ سهرنجێکی راستهقینهیان به بارودۆخی دژواری کوردهکان نهداوه که

هێشتا لەسەر خاکی کەوناری خۆیان دەژین و تەنانەت ئێستاش کە من لێرە قسە دەکەم بە دەستی دەوڵەتی تورکیا، سوریا، ئێران و عێراق دەچەوسێنەوە.

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ دەمەوێت قسەکانم تەنها بە تورکیا سنووردار بکەم، لەبەر ئەوەی تورکیا وڵاتیکە کە ئێمە وەك هاوپەیمانێك شانازی پێ دەکەین و وەك دۆستێك پشتیوانی لێدەکەین و وەك شەریکێك لایەنگری لێدەکەین. تورکیا بە چەکە پێشکەوتووەکانی ئەمریکا تەیار بووە و ئەنبارەکەی پڕە لە چەکەکانی ئەمریکا وەك تفەنگی ١٦ ـ M ، تانکی ٦٠ ـ M ، کۆپتەری هێرشبەری "کوبرا" و فڕۆکەی شەڕکەری ١٦ ـ F . لەراستیدا هێزە تایبەتەکانی ئەمریکا لە تورکیا پەروەردە بە کوماندۆکانی تورکیا دەدەن. ڕێبەرانی تورکیا بە شانازییەوە بە خەڵکەکەیان دەڵێن"نەتەوەی سوپایی"[1] و ئێستاش قسەوباس ئەوەیە کە ئەمریکا دەیەوێت ١٤٥ کوپتەری هێرشبەر بە ٤ بیلیون دولار بفرۆشێت بە تورکیا.

ئێستا ئایا تورکیا بایەخی ئەم پشتیوانییەی ئێمەیەی هەیە؟ ئایا فڕۆکە شەڕکەرەکانی ئێمە، کۆپتەرە هێرشبەرەکانی ئێمە، تانکەکانی ئێمە و تفەنگەکانی ئێمە داکۆکی لە ئازادی هاووڵاتیانی تورکیا دەکەن؟ بۆ ئێمە پەروەردە بە کوماندۆکانی تورکیا دەدەین کە سەری قوربانیەکانیان دەبڕن و تەرمەکانیان بەشوێن ئوتومبیلە سەربازییەکاندا رادەکێشن؟

جەنابی سەرۆك، لە تورکیای ئەمڕۆدا بەداخەوە ئازادی لە ژێر هێرشدایە و ژینوسایدی کولتووری، یاسای سەرزەمینەکەیەتی و ژیانی کوردەواری لەوپەڕی تەنگژە و لەناوچووندایە.

[1]"army nation"

جەنابی سەرۆک، وڵاتی ئێمە هەمیشە کەمتەرخەم نەبووە بەنیسبەت بارودۆخی دژواری کوردەکان. بیست و هەشتەمین سەرۆك کۆماری ئەمریکا، وودرۆ ویلسۆن [2] پشتیوانی لە مافی چارەی خۆنوسین گەلانی بندەست کردووە و لە لێدوانێکدا بۆ ئەنجوومەنی پیران لە ٢٢ ی کانوونی دووەمی ١٩١٧ وتی:

"نابێ هیچ نەتەوەیەك بەشوێن ئەوەدابێت دەسەڵاتی خۆی بەسەر نەتەوەیەك یا گەلێکی دیکەدا بسەپێنێت، بەڵکو هەموو گەلان ـ گەلی بچووك لە پاڵ گەلی گەورە و بەهێز ـ دەبێ ئازاد بن و سیاسەتی خۆیان و رێگای پێشکەوتنی خۆیان بێ هیچ کەندوکۆسپێك، بێ هیچ هەڕەشەیەك و بێ هیچ ترسێك دیاری بکەن".

٣ مانگ دوای ئەم لێدوانە، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا چووە ناو بەرەی شەڕ بۆ پشتیوانی لە دەوڵەتانی هاوپەیمان. هاواری"جیهان ئارام بکەن بۆ دیموکراسی" لە گەلانی بندەست لەسەراسەری جیهان و بنەماڵەکان لە ئەفریقای باکوور بگرە تا ئەورووپای ناوەڕاست بەرز بووەوە کە ناوی کوڕەکانی خۆیان دەکرد بە ناوی سەرۆك کۆماری ئێمە. بەڵام وتە پێغەمبەرانەکانی سەرۆك "ویلسون" پشتگوێ خرا، بەتایبەت لە ناوچەکانی ئیمپراتوری عوسمانی. ئەرمەنیەکان بەکۆمەڵ کوژران و کوردەکان سەرکووت کران و پاش سەرهەڵدانی کۆماری تورکیا و دوابەدوای ئەوە هێدی هێدی کۆمەلکوژی کوردەکان بەڕێوەچوو.

لە تورکیا، یەك ساڵ پاش دامەزرانی کۆماری تورکیا، ئەو گەلە کە مێژوونوسان بە "کورد" ناوی دەبەن و سەرزەمینێك کە جوگرافیناسان بە "کوردستان" ناوی دەبەن، یەك شەوە لە ئاخێوی فەرمی وڵاتی تورکیا سڕایەوە. کاربەدەستانی تورکیا دەیانگوت

---

[2] Woodrow Wilson

کوردەکان لەراستیدا کورد نین بەڵکوو" تورکی شاخاوین" و سەرزەمینەکەیان لەراستیدا کوردستان نییە بەڵکو رۆژهەڵاتی تورکیایە و لەو کاتەوە تا ئێستا ئەم دەستێوەردانە کۆمەڵایەتی و چەواشەکارییە مێژووییە وەك یاسای وڵاتی تورکیا پڕوپاگەندای بۆ دەکرێ. هەزاران کەس لە راپەڕینە یەك لە دوای یەکەکاندا گیانی خۆیان لەدەست دا و میلیونەها کورد قەڵاچۆ کران.

لەوانەیە بەسەرهاتی لەیلا زانا، هێمای بەسەرهاتی کوردەکان بێت و هێمای واتای هەموو ئەو چیرۆکانە بێت کە دەربارەی سەرزەمینی کوردستانی بندەستی تورکەکان دەیگێڕنەوە. لەیلا زانا ساڵی ١٩٦١ لە گوندێکی بچووکی کوردنشین لە نزیکی "فارقین[٣]" لە دایك بوو. یەکەمین بیرەوەرییەکانی لەیلا زانا لە گەڵ تورکەکان دەگەڕێتەوە بۆ هەڵسەوکەوتی تورکە باجکۆکەرەکان یا سەربازە تورکەکان. لە قوتابخانەی سەرەتاییدا مامۆستا تورکەکان بە" لەیلا زانا"یان گوت دەبێ فێری زمانی تورکی بێت لەبەر ئەوەی زمانی تورکی، زمانی شارستانییە. لەیلا زانا تەنها توانی ٣ ساڵ بچێتە قوتابخانە و پاش ئەوە لە کێڵگەیەکدا دەستی بەکار کرد و یارمەتی بنەماڵەکەی لە ناومالّ دەدا و جارناجار ناوی "مەهدی زانا"ی دەبیست کە پاشان بوو بەهاوسەری و بوو بە ئەستێرەی روولەگەشەی سیاسەتی کورد.

لەیلا زانا لە ساڵی ١٩٧٦ لەگەڵ مەهدی زانا ژیانی هاوسەری پێکهێنا و کۆچیکرد بۆ گەورەترین شاری کوردنشینی جیهان بە ناوی ئامەد(دیاربەکر) لە باکووری کوردستان. لە ساڵی ١٩٧٧ مەهدی زانا وەك شارەداری "ئامەد" هەڵبژێردرا، بەڵام کاربەدەستانی تورکیا تۆقان. مەهدی زانا بوو بە کوردێکی ناسیونالیستی گەرموگوڕ

[٣] Farqin

و توانی متمانەی هاووڵاتیە کوردەکانی بەدەست بهێنێت. شاری ئامەد لە لایەن حکوومەتەوە گەمارۆی خرایە سەر و سەرچاوەی ئابووری وشك بوو. مەهدی زانا داوای یارمەتی لە هاوکارە ئەوروپاییەکانی کرد. شارەدارەکانی فەرانسا وەڵامیان دایەوە و ۳۰ پاس و ئوتومبیلی بارهەڵگری پڕ لە کەلوپەلی ئیداریان بۆ نارد. ئەم پاسانە پاش ئەوەی ماوەیەکی کورت خەڵکیان لەناو شار گوازتەوە، بە ئاسانی لە ناو بران. ئاشنایەتی لەیلا زانا لەگەڵ سیاسەت لەم ساڵە پڕ لە ئاژاوانە دەستی پێکرد.

لە ۱۲ ی ئەیلولی ۱۹۸۰ ، ژنەراڵێکی سوپای تورکیا بە ناوی کە کەنعان ئەورەن[٤] رایگەیاند رێبەری باڵای وڵاتە و دەوڵەت و پارلمانی هەڵبژێردراوی تورکیای هەڵوەشاندەوە. هێزەکانی "کەنعان ئەورەن" پاشان دەستیان کرد بە گرتنی نەیاران، بەتایبەت کوردەکان، کە ئەستێرەی رووله گەشەی ئاسمانی سیاسەتی کورد، مەهدی زانا یەکێ لە ئامانجە سەرەکیەکانیان بوو. پاش ۱۲ رۆژ، مەهدی زانا دەستگیر کرا و بێ ئەوەی تاوانەکەی رابگەیەندرێت لە سەرکارەکەی لابرا و بەماوەی ۸ ساڵ لە بەندیخانەی سەربازی دزێوی تورکیا ئەشکەنجە درا و مەرگی ۵۷ کەس لە هاورێکانی بە چاوی خۆی بینی. بەڵام سەرەڕای هەموو ئەمانە مەهدی زانا کۆڵی نەدا و هەروەك ژن و منداڵە ساواکەی تەحەمولی کرد. مەهدی زانا ۳ ساڵی زیادەی دیکەی لە بەندیخانە جۆراجۆرەکانی تورکیا تێپەڕ کرد و بیرەوەرییە پڕ ئێش و ئازارەکانی خۆی لە کتێبێکدا بە ناوی"بەندیخانەی ژمارە ٥" نووسی کە ئەم کتێبە ئێستا لە کتێبفرۆشیەکانی ئەمریکا و سایتی www. Amazoon.com دا هەیە.

[4]Kenan Evren

من شانازی ئەوەم پێبەخشرا دو ساڵ لەمەوبەر لەگەڵ ئەم قەهرەمانە ئاشتیخوازەی مافی کورد دیدار بکەم و کەوتمە ژێر کاریگەری رۆحی لێبوردویی ئەم پیاوە بە نیسبەت ئەوانەی وا ئەشکەنجەیان کردووە. مەهدی زانا هەر وەك سەرۆك "نلسون ماندیلا" لە ئەفریقیای باشوور بەشوێنی تۆڵەسەندنەوەدا نییە، بەڵکو بەدوای ئاشتیدایە بۆ خۆی و بنەماڵەکەی و گەلەکەی. مەهدی زانا لەچەند وشەیەکدا کە هێشتا کار دەکاتە سەر من، داوای لێکردم دژی ژینوسایدی هێواش و بەرەبەرەی کوردەکان قسە بکەم و ئاماژەی بەوە کرد کە"ئەرمەنیەکان رەشەکوژ کراون، ئێستاش کوردەکان خەریکە بۆ هەتاهەتایە لەبیر دەکرێن".

جەنابی سەرۆك، رۆژانی قوتابخانەی لەیلا زانا بە کوێرەوەری، ئەشکەنجە، سووکایەتی پێکردن و ئازار و ئەزیەت تێپەڕ بوو، ئەم ئێش و ئازارانە تا ئەمڕۆش هەر بەردەوامە. کاتێ کە مەهدی زانا شارەداری ئامەد بوو، لەیلا زانا منداڵێکی بە دنیا هێنا و پاشان کە هاوسەرەکەی دەستگیرکرا کچێکی هێنایە دنیا. لەیلا زانا بۆی دەرکەوت رێگایەکی ئەستەمی لە تورکیا لەپێشە چونکە هاوسەری شارەدارێکی خۆشەویست بوو و لە لایەن پۆلیسەوە ئازار و ئەزیەت دەدرا و دادگاکان دەیانگوت بازرگانە و بە شیاوی مەرگیان دەزانی.

لەساڵی ١٩٨٨ خودی لەیلا زانا خرایە بەندیخانە و لەگەڵ ئازار و ئەزیەت، ئەشکەنجە و سووکایەتیپێکردن روبەڕوو بووەوە بەهۆی ئەوەی هاوسەری بەندکراوە سیاسیە کوردەکانی بەرێکخستن کردبوو تا داوای دیدار لەگەڵ هاوسەرەکانیان بکەن. کاربەدەستان لە ترسی زنجیرەی کاردانەوەکان سەرەنجام داواکاری ئەم ژنانەیان قبوڵ کرد و هێشتیان بەندکراوەکان لەدوورەوە لەگەڵ هاوسەرەکانیان دیدار بکەن. لەیلا زانا ئەم

کێشمەکێشەی لەگەڵ پۆلیس کرد بە خاڵی وەرچەرخان لە خەباتی هۆشیارکەرەوەی خۆیدا وەك چالاکێکی سیاسی. لەیلا زانا شێلگیرانە دەستی کرد بە خوێندن و نووسین و وتاری بۆ گەلیّ لە بڵاڤۆکەکان نووسی و لە ئازمونی دیپلۆمی قوناخی دواناوەندیدا سەرکەوت و لەراستیدا بوو بە یەکەمین ژنی کورد کە لە شارەکەیدا ئەم دیپلۆمەی وەرگرتبوو.

ئەو ساڵانە هاوکات بوو لەگەڵ رووخانی "دیواری بەرلین"[٥] و هەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت و کۆتایی پێهاتنی شەڕی سارد ـ کە بەسەر سیاسەتی نێونەتەوەییدا زاڵ بوو ـ لە رێگای نزیکبوونەوەی رۆژهەڵات و رۆژئاوا. شەپۆلی گۆڕان، دیموکراسی برد بۆلای کۆمارەکانی سۆڤیەتی پێشوو و خەڵك هیوادار بوون کە ئەم شەپۆلە بچێتە ناو ئەو وڵاتانە کە لە ژێر دەسەڵاتی "دیکتاتورەکانی ئێمە" دا بوون وەك ئافریقیای باشوور، ئەندونیزیا و تورکیا. هەموومان دەزانین ئەفریقیای باشوور پێی نایە ناو دیموکراسی و هەر پارساڵ جیهان پێشوازی لە سەربەخۆیی یەکیّ لە بچووکترین گەلانی جیهان کرد واتا گەلی "تەیموری رۆژهەڵات".

بەڵام کوردەکان، کوردەکان، لەم رەوتی بەرەوپێشچوونە بەرەو ئازادی دوور خرانەوە. نەیارانی کوردەکان و دۆستە ساختەکانیان توانیان کوردەکان وەك نەتەوەیەك پێناسە بکەن کە لە قەبارەی ئەم ئازادییەدا نین. بەڵام ئامانجی ئازادی، ئامانجێکی باشە و

---

[٥] دیواری برلین ئەو دیوارە بوو کە ئاڵمانیای رۆژهەڵاتی(کە لایەنگری بلۆکی رۆژهەڵات بوو) لە ئاڵمانیای رۆژئاوا(کە لایەنگری بلۆکی رۆژئاوا بوو) جیا دەکردەوە و پاش کۆتاییپێهاتنی شەڕی سارد رووخا و لە ئەنجامدا هەردوو بەشی ئاڵمانیا یەکیانگرتەوە. لە ئەدەبیاتی سیاسیدا، رووخانی دیواری برلین هێمای هەرەسهێنانی سۆڤیەت و بلۆکی رۆژهەڵاتە.(وەرگێڕ)

پەردەی سەرکووت دەبێ لەسەر کوردەکان لابرێت. ئەو کاتە(ساڵی ١٩٩١) پێدەچوو ئاسۆی ئاشتی و ئاشتبوونەوەی کورد و تورك ببێ بەراست. لە تشرینی یەکەمی ١٩٩١ هەڵبژاردنی گشتی لە وڵاتی تورکیا بەڕێوەچوو و ٢٢ کورد وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردران. ئەو کەسانە کە من لە سەرەتای قسەکانمدا ناوم بردن واتا لەیلا زانا، خەتیب دیجلە، ئورهان دوغان و سەلیم ساداك بەشێك لەم گروپە بوون.

هیواکان بەرز بووەوە کە ئەم نوێنەرە بەهەق و نوێ هەڵبژێردراوانە ببن بە ناوبژیوانی کورد و تورك و ئاشتی و دادپەروەری جارێکی دیکە بگەڕێتەوە بۆ سەرزەمینی کوردەکان، بەڵام ئەو کاتە کە محەمەت سینجار[٦]، ئەندامێکی کوردی تازە هەڵبژێردەراوی پارلمانی تورکیا بە رۆژی رووناك لە ٣ ی ئەیلوولی ١٩٩٣ کوژرا، ئەم هیوایە مرد. ساڵێك دواتر ٦ پارلمانتاری کورد بەهۆی لایەنگری لە چارەسەرکردنی ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد دەستبەسەر کران و ٦ پارلمانتاری دیکە کە هەستیان دەکرد "شمشێری داموکلوس* " بەردەوام بەسەریانەوەیە، هەڵاتن بۆ دەرەوە و داوای مافی پەنابەری سیاسیان لە ئەورووپا کرد. ٩ پارلمانتارە کوردەکەی دیکە یا دەستیان لە پۆستەکەیان کێشایەوە یا حیزبەکەی خۆیان گۆڕی و بوون بە ئەندامی حیزبەکانی دیکە بۆ ئەوەی ژیانی خۆیان رزگار بکەن. پاشان شەڕێکی تەواو دژی کوردەکان راگەیەندرا کە ئاکامی کاولکارانەی زۆری بەدواوە بوو. سەربازە تورکەکان

---

٦ Mehmet Sincar

* شمشێری دامۆکلوس(دێموکلوس) (Sword of Democles) ئەفسانەیەکی یونانییە و لە ئەدەبیاتی سیاسیدا مەبەست هەر جۆرە مەترسی و کارەساتێکە کە لەسەرویەندی قەوماندا بێت و هەر ئانوساتێك لەوانەیە روو بدات .(وەرگێڕ)

بەکەڵکوەرگرتن لە چەکەکانی ئەمریکا ویستیان دەنگی بەرخۆدانیی کورد بۆ هەتاهەتایە کپ بکەن و پێشنیاری ناگربەستە یەك لە دوای یەکەکانی کوردەکان رەت کرانەوە. گوندنشینە کوردەکان ناچار کران دژی ئەندامانی بنەماڵەی خۆیان- واتا کوردە راپەڕیوەکان - چەك هەڵبگرن وەگەرنا گوندەکانیان کاول دەکران. زیاتر لە ٣٤٠٠ گوند کاول کران و ٣٧٠٠ کەس(کە زۆرتر کوردبوون) کوژران و ٣ میلیون کورد ئاوارە بوون.

جەنابی سەرۆك، ٣ ساڵ لەمەوبەر هاوکاری هێژامان، نوێنەری ئەیالەتی ئیلۆنوێز، بەڕێز "پورتێر" نامەیەکی نارد بۆ سەرۆك کلینتۆن کە ١٥٣ کەس لە ئەندامانی خولی ١٠٥ی کۆنگرێس واژۆیان کردبوو و داوایان لە سەرۆك کۆمار کردبوو پشتیوانی لە لەیلا زانا بکات. یەك ساڵ دواتر لەراستیدا بەڕێز "پورتێر" لە بەندیخانەی تورکیا لەگەڵ لەیلا زانا دیداری کرد و داوای لە کاربەدەستانی تورکیا کرد لەگەڵ لەیلا زانا دیدار بکەن. بەداخەوە ئەم هەوڵانە هیچ ئەنجامێکی نەبوو، چونکە لەیلا زانا هێشتا لە بەندیخانەدایە و دەمارگرژی تورکەکان هێشتا لەوپەڕی خۆیدایە. بەڕێز "پورتێر" پاشان لە ٣٠ ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٧ هەندێ لەم نیگەرانیانەی لە ناو بڕیارنامەیەکدا گونجاند کە منیش بڕیارنامەکەم لە کۆنگرێس خستەڕوو کە ئەمە بەشێکیەتی:

"جەنابی سەرۆك کۆمار ئێمە دەمانەوێت سەرنجی ئێوە بەرەولای بارودۆخی تراژیدیکی لەیلا زانا، یەکەمین ژنی کوردی ئەندامی پارلمانی تورکیا رابکێشین. خاتوون زانا کە دایکی دو منداڵە، بە زۆرترین دەنگ وەك نوێنەری شاری کوردنشینی دیاربەکر لە پارلمانی تورکیا هەڵبژێردرا بەڵام لە ئاداری ١٩٩٤ لە ناو بینای پارلمان دەستگیر کرا و

دواتر بەو سووچە کە کاربەدەستانی تورکیا ناویان نیا"لێدوانی جیاییخوازانە"، لێپرسینەوەی لەگەڵ کرا و لە مافی ئازادی دەربڕینی بیروڕا بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی گەلی کورد بێ بەش کرا. لەیلا زانا لە دیسامبری ١٩٩٤ حوکمی ١٥ ساڵ بەندیخانەی لەسەردرا و تا ئەمڕۆ لە بەندیخانەدایە.

یەکێ لەو تۆمەتانەی کە خراوەتە پاڵ خاتوون زانا ئەوەیە کە ساڵی ١٩٩٣ لێرە لە واشنگتۆن لە بەرامبەر کومسیونی هلسینکی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئامادە بووە. بە بۆچوونی ئێمە زۆر زوڵمە کە هەرچەند کە لەیلا زانا لەسەر بانگهێشتی ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمریکا، لە کومسیونی هلسینکیدا بەشدار بوو، بەڵام ئەم ئامادەبوونە بووە یەکێ لە هۆکارەکانی بەندکرانی. خەباتی لەیلا زانا بۆ ئاڵوگۆڕی دیموکراتیك لەرێگای ئاشتیخوازانە لە لایەن پارلمانی ئەورووپاوە رێزی لێگیراوە و بەتێکڕای دەنگ خەڵاتی ئاشتی "ساخارۆڤ"ی ساڵی ١٩٩٥ ی پێبەخشراوە. هەروەها رێکخراوەی لێبووردنی نێونەتەوەیی و رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ نیگەرانی خۆیان لە مەسەلەی لەیلا زانا دەربڕیوە.

تورکیا شەریکێکی گرنگی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، ئەندامی ناتۆیە و یەکێ لە وەرگرە سەرەکیەکانی یارمەتی بیانی ئێمەیە، بەڵام پێشێلکردنی مافی هاووڵاتیانی کورد و نوێنەرە بەڕەوا هەڵبژێردراوەکانیان قابلی قبوڵ نییە. زۆربەی کوردەکان "لەیلا زانا"یان وەك نوێنەری خۆیان هەڵبژاردووە تا داکۆکی لە مافەکانیان بکات بەڵام دەوڵەتی تورکیا هەوڵێکی بێ وێژدانانەی داوە بۆ ئەوەی چالاکیەکانی رابوەستێنێت. دەنگی لەیلا زانا نابێ کپ بکرێت. مەسەلەی لەیلا زانا تەنها یەکێ لە

نموونەکانی کەڵکوەرگرتنی تورکیا لە هێزی دەوڵەتییە بۆ ئەوەی خەڵك بەهۆی بیروڕای سیاسیان سەرکووت بکات.

جەنابی سەرۆك، ئێمە داوا لە جەنابت و ئیدارەی جەنابتان دەکەین مەسەلەی خاتوون لەیلا زانا لەگەڵ پایەبەرزترین کاربەدەستانی تورکیا بهێننە بەرباس و داوای ئازادکردنی دەستبەجێ و بێ شەرت و مەرجی بکەن چونکە لەوانەیە ئێمە جارێکی دیکە لە ولاّتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پێشوازی لێبکەین".

جەنابی سەرۆك، ئەمە ئەو نامەیە بوو کە ١٥٣ کەس لە ئێمە ئەم دواییانە ناردومانە بۆ سەرۆك کۆمار. لەوکاتەوە، رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، لەیلا زانا و ئەندامانی کوردی دیکەی بەهەق هەڵبژێردراوی پارلمانی تورکیای وەك"بەندکراوی وێژدان" هەڵبژاردووە. لە ساڵی ١٩٩٥ و ١٩٩٨ کومیتەی خەلاّتی ئاشتی نۆبێل ـ کە خەلاّتەکەی خۆی دەبەخشی بەو کەسانەی کە بۆ ئامانجە زۆر گەورەکانی ئێمە بۆ جیهانێکی پێکەوەسازانە خەبات دەکەن ـ پشتڕاسی کردەوە کە لەیلا زانا یەکێ لەو کاندیدایانە بووە کە گەیشتووە بە قۆناخی کۆتایی ئەم کێبەرکێیە. شاری رۆما خەلاّتی"هاوولاّتی شەرەفمەندی" پێبەخشیوە و رێکخراوە ئەورووپاییەکان گەلێ خەلاّتی جۆراوجۆریان پێبەخشیوە.

جەنابی سەرۆك، لە ساڵی ١٨٦٧ هاوولاّتی گەورەی ئەمریکا، *فردریك داگلاس*[٧] لە"داواکارییەی خۆی بۆ کۆنگرێس بۆ مافی دەنگدانی یەکسان" بە کورتی باسی بارودۆخی بنەماڵەی خۆی کردووە کە زۆر لەو داواکارییە دەچێت کە ئەم بڕیارنامەیەی ئێمە دەربارەی خاتوون لەیلا زانا لە دەوڵەتی تورکیا داوای دەکات. کاتێ کە روانگە

[٧] Frederick Douglas

مێژووییەکانی بەڕێز "داگلاس" دەخوێنمەوە، دیدارەکانی خۆمم لەگەڵ مەهدی زانا دێتەوە یاد و دەکەومەبیری ئەوەی چۆن مەهدی زانا بەدوای هەمان ئەو هەست و هەڵوێستانەدایە کە رزگاریدەری گەورەی ئێمە، بەڕێز "داگلاس" هەیبوو. بەڕێز داگلاس دەنووسێت:

"ئێمە بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر لە دەستی سەرجەم هێزە قەڵاچۆکەرە کۆیلەگیرەکان رزگارمان بوو و لە کۆتایی ٢٥٠ ساڵ کۆیلایەتی، سەرمان هەڵدا بەڵام توڕە و مرۆڤنەویست و تۆڵەسێنەر نەبووین بەڵکو خۆشڕو و مرۆڤدۆست و لێبوردە بووین. ئێمە ئێستا لە بەرامبەر کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئامادەبووین نە بۆ ئەوەی تۆڵەی رابردوو بکەینەوە بەڵکوو تەنها داوای داهاتوویەکی باشتر دەکەین".

جەنابی سەرۆك، بڕیارنامەکەی من کە ئێستا لە لایەن هاوکارانی هێژام بەڕێز پورتێر[٨]، نوێنەری ئەیالەتی ئیلونۆیز، خاتوون ئیشۆ[٩]، نوێنەری ئەیالەتی کالیفورنیا، بەڕێز بۆنیۆر[١٠]، نوێنەری ئەیالەتی میشیگان، بەڕێز ۆلف[١١]، نوێنەری ئەیالەتی ویرجینیا، بەڕێز ئیسمیت[١٢] نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی و بەڕێز پالۆن[١٣]، نوێنەری ئەیالەتی نیوجێرسی پشتیوانی لێکراوە، داوای داهاتوویەکی باشتر بۆ کوردەکان دەکات. لە داهاتوویەکی وەهادا رێز لەو کەسانە ناگیردرێت کە داوای سزادان و تۆڵەسەندنەوە دەکەن بەڵکوو لەو کەسانە دەگیردرێت کە دەبوورن. لە داهاتوویەکی

---

[٨] Mr. Porter
[٩] Ms. Eshoo
[١٠] Mr. Bonior
[١١] Mr. Wolf
[١٢] Mr. Smith
[١٣] Mr. Pallone

وەهادا، زمان وەك کەندوکۆسپ سەیر ناکرێت بەڵکو وەك پێشکەشیەك لە لایەن خوداوەند بە خەڵك و لە لایەن خەڵك بە ئەوە و ئەتیجەکانیان رێزی لێدەگیردرێت و تەنها لە داهاتوویەکی وەهادایە کە ئاسۆی ئاشتی و دادپەروەری بۆ کوردەکان و داهاتوویەکی رووناکتر بۆ تورکەکان بەدی دەکرێت.

جەنابی سەرۆك، داوا لە دۆستانم دەکەم پشتیوانی لە ئێمە بکەن بۆ ئەوەی یارمەتی خەڵکی تورکیا بدەین داهاتوویەکی باشیان بۆ خۆیان و هەروەها مرۆڤایەتی تێکشکاوی ئێمە هەبێت.

جەنابی سەرۆك، داهاتوویەکی باشتر ئەو شتەیە کە ئێمە ئێستا لێرە داوای دەکەین.

١٥ ی نیسانی ٢٠٠٠ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران

ئێمە دەبێت بەتوندی دژی کردووە نادادپەروەرانەکانی تورکیا رابوەستین

بەڕێز جان ئێدوارد پورتێر:

جەنابی سەرۆك، من پشتیوانی لەو بڕیارنامەیە دەکەم کە ئەمڕۆ دەخرێتەڕوو و داوای ئازادی دەستبەجێی چوار ئەندامی کوردی پارلمانی کۆماری تورکیا لە بەندیخانە دەکات. هەروەها دەمەوێت سپاسی نوێنەری هێژای ئەیالەتی کالیفۆرنیا، بەڕێز "فیلنێر" بکەم بۆ پشتیوانیکردن لەم بڕیارنامەیە کە منیش بە شانازییەوە یەکێ لە پشتیوانەکانی بووم.

ئێستا چوار پارلمانتاری کوردی سەر بە حیزبی کوردی قەدەخەکراوی "دیموکراتی گەل"(DEP) واتا لەیلا زانا، خەتیپ دیجلە، ئورهان دوغان و سەلیم ساداك لە بەندیخانەدان، تەنها بەهۆی ئەوەی کوردن. لەیلا زانا کە یەکەمین ژنی کوردە کە وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێراوە، لە تشرینی یەکەمی ١٩٩١ بە زۆرینەی دەنگ وەك نوێنەری شاری دیاربەکر هەڵبژێردرا. ساڵی ١٩٩٣ لەیلا زانا سەفەری کرد بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تا دەربارەی پێشێلکارییەکانی مافی کەمینەی کورد لە تورکیا بۆ کاربەدەستانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا قسە بکات و لە بەرامبەر کۆمەڵەی مافی مرۆڤی کۆنگرێس شایەتی دا.

لەیلا زانا لە ٢ ی ئاداری ١٩٩٤ لە بینای پارلمان دەستبەسەر کرا و پاشان تۆمەتی"لێدوانی جیاییخوازانەی" خرایە پاڵ و دادگایی کرا، لەوکاتەوە خاتون زانا

هاوڕێ لەگەڵ خەتیب دیجله، ئورهان دوغان و سەلیم ساداك تەنها بە تاوانی قسەکردن بۆ داکۆکیکردن له گەلەکەیان واتا گەلی کورد که ئەوانی هەڵبژاردبوو، له بەندیخانەدان. تورکیا وڵاتێکە کە بانگەشەی ئەو دەکات، دیموکراتە و بەردەوام هەنگاو هەڵدەگرێت بۆ ئەوەی وەك شەریکی ڕۆژئاوا قبوڵ بکرێت و ئێستا کاندیدی ئەندامێتی لە یەکێتی ئەورووپایە. بەهەرحاڵ کردەوەکانی ئەم دواییەی تورکیا هیچ لەگەڵ ئەرکەکانی بەنیسبەت ڕێوشوێنە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤدا نایەتەوە.

لە هەفتەی ڕابردووەوە سوپای تورکیا سەرباز و تانکەکانی خۆی لەسەر سنووری عێراق کۆ کردووەتەوە و پێدەچێت هێرش بکاتە سەر کوردەکان. مەسەلەیەکی خراپی دیکە، سەرلەنوێ دەستبەسەرکرانی "ئاکین بیرداڵ"ە کە بەناوبانگترین کەسایەتی چالاکی مافی مرۆڤە لە تورکیا. "بیرداڵ" بەهۆی ئەو لێدوانە دەستبەسەر کراوە کە تێیدا لە ١٩٩٦ داوای کردبوو ڕێگاچارەیەکی ئاشتیخوازانە بۆ کێشەی دەوڵەتی تورکیا و پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) بدۆزرێتەوە.

ئەگەر تورکیا دەیەوێت وەك شەریکی یەکسانی ڕۆژئاوا سەیر بکرێت، ئێستا کاتی ئەوەیە کە بە مافی یەکسان و ڕێزگرتنی گشتی لە مافی مرۆڤ لەگەڵ هاووڵاتیانی خۆی ڕەفتار بکات. ئێستا کاتی ئەوە بۆ تورکیا هاتووە کە ڕێگە بە گەلی کورد بدات بە زمانی خۆیان قسە بکەن و کولتووری خۆیان بەڕێوەببەن. ئازادکردنی پارلمانتارە کوردەکان بە تورکیا و جیهان نیشان دەدات کە تورکیا ئامادەیە ڕێز لە مافی سەرجەم هاوڵاتیانی خۆی بگرێت و کەوتووەتە سەر ڕێگای ڕاست بۆ ئەوەی لە لایەن کۆمەڵگای نێونەتەوەییەوە قبوڵ بکرێت. ئێمە نابێت درێژە بە پشتگوێ خستنی ڕەفتارە زاڵمانەکەی تورکیا بدەین یا داوای لێبوردنی لێبکەین. ٦ ساڵ زۆر زۆرە بۆ

ئەوەی ئەم پارلمانتارانە لە بەندیخانەدابن، تەنها بە تاوانی داکۆکیکردن لە مافی گەلەکەیان کە بەگوێرەی جاڕنامەی گەردونی مافی مرۆڤی نەتەوە یەککگرتووەکان مسۆگەر کراوە. ئێمە دەبێت بەتوندی دژی ئەم هێرشانە و ئەم کردەوە نادادپەروەرانە رابوەستین و داوا لە تورکیا بکەین کۆتایی بەم هێرشە نایاساییانە بهێنێت.

١١ ی تشرینی یەکەمی ٢٠٠٠ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
دژایەتی کردن لەگەڵ فرۆشتنی کۆپتەری جەنگی بە تورکیا

بەڕێز بیلیراکیس[١]، نوێنەری ئەیالەتی فلۆریدا:

جەنابی سەرۆك، من ئەمڕۆ دەمەوێت دژایەتی توندی خۆم دەربڕم لەگەڵ فرۆشتنی ١٤٥ دانە کۆپتەری هێرشبەری بیل- تیکسترۆن[٢] بە تورکیا کە ئیدارەی ئەمریکا بەرنامەی بۆدارشتووە.

پێش لە هەموو شتێك و لەهەمووی گرنگتر، دەبێ بڵێم فرۆشتنی ئەم کۆپتەرانە بە تورکیا هیچ پێویست نییە، لەبەر ئەوەی تورکیا ئێستا چەکدارترین دەوڵەتی ناوچەیە و پاش سوپای وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ، گەورەترین سوپای هەیە لە نێو دەوڵەتانی ئەندامی ناتۆدا. سەرەڕای ئەم راستیانە، تورکیا بەرنامەی دارشتووە ١٥٠ بیلیون دولاری دیکە لە ٢٥ تا ٣٠ ساڵی داهاتوو بۆ کڕینی چەك خەرج بکات و دەیەوێت قۆناخی یەکەمی ئەم بەرنامەیە کە کڕینی ٣١ بیلیون دولار چەکە، لە ١٠ ساڵی داهاتوودا جێبەجێ بکات. باشتر وایە تورکیا ئەم پارەیە خەرج بکات بۆ دورستکردنی قوتابخانە، نەخۆشخانە یا دروست کردنی خانوو بۆ قوربانیانی بومەلەرزەکەی پارساڵ.

---

[١] Mr. BILIRAKIS

[٢] Bell-Textron

جەنابی سەرۆك، ئەم مەسەلەیە هەر کۆتایی پێنایەت. ئەزموونەکانی پێشووی فرۆشتنی چەك بە تورکیا، هیچ شوێنێك بۆ خۆشبینی ئێمە ناهێڵێتەوە دەربارەی ئەوەی تورکیا کەڵکی رەوا لەم چەکانە وەربگرێت. بەتەواوی بەپێچەوانەوە، کارنامەی تورکیا نیشان دەدات کە سوپای تورکیا قەد نەیتوانیوە جیاوازی بخاتە نێوان ئامانجە سەربازی و مەدەنیەکان. لانیکەم لە ماوەی ١٦ ساڵی رابردوودا سوپای تورکیا کەڵکی لە چەکەکانی ئەمریکا ـ بەتایبەت کوپتەرە هێرشبەرەکان ـ وەرگرتووە بۆ کوشتنی زیاتر لە ٣٠ هەزار کەسی مەدەنی و کاولکردنی زیاتر لە دوو هەزار گوندی کوردنشین و ئاوارەکردنی زیاتر لە ٢/٥ میلیون کورد .

سوپای تورکیا لەکاتێکدا کەڵکی خراپ لەم چەك و سازوبەرگە سەربازییانە وەردەگرێت کە دەوڵەتی تورکیا چەند رێککەوتننامەیەکی نێونەتەوەیی جۆراوجۆری واژۆ کردووە بۆ مسۆگەرکردنی پاراستنی ئازادی ئایین و مافی مرۆڤ، بەڵام ئەم دواییانە تورکیا کۆپتەرێکی "کوبرا"ی ئەمریکای لە هەڵمەتە سەربازییەکەی دژی کوردکان لە باشووری رۆهەڵاتی تورکیا بەکارهێناوە کە ئەمەش پێشێلکردنی راستەوخۆی"یاسای کونترۆڵی ناردنە دەرەوەی چەك" و "رێککەوتننامەی فرۆشتنی چەك بە دەرەوە"یە کە تورکیا لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا واژۆی کردووە. بەپێچەوانەی بەڵێن و سۆزە بەردەوامەکانی تورکیا بۆ ئەوەی ئەم بارودۆخە باشتر بکات، کارنامەی مافی مرۆڤی ئەم دەوڵەتە هێشتا پڕە لە پێشێلکاری.

لە کانوونی یەکەمی ١٩٩٧ لە کاتی کۆبوونەوە لەگەڵ کاربەدەستانی تورکیا ، دیپلوماتەکانی تورکیا بەڵێنیان دا کۆمەڵێك چاکسازی تایبەت بۆ باشترکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ لە تورکیا ئەنجام بدەن. لە کۆبوونەوەکانی دواتردا،

کاربەدەستانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەڵێنیان دا دژی فرۆشتنی کۆپتەرە هێرشبەر یا سازوبەرگی سەربازی دیکە بە تورکیا رابوەستن هەتا ئەو کاتە کە دەوڵەتی تورکیا ئەم رێوشوێنانە جێبەجێ نەکات. بەڵام تورکیا تاچە رادەیەك پابەند بووە بە بەڵێنەکانی؟

بەگوێرەی راپۆرتی ساڵی ١٩٩٩ ی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەربارەی مافی مرۆڤ ، تورکیا نەیتوانیوە هیچکام لەو رێوشوێنانە جێبەجێ بکات کە ئیدارەی ئەمریکا بۆی داناوە. کەوابوو ئێمە چۆن دەتوانین رێگە بە فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا بدەین لەکاتێکدا کە تورکیا بەردەوام بەڵێنەکانی خۆی جێبەجێ نەکردووە. ئەگەر ئێمە رێگا بە فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا بدەین، متمانەی دەوڵەتەکەمان لەگەڵ مەترسی روبەڕوو دەبێتەوە، چونکە ئێمە بەردەوام رادەگەیەنین پابەندین بە رێزگرتن و هاندانی مافی مرۆڤ و دژایەتی کردن لەگەڵ پێشێلکارییەکانی تورکیا. وڵاتانی دیکە فرۆشتنی چەکیان بە تورکیا رەت کردووەتەوە بەهۆی کارنامەی مافی مرۆڤی ئەم وڵاتە.

بەگوێرەی راپۆرتێکی ئاژانسی دەنگوباسی *رۆیتێرز*، لە ٨ ی کانوونی یەکەمی ٢٠٠٠ حیزبی دەسەڵاتداری "دیموکراتی کۆمەڵایەتی ئاڵمانیا" وتوویەتی دەوڵەتەکەیان بڕیاری فرۆشتنی هەزاردانە تانك بەبڕی ٧/١ بیلیون دولار بە تورکیا "ڤیتۆ"[٣] دەکات بەهۆی پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە تورکیا. کەوابوو لەکاتێکدا کە ئاڵمانیا

[٣] ڤیتۆ: وشەیەکی لاتینییە بە واتای "من ناهێڵم". لە رووی سیاسییەوە بەو مافە دەوترێت کە ئەندامانی هەمیشەیی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان هەیانە بۆ ئەوەی هەر بڕیارنامەیەکیان کە پێباش نەبوو نەهێڵن پەسەند بکرێت.(وەرگێڕ)

دەیەوێت بەهۆی ئەم نیگەرانیانە چاوپۆشی لەم مامەڵە پڕقازانجە لەگەڵ توركیا بكات، بۆ ئێمە هەروا نەكەین؟ ئایا دەوڵەتی ئێمە كەمتر پابەندە بە پاراستنی مافی مرۆڤ ؟ ئایا پرەنسیپەكانی ئێمە نەرمونیانترن كاتێ كە باسی مامەڵەیەكی گەورەی پڕ قازانج دێتە مەیدان؟ هیوادارم وا نەبێت.

جەنابی سەرۆك، هەندێ لە بایەخەكان لە قازانجە ژئوپلوتیكەكان گرنگترن كە ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ یەكێكیانە. خەڵكی سەراسەری جیهان چاویان لە ڕێبەرایەتی و ڕێنوێنی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئامریكایە، بەهۆی پابەندبوونی توندی ئێمە بەم پرەنسیپانە. ئێستا بەلەبەرچاوگرتنی كارنامەی رابردووی مافی مرۆڤی توركیا، فرۆشتنی ئەم چەكانە بە توركیا دژی ئەو بایەخانەیە كە ئێمە پشتیوانی لێدەكەین و خراپە بۆ روخساری ئێمە لە دەرەوەی وڵات و هەڕەشەیە بۆ ئاسایشی ناوچەیەكی ئیستراتژیكی گرنگ.

جەنابی سەرۆك، بەم هۆكارانە كە باسم كرد داوا لە ئەندامانی ئەنجوومەن دەكەم كە پەیوەست بن بە من بۆ دژایەتیكردن لەگەڵ ئەم مامەڵەیە لەگەڵ توركیا و داوای ئەوە بكەین كە ئەم مامەڵەیە دەستبەجێ هەڵبوەشێتەوە.

بەڕێز مككۆوێرن[٤]:

جەنابی سەرۆك، لەمێژە من نیگەرانی ئاستی یارمەتی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بە توركیا و فرۆشتنی چەك بە توركیام. ئەگەر نێوەنجی ئەم فرۆشتنە لەبەرچاوبگرین، وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا هەر ساڵ بایی زیاتر لە یەك بیلیون

[4]Mr. McGOVERN

دولار، یارمەتی سەربازی راستەوخۆی تورکیا دەدات و پەروەردەی سەربازی دەدات و چەکی پێدەفرۆشێت. بەهەرحاڵ کۆمەڵێك هۆکاری تایبەتی دیکە هەیە کە بۆچی من دژی ئەم مامەڵەیەم بۆ فرۆشتنی ١٤٥ کۆپتەری هێرشبەر بە ٤/٥ بیلیون دولار لە لایەن کارخانە چەکسازییەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە تورکیا. هیچ شتێ بە قەد ئەم مامەڵە سەربازییە لەگەڵ تورکیا خراپ نییە بۆ هەوڵەکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بۆ چەسپاندنی ئاشتی و سەقامگیری لە ناوچەی رۆژهەلاتی دەریای مەدیتەرانە. رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ لە ناوخۆ و دەرەوەی تورکیا بە بەڵگە سەلماندوویانە کە تورکیا لە کۆپتەرە کوبراکانی ئەمریکا کەڵك وەردەگرێت لە هەڵمەتە سەربازییەکەی دژی گەلی کورد لە باشووری رۆژهەلاتی تورکیا.

سوپای تورکیا قەد نەیتوانیوە جیاوازی بخاتە نێو ئامانجە سەربازی و مەدەنیەکان لە ماوەی ١٦ ساڵی رابردوودا. سوپای تورکیا چەکەکانی ئەمریکا، بەتایبەت کۆپتەرە هێرشبەرەکانی بەکارهێناوە بۆ کوشتنی زیاتر لە ٣٠ هەزار خەڵکی سڤیل و زیاتر لە دوو هەزار گوندی کوردنشینی کاول کردووە و زیاتر لە ٢/٥ میلیون کوردی ئاوارە کردووە. رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لەراپۆرتی ساڵی ٢٠٠٠ ی خۆیدا رایگەیاندووە کە رێژەی ئەشکەنجە لە تورکیا لە ساڵی رابردوو لەراستیدا زیادی کردووە.

ئێستا لەکاتێکدا کە جیهان بە هیوای ئەوەیە کە بونبەستی وتووێژەکان لەسەر قوبرس بشکێت، ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕیاری فرۆشتنی ئەم هەموو چەکوچۆڵەی بە تورکیا پەسەند کردووە. لەکاتێکدا کە جیهان هەوڵ دەدات هێرشەکان و کردووە

سەرکوتکارانەکانی دەوڵەتی تورکیا دژی کەمینەی کورد کەم ببێتەوە، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕیاری فرۆشتنی ئەم هەموو چەکوچۆڵەی بە تورکیا پەسەند کردووە. بۆ ئیدارەی ئەمریکا ڕێگە دەدات ئەم مامەڵە بازرگانیە بچێتە پێش؟ تورکیا چەکدارترین دەوڵەتی ناوچەی مەدیتەرانەیە و باڵادەستیەکی سەربازی گەورەی بەسەر دراوسێکانیدا هەیە. کەوابوو پێویست ناکات ڕێژەی چەکوچۆڵەکانی زیاد بکات.

باشتر ئەوەیە دەوڵەتی تورکیا لە باتی خەرجکردنی ٤/٥ بیلیون دولار بۆ کڕینی کۆپتەری هێرشبەر، ئەم پارەیە بۆ ئاوەدانکردنەوەی ناوچە بومەلەرزەلێدراوەکان و دروستکردنی قوتابخانەی زیاتر و بنکەی تەندروستی خەرج بکات و پێداویستە ئابووریە بنەڕەتیەکانی دیکەی خەڵکەکەی دابین بکات.

داوا لە ئیدارەی ئەمریکا دەکەم مۆڵەتی فرۆشتنی ئەم چەکانە بە تورکیا هەڵبوەشێنێتەوە و دەست لە سیاسەتی لەمێژینەی خۆی - کە هەم ئیدارەی دیموکراتەکان و هەم ئیدارەی کۆماریخوازەکان وەکوو یەك پشتیوانی لێدەکەن - بۆ چەکدارکردنی تورکیا هەڵبگرێت.

ئەو هەوڵانە کە لە کاتی شەڕی سارد دەدرا بۆ دژایەتیکردن لەگەڵ بەرهەمهێنانی چەك، ئێستا دەبێ بدرێت بۆ داماڵینی چەك لە ناوچە. فرۆشتنی چەك، هیچ یارمەتیەك بە ئاشتی و سەقامگیری ناوچە و ڕێزگرتن لە مافە بنەڕەتیەکانی مرۆڤ نادات.

٧ ی كانوونی یەكەمی ٢٠٠٠ ـ ئەنجوومەنی نوێنەران
دەوڵەتی توركیا دەبێ دان بە مافە بنەڕەتیەكانی گەلی كورددا بنێت

بەڕێز فرانك پالۆن:

جەنابی سەرۆك، ئەمڕۆ دەمەوێت دەربارەی ئەوە قسە بكەم كە پێویستە دەوڵەتی توركیا دان بە مافە بنەڕەتیەكانی گەلی كورددا بنێت. هەروەها دەمەوێت پێشێلكردنی بەردەوامی مافی ئەم گەلە لە توركیا، بەتایبەت لەم دواییانە شەرمەزار بكەم. من هەمیشە وتوومە كە دەبێت وەك گەلێك رێز لە كوردەكان بگیردرێت و جیهان دەبێ سەرەنجام گوێ لە داواكارییەكانیان بگرێت و رێز لە ئامانجەكانیان بگرێت و كوردەكان دەبێ مافی ئەوەیان هەبێت كە وەك سەرجەم گەلانی ئەم جیهانە، نوێنەری خۆیان هەڵبژێرن.

دەوڵەتی توركیا دان بە رەوایی خەباتی كورد و تەنانەت دان بە بوونی گەلی كورددا نانێت و رێبەرانی ئەم گەلەی بەند كردووە، بەڵام پەیامی ئەم رێبەرانە بە دەنگێكی روون و بەرز دەلەرزێتەوە.

جەنابی سەرۆك، لە چەند هەفتەی رابردوودا دەوڵەتی توركیا حاڵەتی نائاسایی لە پارێزگا سەرەكییە كوردنشینەكان ـ كە ١٣ ساڵە هەیە ـ بۆ چوار مانگی دیكە درێژ كردووەتەوە و هەموومان دەزانین كە لە كۆتایی ئەم چوار مانگەدا، دیسان درێژ دەكرێتەوە. لەمەزیاتر درێژكردنەوەی حاڵەتی نائاسایی بە پێچەوانەی لێدوانی فەرمی

کومسیونی ئەوروپا رووی داوە کە وتوویەتی وازهێنان لە حالەتی نائاسایی یەکێ لەو ئامانجانەیە کە تورکیا دەبێ پێبگات.

لە ٤ ی کانوونی یەکەم رۆژنامەی *واشنگتۆن پۆست* بلاوی کردەوە کە بەرپرسی ئینسیتۆی زمانی کوردی لە ئیستانبول بە تۆمەتی ئەوەی کە گوایا ئەم ئینسیتۆیە، دامەزراوەیەکی نایاساییە، دادگایی دەکرێت. ئەم تاوانبارکردنە سەرەڕای ئەو راستیە روودەدات کە دادگاکانی ئاسایشی تورکیا ٨ ساڵە لە کارمەندانی ئەم ئینسیتیتۆیە وەك وەرگێڕی زارەکی کەڵك وەردەگرن. ئەم رووداوە شێوازی دەستدرێژییەکانی تورکیا بۆ سەر مافی مرۆڤ نیشان دەدات کە بەردەوام دووپات دەبێتەوە، بەلام ئەم پێشێلکارییە دژ بە مافی گەلی کورد دەبێ دەستبەجێ کۆتایی پێبێت.

جەنابی سەرۆك، داوا لە هاوکارانم دەکەم پەیوەست بن بە من و داوا لە تورکیا بکەن کە دەستبەجێ مافە بنەڕەتیەکان ببەخشێ بە هاوولاتیانی کورد لە تورکیا و بەتەواوی دان بە بوونی گەلی کورددا بنێت. ئەم هەنگاوە، کۆتاییهێنان بە حالەتی نائاسایی، هەلگرتنی سەرجەم کەندوکۆسپەکان لەسەر پەخشی زمانی کوردی لە تەلەڤیزیون، سینەما و سەرجەم شێوەکانی هونەرە جوانەکان و کولتوور لەخۆ دەگرێت. بەتایبەت بوونی کەندوکۆسپ لە سەر زمان و کولتوور کورد جێگای داخە، چونکە سەرزەمینی کوردستان شوێنی لە دایکبوونی مێژووی کولتووری مرۆڤایەتیە. زۆر جێگای داخە کە هێشتا پێویست بەوە دەکات کەسێکی وەکو من لێرە هەلبسێت و پێشێلکردنی ئەم مافە بنەڕەتیانە بە دەستی تورکیا شەرمەزار بکات.

جەنابی سەرۆك، ساڵی١٩٩٧ باسی ناوەندی"تۆڕی زانیاری کورد لە ئەمریکا[١]" م کرد کە رۆشنیایی خستبووە سەر سەرکووتی کولتووری کوردەکان بە دەستی دەوڵەتی تورکیا و تێکشکاندنی زمان و کولتووری کورد بە دەستی تورکەکان. ئەوکاتە ١٥٣ کەس لە ئەندامانی کۆنگرێس ناڕەزایەتی خۆیان لە بەرامبەر رەفتاری نادیموکراتیکی تورکیا لەگەڵ نوێنەرە کوردە هەڵبژێردراوەکانی پارلمانی تورکیا دەربڕی. مانگی نیسانی ئەمساڵ ژمارەیەك لە هاوکارانم پەیوەست بوون بە من بۆ ئامادەکردنی بڕیارنامەیەك کە داوای ئازادی دەستبەجێ و بێ مەرجی ئەندامانی کوردی پارلمانی تورکیا لە بەندیخانە و دانپێدانان بە سەرجەم مافە کولتووری و زمانیەکانی کوردەکان لە ناو وڵاتی تورکیا دەکرد.

ئێستا جەنابی سەرۆك، من درێژە بە خەباتەکەم بە نوێنەرایەتی لە لایەن گەلی کوردەوە دەدەم، بەهۆی ئەوەی دەنگی ئەم گەلە هێشتا سەرکووت دەکرێت، هەر چەند کە شەڕی نێوان دەوڵەتی تورکیا و گریلا کوردە جیاییخوازەکان لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا دوابەدوای گیرانی بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان، رێبەری پارتی کرێکارانی کوردستان بەشێوەیەکی بەرچاو کەمی کردووە. بەهەرحاڵ ئەو ترسەی ناسیونالێستە تورکە دەمارگرژەکان کە گوایا دانپێدانان بە شووناسی کورد، تورکیا لەیەك هەڵدەوەشێنێتەوە و هەستی جیاییخوازی بەهێز دەکات، لە جێی خۆیدا نییە چونکە ئاڵۆزییەکان رووی لە کەمی کردووە.

جەنابی سەرۆك، تورکیا دەبێ لەگەڵ رێبەرە کوردەکان وتووێژ بکات، تورکیا دەبێ گەمارۆکان لەسەر ئەرمنستان هەڵبگرێت و کۆتایی بە داگیرکردنی سەربازی باکووری

---

[١]American Kurdish Information Network

قوبرس بهێنێت. ئاڵوگۆڕێکی وەها لە رەفتاری تورکیا بە قازانجی هەموو کەسێکە لە ناوچەدا، لەوانە گەلی تورك. هیوادارم هاوکارانم پەیوەست بن بە من بۆ ئەوەی بە زووترین کات ئەم پەیامە بگەیەنین بە دەوڵەتی تورکیا.

هەروەها لە ٧ ی کانوونی یەکەمی ٢٠٠٠ ، هاوکارمان، بەڕێز پالۆن لە لێدوانێکی چاپەمەنیدا داوای لە تورکیا کرد کە کۆتایی بە حاڵەتی ناسایی لە چوار پارێزگا کوردنشینەکە بێنێت و مافە بنەڕەتیەکان بدات بە هاووڵاتیانی کورد.

ئەمە دەقی لێدوانە چاپەمەنیەکەی بەڕێز "پالۆن"-ە:

واشنگتۆن، دی سی

ئەمڕۆ بەڕێز "فرانك پالۆن" لە لێدوانێکدا لە هۆڵی ئەنجوومەنی نوێنەرانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا داوای لە دەوڵەتی تورکیا کرد دان بە مافە بنەڕەتیەکانی گەلی کورددا بنێت و پێشێلکردنی ئەم مافانەی لە تورکیا لەم دواییانە شەرمەزا کرد. کۆنگرێسمەن "پالۆن" هەروەها ئەمڕۆ نامەیەکی نارد بۆ باکی ئیلکین[٢]، باڵوێزی تورکیا لە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و داوای لە دەوڵەتی تورکیا کرد حاڵەتی ناسایی لە چوار پارێزگا کوردنشینەکە لاببات. بەڕێز "پالۆن" هەروەها داوای لە تورکیا کرد: "مافە بنەڕەتیەکان دەستبەجێ بدات بە هاووڵاتیانی کورد لە تورکیا و بە تەواوی و بەشێوازێکی فەرمیتر دان بە بوونی گەلی کورددا بنێت".

ئەمە دەقی نامەکەی بەڕێز پالۆنە کە بۆ باڵوێز ئیلکین نووسیویەتی:

---

[٢] Baki Ilkin

٧ ی کانوونی یه‌که‌می ٢٠٠٠
به‌ڕێز باکی ئیلکین، باڵوێزی تورکیا

جه‌نابی باڵوێز ئیلکین
من داوا له ده‌وڵه‌تی ئێوه ده‌که‌م حاڵه‌تی نائاسایی له چوار پارێزگا کوردنشینه‌که له تورکیا هه‌ڵبگرێت که بریتین له دیاربه‌کر، حه‌کاری، شه‌ڕناخ و تونچیلی. درێژکردنه‌وه‌ی ماوه‌ی حاڵه‌تی نائاسایی به‌پێچه‌وانه‌ی لێدوانی فه‌رمی کومسیونی ئه‌وروپایه که وتوویه‌تی هه‌ڵگرتنی حاڵه‌تی نائاسایی یه‌کێ له‌و ئامانجانه‌یه که تورکیا ده‌بێ پێیبگات. ده‌وڵه‌تی ئێوه له‌باتی ئه‌وه، ده‌بێ ده‌ستبه‌جێ مافه بنه‌ڕه‌تیه‌کانی هاووڵاتیانی کورد بدات پێیان و به‌شێوه‌یه‌کی فه‌رمیتر و به ته‌واوی دان به بوونی گه‌لی کوردا بنێت. ئه‌م هه‌نگاوه، هه‌ڵگرتنی که‌ندوکۆسپه‌کان و ئاسانکاری بۆ په‌خشی زمانی کوردی له ته‌له‌ڤیزیون، سینه‌ما و هه‌موو شێوه‌کانی هونه‌ره جوانه‌کان و کولتوور له‌خۆ ده‌گرێت.

له ٤ ی کانوونی یه‌که‌م رۆژنامه‌ی *واشنگتۆن پۆست* بڵاوی کرده‌وه که به‌رپرسی ئینیستیتۆی زمانی کوردی له ئیستانبول به تۆمه‌تی ئه‌وه‌ی که گوایا ئه‌م ئینستیتۆیه، دامه‌زراوه‌یه‌کی نایاساییه، دادگایی ده‌کرێت. ئه‌م تاوانبارکردنه سه‌ره‌ڕای ئه‌و راستیه روو ده‌دات که دادگاکانی ئاسایشی تورکیا ٨ ساڵه له کارمه‌ندانی ئه‌م ئینستیتۆیه وه‌ك وه‌رگێڕی زاره‌کی که‌ڵك وه‌رده‌گرن. ئه‌م رووداوه، شێوازی ده‌ستدرێژییه‌کانی تورکیا بۆ سه‌ر مافی مرۆڤ نیشان ده‌دات که به‌رده‌وام

دووپات دەبێتەوە، بەڵام ئەم پێشێلکارییە دژ بە مافی گەلی کورد دەبێ دەستبەجێ کۆتایی پێبێت.

ئەو ئاڵوگۆڕانە کە من داوای دەکەم، بەتایبەت لە کات و شوێنی خۆیدایە، چونکە شەڕی نێوان دەوڵەتی تورکیا و گریلا کوردە جیاییخوازەکان لە باشووری رۆژهەڵات تورکیا دوابەدوای گیرانی بەڕێز عەبدوڵڵا ئوجەلان، رێبەری پارتی کرێکارانی کوردستان(PKK) بەشێوەیەکی بەرچاو کەم بووەتەوە. بەهەرحاڵ ئەو ترسەی ناسیونالیستە تورکە دەمارگرژەکان کە گوایا دانپێدانان بە شووناسی کورد، تورکیا لەیەك هەڵدەوەشێنێتەوە و هەستی جیاییخوازی بەهێز دەکات، لەجێی خۆیدا نییە چونکە ئاڵۆزییەکان رووی لە کەمی کردووە.

سپاستان دەکەم کە ئەم هەلەتان بۆ رەخساندم بیروبۆچوونەکانم بگەیەنم بە ئێوە.

لەگەڵ رێزمدا

فرانك پالۆن

ئەندامی کۆنگرێس

پاشکۆی١

تاوتوێی بارودۆخی کوردەکانی ئێران، عێراق و تورکیا لە کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەورووپا (کومیسیونی هلیسینکی) سەر بە کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

١٧ی گوڵانی ١٩٩٣

کۆنگرێسی ولاّته یەکگرتووەکانی ئەمریکا
کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری له ئەوروپا (کومیسیونی هلیسینکی)

بارودۆخی کوردەکان له ئێران، عێراق و تورکیا

بەشداربووان:

لەیلا زانا- ئەحمەد تورك- دۆکتۆر بەرهەم ئەحمەد صالح- دۆکتۆر نجم الدین کریم- دوکتۆر مارك ئیپیستەین

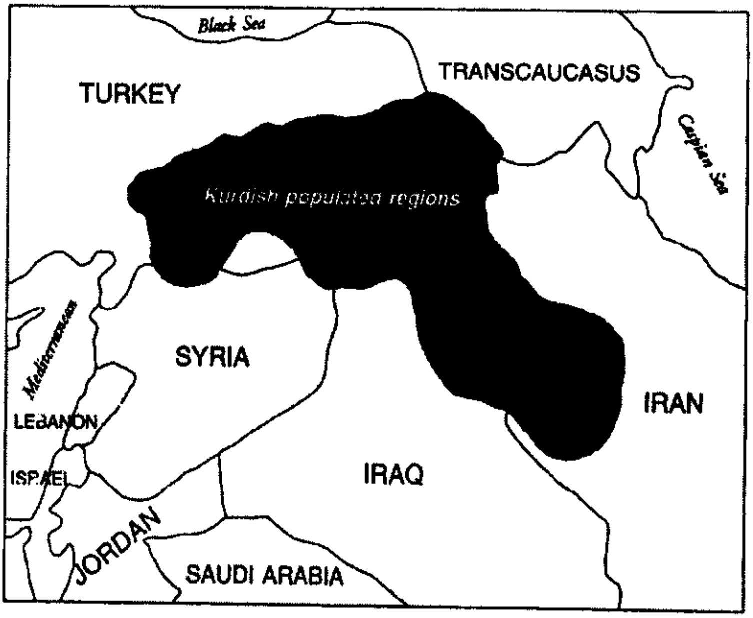
Black Sea
TURKEY
TRANSCAUCASUS
Caspian Sea
Kurdish populated regions
Mediterranean
SYRIA
LEBANON
ISRAEL
JORDAN
IRAQ
IRAN
SAUDI ARABIA

کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەورووپا

کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

واشنگتۆن، دی ، سی، ٢٠٥١٥

١٩٠١-٢٢٥-٢٠٢

* * * *

سەرۆکی کومیسیون: کۆنگرێسمەن دینیس دیکۆنسینی[1] ، نوێنەری ئاریزۆنا

هاوسەرۆکی کومیسیون: کۆنگرێسمەن ستینی هۆیەر[2] ، نوێنەری مریلەند

* * * *

ئەندامانی بەڕێوەبەرایەتی:

ئێدوارد ج مارکی[3]: نوێنەری ماساچۆسێت

بیل ریچاردسۆن[4] : نوێنەری نیۆمێکزیکۆ

فرانك مەککلۆسکی[5]: نوێنەری ئیندیانا

[1] DENNIS DECONCINI
[2] STENY HOYER
[3] EDWARD J MARKEY
[4] BIL RICHARDSON
[5] FRANK MACCLOSKEY

بین کاردین[6]: نوێنەری مریلەند

کریستۆڤێر ھ ئیسمیت[7]: نوێنەری نیوجێرسی

جان ئێدوارد پۆرتێر[9]: نوێنەری ئیلۆنۆیز

فرانك ر ولف[10]: نوێنەری ڤێرجینیا

ھامیلتۆن فیش[11]: نوێنەری نیویۆرك

فرانك لەوتینبیرگ[12]: نوێنەری نیوجیرسی

ھاری رەید[13]: نوێنەری نیڤادا

باب گراھام[14]: نوێنەری فلۆریدا

باربارا میکۆلسکی[15]: نوێنەری مریلەند

ئالفۆنس م داماتۆ[16]: نوێنەری نیویۆرك

ئارلین سپیکتێر[17]: نوێنەری پنیسیلڤانیا

چارلز گراسلی[18]: نوێنەری لۆڤا[19]

کۆنی ماك[20]: نوێنەری فلۆریدا

---

[6] BIN CARDIN
[7] CHRISTOPHER H SMIT
[9] JOHN EDWARD PORTER
[10] FRANK k WOLF
[11] HAMILTON FISH
[12] FRANK LAUTENBERG
[13] HARRY REID
[14] BOB GRAHAM
[15] BARBARA MIKULSKI
[16] ALFONSE M DAMATO
[17] ARLENE SPEKTER
[18] CHRLES GRASSLEY
[19] LOWA
[20] CONNIE MACK

❋❋❋❋

ئەندامانی لقی کارگێڕی :

له وەزارەتی دەروە

له وەزارەتی بەرگری

له وەزارەتی بازرگانی

❋❋❋❋

ئەندامانی بەڕێوەبەری بەشی ستاف:

سامۆئیل گ ویس[21]: بەڕێوەبەری بەشی ستاف

ماری سۆ هافنێر[22]: جێگری بەڕێوەبەری بەشی ستاف و راوێژکاری گشتی

جەین س فیشێر[23]: جیگری بەڕێوەبەری بەشی ستاف

دەیڤید م ئیوانس[24]: راوێژکاری بالاّ له کاروباری رۆژهەلاّتی ئەوروپا و پۆست-سۆڤیەت

سپینسێر ئۆلیڤێر[25]: راوێژکار

❋❋❋❋

[21]SAMUEL G WISE
[22] MARY SUE HAFNER
[23] JANE S FISHER
[24] DAVID M EWANS
[25]SPENCER OLIVER

ئەندامانی ستاف:

مایك ئامیتای[26]، پاتریکا کارلی[27] ، بریندا کۆلێر[28](ریسیپشینیست)، ئۆریت دەیچاکیڤیسکی[29]، جان فینیرتی[30]، رۆبیرت هاند[31]، هیسێر هورلبورت[32]، جیسی جاکوبس[33]، رونالد مەکنامارا[34]، جین مەکناوتۆن[35]، تام مۆرفی[36] ، مایکیل ئۆشس[37]، جەیمز س رێد[38](سکرەتیری بەشی چاپەمەنی)، ئیریکا ب شلاگێر[39]، وینکا شۆڤالتێر[40]، کۆرین زاککاگنی[41](بەڕێوەبەری ئیداری ئۆفیس).

---

[26] MAIK AMITAY
[27] PATRICIA CARLEY
[28] BRENDA COLLIER
[29] OREST DEYCHAKIWISKY
[30] JOHN FINERTY
[31] ROBERT HAND
[32] HEATHER HURLBURT
[33] JESSE JACOBS
[34] RONALD MCNAMARA
[35] JEANNE MCNAUGTHON
[36] TOM MURPHY
[37] MICHAEL OCHS
[38] JAEMES S REIDG
[39] ERICHA B SCHLAGER
[40] VINCA SHOWALTER
[41] CORIEEN ZACCAGNINI

پانیلیك (دانیشتنێك) دەربارەی بارودۆخی کوردەکان لە ئێران، عێراق و تورکیا لە کۆمیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەوروپا سەر بە کۆنگرێسی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

واشنگتۆن دی سی ، دوشەمبە، ١٧ی گولانی ١٩٩٣

ئەم پانیلە لە ژوری ٢٢٢٦، بینای رایبۆرن سەر بە ئەنجوومەنی نوینەران لە واشنگتۆن دی سی، کاتژمێر ١٠ی پێش نیوەڕۆ بەڕێوەچوو.

بەڕێوەبەری پانیل: خاتوون ماری سۆ هافنێر[42] ، جێگری بەشی ستاف و راوێژکاری گشتی کۆمیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەوروپا

بەشداربووانی سەرەکی: ئەحمەد تورك ، بەرهەم (ئەحمەد) صالح و دوکتۆر مارك ئێپیستەین[43]

وەرگێڕ: کانی غولام[44]

[42] MARY SUE HAFNER
[43] MARK EPSTEINE
[44] KANI XULAM

خاتوون هافنێر:

بەخێرهاتنی سەرجەم بەشداربووان دەکەم. ئەم پانیلە لە لایەن کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەورووپا بەڕێوەدەچێت. ئەم کومیسیونە هەروەها بە "کومیسیونی هلیسینکی"ش بەناوبانگە کە گروپێکی چاودێریکاری مافی مرۆڤە و بە گوێرەی یاسا کار دەکات بۆ چاودێریکردن بە سەر جێبەجێبوونی یاسای کۆتایی هلیسینکی. ئەم کومیسیونە لە ٩ نوێنەر سەر بە ئەنجوومەنی نوێنەران و ٩ نوێنەر سەر بە ئەنجوومەنی پیرانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پێکدێت و هەروەها ٣ ئەندامی لقی کارگێڕی هەیە کە لە لایەن سەرۆکی کومیسیونەوە لە وەزارەتی بەرگری، وەزارەتی بازرگانی و وەزارەتی دەرەوە دادەنرێن. لە بنەڕەتدا ئێمە لە سەر مەسەلەی مافی مرۆڤ چڕ دەبینەوە لە ڕێگای بەڕێوەبردنی پانیلی شایەتیدان و گوێگرتنی گشتی، دەرکردنی ڕاپۆرت، ناردنی لیژنەی کۆنگرێس بۆ وڵاتانی دیکە بۆ باس و تاوتوێکردنی بارودۆخی مافی مرۆڤ، بەشداریکردن لە کۆبوونەوەکان و لیژنەکانی CSCE و هەروەها چاودێری کردنی هەڵبژاردن.

ئێمە زۆر خۆشحاڵین کە ئەمڕۆ لێرە باسی مەسەلەی کەمینەی کورد دەکەین کە چوارەمین نەتەوەی گەورەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و نفوسیان نزیکەی ٢٠ تا ٢٥ میلیونە و زۆرتر لە وڵاتی ئێران، عێراق و تورکیا (و لە پێوەرێکی کەمتردا) لە سوریا دەژین. خاڵی هاوبەشی کەمینەی کورد لە هەمووی ئەم وڵاتانە ئەوەیە کە (ئەڵبەتە لە ئاستی جۆراوجۆردا) مافەکانیان پێشێل دەکرێت و لە ئازادی تاکەسی بێبەشن.

ئەم پانیلەی ئەمڕۆ، هەنگاوێکی دیکەیە لە چوارچێوەی هەوڵە بەردەوامەکانی کومیسیون بۆ تاوتوێکردنی مەسەلەکانی کەمینەکان لە ناو CSCEدا و هەروەها ئامادەکارییە بۆ بەڕێوەبردنی سمینارێك کە هەفتەی داهاتوو لە سەر مەسەلەکانی کەمینەکان لە" وەرشەڤ"ی پایتەختی پۆلەندا بەڕێوەدەچێت.

وەك لایەنێك دەمەوێت ئەوە زیاد بکەم کە لە کۆتایی شەڕی کەنداو، سەرۆکی کومیسیون، سناتۆر دینیس دیکۆنسینی و هاوسەرۆکەکەی، بەڕێز "ستینی هۆیەر"ی ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران بیرۆکەی کۆنفرانسی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان لە کومیسیونی ئاسایش و هاوکاری لە ئەورووپا لەژێر ناوی CSCMEخستەڕوو. ئامانجی سەرەکی ئەم پێشنیارە ئەوەبوو کە پرۆسە یا چوارچێوەیەکی سیاسی وەگەڕ بخات بۆ ئەوەی هێزە سەرەکییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێکەوە دابنیشن و هەندێ لە پرەنسیپ و رێوشوێنە تایبەتەکانی پەیوەندییەکانی نێوان دەوڵەتەکان و هەروەها پەیوەندییەکانی دەوڵەتەکان و هاووڵاتیانی خۆیان بخەنە بەرباس .

ئەو کاتە وادیار بوو کە ئەو ۳ پرەنسیپە کە لە چوارچێوەی ئەورووپا گرنگ و سوودبەخش بوو واتا یەکپارچەیی خاك، مافی چارەی خۆنووسین و رێزگرتن لە مافی مرۆڤ بەتەواوی بە چوارچێوەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشەوە پەیوەندی هەیە. ئەمانە ئەو پرەنسیپانەن کە ئێمە هیواداریین ئەمڕۆ لەگەڵ میوانەکانمان تاوتوێی بکەین.

سەرەتا دەمەوێت دۆکتۆر "مارك ئیپستەین"تان پێبناسێنم. دوکتۆر ئیپستەین ئێستا کارناسی باڵای کاروباری نێونەتەوەییە لە واشنگتون دی، سی و راوێژکاری فەرمییە. هەروەها ئەندامی ستافی هەردوو بەشی کۆنگرێس(ئەنجوومەنی نوێنەران و ئەنجوومەنی پیران) بووە و وەك توێژینەر لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا خزمەتی کردووە. دوکتۆر

ئیپستەین لە تورکیا بووە و لە زانکۆکانی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، ئالمانیا و تورکیا لەسەر مەسەلەکانی پەیوەندیدار بە تورکیا و ئیمپراتۆری عوسمانی سوخەنرانی کردووە. باس و گوفتوگۆکەی ئەمڕۆمان بە قسەکانی مارك ئیپستەین دەستپیدەکەین. پاشان بەشداربووانی دیکەتان پێدەناسینم و پاش ئەوە قسە و باسی میوانەکانی دیکە وەردەگرین.

سپاستان دەکەم

فەرموو بەڕێز مارك

بەڕێز ئیپستەین: سپاس خاتوون هافنێر.

وتاری دۆکتۆر مارك ئیپستەین

خۆشحالم لەم (پانیلی) کومیسیون ئامادە دەبم بۆ ئەوەی تاوتوێی بابەتێکی رۆژەڤ و ئالۆز بکەم. هەوڵ دەدەم لە ماوەی چەند خولەکدا بە کورتی چوارچێوەی مێژوویی و سیاسی تەوەرەکانی ئەمڕۆ واتا نەتەوایەتی کورد، مافە سیاسییەکانی کوردەکان و ئاوات و ئامانجەکانی کوردەکان بخەمە بەرباس.

هەروەك زۆربەی مەسەلەکانی ئەم بەشە لە جیهان، کارنامەی مێژوویی تەوەرەکانی ئەمڕۆ دوورودرێژ و ئالۆزن. لەڕاستیدا ئێستا کە بە سالانی کۆتایی سەدەی ٢٠ نزیك دەبینەوە، جارێکی دیکە لەگەل کێشەی شەڕ و دیپلوماسی روبەڕوو دەبینەوە کە کێشەگەلێکی گرنگن لە سەرەتای سەدەی ٢١.

مەسەلەی کوردەکان لە ئیمپراتۆری عوسمانی لە کونفرانسی ئاشتی(پاریس- وەرگێڕ)پاش کۆتایی شەڕی جیهانی یەکەم بەرەو چارەسەری دەچوو بەلام بۆ هەمیشە

بوو بە کێشە، کێشەیەك کە ئەمڕۆ ئێمە لێرە باسی دەکەین. ئەگەر بۆچوونەکانی من زۆرتر لەسەر تورکیا چڕ دەبێتەوە، دوو هۆکاری مێژوویی و سیاسی هەیە. ئێمە لێرە باسی گەلێ لە دەوڵەتە جێنشینەکانی ئیمپراتۆری عوسمانی دەکەین (مەبەستی ئەو دەوڵەتانەیە کە لە ئەنجامی لە یەکهەڵوەشانەوەی ئیمپراتوری عوسمانی دامەزران- وەرگێڕ) بەڵام هەروەها کە خاتوون هافنێر ئاماژەی پیکرد تەنها تورکیا ئەندامی(CSCE) و هەروەها ئەندامی ناتۆیە. کەوابوو زیدەباری ئەوەی کە تورکیا هاوپەیمانی ئێمەیە و باروودوخەکەی مایەی نیگەرانی قوڵی ئێمەیە، کاروباری تورکیا راستەوخۆ دەکەوێتە ناو چوارچێوەی چاودێری ئەم کومیسیونە. لە راستیدا دامەزراندنی CSCME وەها کە سناتۆر دیکۆنسینی و ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران ، بەڕێز هۆیەر پێشنیاریان کردووە بۆ من سەرنجڕاکێشە بەڵام ئامانجێکی دژوارە و لەوانەیە گوێگرتن لەم جۆرە پیشنیارە نیشاندەری بایەخی ئەم مەسەلەیە وەك گۆڕەپانێك بۆ باس و گوفتوگۆیەکی وەها بێت.

دەبی لێرە وەبیری هەمووتان بێنمەوە کە تەوەری ئەمڕۆی ئێمە لەرووی مێژووییەوە ئاڵۆزە. لە سەدەی ١٧ و١٨ و تەنانەت ١٩ لەراستیدا هەمووی ئەو سەرزەمینە کە کوردەکان یا بە شێوەی رەوەندایەتی یا بە شێوەی گوندنشینی تێیدا دەژیان، بەشێك بوو لە ئیمپراتۆری عوسمانی یا نزیك بوو لە سنوورەکانی بەردەوام لە دۆخی گۆڕانی عوسمانی لەو ناوچانە کە لە ماوەی دوو سەدە پیشتر لەوەدا جێگای ناکۆکی بوون. تا کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی، عێراق پارێزگایەکی عوسمانی بوو، بەغداد و بەسرە ناوەندی ئیداری مەحەلی بوون و جیهان دەستی کرد بە شەڕکردن لەسەر نەوت لە ناوچە زۆرتر کوردنشینەکانی دەوروبەری کەرکووك و موسل و هەروەها ناوچە

سنوورییەکانی (عوسمانی) و روسیا. سوریاش پارێزگایەکی عوسمانی بوو کە ناوەندە ئیدارییەکەی دیمەشق بوو. ئورشەلیم و بەیروت ناوەندی ئیداری دووەمی ئەم سەرزەمینانە بوون، سەرەڕای تایبەتمەندی جیاوازی کۆمەڵگای دەروەزی و مەسیحی لە لوبنان و گرنگی تایبەتی ئورشەلیم بۆ پەیرەوانی سێ دینە گەورە یەکتاپەرەستەکە(مەبەستی ئیسلام، یەهوودییەت و مەسیحییەتە- وەرگێڕ).

کەوابوو سنووری ئەمڕۆی عێراق و تورکیا، تورکیا و سوریا، سوریا و عێراق، عێراق و کوێت و عەرەبستانی سعوودی و شوێنەکانی دیکە لە ناوچە، هەموویان ئاکامی شەڕی یەکەمی جیهانی و و پێش ئەوە بوون. تەنها پێویستە پێشینەی "لاورینسی عەرەبستان" وەبیری خۆمان بهێنینەوە کە باشترین و ناسراوترین نموونەی ئەو رووداوانەیە کە لە بیری هەمووماندا ماوەتەوە. ئەو کاتە کۆمەڵێك کێشە لەسەر ئینتیدابی "کۆمەڵەی گەلان" هەبوو و مەسەلەی سەربەخۆیی عەرەبەکان، کێشەی ئینتیدابی فەلەستین و کێشە قورسەکانی دیکەتان بیستووە کە لە سەرەتای ئەم سەدەیە تا ئێستا لەگەڵمانن.

هەروەها دەبێ ئێمە وەبیری خۆمانی بهێنینەوە کە پێش کۆتاییپێهاتنی شەڕی یەکەمی جیهانی، سوپای هەرەسهێناوی عوسمانی هێشتا لەگەڵ رورسیا شەڕی دەکرد، لانیکەم لەو ناوچانەی ژێر دەسەڵاتی رووسیا کە ئەمڕۆش دیسان جێگای شەڕوشۆڕن و هێڵی بۆری نەوت جارێکی دیکە بووە جێگای مشتومڕ و باس و گوفتوگۆ . عەشیرەتە کوردەکان بە شێوەی ئاسایی لە سەراسەری ئەم ناوچانە جموجۆڵیان دەکرد واتا لە ناو ئەو ناوچانە کە پاشان بوو بە سنووری سیاسی دەوڵەتە نوێکان. لە دوایین راپۆرتی گرنگی خۆیان دەربارەی تورکیا لە حوزەیرانی ١٩٨٨،

ستافی ئەم کومیسیونە ئاماژەیان بە مەسەلەی نەتەوایەتی کورد و ئامانجەکانی کرد وەك یەکێ لەو چەند مەسەلە گرینگانە کە تورکیا لەگەڵیدا رووبەڕوویە. پێشبینییەکەی ئەوان بە دڵنیاییەوە راست و دروست بوو.

هەتا ئەم دواییانە دەوڵەتی تورکیا شێلگیرانە لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە بە گوێرەی پەیماننامەکانی کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی کە لەئەنجامیدا کۆماری تورکیا دروست بوو، کوردەکان (هەروەك خەڵکی موسڵمانی دیکە) مافێکی تایبەتیان نییە و نابێت مافە تایبەتەکانی کەمینەکانیان هەبێت. دەوڵەتی تورکیا دەیگوت بە نەتەوەیەکی جیاواز بەناوی کورد بوونی نییە و ئەمانە تەنها تورکە رەوەندەکانن. بە کورتی کاتی وتووێژ دەربارەی ئەو شەرتومەرجانە کە لە ئەنجامیدا دەوڵەتیکی سەربەخۆ لەسەر بەشێك لە خاکی ئیمپراتوری هەرەسهێنراوی عوسمانی دامەزرا، پەیماننامەی لۆزان لە ۱۹۲۳ کۆمەڵێك گارانتی تایبەتی بۆ ناموسڵمانەکان دانا. بەماوەی چەند سەدە هێزەکانی رۆژئاوا خۆیان بە پارێزەری کەمینە ناموسڵمانەکان لەناو ئیمپراتۆری عوسمانی دەزانی و لە سەدەی ۱۹ لەو رێوشوێنە تایبەتە کەڵکیان وەرگرت کە بەگوێرەی ئەوە دەستێوەردانیان لە کاروباری عوسمانی دەکرد، و یارمەتیان دا بە مەسیحییەکانی ناوچەی باڵکان، لەوانە یوگسلاڤیا، بۆ ئەوەی سەربەخۆیی بەدەستبهێنن. هەروەها دەستیان کرد بە خستنەڕووی بانگەشە و هەڵوێستەکانیان بە نیسبەت هەڵوەشانەوەی بەرەبەرەی ئیمپراتۆری عوسمانی کە هەروەها کە سزاری رووسیا جارێکیان وتبووی، "پیاوی نەخۆشی ئەورووپا" بوو.

کەوابوو ئەورووپاییەکان هەستیان دەکرد بەتەواوی مافی خۆیانە کە داوای جێبەجێبوونی رێوشوێنەکانی "پەیماننامەی لۆزان" بکەن تا ئەو شوێنە کە پەیوەندی

بە مسۆگەربوونی ئۆتۆنومی بەردەوامی ئایینی و کولتووری کەمینە ناموسڵمانەکانی عوسمانییەوە هەیە، بەتایبەت یونانییەکان و کۆمەڵگا مەسیحییەکانی دیکە. بەهەرحاڵ تورکەکان دەیانگوت زۆربەی هەرەزۆری کوردەکان موسڵمانی سوونن و بەشێکن لە زۆرینەی سوننەی تورکیا، کەوابوو کوردەکان نە دەکەونە ناو ئەم چوارچێوەیە و نە پێویستە مافێکی تایبەتیشیان پێبدرێت، چونکە ئەم مافە تایبەتانە پێشتر تەنها هی ناموسلمانەکان بووە. ئەم بڕەنسیپە و سەرهەڵدانی ڕاپەڕینێکی کوردەکان بەخێرایی بووە هۆی پەیڕەوکردنی سیاسەتی سەرکوتی توندی شووناسی کولتووریی جیاوازی کورد بە قازانجی شوناسی گشتی و سکولاری تورکیا. بیرەوەری ڕاپەڕینەکانی کوردەکان لە دەیەی ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ هێشتا زۆر زیندووە و سیاسەتی دروستکردنی دەوڵەتی مودێڕن و سیکۆلاری تورکیا هێشتا لەجێگای خۆیدایە. هەتا ئەم دواییانە قسەکردن بە زمانی کوردی لە شوێنە گشتییەکان لە تورکیا قەدەخە بوو و هیچ چەشنە دامەزراوەیەکی کولتووری بوونی نەبوو. هەروەها ساڵەهای ساڵ ئاماژەکردن بە وشەی کورد و کوردستان لە چاپەمەنییەکانی تورکیا وەك هێرشی نائاسایی بۆ سەر کیانی کۆماری تورکیا لەقەڵەم دەدرا.

بزووتنەوەیەکی چەکداری بە ناوی pkk کە بنکەکانی لە دۆڵی بوقاع لە لوبنان بوو و بەگشتی خۆی بە بزووتنەوەیەکی کوردی –مارکسی دادەنا (کە بە دڵنیاییەوە ئەمڕۆ ئێمە لێرە باسی دەکەین) بارودۆخەکەی ئاڵۆزتر کرد. دەگوترێت تا کاتی لەیەکهەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەت، پارتی کرێکارانی کوردستان (pkk) کە ئامانجە ڕاگەیاندراوەکەی ئەوەبوو دەوڵەتیکی سەربەخۆی کورد لەسەر خاکی تورکیا

دابمەزرێنێت، یارمەتی ماددی لە گەلێ لە دەوڵەتانی بلۆكی رۆژهەڵات وەردەگرت. ئەمڕۆ بە پێشنیاری pkk ئاگربەستێك لە ئارادایە و قسەو باسێك لە ئارادایە كە لەوانەیە توركیا لەگەڵ pkk دانوستان بكات.

لە بیاڤی سیاسیدا بەبەراوەرد لەگەڵ بێدەنگی سەدەی رابردوو، ئێستا نوێنەرانی جیاییخوازی كورد لە پارلمانی توركیادان و لە چاپەمەنییەكاندا قسەوباسی بەرفراوان دەربارەی كورد دەكرێت و مشتومڕی زۆر دەربارەی ماڤە كولتوورییەكانی كوردەكان دەكرێت. ئەمڕۆ بەشداربووان زۆرتر ئاماژە بەم مەسەلەیە دەكەن ، هەربۆیە من تەنها ئاماژە بەوە دەكەم كە ئەو پرسیارە كە ئەم كومیسیونە و ستافەكەی لە ساڵی ١٩٨٨وە دەیخاتەڕوو ئەوەیە كە " ئایا توركیا دەتوانێ رێگایەك بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی ئامانجە كولتوورییە رەواكانی كوردەكان جێبەجێ بكات و هاوكات یەكپارچەیی خۆی وەك وڵاتێك و وەك دیموكراسییەكی كارا رابگرێت. ئەمە ئەو پرسیارەیە كە لێرە تاوتوێ دەكرێت.

لە عێراق مەسەلەكە جیاوازە، چونكە عێراق ئەندامی CSCE نییە و سیستمێكی دیموكراتیكی پارلمانی نییە. لە كۆتایی شەڕی كەنداو تا ئێستا ناوچەی زۆرتر كوردنشینی باكووری عێراق لە لایەن وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا و یەكینە سەربازییەكانی هاوپەیمانان، لە رێگای بنكەكانیان كە لە توركیان، دەپارێزرێت و ناهێڵن سوپای عێراق و هێزی هەوایی عێراق لەوێ چالاكی بكات. لەو ناوچانەی عێراق، دامەزراوەگەلی سیاسی چالاكی دەكەن بەڵام مەسەلە گەورەترەكان وەك سەربەخۆیی بەرەبەرە، جیابوونە لە عێراق و راگرتنی یەكپارچەیی خاكی عێراق

هێشتا بە چارەسەرنەکراوی ماونەتەوە. بە دڵنیاییەوە مەسەلەکانی دیکە ئەمڕۆ لێرە دەخرێتە بەر باس.

ئەو مەسەلە و گیروگرفتانە کە بە بۆچوونی من ئەمڕۆ لێرە دەبێ تاوتوێ بکرێن ئەوەیە کە :

- ئایا رێگاچارەیەك بۆ کوردستانی تورکیا هەیە بۆ وەدیهاتنی ئامانجەکانی کوردەکان لە چوارچێوەی دەوڵەتی دیموکراتی تورکیا کە هەموو لایەنەکان قبوڵی بکەن؟
- ئەگەر رێگاچارەیەکی وەها بەدی دەکرێت، ئامرازە گونجاو و قبوڵکراوەکانی وەدیهاتنی کولتوور و ناسنامەی کورد چین لە کاتێکدا کە کوردەکان نەریتی ئەدەبیاتی نووسراویان نییە؟
- بۆ کوردەکانی تورکیا، ئێران و عێراق و کوردەکانی شوێنەکانی دیکە کە لە چوارچێوەی هێڵگەلی عەشیرەتی و بنەماڵەییدا دابەش کراون و بە چەند زاراوەی جیاواز قسە دەکەن و لە ناو خەڵکانیك دەژین کە بە زمانگەلی جیاواز قسە دەکەن و سەربە دەوڵەت- نەتەوەگەلی جیاوازن. ئایا بەڕاستی خاڵی هاوبەشی ئەم کوردانە چییە و چۆن دەتوانن لە راستیدا پێکەوە بژین؟
- وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، CSCE و ناتۆ بە شوێن چیدان و دەتوانن چ کارێك بکەن کە شانسی سەرکەوتنێکی راستەقینەی تێدابێت کە یەکپارچەیی خاکی ئەم وڵاتانە نەباتە ژێر پرسیار و لە هەمان کاتدا زەرەو زیان بە بەرژەوەندیە گشتییەکانی ئێمە لە ناوچە نەگەیەنێت.

زۆر سپاستان دەکەم.

خاتوون هافنێر: سپاس دۆکتۆر مارك

کومیسیون زۆر بەخێرهاتنی بەڕێز ئەحمەد تورك دەکات کە سەرۆکی "حیزبی کاری گەل" و نوێنەری شاری ماردینە لە ئەنجوومەنی نیشتمانی باڵای تورکیا(مەبەستی پارلمانی تورکیایە- وەرگێڕ). ئەحمەد تورك پێشتر سەرۆکی کومیسیونی مافی مرۆڤی پارلمانی تورکیا بووە. من شانازی ئەوەم پێبەخشرا ساڵونیوێك لەمەوپێش لە ئوفیسەکەی لە ئانکارا لەگەڵ بەڕێز ئەحمەد تورك دیدار بکەم. ئێمە زۆر خۆشحاڵین کە ئەمڕۆ لێرە پێشوازی لێدەکەین.

دوابەدوای کودیتای سەربازی ١٩٨٠ لە تورکیا ، بەڕێز(ئەحمەد) تورك بە ماوەی یەك ساڵ کەوتە ناو بەندیخانە بە هۆی ئەوەی پشتیوانی لە مافە سیاسییەکانی کوردەکان لە تورکیا کردبوو. لەو کاتە بەدواوە چالاکییە سیاسییەکانی بەڕێز (ئەحمەد) تورك سنووردار کرا و ئیزنی پێنەدرا لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی ١٩٨٣ی پارلمان بەشداری بکات. لە ساڵی ١٩٨٦ ئەحمەد تورك جارێکی دیکە خرایە ناو بەندیخانە بەهۆی داکۆکیکردن لە مافی کوردەکان و کاتێك کە لە ساڵی ١٩٨٧ وەك نوێنەری پارلمان هەڵبژێردرا ، لە بەندیخانە ئازاد کرا. ساڵی ١٩٨٩ ئەحمەد تورك بەهۆی ئەوەی بەشداری لە کونفرانسێکدا کردبوو کە لەسەر مەسەلەی کورد بەڕیوەچووبوو، لە "حیزبی دیموکراتی کۆمەڵایەتی" دەرکرا.

زۆر بەخێرهاتنی بەڕێز (ئەحمەد) تورك دەکەین و خۆشحاڵین بە هاتنی بۆ ئێرە

بەڕێز (ئەحمەد) تورك: سپاستان دەکەم.

خاتوون هافنێر: ئایا وەرگێڕ ئامادەیە؟

بەڕێز كانی غولام (وەرگێڕ): بەڕێز (ئەحمەد) تورك پێشەكییەكی ئامادە كردووە كە من كردوومە بە ئینگلیزی و دەمەوێت بۆتانی بخوێنمەوە.

وتاری بەڕێز ئەحمەد تورك

خوشك و برایانی بەڕێز

سپاستان دەكەم بۆ ئەم دەرفەتە كە بۆ ئێمەتان رەخساند تا باسی بارودۆخی دژواری كوردەكان بكەین. گەلی بێ كەس و چەوساوەی من پێویستی بە ئاوردانەوەی ئێوە هەیە. نیگەرانی كۆمەڵگای نێونەتەوەیی بە نیسبەت ئەم مەسەلەیە جێگای پێزانینە.

بە نوێنەرایەتی ٣٠ میلیون كورد سپاستان دەكەم .

مێژوو شاهیدی ئەو راستییەیە كە ئێمەی كورد ٤ هەزار ساڵە لەو هەرێمە دەژین كە ئەمڕۆ ناوی كوردستانە. هەندێ جار بە ئازادی، هەندێ جار بە ژێردەستی لەگەڵ دراوسێكانمان و لەناو دەوڵەتە یەك لە دوای یەكەكاندا ژیاوین. ئەمڕۆ ئێمە هەر لە نیشتمانی خۆمان دەژین بەڵام ژێردەستی نەتەوەكانی دیكەین. توركەكان ، عەرەبەكان و فارسەكان، كوردستانیان لە ناوخۆیاندا وەك كۆلۆنییەكی بێ مافێ دابەش كردووە. ئێمە چەوساوینەتەوە و ئەم چەوسانەوەیەش تەنها لە رووی مادییەوە نییە، بەڵكوو لە رووی رۆحی و دەروونیشەوە ئەوەندە چەوساوینەتەوە كە هەبوونمان وەك نەتەوەیەكی جیاواز لە مەترسیدایە.

لە توركیا ئێمەی كورد ژیانێكی زۆر دژوارمان هەیە. بەڵێنی مافی یەكسان لەگەڵ توركەكان بە ئێمە درابوو بەڵام لەگەڵ سیاسەتی تاواندنەوەی تەواو روبەڕوو بووینەوە،

حاشا له زمانەکەمان دەکرێت، ناتوانین له زمانی زگماکی خۆمان که خودا پێیداوین، کەڵك وەربگرین. ئەو کەسانە لە ئێمە کە راستییەکان قبووڵ دەکەن و دان بەو راستیەدا دەنێن کە ئێمە کوردین، لەناو ئەم بەناو دیموکراسییەی تورکیا لەگەڵ سەرکووتێکی دووقات رووبەڕوو دەبنەوە. لەباتی بەرەوپێشچوون، لەگەڵ بەرەوپاشچوون رووبەڕوین، لەباتی ئەوەی ئازاد بین، وەك جیاییخواز دەخرێینە ناو بەندیخانە. ژیان بۆ ئێمە بووە بە خەباتێکی سیاسی و هەر ئەمەیە کە ئێمە بە گەلەکەمانەوە دەبەستێتەوە، چوونکە گەلی ئێمە سەرکووت دەکرێت و ئێمە دەمانەوێت کۆتایی بەم سەرکووتە بێت.

وەلامی تاکەکەسی و بەکۆمەڵی کوردەکان(بەم سەرکووتە) هەروەها کە چاوەڕوان دەکرێت، هەم توندوتیژانە و هەم ناتوندوتیژانە بووە. لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی کوردستانی تورکیا، ساڵەهای ساڵ کوردەکان، چ ژن و چ پیاو، چ گەورە، چ بچووك دەستیان بۆ چەك بردووە بۆ ئەوەی تورکەکان وەخەبەر بێنن کە ئێمە کوردین و نامانەوێت بتوێینەوە و ببین بە تورك. لە دیاربەکر، دیرسیم و کۆچگیری و بەشە جۆراوجۆرەکانی دیکەی کوردستان، کوردەکان بەشداریان لە راپەرینەکاندا کردووە و بێ جیاوازی توندوتیژانە سەرکووت کراون. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان لەگەڵ رێبەرەکانیان تێکشکێنراون و دوور خراونەتەوە.

ئەمڕۆش بارودۆخەکە هیچ فەرقێکی نەکردووە و کوردەکان وەك هاووڵاتیانی تورکیا لە سەدەی ٢٠دا بۆ ئازادی و مافە بنەڕەتییەکانیان خەبات دەکەن.

ئەمڕۆ کوردستانی تورکیا لە دڵەڕاوکێ و قەیراندایە. هەندێ لە ئێمە خەباتی سیاسی و ناتوندوتیژانەمان بەڕێوە بردووە بۆ رزگارکردنی گەلەکەمان کە هێشتا نەچووەتە

ریزی بنەماڵەی نەتەوەکانی جیهان لە سەر بنەمای مافی یەکسان. هەندێکی دیکە لە ئێمە بۆ رزگارکردنی گەلەکەی دەستی بردووە بۆ خەباتی چەکداری، چونکە بێ هیوا بووە لەو هەنگاوە هێواشانە کە بۆ چاکسازی هەڵدەگیردرێت. شێوەگەلی خەباتی ئێمە جیاوازە بەڵام ئامانجمان یەکێکە.

هیوادارم بتوانم ئێوە لەگەڵ خەباتەکەمان ئاشنا بکەم و ئێوەش لایەنی هێزە دیموکراتەکان بگرن و یارمەتیمان بدەن بۆ ئەوەی ئەرکی ناتوندوتیژانەی خۆمان خێراتر بەرەوپێش بەرین. ئێمە تەنها داوای ئەوە دەکەین دیموکراسی دەرفەتی ئەوەمان پێبدات خزمەت بە سەقامگیربوونی ناوچە بکەین و برایەتی و تەبابی لەنێو گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێکبێت.

من وەك رێبەری"حیزبی کاری گەل" لێرە ئامادەم کە ١٨ ئەندامی لە پارلمانی تورکیا هەیە کە ژیانی خۆیان بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی کوردەکان بە شێوەگەلی ئاشتیخوازانە تەرخان کردووە بەڵام دەرگا لە ئێمە داخراوە، ئەندامانی ئێمە دەتۆقینرێن و حیزبەکەمان لە لایەن دادگای یاسای بنەڕەتی تورکیاوە کێشە و تەنگوچەڵەمەی بۆ دروست دەکرێت. ئەرکی ئێمە وەك کورد و وەك نوێنەری گەلەکەمان بە گوێرەی ویژدانمان، ئێمەی لەگەڵ یاسای دەوڵەت روبەڕوو کردووە.

رێگەم پێبدەن نمونەیەکی ئەم مەسەلەتانە بۆ باس بکەم . من و چەند کەس لە هاوکارە کوردەکانم پاش ئەوە کە سەر بە لیستی "پارتی دیموکراتی کۆمەڵایەتی" وەك ئەندامی پارلمانی تورکیا هەڵبژێردراین، لە کونفرانسێکدا لە پاریس بەشداریمان کرد کە یەکێ لە تەوەرەکانی مەسەلەی پێشێلکردنی مافی کوردەکان لە تورکیا بوو. کاتێ کە ئێمە لە پایتەختی فەڕانسا گەڕاینەوە بۆ تورکیا ، بینیمان کە بەهۆی

بەشداریکردن لەو کونفرانسە لە حیزبەکەمان دەرکراوین. من بۆیە باسی ئەم نموونەیەم کرد کە لەرزۆکبوونی دیموکراسی لە تورکیاتان پێنیشان بدەم. ئەرکی ئێمە ئەوەیە کە لەگەڵ ئاماڵجەکانی گەلەکەمان وەك کورد راستگۆ بین و بە چەکی گرانی یاسای تورکیا کە ئەم چالاکییانەمان لێ قەدەخە دەکات، دەست لە کار نەکێشین.

لە ساڵی ۱۹۸۰وە ئێمە لەگەڵ یاساکانی دەوڵەتی تورکیا زیاتر لە جاران کێشەمان بووە(چونکە ئەم یاسانە پاش کودیتای سەربازی پەسەند کراون- وەرگێڕ). کوردەکان داوای مافی سیاسی زیاتر دەکەن و دەوڵەتی ئانکاراش لە وەڵامدا زیاتر ئێمە سەرکووت دەکات. سەرەتا دەسەلاتی سەربازی جێگای ئیدارەی مەدەنی لە باشوری رۆژهەلاتی تورکیا گرتەوە، پاشان سیستمی گوندپارێزی(جاشایەتی- وەرگێڕ) دامەزرا بۆ ئەوەی شەڕی کورد بە کورد بکرێت. گروپێکی فەندامینتالیستی ئیسلامی بە ناوی "حیزبی کونترا" کە لە لایەنMIT وە(دەزگای ئیستیخباراتی تورکیا- وەرگێڕ) پەروەردە کراوە و پێداویستییەکانی دابین دەکرێت، ئازادانە تەقە لە هێزە سکولار و دیموکراتەکانی ناو بزووتنەوەی کورد دەکات.

بۆ ئەوەی رۆشنایی بخەمە سەر ئەو نەهامەتیە کە کوردەکان ساڵی رابردوو بینیان، دەبێ ئاماژە بە مەسەلەی "عەلی وەیسەل[1]" و ئاماژەکردنەکانی بە هۆلۆکاستی جولەکەکان بکەم. بە هۆی داڵدەدانی شەڕوانانی ئازادی کورد ۳۰۰ گوند سوتێندراون و خاپوور کراون، ٦٠٠ گوند بە زۆر چۆڵ کراون، ٦٤٠ چالاکی سیاسی کورد (لەوانە ٤٦ ئەندامی حیزبەکەی خۆم) لە بارودۆخێکی گوماناویدا کوژراون کە هەندێ جار

[1] ALI WAISEL

تهنها یهك گوله له پشتهوه له سهریان دراوه، كه ئهمهش نیشانهی دڵڕهقی و یهكشێوهبوونی ئهم تاوانه بهربهرییانهیه.

٦شاری داگیركراوی كوردستان به ناوهكانی شهڕناخ ، جزیره، لیجه، كولپ، حازر و و نوسهیبین به تانكی BRD(كه ئاڵمانیا دایبوو به توركیا) بومباران كران بێ ئهوهی پێشتر دانیشتووهكانی ئاگادار بكهنهوه.

پارتی كریكارانی كوردستان(pkk) و گریلاكانی له وهڵامی ئهم كردهوه دڵڕهقانهدا و بۆ دهركردنی (هیزه چهكداره) توركهكان له خاكی كوردستان له ماوهی ٩ ساڵی رابردوودا لهگهڵ سوپای توركیا شهڕیان كردووه و بههەرحاڵ بهپێچهوانهی بانگهشهكانی توركیا ، ههردوولا هێرشی كوشندهیان دژی یهك ئهنجام داوه. راپۆرته سهرهتاییهكانی ئێمه نیشان دهدات تا ئێستا ٣ ههزار گریلا و ژمارهیهكی زۆر سهربازی توركیا كوژراون.

نزیكهی ٤ههزار خهڵكی سیڤیل به دهستی یهكینه تایبهتهكانی توركیا و گروپه مرۆڤ كوژهكانی كوژراون. ئهم كهسانه نیردرابوون بۆ ناوچه تا نههیلن كوردهكان یارمهتی شهڕوانانی ئازادی كورد بدهن. نزیكهی نیو میلیون كهس ناچار كران رێدی خۆیان بهجێبهێلن و له شوێنهكانی دیكهی كوردستان نیشتهجێ بن. هۆكاری ههمووی ئهم پێشامهدانه، ناتوانایی ئێمهیه بۆ ئهوهی پێكهوه دابنیشین و وتووێژ بكهین بۆ ئهوهی لهسهر بنهمای پاكی و راستگۆیی و رێزگرتن له مافهكانی كوردهكان، كۆتایی به كێشهی لهمێژینهی كورد بێت.

بۆ كۆتاییپێهاتن بهم توندوتیژییه، رێبهرایهتی pkk له ٢٠ی ئاداری ١٩٩٣ ئاگربهستێكی یهكلایهنهی راگهیاندووه. به یارمهتی ئهم ههنگاوه، جهژنی نهورۆزی

ئەمسالّی کوردەکان لە کەشوهەوایەکی ئارامتر و بە خوێنرێژی کەمترەوە بەڕێوەچوو. بۆ سەرلەنوێ دلّنیاکردنەوەی دەولّەتی ئانکارا و بۆ ئەوەی جیهان بزانێت کە کوردەکان لایەنگری ئاشتین و و خوازیاری توندونیژی نین، ئەم ئاگربەستە جارێکی دیکە لە ١٥ی نیسانی ١٩٩٣ بۆ ماوەیەکی نادیار درێژ کرایەوە بۆ ئەوەی هەنگاوگەلی سیاسی و ناتوندوتیژانە بە راستەقینەترین شێوەی خۆی بەرەوپێش بچێت.

بە باوەڕی من ئەم ئاگربەستە دەرفەتێکی رەخساندووە بۆ لێکتێگەیشتن و سەقامگیربوونی ئاشتی لە کوردستانی تورکیا و پێش لە فرمێسکڕژتنی دایکان و خوێنرژتنی رۆلّەکانیان دەگرێت و رێگا بەوە دەدات دیموکراسی قوولّتر لە تورکیا ریشە دابوکتێت و یارمەتی دەدات بە سەقامگیری سیاسی ناوچە. ئەم ئاگربەستە رێز لە یەکپارچەیی خاکی کۆماری تورکیا دەگرێت و ئەگەر بەردەوام بێت، رێگا خۆش دەکات بۆ برایەتی کوردەکان و تورکەکان لە سەر بنەمای مافی یەکسان کە هەندێکیان بریتین لە:

١- شوناسی کورد دەبێ بەفەرمی بناسرێت.
٢- کەلّکوەرگرتن لە زمانی کوردی بە شێوەی زارەکی و نووسراوە دەبێ ببێ بە یاسایی.
٣- دەبێ سەرجەم مافە کولتوورییەکانی کوردەکان بە فەرمی بناسرێت.
٤- بەڕێوەبەرایەتی(سەربازی) ناوچە کوردنشینەکان دەبێ هەلّبوەشێتەوە
٥- (سیستمی) گوندپارێزی دەبێ هەلّبوەشێتەوە و چەك بکرێت.
٦- حیزبە سیاسییە کوردەکان دەبێ سەرجەم مافە یاساییەکانیان پێبدرێت.
٧- لێبووردنێکی گشتی بۆ سەرجەم بەندکراوە سیاسییەکان دەربکرێت.

٨- کەشوهەوایەکی کراوە دەبێ پێکبێت بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەکانی دیکە بە شێوەی ئاشتیخوازانە.

خۆشك و برایانی بەڕێز

ئەم کێشەیە، کێشەی نێوان خەڵکی تورکیا واتا کورد و تورك نییە، بەڵکوو کێشەی نێوان کورد و دەوڵەتی تورکیایە کە لە رووی سیاسییەوە فەشەلی هێناوە و تەسکبینە. ئەم کێشەیە ئەنجامی قەیرانی دیموکراسی تورکیایە، چوونکە نزیکەی ٢٠ میلیون کورد سووکایەتیان پێدەکرێت و حاشا لە سەرەتاییترین مافەکانیان دەکرێت.

لە جیهانێکدا کە لە راستیدا بووە بە گوندێکی جیهانی، نابێ ئاشتی و دیموکراسی ئیدی مایەی نیگەرانی بن. ئاشتی و دیموکراسی هەموومانی بەرەولای خۆی راکێشاوە و ئەگەر راستگۆ بین، ئەمڕۆ رۆژی تێگەیشتن و ئاشتییە لە جیهاندا.

سپاستان دەکەم

خاتون هافنێر: زۆر سپاستان دەکەم بۆ ئەم لێدوانە جوان و رێکوپێکە.

ئێمە هەروەها زۆر خۆشحاڵین کە بەڕێز بەرهەم (ئەحمەد) صالح لێرە ئامادەیە کە نوێنەری کوردەکانی عێراقە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و پەیوەندیکاری سەرەکی نێوان بزووتنەوەی کوردەکانی عێراق و دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هەروەها میدیا و کۆمەڵگای ئاکادیمیکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە. بەڕێز بەرهەم صالح راوێژکاری باڵای رێبەرایەتی کورد، لە بۆاری سیاسەتی دەرەوە و وەك وتەبێژی بزووتنەوەی کورد لە لەندەن کاری کردووە.

زۆر سپاستان دەکەین بەڕێز بەرهەم صالح کە ئەمڕۆ لێرە لەگەڵمانن .

وتاری بەڕێز دۆكتۆر(بەرهەم) ئەحمەد صالح

بەیانیتان باش خۆشك و برایانی بەڕێز

پێش هەموو شتێك دەمەوێت سپاستان بكەم بۆ ئەم دەرفەتە كە بۆ ئێمەتان رەخساند تا لەگەڵتان گفتوگۆ بكەم و دەربارەی بارودۆخی دژواری گەلی كورد بە گشتی و كوردستانی عێراق بە تایبەتی قسە بكەم.

دۆكتۆر ئیپستەین باسێكی مێژوویی و چوارچێوەیەكی باس كرد كە دەكرێت باردودۆخی ئێستای كوردەكانی تێدا ببینین. ئەو كێشانە كە ئەمڕۆ وڵاتی كورد هەیەتی و ئەو بارودۆخە دژوارە كە ئەمڕۆ كوردەكان تێیكەوتوون، ریشەكەی دەگەڕێتەوە بۆ پەیماننامەكانی ئاشتی پاش شەڕی یەكەمی جیهانی. لەروانگەی منەوە وەك كوردێك، ئەمە ئاشتی بوو كە كۆتایی بە هەموو ئاشتییەكان هێنا. بارودۆخی گەلی كورد لەو كاتەوە لە لایەن رێكخراوی مافی مرۆڤ، رێكخراوی هلیسینكی وەك كارنامەیەك وەسف كراوە كە پڕە لە پێشێلكاری مافی مرۆڤ، دەستگیر كردن، ئەشكەنجە كردن، كوشتنوبڕین، شەڕی كیمیایی، دەركردن، دوورخستنەوەی بەكۆمەڵ، ژیان لە بارودۆخی زۆر چەپەڵ لەناو كەمپەكان، بێبەشبوون لە مافە ئەتنیكییەكان وەك مافی بەكارهێنانی زمان و ئەدەبیات و مۆسیقا و كاولكردنی گوندەكان و شارۆچكەكان.

لە ئاكامی ئەم بارودۆخەدا ، بەرخۆدانی و ناكۆكی بووە بە یەكێ لە تایبەتمەندییە زاڵەكانی مێژووی هاوچەرخی كورد. بەركەنار لە رەهەندە ئەخلاقی و مافی مرۆڤییەكانی، مەسەلەی كورد بووە بە فاكتۆرێكی ناسەقامگیركەری سەرەكی كە

ئاکام و ئەنجامی جیدی بۆ نەزمی سەراسەری ناوچە بەدواوە بووە. ئەم راستییە هەمیشە پشتگوێ خراوە یا بە تەواوی دانی پێدانەنراوە، چونکە شیکاران و سیاسەتمەداران، مەسەلەی کورد بە مەسەلەیەکی زۆر لاوەکی لە ناو ناوچە شاخاوییەکانی کوردستاندا دەزانن کەوابوو لە روانگەی ئەوانەوە ئەوەندە ئەم مەسەلەیە لە پەراوێزدایە کە ناتوانێ هیچ کاریگەرییەکی لەسەر ئاشتی و سەقامگیری بەرفراوانتری ناوچە هەبێت.

بەڵام دەمەوێت ئاماژە بە نموونەیەکی تایبەت بکەم کە بۆ هەمووومان بسوودمەندە، چونکە نادروستبوونی ئەم هەڵسەنگاندنە روون دەکاتەوە. ئاماژە بە قۆناخێکی ئەم دواییانەی مێژووی کوردستانی عێراق دەکەم. ساڵی ١٩٧٤ دەوڵەتی عێراق نەیویست داواکارییەکانی کوردەکان بۆ ئۆتۆنۆمی قبووڵ بکات و ساڵی ١٩٧٥ نەیتوانی راپەرینی کورد لە رێگای سەربازییەوە تێکبشکێنیت، هەربۆیە ئیمتیازێکی سەرزەمینی گەورەی دا بە شای ئێران تا شا کۆتایی بە (یارمەتیدانی) بزووتنەوەی کورد بهێنێت. ئەم ریککەوتننامەیە کە بە "ریککەوتننامەی جەزایر" بەناوبانگە ساڵی ١٩٧٩ لەلایەن سەدام حوسەینەوە هەڵوەشایەوە و بووەهۆی دەستپێکردنی شەڕی ٨ساڵەی کاولکارانەی عێراق و ئێران کە لەراستیدا پێشەکییەك بوو بۆ داگیرکرانی کوێت و سەرهەڵدانی کێشەکانی ئەم دواییەی کەنداو.

خۆشك و برایانی بەڕێز، لە روانگەی منەوە ئەم کێشە دواییانەی کەنداو تا رادەیەکی زۆر لە ئەنجامی مەسەلەی نەتەوەیی کوردەوە سەریان هەڵداوە. کوردەکان سەرچاوەی ناڕاستەوخۆی کێشەکانی ناوچە بوونە و ئێستاش هەروان و یەکێ لە سەرچاوەکانی کێشەیەکی جیدین لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە وەزیرانی دەرەوەی زلهێزەکان و بە

هەمان شێوە شیکارە سەربەخۆکان بە شێوەی گونجاو مامەڵەیان لە گەڵدا نەکردووە . چەند دەیەیە ، دیپلوماتەکان بێوچان لەسەر مەسەلەی عەرەب- ئیسرایيل چڕبوونەتەوە و گەلێ لە مەسەلە ناوچەییەکانی دیکە لەلایەن سیاسەتمەداران و شیکارانەوە سەرنجی پێدراوە، بەڵام مەسەلەی کورد پشتگوێ خراوە و هیچ سەرنجێکی پێنەدراوە. زلهێزەکان تەنها کاتێك لەگەڵ کوردەکان پەیوەندییان گرتووە کە ویستوویانە لەرێگای کەلکوەرگرتن لە کوردەکان وەك داردەست بەشێوەی نهێنی، هەندێ قازانج و بەرژەوەندی بەدەست بهێنن، وەگەرنا کاردانەوەی هاوبەشی هەموویان ئەوە بووە کە کوردەکان لە خۆیان دوور بخەنەوە.

لەئەنجامدا، خۆشك و برایانی بەڕێز بەبوچوونی من مەسەلەی کورد ئەمڕۆ گەیشتووەتە قۆناخێکی ئەوەندە گرنگ کە ئەگەر پشتگوێ بخرێت، مەترسی ئالۆزییەکی گەورەی لە ناوچەی ئێمە لێدەکەوێتەوە. هیچ نەزمێکی سەقامگیر لە ناوچە دەستەبەر نابێت ئەگەر حیساب بۆ نیگەرانییەکان و ئامانجە نەتەوەییەکانی کوردەکان نەکرێت. لەم چوارچێوەیەدا من بارودۆخی کوردستانی عێراقتان بە وردی بۆ شی دەکەمەوە.

سەرهەڵدانی دەوڵەتی بەعس و بەدەسەڵات گەیشتنی سەدام حوسەین بوو بە خاڵی سەرەتای ئالۆزبوونی پەیوەندییەکانی گەلی کورد لە عێراق و دەوڵەتی بەغداد. دەوڵەتی بەعس هەوڵی دەدا شووناسی کورد بە هەموو شێوەیەك تێکبشکێنێت و بیتاوێنێتەوە و بەخێرای زۆرترەوە دەستی کرد بە جێبەجێکردنی بەرنامەی گۆڕینی دیموگرافیای کوردستان و عەشیرەتە عەرەبەکانی هێنا و لە وڵاتی کورد لە گوندە کوردنشینەکان نیشتەجێی کردن و کوردەکانی لەو ناوچانە دەرکرد. ئەم کۆلۆنییە

عەرەبانە کەم تا زۆر بوون بە تایبەتمەندی هەمیشەیی سیاسەتی کورد و لە شێوەی هەڵسوکەوتی دەوڵەتی بەغداد لەگەڵ کوردەکان لە ١٩٧٤و١٩٧٥ تا ئێستا رەنگی داوەتەوە. لە سەرەتای دەیەی ١٩٨٠ کاتێ کە سەدام بینی شەڕەکەی دژی ئێران باش ناچێتە پێش ، هەوڵیدا لەگەڵ کوردەکان ئاشت بێتەوە، بەڵام جارێکی دیکە باڵادەستی خۆی نیشان دا و دەستی کرد بە کاولکاری و کوشتن و بڕین کە هیچکام لە دەوڵەتانی پێشووتری عێراق تا ئەو کاتە لەو ئاستەدا نەیانکردبوو.

دەوڵەتی عێراق لە ١٩٨٧ و ١٩٨٨ بە چەکی کیمیایی هێرشی کردە سەر گوند و شارۆچکە کوردنشینەکان کە لە ئەنجامیدا لانیکەم ١٠ هەزار کەس کوژران. لە شاڵاوێکی بێ ناونیشاندا (بە ناوی ئەنفال- وەرگێڕ) زیاتر لە ١١٨ هەزار کەس کوژران یا بێ سەروشوێن کران. سوپای عێراق ٤ هەزار گوندی کاول کرد، زیاتر لە نیو میلیون کورد لە زێدی خۆیان دەرکران و لەناو ئەم بەناو "شارۆچکە نوێیانە" نیشتەجێ کران کە لەراستیدا کۆمەڵێك شارۆچکەی ئیستراتژیك بوون کە لەرێگایانەوە رژێیم دەیتوانی خەڵکەکەمان بخاتە ژێر چاودێری.

کەوابوو لە ئەنجامی ئەم هەموو رووداوانەدا، زۆر جێگای سەرسووڕمان نییە کە کوردەکانی عێراق راپەڕینیان کرد ئەو کاتە کە سەدام حوسەین لە ئاداری ١٩٩١ لە کوێت هەرەسی هێنا. نزیکەی دوو میلیون کورد تۆقان و بەرەو ناوچە شاخاوییەکانی تورکیا و عێراق هەڵهاتن ئەو کاتە کە دیکتاتۆری عێراق پاشماوەی هێزەکانی خۆی دژی کوردەکان بەکار هێنا.

ئێستا کوردەکان ئیدارەی هەرێمی خۆیان دامەزراندووە. سەرەڕای دەستێوەردانی هاوپەیمانان لە بەهاری ١٩٩١ و لە ئەنجامدا سەقامگیربوونی بارودۆخەکە، رژێمی

بەعس بە شێوەیەکی زۆر جیدی درێژە دەدا بە تۆقاندنی کوردەکان. نزیکەی ۳۰۰ هەزار کورد و تورکمان لە زێدی خۆیان لە کەرکوك دەرکراون و پێش لە گەڕانەوەیان دەگرن. دەوڵەتی عێراق یارمەتی تروریستەکان دەدات هێرش بکەنە سەر گوندە کوردنشینەکان و تەقینەوەی تروریستی لە شارو شارۆچکە کوردنشینەکانی دیکە ئەنجام داوە. بۆ پێشگرتن لە گەیشتنی یارمەتی مرۆڤدۆستانەی نێونەتەوەیی بە کوردەکان ، دەوڵەتی عێراق گەمارۆیەکی نایاسایی توندوتۆڵی خستووەتە سەر ئیدارەی هەرێمی کوردستان و سوپایەکی ۲۰۰ هەزار کەسی لە پاڵ سنوورەکانی مۆڵداوە.

سەرەڕای ئەو نەهامەتییانە کە سەدام حوسەین بەسەر کوردەکاندا هێناویە، هەستێکی یەکێتی نەتەوەیی لە نێو کوردەکانی عێراق دروست بووە کە لە مێژوودا بێ وێنەیە. ئەوە دوو ساڵە گەلی ئێمە بۆ یەکەمجار لە تەوقی دەوڵەتی بەغداد رزگاری بووە و توانیویە بگات بە مافی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی خۆی و ئەمەش بەڵێنێك بوو کەهاوپەیمانان دوابەدوای شەڕی یەکەمی جیهانی دایانبوو بە کوردەکان.

لە مانگی گوڵانی ساڵی رابردوو، یەکەم هەڵبژاردنی ئازاد لە مێژووی گەلی کورد لە کوردستانی عێراق بەڕێوەچوو کە لە لایەن چاودێرە نێونەتەوەییەکانەوە وەك هەڵبژاردنێکی ئازاد و دادپەروەرانە وەسف کراوە. پارلمان و نیمچە حکوومەتێك وەك رێبەرایەتییەکی سکولاری کورد پێکهاتووە. ئەم رەوتە دیموکراتیکە لە کوردستانی عێراق دەتوانێ ببێ بە پێشەکییەك بۆ چارەسەرییەکی بەرفراوانتر بۆ قەیرانی سیاسی لە عێراق و لە راستیدا دەتوانێ ببێ بە هەوێنی دیموکراسیزاسیۆنێکی سەراسەری لە وڵاتی عێراق.

خۆشك و برایانی بەڕێز

بە بۆچونی من بزووتنەوەی کورد لە عێراق هەم لە بواری سکولاربوون و هەم لە بواری دیموکراتبوونەوە، بەو پێگە ئیستراتژیکە کە هەیەتی دەتوانێ یارمەتی بدات بە سەقامگیربوونی ناوچەی ئێمە و تایبەتمەندییە دیموکراتیکەکەی نموونەیەکە بۆ خەڵکی دیکەی عێراق. ڕێبەرایەتی کورد بە پەیڕەوکردنی تێڕوانینی پاراستنی نەزمی ناوچە و لەسەر بنەمای بایەخە دیموکراتیکەکان و ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ ، هەوڵی داوە دەورێکی سوودمەند لە سیاسەتەکانی ناوچە بگێڕێت و ڕوونی بکاتەوە و بیسەلمێنێت کە نابێ ئامانجەکانی کوردەکان وەك هەڕەشەیەك بۆ دراوسێکانمان سەیر بکرێت. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە پەیوەندیگەلی باشی لەگەڵ تورکیا دامەزراندووە و سنوورەکانی لەگەڵ تورکیا پاراستووە و چالاکانە یارمەتی داوە بە ڕاگەیاندنی ئاگربەست لە لایەن pkk وە بەو هیوایە کە لێکتێگەیشتنێکی باشتر لەنێوان دەوڵەتی ئانکارا و کوردەکانی تورکیا هان بدات. پەیوەندییەکانی نێوان ڕێبەرایەتی کورد لە عێراق و دەوڵەتی تورکیا بەقازانج بووە و پێشکەوتنی گرنگ و بەرچاوی بەخۆوە بینیوە، سەرەڕای بوونی کۆمەڵێك گیروگرفت و هەستیارێتی دەرکپێکراو. تورکیا دەورێکی گرنگی بینیوە (و بەردەوامیش دەیبینێت)لە هەوڵە نێونەتەوەییەکان بۆ یارمەتیدانی گەلی کورد لە عێراق.

ئەو ئەرکە کە لەسەرشانی ڕێبەرایەتی کوردە لە عێراق (کە هیوادارم تورکیاش هەروا بێت) ئەوەیە کە ئەم پەیوەندی و دیالۆگە زیاتر پەرەپێبدات بە شێوەیەك کە بوار بۆ دیموکراسی و سەقامگیری ناوچەی دراوسێمان خۆش بکات و ئەم بوارە زیاتر بەرەوپێش بەرێت.

لەمەزیاتر خۆشك و برایانی بەڕێز بەبۆچوونی من دەوری کورد لە عێراق یەکلاییکەرەوەیە بۆ سەقامگیری درێژخایەن لە ناوچەی کەنداو. ئاسایشی کەنداو بەوە گرێدراوە کە بەشێوەیەکی زۆر هەستیار نەزمی سیاسی لە عێراق سەرلەنوێ دابڕێژرێتەوە بە شێوەیەك کە دیکتاتۆرێکی دیکە وەك سەدام حوسەین جارێکی دیکە نەتوانێ بگات بە دەسەڵات. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە، رێبەرایەتی کورد، ئەندامێکی چالاکی " کۆنگرێسی نیشتمانی عێراق"ە کە ریکخراوێکی سەرپەنایە بۆ ئۆپوزیسیونی عێراق . ئێمە هەوڵ دەدەین یاسایەکی دیموکراتیك و پلورالیستی لە عێراق دابنێین کە تێیدا مافە تاکەکەسی و بەکۆمەڵەکانی خەڵکی عێراق بە فەرمی بناسرێت.

بۆ ئەوەی ئێمە یارمەتیدەر بین بۆ چەسپانی نەزم، سەقامگیری و دیموکراسی ناوچە، کوردەکانی عێراق دەبێ زیندووبن و نەفەوتێن .٤٠ میلیون کەس کە لە ناوچەی خودموختاری کوردستان دەژین، لەژێر باری گەمارۆی ناوخۆیی دەوڵەتی عێراق و هەروەها گەمارۆی نەتەوە یەکگرتووەکاندان. گەمارۆی ناوخۆیی کە لەساڵی ١٩٩١ وە دەستی پێکردووە ناهێلێت پێداویستییە سەرەکییەکان وەك خۆراك، دەرمان و سووتەمەنی بگاتە ناوچەی کوردنشین و بارودۆخێکی دژواری دروست کردووە بۆ خەڵکی ناوچەی ئێمە، بە تایبەت لە وەرزی زستاندا.

زێدەباری ئەم گەمارۆ ناوخۆییە، دەوڵەتی خودموختاری کوردستان لە ژێر باری گەمارۆی نەتەوە یەکگرتووەکانیشدایە کە دژی عێراق بە گشتی داینراوە. ئەم گەمارۆیە کە بۆ تەمیەکردنی رژێمی سەدام حوسەین بەهۆی داگیرکردنی کوێت دانراوە، پێش لەوە دەگرێت کە (کوردستان) دەستی بگات بەو قەتەعاتە یەدەکی و

کەلوپەل و پێداویستیانە کە زۆر پێویستە بۆ بوژاندنەوەی پیشەسازی ناوچەی خۆمان و بووە بە کەندوکۆسپی جیدی لەسەر بوژاندنەوەی ئابووری ئێمە و چاککردنەوەی ژێرخانی ئابوریمان کە لەئەنجامی شەڕدا و بە هۆی سیاسەتی بەئەنقەستی ڕژێمی بەعس بۆ کاولکردنی زیاتر لە ٤ هەزار گوند و شارۆچکەی کوردستانی عێراق، بەتەواوی تەپیوە.

بەهەرحاڵ گەورەترین مەترسی بۆ ناوچەی کوردنشین، بوونی ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە هێزەکانی دەوڵەتی عێراقە لەپاڵ سنوورەکانی ئێمەدا. هێزەکانی عێراق بە تانك، تۆپ و چەکی قورسی دیکە هەڕەشە لە سەرزەمینی کوردستان دەکەن. هێزی هەوایی عێراقیش هێرش دەکاتە سەر هێزە کوردەکان کە تەنها چەکی سووکیان پێیە و لەوانەیە نەتوانن بۆ ماوەیەکی زۆر لەبەرامبەر هێرشی عێراق رابوەستن. لە ئەنجامدا کۆڕەوێکی بەکۆمەڵی میلیونی دیکە بەرەو سنوورەکانی تورکیا و ئێران دروست دەبێت کە کۆمەڵگای جیهانی ناچار دەکات دیسان لەگەڵ کۆڕەو و ئاوارەییەکەی نیسانی ١٩٩١ بەرەوڕوو بێتەوە.

ئەوە کە پێش لە هێرشی عێراق بۆ قەڵەمڕەوی کوردەکان دەگرێت، بوونی هێزە هاوپەیمانەکانە کە لە خاکی تورکیاوە ئوپەراسیونی "دابینکردنی حەسانەوە" ئەنجام دەدەن. بە هۆی بوونی ئەم هێزە پارێزەرە لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا، سەدام حوسەین ناتوانێت هێرش بکاتە سەر ناوچەی کوردنشین. بەهەرحاڵ داهاتووی کاری ئەم هێزە پارێزەرانە دیار نییە چونکە نازانین ئایا هاوپەیمانان درێژە بەم کارە دەدەن و ئایا دەوڵەتی ئانکارا ئیزن بەوە دەدات ئەم هێزانە لە ناو خاکی تورکیا بمێننەوە. ئەم مەسەلانە مەترسی ئەوەی بردووەتە سەرەوە کە ڕێبەری عێراق وەسوەسە بێت و دەست

بدات بە کارێکی (مەترسیدار) کە تایبەتمەندی دەسەڵاتەکەیەتی. بۆ پاراستنی کوردەکان لە بەرامبەر ئەم مەترسییە، هاوپەیمانە رۆژئاواییەکان و دەوڵەتی تورکیا دەبێ بڕیاری ئەوە بدەن کە هەتا کاتێك سەدام حوسەین و رژێمەکەی بمێنێت ، کاری هێزە هاوپەیمانەکان درێژەی بێت.

خۆشك و برایانی بەڕێز

بە بۆچوونی من مەسەلە هەم بۆ زلهێزەکان و هەم بۆ دەوڵەتانی ناوچە ئەوەیە کە نایانەوێت پوتانسییەلی کۆمەڵگای کورد وەك جەمسەرێکی ئاسایشی ناوچە پەرەپێدەن. مەسەلەکە دەرککردنە بەو دەورە ئیستراتژیکە کە کوردەکان دەتوانن بیگێڕن بۆ هاندانی سەقامگیری، دیموکراسی و ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ. سەرنەکەوتن لە دەرککردن بەم (راستییە) بێگومان بازنەی توندوتیژی و دڵڕەقی لە ناوچەکانی دراوسێمان دروست دەکات. کوردەکان دەتوانن و دەیانەوێت دەوری نەرێنی خۆیان وەك سەرچاوەی ناکۆکی و ناسەقامگیری لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەلاوە بنێن. کوردەکان دەیانەوێت ببن بە شەریکی هێزە دیموکراتیکەکانی ناوچەکەمان بۆ دروستکردنی نەزمێکی نوێ و ئەمنتر. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە، خۆشك و برایانی بەڕێز بە بۆچوونی من پشتیوانی لە دیموکراسی ساوای کوردستانی عێراق شتێکی زۆر پێویستە.

سپاستان دەکەم.

خاتوون هافنێر: زۆر سپاس بەڕێز (بەرهەم) صالح

دەمەوێت ئاگادارتان بکەمەوە ك خاتوون لەیلا زانا لێرە ئامادەیە کە ئەویش ئەندامی "پارتی کاری گەل" و ئەندامی ئەنجوومەنی باڵای نیشتمانی تورکیایە(مەبەستی

پارلمانی تورکیایە-وەرگێڕ). ئێمە زۆر خۆشحاڵین کە خاتوون زانا توانی لە ناو ئێمە ئامادە بێت و لەوانەیە بیەوێت لە درێژەی گفتوگۆکەماندا پەیوەست بێت بە ئێمە.

پێش ئەوەی دەست بە کاری خۆمان بکەین ئایا هیچکام لە بەشداربووان دەیەوێت وەڵامی ئەو خاڵانە بداتەوە کە تا ئێستا باس کرا؟

بەڕێز ئیپستەین: ڕێگەم پێدەن بگەڕێمەوە بۆ ئەو پرسیارە کە لە کۆتایی بەشی یەکەمی قسەکانمدا خستمەڕوو و بەڕێز (بەرهەم صالح)یش لە کۆتایی قسەکانیدا ڕۆشنایی خستەسەر. بەبۆچوونی من مەسەلەیەك کە هەموو ئەو کەسانە کە لەگەڵ سیاسەت تێکەڵن، لەگەڵیدا ڕووبەڕوون- چ لەواشنگتۆن،چ لە ئانکارا یا هەر شوێنێکی دیکە- ئەوەیە کە مەسەلەی شوناسی کولتووری یەکێ لەو مەسەلانەیە کە دەتوانین ئێستا کۆمەڵێك خاڵی هاوبەشی تێدا بدۆزرینەوە. مەبەستم ئەوەیە کە لەم چەند ساڵەی دواییدا باس و گوفتوگۆ لەسەر مافە کولتوورییەکان، مافە زمانییەکان و هتد، زۆر بووە و بە بۆچوونی من کۆمەڵێك ڕێگاچارەی بۆ بەدی دەکرێت.

مەسەلەی دیموکراسی، دامەزراوە دموکراتیکەکان و سەروەری خاك زۆر کار دەکاتە سەر من و لە کۆتایی وتارەکەشمەدا پرسیارێکم خستەڕوو دەربارەی ئەوەی ڕوانگەی ئێمە چییە و خاڵە هاوبەشەکانمان کامانەن. نازانم ئەگەر هەرکام لەو دوو بەڕێزە کە لێرە بەشدارن، بە قازانجی ئەم دانیشتنە و هەروەها کومیسیون و ستافەکەی و هەروەها خودی من قسە بکەن ، ڕوانگەیان چی دەبێت بە نیسبەت هاوکاری و پێکەوە کارکردن؟. من ئاگادارم کە ئەم دواییە بۆ یەکەمجار کوردەکانی تورکیا ، عێراق و وڵاتانی دیکە و کوردەکانی سەر بە ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکان پێکەوە دیداریان کردووە و لانیکەم پێکەوە قسەیان کردووە. ٥ساڵ لەمەوبەر کەس شتێکی

وای پێشبینی نەدەکرد، چ بگات بە ١٠ یا ١٥ ساڵ لەمەو پێش. بە بۆچوونی ئێوە پاشان چی دەبێت؟

بەڕێز ئەحمەد تورك: وەکوو هەموو گەلانی جیهان، ئێمەی کوردیش دەمەناوێت لە ئازادیدا بژین بەڵام لەو راستییەش ئاگادارین کە نزیکەی ٦.٦٠ بیلیون کەس لە جیهان دەژین کە تەنها ١,٧٢ بیلیون کەسیان ئازادن. ئێمە لەوە تێدەگەین گۆڕینی سنووری وڵاتان ئاسان نییە و دەزانین کە باشترین رێگاچارە بۆ ئێمە لە ئێستادا ئەوەیە کە لەسەر بنەمای مافی یەکسان و لەناو سیستمی فدراسیونێکی دیموکراتدا لە چوارچێوەی ئەو وڵاتانەدا بمێنینەوە کە تێیاندا دەژین.

بەڕێز بەرهەم صالح: دمەوێت بڵێم بە نیسبەت بارودۆخی کوردستانی عێراق بە تایبەت، مەسەلەی ئێمە مەسەلەی مافی کولتووری نییە چونکە لە کردەوەدا کوردەکانی عێراق هەندێ جار لە مافە کوولتوورییەکانیان چێژیان وەرگرتووە. هەروەها مافی ئۆتۆنۆمی کورد لە عێراق لە یاسای بنەڕەتی عێراقدا گونجێبندراوە، بەڵام هەمووی ئەمانە پێشی لەوە نەگرتووە کە دەوڵەتی عێراق، دەوڵەتی سەدام حوسەین ئەو کردەوەیە ئەنجام نەدات کە ئێمە بە ژینوسایدو قەڵاچۆکردنی گەلی کوردی دەزانین.

بەبۆچوونی من مەسەلەکە ئەوەیە کە هەوڵ بدرێت بۆ چاکسازی لە ناو سیستمی سیاسی عێراق و دابینکردنی گارانتی گەورەتر لە لە یاسای بنەڕەتی عێراقدا بۆ ئەوەی رەفتاری دەوڵەتی عێراق جیاواز بێ لەگەڵ ئەو رەفتارە کە تا ئێستا کردوویەتی. من نامەوێت ئەم کارە بە دەستی کەم بگرم. لە روانگەی ئێمەوە وەك بزووتنەوەی کورد، دیموکراسییەکی پلورالیستی و سیستمی فدراسیون دەتوانێ ببێ بە

خالّی وەرچەرخان بۆ داهاتوومان. ئەمە ئەو شتەیە کە ئێمە بەشوێنیداین و هەست دەکەین تێیدا بە ئارامی و ئاسایش دەژین. بەبۆچوونی من ، کێشەی پێشەڕووی ئێمە ئەوەیە کە لەوە دڵنیابین کە ئەمە ریگاچارەیەکی متمانەپێکراو دەبێت و دان بەو گیروگرفت و کیشانەدا بنێین کە لەسەر رێگای گەیشتن بەم ئامانجانەدا هەیە.

بەڵام هەڵسەنگاندنی ئێمە ئەوەیە کە باشترین و کاریگەرترین رێگاچارە بۆ ئامانجە نەتەوەییەکانی کورد لە عێراق ئەوەیە کە هەوڵ بدات بۆ عێراقێکی فیدراڵی یەکگرتووی دیموکرات کە تێیدا ماف و ئامانجەکانی گەلی کورد وەدی بێت.

خاتوون هافنێر: ئەگەر پرسیارم لێتان کرد، داواتان لێدەکەم بێنە پێشەوە. ئەم قسانەی ئێوە تۆمار دەکرێت، بۆیە زەحمەت نەبێت خۆتانمان پێبناسێنن و ئەگەر سەر بە رێکخراوێکن، ناوی رێکخراوەشمان پێبلێن.

بە بۆچوونی من لە پەیوەندی لەگەڵ ئەو مەسەلەیە کە خالّی هاوبەشی کەمینەی کورد لە هەمووی ئەم ولاّتانەدا چییە ، وادیارە وەلاّمەکەی ئەوەیە کە کۆمەڵێک کەس دەیانەوێت ئالّوگۆڕی دیموکراتیک لە ناو ئەم ولاّتانەدا روو بدات و کۆمەڵێک کەسی دیکە دەیانەوێت سنووری ئەم ولاّتانە بگۆڕن.

لە عێراق، دوو حیزبی سیاسی سەرەکی کورد بە بەهایەکی گران پشتیوانی لە هەڵمەتی سەبازی گرنگی تورکیا لە ناوچەی کوردنشین دەکەن کە لە بنەڕەتدا بۆ لەناوبردنی pkk ئەنجام دەدرێت (ئەگەر لە هەڵەدام، بەڕێز بەرهەم صالح جەنابت دەتوانی پاشان ئەم مەسەلەیە شی بکەیتەوە). ئایا ئەم بەهایە کە کوردەکان دەیدەن، بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانی دەوڵەتی تورکیایە؟

بەڕێز بەرهەم صالح: له راستیدا هیچ چالاکییەکی سەربازی تورکیا له کوردستانی عێراقدا نییە کە رێبەرایەتی کورد لە عێراق پشتیوانی لێبکات. ئێمە ئەوە بە فەرمی قبووڵ دەکەین کە رێبەرایەتی کورد لە عێراق یا حکوومەتی هەرێمی کوردستان حکوومەتێکی دۆفاکتۆیە لە باکووری عێراق و ئەرکی ئێمەیە کە سنوورەکانمان لەگەڵ دراوسێکانماز بپارێزین.

ئێستا کۆمەڵێك هەوڵ دەدرێت بۆ پاراستنی سنوورەکانمان و کۆمەڵێك پێشهات رووی داوە کە تێیدا سوپای تورکیا هێرشی کردووە، بەڵام ئەم هێرشانە بە هاوکاری یا بە هاوئاهەنگی لەگەڵ رێبەرایەتی کورد لە عێراق ئەنجام نەدراوە.

هیچ گومان لەوەدا نییە کە تورکیا لەمێژە پیداگری لەسەر ئەوە دەکات کە دان بە رێبەرایەتی کورد لە عێراقدا نانێت. تورکیا بە دڵنیاییەوە رێبەرایەتی کورد لە عێراق بە شتێکی جیدی نازانێت، مەگەرئەوە کە ئێمە بە شێوەیەك رەفتار بکەین کە نیگەرانییە رەواکانی تورکیا لە پەیوەندی لەگەڵ ئاسایشی سنوورەکانمان بپارێزین و بە بەرپرسیارێتییەوە هەڵسوکەوت بکەین و ئەو پەیامە بە دەراوسێکانمان بگەیەنین کە ئێمە هەڕەشە نین بۆ ئاسایشی ئەوان.

خاتوون هافنێر: سپاس بەڕێز بەرهەم صالح

بەڕێز ئەحمەد تورك ئێوە دەتانەوێت وەڵام بدەنەوە یا شتێکی دیکە بە سەر ئەم قسانەدا زیاد بکەن؟

بەڕێز ئەحمەد تورك: بەبۆچونی من ئەم شەڕە شتێکی خراپە. ئێمە دەزانین تورکیا وەك مەترسی سەیری pkk دەکات. ئێمە هەروەها دەزانین کە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، هێزەکانی ناوچە پێیان خۆشە ئێمە شەڕیان بۆ بکەین نە ئەوە کە خۆیان بۆ خۆیان

شەڕ بکەن. ئەم شەڕە کۆمەڵێك هۆکاری هەیە. یەکێ لە هۆکارەکانی ئەوەیە کە روانگە و بیروبۆچوونەکانی رێبەرایەتی کورد لە باکوور و باشووری (کوردستان) جیاوازە، روانگە فەلسەفییەکانی باکوور و باشووری کوردستان لە بنەڕەتدا لەیەك جیاوازن. ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەین کە تورکیا دەورێکی ناعیلاجیانە دەگێڕێت لە بەگەژیەکتردادانی کوردەکان لەم پەیوەندییەدا.

خاتوون هافنێر: سپاس

پێمخۆشە دەست بە مشتومڕەکەمان بکەین، ئەگەر بەشداربووانی دیکە پێیان خۆشە قسە بکەن تکایە هەڵسن و لە پشت میکرۆفۆنەوە قسە بکەن.

بەڕێز هاینیز: نامەوێت دەستی خۆم بخەمە پێشەوە، بەڵام رێگەم پێبدەن، بە هەموو دۆستەکانمان کە لە تورکیا هاتوون، بڵێم "خۆش گەڵدین" (بەخێر بێن) و "سلام علیکم". ئێمە خۆشحاڵین کە ئێوە لێرەن و گوێ بۆ ئەم مەسەلە گرنگە بنەڕەتییە دەگرن کە لە بەشێك لەم جیهانە لەگەڵی روبەڕووین.

من ناوم" فرێد هاینیز"ە و سەرۆك و بەرپرسی "ئەنجوومەنی دۆستایەتی ئەمریکا- تورکیا"م. ئێمە تەنها یەك ئەجینداى سەرەکیمان هەیە، ئەویش ئاشتییە. ئێمە دەمانەوێت لە پەیوەندی لەگەڵ سیاسەت، بازرگانی، کولتوور و هتد خەڵك پەروەردە بکەین. ئێمە بەتەواوی پشتیوانی لە گەڵێ لەو بیرۆکانە دەکەین کە ئەمڕۆ لێرە دەیبیسین.

بە تایبەت دەمەوێت ئاماژە بە خاڵێك بکەم و پاشان پرسیارێکتان لێدەکەم.

خاڵەکەم ئەوەیە کە خۆشحاڵم بە بینینی نوێنەرانی" مەجلیس" واتا کۆنگرێسی تورکیا لێرە کە نوێنەری "حیزبی کاری گەل"ن و هەروەها نوێنەری کوردەکانی

رۆژهەڵاتی تورکیان. بەبۆچوونی من ئەمە هەنگاوێکی گرنگە بەرەوپێش، بەڵام لەگەڵ ئەو قسەیەی بەڕێز "تورك"دا نیم کە دەوڵەتی تورکیا دەوڵەتێکی فەشەلهێنراوە و تەسکبینە، نا وا نییە. من تەنها دەمەوێت ئەم خاڵە سەرڕاست بکەومەوە و خۆشحال دەبم کە لەبارەی ئەم مەسەلەیە بەشێوەی تاکەکەسی لەگەڵ هەموو کەسێك قسە بکەم.

پرسیارەکەم ئەوەیە کە ئایا ئابووری باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا لە ئەنجامی پرۆژەی ناوی GAP لە باشووری رۆژهەڵات و شوێنەکانی دیکە باشتر نەبووە و لە ئەنجامدا ئابووری دیاربەکر و شارەکانی دیکە کە پێشتر ئاماژەیان پێکرا، باشتر و خۆشبژێوتر نەبووە؟.

من زۆر ژیاوم و لە گەلێ شەڕدا بەشداریم کردووە کە پێمخۆش نییە ناویان ببەم، بەڵام دەمەوێت ئەوە بڵێم کە لە زۆربەی ئەو شوێنانە کە لە رووی ئابوورییەوە بارودۆخێکی باشیان هەیە، خۆراکی باشیان هەیە، منداڵەکان دەتوانن بچنە قوتابخانەو و دەتوانن دەنگ بدەن، ئێمە شەڕ نابینین. پرسیاری من لەم کۆبوونەوەیە و بە تایبەت لە بەڕێز ئەحمەد تورك و بەڕێز ئیپستەین و هەموو بەشداوانی دیکە کە ئاگاداری بارودۆخەکەن، ئەوەیە کە ئایا لەم بارودۆخەدا ئابووری پێشدەکەوێت و ئێمە دەتوانین چی بکەین بۆ ئەوەی تا ئەو ئاستە پێشبکەوین کە کەمینەی کورد و کەمینەکانی دیکە بە خۆشی و شادی بژین؟ سپاس.

خاتوون هافنێر: سپاس بەڕێز هاینیز

بە قسەکانی بەڕێز ئیپستەین دەستپیدەکەین کە تازە لە تورکیا گەڕاوەتەوە.

بەڕێز ئیپستەین: یەکەم، بە دڵنیاییەوە من لەگەڵ هەڵسەنگاندنەکەی بەڕێز "فرید"دام کە ئەو شوێنانە کە ئابووریەکی بەهێزیان هەیە و سیستمێکی سیاسی سەقامگیریان هەیە و خەڵکەکەیان خۆشبژێون، لەچاو شوێنەکانی دیکە کەمتر ناکۆکی و کێشە تێیاندا سەرهەڵدەدات.

دووەم، بە بۆچوونی من هەموو ئەو کەسانە کە لێرە ئامادەن و بۆ خۆتان (مەبەستی ئەحمەد تورکە- وەرگێڕ) باش دەزانن کە لە دەساڵی رابردوودا و پێش ئەوەش، دەوڵەتی تورکیا هەوڵی داوە کە نەتەنها بەنداو دروست بکات و سیستمی ئاودێری و کارەبا لە باشووری رۆژهەڵات وەك بنەمایەك بۆ پیشکەوتنی ئابووری دابین بکات، بەڵکوو بڕیارێکی سیاسیشی دەرکردووە بۆ هاندانی پێشکەوتنی ئابووری چونکە لەسەر ئەو باوەڕەیە کە ئەمە مەسەلەیەکی یەکلاییکەرەوەیە بۆ کەمکردنەوەی ناکۆکییەکان و دەستەبەر کردنی سەقامگیری. من نامەوێت پێشبینی ئەوە بکەم کە لە ٥ ساڵی داهاتوودا داهاتی ئابووری راستەقینەی خەڵکی ئەم ناوچەیە چۆن دەبێت، ئەمە مەسەلەیەکە کە رێکخراوەکەی ئێوە تاوتوێی دەکات و هەوڵ دەدات چالاکی لەوێ هان بدات.

لە کۆتاییدا ئەگەر ئێمە دەربارەی بارودۆخی تورکیا قسە بکەین ، بێ لەبەرچاو گرتنی ئەوە کە ئایا هەڵوێستەکەی بەڕێز ئەحمەد تورك و سیاسەتەکانی حیزبەکەی قبوڵ بکرێت یا نا، لەگەڵ ئەحمەد تورك وەك ئەندامێکی فەرمی پارلمانی تورکیا مامەڵە دەکەین کە بە ئازادی هەڵبژێردراوە و نوێنەری گەلێکە کە روانگە و بیروبۆچوونەکانی تەوەری ئەم مشتومڕەیە.

پرسیارەکەم ئەوەیە کە ئێوە یا کەسانی دیکە کە لێرە بەشدارن، چ جۆرە هەڵسەنگاندنێکتان هەیە دەربارەی بنەماکانی خۆشبەختی و ئاشتی و لە کۆتاییدا دەربارەی کێشەکانی دیکە کە دەبێ مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت و چاوەڕوانی چ جۆرە سەرکەوتنێك دەکەن لەم سەرمایەگوزارییە بەرفراوانەدا. هەروەها دەبێ ئەوە بزانین (و هەروەها دەوڵەتی ئانکاراش دەبێ بزانێت) کە کۆمەڵێك مەسەلەی دیکە هەیە کە پەیوەندی بە ژیان و شوناسی خەلکەوە هەیە.

لە پەیوەندی لەگەڵ تورکیا و ناوچەی دەوروبەری، هەڵسەنگاندنی ئەم مەسەلەیە بۆ مێژوونووسان ئاسانە چونکە گەلێ لەم مەسەلانە بە درێژایی مێژوو گەلێ جار دووپات دەبنەوە، کەوابوو ئێمە ئامرازێکمان هەیە بۆ ئەوەی هەڵیانبسەنگێنین. بۆ سیاسەتمەداران کێشەی سەرەکی ئەوەیە کە ئەو مەسەلە کۆنانە دیسان سەرهەڵبداتەوە. هیوادارم ئەمڕۆ لێرە لانیکەم دەرفەتێك بۆ هاوکارانی بەشدارم بڕەخسێت تا لە روانگەی خۆیانەوە مەسەلەیەك شی بکەنەوە کە لە راستیدا یەکجار ئاڵۆزە و بە ئاسانی شرۆڤە ناکرێت.

خاتوون هافنێر: بەڕێز ئەحمەد تورك پێتانخۆشە لەم پەیوەندییەدا شتێك زیاد بکەن؟

بەڕێز ئەحمەد تورك: منیش لەگەڵ ئەو بۆچوونەدام کە خۆشبژێوی ئابووری، ئاشتی لەگەڵ خۆی دێنێت بەڵام کێشەیەکی سیاسیش لە ناوچە هەیە. ئەم کێشەیە لە سەرووی خۆشبژێوی ئابووریدایە و پێش لە گەشەکردنی دیموکراسی دەگرێت. کوردەکان بۆ ژیان شەڕ دەکەن . کاتێك کە هیچ سەقامگیرییەك لە ئارادا نییە، وێناکردنی ئەوە زەحمەتە کە لە داهاتوودا (لە رووی ئابوورییەوە) خوشبژێو بین. ئارامشی فیکر و زەین لە دەوڵەمەندبوون (لە رووی ئابوورییەوە) گرنگترە. لەم پەیوەندییەدا

نموونەیەکتان بۆ باس دەکەم: ٣٠٪ی نەوتی تورکیا لە کوردستان بەرهەمدەهێنرێت، ٥٠٪ی ئەو بەنداوانە کە کارەبا بۆ شارە گەورەکانی تورکیا بەرهەمدەهێنن لە کوردستانداندان. هەردووی ئەم بەرهەمانە(ئاو و کارەبا) دەگوازرێنەوە بۆ رۆژئاوای تورکیا بۆ خۆشبژێوی رۆژئاوای تورکیا. ئەو وڵاتانە کە دەوڵەمەندن و سەقامگیرن، دەبێ پێش لە هەموو شتێك کێشە سیاسییەکانیان چارەسەر بکەن.
پەیامێکیشم هەیە بۆ سەرۆکی ئەنجوومەنی دۆستایەتی ئەمریکا- تورکیا. دەمەوێت جارێکی دیکە سەرنجتان بەرەولای ئەو مەسەلەیە رابکێشم کە بۆ دەوڵەتی تورکیا فەشەلی هێناوە و تەسکبینە. نزیکەی ٦٤٠ رۆشنبیر، وەرزشڤان، نووسەر و گۆرانیبێژی کورد کە هیچ چالاکییەکی چەکداریشیان نەکردووە، لە تورکیا کوژراون. من خۆم دوو خول ئەندامی پارلمان بوومە ، ٦مانگ و نیو لە بەندیخانەی تورکیادا بوومە و لە بارودۆخیکی پیس و چەپەڵدا ژیانم کردووە. با ئێمە راستییەکان ببینین . لەو وڵاتانە کە سوپا بە سەر سیاسەتدا زاڵە، زەحمەتە بتوانین بڵێین ئەو وڵاتانە دیموکراتن. ئەو کەسانە کە دان بەم راستییەدا نانێن یا دەرك بە سیاسەتەکانی تورکیا ناکەن، ناتوانن ئەو هێزە نادیارە ببینن کە سوپایە. کۆماری تورکیا لە ماوەی ئەم ٤٨ ساڵ ژیانەی خۆیدا لە ژێر دەسەڵاتی سوپادا بووە. سێ کودیتای سەربازی لە تورکیا روویداوە و لە ئەنجامیدا سێ دەوڵەتی سەربازی جێگای دەوڵەتە بە دیموکراسی هەڵبژێردراوەکانیان گرتووەتەوە، کەوابوو بەلەبەرچاوگرتنی ئەم رابردووەی کۆماری تورکیا، هەرکەس بڵێت دیموکراسی لە تورکیا هەیە، مرۆڤێکی ساویلکەیە. سپاس
خاتون هافنێر: فەرمووو دوکتۆر (نجم الدین) کریم.

بەڕێز (نجم الدین) کریم: من (نەجم الدین کەریم)م له کۆنگرێسی نەتەوەیی کورد. من تەنها ئاماژه به دوو خاڵ دەکەم: خاڵی یەکەم پەیوەندی به کوردەکانی ئێرانەوه هەیه که ئەمڕۆ لێره نوێنەریان نییه ، چوونکه پانیلەکەی ئەمڕۆ دەربارەی بارودۆخی کورده له هەموو پارچەکانی کوردستان.

٧ میلیون کورد له ئێران دەژین که له مافه بنەڕەتییەکانی خۆیان بێبەشن. له ئێرانیش، هەر وەك تورکیا، پەروەده به زمانی کورردی له قوتابخانەکاندا نییه و هەرچەند که کتێب به به زمانی کوردی به ڕیژەیەکی زۆر بڵاو دەبێتەوه، بەڵام سەرکووتێکی بەرچاو له ئارادایه. هەمووتان ئاگاداری کارنامەی مافی مرۆڤی ئێرانن. هەر ئەم مانگی رابردووه هیزەکانی ئێران هێرشیان کرده سەر بنکەکانی سەرکردایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران که له کوردستانی عێراق بوون که بەناو هەرێمی دژەفڕینه و هەرێمێکی ئارامه بۆ کوردەکانی عێراق. بومباران و هێرشی هێزەکانی ئێران بووەته هۆی کوژرانی ژمارەیەکی زۆر لەو سەدان کەسه (که ئاوارەن) له ناوچەکانی دیکه نیشتەجی بوونه و ژمارەیەکی زۆری دیکه جارێکی دیکه ئاواره بوونەتەوه. ویستم سەرنجتان بەرەولای ئەم بارودۆخه رابکێشم. کوردەکانی ئێران داوای دیموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری (بۆ کوردستان) دەکەن له چوارچێوەی ئێراندا. ئەمه داواکاری رێبەرایەتی کوردی ئێرانه و قەد ئاڵوگۆڕی بەسەردا نەهاتووه.

خاڵێکی دیکه که دەمەوێت باسی بکەم پەیوەندی به پرسیارەکەی بەڕێز "ئیپستەین"ەوه هەیه که چارەنووسی کوردەکان بەچی دەبێت. من وەکوو نوێنەری رێکخراوێك که کوردەکانی هەموو پارچەکانی کوردستان لەخۆ دەگرێت کۆمەڵێك

زانیاری و ئاشنایەتیم هەیە لەگەڵ هەموو پارچەکانی کوردستان بەڵام تەنها دەمەوێت تا ئەوشوێنە کە پەیوەندی بە کوردستانی عێراقەوە هەیە، ئاماژە بە خاڵێك بکەم*.

پێموایە لە رووی مێژووییەوە، کوردستانی عێراق نموونەیەکی بێ وێنەیە چونکە لە رووی مێژوویەوە بەشێك نەبووە لە عێراق بەڵکوو تەنها بە هۆکاری ئابووری و سیاسی لە سەرەتای دەیەی ۱۹۲۰ بۆ پێکهێنانی دەوڵەتێکی نوێ لکێندرا بە عێراقەوە. ئەم دەوڵەتە تازەدروستکراوەی عێراق قەد رێزی لە مافی مرۆڤ نەگرتووە و قەد نوێنەری سەرجەم خەڵکەکەی نەبووە.

هەروەها کە دۆکتۆر بەرهەم صالح ئاماژەی پێکرد ، کوردەکان ژینوساید کراون، سەرکوت کراون و ناوچەی کوردنشین نەتەنها بەدەستی دەوڵەتی سەدام حوسەین ، بەڵکوو بە دەستی دەوڵەتانی پێش ئەوەش (هەرچەند لە ئاستێکی کەمتردا) بە تەواوی کاول کراوە. هەروەها لە کوردستان کۆمەڵێك پەیماننامە و ریککەوتننامە لە نێوان دەوڵەتە کولونیالیستەکان و دەوڵەتانی ناوچە واژۆ کراوە کە بە روونی دانی بە مافی چارەی خۆنووسینی کوردەکانی عێراقدا ناوە، بە تایبەت پەیماننامەی "سێڤر" کە رێگای بە کوردەکان دەدا دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان دابمەزرێنن و بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە کوردەکان دوابەدوای شەڕی(یەکەمی) کەنداو تا ئێستا ژینوساید دەکرێن و سەرکووت دەکرێن، بە بۆچوونی من دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد لە عێراق دەبێ وەك بیرۆکەیەك بخرێتە بەر باس و گفتوگۆ.

* دەبوایا دۆکتۆر نجم الدین کریم باسی کوردستانی رۆژئاواشی- کوردستانی سوریا- بکردبایا (وەرگێڕ).

هەروەها کۆمەڵێك ئاڵتێرناتیڤی دیکە هەیە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە، بەڵام بەهەرحاڵ مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستانی عێراق یەکێ لە رێگا باشەکانە چونکە تا ئەو شوێنە کە پەیوەندی بە من و گەلێ کەسی دیکەوە هەیە، مێژووی ۷۰ ساڵ پێکەوەژیان لە عێراق هیچ دەستکەوتێکی بۆ نەتەنها کوردەکانی عێراق، بەڵکوو بۆ خەڵکی دیکەی عێراق و ناوچەش نەبووە. سپاستان دەکەم.

خاتوون هافنێر: سپاس

بەرێز پەناهی: بەیانیتان باش. من ناوم "فارس کەریم پەناهی"یە، خەڵکی ئێرانم. دەبێ هەموو کەس ئەو (نەهامەتییە) شەرمەزار بکات کە وەك کەمینەیەك بەسەر کورددا هاتووە لەو وڵاتانە کە کورد تێیدا دەژی. بەڵام دوو پرسیارم هەیە:

یەکەم، ئایا بەشداربووانی ئەم پانیلە و گەلی کورد پێیانوانییە کە لەماوەی ۲۲ یا ٤۰ ساڵی رابردوودا ، دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و زلهێزەکانی دیکە کەڵکیان لە کوردەکان وەرگرتووە و وەك داردەست بەکاریانهێناون دژی هەموو ئەو دەوڵەتانە کە پەیڕەوییان لە سیاسەتی ئەوان(زلهێزەکان) نەکردووە؟ بۆ نموونە لە کاتی حکوومەتی شا، ئەوان کەڵکیان لە کوردەکان وەرگرت و ئێستاش دژی سەدام کەڵکیان لێوەردەگرن. بەڵام مەسەلەکە ئەوەیە کە ئایا بەشداربووانی ئەم پانیلە یا ئەندامانی ئەم رێکخراوە کوردانە لەوە تێدەگەن کە لە باتی ئەوەی لە راستیدا کێشەی کورد چارەسەر بکەن ، لە لایەن دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەو ناوچەیە بەکاردەهێنرین؟

پرسیاری دوەم ئەوەیە کە هەڵوێستی ئەم کومیسیونە و ئەم پانیلە چییە بە نیسبەت پێشێلکاریی مافی مرۆڤ و مافە سیڤیلەکانی کەمینەکانی ئەمریکا لە لایەن دەوڵەتی

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە. هەروەها کە هەمووتان دەزانن، هەموو مرۆڤێك سۆز و هەستی هەیە بە نیسبەت یاساکان و پێشێلکردنی ئەم یاسانە. ئەم مەسەلەیە لەپەیوەندی لەگەڵ پێشێلکردنی مافی کەمینەکان لێرە لە ئەمریکا و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست چۆنە؟

خاتوون هافنێر: وەڵامی پرسیاری دووەمتان دەدەمەوە . کومیسیونی هلیسینکی بەگوێرەی یاسا چاودێری دەکات بەسەر جێبەجێبوونی یاسای کۆتایی(پەیماننامەی هلسینکی)و لە راستیدا ئێمە چاودێریمان کردووە بەسەر کارنامەی دەوڵەتەکەی خۆمان لەم پەیوەندییەدا و تائێستا چەند جار باسی ئەم پێشێلکاریانەمان کردووە. ئێمە چەند ساڵ لەمەوپێش چەند کۆبوونەوەیەکمان گرت و راپۆرتێکی تیروتەسەلمان دەربارەی مافە سیاسی و مەدەنییەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا (کەلە هەندێ ناوچەی تایبەتدا زۆر پێشێل دەکرێت) بڵاو کردەوە.

ستافی کومیسیون نزیکەی دوو ساڵ لەمەوپێش راپۆرتێکی تیروتەسەلی دەربارەی دەربەدەربوونی خەڵك ئامادە کرد و سێ رۆژ لەمەوبەر کومیسیون، راپۆرتێکی دەربارەی ٥رۆژ گفتوگۆی گشتی و ئەنجامەکانی سەفەری ستافی کومیسیون بۆ رۆژهەڵاتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هەروەها هەندێ لە ناوچەکانی فلوریدا و ناوچەکانی دیکە کە لە بارودۆخێکی خراپدان و لەگەڵ کێشەی کۆچی کرێکاران لەم وڵاتە رووبەڕوون ، بڵاو کردەوە.

کەوابوو ئێمە بەجیدی سەرنج دەدەین بە کارنامەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و لە راستیدا هەرکاتێ هەر هاووڵاتییەك لە هەر شوێنێکی ئەم وڵاتە نامە بۆ کومیسیۆن بنێرێت و داوا بکات کومیسیون چاودێری بەسەر مەسەلەکەدا بکات،

ئێمە بە خۆشحاڵییەوە جێبەجێی دەکەین ئەگەر لە چوارچێوەی دەسەڵاتی ئێمەدا بێت.

خاتوون هافنێر: بەڕێز بەرهەم صالح فەرموو

بەڕێز بەرهەم صالح: پێموایە پێش هەموو شتێك بیروڕای جیاواز هەیە دەربارەی پێناسەی "کەمینە"لە ناو خەڵکدا. بە دڵنیاییەوە منیش لەگەڵ ئەم جۆرە پێناسەیەدا نیم. ئێمە ناتوانین تەنها لەسەر بنەمای کۆمەڵێك هێما و نیشانە و تایبەتمەندی، کورد بە کەمینە دابنێین. ناکرێت مافەکانی گەلی کورد لەگەڵ بارودۆخی وڵاتە یەکگرتووەکان بەراورد بکرێت بێ لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندییەکانی کرێکارە کۆچەرەکان و نموونەکانی وەك ئەوان. پێموایە ئەم (پێناسەیە) لە سروشتی مەسەلەی کورد لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست سەرچاوە دەگرێت.

لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی دیکەدا کە زلهێزەکان و هێزە نێونەتەوەییەکان بۆ قازانجی خۆیان ، کەڵك لە مەسەلەی کورد وەردەگرن، دەبێ بڵێم ئەم مەسەلەیە لە راستیدا بە پێچەوانەیە. زلهێزەکان، هێزە نێونەتەوەییەکان بەردەوام بە شوێن ئەوەدا بوونە کە پشتیوانی لە دەوڵەتانی ناوچە و سیاسەتەکانیان بکەن بۆ تاواندنەوە و تێکشکاندنی چالاکییەکانی کوردەکان کە بە بۆچوونی من ئەمە بەشێکە لە کولتووری سیاسی و (لە پەیوەندی لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا) بەشێکە لە کولتووری سیاسی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە هەوڵ دەدەن خۆیان دوور بگرن لە باسکردنی خودی مەسەلەکە و تەنها لە دەرەوە سەرزەنشتی بکەن.

کێشەی کورد لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، مەسەلەی شووناسی نەتەوەییە، مەسەلەیەکی سیاسییە کە رەگوڕیشەکەی لە ناوچەدایە و ئەگەر رەهەندی دەرەکیشی

هەبێت، له پلەی دووەمدایه. به بۆچوونی من له باتی ئەوەی له دەرەوە سەرزەنشتی ئەم مەسەلەیه بکەین ، ئێمەی خەڵکی ئەو ناوچەیه دەبێ لەگەڵ خودی مەسەلەکە مامەڵه بکەین و هەوڵ بدەین ڕێگاچارەیەکی بۆ بدۆزینەوە.

خاتوون هافنێر: فەرموو بەڕێز

بەڕێز هامپاریان: من ناوم "ئارام هامپاریان"یه له کومیتەی نێونەتەوەیی ئەرمەنی له ئەمریکا. له دانیشتنی دوایی CSCE، ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی و ڕێکخراوی چاودێری هلیسینکی بەو ئەنجامە گەیشتن که بارودۆخی مافی مرۆڤ له تورکیا له ساڵی ڕابردوودا له ڕاستیدا خراپتر بووە. وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکاش له ڕاپۆرتەکەی خۆیدا دەربارەی مافی مرۆڤ که ئەم دواییانه بڵاو بووەتەوە، بەو ئەنجامە گەیشتووە که دەوڵەتی (سولەیمان) دمیرل هیچ هەنگاوێکی بۆ چاکسازی هەڵنەگرتووە که لەوانەیه ببێتە هۆی کەمبوونەوەی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ له تورکیا و له ڕاستیدا ئاماژەی بەوە کردووە که ڕاپۆرتەکان دەربارەی ئەشکەنجە رووی له زیادبوونە.

ئەم مەسەلەیه چ کاریگەرییەکی دەبێت له سەر ئاستی یارمەتی دەوڵەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا به تورکیا له ساڵی داهاتوودا؟

بەڕێز ئیپستەین: من به تەواوی ئاگاداری ئەو دانیشتنەم که ئێوە ئاماژەتان پێکرد، چونکه خۆم تێیدا بەشدار بووم. به دڵنیاییەوە من شیاوی ئەوە نیم که به نوێنەرایەتی کۆمیتەکانی کۆنگرێس قسه بکەم که کارەکەیان پەیوەندی به یارمەتی (وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا به تورکیا) هەیه یا یارمەتی بیانی ئەمریکا به دەستی ئەوانۆیه. پێموایه دەربارەی ئەم مەسەلەیه ئێوە دەبێ ڕاستەوخۆ له خۆیان پرسیار بکەن.

له پەیوەندی لەگەڵ پرسیارەکەتان دەبێ بڵێم کە من له دانیشتنی پێشوودا روانگەی گشتی خۆم به نیسبەت مەسەلەی بەرفراوانی مافی مرۆڤ روون کردەوە و ئێستاش لێرە دیسان شی دەکەمەوە. ئەم بیروبۆچوونەی من هیچ ئاڵوگۆڕێکی بەسەردا نەهاتوە. من ئەو کاتە وتم کە لە راستیدا ڕێژەی توندوتیژی لە تورکیا لە ساڵی رابردوودا (یا ساڵونیوێك لەمەو پێش) زیاتر بووە و ئەمەش پەیوەندی زۆر راستەوخۆی هەیە لەگەڵ ئەو شەڕە کە (دەوڵەتی تورکیا) لە باشووری رۆژهەڵات دژی راپەڕینی pkk دەیکات.

کۆمەڵێك مەسەلەی دیکە لەم پەیوەندییەدا هەیە کە ئێستا باسی دەکەم. لەو ناوچانە، پولیس خەڵك دەستگیر دەکات و کۆمەڵێك کێشەی دیکە هەیە بەڵام پێموایە لەو ناوچانە بارودۆخەکە نەگۆڕە و هەندێ جار (خەڵك) کەمتر دەستگیر دەکرێت و مافەکانیان لە ناو بەندیخانە پێشێل دەکرێت و هەندێ جار زیاتر کە ئەمەش پەیوەندی بە جۆری شەڕەکەوە هەیە. ئێستا ئاگربەستێك لە ئارادایە و دەتوانین چاوەڕوانی ئەوە بکەین کە ڕێژەی ئەم پێشێلکارییانە کەمتر دەبێت. پێموانییە هەموو کەسێك پێشبینی شتێکی وەها بکات و پێموانییە هیچ کەس لەم باروودۆخەدا بزانێت کە ئاگربەست چەندە درێژەی دەبێت بەڵام دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە لە داهاتوویەکی نزیك تا داهاتوویەکی نەچەندان دووردا، هێرشێکی سیاسی دەکرێتە سەر لایەنە سیاسییەکان(کە بەڕێز ئەحمەد تورك باسی ئەم لایەنانەی کرد) و لەوانەیە دوو شت روویدات:

یەکەم، پێشکەوتنێکی راستەقینە لە بواری مافە ئابووری ، سیاسی و کولتووریەکان و لە هەمان کاتدا لەوانەیە ڕێگا بە هەموو ئەو کەسانە کە پەیوەندییان هەیە بە

رەوتیCSCE ، ئەم کومیسیونە و ستافەکەی و کەسانی دیکە لە ئێمە، لەوانە کاربەدەستانی دەوڵەتی ئانکارا، تا بگەڕێینەوە سەر مەسەلەکانی دیکە لە ناوچەکانی دیکە و وەکوو پێویست سەرنجیان پێبدەن. من وەك خۆم هیچ گومانم لەوەدا نییە کە ئێستا بەرپرسیارەتییەك هەیە بۆ مامەڵە کردن لەگەڵ ئەو مەسەلانە بەڵام بەهەرحاڵ ناتوانم پێشبینی ئەوەتان بۆ بکەم کە چ هەنگاوێك بەرەوپێش هەڵدەگیردرێت.

خاتون هافنێر: بەڕێز "ئەحمەد تورك"یش دەیەوێت بە چەند خاڵێك لەم پەیوەندییەدا ئاماژە بکات.

بەڕێز ئەحمەد تورك: دەوڵەتی سولەیمان دمیرل و (عیسمەت) ئینۆنۆ بەڵێنیاندا بارودۆخی مافی مرۆڤ باش بکەن، بەڵێنیاندا راستی مەسەلەی کورد قبوڵ بکەن و رەوتی دیموکراسی تا ئەو شوێنە کە بتوانن بەرەو پێش بەرن، بەڵام بەهەرحاڵ کارنامەکە روونە. پاش ٥٠٠ رۆژ دەسەڵاتداری ، هیچکام لە بەڵێنەکانیان جێبەجێ نەبوو. ئەگەر ئێمە ئێستا لە وڵاتەکەمان لە قۆناخێکی زۆر گرنگداین، بەهۆی دەستپێشخەرییەکانی ئەوان نیە، بەڵکوو بە هۆی پێشنیارە ئاگربەستەکەی pkkیە .

ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەین کە گەلی ئێمە وەکوو کورد، کێشەی خۆی چارەسەر دەکات. ئێمە لەسەر ئەو باوەڕە نین کە کێشەکانی کورد یا کوردستان لە واشنگتۆن یا پاریس یا شوێنەکانی دیکە چارەسەر دەبێت. پەیامی ئێمە وەکوو نوێنەری (گەلی کورد) ئەوەیە کە ئێوە لە ئازار و نەهامەتییەکان و گیروگرفتەکانی گەلی کورد ئاگادار بکەینەوە.

خاتوون هافنێر: فەرموو دۆکتۆر لۆری

بەڕێز لۆری: من ناوم "هیس لۆری" یە لە ئیتیستیتۆی توێژینەوەکانی تورکیا. دەمەوێت رووی پرسیارەکەم راستەوخۆ بکەمە لای بەڕێز ئەحمەد تورك. هاوکات لەگەڵ ئەوەی کە لەگەڵ گەلێك لە وەڵامەکانی بەڕێز "ئەحمەد تورك" دام، بەڵام کۆمەڵێك خاڵ هەیە کە نەتەنها دروست نین بەڵکوو ئەوەندە هەڵەشن کە من تا ئێستا لە زمانی هیچکەس لە تورکیا یا لە دەرەوەی تورکیا نەمبیستوون. بە دوو نموونە ئەمەتان بۆ روون دەکەمەوە و هەر دوو مەسەلەکەش لە بەڕێز ئەحمەد تورك دەپرسم.

بەڕێز ئەحمەد تورك لە وتارەکەیدا کە وەرگێڕەکەی خوێندییەوە، ئاماژەی بەوە کردبوو کە ئەمڕۆ ٢٠ میلیون کورد لە تورکیا دەژین. ئەم ئامارە نەتەنها دروست نییە بەڵکوو کۆمەڵێك پرسیار دەربارەی گەلێ لە قسەکانی دیکەی بەڕێز ئەحمەد تورك دەهێنێتە ئاراوە. نازانم ئەم ئامارە لە کوێ هاتووە؟ ئەگەر وەها بێت ، روونە کە ئەمڕۆ کوردەکان ٣٥٪ی دانیشتوانی تورکیا پێکدەهێنن . بە گوێرەی کەمترین ئامارەکان (کە بە دڵنیاییەوە کەمە) نفووسی کوردەکان لە تورکیا ٦ میلیون و بە گوێرەی زۆرترین ئامارەکان ١٢ میلیونە کە بە بۆچوونی زۆربەی ئەو کەسانە کە کە دەبارەی دانیشتووانی ئەو ناوچەیە توێژینەوە دەکەن، تۆزێ زۆرە. بەڵام ئامارەکەی بەڕێز ئەحمەد تورك ١٠٠٪ لەم ئامارە زیاترە و بەلەبەرچاوگرتنی ئەو راستییە کە ئەو گرووپە کە بەڕێز ئەحمەد تورك لە پارلمانی تورکیا نوێنەرایەتی دەکات،١٨ کورسی لە ٤٥٠ کورسی پارلمانی بە دەستەوەیە، دەرککردن بەوە زەحمەتە کە چۆن ٣٥٪ی دانیشتووانی تورکیا بە ٥٪ی پارلمانتارەکان دەنگیان داوە.

خاڵی دووەم کە پێموایە ئەم زیادەرۆییەی بەڕێز ئەحمەد تورك رون دەکاتەوە ئەوەیە کە بەڕێز ئەحمەد تورك وتی دانیشتووانی باشووری رۆژهەڵات هیچ خەیرێکیان لە

پێشكەوتنی ئابووری لەو ناوچەیە نەبینیوە و لەم پەیوەندییەدا ئاماژەی بە مەسەلەی سەرچاوەی ئاو و نەوت كرد . من لە دەیەی ١٩٨٠ زۆر سەردانی گوندەكانی حەكاری، بیتلیس و "وان"م دەكرد و ئەو شتە كە لەوێ كاری كردە سەر من ئەوە بوو كە بینیم گوندەكانی ئەو ناوچەیە كارەبایان هەیە و لە دەیەی ١٩٨٠ پێش كەوتوون و بە سیستمی پەیوەندییەكان تەیار كراون. نازانم ئەم راستییە چۆن دەگونجێت لەگەڵ قسەكانی بەڕێز ئەحمەد تورك كە وتی ئەو ناوچەیە هیچ قازانجێكی ئابووری بە خۆوە نەبینیوە؟

خاتوون هافنێر: سپاس.

فەرموو بەڕێز ئەحمەد تورك

بەڕێز ئەحمەد تورك: دەبێ ئەوە پشتڕاست بكەمەوە كە ئامارەكانی من زانستی نین و هۆیەكەشی ئەوەیە كە شوناس و بوونی كورد بەفەرمی نەناسراوە، كەوابوو خستنەڕووی ئاماری (ورد و بە تەواوی دروست) دەربارەی كیانێك كە قبوڵنەكراوە، زەحمەتە. ئامارەكانی من، ئامارگەلی رێژەیین و دەڵێم ٨ میلیون كورد لە زێدی باوباپیرانی خۆیان دەژین و ١٢ میلیونی دیكە لە شارە سەرەكییەكانی رۆژئاوای توركیا وەك ئێستانبول، ئانكاراو ئیزمیر دەژین.

پێمخۆشە سەرنجتان بەرەولای ئەو راستییە رابكێشم كە لە كۆبوونەوەیەكی كراوە لە"ئەشرەف بیتلیس" كە من بەشداریم تێدا كرد ژنراڵێكی سوپای توركیا وتی ٢٧٪ی سەربازەكانی، كوردن. كەوابوو تەنها بە گوێرەی ئەم ئامارە، ژمارەی كوردەكان لە توركیا دەبێتە ١٧ میلیون.

راسته، هەندێ لە گوندە كوردنشینەكان كارەبا و تەلەفونیان هەیە، بەڵام مەگەر ئێمە لە سەدەی ٢٠دا ناژین؟ ئایا ئێوە ئەم پێداویستیانە بۆ كوردەكان بە زیاد دەزانن؟ ئێوە وتتان زۆر باش توركیا دەناسن، كەوابوو پرسیارێكتان لێدەكەم. چەندە كارخانە لە كوردستاندا هەیە و چەندە كرێكار لەم كارخانانەدا كار دەكەن؟ ئایا دەتوانن ئاماژە بە زیاتر لە یەك یا دوو كارخانە بكەن؟

ئێوە باسی سیستمی پەیوەندیەكانتان كرد. راستە، سیستمی پەیوەندییەكان چووەتە ناو گەلێ لە گوندەكان، بەڵام لە روانگەی منەوە خاڵی گرنگ ئەوەیە كە هۆكاری دامەزراندنی ئەم سیستمە ئەوەیە كە دەوڵەتی توركیا دەیەوێت راپەرینی كورد بەتەواوی بخاتە ژێر كونترۆلی خۆی بۆ ئەوەی چالاكییەكانی pkk كونترۆڵ بكات، هۆكارەكەی ئەمەیە.

هەروەها دەمەوێت بچمە سەر مەسەلەی حیزبەكەی خۆم. بەڵێ، راستە، ئێمە ١٨ ئەندامان لە پارلمان هەیە، بەڵام دەمەوێت سەرنجتان بەرەولای ئەوە رابكێشم كە هەڵبژاردنەكەی پارلمان ئەوندە خێرا چووەپێش كە ئێمە نەمانتوانی خۆمان وەك حیزبێكی سەربەخۆ بەرێكخستن بكەین. ئێمە ناچاربووین لەگەڵ "حیزبی دیموكراتی كۆمەلایەتی" رێكبكەوین تا لە لیستەكەیاندا بەشداری بكەین و ئەوان وەك ئەندامی HEP جێگایان بۆ ئێمە تەرخان كرد. لە شارێك وەك دیاربەكر كە ٨ ئەندامی لە پارلمان هەیە، هەموو ئەندامەكانی سەر بە HEPن. لە شاری ماردین كە من نوێنەریمی، ٥ نوێنەر هەڵبژێردران، كە هەموویان ئەندامی HEPن.

ئێمە تەنها ئەوەمان دەوێت كە دەوڵەتی توركیا كەشوهەوایەكی ئازاد بكاتەوە بۆ ئەوەی داخوازییەكان، ئامانجەكان و ئاواتەكانی كوردەكان راشكاوانە و پاك و

راستگۆیانه بخرێته بەرباس و گفتوگۆ. ئەگەر له کەشوهەوایەکی وەهادا خەڵك ئێمەی هەڵنەبژارد، تەقسیرەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئێمە.

بەڕێز لۆری: به یارمەتیتان دەمەوێت وەڵامی بەڕێز ئەحمەد تورك بدەمەوە.

زۆر سپاس بەڕێز ئەحمەد تورك بۆ پرسیارەکانتان. من ئەو کاتە له تورکیا بووم که ئێوە لەگەڵ ئەشرەف بیتلیس لەو بەرنامەیەدا بەشداریتان کرد و ئەو بەرنامەمە بینی که باستان کرد. ئەمە له راستیدا هەر ئەو خاڵەیە که من دەمەوێت ئەمڕۆ لێرە روونی بکەمەوە. راستییەکەی ئەوەیە که ئێوە لەم بەرنامەیەدا ئامادەبوون، وەکوو کوردیش ئامادە بوون، وەکوو پارلمانتارێکی هەڵبژدراوێکی کورد ئامادە بوون و لەگەڵ فەرماندەی ژاندارمی تورکیا لەم بەرنامەیەدا ئامادە بوون و به ئاشکرا پێکەوە گفوگۆتان کرد که تەواوی جیهان بینی.

ئەمە به دڵنیاییەو گۆڕانکارییە، شتێکی وا ٥ ساڵ لەمەوپێش رووی نەدەدا، ٣ ساڵ لەمەوپێش رووی نەدەدا، بەڵام پارساڵ روویدا. ئەمە هەر ئەو خاڵەیە که دەمەوێت بۆتانی روون بکەمەوە. پێموایە کۆمەڵێ شت له تورکیا ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتووە و له جێی خۆیدا نییە ئەگەر بڵێین هیچ شتێك نەگۆڕاوە یا له ئامارەکاندا زیادەڕۆیی بکەین و بڵێین هیچ پێشکەوتنێکی ئابووری نەهاتووەتە ئاراوە یا هیچ ئازادییەکی سیاسی لەئارادا نییە. گرنگ ئەوەیە که بارودۆخەکە له ئاڵوگۆڕدایە، گرنگ نییە هێزی ئەم ئاڵوگۆڕە کییە و هۆکارەکەی چییە. ئێستا ئاڵوگۆڕ بەردەوامە و و ئەو راستیە که ئێوە وەك رێبەرێکی سیاسی کوردی تورکیا لێرە لەم پانیله له کومیسیونی هلیسینکی له واشنگتۆن دی سی ئامادەن، خۆی دەربڕی ئەم گۆڕانکارییەیە.

خاتوون هافنێر: سپاس.

بەڕێز ئەحمەد تورك و پاش ئەو، دۆکتۆر ئیپستەین دەیانەوێت قسە بکەن.

بەڕێز ئەحمەد تورك: راستە، من لەو کۆبوونەوەیەدا ئامادە بووم و وەکوو کوردیش ئامادە بووم. بەڵام ئێوەش دەبێ بزانن کە حیزبەکەی ئێمە بۆ دەربڕینی بیروبۆچوونەکانی، بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی کوردەکان، ئازار و ئەزیەتی بە دەستی دەوڵەتی تورکیا بینیوە و لەوانەیە لە کۆتایی ئەم مانگە داخرێت. یاسای بنەڕەتی، مافی پارێزراوبونی بەخشیوە بە ئێمە وەك ئەندامی پارلمان بەڵام ئەم مافە لە ئێمە زەوت دەکرێت.١٨ ئەندامیHEP لەگەڵ مەترسی مەرگ رووبەڕوون بە هۆی هەڵوێستی ئێمە وەك کورد و داکۆکیکردن لە مافەکانیان.

ئێمە تا ئێستا سەبوور بووینە ، تا ئێستا ئێمە سەبوور بووینە بە نیسبەت ئەو چاکسازییە هێواشانە کە لە تورکیا بەڕێوەدەچێت. خەباتی ئێمە تەنها بۆ مافەکانی خۆمان نییە، بەڵکوو بۆ مافی تورکەکانیشە بۆ ئەوەی لە ناو سیستمێکی دیموکراتدا بژین. بە هەڵەدا مەچن، ئێمە لەم پەیوەندییەدا پشتیوانی لە تورکەکانیش دەکەین.

بەڕێز ئیپستەین : ناچارم خۆم بخەمە ناو مشتومڕە پڕ لە سەفسەتەکەی نێوان دۆستی کۆنم (مەبەستی بەڕێز لۆرییە- وەرگێڕ) کە کۆمەڵێك بیروبۆچوونی جیاوازی توێژینەوەیی خستەڕوو و ئەندامێکی پارلمان(مەبەستی بەڕێز ئەحمەد تورکە- وەرگێڕ) کە چالاکییە تاکەکەسییەکەی لە بواری مافی مرۆڤدا، ئیلهامبەخشە.

من تەنها یەك، دوو خاڵم هەیە کە دەمەوێت دەربارەی ئەو پرسیارانە کە لەم باسانەدا خرانەڕوو، ئاماژەی پێبکەم.

خاڵی یەکەم دەربارەی ئەو پرسیارەیە کە پێشتر دەربارەی پێشکەوتنی ئابووری (لە تورکیا) خرایەڕوو. من بەڕاستی لەسەر ئەو باوەڕەم کە لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی

پێشکەوتنی ئابووری لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا لە ماوەی ١٠ ساڵی رابردوودا سەرمایەگوزارییەکی بەرچاو کراوە بەڵام نازانین ئاکامەکانی ئەم سەرمایەگوزارییە لە ١٠ ساڵی داهاتوودا چ دەبێت، بەڵام روونە کە بارودۆخی ئێستا هەمان بارودۆخەکەی ١٠ ساڵ لەمەو پێش نییە.

خاڵی دووەم پەیوەندی بەتەلەفۆن و سیستمی پەیوەندییەکانەوە هەیە. بێ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی هۆکار و هانای دامەزراندنی ئەم سیستمە چییە، بە بۆچوونی من (کە پێموایە هەموو ئەو کەسانە کە لێرە ئامادەن، لەگەڵم هاوڕان) وەك کەسێك کە تەجروبەی چالاکی مافی مرۆڤی لە یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو هەیە، کۆمەڵگای سۆڤیەت (پێش لە هەڵوەشانەوە) زۆر لە کۆمەڵگای تورکیا داخراوتر بوو، لە یەکێتی سۆڤیەت خەڵکێکی زۆر کەم تەلەفۆن و تیلیفەکس یان هەبوو و ژمارەیەکی زۆر کەم لە چالاکانی مافی مرۆڤ دەیانتوانی ئاڵوگۆڕ پێکبێنن. ئەمە یەکێ لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی کار بۆ مافی مرۆڤ لە یەکێتی سۆڤیەت بوو، کەوابوو بێ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی سیستمی تەلەفۆن چۆن داهاتووە یا لە کوێ دەستتان دەگات بە تەلەفۆن یا دەتوانن چ کارێك بە کۆمپیوتر ئەنجام بدەن، گرنگ ئەوەیە کە هەر کەسێك کە دەسترەسی بەم ئامرازانە هەبێت، جیهان هی ئەوە.

ئەمە لایەنێکی مەسەلەکەیە، لایەنی دیکە ئەوەیە کە کاتێ کە ئێوە لە بەرامبەر کامێرای میدیاکانی تورکیا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا رادەوەستن، ئەمە بۆ خۆی نیشانەی شتێکە. ئەم میدیانە دەچنە هەموو شوێنێك کە ئێوە پێتانخۆش بێت، ئەم راگەیاندنانە سنووردار ناکرێن، کەوابوو گرنگ نییە ئەم تەلەفۆنانە بۆ دامەزراون، گرنگ ئەوەیە کە لە ناوچە هەن.

خاڵی کۆتایی که له پەیوەندی لەگەڵ مشتومڕ له سەر ئاماری کوردەکان دەمەوێت ئاماژەی پێبکەم ئەوەیە که ژمارەی کوردەکان چ ۲۰ میلیون بێت، چ ۱۲ میلیون بێت، چ٦ میلیون بێت، هیچ پەیوەندییەکی به باسەکەی ئێمەوە نییە. تەوری باسەکەی ئێمە بارودۆخی کوردەکانە له چوارچێوەی تورکیا و زۆر کارسان به سەر عێراق(که بارودۆخەکەی جیاوازە) و ئێرانەوە نییە. ئەمڕۆ لێرە باسی کوردەکانی ئێران نەکرا، هەرچەند که تەفسیرەکە وەئەستۆی کومیسیون نییە، چونکە هیچ کەسێك وەك وتەبێژی کوردەکانی ئێران له لەدەستڕەسی ئێمەدا نەبوو.

بەڵام له چوارچێوەی تورکیا، له راستیدا گرنگ ئەوە نییە که کوردەکان ۱۰ هەزار کەسن یا ۱۰۰ هەزار کەسن، بەڵکوو ئێمە لەسەر ئەو تەوەرانە قسە وباس دەکەین که ئێوە دەیخەنەڕوو و (له داهاتووشدا) قسەوباسی لەسەر دەکرێت. بەهەرحاڵ مرۆ دەتوانێت هیوادار بێت که کۆمەڵێك رێگاچارە له داهاتوودا دێتە ئاراوە..

دەگەڕێمەوە سەر ئەو مەسەلانە که له کۆتایی وتارەکەمدا باسم کرد، ئەویش ئەوە بوو که ئایا رێگاچارەیەك بۆ کوردستانی تورکیا هەیە بۆ وەدیهاتنی ئامانجەکانی کوردەکان له چوارچێوەی دەوڵەتی دیموکراتی تورکیا که هەموو لایەنەکان قبوڵی بکەن؟ ئەگەر رێگاچارەیەکی وەها بەدی دەکرێت، ئامرازە گونجاو و قبوڵکراوەکانی وەدیهاتنی کولتوور و ناسنامەی کورد چین له کاتێکدا که کوردەکان نەریتی ئەدەبیاتی نووسراویان نییە؟

به بۆچوونی من لەم قۆناخەدا گرنگ ئەوە نییە که ئەم ئامانجانە چین یا ئاماری کوردەکان ۱۰۰ هەزار کەسە یا ۲۰ میلیون کەس.

خاتوون هافنێر: سپاس بەڕێز مارك.

بەڕێز؟: دەتوانم شتێك بڵێم بە یارمەتیتان؟

من هیچ پرسیارێكم نییە بەڵام دەمەوێت ئەوە بڵێم كە كاتێ كە دۆكتۆر نجم الدین كریم قسەی دەكرد، ئەم بەڕێزە(دیار نییە مەبەستی كێیە- وەرگێڕ) گاڵتەی بە قسەكانی دوكتۆر نجم الدین كریم دەكرد. ئەم بەڕێزە هیچ زانیارییەكی دەربارەی مێژووی عێراق بە نیسبەت مافەكانی كوردەكان ، زمانەكەیان و خاكەكەیان نییە. هەر كاتێك كە مەسەلەی كورد بە زیانی ئەمانە بێت، كوردستان لەخۆیان دوور دەخەنەوە.

ئێستا كوردەكان دەچەوسێنرێنەوە و دەردەكرێن و دەكوژرێن. پێمواية گەلی كورد مافی ئەوەی هەیە سەربەخۆیی خۆی بە دەست بهێنێت. هەڵوێستی دژە كوردانەی ئەم بەڕێزە لە پرسیارەكەیدا دیارە. بە بۆچوونی من ئەم بەڕێزە مرۆڤێكی قازاغچیەرەستە و پارەی پێدراوە وا قسە بكات.

خاتوون هافنێر: پێموایە مەسەلەكە بەهەرحاڵ ئەوەیە كە بیروبۆچوونی جیاواز هەیە لە نێوان ئەندامانی گروپە كوردەكان. بەڕێز بەرهەم صالح وتی لە چوارچێوەی كەمینەدا سەیری كوردەكان ناكات، چونكە ئێمە لە چوارچێوەیCSCE لەپەیوەندی لەگەڵ كوردەكان لە دەستەواژەی كەمینە كەڵكوەردەگرین، كاتێك كە باسی مافی كەمینەكان دەكەین.

كەوابوو لە ئەنجامی گوێگرتن لە لە قسەكانی بەشداربووانی ئەم پانێلە بۆم دەركەوت كە ئەوان دوو روانگەی بە تەواوی جیاوازیان هەیە. یەكێ لەم روانگانە، روانگەی بزووتنەوەی كوردستانی عێراقە كە هەوڵ دەدات بیرۆكەی خودموختاری لە چوارچێوەی وڵاتی یەكپارچەی عێراق پێشبخات. پێمخۆشە بەڕێز بەرهەم صالح بە كورتی باسی

ئەوەمان بۆ بکات کە واتا و ئاکامەکانی سەربەخۆیی کوردستانی عێراق بۆ وڵاتی عێراق و تورکیا چین. وادیارە ئەم نیشانە و ئاکامانە زۆر جیدین. پاش ئەوە ئەگەر بتوانین پێمباشە لە کۆتاییدا بەڕێز ئەحمەد تورك بیروڕای خۆی سەبارەت بە روانگەی pkk بەنیسبەت دامەزرانی دەوڵەتی کورد لەسەر بەشێك لە خاکی تورکیا و هەروەها چەند وڵاتێکی دیکە بۆمان باس بکات.

بەڕێز ئەحمەد تورك لە سەرەتای قسەکانی خۆیدا ئاماژەی بەوە کرد کە pkk لە پێناو ئامانجەکانی سەرجەم کوردەکان دەجولێتەوە بەڵام لە ڕێگای ئامرازگەلی زۆر زۆر جیاواز بۆ ئەم ئامانجانە هەوڵ دەدات . پێمخۆشە بزانم لە راستیدا ئەم ئامانجە هاوبەشانە چین و ئایا ئەم هەڵسەنگاندنە لە جێی خۆیدایە. دوکتۆر لۆری لە دانیشتنی پێشووتری ئێمەدا باسی ئەوەی کرد کە pkk بە هەمان ئەندازە باسی ئامانجەکانی کوردەکانی تورکیا دەکات کە IRA(سوپای رزگاری ئیرلەندا- وەرگێڕ) بۆ ئیرلەندییەکان باسی دەکات. ئەمە پرسیارێکە کە دەبێ بخرێتەڕوو و لەوانەیە بەڕێز تورك بیەوێت وەڵامی ئەم مەسەلەیە بداتەوە. کەوابوو من لە هەردوو بەشداربووی بەڕێزی ئەم پانیلە (بەڕێز بەرهەم صالح و بەڕێز ئەحمەد تورك) داوا دەکەم بە کورتی باسی ئەوەمان بۆ بکەن ئامانجەکانی کوردەکان هەم لە عێراق و هەم لە تورکیا چین؟

فەرموو بەڕێز بەرهەم صالح

بەڕێز بەرهەم صالح: ئامانجەکانی ئێمە لە کوردستانی عێراق وەها کە ڕێبەرایەتی کوردی عێراق دایڕشتووە، دامەزرانی عێراقێکی دیموکرات و یەکگرتوو و سیستمێکی فدراڵییە کە تێیدا گەلی کورد لە عێراق بتوانێت بگات بە مافە نەتەوەییەکانی خۆی و نەتەوەکەی بەفەرمی بناسرێت لە چوارچێوەی عێراقێکی

فدراڵی یەگرتوودا. ئێمە بە دوای دامەزرانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد نین لە عێراق چونکە هەست دەکەین بارودۆخ و هەلومەرج (هەم بارودۆخی نێونەتەوەیی و هەم بارودۆخی ناوچەیی) ڕێگا بە کردەوەیەکی وەها نادات. بە بۆچوونی ئێمە ریگاچارەی کاریگەرتر و کەمبەهاتر بۆ کێشەی کورد لە عێراق ئەوەیە کە ئەم کێشەیە لە چوارچێوەی وڵاتی ئێستای عێراقدا چارەسەر بکرێت.

ئێمە هەست دەکەین سەرلەنوێ دامەزراندنی عێراقێکی نوێ کە دیموکرات بێت و لە یاسای بنەڕەتیدا کۆمەڵێك گارانتی بۆ کۆمەڵگاکان و خەڵکەکەی دابنێت، کارێکی ئاسان نییە. بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا پێموایە لە نێو ئەو ڕێگایانە کە لەبەردەم ئێمەدایە، گونجاوترین و واقعبینانەترین ڕێگا بۆ گەلی کورد لە عێراق ئەو ڕێگایەیە کە باسم کرد و بۆ گەیشتن بەم ئامانجە ئێمە خۆمان بە بەرپرسیار دەزانین کە یەکپارچەیی خاکی عێراق بپارێزین و لە چوارچێوەی سنوورەکانی دەوڵەتی ئێستای عێراق، بەشرێن ریگاچارەیەکدا بگەڕێین.

مەسەلەکە ئەوەیە کە کوردەکان ڕێگای عێراقی دیموکراتی فیدراڵ هەڵنابژێرن ئەگەر سەرەنجام سەدام حوسەینێکی دیکە، جێگای سەدام حوسەینی ئێستا بگرێتەوە و دیکتاتۆرێکی دیکە بێتە جێگای. بەبۆچوونی من ئەمە مەسەلەیەکە کە دەبێ چەند جاری دیکە باس و گفتوگۆی لەسەر بکەین . بەبۆچوونی من دینامیکی کۆمەڵگای کورد ئەوەندە بەهێزە کە نایەوێت جارێکی دیکە بگەڕێتەوە ژێر تەوقی دیکتاتۆرێکی دیکە و ببن بە قوربانی هۆلۆکاستێکی دیکە و ژینوسایدێکی دیکە. کەوابوو زۆر بە دڵنیاییەوە بە هەموو ئەو کەسانە کە پێیانخۆشە خاکی عێراق بە یەکپارچەیی بمێنێتەوە و عێراق وەك کیانێکی یەکگرتوو بمێنێتەوە، دەڵێم لەڕاستیدا ئێمە بە دوای ئەوەداین

کە هەموو عێراق ببێ بە وڵاتێکی دیموکرات و کۆمەڵێك گارانتی قایم لە ناو یاسای هەمیشەیی عێراق بۆ گەلی کورد دەستەبەر بکەین بۆ ئەوەی گەلی کورد لە ئاسایش و ئارامشدا بژی .

خۆشك و برایانی بەڕێز ، با لە بارودۆخی دژوار و نیگەرانییەکانی گەلێك تێبگەین کە هۆلۆکاست کراوە، ژینوساید کراوە و ژمارەی قوربانییەکانی ئەوەندە زیادە کە دەبێ مونۆمێنتیکیان بۆ دروست بکەین و سەری رێز و نوازش لەبەرامبەریان دابنوێنین. لەم پێناوەدا تەنها قسەکردن و دروشمدان بەس نییە، بەڵکوو دەبێ بە کردەوە و بە بەڵگە بە هانای نیگەرانییەکانیاندا بچین و رێگایان پێبدەین ببن بە شەریکێکی چالاك لە ناو ئەو وڵاتە کە پێیدەڵێن عێراق.

خاتوون هافنێر: زۆر سپاس بەڕێز بەرهەم صالح.

ئێستا بەڕێز ئەحمەد تورك قسە دەکات، پاشان پرسیاری ئەو بەڕێزە وەردەگرین.

بەڕێز ئەحمەد تورك: ئێمەی کورد هیچ هەستێکی شۆوینیمان تێدا نییە. ئامانجی ئێمە ئەوەیە کە لە وڵاتی خۆمان لە ئازادی و سەربەستیدا بژین . بەبۆچوونی من ئاگربەستەکەی pkk و درێژبوونەوەی و داواکاری بۆ ئاگربەست شتێکی زۆر پێویستە. Pkk کۆمەڵێك راستی قبووڵ کردووە، قبوڵی کردووە کە بارودۆخی ئێستا بە ئاسانی ناگۆڕدرێت و راشکاوانە رایگەیاندووە کە ئەگەر تورکیا ئازادی و سەربەستی بدات بە کوردەکان، رێز لە یەکپارچەیی خاکی تورکیا دەگرێت.

بە باوەڕی من ئێمە دەرفەتی ئەوەمان بۆ رەخساوە و کۆمەڵێك رێگامان لە بەردەمدایە و دەبێ ئەم رێگانە بگرینەبەر. بۆ سەقامگیربوونی ئاشتییەکی هەمیشەیی لە ناوچە، هەم کوردەکان و هەم تورکەکان نابێ ئەم دەرفەتە لە کیس بدەن

و بەشوێنیدا بچن. هەروەها لەسەر ئەو باوەڕەم کە هێزە دیموکراتیکەکان لە سەراسەری جیهان دەبێ بە نۆرەی خۆیان پشتیوانی ئەخلاقی لە دەولەتی تورکیا بکەن بۆ ئەوەی ئەم کێشەیە بە شێوەی سیاسی چارەسەر بکەن. ڕێگاچارەیەکی وەها بۆ خەلکی تورکیا باشە و هەروەها بالآدەستی دەبەخشێت بە حیزبە سیاسییەکان لە ئانکارا.

خاتوون هافنێر: زۆر سپاس.

فەرموو بەڕێز، ئەمە دوایین پرسیارە کە وەریدەگرین؟

بەڕێز داونە: لە راستیدا پرسیارم نییە بەلآم دەمەوێت دەربارەی pkk شتێك بلێم.

ناوی من "ئاری داونە"یە و سەر بە *ڕێکخراوی کوردی کانادا*م.

لە ولآتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بەهەلە pkk بەگروپێکی تروریستی ناسراوە. لە راستیدا ئێستا پێناسەی تروریزم گۆڕاوە. بەبۆچوونی من ١٢ یا ١٨ میلیون کورد لە کوردستانی تورکیا شووناسی نەتەوەیی خۆیان لەناو پارتی کرێکارانی کوردستاندا(pkk) دەبیننەوە. Pkk ڕێکخراوێکی تروریستی نییە کە خەلکی سیفیل بوکژێت و هێرش بکاتە سەر دەرەوەی سنوورەکانی تورکیا. بەبۆچوونی من دەربارەی pkk، زانیاری هەلە بە ئەم پانیلە و خەلکی ولآتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دراوە. خەباتی pkk لە بنەڕەتدا خۆپاراستنە، بۆیە باش دەبێت ئەگەر پێداچوونەوەیەك بەسەر پێناسەی تروریزمدا بکرێت.

زۆ ر سپاستان دەکەم.

خاتوون هافنێر: زۆر سپاس.

لە کۆتاییدا دەمەوێت سپاسی سەرجەم ئەو کەسانە بکەم کە لەم پانیلەدا بەشدار بوون. پێموایە باس و گوفتوگۆکەی ئەمڕۆ زۆر سەرنجڕاکێش بوو. کومیسیونی هلیسینکی(کومیسیونی هاوکاری و ئاسایش لە ئەوروپا) وەك مەسەلەیەکی زۆر جیدی و گرنگ لە چوارچێوەی CSCE و کاروباری جیهانیدا سەیری مەسەلەی مافەکانی کوردەکان دەکات.

بەبۆچوونی من پێویستە ئەم پانیلە بەرەو نوێنەرایەتی ، بەرپرسیارێتی و دیموکراتیزاسیونی زۆرتر بچێتە پێش. هەروەها پێویستە زیاتر خۆمان لە قەرەی ئەم مەسەلەیە بدەین و ئەمەش تەنها ئەرکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نییە بەڵکوو ئەرکی کۆڕوکۆمەڵانی مافی مرۆڤە کە بەشوێن ئەم مەسەلە زۆر گرنگەدا بچن.

سپاسی هەموو ئەو کەسانە دەکەم کەئەمڕۆ لێرە ئامادەبوون.

پانیل کاتژمێر ١١و٥٢ خولەکی پێشنیوەڕۆ کۆتایی پێهات.

پاشکۆی ٢

وتاری خاتوون کەژاڵ عەبدولی، هاوسەری فەتاح عەبدولی، لە قوربانیانی (تیرۆری) رستورانی میکونوس لە کومیسیونی مافی مرۆڤی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

١٠ی حوزەیرانی ١٩٩٧

کومیسیونی مافی مرۆڤی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

وتاری خاتوون کەژاڵ عەبدولی، هاوسەری فەتاح عەبدولی، لە قوربانیانی (تیرۆری) رستورانی میکونوس

١٠ی حوزەیرانی ١٩٩٧

لە ١٠ی حوزەیرانی ١٩٩٧ کومیسیونی مافی مرۆڤی کۆنگرێسی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دانیشتنێکی بۆ تاوتوێکردنی تروریزمی دەوڵەتیی ئێران بەڕێوەبرد. ئەمە وتاری خاتوون کەژاڵ عەبدولییە کە هاوسەرەکەی لە رستورانی میکونوس لە برلین لە ئاڵمانیا گیانی لەدەسدا.

وتاری خاتوون کەژاڵ عەبدولی

جەنابی سەرۆك، خۆشك و برایانی بەڕێز

ئەمڕۆ ئێمە لێرە تەنها بۆ ئەوە کۆنەبووینەتەوە کە ئیدانەی تروریزم بکەین(کە لە سەراسەری جیهاندا بڵاو بووەتەوە) و یادی ئەو کەسانە بەرز رابگرین کە بوونە بە قوربانی دیاردەی دزێوی تروریزم، بەڵکوو بۆ ئەوەش لێرەین کە رێگاچارەیەك بدۆزینەوە بۆ کۆتاییهێنان بەم جۆرە ئامرازی خۆدەربڕینە کە بێگومان ترسنۆکترین و توندترین شێوەی خۆدەربڕینە کە مرۆڤ دەتوانێ بیری لێبکاتەوە.

ئەگەر ئەمڕۆ من لێرە لەگەڵ ئێوە ئامادەم، لەبەر ئەوەیە کە قوربانییەکی دڵشکاوی تروریزمم و خۆشحاڵ دەبم کە بتوانم بەم شایەتیدانەی خۆم، ئیرادەی ئێوە بۆ خەبات لەگەڵ تروریزم پتەوتر بکەم.

ناوی من کەژاڵە، هاوسەری فەتاح عەبدولیم کە نوێنەری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو لە پاریس و هاوڕێ لەگەڵ سکرتێری گشتی حیزبەکەمان، دۆکتۆر سەعید شەرەفکەندی و دوو هاوڕێی دیکە لە ١٧ی ئەیلوولی ١٩٩٢ لە رستورانی میکونوس لە برلین بە ماوەی چەند کاتژمێر پاش بەشداریکردن لە کۆنگرێسی ئینترناسیونال سوسیالیست کە لەو شارە بەڕێوەچوو، کوژران.

لەوانەیە ئێوە لە خۆتان پرسیار بکەن کە"ئەوانە بۆ کوژران؟" یا " لە وڵاتیکی دیکە کە زۆر لە کوردستان دوورە، چ پێویستییەك بە شەڕکردن لەگەڵ رێبەرایەتی گەلی کورد هەیە؟".

وەڵامەکەی سادەیە. دەیان ساڵە کوردەکان بۆ بنەڕەتیترین مافەکانیان خەبات دەکەن و لەگەڵ چەندەها جۆر سەرکووت و چەوساندنەوە رووبەڕوو بوونەتەوە. بەتایبەت کۆماری ئیسلامی قەد رق و کینەی خۆی لە گەلی کورد و هەروەها رێکخراوە سیاسییە سەرەکییەکەی واتا حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران(KDPI) نەشاردووەتەوە. رژیمی ئێران بەردەوام و بە ئاشکرا وتوویەتی کە دەست بە هەموو کارێك دەدات بۆ لەناوبردنی فیزیکی سەرجەم رێبەرانی KDPI لە هەر شوێنێك بن، بۆ ئەوەی بۆ هەمیشە کۆتایی بە بوونی ئەم حیزبە بێنێت. بۆ دەبی وابێت؟ سوچی KDPI چییە کە دەبێ لەگەڵ سەرکوتێکی وەها رووبەڕوو بێتەوە. وەڵامی ئەم پرسیارەش ئاسانە. حیزبەکەی ئێمە بە روونی داوای مافەکانی گەلی کورد دەکات کە وەك سەرجەم گەلانی جیهان، ئامەزرۆی ئازادییە. KDPI هەروەها لەسەر ئەو باوەڕەیە کە تەنها رێگاچارە بۆ گەیشتن بەم ئامانجانە "دیموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستانە". ئایا پێتانوانییە لە کۆتایی سەدەی بیستدا ئەمانە داواکاریگەلێکی سروشتی و رەوا بن.

بەهەرحاڵ لە ناوخۆی کۆماری ئیسلامیدا "داخوازی بۆ ژیان"یەکسانە لەگەڵ "داخوازی بۆ مەرگ" و ئەو شتە کە مەلاکان پێی دەڵێن "ئازادی"، هیچ نییە جگە لە شێوە ژیانێکی یەکڕەنگ کە بەسەر هەموو هاووڵاتیانی ئێراندا سەپاندوویانە. ئەم دواییانە هەڵبژاردن لە ئێران بەڕێوەچوو و مەلایەکی بەناو لیبراڵ و میانەڕەو وەك سەرۆك کۆماری ئێران هەڵبژێردرا. بەهەڵەدا مەچن: تەنها گۆڕینی کەسێك لە سەرووی حکوومەت نە دەتوانێت بارودۆخی ناوخۆی وڵات چاك بکات و نە هیچ کاریگەرییەکی لەسەر سیاسەتی دەرەوەی ئێران دەبێت .تکایە ئەم قسەیەم بە هەند

لێوەربگرن: "هەتا کاتێك ڕێگاچارەیەك بۆ کێشەی کورد لە ئێران نەدۆزرێتەوە، ترووریزم هەر هەیە".ئەڵبەتە بەشێك لە ڕەفتاری دەوڵەتی ئێران پەیوەندی بە مودارای دەوڵەتانی ڕۆژئاواوە هەیە.

لەخۆم پرسیار دەکەم ئاکامی ئەم هەموو کۆبوونەوە و سمینارانە چییە؟ ئایا هیچ کاردانەوەیەکی جیدیی نێونەتەوەیی لەئارادا هەیە؟ تاکەی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی ڕاستیەکان پشتگوێ دەخات؟ بۆ وەڵامی بیرورای گشتی ڕۆژئاوا ئەوەندە لاوازە؟ دەوڵەتانی ڕۆژئاوا چ هەنگاوێکیان هەڵگرتووە بۆ ئەوەی لەناوخۆی وڵاتی خۆیاندا لەگەڵ تروریزم خەبات بکەن؟ تاکەی خوێنی خەڵکی بێ گوناه ببێ بە قوربانی بەرژەوەندییە ئابوورییەکان؟ تاکەی خوێنی "قاسملوو"ەکان، "شەرەفکەندی"یەکان، "عەبدولی"یەکان، "قادری"یەکان، "ئەردەلان"ەکان و خەباتگێڕانی دیکەی ئازادی تەنها بە هۆی کوردبوون و خەبات بۆ ئازادی گەل تەنانەت لە وڵاتانی دیکە بفەوتێت؟ لەوانەیە ئەگەر بەهۆی ئاکامی دادگای میکونوسەوە نەبایا هیشتا شك و گومان لە ئارادا ببایا بەنیسبەت هەبوونی دەستی ئێران لە تروریزمدا.

هاوڕێیان

وەك ئەندامێکی بنەماڵەی قوربانیان چاوەڕوانی ئەوە دەکەم تروریزمی نێونەتەوەیی لانیکەم لەو وڵاتانە کە پابەندن بە پرەنسیپە دیموکراتەکان، ڕابوەستێندرێت.

ڕیگامام پێبدەن تۆزێ باسی مەسەلەی تاکەکەسی خۆمتان بۆ بکەم.

پێموایە ئەو کەسانە کە بە گولەی مرۆڤکوژەکان کوژران، تەنها قوربانیانی تروریزم نین. ڕاستە ئەوان خۆشترین شتی خۆیان واتا ژیانیان لەدەسدا، بەڵام کاتێ کە

ماڵئاواییان لەم دنیایە کرد، قوربانی دیکەیان بەشوێن خۆیاندا بەجێهێشت، مەبەستم ئەو کەسانەیە کە شاهیدی ئەم دێوەزمە خوێناوییە بوون و لێی رزگاریان بوو.

هەتا ماوەم شەوی ئەو رووداوە لە ئەیلوولی ١٩٩٢ لەبیر ناکەم . بە ماوەی ساڵ ونیوێك پێش لەو رووداوە لەگەڵ کوڕە ساواکەم لە پاریس دەژیام و هێشتا هەستم دەکرد لەو وڵاتە غەریبم. نیوەشەو بە زڕەی تەلەفون وەخەبەر هاتم و پێمیانوت خۆشەویسترین کەسم واتا هاوسەرەکەم ، هاوڕێی خەم و شادییەکانم رۆیشتووە و ئیدی قەد ناگەڕێتەوە .

نازانم ئایا ئێوە دەتوانن هەست بەو هەموو خەم و خەفەتە بکەن کە پاش بیستنی ئەو هەواڵە منی داگرت. بە ناچار کوڕە چوار ساڵانەکەم کە تەنها خۆشەویستیێ بوو کە بۆم بەجێ مابوو، لە خەو هەڵساند و لە کاتێکدا کە نەمدەتوانی بەسەر ئێش و ئازارەکانمدا زاڵ بم، بە گریانەوە پێموت باوکی، قارەمانە خۆشەویستەکەی کە بێنۆقرەگرتن هەموو ئێوارەیەك چاوەڕوانی دەکرد و لە پشتی دەرکەوە گوێی لە دەنگی ئاسانسۆرەکە بوو تا بگەڕێتەوە و دەست بکاتە ملی، بۆ هەمیشە چووە و قەد ناگەڕێتەوە. لە وڵاتێکی غەریبدا بووم، هیچ بنەماڵە یا خزمێکم نەبوو تا خەم و خەفەتەکانی لەگەڵ بەش بکەم یا گوێ بۆ هاواری ئێش و ئازارەکانم بگرێت. وامدەزانی لە هیچ شوێنێکی ئەم جیهانە جێگام نابێتەوە. تەنها یەك ئاواتم هەبوو، ئەویش ئەوەبوو لە قیامەتدا بە دیداری هاوسەرەکەم شاد ببمەوە، بەڵام پشتم بە کۆرە بچوکەکەم(کە بە توندی منی لە باوەش دەگرت) و واتای خەباتی دووردرێژی هاوسەرەکەم و هەروەها یادی گەلێ لە دۆستەکانی کە هێشتا بۆ ئازادی خەبات

دەکەن، ئەستوور بوو. بە خۆمم وت دەبێ هەموو کاتێك و لەهەموو شوێنێك کە بۆم دەکرێت شایەتی بدەم و بە توندی ئیدانەی تروریزم بکەم.

جەنابی سەرۆك، خۆشك و برایانی بەڕێز

هەروەها کە دەزانن زۆر زەحمەتە کە بتوانم باسی ئەو نەهامەتیانەتان بۆ بکەم کە ئەو کاتە و دوابەدوای ئەوە بەسەرمندا هات. خەم و خەفەتەکانم ئەوەندە زۆرن کە ناتوانم بیانهێنمە سەر کاغەز. لەدەسدانی خۆشەویسترین کەسم، برینێکی ئەوەندە قوڵی لە ناخمدا دروست کردووە کە قەد سارێژ نابێت. بیرەوەرییەکانم بەردەوام دێنەوە یادم و دەمگەڕێننەوە بۆ رابردوو.

هەموو سەرلەبەیانییەك دڵخۆشی خۆم دەدەم و هانی خۆم دەدەم درێژە بە خەباتەکەم بدەم بۆ ئەوەی تروریزم بەسەرکەوتنە بەردەوامەکانی پشتئەستوور نەبێت و بە مەرگی ئازادی دڵخۆش نەبێت.

رۆژێکیان کوڕە نۆساڵانەکەم لێمی پرسی:

" دایە، چۆن باوکم کە یەکێ لە قارەمانانی گەلەکەمان بوو، ئەوەندە بە ئاسانی کوژرا؟".

منیش پێموت:

"باش گوێبگرە، باوکت و هاوڕێکانی کوردگەلێکی ئاشتیخواز، دادپەروەریخواز و دیموکراسیخواز بوون بەڵام دوژمنەکانیان دانیان بە مافی ژیانی ئەواندا نەدەنا و ترسنۆکانە خۆیان لە تاریکیدا حەشاردا و بۆسەیان بۆ قوربانییەکانیان داناو لە کاتێکدا کە قەد چاوەڕوانیان نەدەکرد، کوشتنی."

پاشان ئەوەم بە کوڕەکەم وت:

"مرۆڤەکان دەبێ فێربن یەکتریان خۆش بوێت و رێز له یەکدی بگرن. بەڵام هەتا کاتێك که ئێمەی کورد رێگامان پێنەدرێت له ئازادیدا بژین و هەناسە بکێشین و هەتا کاتێك که مافە بنەڕەتییەکانمان و شووناسە کولتووری و سیاسییەکەمان بەفەرمی نەناسرێت، سوورین لەسەر خەباتەکەمان".

بژی کوردستان

سەرچاوەکان

(بۆ زانیاری و ڕێنوێنی)

کتێبەکان، وتارەکان و نامیلکەکان

GENERAL

328. Barkey Henri J. "Kurdish Geopolitics." ***Current History*** **96, no. 606 (January 1997): 1-5.** Part of an issue on the Middle East. The Kurds, the largest ethnic group in the world without a state, continue to fight among themselves and with the governments of the countries occupying them. In northern Iraq, protected as a safe haven by the United States under the guise of Operation Provide Comfort, the civil war between the Kurdistan Democratic Party (KDP) and the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) has allowed Saddam Hussein to reassert himself in the safe haven by backing the KDP. Complicating matters is the Kurdish uprising in Turkey, started in 1984 by the Kurdistan Workers Party (PKK), the effects of which have increasingly dragged Turkey's Ankara government into the politics of the Middle East. Turkish fears of the PKK and suspicions of American intentions have interfered with Operation Provide

Comfort and curtailed U.S. activities in the north of Iraq.

329. Bhattacharya, Sauri P. "The Situation of the Kurds in the Post-Gulf War Period and U.S. Policy Toward it." ***Asian Profile*** 22 (April 1994): 151-160. This is a study of the situation of a trans-national people, but the focus is on the Kurds of Iraq who were encouraged by the Bush administration to rise in rebellion against the Iraqi regime in the aftermath of Saddam's defeat in the Gulf War. Questions about their geography, sociology, language, culture, as also a history of their movement for self-determination since the 19th century are included. The Kurds' failure in achieving self-determination in the past is not being replaced by anything really new and different. Americans, although they were expected to be of help to the Kurds in their effort to carve up a nation for themselves, seem overly cautious torn between two different directions: human rights, rule of law, and new world order on the one hand, and stability, domestic jurisdiction and the need to prove that their friendship for the Turks is real and reliable. This timid U.S. policy seems still determined by considerations of the Cold War.

330. Carley, Patricia. ***U.S. Responses to Self-Determination Movements: Strategies for Nonviolent Outcomes and Alternatives to Secession***. Report from a roundtable held in conjunction with the policy planning staff of the U.S. Department of State. Washington, DC: United States Institute of Peace, 1997. viii, 30 p.: ill. Includes bibliographical references. Report on results of a U.S. Institute of Peace roundtable, held in conjunction with State Department Policy Planning Staff in March 1996 on U.S. and international policy responses to self-determination movements. Covers background on, and U.S. and/or international response to, self-determination movements of Kurds, Kashmir, Eritrea, and Tibet; self-determination, human rights, and good governance; case for secession; self-determination at the United Nations; and nonviolent alternatives to secession.

331. Central Intelligence Agency. ***The World Factbook***. PRINT, WEB. Washington, DC: Central Intelligence Agency: Supt. of Docs., U.S. GPO [distributor], 1981- . Annual. The CIA *World Factbook* provides a country-by-country listing of basic statistical and factual information. Each individual entry averages a few print pages in length.

Major sections of each entry include "Introduction," "Geography," "People," "Government," "Economy," "Communications," "Transportation," "Military," and "Transnational Issues." Information such as population, type of legal system, national holidays, number of railroads, and military strength is included. *The World Factbook* also includes an appendix listing membership in selected U.N. and international organizations and a series of reference maps of the world. *The World Factbook* is an excellent source for obtaining a quick up-to-date overview of a country. The first classified *Factbook* was published in August 1962, and the first unclassified version was published in June 1971. The 1975 *Factbook* was the first to be made available to the public with sales through the US Government Printing Office (GPO). The 1996 edition was printed by GPO, and the 1997 edition was reprinted by GPO. The year 2001 marks the 54th anniversary of the establishment of the Central Intelligence Agency and the 58th year of continuous basic intelligence support to the US Government by *The World Factbook* and its predecessor programs. The Web-based version is made available at: www.cia.gov/cia/ publications/factbook/.

332. Congress. ***Congressional Record: Proceedings and Debates of the ... Congress***. PRINT, WEB. Washington, DC: [Supt. of Docs., U.S. GPO, distributor], 1873- . Daily (when Congress is in session). This is a record of congressional debates and proceedings, messages to Congress, and voting records. Speeches and debates do not necessarily appear verbatim, however. Daily issues are cumulated annually into a permanent, bound, final edition for each session of Congress, creating differences in page number in and indexing between the daily and bound editions. The daily editions contain four sections: H (House proceedings), S (Senate proceedings), E (Extension of Remarks), and D (Daily Digest, a summary of daily activities). Pages in the bound volume are numbered in a single sequence. At sessions' end, the Daily Digest is issued as separate part, with a subject index and a table of bills enacted into public law. There is a separate index to the permanent, bound *Congressional Record* which includes Daily Digest volumes. In the bound annual edition, Extension of Remarks are integrated into the body of the text. The *Congressional Record* is available in full text on the Web from the Government Printing Office's *GPO Access* Web site. Commercial online services, such as *Congressional Universe*,

Westlaw, and *LEXIS-NEXIS*, also provide access to full text of the *Record*. Occasionally, the Congress, and its various committees and subcommittees, discusses the Kurdish question. The debates that originate from these discussions normally get published in the *Record*.

333. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Situation of Kurds in Turkey, Iraq and Iran***. Washington, DC: The Commission, 1993. v, 35 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-1. SUDOC: Y4.SE2:H36/22. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on the status of Kurdish minorities living in Turkey and Iraq, including human rights concerns. Mary Sue Hafner, Deputy Staff Director and General Counsel, CSCE, presents opening remarks and leads the briefing. Includes audience participation (p. 14-26). Supplementary material (p. 27-35) includes panelists' written statements. Discusses Kurdish minorities in Turkey and Iraq, status and human rights concerns. Statements and Discussion include: Background on the situation of Kurds in the Middle East; concerns about the status of Kurds living in Turkey and Iraq, emphasizing human rights issues; suggestions

regarding treatment of Kurdish minorities in Turkey and Iraq, citing regional implications.

334. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Situation of Kurds in Turkey, Iraq and Iran***. Washington, DC: The Commission, 1993. 42 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:P23/3. The document contains a transcript of the briefing on the Kurdish minority in the Middle East held by the Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) on May 17, 1993. The Kurds constitute the fourth largest nationality in the Middle East, primarily concentrated in the states of Iran, Iraq, and Turkey, and to a lesser extent in Syria. In all countries, they lack institutional protection of human rights and individual freedoms. Includes a statement (pp. 27-32) by Dr. Mark A. Epstein on Kurdish identity and U.S. policy.

335. Congress. House. Committee on International Relations. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Country Reports on Human Rights Practices***. PRINT, WEB. Washington, DC: U.S. GPO, 1977- . Annual. (www.state. gov/g/drl/hr/c1470.htm). This report is issued as a joint committee print and submitted

annually to the Congress by the Department of State. The report covers internationally recognized individual, civil, political, and worker rights, as set forth in the Universal Declaration of Human Rights. The human rights reports reflect a year of effort by hundreds of State Department and other U.S. Government employees. The U.S. embassies around the world which prepare the initial drafts of the reports, gather information throughout the year from a variety of sources, including contacts across the political spectrum, government officials, jurists, military sources, journalists, human rights monitors, academics, and labor union members. The draft reports are then reviewed by the U.S. Bureau of Human Rights and Humanitarian Affairs, in cooperation with other relevant offices in the State Department. As they corrobcrate, analyze, and edit the reports, Department officers draw on their own additional sources of information. These include reports and consultations with U.S. and other human rights groups, foreign government officials, representatives from the U.N. and other international and regional organizations and institutions, and experts from academia and the media. The Report covers human rights violations around the world. It describes a world where people who by right are born free and with dignity too often suffer the

cruelties of authorities who deprive them of their rights in order to perpetuate their own power. It mainly covers countries that are ruled by dictators or rent by armed conflict, where bullets, torture, arbitrary detention, rape, disappearances, and other abuses are used to silence those who struggle for political freedom; to crush those whose ethnicity, gender, race or religion mark them for discrimination; or to frighten and mistreat those who have no defenses. Documents violations, and domestic and international reaction. Full-text of reports for the years 1996-2000 on Iran, Iraq, Syria, Turkey, and other countries can be found at the following addresses:

- 1996: www.state.gov/www/global/human_rights/1996_hrp_report/96hrp_report_toc.html
- 1997: www.state.gov/www/global/human_rights/1997_hrp_report/97hrp_report_toc.html
- 1998: www.state.gov/www/global/human_rights/1998_hrp_report/98hrp_report_toc.html
- 1999: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/1999/
- 2000: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2000/

- 2001: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2001/

336. Department of State. ***Background Notes***. PRINT. WEB. Washington, DC: GPO, 1964- . Irregular. (www.state.gov/r/pa/bgn/). Each issue of *Background Notes* provides basic information on an individual country, including Iran, Iraq, Syria, former Soviet Union, and Turkey. A profile of the country starts each *Note*, and provides brief statistical and factual information. The *Background Notes* include a broad overview of a country and its people, history, economy, geography, and government. *Notes* also includes a discussion of U.S. relations with the country and the country's relationships with other countries. They are updated and/or revised as they are received from regional bureaus and are added to the database of the Department of State Web site.

337. Entessar, Nader. ***Kurdish Ethnonationalism***. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1992. viii, 208 p. Includes bibliographical references (p. 193-201) and index. This book's "central thesis .. is that ethnic conflict constitutes a major challenge to the contemporary nation-state system in the Middle East." Examining the "political and social dimensions of

Kurdish integration into mainstream of sociopolitical life in Iran, Iraq and Turkey," the author "challenges the long-held view that assimilation is an inevitable result of modernization and the emergence of the relatively strong and centralized nation-state system in the Middle East" (p. vii). Chapter I (pp. 1-10), "Kurdish Ethnicity," addresses state and ethnicity, Kurdish identity, languages, religion, and socioeconomic marginalization. The next three chapters examine relations between the Kurds and Iran (pp. 11-48), Iraq (pp. 49-80), and Turkey (pp. 81-111). Chapter 5 (pp. 113-57) explores the "International and Regional Context of Kurdish Nationalism" and focuses on Iran-Iraq relations and the 1991 Gulf war. The last chapter, "Whither Kurdistan?" challenges the feasibility or desirability of "secessionism." At a time when more than a dozen independent states have recently formed out of the former Soviet Union, Yugoslavia, and the disintegrating Czechoslovakia, the author argues that international legal principles do not allow sovereignty for the Kurds. He recommends instead a constitutional restructuring of the existing state systems into federal structures, which will promote Kurdish integration through representation in "the decision making institutions of the national

government." (abridged, Amir Hassanpour/*MEJ* 47, Winter 1993: 119)

338. Foreign Broadcast Information Service ***FBIS Publications***. CD-ROM. Washington, DC: FBIS. Quarterly. The Foreign Broadcast Information Service (FBIS) operates under the aegis of the Central Intelligence Agency and oversees a worldwide network of broadcast monitoring units that are responsible for reviewing foreign media. The information selected is based on a set on intelligence requirements and is translated and disseminated to consumers. The majority of FBIS reports are currently unclassified and available to the public on CD-ROM. The FBIS was established in 1941, when the demand for information from enemy sources was pressing, as the Foreign Broadcast Monitoring Service, which recorded, translated, analyzed, and reported to other government agencies broadcasts from foreign countries. Until 1946, reports were issued by the now defunct Federal Communications Service; in that year its functions were transferred to the Central Intelligence Agency. FBIS reports are disseminated in two major categories. The more relevant one to the Kurdish question is the FBIS Daily Report series, which covers regions of the world divided as follows:

Central Eurasia, China, East Asia, East Europe, Near East/South Asia, Sub-Saharan Africa, the Americas, and West Europe. The information is obtained from full text and summaries of newspaper articles, conference proceedings, television and radio broadcasts, periodicals, and nonclassified technical reports.

339. Gunter Michael M. "United States Foreign Policy Toward the Kurds." ***Orient*** 40, no. 3 (1999): 427-437. This article examines three temporal periods of U.S. foreign policy toward the Kurds: the World War I period (briefly), the Kissinger period during the 1970s (briefly), and the more recent stage in the 1990s. In particular this article analyzes why U.S. foreign policy tends to treat the Iraqi Kurds as 'good' Kurds, while it considers the Turkish Kurds to be 'bad' Kurds. Support for the Iraqi Kurds is perceived as supportive of over-all U.S. foreign policy against Saddam Hussein's Iraq. Turkey, however, is seen as a valuable geostrategic NATO ally necessary to support to maintain its continuing allegiance.

340. Halperin, Morton and David J. Scheffer, with Patricia L. Small. ***Self-Determination in the New World Order***. Washington, DC: Carnegie Endowment

for International Peace, 1992. xiv, 178 p. Includes bibliographical references (p. 165-170) and index. Even as the world celebrates increased integration among existing states and the spread of democracy in all regions of the world, another trend is shattering the status quo: Smaller groups within states are seeking greater autonomy or independence based on their common language, culture, and tradition. This book examines these movements and the internal conflicts they often trigger. It argues for a systematic and coordinated policy response to some of the most challenging issues facing the world today. In this book, the authors review U.S. and international responses to self-determination claims during and after the Cold War. Arguing that outdated Cold War perspectives continue to influence the current policies of the United States and the international community toward self-determination movements, the authors provide a framework for evaluating the nature and legitimacy of self-determination movements around the world. Whether a movement's goal is greater protection of minority right, greater autonomy, or full independence, the authors assert that the international community should require adherence to important conditions such as democracy, international law, non-use of force, and human rights before granting support or recognition.

The authors also examine a number of responses to civil wars and threats of armed conflict, ranging from monitoring and diplomatic intervention to economic sanctions and collective military intervention. They argue that self-determination is not a self-regulating process, but requires a new type of involvement by the United States and multilateral organizations.

341. Library of Congress. Federal Research Division. Irregular. ***Country Studies***. PRINT, WEB. Washington, DC: The Division. These monographs are prepared by a multidisciplinary team of experts under the auspices of the Federal Research Division of the Library of Congress and sponsored by the Department of the Army. Each *Country Study* attempts to provide a comprehensive analysis of a country's economic conditions, national security situation, political structure, and social systems and institutions. A brief country profile gives basic information about the country and is followed by more lengthy chapters addressing individual topics. An appendix of statistical tables is included, along with another appendix containing an extensive bibliography. The electronic version of the *Country Studies* provides searching capabilities for the text in each *Study*, and also allows for searching across the full text of either

all *Country Studies* or selected titles within the series. Reports in the *Country Studies* series rate as some of the best reference sources—governmental or nongovernmental—for providing detailed overview of a country. This series was formerly titled and widely known as *Area Handbooks*.

342. Mayall, James. "Non-intervention, Self-determination and the 'New World Order.'" ***International Affairs*** 67 (July 1991): 421-429. Has the Kurdish crisis changed the rules of the game on non-interference in the domestic affairs of sovereign states? No, writes the author. The Western allies were forced to intervene to protect the Kurds because Western media attention to their plight threatened the political dividends they had secured from the Gulf War. But though the New World Order rhetoric promising new support for human rights is without substance, the Kurdish situation will stand as a precedent of a kind for international protection of oppressed national minorities, if a similar situation recurs. However, the principle of self-determination is still unwelcome in the international community.

343. McDowall, David. ***A Modern History of the Kurds***. 2nd rev. and updated ed. London: I.B. Tauris, 2000. xii, 515 p.: maps. Includes bibliographical references and index. McDowall examines the interplay of old and new aspects of the Kurdish struggle, the importance of local rivalries within Kurdish society, the enduring authority of certain forms of leadership and the failure of modern states to respond to the challenge of Kurdish nationalism. Extensively revised to include recent events and an updated bibliography, this book is useful for all who want a better understanding of the underlying dynamics of the Kurdish question.

344. O'Ballance, Edgar. "The Kurdish Factor in the Gulf War." ***Military Review: The Professional Journal of the U.S. Army*** 61 (June 1981): 13-20. Describes the roles of the Kurds of Iran, Iraq, Syria, Turkey, and U.S.S.R. in Persian Gulf affairs in the past 20 years. Long troubled by divisions within their own movement, the Kurds have fought themselves as well as several national armies. With the start of the 1980 war between Iran and Iraq, the Kurds remain divided, fighting on both sides. If the Kurds unite, however, they could tip the balance of power in the region.

345. Pelletiere, Stephen C. ***The Kurds: An Unstable Element in the Gulf***. Boulder, CO: Westview Press, 1984. 220 p. Includes bibliographical references and index. A major—and often unpredictable—force in the Middle East for centuries, fragmented by the boundaries of Iraq, Iran, Turkey, Syria, and Russia, the Kurds remain a nation that steadfastly resists assimilation (and elimination) and that frequently engages in violent revolts. In this book, the author analyzes the factors contributing to the remarkable survival of Kurdish nationalism and places the Kurds in the context of modern Middle East history. First establishing the Kurdish identity and contrasting it with that of surrounding ethnic groups, the author goes on to trace Kurdish history and to examine the configuration of the Kurdish national movement during the world wars and the period immediately following the wars, when the Kurds were temporarily supported by the Soviet Union. He also examines the Kurds' struggles against successive Middle Eastern powers and looks at the national autonomy that was forfeited because of clashes between modern and feudal forces within the Kurdish movement. The book closes with a discussion of possible future developments for the Kurds and the advantages and

drawbacks of various sorts of U.S. involvement. The author destroys many myths about the Kurds and treats them not as a cultural artifact but as an important factor in the power equation of the Middle East.

346. Randal, Jonathan C. ***After Such Knowledge, What Forgiveness? My Encounters with Kurdistan.*** New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997. 356 p. Includes bibliographical references (p. 343-345) and index. An American reporter who has covered the Kurds for more than a decade, Randal has interviewed many Kurdish political leaders. He provides much historical information, however, Randal's best chapters are about U.S. involvement in Kurdistan. He shows in persuasive insider detail how Nixon, Kissinger and the Shah of Iran betrayed a Kurdish uprising against Saddam Hussein in 1975; how Bush, Baker and feckless diplomats both "suckered" the Kurds into rebellion after the Gulf War and waffled on aiding them; and how the Clinton Administration might have brokered a settlement in northern Iraq in 1996 instead of allowing a civil war and then airlifting thousands of friendly Kurds to Guam. Randal's chapter on Turkey records how the United States has in recent years skirted its own laws restricting arms

sales to human rights abusers and made Turkey "the biggest single importer of American military hardware," much of it used against Kurds inside Turkey and in the so-called safe haven of northern Iraq. "After such knowledge," Randal refuses "forgiveness" to U.S. governments that have contributed to the Kurds' historical repression and present plight.

347. Wagner, J. Q. ***Ethnic Conflict: The Case of the Kurds***. [Research report, August 1991-April 1992] Washington, DC: Industrial College of the Armed Forces, April, 1992. 40 p. [NTIS Accession Number: AD-A262 225/ 6/XAB] Report No. NDU/ICAF-92-A29. The purpose in this paper is to explore the Kurds; their history, customs, political solidarity, and their frequently frustrated quest for autonomy. Can there be an independent or autonomous Kurdistan in Iraq, Turkey, Iran, Syria, Armenia as a united Kurdistan or as a state or states within the existing political boundaries? What would Kurdish independence mean to the future stability of the Middle East? What are the United States' policy interests with regards to the Kurds? Are they vital or important policy interests? Should we attempt to influence, either overtly or

covertly, events as they unfold in Kurdistan? What are our policy options?
348.

IRAN

349. Ramazani, Rouhollah K. "The Autonomous Republic of Azerbaijan and the Kurdish People's Republic: Their Rise and Fall." ***Studies on the Soviet Union*** 11, no. 4 (1971): 401-427. A review of the brief histories of two Communist regimes in northern Iran. The governments were established by occupying Soviet troops. Great Britain and the United States opposed these states from the beginning. Conquest of the whole of Iran was the Soviet goal, but pressure to achieve this goal was successfully resisted. The Red Army pulled out because the United States stood firm in opposition. A year later the puppet governments fell having no further bases of support.

350. Roosevelt, Archie, Jr. "The Kurdish Republic of Mahabad." ***The Middle East Journal*** 1 (July 1947): 247-269. Reprinted in ***A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*** (1993), pp. 122-138. This article discusses the story of the independent Kurdish

state established in Mahabad in 1946 and lasted almost one year. The author, one of a few witnesses on the scene, describes the event that led to its establishment and fall, with discussion of the U.S. role in the latter.

351. Roosevelt, Archie, Jr. ***For Lust of Knowing: Memoirs of an Intelligence Officer***. Boston: Little, Brown, 1988. xiv, 500 p., [16] p. of plates: ill. Includes index. The period of World War II and its immediate aftermath was a time of discovery for many Americans of the world of Islam, of the intractable problems of the Middle East, and of the resistance of the colonial powers to the idealistic American drive for colonial independence. Archie Roosevelt's book tells the first-hand story of one man's discovery of these realities. The book is the story of political discovery, a memoir by a member of a prominent American family, succinct summaries of history, and a sophisticated travelogue. Through it run the threads of a personal romance and of the experiences of an intelligence officer. In writing the book, Roosevelt had the benefit of notes, letters, and diaries that he wrote over many years. His quotes from these contemporary sources provide vivid pictures of conditions of life and the personalities of the regions he visited, including

the impressive Abdul Aziz Ibn Saud, his Syrian counselor Sheikh Yusuf Yasin, the dynamic young Habib Bourguiba, the less dynamic shah of Iran, and a host of Kurdish, Arab, and Iranian figures. Roosevelt discusses his experiences with the Kurds, particularly on Mahabad on pp. 248-288. (abridged, David D. Newsom/ ***MEJ*** 42, Autumn 1988: 700-701)

352. Yassin, Borhanedin A. ***Vision or Reality? The Kurds in the Policy of the Great Powers, 1941-1947.*** Lund, Sweden: Lund University Press, 1995. 246 p. Includes bibliographical references (p. 230-242) and index. This study traces the history of Kurdish nationalism in the crucial wartime and immediate post-war years. In particular, it looks at the creation of the short-lived People's Republic of Kurdistan in the Iranian Kurdish region during 1946. The life of the republic, together with the Kurdish question as a whole, is examined within the context of not only great power politics, but also the politics of the states in which the Kurds live, especially Iran, and developments within the Kurdish communities themselves. Historians of the early cold war typically touch briefly on the crisis resulting from the Soviet Union's refusal to withdraw from northern Iran after the war on the schedule agreed with the state's other

war-time occupier, Great Britain. It was the Kurds' misfortune to find themselves and their republic at the center of this great power dispute after the War. Yassin points out that it was understandable for pragmatic reasons that the Kurds sought the protection of the Soviet Union. Soviet forces were occupying northern Iran, while the two alternative sponsors, Great Britain and the United States, were reluctant to support the Kurdish cause. Great Britain wanted to bolster central authority in Tehran in order to protect its oil interests in the country. The United States, despite its pronouncements on self-determination, showed no interest at all in the case of the Kurds. The American priority, during the final months of the war and in its aftermath, was to reinforce central authority in Iran and block Soviet influence. Yassin's point that the Kurds tried to obtain the sponsorship of the western powers but were rebuffed is a fair one. However, it must still be admitted that in opting for the backing of the Soviet Union, which had no inherent interest in their cause, and was merely engaged in a great power game, they made a historic mistake (Nigel John Ashton, *History: The Journal of the Historical Association*, 83, pp. 511-512).

IRAQ

353. Abizaid, John P. "Lessons for Peacekeepers." [Operation Provide Comfort.] ***Military Review: The Professional Journal of the U.S. Army*** 73 (March 1993): 11-19. The author looks at his unit's involvement in Operation Provide Comfort in northern Iraq. He offers insights as to what can be expected, the training conducted prior to deployment and operations in the theater. He also discusses some of the ways that the army might need to relook its current doctrine for conducting these types of missions.

354. Baram, Amatzia. ***Between Impediment and Advantage: Saddam's Iraq***. Washington, DC: United States Institute of Peace, June 1998. 17 p. Baram, a senior fellow in the Jennings Randolph Program at the United States Institute of Peace and professor of Middle Eastern history at the University of Haifa in Israel, is considered one of the world's leading authorities on Iraq. This analysis provides a useful backdrop to the ongoing conflict with Iraq and is intended to help interested observers understand the significance of Saddam Hussein in Iraqi politics and the forces with which he grapples as he makes decisions about compliance with international

demands. The report represents work in progress and summarizes the main points made during two public discussions about the nature of domestic politics in Iraq under Saddam. The Institute-sponsored meetings, November 10, 1997, and April 9, 1998, featured Baram presenting a modified version of his fellowship project that focuses on the major domestic conflicts that Saddam's regime faces and how they factor into Iraq's current and future foreign policy interests. Other participants at these events included representatives from the U.S. Department of State, the National Defense University, the Department of Defense, the Washington Institute for Near East Policy, the Middle East Institute, and other policy organizations active in U.S. foreign policy toward Iraq. C-Span covered and broadcast both events. Table of contents: Domestic tensions; Saddam's internal security objectives and concerns; Regional Strategies; Background; Part One: Chinks in Saddam's Armor (I. The Shi'is and the Kurds: Iraq's demographic predicament and its implications, II. Saddam and the Kurds after the Gulf War, III. Shi'is, Kurds, democracy, and violence in Iraq, IV. The fruits of dictatorship: Saddam's decision-making process as a source of high-risk, high-cost policies, V. Saddam and his army officers, VI. An inability to learn: Tactical

successes and a strategic bottleneck, VII. The economy: Vulnerability to inflation and its implications for foreign policy); Part Two: Domestic, Regional, and Foreign Sources of Power (VIII. Saddam's power base: the family-tribe-state symbiosis and how it can explain his survival, IX. Iraq's non-conventional arsenal: Between impediment and advantage, X. A shift in Arab attitudes). The full text of the report is available at: www.usip.org/oc/sr/baram/baram.html.

355. Barzani, Mas'ud, and Ahmed Ferhadi. ***Mustafa Barzani and the Kurdish Liberation Movement***. New York: Palgrave, 2002. As a leader of the Kurdish national liberation movement for almost half a century, Mustafa Barzani witnessed many historical events that rocked the Middle East and had a strong impact on the fate of the Kurdish communities in the region. Barzani's life-long struggle began in 1907 when he was barely three years old, when he and his mother were incarcerated in the aftermath of a raid by the Ottoman Turkish forces. Barzani went on to spend most of his life fighting various governments partitioning Kurdistan. Barzani's son, Massoud, the leader of the Kurdish Democratic Party and currently the de facto ruler of much of Iraqi Kurdistan, has put

together a valuable dossier of documents, stories, rare photos and has pieced them into a narrative in the first person with his reflections and analyses of historic events in the period 1931 to 1961.

356. Benjamin, Charles Michael. ***Developing a Game/Decision Theoretic Approach to Comparative Foreign Policy Analysis: Some Cases in Recent American Foreign Policy***. Ph.D., University of Southern California, 1981. DAI 42 (June 1982): 5234-A. This dissertation develops a game/decision theoretic approach to comparative foreign policy analysis. Five cases in recent American foreign policy are described and analyzed: (1) Angola, 1975-76; (2) Cyprus, 1874; (3) Chile, 1962-73; (4) the Kurds, 1972-75; and (5) Cuba, 1961-62. Descriptive materials (data) are drawn principally from the published reports of Congressional committees investigating American intelligence agency activities. These reports are supplemented by participant memoirs and the accounts of academics and journalists. Metagame/options analysis is used to systematically examine the foreign policy assumptions implicit in each case. This method of analysis is superior to other decision theoretic models because it explicitiy takes into account multiple actors and the interaction of

their strategies to produce foreign policy outcomes. Furthermore the method requires only ordinal level measurement assumptions more appropriate to the data used in the study. Particularly highlighted is a comparison of each case study with the findings of an empirical analysis of "Pentagon Papers" documents regarding American foreign policy decision-making toward Vietnam study found that American policy makers held two simultaneous images of Vietnam, a "Regional" and a "global" image. These two images produced policy outcomes analogous to paranoid schizophrenic behavior in an individual. The concluding chapter relates findings from the examined cases to the Vietnam study. Even though the same amount of information was not available in these cases, the use of option analysis was able to locate perceptual discontinuities and multiple imaging the advantages of the metagame/options analytic method in the development of more accurate descriptive theory and more useful normative theory are also discussed and suggestions are made for further research.

357. Bennet, Barry F., and others. "Caring for Kurdish Refugees: Operation Provide Comfort." ***Journal of the U.S. Army Medical Department*** (November-December 1992): 37-42.

358. Bird, Catherine. "ARG Provides Comfort." [Relief operations for Kurdish refugees.] ***Surface Warfare*** 16 (July-August 1991): 4.

359. Bolger, Daniel P. ***Savage Peace: Americans at War in the 1990s***. Novato, CA: Presidio, 1995 xi, 420 p.: ill., maps. Includes bibliographical references and index. Examines the historic role of the U.S. as the world's peacekeeper, the political and military context of contemporary peacekeeping missions, and prospects for international security; from the perspective of a battalion commander in the U.S. Army. Case studies of American and multinational forces in the Sinai, Lebanon, Kurdistan, Somalia, and the former Yugoslavia. This thought-provoking analysis focuses on what Bolger considers the three most important "peace enforcement" missions since the Berlin Wall came down in 1989, each illustrating major aspects of this difficult form of warfare: the operations in Kurdistan, Somalia and the former Yugoslavia. At the end of the Gulf War, U.S. forces entered northern Iraq to protect the Kurds from Saddam Hussein; Bolger cites this operation as an example of the way such missions should be run. Somalia illustrates U.S. foreign policy at its worst

because of policymakers who "should have known better." Bolget argues that in the former Yugoslavia, U.S. air strikes and humanitarian airlifts have served American interests even though the overall effort has been ineffective.

360. Bonner, Raymond. "Always Remember." [Iraqi campaign to exterminate the Kurds.] ***The New Yorker*** 68 (September 28 1992): 46-51+. Iraqi Kurds are returning to their towns in northern Iraq but are finding it nearly impossible to rebuild the lands that have been devastated by systematic, genocidal attacks under Saddam Hussein. Between 1987 and 1991, Hussein used chemical and conventional weapons in an effort seemingly designed to kill every Kurdish male between the ages of 16 and 40. Today, with a Kurdish enclave having been established in northern Iraq, the Kurds are trying to rebuild their homes and civic structures but are still hindered by Hussein's economic blockade against them and the West's embargo against Iraq. Many Kurds are accusing the United States of being reluctant to help them, and the West must realize that eventually the Kurds will seek to establish an independent state, possibly by force. The article chronicles the history of the Kurds, describes Iraqi attacks on several Kurdish villages,

and discusses U.S. relations with the Kurds, Iraq, and Turkey.

361. Bozarslan, Hamit. "De la Geopolitique a l'Humanitaire: Le Cas du Kurdistan d'Irak." [From the Geopolitical to the Humanitarian: The Case of Iraqi Kurdistan.] ***Cultures et Conflits***, no. 11 (Autumn 1993): 41-64. Appears also in *L'Irak du Silence*, pp. 41-64, under the title "De l'humanitaire a la geopolitique: le cas du Kurdistan Irak," edited by Marie de Varney (Paris: L'Harmattan, 1992). Discusses the so-called humanitarian Operation Provide Comfort, which sought to provide goods and assistance to the Kurds in northern Iraq at the end of the Gulf war, arguing that it and similar operations merely serve to postpone or suspend real analyses of geopolitical relations. Provide Comfort represented a degree of intervention in the internal affairs of UN member states and disrupted Iraqi territory surrounding Kurdistan, but did not address long-term regional power relations and the struggle for Kurdish identity, which has a long history and involves several countries (e.g., Turkey, Iraq, and now the U.S.). General conclusions are drawn about the crisis of the nation-state and the amplification of ethnic conflicts.

362. Bronstone Adam. ***European Union-United States Security Relations***. London: Macmillan Press Ltd., 1997. The European Union's evolution to become a global actor is examined through its relationship with the United States from the Yom Kippur war to the Gulf conflict. Case-studies of the 1973 Arab-Israeli war, martial law in Poland 1981-82 and the Kurdish crisis in Iraq 1991 (pp. 173-223) are shown to support a theoretical critique.

363. Brown, Ronald J. ***Humanitarian Operations in Northern Iraq, 1991 with Marines in Operation Provide Comfort***. Washington, DC: History and Museums Division, Headquarters, U.S. Marine Corps: [U.S. GPO., Supt. of Docs., distributor], 1995. viii, 127 p.: ill., maps. This monograph tells the story of more than 3,600 U.S. Marines who supported Operation Provide Comfort, an international relief effort in northern Iraq from 7 April to 15 July 1991. This short work does not purport to tell the entire story of Operation Provide Comfort, but focuses on Marine activities and contributions. The author presents historical glimpses of the Kurds, modern Iraq, and non-Marine activities only to provide necessary background information. This monograph is not an exhaustive analysis of the operation nor does it try to

define Provide Comfort's place in the diplomatic history of the Middle East. The monograph relies heavily on primary sources, mostly the author's observations and the first-hand testimony of participants.

364. Bush, George. "Bush Announces Expansion of Relief Effort in Iraq." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 16 (April 20, 1991): 1009-1011. In excerpts from a news conference, President George Bush describes the expansion of relief efforts to Kurdish refugees in Iraq.

365. Byman, Daniel. "Let Iraq Collapse." [Benefits of an Iraqi break-up.] ***The National Interest***, no. 45 (Fall 1996): 48-60. Iraqi disintegration would strengthen the U.S. position in the region and provide the Kurds, the Middle East's largest ethnic group, with their own state. Despite fears of regional imbalance of power, the collapse of Iraq would end a regime hostile to U.S. interests. It would also eliminate a major threat to the Gulf states and to Israel. Finally, a Kurdish state would be dependent on the U.S. for survival and could serve as a base to control Iran.

366. Clary, D. E. ***Operation Provide Comfort: A Strategic Analysis***. [Final report.] Maxwell AFB, AL: Air War College, April 1994. 37p. [NTIS Accession Number: AD-A280 675/0/XAB]. The sight of 700,000 refugees fleeing the wrath of Saddam Hussein's army into the rugged mountains of northern Iraq brought world attention to the plight of the Kurds in the aftermath of the Gulf War in April 1991. In conjunction with world leaders, President Bush established a policy to assist those refugees and return them to their homes. According to the author, President Bush's policy was fulfilled through a successful operational military strategy that evolved from that policy. An important key to the success of the strategy, was translation of policy into a clear and concise mission statement and mission objectives. These objectives then utilized coalition military, international relief organization, and private voluntary organization resources to successfully execute the mission tasks that flowed from the mission objectives.

367. Collins, John W., Jr. "Logistics Support for Operation Provide Comfort II." [Humanitarian aid for Kurds.] ***Army Logistician*** (May-June 1992): 22-24.

368. Congress. House. Committee on Armed Services. ***Aspects of Anti-Chaos Aid to the Soviet Union.***

Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 83 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.Ar5/2a:991-92/33. Included in Legislative History of: P.L. 102-484; P.L. 102-511. Committee Serial H.A.S.C. No. 102-33. Hearings before the Defense Policy Panel to review food and medical supply problems in the Soviet Union and its newly independent republics, and to examine DOD capability to provide short-term humanitarian assistance in conjunction with private sector relief organizations. Statements and Discussion include: Capabilities of U.S. military forces to participate in humanitarian aid programs; explanation of DOD role in Operation Provide Comfort which provided protection and supplies for Kurdish refugees fleeing Iraq after the Persian Gulf war (related maps, tables, p. 5-24 passim); aspects of humanitarian assistance programs.

369. Congress. House. Committee on Armed Services. ***Options for Dealing with Iraq***. Washington, DC: Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iii, 98 p. Congress Session: 102-2. SUDOC:Y4.AR5/2A:991-92/79. Committee Serial H.A.S.C. No. 102-79. Hearings before the Defense Policy Panel to examine nonmilitary and military strategy options to obtain compliance by Iraq and Iraqi President Saddam

Hussein with various UN Security Council resolutions passed in conjunction with negotiations to end the 1991 Persian Gulf War. Resolutions require the immediate end of alleged repression of the Iraqi civilian population; the destruction, removal, or dismantling of weapons of mass destruction, certain ballistic missiles, and nuclear weapons materials; and the sale of oil under UN supervision to pay for UN activities in Iraq. Supplementary material (p. 58-60) includes articles. Statements and Discussion include: Need for UN to declare Saddam Hussein in violation of resolutions and support his ouster; status of Kurdish opposition to Saddam Hussein, with review of relevant policy issues; extent and nature of Iraq violation of resolutions; recommendations for expansion of economic sanctions against Iraq; aspects of nonmilitary policy options to obtain Iraq compliance with resolutions.

370. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. ***Consideration of Miscellaneous Bills and Resolutions: Vol. III***. July 13, August 3, September 14, 22, 27, October 4, 1988. Hearing. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. iii, 429 p. Congress Session: 100-2. SUDOC: Y4.F76/1:B49/2/v.3. Contains transcripts of Committee markup sessions as follows: August 3

session (p. 79-247) to consider: H. Res. 471 (text, p. 237-239; amended text, p. 242-246), to condemn Iraqi March 16, 1988 use of chemical weapons against the Kurdish minority in Iraq; and to urge the Administration to accelerate efforts to achieve an international chemical weapons ban. Amended bill was favorably reported.

371. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. ***Legislation to Impose Sanctions Against Iraqi Chemical Use***. Washington, DC: U.S. GPO, 1988 iii, 45 p. Congress Session: 100-2. SUDOC:Y4.F76/1:L52/16. Contains transcript of Committee markup session, with Department of State participation, on Committee draft bill (text, p. 3-9), the Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act, to prohibit U.S. export of military and civilian goods and technology to Iraq in response to alleged Iraqi use of chemical weapons against its Kurdish minority. H.R. 5337, a clean version of the amended draft bill, was reported favorably. Supplementary material (p. 37-45) includes correspondence and: (a) H.R. 5271, the Prevention of Genocide Act of 1988, to require U.S. sanctions against Iraq for alleged use of chemical weapons in Kurdistan, and to commend Turkey for its humanitarian actions in assisting Kurdish refugees,

text (p. 39-42). (b) H. Res. 471, to condemn Iraqi use of chemical weapons; and to urge the Administration to accelerate efforts to achieve an international chemical weapons ban, text (p. 43-45).

372. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. ***Emergency Relief for the Kurdish People, Communication from the President.*** Washington, DC: U.S. GPO, 1991. i, 2 p. Pub. No.: H.Doc. 102-86. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y1.1/7.102-86. Transmittal of Presidential notification, dated May 17, 1991, of the introduction of a limited number of U.S. forces into northern Iraq to provide humanitarian relief for the Kurdish people in light of continued Iraqi repression of the Kurds following the Apr. 6, 1991 cease-fire and withdrawal of U.S. forces from southern Iraq.

373. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. ***Proposed Legislation to Authorize Emergency Assistance for Refugees and Displaced Persons in and Around Iraq.*** Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 107 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/1: L52/17. Hearing to examine the status and needs of Kurdish and other Iraqi refugees who fled to areas along the Iraqi-Turkish border following the

Persian Gulf war, and to review related humanitarian relief activities and funding needs. Includes transcript (p. 99-107) of Committee markup session on the Emergency Supplemental Iraqi Refugee Assistance Act of 1991 (draft text, p. 104-106) to authorize FY91 supplemental appropriations for emergency humanitarian assistance to Persian Gulf war refugees in and around Iraq. Bill was favorably reported. Statements and Discussion include: Findings of House Delegation visit to Turkish-Iraqi border to assess refugee conditions and international relief efforts (rpt, p. 4-11); recommendations for U.S. humanitarian aid (related rpt, p. 40-44), extent of refugee problem in and around Iraq; role of UN in providing humanitarian assistance to displaced Iraqi civilians; review of international humanitarian relief activities along the Turkish-Iraqi border, and recommendations for assistance to Persian Gulf war refugees.

374. Congress. House. Committee on Foreign Affairs. ***U.S. Policy Toward Iraq 3 Years After the Gulf War***. Washington, DC: U.S. GPO, 1994. iii, 61 p. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.F76/1:IR1/15. Hearing before the Subcommittee on Europe and the Middle East to review developments in and U.S. policy options regarding Iraq, emphasizing international

economic sanctions. Supplementary material (p. 41-61) includes witnesses' written statements. Statements and Discussion include: Adverse impact on Iraqi Kurds of economic sanctions. Assessment of political power of Iraqi President Saddam Hussein; review of U.S. policy options for dealing with Iraq and weakening Saddam Hussein, focusing on current economic sanctions; overview of Saddam Hussein repression of Iraqi opposition civilian populations, including the Kurds.

375. Congress. House. Committee on Hunger, Select. ***Decades of Disasters: The United Nations' Response***. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iii, 176 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.H89:102-10. Hearing before the Select Committee on Hunger to examine the effectiveness of and the need to improve UN disaster relief and other humanitarian emergency response mechanisms. Supplementary material (p. 44-176) includes submitted statements, witnesses' written statements, and: (a) H.R. 2258, the Freedom from Want Act, to recognize the human right to food, propose a UN Convention on the Right to Food, and require the U.S. to attempt to reform and restructure UN mechanisms for responding to international disasters and humanitarian emergencies, text (p. 115-

118). (b) International Committee on the Right to Food, right to food in domestic and international law, findings and recommendations, with bibliography (p. 122-158). Statements and Discussion include: Deficiencies of UN system, with recommendations; validity of humanitarian intervention under international law, with example of UN intervention on behalf of Iraqi Kurds after the Persian Gulf war; steps toward improving UN humanitarian relief and intervention activities. Includes the following insertion: Nanda, V. P., "Humanitarian Intervention" forthcoming book excerpt, with bibliography (p. 87-107).

376. Congress. House. Committee on Hunger, Select. ***Future of Humanitarian Assistance in Iraq***. Hearing. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iv, 130 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.H89:102-22. Committee Serial No. 102-22. Hearing before the Select Committee on Hunger International Task Force to examine humanitarian issues in Iraq, including status of international humanitarian relief efforts to alleviate hunger and public health problems resulting from international economic sanctions imposed against Iraq in connection with the 1991 Persian Gulf War. Supplementary material (p. 43-130) includes

submitted statements, witnesses' written statements, articles, and correspondence. Statements and Discussion include: Perspectives on humanitarian conditions in Iraq; allegations regarding Iraqi human rights abuses, focusing on persecution of Kurdish minority; arguments for lifting non-military sanctions against Iraq.

377. Congress. House. Committee on International Relations. ***U.S. Policy Toward Iraq***. Washington, DC: U.S. GPO, 1996. iii, 92 p. Congress Session: 104-2. SUDOC: Y4.IN8/ 16:IR1/3. Hearing to review developments in and U.S. policy toward Iraq. Examines Iraqi failure to comply with UN Security Council resolutions regarding Iraqi actions following the 1990-91 Persian Gulf War, and reviews international sanctions imposed on Iraq for noncompliance with UN resolutions. Supplementary material (p. 37-92) includes witnesses' written statements and written replies to Committee questions, and a submitted statement. Statements and Discussion include: Overview of conditions in Iraq; status of Iraqi efforts to acquire weapons of mass destruction; issues involved in UN resolution allowing Iraq to sell oil in order to buy humanitarian goods for Iraqi populace affected by sanctions. Recommendations for U.S.

policy toward the Kurdish minority in northern Iraq; perspectives on conditions in Iraq, with suggestions concerning U.S. policy options.

378. Congress. House. Committee on Ways and Means. ***Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act***. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. Report. 7 p. Pub. No.: H. Rpt. 100-981, pt. 1. Congress Session: 100-2. SUD OC: Y1.1/8:100-981/pt.1. Recommends passage with amendments of H.R. 5337, the Sanctions Against Iraqi Chemical Weapons Use Act, to prohibit U.S. export of certain military and civilian goods and technology to Iraq in response to Iraqi use of chemical weapons against its Kurdish minority. Committee consideration was limited to provisions authorizing the President to impose additional sanctions, including restrictions on imports of petroleum and other products from Iraq.

379. Congress. Senate. Committee on Armed Services. ***Operation Desert Shield/ Desert Storm***. April 24, May 8, 9, 16, 21, June 4, 12, 20, 1991. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. Hearing. iv, 414 p. il. Pub. No.: S. Hrg. 102-326. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.Ar5/3:S.hrg.102-326. Hearings to

examine U.S. military forces performance in Operation Desert Shield/Desert Storm in the Persian Gulf undertaken in response to the Iraqi August 1990 invasion of Kuwait. Focuses on DOD U.S. Central Command strategy and operations. Classified material has been deleted. Statements and Discussion include: Briefing on U.S. military, Department of State, and AID assistance to Kurds fleeing Iraq after Operation Desert Storm; role of U.S. military forces in providing protection and establishing supply systems for food and goods for Kurds (related charts, pp. 11-38 passim); status of the Kurds.

380. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Chemical Weapons Use in Kurdistan: Iraq's Final Offensive***. Washington, DC: U.S. GPO, 1988. ix, 46 p. Congress Session: 100-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt. 100-148/corr. Staff report, based on September 11-17, 1988 study mission to Turkey along the Iraqi border by Peter W. Galbraith and Christopher Van Hollen, Jr., assessing allegations by Iraqi Kurdish refugees in Turkey that Iraq used chemical weapons in Kurdistan during a so-called final offensive to end the Kurdish insurgency following ceasefire in the Iran-Iraq war. Reviews Kurdistan political background and relationship to the Iraq republic, alleged prior use of

chemical weapons by Iraq, and Kurdish eyewitness accounts of chemical attacks. Includes a summary of key findings (p. VII-VIII), photographs throughout, and: S. 2763, the Prevention of Genocide Act of 1988, to require U.S. sanctions against Iraq for use of chemical weapons in Kurdistan, and to commend Turkey for its humanitarian actions in assisting Kurdish refugees, text (p. 43-46).

381. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***U.S. Policy Toward Iraq: Human Rights, Weapons Proliferation, and International Law.*** Washington, DC: U.S. GPO, 1990. iii, 93 p. Congress Session: 101-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.hrg.101-1055. Hearing to assess U.S. policy towards Iraq, focusing on the implications of Iraq's violation of international law by engaging in human rights abuses, and on Iraq's efforts to acquire missiles and chemical and nuclear weapons. Supplementary material (p. 89-93) includes witnesses' written replies to Committee questions. Statements and Discussion include: Review of Iraq human rights abuses; concern about the fate of Iraqi Kurds in Turkish refugee camps; description of Iraq persecution of Kurds, with policy recommendations; evidence of Iraq efforts to develop nuclear weapons

and missiles, citing need to revise technology export controls (related list, p. 80-81).

382. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Civil War in Iraq***. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. viii, 28 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-27. Staff report, prepared by Peter W. Galbraith, on humanitarian and policy issues related to civil unrest in Iraq. Provides an overview of the Kurdish rebellion and describes Iraqi army suppression of the Kurds during a March 30-31, 1991 visit to Iraqi-controlled Kurdistan. Assesses and recommends U.S. humanitarian aid initiatives for the Kurds, and reviews regional implications of the conflict. Appendix (p. 23-28) includes articles.

383. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Foreign Relations Authorization Act, FY92-FY93***. Washington, DC: U.S. GPO. 1991. Report. 134 p. Pub. No.: S. Rpt. 102-98. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y1.1/5:102-98. Recommends passage of S. 1433, the Foreign Relations Authorization Act, FY92-FY93, to amend the State Department Basic Authorities Act of 1956 and other acts to revise and authorize FY92-FY93 appropriations for Department of State and related

agencies programs, in the following titles: Title I, Department of State, to: ... Title II, U.S. Informational, Educational, and Cultural Programs, to: ... c. Direct the Voice of America to establish a Kurdish language service.

384. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Kurdistan in the Time of Saddam Hussein***. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. viii, 23 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-56. Staff report, prepared by Peter W. Galbraith, presenting findings of September 4-11, 1991 visit to Iraqi Kurdistan to observe conditions following the 1991 uprisings by Kurdish insurgents and retaliatory attacks by the Iraqi army. Examines the need and options for international protection of the Kurds from future Iraqi attacks, and provides evidence of atrocities committed against Kurds under the rule of Saddam Hussein. Includes maps and photos throughout.

385. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Mass Killings in Iraq***. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. iii, 51 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.F76/2:S. hrg.102-652. Hearing to examine human rights abuses against the Kurdish

minority by the Iraqi government, including allegations of mass killings. Includes: UNICEF, "UNICEF Programme Progress Report: Iraq Emergency" 1992 (p. 39-48). Statements and Discussion include: Review of alleged Iraqi human rights abuses against the Kurdish minority; evidence of mass killings of Kurds by Iraqi government; views on Kurdish refugee situation; perspectives on aid for Iraqi Kurds.

386. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***Saddam's Documents***. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. Report. vi, 10 p. Pub. No.: S. Prt. 102-111. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.F76/2:S.prt.102-111. Report by Peter W. Galbraith (Committee staff), describing the acquisition and content of certain Iraqi secret police documents obtained by the author during an April 16-27, 1992 visit to the Kurdish minority area of Iraq. Focuses on evidence provided by the documents of Iraqi human rights abuses against the Kurds, including mass killings.

387. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***U.S. Policy Toward Iran and Iraq***. Washington, DC: U.S. GPO, 1995. iv, 174 p.

Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4. F76/2:S.HRG.104-280. Hearings before the Subcommittee on Near Eastern and South Asian Affairs to review developments in and U.S. policy toward Iraq and Iran, focusing on U.S. dual containment policy of economic sanctions, arms controls, and political action to limit the threat to U.S. interests posed by Iran and Iraq. Supplementary material (pp. 5-8, 163-174) includes witnesses' written replies to Subcommittee questions. Statements and Discussion include: Need for U.S. action to end Iraq repression of Kurds and resolve conflict between Kurdish factions; need to present evidence of Iraq genocide against Kurds to International Court of Justice; description of alleged Iraqi atrocities against Kurds, with recommendations for U.S. policy.

388. Congress. Senate. Committee on Governmental Affairs. ***Global Spread of Chemical and Biological Weapons***. Washington, DC: U.S. GPO, 1989. vi, 746 p. Congress Session: 101-1. SUDOC: Y4.G74/9:S.hrg. 101-744. Hearings before the Permanent Subcommittee on Investigations to examine concerns regarding the worldwide proliferation of chemical weapons (CW) and biological weapons (BW), and to consider measures to control CW and BW production

and use. Supplementary material (pp. 221-746) includes witnesses' prepared statements, articles, and reports. Statements and Discussion include: Experiences in interviewing and treating Iraqi Kurds reportedly attacked with CW by Iraqi military; description of CW effects on victims; explanation of medical treatment and toxicological studies of Kurds (medical reports, correspondence, pp. 254-266, 630-650). Insertion: Physicians for Human Rights, "Winds of Death: Iraq's Use of Poison Gas Against Its Kurdish Population" report of medical mission to Iraqi Kurd refugee camps in Turkey, February 1989, with illustrations (pp. 657-702).

389. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. ***Aftermath of War: The Persian Gulf Refugee Crisis***. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. ix, 37 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.J89/2:S.prt.102-31. Staff report, prepared for the Subcommittee on Immigration and Refugee Affairs, presenting findings of Subcommittee April 15, 1991 hearing and delegation April 27-May 9 visit to Iraq evaluating the international humanitarian relief operation to assist Kurds and other ethnic and religious minorities made refugees following the war in the Persian Gulf. Also

reviews the status of refugees in Iraq and other Persian Gulf arcas.

390. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. ***Aftermath of War, Part II: The Plight of the Iraqi Kurds a Year Later***. Washington, DC: U.S. GPO, 1992. ix, 43 p. Congress Session: 102-2. SUDOC: Y4.J89/2:S. prt. 102-31/pt.2. Subcommittee on Immigration and Refugee Affairs staff report on the status of Iraqi Kurds following the Persian Gulf War. Report is based on staff December 10-14, 1991 visit to northern Iraq, conducted as a follow up mission to staff April 27-May 9, 1991 visit to Iraq. Evaluates the living conditions and continuing aid needs of Kurdish villagers and refugees, and assesses international security arrangements for protecting Kurds from Iraqi forces. Includes findings and recommendations (p. 1-3), and UN resolutions and related documents on humanitarian aid to civilian populations in the Persian Gulf region (p. 17-43).

391. Congress. Senate. Committee on the Judiciary. ***Refugee Crisis in the Persian Gulf***. Washington, DC: U.S. GPO, 1991. iv, 245 p. Congress Session: 102-1. SUDOC: Y4.J89/2: S.hrg.102-522. Hearings before the Subcommittee on Immigration and Refugee

Affairs to examine the status and needs of Kurdish and other Iraqi refugees following the 1991 Persian Gulf war, focusing on conditions in Turkey-Iraq and Iran-Iraq border areas. Also reviews related humanitarian relief activities and funding needs. Supplementary material (pp. 127-245) includes: (a) Subcommittee, "Aftermath of War: The Persian Gulf Refugee Crisis" May 20, 1991 (pp. 127-185). (b) Harvard University, "Harvard Study Team Report: Public Health in Iraq After the Gulf War" May 1991, with tables and graphs (pp. 186-245).

392. Cooley, J. K. ***Payback: America's Long War in the Middle East.*** Washington, DC: Brassey's, 1991. xiv, 257 p. Includes bibliographical references and index. Cooley has covered the Middle East and Africa since 1957. His theme in this book is that during the critical years from the start of the Iranian revolution to the present, the U.S. has been "paid back" for its poor judgment and often disastrous policy errors in the Middle East. Cooley puts into context the attacks on the U.S embassy and Marine barracks in Lebanon, the hijacking of TWA Flight 847, the abductions of the CIA's William Buckley and AP bureau chief Terry Anderson, and other retaliatory acts during what he calls the Khomeini Decade. The book argues that from

the end of the Iran-Iraq war in 1988 until Saddam Hussein's 1990 invasion of Kuwait, the Bush administration conducted "a strange love affair" with the Iraqi dictator, which climaxed with Desert Storm and its traumatic aftermath. The final payback, according to the author, was the terrible responsibility imposed on the Bush administration by the millions of Kurds fleeing massacre by Saddam's forces.

393. Cowan, J. W. ***Operation Provide Comfort: Operational Analysis for Operations Other Than War***. [Final report.] Newport, RI: Naval War College, Joint Military Operations Dept., 16 June, 1995. 28p. [NTIS Accession Number: AD-A297 852/6/XAB]. In early February 1991 Operation Desert Storm had reached its dramatic conclusion. The United States military had displayed its incredible power and effectiveness as the world's sole remaining super power and stood ready to lead the world into the future of President Bush's New World Order. On April 5, 1991, U. S. and world attention again was sharply focused on a new and different developing human tragedy in post war Iraq. Instead of familiar footage of successful military operations, the public was now faced with the images of a half million terrorized and starving Kurdish refugees clinging to

the sides of mountains in the remote northern regions of the Iraq-Turkish border. This operation serves as a classic case in the validation of the six Principles for Operations Other than War, although it was conducted two years prior to publishing of the fundamentals in current doctrine. The peacemaking success of Operation Provide Comfort established the standard in political and public perception for the projection and use of coalition military power for the purpose of saving lives. The current world situation suggests that coalition and peacemaking operations will continue to be the most prevalent challenge facing the future employment of military forces. The experiences of Operation Provide Comfort have validated the need for continued study and development of joint doctrine for coalition and peacemaking operations.

394. Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. ***Annual Report on International Religious Freedom Report***. PRINT, WEB. Washington, DC: Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 1999- . Annual. (www.state.gov/ g/drl/irf/rpt/). This report is issued by the Senate Committee on Foreign Relations and submitted annually to the Congress by the Department of State. The law provides that the Secretary of State

shall transmit to Congress by September 1 of each year, or the first day thereafter on which the appropriate House of Congress is in session, "an Annual Report on International Religious Freedom supplementing the most recent Human Rights Reports by providing additional detailed information with respect to matters involving international religious freedom." This annual report includes 195 reports on countries worldwide. Full-text of reports for the years 1999-2002 on Iraq (the only country reportedly to persecute the Kurds on religious bases) are included in this book and can be found at the following addresses:

- 2002: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2002/13996.htm
- 2001: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2001/5693.htm
- 2000: www.state.gov/www/global/human_rights/irf/irf_rpt/irf_iraq.html
- 1999: www.state.gov/www/global/human_rights/irf/irf_rpt/1999/irf_iraq99.html

395. Department of State. Office of Humanitarian Demining Programs. ***Hidden Killers, 1998: The Global Landmine Crisis***. Washington, DC: U.S. Dept.

of State, Bureau of Political-Military Affairs, September 1998. 206 p. Since the Department of State's last landmine report was issued in 1994, several developments have altered significantly the status of the global humanitarian crisis caused by antipersonnel landmines. This report is designed to take account of those developments and their impact on the problem, as well as to add new information to the baseline data and update the status of 12 of the most severely mine-affected countries. Much of the background data in the 1994 report remains valid and has not been repeated in this updated edition. The section on Iraqi Kurdistan is available at: www.state.gov/www/global/arms /rpt_9809_demine_ch3k.html.

396. Doherty, Carroll J. "Prolonged Turmoil May Slow Withdrawal from Region." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 11 (March 16, 1991): 696. Iraq's harsh crackdowns on Kurdish separatists and Iran-backed Shi'ite Muslims have raised the possibility that the US troop withdrawal from the Persian Gulf will be slow. Since the Persian Gulf war's quick end, problems, rather than opportunities, have become more apparent.

397. Doherty, Carroll J. "Bush, Congress in Agreement on Kurdish Refugee Relief." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 17 (April 27, 1991): 1078-1079. Moved by the plight of refugees in and around Iraq, the Bush Administration and Congress agree that the US should extend all possible help to Iraqis displaced by the Persian Gulf war.

398. Doherty, Carroll J. "Panels Approve Partial Funding for Kurdish Refugee Aid." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 18 (May 4, 1991): 1144-1145. Although Congress moved quickly to finance aid to Kurdish refugees, congressmen are still uneasy over the prospect of an open-ended US military presence in post-war Iraq.

399. Doherty, Carroll J. "Members Pass Relief Legislation for Kurds and Other Refugees." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** (May 11, 1991): 1211, 1213. Congress has approved a proposal to provide more than half a billion dollars to aid displaced people in and around Iraq and to help disaster victims in other parts of the world.

400. Doherty, Carroll J. "Relief measure bogged down by disputes over details. (Disaster and starvation

relief for Kurdistan and Bangladesh)." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 20 (May 18, 1991): 1305.

401. Doherty, Carroll J. "Congress Clears Refugee Aid Bush's Signature Expected." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 21 (May 25, 1991): 1388. Congress took the first step toward addressing the needs of Kurdish refugees in Iraq when it gave preliminary approval to HR 2251, an appropriations bill that includes $556 million in disaster and refugee aid.

402. Doherty, Caroll J. "Senate Struggles Over Response to Clinton's Attack on Iraq: Election-Year Politics Complicates Debate on Resolution of Support for Troops." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 54 (September 7, 1996): 2535-2536. Debate on U.S. Cruise missile strikes on military installations in southern Iraq, in response to Iraqi military deployment into the Kurdish "Safe Haven" in northern Iraq.

403. Downing, Linda M., and Gail McCain. "Medical Support for Kurdish Relief Effort." ***U.S.A.F. Medical Service Digest*** 43 (Winter 1992): 10-11.

404. Drew, Elizabeth. "Letter from Washington." [Helping the Kurds.] ***The New Yorker*** 67 (May 6 1991): 97-103. In taking belated responsibility for easing the plight of the Kurdish refugees in Iraq, a strained and defensive Bush administration has backed itself into a situation it had hoped to avoid. Bush's strategy in denying military aid to the Kurds and Shi'ites rebelling against Saddam Hussein was defensible but hard to explain to the public. The president apparently wanted the Iraqi military or the Baathists to force Hussein from power, but a Kurdish separatist movement threatened the preservation of an intact postwar Iraq, a goal that the administration believes is essential to maintaining the balance of power in the Persian Gulf. Moreover, Bush and his advisers feared the military consequences of getting involved in an Iraqi civil war. As a result, the administration was reluctant to give even humanitarian relief to the Kurds while the rebellion was in progress. Even now, the government fears that helping the Kurds will be the start of a long, unwelcome involvement.

405. Elmo, David S. "Distributing Food to the Kurds." ***Army Logistician*** (January-February 1992): 2-5.

406. Elmo, David S. "Food Distribution During Operation Provide Comfort." ***Special Warfare*** 5 (March 1992): 8-9.

407. Elmo, David S. "Food Distribution for Operation Provide Comfort." [Kurd relief effort.] ***Military Review: The Professional Journal of the U.S. Army*** 73 (September 1993): 80-81.

408. Farer, Tom J. "Human Rights and Foreign Policy: What the Kurds Learned." [A drama in one act—satire] ***Human Rights Quarterly*** 14 (November 1992): 62-77. The Bush administration's policy towards the Kurds in Iraq after the Persian Gulf War is satirized in a brief drama involving a national security advisor, a moderate Republican and a foreign policy expert. Casting about for language which would allow the President to engage in human rights rhetoric without committing to action, they finally settle on section 502(b) of the Foreign Assistance Act. This section's provisions on human rights abuses have been interpreted loosely by previous administrations. The stateless Kurds, with no power, may become the subject of political rhetoric but will receive no real assistance.

409. Felton, John. "Iraq Sanctions Bill Puts Administration in a Bind." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 46, no. 38 (September 17, 1988): 2571-2572. On Sep 9, 1988, the Senate passed a bill imposing harsh economic sanctions on Iraq as punishment for using chemical weapons against its Kurdish minority since Aug 1987. The bill, which was called premature by the State Department, is examined.

410. Felton, John. "Less Sweeping Than Senate Version: House Panels Advance Bill Imposing Sanctions on Iraq." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 46, no. 39 (September 24, 1988): 2634. House committees are moving ahead with legislation imposing sanctions on Iraq to protest its alleged use of chemical weapons against the Kurdish minority there. However, the bill is far less sweeping than a Senate-passed measure containing a broad series of economic sanctions.

411. Felton, John. "Protest of Chemical Warfare: Differences on Iraq Sanctions Complicate Foreign Aid Bill." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 46, no. 40 (October 1, 1988): 2741. Acting on the fiscal 1989

foreign aid appropriations bill, the Senate for the second time approved sanctions against Iraq for using chemical weapons against its Kurdish minority. The Senate action was an effort to force the House to accept a stronger foreign aid bill. The differences on Iraq sanctions, which complicate the foreign aid bill, are discussed.

412. Felton, John. "Hill Moving on Iraq Sanctions: Use of Chemical Weapons Against the Kurds." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 46 (October 15, 1988): 2983.

413. Ferguson, W. T. ***Operation Provide Comfort: A History of JTF—A Logistical Operation***. Carlisle Barracks, PA: Army War College, May 1992. 41p. [NTIS Accession Number: AD-A295 932/8/XAB]. During Operation Desert Storm, Proven Force and Provide Comfort, I was the J-4, Special Forces Operations Command Europe, (SOCEUR) commanded by Brigadier General Richard Potter. Special Operations Command Europe deployed as part of Joint Task Force Proven Force, Incirlik, Turkey, which operated from 9 January 1991 to 22 March 1991. On 6 April 1991, Headquarters SOCEUR was alerted for participation in Operation Provide Comfort

with the mission to provide humanitarian support to the Kurds in northern Iraq and southern Turkey. Other reports on Operation Provide Comfort have focused on the JTF force composition, mission, and operational concept. The objective of this personal experience monograph is to provide insight into the logistical operations and staff relationships of JTF-A during Operation Provide Comfort, 7 April 1991 through 17 June 1991. The views presented in this paper are the logistical perspective of how SOCEUR supported Operation Provide Comfort (A).

414. Fessler, Pamela. "Congress' Record on Saddam: Decade of Talk, Not Action: Before Invasion of Kuwait, Capitol Hill Politics, Inertia Undercut Objections to White House Courtship of Iraq." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49 (April 27, 1991): 1068-1076. Highlights major foreign policy decisions since 1982. U.S. role in the Iranian-Iraqi war, including oil tanker escort, chemical weapons, sanctions, and the Kurds.

415. Freedman, L., and D. Boren. "'Safe Havens' for Kurds in Post-War Iraq." In ***To Loose the Bands of Wickedness: International Intervention in Defence of Human Rights***. Edited by N. Rodley, 43-92.

London: Brassey's, 1992. Since the Second World War there have been remarkable advances in the field of international humanitarian law. A major instrument in the protection of human rights has been the United Nations, whose presence is generally recognized to be non-threatening and impartial. Gross violations of human rights not only cause untold suffering for the victims, but also provoke mass flights of populations on a scale which increasingly threatens to destabilise host countries, and ultimately poses a threat to international peace and security. The international community tries to cope with the ever increasing flow of refugees, but remains reluctant to take coercive measures against the governments directly responsible for massive abuses of human rights, still sheltering behind article 2(7) of the UN Charter, which does not "authorize the United Nations to intervene in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state." Should not governments, in the light of actual events, now consider whether the price of non-intervention is too high, not only on humanitarian grounds, but also because of the escalating costs and the acute political and social problems posed by these mass exoduses? Or is the risk of power abuse for political gain too high because state sovereignty is perceived as absolute. The focus of this study is

essentially a practical one. It considers what reforms and additional measures are required to strengthen the UN's capacity to intervene more effectively on humanitarian issues, particularly those traditionally excluded from UN action by article 2(7) of the Charter. Case histories are included—that of the Kurds in Iraq (pp. 43-92) and the international reaction to the civil strife in Yugoslavia.

416. Frelick, Bill. "The False Promise of Operation Provide Comfort: Protecting Refugees or Protecting State Power?" ***Middle East Report*** (May-June 1992): 22-27. The author, a senior policy analyst with the U.S. Committee for Refugees and associate editor of the *World Refugee Survey*, visited Kurdish refugee camps in Iran in April 1991. This article is based on a longer paper presented at the Middle East Studies Association conference in November 1991 that later appeared in *Kurdish Studies* (Spring-Fall 1992, pp. 45-53). The international regime established for refugees has been created and maintained less for their protection than to preserve the prerogatives of powerful states. Many heralded the U.S. aid to Iraqi Kurds at the end of the 1991 Gulf war as a precedent for future interventions in defense of human rights and humanitarian assistance. In retrospect, the U.S. move

appears as yet another exercise designed to enhance the prerogatives of state power by a stronger against a weaker state. Britain, France and the U.S. created an occupied military zone in the name of international stability with the intent to de-stabilize the government of Iraq. This may have been a legitimate political goal, but it misrepresented the intervention under an essentially humanitarian facade.

417. Ghareeb, Edmund. ***The Kurdish Question in Iraq***. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1981. x, 223 p.: map. Includes bibliographical references and index. Originally the author's Ph.D. dissertation (Georgetown University, 1979). In it, Ghareeb examines the history of the Kurdish issue in Iran and Turkey and then concentrates on Iraq, chronicling the Iraqi Ba'th government's attempts since 1968 to achieve a political understanding with the Kurds concerning their status in Northern Iraq. The failure of both sides to reach agreement contributed to widespread Kurdish armed rebellion which was encouraged by covert Iranian, American, and Israeli assistance. Drawing upon extensive personal interviews with pro-and anti-Ba'th Kurdish leaders, including Mulla Mustafa Barzani and members of his family, Iraqi government and Ba'th party officials, and

U.S. government officials, Ghareeb discusses in detail the positions of the Ba'th and Kurdish leaders and the factors which led to the failure of negotiations between them and, ultimately, to the collapse of the Kurdish rebellion itself.

418. Goff, D. G. ***Building Coalitions for Humanitarian Operations Operation Provide Comfort***. [Study project.] Carlisle Barracks, PA: Army War Coll., April 15, 1992. 38p. [NTIS Accession Number: AD-A251 202/8/XAB]. Over one million Iraqi Kurds fled the military reprisals of Saddam Hussein following their uprising in northern Iraq immediately after Desert Storm. Reports reaching the world indicated that two thousand Kurds died each day in the harsh cold mountains along the Turkish-Iraqi border. On April 5, 1991, in cooperation with other allied nations, President Bush ordered American Military forces to begin airlifting humanitarian supplies to the Kurdish refugees. This Presidential decision established the largest military coalition ever formed in support of humanitarian operations. Operation Provide Comfort was the code name used for the worldwide outpouring of humanitarian assistance provided to the Kurdish displaced persons. The coalition formed to support this operation

consisted of army, navy, marine, air force, governmental and non-governmental agencies from thirteen nations. Time was critical. The coalition had to be formed quickly to provide the necessary humanitarian assistance to stop the dying in the mountains. The process of developing a military coalition to support humanitarian operations is described in this individual study project. The conclusion presents key considerations in coalition building in the area of command relationships, rules of engagement and unit capabilities. Recommendations are made in response to the key considerations. Building coalitions to support humanitarian operations will continue into the 21st century and the United States must be prepared to lead in the formation of coalitions.

419. Goff, D. G. ***Operation Provide Comfort***. Carlisle Barracks, PA: Army War College, May 1992. 58 p. [NTIS Accession Number: AD-A295 955/9]. In early 1991, as Operation Desert Storm ended, the world press reported that nearly 2,000 Kurdish men, women and children were dying each day in the harsh cold of the Turkish-Iraqi mountains. Scenes of bare feet and poorly clothed Kurdish women and children showed them walking in snow and frigid temperatures to

escape Saddam Hussein's vengeance as he crushed their short-lived Kurdish nationalist uprising. Kurdish leaders reported three million Kurds had fled into the 8,000-foot mountains. World opinion and public concern for the plight of the Kurdish people forced-democratic nations to build a military coalition to provide humanitarian assistance to ease the suffering of the Kurds. The code name for this humanitarian operation was Operation Provide Comfort.

420. Gunter, Michael M. ***The Kurds of Iraq: Tragedy and Hope***. New York: St. Martin's Press, 1992. x, 175 p.: map. Includes bibliographical references (p. [153]-166) and index. The end of World War I marked the collapse of Ottoman power and the decision by Britain to carve out the new, artificial state of Iraq from part of the Empire's ruins. The Kurds who found themselves within Iraq have been in an almost permanent state of revolt ever since. For its part, the Iraqi government has always feared Kurdish separatism not only for itself but because of the precedent it would set for the Shiites, some 55% of the population, and thus the very future of the Iraqi state. This book briefly reviews the background of the Kurdish national movement in Iraq, and then devotes the bulk of its analysis to the uprising which followed

the 1991 Gulf War, the subsequent negotiations, UN peacekeeping operation, and creation of a *de facto* Kurdish state, as well as the vitally important policies of Turkey. The analysis concludes that, despite many remaining difficulties, there is now reason to hope that the long nightmare of the Kurds in Iraq might perhaps be nearing an end.

421. Gunter, Michael M. "Foreign Influences on the Kurdish Insurgency in Iraq." ***Orient*** 34, no. 1 (March 1993): 105-119. This article examines contemporary foreign influences on the Kurdish insurgency in Iraq, and focuses on the U.S. House of Representatives Pike Committee report and secret Israeli Intelligence support for the Iraqi Kurds over the years. Its central thesis is that the policies pursued by the U.S. after the 1991 Gulf War transformed the Kurdish situation inside Iraq providing an excellent opportunity for the creation of a *de facto* Kurdish state in northern Iraq.

422. Gunter, Michael M. "A Kurdish State in Northern Iraq?" ***Humboldt Journal of Social Relations*** 20, no. 2 (1994): 45-94. Factors that led to the May 1992 election and movement toward the creation of a de facto Kurdish state and government in northern Iraq following the Gulf war of 1991 are

identified: (1) the protection of the Allied Poised Hammer forces stationed in southwestern Turkey, (2) a UN presence sanctioned by Security Council Resolution 688 (1991), and (3) Turkish cooperation and protection. The formation of the government, regional effects on surrounding states and the Kurds living in them, internal fighting, and economic problems are detailed. The nascent Kurdish state in Iraq is likely to become de facto due to continuation of neither war nor peace because of the U.S. deterrent, Turkish protection, and inability of Iraqi opposition to overthrow Saddam Hussein.

423. Gunter, Michael M. "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq." ***The Middle East Journal*** 50, no. 2 (Spring 1996): 225-241. Old rivalry over the control of population and territory between the Kurdish Democratic Party (KDP) and the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) resulted in a civil war in the Kurdish region of Northern Iraq in May 1994. A breakaway faction of KDP emerged as the PUK in 1975, advocating Marxist ideology and has remained the main rival of KDP. The conflict between the two continued, despite the French and the U.S. effort to mediate. Although the leaders of both parties understand the ill effects of the conflict, they fail to

resolve it. The civil strife threatens the future of the Kurdish Regional Government.

424. Gunter, Michael M. "Turkey and Iran Face Off in Kurdistan." ***Middle East Quarterly*** 5 (March 1998): 32-40. Examines the confrontation taking place in Iraqi Kurdistan among Mas'ud Barzani's Kurdistan Democratic Party (KDP), Jalal Talabani's Patriotic Union of Kurdistan (PUK), and Abdulla Ocalan's Kurdistan Workers Party (PKK), as well as U.S. involvement in the area.

425. Gunter, Michael M. ***The Kurdish Predicament in Iraq: A Political Analysis***. New York: St. Martin's Press, 1999. x, 181 p. Includes bibliographical references (p. 164-175) and index. This is a well-documented, detailed account of the recent Kurdish history in Iraq. The purpose of the book is to present "a new analysis of the tragic descent into civil war and the many other events that have occurred" since 1992. In his first chapter, Gunter gives a detailed account of the divisions the Wigrams observed among the Kurds (*Cradle of Mankind: Life in Eastern Kurdistan*, by Edgar T. A. Wigrams, a British Christian missionary and his brother who lived and traveled through Kurdistan for ten years during the first decade of the

20th century). Gunter concludes that despite changes, the divisions that plagued the Kurds remain almost a century later. Presenting the past as a prologue, the author provides a background of the two main Kurdish leaders, Mas'ud Barzani of the Kurdistan Democratic Party (KDP) and Jalal Talabani of Patriotic Union of Kurdistan (PUK). Gunter deserves credit for collecting these valuable personal details. The third chapter analyzes the Iraqi opposition, with which the Iraqi Kurds have a specific and problematic relationship. The purpose of the fourth chapter (on the KDP-PUK civil war) is "to analyze the background of the longstanding KDP-PUK rivalry and the relapse into conflict," not only to foster a better understanding of the causes of the present infra-Kurdish conflict, but also to "enable us to know how to help bring the conflict to an end and avoid similar problems in the future" (p. 68). Gunter offers a detailed description of the fighting between KDP and PUK from 1994 to 1998, as well as the failed mediation efforts by France, Turkey, the United States, and regional as well as local leaders. According to Gunter, "the inherent struggle for power between the two parties-fueled by the hostility of the regional powers-prevent the implementation of peace, and eventual fighting resumes" (p. 109). In the next chapter the author

analyzes how this infra-Kurdish fighting has created a power vacuum that has forced Turkey and Iran to get involved in Iraqi Kurdistan, leading to a sharp confrontation between them, as well as prolonging the conflict between KDP and PUK through direct and indirect assistance to these organizations. The book ends with a ten-page discussion of the prospects for the Iraqi Kurds.

426. Haberman, Clyde. "The Kurds: In Flight, Once Again." ***The New York Times Magazine*** (May 5, 1991): 32-37+. Hope remains as elusive as ever for the long suffering Kurdish people, who faced their gravest crisis ever in their recent mass exodus from Iraq. The idea of a Kurdish homeland is a pipe dream; most of the estimated 20 million Kurds would settle for increased autonomy and improved economic development in the countries where they have sunk toward the bottom of the wage scale. In all the countries that the Kurds inhabit—Iran, Iraq, Turkey, Syria, and the Soviet Union—repression is a daily reality. In Turkey, speaking Kurdish was illegal until recently, and books and newspapers written in that language are still forbidden. In Iraq, the Kurds' repeated rebellions have led to savage suppression by

Saddam Hussein's forces. Thousands have died in the Kurds' recent flight from Iraq, and thousands more are likely to perish unless a rescue operation led by the United States succeeds quickly.

427. Harmon, Joseph M., III. "Operation Provide Comfort: A Cry for Help—The Military Role in Humanitarian Aid." ***Fortitudine: Bulletin of the Marine Corps Historical Program*** 21 (November-December 1992): 31-42.

428. Harriss, John (ed.). ***The Politics of Humanitarian Intervention***. London: Pinter Publishers, 1995. xiii, 190 p. Includes bibliography and index. Published in association with the Save the Children Fund and the Centre for Global Governance. Amid the criticism of the UN's apparent failure to intervene in humanitarian disasters there has been little scholarly consideration of the real issues. The nature of human rights, sovereignty, UN organization and the practice of humanitarian action are some of the themes that are addressed in this volume which combines a theoretical approach with empirical analysis from those with practical experience in the field of international humanitarian assistance; some

focus on UN operations in Somalia and on behalf of the Kurds in Iraq.

429. Heraclides, Alexis. "Secessionist Minorities and External Involvement." ***International Organization*** 44 (Summer 1990): 341-378. The author analyzes instances of involvement of a foreign state in seven postwar secessionists movements—those of Katanga, Biafra, Southern Sudan, Bangladesh, Iraqi Kurdistan, Eritrea, and the Moro Region of the Philippines in order to shed light on the possible patterns of inter-action between the inter-national system and secessionist minorities. The article analyzes the constraints on, content of, and reasons for foreign involvement and tests seven assumptions of conventional wisdom to determine if they hold true in the cases studied. According to the author, although international norms are against involvement with groups that threaten territorial integrity, external state support of these groups is more extensive than would be expected, and support is given for diverse reasons rather than based solely on the prospects for tangible gain.

430. Heraclides, Alexis. ***The Self-Determination of Minorities in International Politics***. London: Frank Cass, 1991. xvi, 291 p.: ill., maps. Bibliography: pp.

264-279. In International Relations, in particular, there is a dearth of knowledge on secession. Governments for their part have often reacted to communal assertiveness with contempt and coercion, a course hardly conducive to conflict resolution in a modern world of ever-rising expectations for legitimized rule, effective participation, ethnicity, group self-esteem and pride, distributive justice and new, more exacting standards for human rights and democracy. This book attempts to remedy the situation in International Relations and contribute to the further understanding of this multi-faceted problem. First, the reasons for violent separatism are being examined on the basis of the stimulating literature of communal violence and ethnicity in nearby fields of research. Then the existing international normative regime against separatism and secession is assessed and put to the task. But the main focus is on the international politics of armed separatism (that is, on the international activity of secessionist movements), and on world reaction and involvement by external parties. Seven secessionist movements—those of Katanga, Biafra, the Southern Sudan, Iraqi Kurdistan, Bangladesh, Eritrea and the Moros of the Philippines—are examined in detail to shed more light on the above questions and suggest a series of patterns of

interaction between the international system and secessionist minorities. On pp. 129-146, focuses on the U.S. involvement in the 1961-1975 Iraqi Kurdish War.

431. Ignatieff, Michael. "The Seductiveness of Moral Disgust." ***Social Research*** 62 (Spring 1995): 77-97. The post-1989 military interventions in Somalia, Kurdish territory and Bosnia-Herzegovina are perceived as having been based on humanitarian reasons. Inspired by noble motives, such interventions are also colored by the rescuers' self perception that they are bringing decency, civility, tolerance and civilization to less rational societies. As a result, failure quickly brings moral disgust and leads to the use of imperial ruthlessness. What newly independent countries of the former colonial empires need is the long-term rebuilding of civil society's structures and institutions rather than instant interventions with quick exit.

432. Jones, James L. "Operation Provide Comfort: Humanitarian and Security Assistance in Northern Iraq." ***Marine Corps Gazette*** 75 (November 1991): 98-107. In the aftermath of Desert Storm in 1991, Kurds in northern Iraq attempted to topple Saddam

Hussein from power, but their villages were attacked by the Iraqi army, forcing them to flee into the mountains of southern Turkey. Operation Provide Comfort launched a multinational relief effort to protect more than one million Kurds and to provide them food, medicine, and shelter. The article highlights the involvement of U.S. marines in the relief effort.

433. Keen, David. ***The Kurds in Iraq: How Safe is Their Haven Now?*** London: Save the Children, 1993. 74 p.: ill. [Includes an executive summary of 11 pages.] Includes bibliographical references. Chapter 1 details how Kurdish nationalist aspirations were encouraged and then jettisoned several times in the 20th century, particularly in the 1920s, 1970s and after the Gulf War. Chapter 2 investigates the adequacy of international efforts to protect the Kurds after the collapse of their revolt in March-April 1991. It also investigates how this protection has been significantly eroded. Chapter 3 discusses the inadequacy of assistance and its implications on the Kurdish population in Iraqi Kurdistan. Chapter 4 explores the links between protecting and assisting the Kurds. There can be no lasting protection without adequate assistance, and there can be no adequate assistance and development

without proper protection. Chapter 5 looks at some practical ways of improving protection and assistance in the context of ongoing conflict between the Kurds and the government of Iraq.

434. Kelley, J. M. ***Tactical Implications for Peacemaking in Ethnic Conflict***. Fort Leavenworth, KS: Army Command and General Staff College, School of Advanced Military Studies, February 4, 1993. 71p. [NTIS Accession Number: AD-A262 561/4/XAB]. Ethnic conflict is emerging as the dominant threat to world peace in the post-World War II security environment. The scope and frequency of ethnic conflict threatens world stability and could infringe on U.S. vital interests. The U.S. and the UN are involved in peace restoration operations in 13 ethnic conflicts worldwide. The U.S. Army accomplished the peacemaking mission in the past and will be challenged with peacemaking in the future. This monograph analyzes experiences from Operation Provide Comfort for tactical findings useful for formulating U.S. ground forces' peacemaking doctrine. The study begins by establishing the relevance of Operation Provide Comfort as a tool to examine peacemaking. The analysis uses 'Operations Other than War' from the emerging doctrine in Field Manual

100-5, Operations to review the Kurdish-Iraqi ethnic conflict. Three trends emerged. First, unity of command is a means to achieve unity of effort; but unity of effort is achievable without unity of command. Second, units exhibited great versatility. Third, the Army does not need dedicated forces for peacemaking in ethnic conflict. The study focuses on the emerging doctrinal principle of unity of effort and the tenet of versatility. Unity of effort and versatility are used to analyze six functional areas from Operation Provide Comfort. The six functions analyzed were: security, air operations, fire support, engineering, intelligence, and medical operations. The study found that Army forces thrived under the Operation Provide Comfort Coalition's unity of effort. The study concludes that the Army should further conventional forces versatility by adapting and modifying collateral activities already found in Special Forces doctrine.

435. Kimche, David. ***The Last Option: After Nasser, Arafat & Saddam Hussein: The Quest for Peace in the Middle East.*** London: Weidenfeld and Nicolson, 1991. 328 p.: maps. Includes bibliographical references and index. This book is a selective political history of the Middle East, supposedly aiming to dispel myths, but instead consolidating a partisan

Israeli version of the post-1967 period. The book is divided into sections dealing with Israeli-Egyptian relations, Israeli involvement in Lebanon, Kurdish-Israeli-Iranian dealing of the 1960s and 1970s, the Iran-Iraq war, Saddam's adventures in Kuwait, and, finally, the PLO and the Intifada. Kimche briefly discusses the infrequently covered Israeli links with Mustafa Barzani's Kurdish uprising in Iraq, in cooperation with Iran and the United States.

436. Kissinger, Henry. ***Years of Renewal: The Concluding Volume of Memoirs***. New York: Simon & Schuster, 1999. 1151 p.: ill., maps. Includes bibliographical references (p. 1081-1120) and index. This is the concluding third volume of Henry Kissinger's series of memoirs, which began with *White House Years* and *Years of Upheaval*. In it, Kissinger assesses Richard Nixon's complex personality and peppers his explanations of China policy, Soviet policy, Middle East diplomacy, and the Kurdish tragedy with accounts of bureaucratic infighting and turf battles.

437. Korn, David A. "Iraq's Kurds: Why Two Million Fled." ***Foreign Service Journal*** 68 (July 1991): 20-24. Antecedents of the Kurdish rebellion

following the Persian Gulf War, and U.S. response to the revolt.

438. Korn, David A. "The Last Years of Mustafa Barzani." ***Middle East Quarterly*** 1 (March 1994): 12-27.

439. Lyon, Alynna June. ***International Contributions to the Mobilization of Ethnic Conflict: Sri Lanka, Iraq, and Rwanda***. Ph.D. University of South Carolina, 1999. DAI: 6007A: 2663. 222 p. The involvement of the international community in internal situations of ethnic conflict is becoming more common as international actors intervene to restore order after the outbreak of violent ethnic conflict. This dissertation addresses the assumption that these multilateral fig leaves will provide a "Band-Aid" and assist in ethnic conflict resolution because in many situations this has not been the case. Three examples of the failure of intervention in identity-based contention are found in Iraq, Rwanda, and Sri Lanka. The dissertation explores the historical context and content of international actor involvement (specifically outside states, international organizations, and transnational kin-groups) in countries experiencing ethnic conflicts prior to the

outbreak of violence. The project presents a substantive cross-national comparative analysis of foreign interference from colonialism to the contemporary political environment in three current conflicts: India and the Tamils in Sri Lanka (1987), the United States and the Kurds in Iraq (1991) and the international community involvement with the Hutus in Rwanda (1994). The dissertation presents a framework for examining what international actors bring to identity-based contention. In each case, a mobilization model is employed to illustrate how international actors contributed to the explosiveness of these ethnic situations as they advanced the factors of mobilization (the politicization of ethnic identity, resources, and political opportunity structures). The model synthesizes ethnic conflict studies with work on resource mobilization and international intervention. The dissertation offers both theoretical and practical contributions to research on international political interactions, comparative ethnic studies as well as work on transnational social movements. The project also explores changing norms of international intervention, the nature of ethnic identity, and the policy consequences of meddling in unstable contentious political environments. The study finds that there are several problems associated with

international intervention in ethnic conflicts as foreign actors are often pulled into local and regional political struggles.

440. Malanczuk, Peter. "The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War." ***European Journal of International Law*** 2, no. 2 (1991): 114-132. This article examines the legality under international law of the allied intervention in Iraq during the Kurdish Crisis in 1991. While putting the legal issues into proper perspective, the author establishes the relevant factual background of the crisis in details.

441. Maynard, Deanne E. "Iraq: United States Response to the Alleged Use of Chemical Weapons Against the Kurds." [Human Rights Issues in United States Foreign Policy]. ***Harvard Human Rights Yearbook*** 2 (Spring 1989): 179-186.

442. Meek, Philip A. "Operation Provide Comfort: A Case Study in Humanitarian Relief and Foreign Assistance." ***Air Force Law Review*** 37 (1994): 225-238.

443. Miles, Donna. "Helping the Kurds." [Refugee relief operation.] ***Soldiers*** 46 (July 1991): 13-20.

444. Miller, Judith. "Iraq Accused: A Case of Genocide." [Evidence of plan to exterminate the Kurds.] ***The New York Times Magazine*** (January 3, 1993): 12-17+. Researchers in the United States are going through 857 cartons of Iraqi files that could provide the legal basis for the first case of genocide ever to be brought before the World Court. The files, captured by Kurdish rebels in the uprising against Saddam Hussein immediately after the Persian Gulf war, provide the first written documentation of a campaign of terror waged for a decade against Iraq's 4 million Kurds. The material describes in chillingly bureaucratic language the "liquidations," "expulsions," and "transfers" of Kurdish victims. Researchers from the human rights group Middle East Watch, with help from the U.S. Defense Intelligence Agency, are using the documents to prepare the case.

445. Moran, C. J. ***Kurdish Problem: Federalism or an Emerging State***. Carlisle Barracks, PA: Army War College, April 15, 1993. 47p. [NTIS Accession Number: AD-A264 877/2/XAB]. Whether the Kurds will successfully achieve democracy for Iraq and

autonomy for Kurdistan is more a decision in the hands of US policy makers than the Kurds. Before that question can be addressed the larger issue of autonomy today, but a separate state tomorrow has to be considered. No one wants to support a separate state which would mean dissolution of the territorial integrity of Iraq and upsetting the regional balance of power. That would also run counter to respecting the concept of a nation's sovereignty which is so vital to maintaining order in the world. When the national interests of the US are considered, especially in the strategic sense or in terms of natural resources, it is difficult to make a case for supporting the Kurds beyond humanitarian assistance. The Persian Gulf War, however, presented the US a new scenario, highlighted by President Bush's call for the Kurds in northern Iraq and the Shi'a in southern Iraq to rise against Saddam Hussein. The resulting crushing of both revolts by Saddam, and ensuing flight and agony suffered by the Kurds brought them on center stage for the world to view. The US, along with coalition governments, in response to media pressure and the humanitarian needs of the fleeing Kurds, established a security zone in northern Iraq for the Kurds, and later in southern Iraq for the Shi'a. This has effectively split Iraq into three parts. The Kurds by holding elections,

establishing a government, and providing political and civil administration in their area, Iraqi Kurdistan, now in essence have de facto autonomy.

446. Mortimer, Edward. "Iraq: The Road Not Taken." ***The New York Review of Books*** 38 (May 16, 1991): 3-4+. The United States, with its lack of support for the opposition in Iraq, actually helped Saddam Hussein maintain his grip on the country. As a result, thousands of Arabs and Kurds have been killed or wounded by Hussein's forces in Iraq's civil war, and a mass exodus of the Kurds has taken place in northern Iraq. By not supplying the insurgents with weapons or using U.S. command of Iraqi skies to help them, the Bush administration is acting on its belief that minority rule through military force is the only safe route for Iraq.

447. Nagel, Joane, and Brad Whorton. "Ethnic Conflict and the World System: International Competition in Iraq (1961-1991) and Angola (1974-1991)." ***Journal of Political and Military Sociology*** 20 (Summer 1992): 1-35. Most models of ethnic conflict focus on internal forces and processes that contribute to ethnic tensions. Such domestic explanations ignore an important external source of

resources and support for ethnic conflict, namely international economic, geopolitical, and military competition in the world state system. World system theory has tended to overlook geopolitical and dimensions of the international system. Just as economic competition produces economic dependency, geopolitical and military competition produce military dependency. Like economic dependency, military dependency has negative consequences for dependent states: political instability, internal and external war, and ethnic conflict. This paper explores the role of international competition in two cases, Iraq (1961-1991) and Angola (1974-1991), to reveal the results of military dependency. International competition and military dependency have several consequences for domestic ethnic conflict: (1) a militarization of conflict, (2) an escalation and lengthening of conflict, (3) an ideological transformation of conflict, (4) a strengthening of supported ethnic group boundaries, and (5) a reduction in the likelihood of negotiated solutions to ethnic conflict.

448. Nehme, Michel G., and Lokman I. Meho. "Pawns in a Deadly Game: Iraqi Kurds and the United States, 1972-1975." ***International Studies*** [New Delhi] 32 (January-March 1995): 41-55. The United States

has failed, in two episodes, to protect the Iraqi Kurds from devastation after instigating them against Saddam Hussein. The second episode (Second Gulf War) was an overt American involvement in the Kurdish-Iraqi relations and thus received an extensive and comprehensive coverage by many scholars and reporters. The first episode (1972-1975) was a covert paramilitary intervention conducted by the CIA upon the request of the U.S. president. The literature that covered this episode is not sufficient and lacks the highlighting of the particularities of American foreign policy. This article explores this gap for it is a pass to the understanding of the Kurdish problem—a time bomb in the Middle East. The Kurds are often depicted as pawns in a deadly game subject to regional and superpower manipulation. The Kurdish leadership repeatedly immolated its people as forfeitures for the dictates of geopolitics, and twice became the sacrifice of the U.S. and its allies.

449. Nezan, Kendal. "Fragile printemps kurde en Irak." ***Le Monde Diplomatique*** 48, no. 569 (August 2001): 9. Examines political and economic conditions of the Kurds of Iraq, driven from their homes during the 1991 Gulf War and now in Kurdistan, a region with a limited degree of autonomy under Anglo-

American air protection from the air. Discusses conflict over division of meager resources between the Democratic Party of Kurdistan, led by Massoud Barzani, and the Patriotic Union of Kurdistan, led by Jalal Talabani, ended by an agreement signed in Washington, D.C. in September 1998; assistance provided by UN agencies to finance projects in education, health, housing, and reconstruction of infrastructure.

450. Ofteringer, Ronald, and Ralf Backer. "A Republic of Statelessness: Three Years of Humanitarian Intervention in Iraqi Kurdistan." ***Middle East Report (MERIP)*** 24 (March-April/May-June 1994): 40-45. While it might seem that the UN Security Council Resolution 688 has afforded Iraqi Kurdistan some degree of sovereignty during the three years since the Gulf War ended, in actuality, the UN and various non-governmental organizations (NGOs) have obstructed the rehabilitation of Iraqi Kurdistan society and have compromised that society's option for self-determination. Given the deepening economic crisis and growing interference of neighboring states, moreover, the situation of the Iraqi Kurds does not differ much from that of Turkish Kurds, whose oppression continues with the knowledge and even

support of the leading North Atlantic Treaty Organization member states. Recommendations are made for alternative UN and NGO courses of action. (M. Maguire/*SA*: 94-12428)

451. Pelletiere, Stephen C. ***Kurds and Their AGAS: An Assessment of the Situation in Northern Iraq***. [Final report.] Carlisle Barracks, PA: Army War College Strategic Studies Institute, September 16, 1991 43p. [NTIS Accession Number: AD-A242 441/4/XAB]. In the bloody aftermath of Operation Desert Storm hundreds of thousands of Kurds left their homes in northern Iraq seeking refuge in Turkey and Iran. It fell to the U.S. military to coax them back and protect those who feared for their safety. Operation Provide Comfort has now been succeeded by Provide Comfort II, with the U.S. military still heavily involved. This report documents the recent history of the Kurds, and gives a rundown on the power relations among the various groups in Kurdish society. At the same time, it warns our officers of possible dangers growing out of their mission, and suggests that the overall problem of the Kurds is much more explosive than the benign accounts appearing in the media would lead one to believe.

452. Pelletiere, Stephen C. ***Managing Strains in the Coalition: What to Do About Saddam***. [Final report.] Carlisle Barracks, PA: Army War College Strategic Studies Institute, November 15, 1996. 38 p. Includes bibliographical references, pp. 20-28. [NTIS Accession Number: AD-A320 776/8/XAB]. The author examines the recent extraordinary events in Iraqi Kurdistan and in particular the behavior of America's allies. He offers a theory of why this crisis developed, why the key coalition members are divided in response to U.S. actions, what factors might guide future U.S. policy, and what it presages for the future stability of the area. The author concludes that U.S. policy needs reanchoring if interests in this vital Persian Gulf region are to be maintained.

453. Prince, James M. "A Kurdish State in Iraq?" ***Current History*** 92 (January 1993): 17-22. Part of an issue on the Middle East. Since April 1991, Iraqi Kurds have been maintaining a Western-supported de facto government in the safe haven north of the 36th parallel while regional powers, the United States, and Kurds in Turkey, Iran, and Syria watch to see if the dream of Kurdish autonomy will finally come true. Free elections were held in May 1992, and authority is now being slowly ceded to the elected Kurdish

parliament, whose two main parties are the Patriotic Union of Kurdistan, led by Jalal al-Talabani, and the Kurdistan Democratic Party, led by Massoud Barzani. These two parties maintain a rivalry that has often degenerated into armed conflict. Nonetheless, Talabani, Barzani, and disparate opposition elements united at a preliminary Iraqi National Congress meeting in September 1992, when they voted to "respect" Kurdish aspirations regarding the creation of an independent state. The U.S. role, Kurdish tribes, and political parties in northern Iraq are discussed.

454. Ramsbotham, Oliver, and Tom Woodhouse. ***Humanitarian Intervention in Contemporary Conflict: A Reconceptualization***. Cambridge, MA: Polity Press, 1996. Includes bibliographical references and index. This book is a wide-ranging assessment of the international response to devastating contemporary conflicts, such as those in Iraq, Bosnia, Somalia and Rwanda. After a thorough survey of traditional debates, the authors concentrate on an analysis of contemporary conflict, using illustrations from a wide range of post cold-war examples, one of which is humanitarian intervention in Iraq (pp. 69-85). Various options, including non-intervention, peacekeeping, and forcible humanitarian intervention, are illustrated

and discussed, with profiles of the most destructive contemporary conflicts and the responses to them by the international community. The roles of governments, UN agencies, the Red Cross and non-governmental organizations are examined. From this material, the authors argue for a reconceptualization of humanitarian intervention and develop principles which should govern all of its uses.

455. Roberts, Adam. “Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights.” ***International Affairs*** [London] 79 (July 1993): 429-449. In 1991-1993, in northern Iraq, Somalia and former Yugoslavia, there have been major uses of foreign armed forces in the name of humanitarianism, and with some degree of authorization from the UN. These interventions have revived, but with certain new elements, perennial debates about humanitarian intervention which in its classic form is military intervention in a state, without the approval of its authorities, and with the purpose of preventing widespread suffering or death among the inhabitants. While these interventions do mark a significant turning point in international politics, it is improbable that they can remain impartial and humanitarian in all their aspects. They cannot be a substitute for tough

policy choices about the future of the fractured societies involved. There is no prospect of a formal agreement among states as to the circumstances in which humanitarian considerations should prevail over state sovereignty. (***IPSA***: 44-820)

456. Rudd, Gordon William. ***Operation Provide Comfort: Humanitarian Intervention in Northern Iraq, 1991 (Kurds, Military)***. Ph.D., Duke University, 1993. 485 p. DAI 55 (1994): 694-A. This dissertation studies Provide Comfort, a military operation that set out to save a half million Kurds who fled from Iraq in the spring of 1991. Unlike most military operation, Provide Comfort enjoyed no prior planning, little specific preparation, and operated beyond the range of most military doctrines. These forces had to work with civilians from the United Nations and other relief organizations with whom they were not familiar. Yet within a few months, the military operation achieved its goals of relieving the suffering and dying while returning the refugees safely to Iraq. The purpose of this dissertation is to study how the participating military organizations formed on such short notice, resolved friction and obstacles, accomplished their tasks quickly, and departed as soon as the political situation allowed. The materials used for this work

include primary and secondary sources on the Kurds, Iraq, and Turkey, but the study is dominated by interviews with over a hundred participants on Provide Comfort supported by the military and civilian documentation that covered and analyzed the operation. The conclusion of this study is that even without doctrine for humanitarian assistance, the capacity of military forces to provide immediate relief on a vast scale to resolve a crisis situation significantly exceeds that of civilian organizations primarily oriented for such tasks. Specifically, military forces can neutralize a hostile environment; mobilize the necessary transportation and logistics assets to sustain the flow or resources; rebuild a civil infrastructure; and provide the command and control necessary to make the overall effort cohesive under a unified command. Finally, the manner in which the military forces were used did not degrade their wartime readiness. Provide Comfort offers new perspectives for military participation on humanitarian assistance operations.

457. Rumbaugh JR. "Operation Pacific Haven: Humanitarian Medical Support for Kurdish Evacuees." ***Military Medicine*** 163, no. 5 (May 1998): 269-271. This article reviews the medical aspects of

the humanitarian assistance mission Joint Task Force Operation Pacific Haven from September 1996 to April 1997. It reviews the effectiveness of the deployable medical units used to support the medical screening, treatment, and processing of more than 6,600 Kurdish evacuees applying for political asylum in the United States. The distinct cultural mores and language barriers of the Kurdish population made the provision of even basic medical care a challenge. Designed for combat service support, these deployable medical units were successful in the performance of the comprehensive public health and humanitarian assistance medical support mission because of the support of two on-island military treatment facilities. In short, for military medicine to successfully conduct humanitarian assistance and/or disaster relief missions, deployable medical units need to be designed, equipped, staffed, and trained to perform these operations.

458. Sahagun, Felipe. "The New Kurdish Protectorate." ***European Journal of International Affairs*** 12, no. 2 (1991): 82-106. The author argues that the recent Kurdish tragedy is a direct consequence of the "Desert Storm," but Saddam Hussein and the Kurdish leaders bear responsibility as well. It is the

responsibility of the Iraqi leader because he did not respect his promises of autonomy for the Kurds and had launched a terrorist assault against them leading to grave dissensions in Iraq. It is the responsibility of the Kurdish leaders because they accepted an active support from the West to revolt against the central government.

459. Salem, Naim Joseph. ***The Drama of U.S.-Iraq Relations: From World War II to the Gulf War.*** [United States Iraq Relations.] Ph.D. University of South Carolina, 1992. DAI: 5311A: 4077. 335 p. United States-Iraq relations are examined from the time contacts between the two countries began in the 1920s through 1992. The focus of the study is on the post-World War II period and on issue areas that have shaped Iraq's relations with the United States during this period. These issue areas are as follows: the Palestine problem, the Kuwait question, the Kurdish minority in Iraq, and Iran and the Iran-Iraq War. Three main themes are developed. One, U.S. policy vis-a-vis Iraq represents a continuation of Britain's policy. Two, internationally dominant powers generally act to maintain the status quo in which they predominate. A fast-rising regional power, such as Iraq, frequently finds itself on a friction course with the dominant

states in the international system. And three, ever since the establishment of Israel, the U.S. has predicated its policy in the Middle East on the support and sustenance of the Jewish state. The more an Arab state opposes Israel, the more that state is constrained by the United States. The research draws on State Department archives, British archives, Iraqi government documents and stated policies, in addition to a wide array of English, Arabic, and French sources.

460. Schorr, Daniel. "Ten Days That Shook the White House." [Television coverage of Kurdish refugees forces change in U.S. policy.] ***Columbia Journalism Review*** 30 (July-August 1991): 21-23. Television, most often manipulated in the United States to support policy, created a demand for action among Americans when footage of suffering Kurds was shown at the end of March 1991. During the first two weeks of April, President Bush was forced by the impact of what Americans and Europeans were seeing on television to reconsider his hasty withdrawal of troops from Iraq following the Persian Gulf War. Americans grew aware that their government, which had opened the floodgates of rebellion in Iraq, was attempting to evade the crisis. At first, the Bush administration

operated under the belief that Americans supported getting the troops home quickly and avoiding ethnic strife. As it turned out, however, they felt some responsibility for the suffering of the Kurds and did not want to see them abandoned.

461. Schweigman, David. "Humanitarian Intervention Under International Law: The Strife for Humanity." ***Leiden Journal of International Law*** 6 (April 1993): 91-110. In this paper, the author investigates whether a rule of customary law exists that would allow for intervention by third states in the territory of another state on grounds of restoring respect for human rights. The main questions related to this problem are: (I) If such a rule exists, what would be the criteria to be used? (ii) What is the relation between the UN Charter, especially Articles 2(4), 2(7), and Chapter VII, and the alleged rule? Following these questions, the author focuses on the intervention on behalf of the Kurds in northern Iraq in 1991. The role of the Security Council in this intervention is examined as well as the justifications for the intervention brought forward by the actors. Finally, the legality of the intervention under customary international law is considered.

462. Sellars, Bill. "La sortie de l'impasse est-elle pour demain?" ***Arabies***, no. 146 (Fall 1999): 20-23. Discusses the agreement signed in Washington, D.C. on September 17, 1998, by leaders of two Kurdish groups in northern Iraq, Massoud Barzani of the Democratic Kurdistan Party and Jalal Talabani of the Kurdistan Patriotic Union, in hope of ensuring their future cooperation in administration of areas they control. Includes interest of the US in creating a united front against the regime of President Saddam Hussein of Iraq and unfavorable view of the agreement taken by Turkey as well as by Iraq.

463. Stromseth, Jane E. "Iraqi Repression of its Civilian Population: Collective Response and Contingency Challenges." In ***Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts***. Edited by Lori Fisler Darmosch, 76-117. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993. The author locates the international response to Iraq's internal conflicts in the context of a long history in which Kurdish aspirations for self-determination have consistently been subordinated to the strategic and economic interests of global and regional powers. The international community had done essentially nothing for the Kurds, even in the face of extensive evidence

of a genocidal extermination campaign in the late 1980s. The turning point came in the immediate aftermath of the successful collective military action to eject Iraq from Kuwait, when the Kurds in northern Iraq and the Shi'ites in the south mounted popular uprisings that elicited a swift and brutal response from Saddam Hussein. Thousands upon thousands fled toward and across the borders with Turkey, Iran, and Kuwait, and a humanitarian crisis of vast proportions ensued. Stromseth analyzes the debates in the UN Security Council over what became resolution 688, which condemned Iraq's repression of its civilian populations and found that the consequences of that repression threaten international peace and security. She then examines the implementation of resolution 688 through Operation Provide Comfort and the subsequent negotiations with Iraq over the terms of a UN presence on Iraqi territory for humanitarian purposes. She discusses the establishment by the allied forces of a secure zone to protect the Kurds in the north, and later a no-fly zone over the southern marshlands.

464. Swenson, R. H., and T. M. Rahe. ***Water and Sanitation Efforts Among Displaced Kurdish Citizens***. Washington, DC: Agency for International

Development, October, 1991. 74 p. [NTIS Accession Number: PB93-117117/XAB]. In 1991, AID cooperated with the U.S. military to provide emergency assistance to displaced Kurds in the mountains of eastern Turkey and Iran. AID assistance was channeled through the Disaster Assistance Response Team (DART). The military provided security and also transported food, water, supplies, and people. Because the eastern Turkey mountains are very remote, with few roads, helicopters were often the only means of transport, and flight coordination was difficult due to limited landing areas. U.S. policymakers thus determined that mountain settlements having insufficient water supplies would have to be relocated to an area near Zakhu, Iraq, where basic water and sanitation services could be provided. The first part of the report covers Office of Foreign Disaster Assistance (OFDA)/DART activities during the early unsettled period of Kurdish displacement. The second part focuses on the design, construction, and utility of facilities within the Zakhu camp. The second part also discusses the process of transferring management responsibility to the Private Voluntary Organization (PVO) community.

465. Towell, Pat. "Bush Warns Iraqi Government Not to Attack Fleeing Kurds." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49, no. 1 (April 13, 1991): 933. The Bush Administration has warned Iraq to keep its armed forces away from a large section of northern Iraq where relief agencies are trying to aid hundreds of thousands of Kurdish refugees.

466. Towell, Pat. "Compassion Rules Geopolitics in Dealings With Kurds: Plight of Refugees Persuades Bush to Send Troops into Iraq and Members to Overwhelmingly Back the Move." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 49 (April 20, 1991): 998-999. The decision by President George Bush to send US troops into Iraq to aid Kurdish refugees—and the widespread congressional approval of the move—reflected how powerful compassion is in the reshaping of political wisdom.

TURKEY

467. Abramowitz, Morton (ed.). ***Turkey's Transformation and American Policy***. New York: The Century Foundation Press, 2000. 298 p. Turkey

has emerged during the past decade as an important player on the world scene. It is involved in many issues and areas of great interest to the United States—NATO, the Caucasus and Central Asia, the Middle East, the Balkans, and Greece—and U.S.-Turkish relations grew very close in the past decade. This book analyzes the nature of Turkey's major internal problems, such as the Kurdish question and the rise of political Islam, and the impact of these issues on U.S. policymaking. Morton Abramowitz is a senior fellow at The Century Foundation and a former president of the Carnegie Endowment for International Peace. He is a former U.S. ambassador to Turkey. Contributors include Cengiz Candar, columnist for the *Sabah* newspaper, Istanbul; Heath Lowry, author of *Ataturk*, Princeton University; Alan Makovsky, Washington Institute for Near East Policy; Ziya Onis, Koc University in Istanbul; Philip Robbins, St. Antony's College, Oxford; M. James Wilkinson, former deputy assistant secretary of state for European affairs.

468. Barkey, Henri J., and Graham E. Fuller. ***Turkey's Kurdish Question***. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 1998. xix, 239 p. Includes bibliographical references and index. Barkey and

Fuller suggest a solution to the wrenching question of Turkey's Kurds, who now constitute an estimated 20 percent of the population. Since 1984, the leftist Kurdish Workers Party (PKK) has resisted Turkish rule in the underdeveloped southeast, the traditional heartland of Turkey's Kurds-even though the majority of them now lives in other parts of the country. Military efforts to quell the insurrection continue to drain the economy and budget, while allegations of human rights abuses aggravate Turkey's diplomatic relations, especially with Europe and, to a lesser extent, the United States. After giving succinct accounts of the history and the current situation, the authors reject the extreme options of enforced assimilation on the one hand and Kurdish independence on the other. Instead, they argue that the Turkish state and society are mature enough to move toward considerable Kurdish autonomy within a decentralized state.

469. Blank, Stephen J., Stephen C. Pelletiere, and William T. Johnsen. ***Turkey's Strategic Position at the Crossroads of World Affairs.*** Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 1993. xi, 133 p.: maps. Includes a chapter by Pelletiere entitled: "Turkey and U.S. in the Middle

East: The Kurdish Connection." This chapter discusses the origins of threat posed by the Kurdish Workers' Party (PKK), the implications of the Persian Gulf War for the PKK, Turkey's economic situation and its implications for the Kurds, possible Iran support of PKK, and U.S. policy toward the Kurds.

470. Brown, James. "The Turkish Imbroglio: Its Kurds." ***Annals of the American Academy of Political and Social Science*** 541 (September 1995): 116-129. The purpose of this article is to examine the current Kurdish problem in Turkey, the Turkish government's reaction to the issues raised by this problem, and the challenge the Kurdish Workers' Party (PKK) poses to Ankara through its tactics of intimidation and terrorism. This imbroglio is also detailed in both political and economic terms. The article goes on to analyze the implications of this conflict for Turkey's relations with Europe, the United States, and other regional players, such as Syria, Iraq, and Iran. The conflict could jeopardize Turkey's relations with Europe and Washington and limit Ankara's role as a stabilizing influence in the region, thereby limiting its role regionally and internationally. This linkage to the West will be very difficult to substitute. In addition, civil violence and terrorist acts

by the PKK could deter foreign investments and undermine tourism, thus affecting Turkey's long-range economic plans. Finally, the future prospects and options that Turkey might consider in bringing this conflict to a manageable solution are assessed.

471. Button, Stephen H. "Turkey Struggles with Kurdish Separatism." ***Military review: The Professional Journal of the U.S. Army*** 75 (December 1994-January-February 1995): 70-83.

472. Chomsky, Noam. "Terrorisme, l'Aarme des Puissants." ***Le Monde Diplomatique*** 48, no. 573 (December 2001): 10-11. In answer to President Bush's question as to how the US has come to be feared and hated in many lands, presents examples of US support of use of armed force against dissidents by authoritarian governments, characterizing such action as terrorism by the strong against the weak. Includes use of force by Colombia and Guatemala against their own people, by Turkey against its Kurdish population, and by Israel against people in territories controlled by the Palestinian National Authority.

473. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Human Rights in Turkey.***

Washington, DC: The Commission, 1993. iii, 98 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-1. SUDOC: Y4.SE2:H88/3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on the human rights situation in Turkey, citing improvements and continuing problems in various human rights areas during the late 1980s and since Prime Minister Suleyman Demirel became President in November 1991. Mary Sue Hafner, Deputy Staff Director and General Counsel, CSCE, presents opening remarks and leads the briefing. Includes audience participation (p. 36-42). Supplementary material (p. 43-98) includes panelists' written statements. Statements and Discussion include: Overview of human rights improvements and continuing problems in Turkey; description of and concerns about human rights abuses in Turkey, with policy recommendations; incidence of torture of suspects in police detention; issues relating to minority rights in Turkey. Briefing on alleged terrorist activities of insurgent Kurdistan Workers Party; perceived deterioration of human rights conditions since Prime Minister Demirel took office; efforts of Turkey to adopt and implement laws reflecting human rights standards of international conventions; perspectives on various human rights issues in Turkey. This report is

available via the Web at: www.house.gov/csce/TurkeyUSRelations.html.

474. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Banned Turkish Parliamentarians Discuss State of Democracy in Turkey*** [Implementation of the Helsinki Accords]. Washington, DC: The Commission, 1994. iii, 20, v p. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:T84. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on Turkish Government treatment of the Kurdish minority in Turkey, focusing on human rights concerns. Briefing was held in light of recent Turkish Government actions against the Kurdish-based Democracy Party (DEP) and DEP members of the Turkish Parliament for supposed advocacy of Kurdish separatism. CSCE Staff Director Samuel G. Wise presents opening remarks (p. 1-2) and leads the briefing. Includes audience participation (p. 7-20). Statements and Discussion include: Perspectives on claimed human rights abuses against the Kurds in Turkey.

475. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Criminalizing Parliamentary Speech in Turkey: Briefing by the International***

Human Rights Law Group. Washington, DC: The Commission, 1994. iv, 49 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC: Y4.SE2:P23/3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on findings by an International Human Rights Law Group (IHRLG) delegation to Turkey regarding the pending prosecution of several Kurdish minority members of the Turkish parliament for certain statements allegedly made in favor of Kurdish separatism, and the proposed dissolution of the Kurdish-based Democracy Party for supposed advocacy of Kurdish separatism. CSCE Deputy Director and General Counsel Mary Sue Hafner presents opening remarks (p. 1-2) and leads the briefing. Includes audience participation (p. 11-17). Supplementary material (p. 19-49) includes press releases, *Congressional Record* excerpts, and: IHRLG, “Criminalizing Parliamentary Speech in Turkey” May 1994 (p. 22-37).

476. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Report on the U.S. Helsinki Commission Delegation to Bosnia-Herzegovina, Albania and Turkey***. Washington, DC: The Commission, 1994. iii, 30 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 103-2. SUDOC:

Y4.SE2: B65. Commission on Security and Cooperation in Europe report on Commission delegation October 21-26, 1994 visits led by Senator Dennis DeConcini (D-Ariz) to Sarajevo, Bosnia-Herzegovina, Tirana, Albania, and Ankara and Diyarbakir, Turkey, to review military-political conditions and humanitarian concerns. Examines background and status of the conflict in Bosnia-Herzegovina; reviews economic and human rights conditions in Albania since March 1992 elections; and assesses human rights issues, the Kurdish situation, and alleged restrictions on freedom of expression in Turkey. Available via the Web at: www. house.gov/csce/deconcini94.htm.

477. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Human Rights in Turkey***. Washington, DC: The Commission, 1995. iii, 42 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.SE2:H88/3/995. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing, co-sponsored by the International Human Rights Law Group, on the status of human rights in Turkey, focusing on human rights concerns relating to the continuing conflict between the Turkish Government and the separatist Kurdistan Workers Party. CSCE International Policy

Director Samuel G. Wise and International Human Rights Law Group Program Director Peter Rosenblum present opening remarks (p. 1-2). Includes audience participation (p. 6-14).

478. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***Turkey-U.S. Relations: Potential and Peril***. Washington, DC: The Commission, 1995. iii, 148 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.SE2:104-1-8. Hearing before the Commission on Security and Cooperation in Europe to examine issues involved in U.S.-Turkey relations. Focuses on concerns regarding alleged human rights abuses in Turkey, resulting in part from the continuing conflict between the Turkish Government and Kurdish separatists. Supplementary material (p. 44-145) includes witnesses' written statements and written replies to Commission questions, submitted statements, and: Senate Foreign Relations Committee, *East or West? Turkey Checks Its Compass*, minority staff report, September 1995 (p. 104-116).

479. Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. ***The Continued Use of Torture in Turkey***. Washington, DC: The

Commission, 1997. iii, 24 p. [Implementation of the Helsinki Accords]. Congressional Session: 105-1. SUDOC: Y4.SE2:T84 /3. Transcript of Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE) briefing on human rights problems in Turkey, focusing on alleged use of torture by police against security detainees suspected of politically motivated crimes. Supplementary material (p. 16-24) includes press releases, and correspondence. Statements and Discussion: Overview of human rights problems in Turkey, focusing on torture of suspects in police detention; issues relating to human rights abuses and use of torture in Turkey. Available via the Web at: www.house.gov/csce/turktor.html.

480. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. ***East or West? Turkey Checks Its Compass.*** Washington, DC: U.S. GPO, 1995. v, 11 p. Congress Session: 104-1. SUDOC: Y4.F76/2:S.PRT.104-33. Report on August 17-25, 1995 staff study mission to Turkey to examine issues relating to the political situation in Turkey and Turkish foreign policy, including the treatment of the Kurdish minority, democratization and human rights, and Turkish efforts to join the European Union Customs Union.

481. Department of State. Bureau of European Affairs. ***Report on Human Rights in Turkey and Situation in Cyprus***. Washington, DC: Bureau of European Affairs, 1994. Available on the Web at: dosfan.lib.uic.edu/ERC/bureaus/eur/releases/950601TurkeyCyprus.html. Report on Allegations of Human Rights Abuses by the Turkish Military and on the Situation in Cyprus. This report is submitted in compliance with the congressional requirement as set forth in public law 103-306 - August 23, 1994. It consists of two parts. The first covers allegations of human rights abuses by the Turkish security forces. The second covers Cyprus. The report provides an overview of the decade-long conflict between Turkey and the terrorist Kurdistan Workers Party (PKK), describes the types and organization of Turkish security forces combating the PKK and addresses reports of alleged human rights violations by these forces, including the possible involvement of U.S.-supplied military equipment. In preparing this report the Department of State, in coordination with the Department of Defense, has drawn on a variety of sources, including U.S. government reporting, information from NGOs, press reports, the 1994 Human Rights Report on Turkey and material provided by the Turkish government. The

report reaffirms Turkey's continuing importance as a long-standing U.S. treaty ally which projects NATO and Western values into the Middle East as well as southeastern Europe. Since the end of the Cold War, Turkey has replaced Germany as the frontline European state. It confronts the most serious threats to its integrity and well-being of any Western ally. Continuing U.S. support for Turkey's security is essential. The Kurdistan Workers Party (PKK) presents a major threat to Turkey's sovereignty and territorial integrity. It is a ruthless terrorist group which receives support from Syria, Iran and some sources in Europe and has terrorized the population of southeast Turkey and destabilized the region. The Government of Turkey, in its struggle against the PKK has relied primarily on a military strategy to address this internal security matter. This strategy, which includes the evacuation and/or destruction of many villages, has resulted in human rights abuses and risks alienating the local population. A more civil-based approach by the government is required to effectively address the problem in the southeast. Turkey, as the recipient of U.S. security assistance, has the right to use U.S.-supplied weapons for legitimate self-defense and for internal security. This includes use to combat terrorism by forces such as the PKK. U.S.-origin

equipment, which accounts for most major items of the Turkish military inventory, has been used in operations against the PKK during which human rights abuses have occurred. It is highly likely that such equipment was used in support of the evacuation and/or destruction of villages. However, we have no evidence that verifies reports of torture and extrajudicial killings involving U.S. equipment. The Government of Turkey has recognized the need to improve its human rights situation and has made proposals which, if adopted and implemented, could lead to important and positive changes in the situation in the southeast. These proposals include measures for the orderly phase out of the state of emergency in the southeast and constitutional amendments to broaden participation in the political process. Finally the report notes that democracy and human rights are and will continue to be a prominent feature of the ongoing U.S.-Turkish high level dialogue. The democratization measures recently introduced into the Turkish parliament, the new willingness to make public the code of conduct promulgated by the Turkish General Staff, and what appears to be the serious effort to protect civilians during the operation in northern Iraq are indications of the value of sustained discussion with the Turks on the issue of human rights. The

United States can and should expect progress. (From original source)

482. Department of State. Office of the Secretary of State. Office of the Coordinator for Counterterrorism. ***Patterns of Global Terrorism***. PRINT. WEB. Washington, DC: U.S. Dept. of State., 1976- . Annual. This report (www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/) is submitted to the Congress by the Department of State to provide a full and complete annual report on country-by-country review and analysis of terrorist attacks; statistics on terrorism attacks and casualties; description of and background information on organizations engaging in terrorism. This source is one of the best and most complete for looking at terrorism from a U.S. foreign policy perspective. Full-text of reports for the years 1996-2001 for Europe (the region reportedly witnessing PKK terrorist activities) can be found at the following addresses:

- 2001: www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/html/10240.htm

- 2000: www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2000/2434.htm

- 1999: www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/europe.html

- 1998: www.state.gov/www/global/terrorism/1998Report/europe.html

- 1997: www.state.gov/www/global/terrorism/1997Report/eurasia.html

- 1996: www.state.gov/www/global/terrorism/1996Report/europe.html

483. Doherty, Carroll J. "Pared-Back Foreign Aid Bill Heads for House Floor." ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 53, no. 24 (June 17, 1995): 1760-1762. The House Appropriations Committee recently approved the FY 1996 foreign operations measure but not after rejecting an amendment which would have imposed sanctions on Turkey for its Kurdish campaign. The ease by which the measure was approved by the committee belies the heated battle political analysts expect to take place when the bill moves up to the House floor for consideration.

484. Doherty, Carroll J. "This Year, Aid is a Weapon." [US foreign aid] ***Congressional Quarterly***

Weekly Report 53, no. 24 (June 17, 1995): 1763. Supporters of nations receiving US aid have all but given up hope of getting increased funding for these countries. In view of the budget-cutting sentiments of most lawmakers, the best that can be hoped for is a denial of aid for the opponents of their favored governments. This is exemplified by the case of Turkey, whose lobbyists succeeded in turning back a proposal that would have imposed sanctions against it for its bloody campaign against Kurdish rebels. However, lobbyists representing groups hostile to Turkey have also succeeded in linking Turkish aid to its activities in Cyprus and Armenia.

485. Doherty, Carroll J. "House Curbs Aid to Turkey after Sharp Debate." [Foreign Operations: FY '97] ***Congressional Quarterly Weekly Report*** 54, no. 23 (June 8, 1996): 1610-1611. Turkey's economic aid from the US may be in jeopardy as congressional support for Turkey has significantly reduced because of its humanitarian aid blockage against Armenia and counterinsurgency efforts against the Kurds. The House has already linked the about $100 million in FY 1997 aid to removal of the blockade but the Senate is unlikely to support the House. The Turkish

government and the State Dept have criticized the House's anti-Turkey provisions.

486. Esim, Sinan. "NATO's Ethnic Cleansing: The Kurdish Question in Turkey." ***Monthly Review*** 51, no. 2 (June 1999): 20-27. The writer discusses NATO's contrasting attitude to the ethnic cleansing in Kosovo and the Kurdish question in Turkey. The plight of the Kosovar Albanians has often been invoked to justify the NATO war against Yugoslavia. However, one need only look to one of the member countries of the alliance, Turkey, to recognize the total hypocrisy of the NATO claim of humanitarian intentions in response to ethnic cleansing and oppression. Turkish planes are participating in air operations in Yugoslavia, yet Turkey has subjected its own Kurdish population to ignominious oppression for decades and recently conducted one of the dirtiest wars ever waged against a national liberation movement. Since 1992, over 4,000 Kurdish hamlets and villages have been evacuated, and many of them torched, by Turkey's armed forces as part of a scorched earth policy and concomitant ethnic cleansing system. Turkey was supported by its NATO allies while conducting these policies, particularly by the United States.

487. Gunter, Michael M. ***The Kurds in Turkey: A Political Dilemma***. Boulder, CO: Westview Press, 1990. 151 p.: ill. Includes bibliographical references (p. 129-139) and index. The book concentrates on the conditions of the Kurds in Turkey, where Kurdish identity, until very recently, had been thoroughly suppressed by the Kemalist policy of denying the Kurds a separate cultural identity from that of the majority Turks. After two brief chapters on the origin and history of the Kurds, Gunter examines Kurdish politics in Turkey and Turkish responses to Kurdish militancy in recent decades. As the author states, references to the Kurds as "mountain Turks" and a ban on the use of the Kurdish language were two weapons used by the Turkish state to suppress Kurdish demands for self-determination. Although numerous Kurdish parties and movements have emerged in recent years in Turkey, the Workers' Party of Kurdistan (PKK), has been the most radical as well as the most successful Kurdish element in Turkey. Under the tutelage of its charismatic leader, Abdullah Ocalan, the leftist PKK has had some degree of success in becoming a grassroots Kurdish organization. The author, however, contends that the PKK's violent tactics have alienated many Kurds from the party in recent years. The two chapters on the PKK describe a

number of specific events occurring since the mid-1970s that have influenced the fortunes of this party. The book also describes regional and international factors that have affected the condition of the Kurdish movement in Turkey. The impact of the Iran-Iraq war on the Kurds is analyzed within the context of triangular relations between Iran, Turkey, and Iraq. Turkey, and Iraq. The role of the Soviet Union and the United States in using the Kurds to advance their policies is also addressed (abridged, Nader Entessar/***MEJ*** 45, Autumn 1991: 685-685).

488. Gunter, Michael M. "The Kurdish Factor in Turkish Foreign Policy." ***Journal of Third World Studies*** 11, no. 2 (Fall 1994): 440-472. The role the Kurdish factor has played in Turkish foreign policy towards the Middle East and Western Europe has largely been overlooked. The influence is expected to be more with the end of the Cold War and the disappearance of the Soviet threat to Turkey. The foreign policy towards the United States has also been affected as is apparent from the Turkey's reaction to U.S.'s criticism of its human rights records with Kurds. The growing international awareness of the Kurdish factor is likely to make it one of the dominant influences on Turkish foreign policy.

489. Gunter, Michael M. ***The Kurds and the Future of Turkey***. New York: St. Martin's Press, 1997. 184 p. Includes bibliographical references (p. 167-174) and index. Gunter, a political science professor who has been a Senior Fulbright Lecturer on international relations in Turkey, provides a sequel to his *Kurds in Turkey: A Political Dilemma* (1990), focusing on Turkey's long "authoritarian tradition," Kurdish opposition groups (particularly the Kurdistan Workers Party, or PKK), the consequences of the Persian Gulf War, and how the unresolved "Kurdish question" raises obstacles to both full democracy in Turkey and sounder relations between Turkey and other countries around the world. The legitimate aspirations of 20 to 25 percent of Turkey's population must be heard, and Gunter suggests that "the preferred solution . . . is for Turkey to grant its citizens of Kurdish ethnic heritage their full cultural, social, and political rights as implied by democracy." This book is largely based on sources drawn from the Foreign Broadcast Information Service of the U.S. government.

490. Gunter Michael M. "The Continuing Kurdish Problem in Turkey after Ocalan's Capture." ***Third World Quarterly*** 21, no. 5 (October 2000): 849-869.

Turkey's sudden and dramatic capture of Abdullah Ocalan in Nairobi, Kenya on 16 February 1999, far from ending the odyssey of the longtime leader of the Kurdistan Workers Party (PKK), has led to a process of continuing implicit bargaining between the Turkish government and the PKK that holds out the hope of a win-win result for all the parties involved. Turkey's EU candidacy, future democratization and economic success have all become involved with the stay of Ocalan's execution and the continuing Kurdish problem.

491. Hunter, Jane. "Ocalan's Odyssey." ***Covert Action Quarterly***, no. 67 (Spring-Summer 1999): 31-34. Discusses U.S. and Israeli support for Turkey in its search for and arrest for treason of Abdullah Ocalan, leader of the Kurdistan Workers Party (PKK), despite Turkey's poor human rights record.

492. Jebb, C. R. ***Fight for Legitimacy: Liberal Democracy Versus Terrorism***. Newport, RI: Naval War College, 2001. 139 p. [NTIS Accession Number: ADA394239/XAB]. This study uses an interdisciplinary approach to address the challenge of transnational threats, namely terrorism, to liberal democracies. Terrorism poses unique challenges to the

liberal democratic state, and the transnational nature of terrorism necessitates cooperation between and among states. However, terrorism must be analyzed in a political and strategic context. The forces of globalization and fragmentation and the increasing claims of irredentism and secession, require a reexamination of state legitimacy. The best way for states to win legitimacy vis a vis terrorists is by adhering to liberal democratic values and cooperating with other such states. Such cooperation, which affects domestic and foreign policies, requires a convergence of political cultures among those cooperating states. This study analyzes three cases: the Basques in Spain, the ethnic Albanians in Macedonia, and the Kurds in Turkey. This study sheds light on how academics and policymakers ought to characterize and categorize terrorism, and it provides insights on the concepts of political legitimacy, liberal democracy, political culture, and political community. As the US assesses its homeland defense posture, it must resist any temptation to weaken its liberal democratic values, and as a superpower, it must encourage other states to adhere to liberal democratic values as well. Liberal democracy is not just a normative concern, it is a security imperative in today's transnational security environment.

493. Kesic, Obrad. "American-Turkish Relations at Crossroads." ***Mediterranean Quarterly*** 6 (Winter 1995): 97-108. On September 30, 1994, United States Secretary of State Warren Christopher warned Turkey not to pursue war against Kurdish separatists at the expense of the country's commitment and responsibility to basic standards of human rights. This was the most public event in a series of ongoing incidents that have signaled a change in American-Turkish relations, pushing them into a period of uncertainty and coolness. Christopher's warning came after other, private warnings from Washington and after Ankara had shown that its patience with Washington's preaching was wearing thin. The Kurdish issue is the most immediate and visible indication that American-Turkish relations are rapidly approaching at crossroads. Both Turkish and American government officials have been expressing their frustration at a series of shared unfulfilled expectations.

494. Kirisci, Kemal and Gareth M. Winrow. ***The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict***. London: Frank Cass, 1997. xvi, 237 p. Includes bibliographical references (p. 217-230) and index. Traces the development of the

Kurdish questions in Turkey from the end of the Ottoman Empire to the present day through a close examination of events immediately before and after the founding of the republic of Turkey. Describes possible scenarios for a political solution to the Kurdish question, including secession, federal projects, the granting of various forms of autonomy, the provision of special rights, and further democratization. International reaction to developments in Turkey are also analyzed.

495. McKiernan, Kevin. "Turkey Terrorizes Its Kurds." ***The Progressive*** 57 (July 1993): 28-31. Much has been made of the plight of Kurds in Iraq, but the Kurds in Turkey, virtually ignored by the world, are also in a bad way. Since 1984, when a Kurdish separatist war began in Turkey, 5,600 lives have been lost, nearly half of those within the past year. According to Amnesty International and Helsinki Watch, a widespread pattern of human-rights abuse, including the use of torture, exists in Turkey. Moreover, they say that America's military alliance with Turkey, a member of NATO that has long received U.S. military aid, is undermining Washington's ability to influence its client in Ankara. Meanwhile, the Kurds, whose overall population

numbers some 25 million, remain the largest ethnic grouping in the world that lack a country to call their own. In Turkey, their very existence as a people was denied until recently. Even today, Kurdish television broadcasts are outlawed, and parents are prohibited from giving their children Kurdish names.

496. McKiernan, Kevin. "Turkey's War on the Kurds." ***Bulletin of the Atomic Scientists*** 55, no. 2 (March-April 1999): 26-37. Examines the use of U.S. arms against the Kurds, the obliteration and forced evacuation of 30,000 Kurdish villages, imprisonment and human rights abuses by the Turkish government, and abuses by the Kurdistan Workers Party.

497. Oztekin, Y. ***Terrorism in Turkey***. Carlisle Barracks, PA: Army War College, April 2000. 32 p. [NTIS Accession Number: ADA378270/XAB]. Turkey has been fighting against the PKK (Kurdistan Worker Party) since 1985. The purpose of this study is to define what the PKK is, to explain origin of the Kurdish citizen, to define differences between the PKK and the Kurdish citizen and to try to find a solution to this problem within the frame of democratic rule. According to the author, Turkey has been the unique target of international terrorism since

1965. To understand fully Turkey's importance one must take into consideration her geographical location, social and economic potential. Turkey has always attracted international attention. It will be probably the same in the future. Turkey is the only Islamic nation in NATO. It is however; totally secular, democratic and based on free market principles. On the other hand, Turkey was a major obstacle for the ideological and military expansion of the Soviet Union towards the Middle East. This was the main reason why Turkey had been the main target of terrorism. The author argues that the PKK has a close relationship to international terrorism and all kinds of illegal practices. Turkey has been accumulating a very costly social experience in the last three decades. International terrorism has been threatening not only Turkey, but also all democratic societies in the world. On account of this fact, the core of the solution depends on effective measures, which will have to be taken by all democratic societies, governments and institutions. The author concludes that the PKK is not a freedom fighter; it is a terrorist organization.

498. Thompson, Peter L. "United States-Turkey Military Relations: Treaties and Implications." ***International Journal of Kurdish Studies*** 9, nos. 1-2

(1996): 103-113. Reviews reasons for, provisions of, and outcomes of the 1980 Defense and Economic Cooperation Treaty, which commits the U.S., as a NATO leader, to support the Turkish military. Describes efforts to upgrade Turkish military forces, the role of international financial institutions and economic assistance programs, including the multilateral Turkish Defense Fund, and implications for the Kurds.

499. Tirman, John. ***Spoils of War: The Human Cost of America's Arms Trade***. New York: Free Press, 1997. vii, 310 p.: map. Includes bibliographical references (p. 291-300) and index. Details the human, economic, and political dimensions of several major armaments deals brokered by the U.S. government. This tale of modern warfare is told in three interwoven stories: the world of Washington policymaking; the hot spots of the Middle East, particularly Turkey; and a key venue of American Arms manufacturing, Connecticut. These three disparate places have combined to produce one of the world's great human-rights catastrophes–the destruction of "Kurdistan," the un-sovereign homeland to 20 million people. Makes a powerful argument that the U.S. economy can break its dependency on what amounts to the sale of death.

The more Blackhawks delivered to Turkey, the easier it became to kill Kurds, says Tirman, and the greater became the military's influence in Turkish society.

500. Tirman, John. "Improving Turkey's 'Bad Neighborhood': Pressing Ankara for Rights and Democracy." ***World Policy Journal*** 15, no. 1 (Spring 1998): 60-67. Argues that Turkey is the worst violator of human rights among all the stalwart allies of the U.S. Its persecution of Kurdish minority has lasted for decades and its curtailment of freedom of association, speech and religion has included non-Kurdish Turks as well. The U.S. has chosen to ignore these violations due to the strategic importance of Turkey and its military partnership with Israel. Although the Kurdish situation is an internal conflict, the U.S. can influence Turkey to settle its disputes with neighboring countries and change its image in Europe and in the Middle East.

501. Xulam, Kani. "Smashing the Kurds: CIA Role in Kidnapping Abdullah Ocalan." ***CovertAction Quarterly***, no. 74 (Fall 2002): 34-35. Discusses the abduction of the Kurdish rebel leader Ocalan in Nairobi, Kenya by Turkish forces in February 1999,

and speculates on US Central Intelligence Agency involvement.

502. Zunes, Stephen. "Continuing Storm: The U.S. Role in the Middle East." ***Foreign Policy in Focus***, no. 9 (Fall 2000): 1-12. Examines US policy since the Gulf War as the dominant power in the region. Discusses importance of the oil-rich Persian Gulf states, US support for Turkey's repression of its Kurdish population, Islamic radicalism, threat of terrorism, relations between Israel and its neighbors, and regional democratization; prospects.

بەڵگەنامە لەپۆلێنبەندینەماوەکانی ئەنجوومەنی ئاسایشی

نەتەوەیی،

CIA و وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بەشێوەی میکرۆفیلم

،

GENERAL

502. John F. Kennedy Library. ***The John F. Kennedy National Security Files. The Middle East National Security Files, 1963-1969***. Frederick, MD: University Publications of America, 1988. 3 microfilm reels.

Microfilmed from the holdings of the John F. Kennedy Library, Boston, Massachusetts. *National Security Files, 1961–1969* are the "Country Files" of the National Security Files for White House use. The strife-torn Middle East was a major focus of the National Security Files throughout the 1960s. Early in the decade, the files show U.S. concern over President Nasser's strengthening of ties between Egypt and the Soviet Union. At the same time, the national security adviser and his staff were tracking the Yemeni civil war, the Cyprus crisis, and other trouble spots in the region, such as the Kurdish war in Iraq. A printed index, edited by Robert E. Lester and compiled by Blair D. Hydrick—containing a document-by-document listing (type of document, sender, receiver, brief description of subject matter, date of document, original classification, number of pages, and declassification date)—accompanies each collection. Each guide also contains an analytical subject index and an author index.

503. Lyndon Baines Johnson Library. ***The Lyndon B. Johnson National Security Files. The Middle East National Security Files, 1963-1969***. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 8 microfilm reels. Microfilmed from the holdings of the Lyndon

Baines Johnson Library, Austin, Texas. For complete abstract, see previous record.

504. United States. Office of Presidential Libraries. Nixon Presidential Materials Staff. ***The Richard M. Nixon National Security Files. The Middle East National Security Files, 1969-1974***. Bethesda, MD: University Publications of America, 2003. Microfilmed from the holdings of The Nixon Materials Project, National Archives, College Park, Maryland, project editor Robert E. Lester. New declassified material reveals administration attempts to calm the volatile Middle East. In the National Security Council, CIA, Defense Department, and State Department material collected here, researchers will find information on the CIA and U.S. government involvment in the Kurdish war in Iraq.

505. United States. Central Intelligence Agency. ***CIA Research Reports: The Middle East, 1946-1976***. Frederick, MD: University Publications of America, 1982. 3 microfilm reels; 35 mm. This collection—covering the period from 1946 through the mid-1970s—makes thousands of pages of extraordinary documentary source material available to researchers for the first time. Topics include: Developments in the

Azerbaijan situation (1947); The Kurdish minority problem (1948); Faisal's attitude toward the United States (1948); The current situation in Israel (1949); The Tudeh party: Vehicle for communism in Iran (1949); Iraq: Attitudes towards foreign powers (1951); Assassination of King Abdullah ibn-Hussein (1951); Soviet arms offer to Egypt (1955); The likelihood of a British-French resort to military action against Egypt in the Suez Crisis (1956); Storm warnings up for U.S.–Arab relations (1964); Black September (1972); Report on the People's Democratic Republic of Yemen (1974). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester, 1983.

506. United States. Department of State. Offices of Strategic Services. ***The Middle East***. Washington, DC: University Publications of America, 1977. 3 microfilms reels; 35 mm. O.S.S./State Department Intelligence and Research Reports; pt. 7. Once-secret studies from the nation's top scholars in strategic fields, parts 7 and 12 (see next record) of OSS/State Department Intelligence and Research Reports focus on the Middle East from 1941 through 1961. They cover every major political, diplomatic, economic, and military development in the region. These reports are

not available in the State Department's foreign relations series, the armed forces' official histories, or any subscription service of declassified documents. Among the titles focusing on the Middle East are: Zionism: Aims and Prospects (1942); The Kurdish Revolt in Iran (1942); Illicit Arming by Arabs and Jews in Palestine (1943); Political Parties and Personalities in Egypt (1943); The Problem of Jewish Immigration into Palestine (1944); The Position of Saudi Arabia within the Arab World (1944); Iranian Oil as a Potential Source of Political Conflict (1944); Prospects for Territorial Expansion by Israel (1951); Increased Communist Threat in Iran (1951); Political Stability in Iraq (1952); Iranian Political and Economic Prospects (1953); Iran: The Shah's Anti-Corruption Campaign (1955); Saudi Arabia: A Disruptive Force in Western-Arab Relations (1956); and Iraq: The Crisis in Leadership and the Communist Advance (1959). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris.

507. United States. Department of State. Offices of Strategic Services. ***The Middle East: 1950-1961 Supplement***. Washington, DC: University Publications of America, 1979. 3 microfilms reels; 35 mm. O.S.S./State Department intelligence and

research reports; pt. 12. For complete abstract, see previous record.

IRAN

508. United States. Department of State. ***Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iran, 1925-1941. Part I.*** Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 39 microfilm reels; 35 mm. This is a collection of papers from American diplomats stationed in Iran between 1925 and 1941. The papers concern the political, military, social and economic development of Iran and its relationship with other countries. The documents provide information on the evolution of United States policy in the area. The collection contains a wide range of material such as reports of political and military affairs, studies and statistics on socio-economic matters, interviews and minutes of meetings with government officials, legal documents, communications sent and received by United States diplomatic personnel, translations from the local media, translations of high level government documents, and transcripts of political meetings. Among the events documented are the founding of the

Pahlevi Dynasty; Assumption of the role of hereditary Shah in 1925 by Reza Khan; Reza Shah Pahlevi's cancellation of treaties with Britain and other powers; Uprisings by Kurds; Bolshevik agitation; The Anglo-Persian oil company; Industry; Education; The occupation of Iran by British and Soviet forces in August, 1941; and The transfer of power to the Shah's son, Muhammed Reza Shah Pahlevi, in September 1941. Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester.

509. United States. Department of State. ***Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iran, 1942-1944. Part II.*** 15 microfilm reels; 35 mm. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. For complete abstract, see previous record.

510. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files: Iran, 1945-1949 Internal Affairs, Decimal Number 891, and Foreign Affairs, Decimal Numbers 791 and 711.91.*** Bethesda, MD: University Publications of America, 1985. 18 microfilm reels; 35 mm. For Iran, the years 1945 to 1954 represent a decade of tumultuous change, a period when both foreign and domestic forces battled intensely for control of the country's

future. Over 60,000 pages of previously unpublished primary material offer a rich documentary resource covering every facet of modern Iranian history. The collection's comprehensive and detailed coverage of Iran's internal and foreign affairs affords scholars timely and exciting research possibilities. The diplomatic reporting of these files forms a vivid record of Iran's struggle for national identity and offers invaluable firsthand testimony on a wide range of topics, including negotiations of postwar oil concessions and their geopolitical implications; military and economic assistance from the United States; Iranian party politics; Soviet influence; unrest in Azerbaijan and Kurdistan; Iran's political direction under Ahmad Qavam; the country's economic condition; land reform; the Iranian labor movement; the volatile ministry of Mossadeq; and the Shah's emergence as the nation's central political figure. Filmed from original documents held at the National Archives, Washington, D.C. Accompanied by a printed reel guide, edited by Michael C. Davis and compiled by Blair Hydrick.

511. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files: Iran, 1950-1954 Internal Affairs and Foreign Affairs, Decimal***

Numbers 788, 888, and 988 and Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88. Frederick, MD: University Publications of America, 1985. 44 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

512. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files. Iran, 1955-1959 Internal Affairs, Decimal Numbers 788, 888, and 988: Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88***. MD: University Publications of America, 1991. 27 microfilm reels; 35 mm. Here are the documents that tell what the U.S. State Department knew about the repressive nature of the Shah's rule and the degree of popular support he enjoyed. Martial law, imposed after Mohammad Mosaddeq's overthrow in 1953, was maintained until 1957. As the collection details, the Shah continued to exercise strict political controls even after ending martial law. In 1955, Iran entered the Baghdad Pact with Britain, Iraq, Turkey, and Pakistan. In March 1959, Iran signed a bilateral defense agreement with the United States. The Central Files offer insights into the Shah's desire for close relations with the United States—which resulted in these alliances—and into his requests for U.S. military and economic aid. At the same time, he

kept his options open with the Soviets, making a state visit to the USSR in 1956. The year 1955 saw the beginning of the seven-year Second Development Plan, and the Central Files cover the plan's organization, its relation to political unrest, rapid inflation, and overall economic development in Iran. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair Hydrick.

513. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files. Iran, 1960-January 1963 Internal Affairs, Decimal Number 788, 888, and 988 and Foreign Affairs, Decimal Numbers 688 and 611.88***. MD: University Publications of America, 2002. 16 microfilm reels; 35 mm. For firsthand and in-depth reports and analysis on the many challenges faced by Iran during a trying period, scholars will find this collection a very useful source. Materials included provide insight into complex U.S. relations not only with Iran but with the entire Middle East, as Washington evaluated the area strategically as both an emerging region and a cold war battleground. Among the topics covered in this supplement are: Plight of refugees strains Iranian-Iraqi relations (9/1/60); Kurdish nationalism threatens regional stability (2/6/61); Historical perspective and

present situation of Iranian tribes (10/16/62); and Land reform efforts facing stiff opposition (11/24/62). Accompanied by a printed reel guide edited by Robert Lester and compiled by Blair Hydrick.

514. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Iran, 1930-1939***. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1981. 24 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

515. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Persia, 1910-1929***. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1968. 37 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

IRAQ

516. United States. Department of State. ***Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iraq. Part I, 1925-1941.*** Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 24 microfilm reels; 35 mm. This is a collection of papers from American diplomats stationed in Iraq between 1925 and 1941. The papers concern the political, military, social, and economic development of Iraq and its relationship with other countries. The documents provide

information on the evolution of United States policy in the area. The collection contains a wide range of material. Among the many important reports are: The Kurdish Situation in Iraq (1928); The Anglo-Iraq Treaty (1930); Union of Syria and Iraq under King Faisal (1931); The General Strike in Iraq (1931); Political Aspects of Anglo-Iraqi Oil Agreements (1932); Revolt of Arab Tribes on the Euphrates in Iraq (1936); Plot of Army Officers and Civilians To Overthrow King Ghazi (1939); Survey of American Interests in Iraq (1942); Anti-British Feeling in the Iraqi Parliament (1942); Iraq's Declaration of War against the Axis Powers (1943); Deterioration of the Iraqi Security Situation (1943); Soviet-Iraqi Relations (1944); and The Shiite Sect and the Position of the Shiites in Iraq (1944). Accompanied by a printed reel guide, edited by Paul Kesaris and compiled by Robert Lester.

517. United States. Department of State. ***Confidential U.S. Diplomatic Post Records: Middle East, Iraq. Part II, 1942-1944***. Frederick, MD: University Publications of America, 1984. 9 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

518. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files. Internal Affairs, Decimal Number 890G and Foreign Affairs, Decimal Number 711.90G / Iraq, 1945-1949***. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 10 microfilm reels; 35 mm. The documents included in this collection illuminate Iraq's political situation and political affairs and race relations with the Kurds, the Iraqi press, and the Anglo-Iranian Oil Company. Also included are documents dealing with narcotics traffic, social manners and customs, judiciary and laws, military, finance, agriculture, natural resources, industry communications, and foreign relations with the U.S. and other countries. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

519. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files. Iraq, 1950-1954 Internal Affairs, Decimal Numbers 787, 887, and 987 and Foreign Affairs, Decimal Numbers, 687 and 611.87***. Frederick, MD: University Publications of America, 1987. 18 microfilm reels; 35 mm. For complete abstract, see previous record.

520. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files. Internal Affairs, Decimal Numbers 787, 887, and 987, and Foreign Affairs, Decimal Numbers 687 and 611.87. Iraq, 1955-1959***. 18 microfilm reels; 35 mm. Bethesda, MD: University Publications of America, 1991. The documents reproduced in this publication are among the records of the U.S. Department of State in the custody of the National Archives and Records Administration. The documents included in this collection illuminate the path to the Iraqi revolution and its aftermath as perceived by the U.S. State Department. They trace both the old and new regimes' relations with the Kurds, the Iraqi press, and the Anglo-Iranian Oil Company and follow the influence of pan-Arabist and communist elements in the population. Also included are documents dealing with narcotics traffic, social manners and customs, the judiciary and laws, the military, finance, agriculture, natural resources, industry, communications, and foreign relations with its neighbors, the United States, and other countries. For an understanding of how Iraq emerged as a military state in the second half of the 20th century, these records are invaluable. Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

521. United States. Department of State. ***Confidential U.S. State Department Central Files: Iraq, 1960-January 1963 Internal Affairs Decimal Numbers 787, 887, and 997 and Foreign Affairs Decimal Numbers 687 and 611.87***. Bethesda, MD: University Publications of America, 1999. 13 microfilm reels; 35 mm. Among the topics covered in this supplement are: Summary of activities of the First and Second Military Courts, including cases arising from Communist excesses following the Shawwaf revolt in Mosul and later in Kirkuk (4/4/60); An inventory of Iraqi Kurdish paramilitary capabilities (4/8/60); The farce of political parties in Iraq continues (5/12/60); Communists decry violence in Iraq's north and call for control (6/14/60); Mulla Mustafa al-Barzani defines Kurdish expectations (3/6/61); Kurds flare up in response to Al-Thawra editorial calling for "fusion" of Iraqi minorities with Arabs (3/15/61); Prime Minister Qasim accuses British and Americans of complicity in Kurdish revolt, exonerates the USSR, and dissolves the Kurdish Democratic Party (9/27/61); Echoes of the Kurdish revolt in Basra (4/9/62); French comments on the Kurdish rebellion in Iraq (8/16/62); Chronology of Iraq accusation of American backing of Kurdish revolt (8/31/62); British position should Kurdish question be

brought before the UN (10/18/62); and Sheikh Ahmad Barzani calls on Kurds to accept amnesty offer (1/22/63). Accompanied by a printed reel guide, edited by Gregory Murphy and compiled by Blair D. Hydrick.

522. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Iraq, 1930-1944***. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1974. 18 microfilm reels; 35 mm. Accompanied by a printed reel guide.

523. United States. Department of State. Office of International Information Programs. ***Iraq: From Fear to Freedom***. Washington, DC: U.S. Department of State, International Information Programs, 2002. Deals with Saddam Hussein since he took power in 1979, use of chemical weapons against the Kurdish village of Halabja, weapons of mass destruction, human rights violations, terrorism, corruption, and war, 1991 defeat and defiance of international sanctions and weapons inspection, and prospects for peace. Available online: usinfo.state.gov/products/pubs/iraq/ iraq.pdf.

TURKEY

524. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1910-29***. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1961. 88 microfilm reels. The documents are arranged by subject according to the Department of State's decimal classification system. Documents that relate to World War I activities in Turkey dominate this Department of State decimal file. Included are correspondence, memoranda, and other documents which discuss the United States Peace Mission of 1919, conditions in Baghdad, Smyrna, and Damascus, the Lausanne Conference, the expulsion and persecution of Armenians in Turkey, and opposition to the Zionist movement. Reproduced are Turkish High Command weekly reports of war operations as well as war diaries of United States naval commanding officers. Non-war related documents are concerned with public health, concessions to United States corporations, emigration, disasters, religion, and archaeological expeditions in Asia Minor. A complete list of the documents in the collection is on reels 1-3.

525. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1930-1944***. 36 reels. Accompanied by a printed reel guide.

526. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949***. 20 reels. Accompanied by a printed reel guide.

527. United States. Department of State. ***Records of the Department of State Relating to Political Relations Between the United States and Turkey, 1910-1929***. Washington, DC: National Archives and Records Service, 1961. 8 microfilm reels. The documents are arranged by subject in accordance with the Department of State's decimal classification system. The papers in this decimal file chronicle the negotiations for peace following World War I between consular and diplomatic representatives of the United States and Turkey. The majority of the documents concern the Lausanne Conference which led to the treaty ending the war between the United States and Turkey. The documents reflect the lengthy negotiations over the agenda, the treaty, and its aftermath. Modification of the terms of surrender

figures prominently in the negotiations. Other agreements documented are the Treaty for the Renunciation of War (Kellogg-Briand Pact) and treaties on shipping, naturalization, extraterritoriality, and arbitration. Correspondence expressing the desire to regularize relations and resume commerce are balanced by protests against the Lausanne Treaty and the Treaty of Commerce. A list of all documents is on the first reel.

نۆام چامسکی کێیە؟

پرۆفیسۆر ئاورام نۆام چامسکی ساڵی ١٩٢٨ زایینی لە نێو بنەماڵەیەکی بەرەچەڵەک جولەکە لە فیلادلفیا کە ناوەندی ئەیالەتی پنسیلڤانیایە، چاوی بە دونیا هەڵێناوە. باوك و دایکی چامسکی ماموستای زمانی عبری بوون لە قوتابخانەکانی ئەمریکا کە دواتر باوکی بوو بە سەرۆکی یەکێ لە زانکۆکانی ئەمریکا، هەربۆیە چامسکی لە تەمەنی منداڵیەوە تا دوانزە ساڵگی لە قوتابخانەی تایبەتی "دیویت" خوێندوویە و دواتر لە شانزە ساڵی خوێندنی باڵای لە زانکۆی پنسیلڤانیا دەستپێکردووە.

چامسکی هە رلە سەردەمی زانکۆوە دەستدەکات بە لێکۆڵینەوە سەبارەت بە زمانناسی و یەکەمین کتێبی خۆی لە ژێر ناوی "پێکهاتەی مەنتقی بیرۆکەی زمانناسی" دەنوسێ. چامسکی بەمە راناوەستێ و لە ساڵی ١٩٥٩ی زایینی لە ئنیستیتۆی پیشەسازی ماساچوست چالاکییە ئاکادیمیکەکانی دەستپێدەکات و دوو ساڵ دواتر لە تەمەنی ٣٣ساڵیدا هەر لەو ئنیستیتۆیە دەبێتە مامۆستای زمانە بیانیەکان و کتێبە بە ناوبانگەکەی بەناوی "زمانناسی دکارتی" چاپ و بڵاو دەکاتەوە. چامسکی شارەزایەکی زۆری لەسەر زۆربەی زمانە زیندووەکانی جیهان هەیە و بەردەوام بەپەرۆش بووە بۆ نەفەوتانی زمانی گەلانی بیدەسەڵات و بێ دەوڵەت لە جیهاندا.

چامسکی لە ساڵەکانی ١٩٦٠دا دەستدەکات بە دەربڕینی نارەزایەتی دژی سیاسەتە نادادپەروەرانەکانی دەوڵەتی ئەمریکا و کۆمەڵێك وتار و بابەت لە ژێر ناوی " بەرپرسیارێتی روناکبیران "دەنووسیٚ کە دەنگدانەوەی زۆری دەبێت. ئەم کۆمەڵە وتارە لەگەڵ کتێبێکی دیکە ساڵی ١٩٦٩ لە ژێر ناوی "هێزی ئەمریکا و دەسەڵاتدارانی نویٚ" چاپ وبڵاو دەبێتەوە کە لە ئەنجامیدا چامسکی وەك کەسایەتییەکی ئازادیخواز و مرۆڤدۆست ناوبانگ دەردەکات .

چامسکی ئێستا لە ریزی فیلسوفانی هەرە گەورەی جیهاندایە و بەتایبەت لە بواری زمانناسییەوە خزمەتیکی زۆری بە کۆمەڵگای ئاکادیمیك کردووە و بەرهەمەکانی لە ریزی پربایەخترین و پرفرۆشترین بەرهەمە زانستییەکانی جیهاندان.

چامسکی وەك خۆی دەڵێت لایەنگری هیچ دەوڵەت، رێکخراو حیزب و تاقمێك نەبووە و هەمیشەش وەك کەسایەتییەکی ئازادیخواز، روناکبیرێکی سیاسی و رخنەگرێکی دەروەست بەردەوام داکۆکی لە مافی گەلانی چەوساوە و بندەست (بە تایبەت گەلی کورد)کردووە و بەردەوام رەخنەی لە سیاسەتی ئەمریکا بەنیسبەت پشتیوانیکردن لە دەوڵەتە سەرکووتکەرەکان، بە تایبەت دەوڵەتی تورکیا گرتووە و بۆ خۆیشی چەندجار سەردانی کوردستانی تورکیای کردووە و بەردەوام سۆز و هەستی خۆشەویستی خۆی بۆ گەلی کورد دەربڕیوە.

هەندێ لە گرنگترین بەرهەمە سیاسیەکانی نۆام چامسکی:

1- Acts of Aggression
2- The Chomsky Trilogy
3- The Chomsky Reader
4- Chronicles of Dissent
5- Class Warfare
6- The Cold War and the University
7- The Common Good
8- The Culture of Terrorism
9- Deterring Democracy
10- Fateful Triangle keeping the Rabble in Line
11- Latin America
12- Letters from Lexington
13- Necessary Illusions
14- The New Military Humanism
15- Paths to Peace in the Middle East
16- Powers and Prospects
17- Profit over people
18- The prosperous Few and the Restless Many
19- Rethinking Camelot
20- Secrets, Lies and Democracy
21- World Orders; Old and New
22- What Uncle Sam really wants
23- Year 501

Dear Kak **Wirya Rehmany**

You have my permission to translate into Kurdish the book *entitled The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy: A Documentary Sourcebook* (Meho, 2004).

Regarding the Kurdish community in Lebanon, I am attaching an article on the topic. The article has been translated into both Arabic and French.

I speak Kurmanji fluently, but, unfortunately, I can't read or write Kurdish. I can read, write, and speak Arabic and English very fluently.

Let me know if you have any questions.

All the best,
Lokman

Lokman I. Meho, Ph.D.
Associate Professor
School of Library and Information Science
Indiana University.USA
1320 East 10th St., LI 011
Bloomington, IN 47405

کتێبەکانی دیکەی وەرگێڕ:

١- کولتوور و ناسنامەی کورد، فیلیپ کرینبروك - کریستییەن ئالیسۆن، وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە، دەزگای چاپ و توێژینەوەی موکریانی، هەولێر، ٢٠٠٨

٢- کوردستان و کورد لە روانگەی نەخشەوانییەوە، دەزگای چاپ و بڵاو کردنەوەی رۆژهەڵات، هەولێر، ٢٠٠٩

٣- تراژیدیا کوردان (راپۆرتەك ژبۆ نەتەوەیێن یەکبوویی)، ژێرار شاڵیان، وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە بۆ کوردی کرمانجی، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، ٢٠٠٨

٤- تراژیدیای کورد، ژیرار شاڵیان، وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە بۆ کوردی سۆرانی، دەزگای وەرگێڕان، ٢٠٠٩

٥- بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە کوردستانی تورکیا، پاوڵ وایت، وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە، چاپ نەکراوە

٦- ئەدەبیاتی زارەکی کورد لە روانگەی توێژەرانی رۆژئاواوە، وەرگێڕان لە فەرەنسییەوە، چاپ نەکراوە